

Vefatının 700. Yılında
Bizim Yunus
Sempozyumu
AKSARAY

*Bilmeyen ne bilsin bizi,
bilenlere selâm olsun.*

*Bilmeyen ne bilsin bizi,
bilenlere selâm olsun.*

Vefatının 700. Yılında Bizim Yunus Sempozyumu AKSARAY

Vefatının 700. Yılında
Bizim Yunus
Sempozyumu
AKSARAY

bizimyunus@aksaray.edu.tr

<https://somuncubaba.aksaray.edu.tr/bizim-yunus-sempozyumu>

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOMUNCU BABA TARİH VE KÜLTÜR ARAŞTIRMALARI
UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINI

Vefatının 700. Yılında Bizim Yunus Sempozyumu (26-28 Mayıs 2021)
Tam Metin Kitabı

EDİTÖRLER

Ramazan ATA

Aksaray Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi

Ayşegül CAN

Aksaray Üniversitesi,

Somuncu Baba Tarih ve Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

Mehmet ÖZKAYA

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Uzaktan Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi

Kudret Safa GÜMÜŞ

Aksaray Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi

Dizgi

Murat AKIL

Aksaray Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu

e-ISBN: 978-605-69519-9-2

Aralık 2021

“Vefatının 700. Yılında Bizim Yunus Sempozyumu” isimli kitabın tüm yayın hakları Aksaray Üniversitesi Somuncu Baba Tarih ve Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi’ne ait olup her hakkı saklıdır. Bu yayının hiçbir kısmı, editörlerin önceden yazılı izni olmaksızın çoğaltılamaz, bir geri çağrı sisteminde saklanamaz veya herhangi bir biçimde elektronik veya mekanik, kopyalama, kayıt veya başka yollarla iletilemez.

All rights of publication of the book “Vefatının 700. Yılında Bizim Yunus Sempozyumu” belong to Aksaray University Somuncu Baba History and Culture Research and Practice Center and all rights are reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior written permission of editors.

Kitap içerisinde yer alan tam metinlerin Turnitin programında benzerlikleri incelenmiş ve benzerlik oranının en çok %20 olması durumu dikkate alınmıştır. Tam metin içeriklerinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

Doç. Dr. Ramazan ATA
Sempozyum Başkanı

İletişim

aksaraysempozyumu@gmail.com

Sekreter

Öğr. Gör. Dr. Ayşegül CAN (Aksaray Üniversitesi)

Vefatının 700. Yılında Bizim Yunus Sempozyumu
(26-28 Mayıs 2021)

Tam Metinler / Full Texts

İçindekiler

KURULLAR	III
Takdim	V
Sunuş	XI
BİLDİRİ TAM METİNLERİ	XIII
Açılış Konuşması	1
SENDEN SANA VARUR YOLUM: YÛNUS'UN YOL(CULUK)LARI	1
Prof. Dr. Orhan Kemâl TAVUKÇU.....	1
ÇİZGİ ROMAN TÛRÜNÜN YARARLANDIĞI KÛLTÛREL KAYNAKLARA BİR ÖRNEK: İSMET KIRDAR'IN "YUNUS EMRE"Şİ	11
A. Özgür GÜVENÇ*.....	11
KÛLTÛREL AKTARIMDA PUL TASARIMLARI: YUNUS EMRE TEMALİ PULLAR	24
Burak Erhan TARLAKAZAN.....	24
YUNUS EMRE'NİN RİSALETÛ'N-NUSHİYYE ADLI ESERİNDE SABİR EĞİTİMİ	33
Prof. Dr. Cem Tuna.....	33
Yusuf Yıldırım.....	33
TİYATRO AFİŞLERİNDE YUNUS EMRE	43
Elif Tarlakazan.....	43
YUNUS EMRE'NİN DİVANINDA GEÇEN ŞİİRLERİN HZ. PEYGAMBER'İN HASTALARA YAKLAŞIMI İLE KARŞILAŞTIRILMASI	54
Garip Aydın.....	54
YÛNUS EMRE'NİN DÜŞÜNCE DÜNYASININ KELÂMÎ TEMELLERİ	67
Hüseyin KAHRAMAN.....	67
YUNUS EMRE'NİN RİSÂLETÛ'N-NUSHİYYE'SİNDEKİ SABİR DEĞERİNE BAKIŞ	74
İbrahim Ay.....	74
İsmail Bektaş.....	74
"YOKLUK YOLCUSU" YUNUS EMRE	82
İbrahim Ay.....	82
İsmail Bektaş.....	82
YUNUS EMRE'NİN ŞİİRLERİNDE ZAMAN SINIRLAMA İŞARETLEYİCİLERİ	88
İsmail Bektaş.....	88
İbrahim Ay.....	88
YUNUS EMRE'NİN ŞİİRLERİNDE KUR'ÂN'IN YERİ	97
Mehmet Sami Yıldız.....	97
MENKİBELER EKSENİNDE BİR ZÂHİR - BÂTİN YOLCUSU YUNUS EMRE	108
Dr. Mahmut Ulu.....	108
VERİ ANALİZİ YÖNTEMİ İLE YUNUS EMRE YAYINLARINA BİR YAKLAŞIM	117
A. Mevhibe Coşar.....	117

Tolga Berber.....	117
YAŞAM BOYU ÖĞRENME BAĞLAMINDA YUNUS EMRE’NİN ÖĞRETİSİ	134
Muhsine BÖREKÇİ	134
YUNUS EMRE DİVAN’INDA AYET VE HADİSLER.....	140
Mustafa Karabacak.....	140
YÛNUS EMRE DİVAN’INDA “SEVGİ” KAVRAMININ TÜRKÇE ÖĞRETİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ.....	153
Neşe Kara Özkan.....	153
YUNUS EMRE VE BABAREHİM MEŞREP ŞİİRİNDE TASAVVUFİ DÜŞÜNCELERİNİN MÜŞTEREKLIĞI.....	161
Paşacan Kencayeva	161
Şerzod Mamadcanov	161
ANADOLU İRFAN OKULU VE YUNUS EMRE	168
Doç. Dr. Ramazan Ata	168
13. YÜZYIL TASAVVUF HAREKETLERİ VE YÛNUS EMRE’NİN TASAVVUFÎ ŞAHSİYETİ.....	179
Rauf Kahraman Ürkmez.....	179
YUNUS EMRE’DE ZAMAN VE KADER ALGISI.....	196
Recep ATAV.....	196
DİNLERİN ÇEŞİTLİLİĞİ MESELESİNE YÛNUS EMRE ÜZERİNDEN BİR BAKIŞ	202
Rıfat Atay	202
Nesuh Kaya	202
İŞİTİN EY YÂRENLER: MECMUALARDA YUNUS EMRE ÇEVRESİNDE OLUŞAN MUHİTLER	214
Songül KARACA.....	214
ORTAÇAĞ ANADOLUSUNDA BİR HAK KAPICISI: YÛNUS EMRE KİMDİR?.....	224
Tunay Karakök.....	224
YEREL YÖNETİMLER VE YEREL KÜLTÜREL FAALİYETLER İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA YUNUS EMRE’Yİ ANMA PROGRAMLARI VE AKSARAY BELEDİYESİ.....	233
Vahit Bölükbaş.....	233

KURULLAR

Onur Kurulu

Hamza AYDOĞDU, Aksaray Valisi
Evren DİNÇER, Aksaray Belediye Başkanı
Yusuf ŞAHİN, Aksaray Üniversitesi Rektörü
Rasim BELGE, Aksaray Ortaköy Kaymakamı
Ali Rıza ÖZDEMİR, Aksaray Ortaköy Belediye Başkanı

Düzenleme Kurulu

Tayfun ÇELİK, Aksaray Belediyesi Başkan Yrd.
Prof. Dr. Ayhan ÖZÇİFÇİ, Aksaray Üniversitesi Rektör Yrd.
Mustafa DOĞAN, Aksaray İl Kültür ve Turizm Müdürü
Öğr. Gör. Zeynel Abidin KOYUNCU, Ortaköy Meslek Yüksekokulu Müdürü
Prof. Dr. Muhammet SARI
Doç. Dr. Ramazan ATA
Öğr. Gör. Dr. Kudret Safa GÜMÜŞ
Öğr. Gör. Dr. Ayşegül CAN
Öğr. Gör. Mehmet ÖZKAYA
Öğr. Gör. Murat AKIL
Arş. Gör. Efe Numan CAN

Bilim Kurulu

- Prof. Dr. Ahmet KARTAL, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Funda KARA, Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Hayati DEVELİ, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. İdris Nebi UYSAL, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi
Prof. Dr. Muharrem DAŞDEMİR, Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Muhsine BÖREKÇİ, Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan Kemâl TAVUKÇU, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Prof. Dr. Sergii V. SOROKİN, Ukrayna Kiev Milli Dilbilim Üniversitesi
Prof. Dr. Vefa TAŞDELEN, Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Fadime Şimşek İŞLİYEN, Aksaray Üniversitesi
Doç. Dr. Halide IMAMOVA, Özbekistan Taşkent Devlet Şarkşinaslık Üniversitesi
Doç. Dr. İrina POKROVSKA, Ukrayna Kiev Milli Taras Shevchenko Üniversitesi
Doç. Dr. Muhittin TURAN, Bülent Ecevit Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa İŞLİYEN, Aksaray Üniversitesi
Doç. Dr. Paşacan KENCAYEVA, Özbekistan Taşkent Devlet Şarkşinaslık Üniversitesi
Doç. Dr. Ramazan ATA, Aksaray Üniversitesi
Doç. Dr. Şahine İBRAHİMOVA, Özbekistan Taşkent Devlet Şarkşinaslık Üniversitesi
Doç. Dr. Tatiana TIMKOVA, Ukrayna Kiev Milli Dilbilim Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdulluttalip İPEK, Aksaray Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Bülent ESKİN, Aksaray Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Çetin YILDIZ, Aksaray Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Eda TOK, Düzce Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Garip AYDIN, Aksaray Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hasan EKİCİ, Aksaray Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin KAHRAMAN, Aksaray Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İsmail GÜNEŞ, Aksaray Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sami YILDIZ, Aksaray Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Murat ALTUĞ, Aksaray Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nihal GEZEN, Aksaray Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Rauf Kahraman ÜRKMEZ, Bülent Ecevit Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Recep ERTUĞAY, Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Selim Serkan ÜKTEN, Aksaray Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz EVAT, Aksaray Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Canan KOÇAK, Aksaray Üniversitesi
Dr. Gülperi MEZKİT SABAN, Aksaray Üniversitesi
Dr. Necla DAĞ, Aksaray Üniversitesi

Takdim...

Üzerinde yaşadığımız Anadolu coğrafyası içerisinde topluma yön veren, medeniyet değerlerimizin oluşumuna katkı sağlayarak gönül dünyamızı aydınlatan çok büyük mütefekkirlerimiz olmuştur. Bunlardan biri de aşkın sesi Yunus Emre'dir. Yunus Emre, özünü ve ömrünü Yaradan'a adanmış hakikat yolcularının en önde gelenlerindedir. O, Anadolu insanının sevgi, hoşgörü ve alicenaplığının ete kemiğe bürünmüş halidir.

Anadolu'nun Moğol akınlarıyla toz duman olduğu, bedenlerin cansız yere devrildiği bir ortamda nice Anadolu ereni, karanlık günlerin üzerine bir güneş gibi doğuyor; yerle bir olmuş duyguları, manevi saiklerle ayağa kaldırıyor. Yunus Emre de böyle bir dönemde söz ve şiirleriyle, aşk ve muhabbetiyle gönüllere hitap ediyor, Anadolu insanın sesi oluyordu.

Yunus Emre, geçmişten günümüze ulaşan sesiyle bütün insanlığa hitap eden bir şair olmaktan çok daha fazlasıdır. Onun söylemleri evrensel sevgi ve hoşgörünün en veciz hallerini oluşturmaktadır. Yunus Emre'nin sevgi dili ve aşk söylemi tamamen Yüce Mevla'ya odaklıdır ve canlı cansız bütün varlıkların sevgisini Allah'a bağlamaktadır. Nitekim onun şu sözleri bu durumu en güzel şekilde ifade etmektedir:

*Nazar eyle itiri, bazar eyle götürü,
Yaradılanı hoş gör, Yaradan'dan ötürü.*

Türk İslam dünyasının yetiştirdiği en büyük mutasavvıflardan biri olan Yunus Emre, Orta Anadolu coğrafyası içerisinde Aksaray'dan temayüz ederek tüm insanlığa mal olmuş evrensel bir isimdir. Buradan hareketle vefatının 700. yılında Unesco ve Cumhurbaşkanlığımız kararıyla 2021 yılı "Yunus Emre ve Türkçe Yılı" ilan edilmiş, bununla ilgili yurt içi ve yurt dışında birçok faaliyetin yapılması öngörülmüştür. Aksaray Valiliği olarak biz de hemşehrimiz Yunus Emre ile ilgili yıl boyunca devam edecek kırka yakın etkinliğin planlamasını yaparak sözün sultanı Yunus Emre'nin kendi şehrinde en iyi şekilde anılmasını düşündük. Zira Aksaraylılar olarak Yunus'un bizdeki yeri çok farklıdır. Yunus bu topraklarda yaşamış, bu toprakların manevi ikliminde yoğrulmuş, söz ve şiirlerinde buraların havasını yansıtmıştır.

Bu topraklar, Yunus'un irfan arayıp hikmet bulduğu topraklardır. Çünkü Tapduk Emre buradadır, Hacı Bektaş Veli yanı başımızdadır. Buğday almak için götürülen alıç, dergâha taşınan düz odunların meşe ormanları buradadır. Hacı Bektaş Velayetnamesinde sıkça geçen ve Yunus'un yurdu olarak ifade edilen Sarıköy(Sarıkaraman) ve Sivrihisar burada Ortaköy ve Güzeyurt ilçelerimizdedir.

Bugün Yunus'un şiirlerindeki duru ve berrak Türkçesi hala hemşehrilerimizin dilinde ilk haliyle yaşamaktadır. Örneğin "sin-sinne, yumak-yunmak, yumuş buyurmak, ırılmak, gök ekin" gibi kelimeler bunlardan bazılarıdır. Onun sevgi ve barış dili, asırlar önceki arı duru haliyle Şehri Süleha Aksaray'da yaşamaktadır.

Peki, Yunus sadece diyar diyar dolaşan, şiirler yazan bir şair midir?

Eğer bu nazarla bakarsak yanılmış, hatta haksızlık etmiş oluruz.

Çünkü Yunus, şiirlerin ötesinde,

“İşitin ey yarenler aşk bir güneşe benzer,

Âşık olmayan gönül misali taşa benzer.” diyerek bize aşkı da öğretmiştir. İnsanı pişiren, yoğun aşkı...

Sonra da insana değer vermeyi;

Bir gez gönül yıktın ise, kıldığın namaz değil

Yetmiş iki millet dahi, elin yüzün yumaz değil

Bir gönül yaptın ise, er eteğin tuttun ise

Bir gez hayr ettin ise, birine bin az değil.

Keşke anlayabilseydi insanlık Yunus’u, becerebilseydi gönül kırmamayı, işte o zaman dünya daha yaşanabilir bir hale gelirdi. Onun için Yunus’u iyi anlamalı, Yunusça yaşamalıyız.

Yunus Emre bizim sadece geçmişimiz değil aynı zamanda geleceğimizdir de. Çünkü bir kültür emperyalizmi ile karşı karşıyayız. Buna karşı kuracağımız en güçlü savunma hattı öncelikle dilimizdir. Maalesef dilimizde çoraklaşma yaşıyoruz. Vatani önce dil sonra ordu bekler. Türkçemize sahip çıkmak en önemli sorumluluğumuzdur. İşte bu aşamada duru Türkçesi ile Bizim Yunus yol göstericimiz olacak, bizleri geleceğe güvenle taşıyacaktır.

Bu vesileyle vefatının 700. yılında Valiliğimiz öncülüğünde Aksaray Belediyemiz, Aksaray Üniversitemiz, Ortaköy Kaymakamlığımız, Ortaköy Belediyemiz ve İl Kültür Turizm Müdürlüğümüzce gerçekleştirilen Uluslararası Bizim Yunus Sempozyumu sonrasında yayına hazırlanan bu eserin kültür hayatımıza faydalı olmasını temenni ediyor, makaleleri ile katkı sağlayan kıymetli araştırmacılarımıza ve kitabın hazırlanmasında emeği geçenlere teşekkür ediyorum.

Hamza AYDOĞDU

Aksaray Valisi

Takdim...

Yunus Emre Türk halk ve tasavvuf edebiyatının her dönemde önde gelen temsilcilerinden olmuştur. Yaşadığı dönemden günümüze gelinceye kadar eserleri en çok okunan, sözleri dilden dile yayılan, Türk kültüründe etkisi devamlı surette görülmüş bir şair ve mutasavvıftır.

Tarihi süreçler boyunca eserler yazan pek çok şair ve yazar unutulmuşken Yunus Emre çağlar boyunca unutulmayarak şiirleriyle dilden dile dolaşmıştır. Yunus Emre'nin şiirlerinin çağlar boyunca nesillere aktarılmasında değindiği konuların sade ve duru bir Türkçeyle ve samimi bir tarzla dile getirmesi etkili olmuştur. Yunus Emre sözlerinde ele aldığı konuları ve samimi tarzı ile Aksaray'ın ve Anadolu'nun yaşam biçimini ve olaylara bakış açısını dünyaya açmıştır.

Yunus Emre, Anadolu'da kıtlığın kuraklığın ve istilaların olduğu bir dönemde yaşamış, halkın zorluklara sürüklendiği ve ümitsizliğe kapıldığı böylesine zorlu bir dönemde şiirleriyle ilim ve hikmet yolunu açmıştır. İnsanları iyiliğe, doğruluğa sevk ederek onların ebedi dünyalarının kurtuluşuna çalışmıştır.

Aksaray sınırları içerisinde yaşamış olan büyük mutasavvıfın hayat hikayesi, eserleri ve fikirleri bugüne kadar pek çok yerli ve yabancı araştırmacının ilgisini çekmiş, bu konulara dair pek çok yayın yapılmıştır. Düzenlemiş olduğumuz Uluslararası Bizim Yunus Sempozyumu da Yunus Emre hakkındaki bilinmeyen noktaların açığa çıkması için son derece önemlidir. Bu tür sempozyumlarla araştırıldıkça derinleşen ve zenginleşen bakış açıları, düşünceler ve eserler ortaya çıkmaktadır.

Bizlerde yerel yönetimler olarak şehrimizde yaşamış ve iz bırakmış şahsiyetlerin gelecek nesillere ulaştırılması adına birçok çalışma yapıyoruz. Yunus Emre, Somuncu Baba, Cemâleddîn Aksarayî, Bedir Muhtar gibi isimlerin ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtılması için her türlü çalışmanın içerisinde yer alıyoruz. Bu manada da Bizim Yunus Sempozyumunu son derece faydalı bulduğumu ifade ederek sempozyumun önümüzdeki yıllarda da devam etmesini temenni ediyorum.

Evren DİNÇER
Aksaray Belediye Başkanı

Takdim...

Yunus'un, Bizim Yunus'un vefatının üzerinden 700 yıl geçti. Ama Bizim Yunus, Anadolu'da ve hatta dünyanın değişik yerlerinde gönüllerde yaşamaya devam etti. Zira Yunus, bizden biriydi, bir gönül insanıydı.

UNESCO, vefatının 700. yılı münasebetiyle 2021 yılını Yunus Emre Yılı ilan etti. Cumhurbaşkanımız da 2021 yılının Bizim Yunus ve Dünya Dili Türkçe Yılı olmasına yönelik bir kararname çıkardı.

Yunus Emre, Aksaray'ın da Yunus'u. Bir başka ifadeyle Yunus Emre, bizim de Yunus'umuz. Aksaray Üniversitesi; 26-28 Mayıs 2021 tarihleri arasında, Aksaray Valiliği, Aksaray Belediyesi, Aksaray Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü, Ortaköy Kaymakamlığı, Ortaköy Belediyesi'nin de katkılarıyla "Vefatının 700. Yılında Bizim Yunus Sempozyumu"nu gerçekleştirdi.

Sempozyumda sunulan bildiriler kitaba dönüştürüldü. Bu kitabın okuyucuya yararlı olmasını temenni ediyorum. Aksaray'a âşık bir şekilde hizmet sunan ve Sempozyuma katkı sağlayan herkese çok teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Yusuf ŞAHİN
Aksaray Üniversitesi Rektörü

Takdim...

Anadolu'da Türk İslam Medeniyetinin tesisinde rol oynamış, gönül dünyamızın manevi iklimine can veren, fikirleriyle adeta Anadolu'yu mayalayan çok sayıda mutasavvıf yaşamıştır. Yüksek tasavvuf kültürüyle Anadolu'yu şekillendiren bu büyük şahsiyetlerin yoğunlaştığı bölgelerden biri de Orta Anadolu'dur. Anadolu'da ilmin zirveye ulaştığı dönemlerde tasavvuf hayatında Mevlânâ, Hacı Bektâş-ı Veli, Tapduk Emre, Yunus Emre, Ahi Evran, Somuncu Baba, Hacı Bayram-ı Veli gibi daha pek çok büyük zahit ve âlim Anadolu'nun manevi iklimi içerisinde gönül dünyamızı aydınlatmışlar, bizlere rehber olmuşlardır.

Tarihi kayıtlarda Darü's Süleha, Darü'l İlm olarak ifade edilen Aksaray ise bu manevi dairenin tam merkezinde yer almış, ilim ve irfan ehli pek çok zatın yurdu olmuştur. Bunlardan biri de aşkın sesi Yunus Emre'dir.

Tasavvufta yüksek mertebelere ulaşmış pek çok zahitte olduğu gibi, Yunus Emre de hasret ateşi ile yanmakta ve ilahi aşk'a kavuşmak istemektedir. Bu uğurda her şeyden vazgeçen Yunus;

*“Taşdın yine deli gönül, sular gibi çağlar mısın?
Aktın yine kanlı yaşım, yollarımı bağlar mısın?”*

Sözleriyle, ilahi aşk'a koşmuştur.

Yunus'taki aşk anlayışı, sadece sevenle sevileni kucaklayan bir felsefe değil, tüm mahlûkatın yaratıcısına duyulan derin bir saygıdan ibarettir. Onun şiirleri bir Selçuklu halısının göbeğine nakşedilmiş desenler gibi gönül dünyamızın derinliklerine kadar işlemektedir. Yunus'taki te-vazu, insan sevgisi, yoksullara yakınlık, hoşgörü gibi ahlaki tavırlar ilahi menşeli bir kavrayışın sonucudur.

Yunus tüm hayatı boyunca mütevazı bir yaşamı tercih etmiş, sessiz ve sakin bir şekilde yalan dünyadan göçüp gitmiştir. Ancak onun fikirleri yüzyıllar boyunca tüm insanlığı kuşatarak; “Ölürse tenler ölür, canlar ölesi değil” sözü gerçeğe dönüşmüştür. Yüzyıllar boyunca fikir ve şiirleri ile gönüllerde taht kuran Yunus Emre, artık “Bizim Yunus” olmaktan çıkmış, tüm insanlığın Yunus'u olmuştur. Bugün Anadolu'da birçok noktada makamı bulunan Yunus'un hakikatte mekânı, onu gerçek manada anlayanların gönüllerinde gizlidir.

Bununla beraber Anadolu'da Yunus'un yaşadığı coğrafya ve metfun bulunduğu mekânla ilgili birtakım mülahazalar söz konusu olmuş, Yunus'un ismi muhtelif şehirlerimizle anılmıştır. Ancak bu tartışmaların birçoğu Yunus'un yaşadığı coğrafya ile ilgili doyurucu ve mantıklı sonuçları ortaya koyamamıştır. Mamefih Yunus'a dair bildirilerin yer aldığı bu eserde ortaya konulan farklı yaklaşımlarla Yunus'un Orta Anadolu'da özellikle Aksaray ve çevresinde yaşadığına dair önemli izahlar getirilmiş, bu iddialar bilimsel veriler ışığında, mantıksal çerçevede ele alınmıştır. Haddizâtında Yunus Emre yine hepimizin Yunusudur. Ancak Yunus'a dair illaki coğ-rafi bir mekân belirtilecek ise; bu mekân Evliyalar Diyarı Aksaray'dır.

Aşk dilendiği hocası Tapduk Emre'nin dergâhına kırk yıl boyunca eğri odun getirmeyen Yunus'la ilgili doğrıyu arayanlar, elimizdeki bu kitabı önemli bir kaynak olarak görebilirler. İlmî verilerle objektif değerlendirmelerin yer aldığı Yunus Emre Sempozyum kitabımızın yeni araştırmalara vesile olmasını temenni ediyor, vefatının 700. yılında Aksaray'ımızda III. Yunus Emre Sempozyumunun yapılmasına ve bu eserin basımına onay veren Sayın Valimiz Hamza AYDOĞDU'ya teşekkürlerimi arz ediyorum. Desteklerinden dolayı Belediye Başkanımız Sayın Evren DİNÇER'e, Rektör Hocamız Sayın Yusuf ŞAHİN'e, Ortaköy Kaymakamımız Sayın Rasim BELGE'ye, Ortaköy Belediye Başkanımız Sayın Ali Rıza ÖZDEMİR'e, Aksaray Üniversitesi Somuncu Baba Tarih ve Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi yöneticilerimize, sempozyum kurullarımızda görev yapan kıymetli hocalarımıza, Yunus Emre çalışmalarımızda her zaman büyük emeği olan Prof. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU Hocamıza ve kitapta makaleleri bulunan tüm hocalarımıza şükranlarımı sunuyorum.

Mustafa DOĞAN
İl Kültür ve Turizm Müdürü

Sunuş...

Üniversiteler; uluslararası faydalarda bulunduğu gibi, yer aldıkları bölge ile bütünleşerek bölgelerine yaptıkları katkıyla da ulusal kalkınmada önem arz etmektedir. Bu çerçevede; Aksaray Valiliği, Aksaray Belediyesi, Aksaray Üniversitesi, Ortaköy Kaymakamlığı ve Ortaköy Belediyesi iş birliği ile düzenlenen Uluslararası Bizim Yünus Sempozyumu, 26-28 Mayıs 2021 tarihlerinde Aksaray Üniversitesi'nin ev sahipliğinde -sadece protokol konuşmaları Ortaköy Yünus Emre Kültür Merkezi'nde olacak şekilde- COVID-19 salgınından dolayı çevrim içi olarak gerçekleştirilmiştir.

Sempozyumun açılışındaki protokol konuşmalarının ardından, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Orhan Kemâl Tavukçu, "Senden Sana Varur Yolum: Yünus'un Yol(culuk)ları" başlıklı çevrim içi bir sunum gerçekleştirmiştir. Sunumunda, yakın zamanda gündeme gelen "Yünus Emre Dîvânı'nın yeni nüshası" ile ilgili haberlerden söz eden Tavukçu, yeni bulunduğu iddia edilen nüshanın zaten 50 yıldır bilinen ve 1628-1629 yıllarına ait bir nüsha olduğuna dikkat çekmiş ve Yünus Emre Dîvânı'nın günümüzde 50 kadar nüshasının bulunduğunu ve bunların en eskisinin 1492 yılına ait olduğunu dile getirmiştir. Yünus Emre'nin kendi el yazısıyla yazdığı bir nüshanın şu ana kadar tespit edilemediğini ifade eden Tavukçu, söz konusu durumun Yünus Emre'nin yaşadığı çağdaki karışıklıklar, onun mütemadiyen yer değiştirmek zorunda kalması, savaşlar, Selçuklu Devleti'nin yıkılması, beyliklerin devletleşme süreçleri gibi etkenlerden kaynaklanmış olabileceğini ifade etmiştir. Tavukçu, gündeme gelen yeni nüsha ile ilgili değerlendirmesinin ardından, Yünus'un hayatı, çevresindeki şahsiyetler, manzumeleri, manzumelerindeki üslubu ve yolculuklarını açıklamıştır. İlk oturuma dair çevrim içi gerçekleştirilen sunumun ardından Ortaköy Yünus Emre Kültür Merkezi'ndeki açılış programı tamamlanmıştır. 27-28 Mayıs 2021 tarihlerinde çevrim içi bildiri sunumları ile sempozyumun seyri devam etmiştir. Ukrayna, Özbekistan ve Kosova'dan katılım sağlayan katılımcılar, toplamda 4 bildiri ile sempozyuma uluslararası düzeyde katkıda bulunmuşlardır. Sempozyumda; eş zamanlı 3 farklı salonda toplam 14 çevrim içi oturum gerçekleştirilmiştir. Söz konusu oturumlarda Yünus Emre'nin dinî-tasavvufî, edebî ve tarihî yönü üzerinde toplamda 40 bildiri sunulmuştur. Bildirilerde; Yünus Emre'nin menkıbevi-tarihî hayatı, yaşadığı dönemdeki Anadolu'nun sosyo-kültürel durumu, dinî-tasavvufî kişiliği, edebî kişiliği, şiir ve şair anlayışı, dil ve üslup özellikleri, mecmualardaki şiirleri, Dîvânı'ndaki mefhumlar, Türk halk anlatı geleneği içerisindeki yeri, takipçileri ve ona nazîre yazan şâirler, kültür aktarımındaki yeri, yabancı bir dil olarak Türkçenin öğretiminde Yünus Emre'nin şiirleri gibi konular üzerinde durulmuştur. İlgili bildiri metinleri hakemlerin kontrolü ile özet ve tam metin kitap hâline getirilerek online veya matbu olarak okuyucuların istifadesine sunulacaktır.

Sempozyumun Yünus Emre ile ilgili araştırmalara bir diğer önemli katkısı ise Yünus Emre'nin yaşadığı yer ile ilgili tartışmalara yeni bir bakış açısı kazandırmasıdır. Anadolu'nun İslâmlaşmasında önemli rolleri olan ilk dönem âlim ve mutasavvıfların önemli bir bölümünün hayatları tam olarak bilinmemektedir. Anadolu'nun en önemli manevi önderlerinden birisi olarak nitelendirilebileceğimiz Yünus Emre de bu tür mutasavvıflardan birisidir. Cumhuriyet döneminde Yünus Emre'yi tüm yönleriyle inceleyen ilk önemli tarihçilerimizden birisi merhum Fuad Köprülü olmuştur. Köprülü, çalışmaları neticesinde kesin olmamakla birlikte, Yünus Emre'nin yaşadığı yer olarak Eskişehir/Sivrihisar/Sarıköy'de karar kılmıştır. Yaklaşık 10 ilimiz Yünus Emre'nin mezarının kendi sınırlarında olduğunu iddia etmesine rağmen, son dönemlere kadar genellikle Eskişehir ve Karaman sınırları içinde olabileceği benimsenmiştir. Son olarak Yünus Emre üzerinde geniş çalışmalar yapılarak bu iller arasına Aksaray da eklenmiştir. Yünus Emre'nin hayatı ve yaşadığı yerler hakkında en net bilgi alabildiğimiz ve dönemine en yakın

olan kaynak eser *Hacı Bektaş-ı Velî Velâyetnâmesi*'dir. Bu eserden yola çıkıldığında, Yûnus Emre'nin Aksaray sınırları içinde yer alan Güzelyurt-Sivrihisar civarında doğup, Ortaköy civarında yaşadığı coğrafi, sosyolojik ve kültürel delillerle ortaya çıkmaktadır. Yûnus Emre'nin alıcı, öküzüne yükleyerek Hacibektaş'a gitmesi coğrafi olarak oraya 200 kilometreden –Eskişehir Sivrihisar/Hacibektaş arası- uzak olmaması gerektiğini göstermektedir; çünkü alıç tazeliğini en fazla bir hafta kadar koruyabilmektedir. Bundan dolayı Yûnus Emre'nin civarında doğduğu Sivrihisar'ın Aksaray-Güzelyurt'taki Sivrihisar olabileceğini göstermektedir. 1250'li yılların sosyolojik ortamına bakıldığında, kanaat önderi âlimlerin genellikle Anadolu'nun iç ve doğu bölümlerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bunların daha batıya yayılmaları kademeli olarak Babaîler İsyânı'ndan sonra olmuştur. Yûnus Emre'nin muhatap olduğu; Hacı Bektaş-ı Velî, Mevlânâ, Ahî Evrân ve Şeyh Edebâlî de İç Anadolu Bölgesinde yaşamışlardır. Yûnus Emre'nin manzumelerinde Orta Anadolu ağız özelliklerinin görülmesi ve günümüzde Yûnus Emre'nin mezarı olduğu söylenen Sarıkaraman/Ziyarettepe'ye yakın bölgelerde bulgur ve aşure kaynatılırken kullanılan büyük kepçeye, “Yonuz Çömçesi” denmesi onun Aksaray/Ortaköy Sarıkaraman'da yaşamış olabileceğini göstermektedir.

Sempozyumun gerçekleşmesinde bizlere desteklerini esirgemeyen ve katılımlarıyla bizleri onurlandıran Sayın Valimiz Hamza Aydoğdu, Sayın Belediye Başkanımız Evren Dinçer, Sayın Rektörümüz Prof. Dr. Yusuf Şahin, Ortaköy Kaymakamımız Rasim Belge, Ortaköy Belediye Başkanımız Ali Rıza Özdemir, İl Kültür ve Turizm Müdürümüz Mustafa Doğan ve Ortaköy Meslek Yüksekokulu Müdürümüz Zeynel Abidin Koyuncu'ya; akademik camiamıza, misafir dinleyicilerimize ve öğrencilerimize; Somuncu Baba Tarih ve Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi yönetimi ve elemanlarına; ayrıca sempozyumda emeği geçen herkese teşekkür ediyor, sempozyumumuzun ülkemiz ve tüm bilim camiası için hayırlara vesile olmasını diliyoruz.

Saygılarımızla.

Doç. Dr. Ramazan ATA
Düzenleme Kurulu Adına

BİLDİRİ TAM METİNLERİ

SENDEN SANA VARUR YOLUM: YÛNUS'UN YOL(CULUK)LARI

Prof. Dr. Orhan Kemâl TAVUKÇU

Sayın Valim, Sayın Belediye Başkanım, Sayın Rektörüm, kıymetli dinleyiciler, kıymetli Yûnus muhipleri, sevgili öğrenciler hepinizi saygıyla sevgiyle muhabbetle selamlıyorum. Yûnus'un bereketinin sempozium boyunca sürmesini yüce Allah'tan temenni ediyorum ve bu toplantıyı düzenleyen tüm arkadaşlarıma, hocalarıma Sayın Rektörüm başta olmak üzere teşekkür ediyorum. Müsaade ederseniz ben öncelikle konuşmama sıcak Yûnus gündemi ile başlamak istiyorum. Yakın zamanda duymuşsunuzdur, "Yûnus Emre Divanı'nın, yeni nüshaları bulundu." şeklinde haberler gündemi meşgul etti. Öncelikle bunlardan biraz bahsetmek istiyorum, akabinde Yûnus'un hayatı, çevresindekiler, şiiri, üslubu ve yolculukları üzerinden bir sunum yapmayı planlıyorum.

Yûnus Emre Divanı'nın bugün elimizde elli kadar nüshası var. Bu nüshalar 15.yy'dan başlayarak 20.yy'a kadar istinsah edilmiş. Öncelikle nüsha ve istinsah meselesi üzerinde biraz durmak istiyorum. Malumunuz bundan yüzyıllar önce meydana getirilen bu eserler yazılırken matbaa yoktu veya bizim gündemimizde değildi. O yüzden sevilen eserler el ile çoğaltılıyordu. Eğer bir eseri çok sevmişseniz, bir kopyasını yapma suretiyle esere sahip olabiliyordunuz. İşte bu işe istinsah etme diyoruz, elde edilen yeni versiyona ise nüsha diyoruz. Bu yüzden çeşitli eserlerin elimizde onlarca hatta bazılarının yüzlerce kopyası, nüshası var. Tabii bunlar yazan kişinin bilgisine, kabiliyetine, anlayışına, mensup olduğu kültüre, kullanmış olduğu lehçeye göre farklılıklar arz ediyor. O yüzden bugün Yûnus Divanı'nın nüshalarını karşılaştırdığımızda öyle nüshalar var ki sanki birisi Yûnus'un, birisi bambaşka birinin gibi bir görüntü ortaya koyuyor. Bugün elimizde daha önce de belirttiğim gibi Yûnus Divanı'nın elli kadar nüshası var, bu da bizim için büyük bir şans; fakat bu konudaki şanssızlığımız şu: "Yûnus'un bugün M. 1320-1321 yılında öldüğü kabul ediliyor; fakat elimizdeki en eski nüsha M. 1492 tarihini taşıyor. Yani Yûnus'un ölümünden aşağı yukarı yüz yetmiş yıl kadar sonra yazılmış bir nüsha bugün elimizde en eski nüsha olarak bulunuyor." Tabii bunun çeşitli sebepleri var, yani Yûnus'un yaşadığı çağdaki karışıklıklar ve Yûnus'un mütemadiyen yer değiştirmek zorunda kalması belki de onun izlerini kaybettirdi. 13-14.yy'lar savaşlar hatta Selçuklu Devleti'nin yıkılması, beyliklerin devletleşme süreçleri gibi birtakım meselelerle dolu olan yüzyıllar. Bundan dolayı Yûnus'un kendi çağına ve kendisine ait el yazısı ile yazılmış bir nüsha şu an için ne yazık ki elimizde yok. Bazı mecmualarda biraz daha eski M. 1485-1487 tarihli şiirleri var. Yaklaşık on-on beş gün kadar önce bir arkadaşımız Vatikan Nüshası'nı bulduğunu söyleyerek gündeme gelmişti, o konuda biraz bilgi vermek istiyorum: Bu nüsha aşağı yukarı elli yıldır bilinen bir nüsha. Yakın zamanda da bir iki tebliği de tekrar söz konusu edilmiştir. Yani yeni bir nüsha değil. En azından sahanın içerisinde bulunan yeni bir şey değil. İkinci bir husus, bu nüsha M. 1628-1629 tarihine tarif bulunuyor, yani 17.yy. Üçüncü bir husus çok da kıymetli bir nüsha ne yazık ki değil; çünkü bilinen materyale yeni bir şey eklemiyor, literatüre yeni bir şey katmıyor. Bu bakımdan dikkate değer bir nüsha ne yazık ki değil. Ama yeni bir gelişme daha var ondan da haberdar etmek isterim: 2020 yılının Temmuz ayında Kütahya Vahit Paşa Kütüphanesi'nde bir Yûnus Emre Divanı nüshası satıldı. Bu nüsha biraz evvel bahsettiğim M.1492 tarihini taşıyor. Kahire'de yazılmış, Kahire'de Devedarü'l Kebir Türbesi'nde sakin olan Şerif Hüseyin tarafından istinsah edilmiş bir nüsha ve kıymetli teklifler bize getiriyor. Bu nüsha Yûnus'un bazı anlaşılamayan lehçeleri konusunda bize yeni yaklaşımlar ortaya koyma imkânı veriyor. Söz konusu nüsha şu an Türk Dil Kurumunda tıpkıbasım olarak basım sırasında duruyor. Bu kadarı ile iktifa edeyim. Yûnus'un Divanı ekranda gördüğümüz gibi çok çeşitli yerlerde istinsah edilmiş. Tırnova, Kahire, Bozdağ, Geyikli Baba Karyesi gibi. Elli civarında nüshaların her biri farklı bir yerde olabilir. Bu kayıtlar bize Yûnus'un yayılma alanlarını da gösteriyor ve istinsah edenlerin içerisinde Mevleviler, Halfetiler, Kadriyeler veya doğrudan doğruya sıradan insanlar var. Yani Yûnus o günden bugüne kadar bütün kültür coğrafyamızda ve her zeminde kabul görmüş bir büyük mütefekkir, mutasavvıf, şair olarak karşımızda duruyor. Bu aslında çok kıymetli biraz evvel sayın valimin bıraktığı yerden devam edecek olursak bütünleştirici bir vasfı olduğu ortaya çıkıyor. Herkes Yûnus'ta kendinden bir

şeyler bulabilir. Bu bakımdan belki MEB'nin eğitimin bütün aşamalarında çeşitli dozlarda “Yûnuslar” vermesi belki gündeme gelmeli diye düşünüyorum.

Yûnus'un yaşadığı çağa dair bazı ana hadiseleri aktarmak istiyorum: Yûnus, nasıl bir yüzyıl içerisinde doğdu onu paylaşmak istiyorum: Yûnus'un doğumundan yaklaşık üç yıl kadar önce Alâeddin Keykubat yani Anadolu Selçuklu devletinin en önemli siyasi figürü M. 1237 yılında öldürüldü. M.1240 yılında ise Yûnus Emre doğdu. Aynı yılda başka bir önemli hadise gerçekleşti. Kefersud taraflarından başlayan Babai İsyanı, Malya Ovasına kadar yayıldı. Selçuklu Devleti buna karşı çok ciddi tedbirler almak zorunda kaldığı için çok ciddi manada zayıfladı. Nihayetinde Malya Ovasında bu isyan bastırıldı. İsyanın lideri konumundaki Baba İlyas idam edildi. Bir fitne durduruldu; ancak fitnenin kökü bir şekilde milletin zihninde kaldı ne yazık ki. M. 1340'ta başlayan bu süreç muhtemelen M. 1300-1310'larda devletin yıkılmasıyla son buldu. Yani devlet o zaman çok ciddi bir darbe aldı. Aynı dönemde M.1240 Kasım'ında Şam'da İbnü'l-Arabi'nin ölümü gerçekleşti. Bugünkü Şam'ın da eski adı olan Dımaşk'da. İbnü'l-Arabi vefat etti.

İbnü'l-Arabi'den Yûnus'a kadar gelen bir tefekkür ve felsefe silsilesi zinciri var. Bu bakımdan kıymetli. M.1243 yılında bugünkü Ağrı ilimizin Köseadağ mevki civarında Moğollara karşı Selçuklu ordusu bir hezimete uğradı. Akabinde Anadolu'da bir Moğol istilası başladı. Aşağı yukarı 75 yıl kadar süren bir Moğol dönemi başladı. Bu süreçten sonra, Anadolu bir Moğol noktasına neredeyse geldi. Burada bir ayrıntıyı sizinle paylaşmak istiyorum: Moğolların gelmesi ile beraber Anadolu'daki Selçuklu yönetimi bir ölçüde Moğol kontrolü altına girdi. Hatta tahtın paylaşımı, tahta kimin çıkacağı gibi konular da yine Moğol iktidarı tarafından belirlenecek pozisyona geldi. Böyle olunca yine toplumda bir başka çatlamanın meydana geldiğini görüyoruz. Moğollara karşı duran bir cepheye karşın yukarıda daha emirler seviyesinde özellikle Saadeddin noktasında bu çok mühimdir. Moğol ile Moğol yanlısı Saadeddin'i devam ettirme yanlısı bir grubun oluştuğunu görüyoruz. Daha sonra bu grup, Moğollar ile beraber Ahilerin üstüne yürüyecektir. M.1261'de Ahi Evran'ın ölümünden haberdar oluyoruz; ancak bu net bir tarih değil; fakat şu kadarını biliyoruz: Ahi Evran, M.1261 veya ona yakın bir tarihte Moğollar tarafından doksan küsur yaşında iken öldürülüyor. Bugünkü Aksaray'ın Selime Bölgesi'nde Ali Paşa Türbesi vardır. Ali Paşa'nın da bir Moğol hilesi ile öldürüldüğü ifade ediliyor. M. 1310'larda Anadolu Selçuklu Devleti yıkılıyor. M. 1320-21 yılında Yûnus Emre ölüyor ve M. 1348-52 yılları arasında Anadolu'da “kara veba”, Avrupa'da “kara ölüm” diye bilinen büyük salgın başlıyor. Bizde de çok ciddi, birçok kayıplar meydana geliyor; ancak şunu da biliyoruz ki bu salgından önce de Anadolu'da irili ufaklı salgınlar vuku buluyor.

Yûnus'un hayatına gelecek olursak bugün kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre Hacı Bektaş Veli'nin Velâyetname'sinde geçen ifadeleri hepimiz az çok biliyoruz. Hacı Bektaş Veli'ye Yûnus Emre buğday almak için gittiğinde, Hacı Bektaş ona nefes vereyim diyor. O da “Ben nefesi n'eyleyeyim, ehl ü ıyâlüm var bana buğday gerek”, yani benim eşim ve çocuklarım, ailem var; bana buğday ver diyor. Bir başka ifade ile kendi divanında şöyle belirtiyor:

Bunda dahı virdün bize ogul u kız çift ü helâl
Andan dahı geçdi arzum benüm âhum dîdâr için

Günümüz Türkçesi ile “Benim bundan arzum geçti ben senin didarın için ah ediyorum” diyor. Burada dikkat çekici bir husus şudur: Çift ü helal ifadesindeki ü hep ıskalanıyor ve bazı araştırmacılar halen bunun çift eş, çift helal şeklinde algılıyorlar ve Yûnus'un iki eşli olduğu şeklinde yorumlar geliştiriyorlar. Oysa oradaki ü her şeyi değiştiriyor. Yani bu cümleden anlamamız gereken şey; çiftler çiftler oğul kız ve helal bir tek helal şeklinde anlamalıyız. Bu beyit de yine bize Yûnus'un eşi ve çocukları olduğunu ifade ediyor. Bir başka beyit ise Vahit Paşa nüshasından aldığımız ve tespit ettiğimiz bir beyit:

Girü senden olanları elünlesinleye kodun,

Şunu şöyle görür iken ölümün nişe sanmazsın

Yûnus bu beyitte, “senden olanları, yani senden doğanları, yani kendi çocuklarını elinle mezara koydun bunu böyle görürken niye ölümü düşünmezsin” diyor. Bu da muhatabı Yûnus ya da başkası çok net değil; fakat böyle bir ifadeye yer vermiş olması divanında kendi çocuklarının da ölmüş olabileceğini düşündürüyor. Nitekim Yûnus Emre adına “bir var” yani ölüm ağıt şiiri var. O da Yûnus’un yine çocuklarının öldüğünü ima eden bir şiiridir. Yine, Yûnus’un hayatı ile ilgili olan bazı ayrıntılar şu şekildedir:

Bana namaz kılmaz diyen, ben kılarum namazımı,
Kılurısam kılmazısam ol Hak bilürni yazımı

Yûnus Emre, melami meşrep bir mutasavvıftır. Melami meşrepten anlamamız gereken şey; en azından göstererek ibadet yapmayan, cemaatle beraber namaz kılmayan, namazını veya ibadetini göstermeyen kişiler gibi algılanabilir. Bunun çok daha aşırıları var, onlara girmiyorum şimdi. Muhtemelen Yûnus’un bu tavrından dolayı Yûnus namaz kılmaz diye tavsif ediliyor. Onlara cevaben Yûnus Emre, “Bana namaz kılmaz diyen, ben kılarum namazımı” şeklinde ifadede bulunuyor. Bir başka beyitte ise “Münkir-münâfıklar beni öldürelim dirlerimiş, Beni yaradan öldürür yok-var iden gelsün berü”. Biraz evvel bahsettiğim Ahilere karşı olan yaklaşımdan, Moğolların ve Selçukluların üst düzey Ömer Asım’ın emirlerinin yaklaşımından dolayı Yûnus’un ve çevresindekilerin tehditler aldığı biliyoruz. O dönemin devlet yanlısı tarihi kaynakları, Tapduk Emre ve çevresindekiler için “Tapdukluk kâfirler” ifadesini dahi kullanıyorlar. Dolayısıyla böyle bir yaklaşım var. Münkir-münâfık önemli bir ayrıntı. Yûnus şeyhtir; yani şeyh olmasının ne manası var. Bu beyitle ilgili olarak Yûnus, terimlere hâkimdir; münkirin ve münafığın ne olduğunu bilir. Yûnus, münkirden kastedilenin kâfir, münafıktan kastedilenin de mümin görünüp aslında öyle olmayan kişi olduğunu bilir. Dolayısıyla buradaki münkir ve münafık, muhtemelen Moğollar ve Selçuklular için kullanılan bir ifadedir gibi geliyor bize. Evet, Yûnus’un memleketi neresidir gittiği yerler neresidir? En baştaki beyti biraz sonra açıklayacağım bugün en çok bu kullanıyor. “İndük Rumı kışladuk çok hayr-u şer işledik.” şeklinde geçen beyte bakıldığında; Rum, Anadolu’dur malumunuz. Rum’ı kışladuk ifadesinden Yûnus’un Anadolu’da olduğu söyleniyor ki bu zaten bilinen bir şey; ama bu çok kullanılıyor. Oysaki bu beyit, Anadolu iması yapmayan bir beyittir, biraz sonra göreceğiz. Kendi ifadeleri “Gezdüm Urumıla Şamı yukaru illeri kamu” yani, Anadolu ile Şam’ı gezdiğini, Şam vilayetini –tabi ki bugünkü Dımaşk Şam değil- çok daha geniş bir coğrafya gezdiğini söylüyor. Yine, Maraş, Tebriz, Kayseri ve Sivas’ı gezdiğini söylüyor. Balat’a gittiği anlaşılıyor. Bir başka beyitte bahsediyor. Yani Yûnus, buralara gitmiş olabilir. Yine Yûnus, Edebâlî ile beraber Moğol baskıları sonucu buldukları yeri terk etmek zorunda kalıyor:

Yûnus bile anunla (Ede Bâlî)düşdi yola
Nice ahîyi buluben şâd ola

Yûnus Emre, birçok ahiyi bulup yolda mutlu oluyor. Demek ki Yûnus bir ahi reisi olan -ahı diyelim düzeltelim- Edebâlî ile beraber yola çıkıyor ve yolda da başka ahılar bulup mutlu oluyor.

Geyiklü Baba bize bir kez nazar kılaldan
Hâsıl oldu Yûnus’a her ne ki vâyesidür

Yûnus Emre’nin Geyikli Baba’ya da gittiği anlaşılıyor. Onunla da görüştüğü biliniyor. Geyikli Baba’nın Anadolu’nun ortasından, yani şu anda sizin bulunduğunuz yer üzerinden de gittiği düşünülüyor; fakat yerleştiği yer, bugünkü Bursa’nın Kestel ilçesi bölgesinde Uludağ eteklerinde bir köydür. Şimdi bunları isterseniz biraz tahlil edelim. “Gezdim Urumıla Şamı yukaru iller kamu”, Urum ile Şam biliniyor. Yukarı iller neresidir buna değinmek istiyorum: Yûnus’un beşeri kaynakları ve çevresindekiler kimlerdir? Bunlardan da kısaca bahsedeyim: Yûnus’u hangi kaynaklar besler? Hoca Ahmet Yesevî artık bugün tartışmasız Yûnus’un kaynakları arasındadır. Yûnus Emre, Hoca Ahmet Yesevî’nin birkaç tane şiirini

nazire şeklinde tanzir etmiştir. Bir tanesini adaptasyonla aktarmıştır, -ki çok meşhurdur biliyorsunuz- son beyitlerini sizinle paylaşmak istiyorum:

Hâce Ahmed'dür minim atım tün ü küni yanar odun
İki cihanda ümidim minge sin ok kirek sin (Ahmed Yesevî)

Yûnus çağırılır adım gün geçtikçe artar odum
İki cihanda maksudum, bana seni gerek seni (Yûnus Emre)

Bu şiir, Hoca Ahmet Yesevî'den Anadolu kültür ve şivesine, o günkü Eski Anadolu Türkçesine adapte edilmiş bir şiirdir. Başka etkiler de var: Örneğin; bugün halen Orta Anadolu'da büyük çömçelere "Yûnus çömçesi" deniliyor. Bu durum, Yûnus'un da kaşık yontarak tıpkı Ahmet Yesevî gibi hayatını kazandığına dair bir imadır. Keza sizin şu anda bulunduğunuz şehirde, Somuncu Baba külliyesinin içerisindeki çilehane, Hoca Ahmet Yesevî ile aynı tarzı aynı üslubu ortaya koyar. Bunları artık bilmek çok gerekli değil; çünkü çok bilinen şeyler. Yûnus Emre'nin ikinci bir kaynağı İbnü'l-Arabî ve Hallâc-ı Mansur. Bunların ikisini de Yûnus görmemiştir; ancak çeşitli yollarla bunların birikimine ulaşmıştır. Hallâc-ı Mansur, 9-10.yy'da vahdet-i vücud nazariyesinin pratiklerini yapmış bir zâttır. Hak söylemi ile ortaya çıkmış, kendisinin Hakk'ın bir yansıması hatta kendisi olduğunu ifade etmiş, akabinde idam edilmiştir. Hallâc-ı Mansur'un hayatı ve idamı çeşitli şekillerde Yûnus divanında yer alır. Bu bakımdan Hallâc-ı Mansur Yûnus için örnek bir şahsiyettir. Hatta zaman zaman kendisinin de onun gibi öldürülebileceğini söyler:

Eğer beni öldüreler külüm göğe savuralar
Toprağım anda çağıra bana seni gerek seni

Yûnus bu beyitte, "beni Hallâc gibi öldürüp yakıp küllerimi gökyüzüne savursalar benim toprağım yine orada "Bana sen gerek seni." diye çağıracak" diyor. İbnü'l Arabî'ye gelince o da vahdet-i vücud nazariyesi etrafında önemli işler yapmıştır. İbnü'l Arabî'nin en önemli tarafı vahdet-i vücud kavramının teorisini kuramsal olarak ortaya koymasıdır. Hallâc-ı Mansur bunu pratik olarak gerçekleştirmiş, İbnü'l Arabî ise kuramsal yapısını ortaya koymuştur. Bunun dışında Evhadüddin Kirmânî, Ahi Evran, Sadreddin Konevî, Hacı Bektaş Velî, Tapduk Emre gibi şahsiyetler akla geliyor. Evhadüddin Kirmânî, önemli bir şahsiyettir. Ahiliğin kökündeki fütüvvet geleneğini Bağdat'tan getirip Ahi Evran vasıtasıyla Anadolu'da kurumsallaştıran zâttır. Ahi Evran da yine bu çevrenin içerisinde. Sadreddin Konevî, Konya'da bulunan Yusuf Ay Kütüphanesinde, "Ebu Su'ud Risalesi" diye bir risale vardır. Bu risalede Yûnus Emre'nin İbnü'l Arabî'den ders almış olduğu gibi bir bilgi ortaya çıkıyor; fakat bu mümkün değil. Yûnus Emre, İbnü'l Arabî'nin birikimine Sadreddin Konevî üzerinden ulaşıyor. Sadreddin Konevî İbnü'l Arabî'nin hem felsefi olarak oğlu sayılıyor hem de üvey oğlu mesafesinde duruyor. Dolayısıyla Sadreddin Konevî, İbnü'l Arabî'nin dünyaya açılan penceresi ve Yûnus'ta ortaya çıkan İbnü'l Arabî'ye dair birçok hususun Sadreddin Konevî üzerinden geldiği artık bugün bilinen bir gerçek.

Yûnus Emre şiirlerinde Mevlânâ isminin geçtiği iki farklı yaklaşım var: Bu yaklaşımlardan biri olumlu diğeri de olumsuz. Bu yaklaşımların belki ikisi de doğru olmayabilir; çünkü olumsuz olan şiirde Danişmentlilerden, mollalardan bahsediyor. Belki oradaki Mevlana'dan kastettiği bir molla olabilir; yani sofulardan bahsediyor. Olumlu olanında gerçek olmama ihtimali var; çünkü en eski nüsha olan M.1491 tarihli Kütahya nüshasında Mevlana'yı öven şiir yok. Onun yerine başkalarını övüyor: Şeyh Şibli, Cüneyd-i Bağdâdî gibi. Dolayısıyla bu halen tartışmalı bir mesele olarak karşımızda duruyor. Yûnus Emre, Edebâliyle beraber Orta Anadolu'yu terk edip Batı'ya doğru muhtemelen bir yolculuğa çıkıyor. Âşık Paşa, Yûnus Emre ile aynı coğrafyada ve aynı dönemde yaşıyor olmasına rağmen, Yûnus Emre'den çok fazla bahsetmiyor. Muhtemelen bu Âşık Paşa ile Yûnus Emre'nin tıynet, yaklaşımı, dünya görüşü biraz farklı. Âşık Paşa, Babai İsyani'nin lideri olan Baba İlyas Horosanî'nin torunu ve kendisi de ölene kadar Selçuklu Devleti'nin yerine bir devlet inşası meselesinden vazgeçmiş değildir. Bu bakımdan Yûnus Emre ile aynı cephelerde değiller gibi görünüyor. Yûnus Emre ile ilgili başka bir husus daha var: Divanda şöyle bir ifade geçiyor: Aşağıdaki iki beyit aynı beytin iki farklı nüshadaki karşılığıdır. Birisinde bugünkü kabul edilen görüşte:

Yûnus'a Tabdug u Saltug u Barak'dan durnasîb

Yûnus'a gelen ekol, öğreti Tabduk, Barak ve Saltuk üzerinden gelmiştir; yani Barak Baba, Sarı Saltuk ve Yûnus Emre. Ancak yine eski nüshalarda bu beytin şöyle olduğunu görüyoruz:

Yûnus'a Tapdug ile Saltug bırakan durnasîb

Yani, ‘‘barak’’ ifadesi burada yok. Bu beyit daha doğru gelmektedir; çünkü Barak Baba ile Yûnus Emre'nin zihniyeti çok uyuşmuyor. Barak Baba, çok daha batını bir çizgidedir. Nitekim Olcaytu'nun elçisi olarak Şam'a gidiyor ve orada öldürülüyor. Yûnus Emre'nin daha kitabî, İslam'ın temel kaynaklarına daha saygılı olduğunu söyleyebiliriz. Barak Baba'nın Yûnus Emre'nin silsilesinde olduğu biraz şüpheli bir meseledir.

Sokrates, Yûnus Emre'nin şiirlerinde etkilidir. ‘‘Ben sanuram keybilüremuş şimdi bildüm bilmezem’’ ifadesi, bugün Sokrates'in dilimize tercüme edilen ‘‘Bildiğim tek şey hiçbir şey bilmediğimdir’’ ifadesinin Yûnus Emre dilindeki söylenişidir. Sokrates, Yûnus'un şiirlerine Bağdat ekolü üzerinden girmiştir. Yûnus'un olduğu dönemde Bağdat'taki felsefe ekolünün etkileri halen devam etmektedir. Tabi ki İbnü'l Arabî ve Sadreddin Konevîvar bu kişilerden de almış olabilir.

Yûnus Emre'nin Dili ve Üslubu

Aslında Yûnus'un dili, bugün onu konuşmamızı sağlayan şeydir; çünkü Yûnus'u anlayamasaydık -en azından yüzeysel manada anlayamasaydık- biz bugün Yûnus'tan konuşuyor olmazdık. Son derece sade ve mahalli bir dille şiirlerini kuruyor ve Türkçe söylüyor. Bu çok önemli; çünkü döneminde Türkçe söylemek neredeyse ayıp sayılacak bir pozisyonda ve yanında gürül gürül akmakta olan bir Mevlâna nehri var. Mevlâna Farsçayı gürül gürül söylüyen, çok büyük ve kudretli bir şairdir ve çok güzel Farsça kullanıyor. Buna mukabil Yûnus Emre, neredeyse ona alternatif olacak bir şiir akımı oluşturuyor ve bunu Türkçe ile yapıyor. Bu çok kıymetli bir tavır. Bunu yaparken oluşan en ilginç kısım ise bugün Aksaray'ın bir mahallesinde Fatma Teyze, Fadime Teyze ve Ayşe Hanım'ın konuştuğu Türkçeyle bunu yapıyor olmasıdır. Çok mahalli bir dil ile evrensel bir sembolizm oluşuyor bu çok kıymetli bir husustur. Anadolu'daki Türk dili yazılı edebiyatının başına Yûnus Emre'yi koymuş olsak hiç de yanlış olmaz diye düşünmekteyim. Tabi ki bunu yaparken bir de sehl-i mümteni üslubu ile yapıyor. Sanki çok kolay söylenmiş gibi; fakat hiç de kolay olmayan ifadeler. Her bir ifade sanki bir atasözü gibi. Böylece Yûnus Emre günlük hayattan seçilen ve sıradan kelimelerle betimlenen kareleri Yûnus üslubuyla girift, felsefi ve tasavvuf meselelerinin Türkçe anlatılabilmesini / anlaşılabilmesini sağlamıştır.

Yûnus Emre, kendi hayatını, Türk gibi yaşadığı hayatını yine Türkçe bir dille anlatmıştır. Dikkatinizi çekmek istediğim ifadeler; anda, ayak, bak a şu sözünü, balık, ban-, banmak, basamamak, becid, bez, boğazlamak, kancaru, kanlı, yoldaş, yumak gibi. Günlük dille oluşturduğu ‘‘Çıktım erik dalına...’’ manzumesi de tasavvufun en temel ve giriş felsefesini ortaya koyacak bir manzume olarak karşımıza çıkmaktadır. Biz, bugün erik ve üzüm alsak herhalde ceviz ile beraber aşure yaparız; ama Yûnus bundan evrensel bir manzume ve evrensel bir dil ortaya koyuyor. İşte onun dehası da buradadır ve bunu bilinçli olarak yapıyor. Bu manzumenin son beyti:

Yûnus bir söz söylemiş hiçbir söze benzemez

Münafıklar elinden örter mani yüzlü

Yûnus Emre, münafıkların anlamaması için manalı yüzünü örtüyor. Yani, bunu bilinçli yaptığını da kendisi söylüyor. Demek ki onun düşüncelerinin yayılmasını istemeyen insanlar var. Onlara ise münafık diyor. Bunlara karşı sembolik bir dil geliştirdiğini kendisi ifade ediyor. Yûnus'un şiirinde birçok unsur var. Bir tanesi de Kur'an-ı Kerim'i öyle özümsemiş ki İslâmî literatürü, İslam geleneğini öyle güzel işlemiş ki onu neredeyse yeniden söylemiş gibi söylemektedir:

Miskin Âdem oğlanını benzetmişler ekinciye
Kimi biter kimi yiter yire tohum saçmış gibi

Yukarıdaki ifade, hemen hepimizin dilinde olan bir ifadedir ve bunun arkasında Kur'an-ı Kerim'in olduğunu düşünmeyiz bile. Sanki kendi ağzından çıkmış gibi ki öyledir; Fakat bunun arkasında Hadîd Suresi'nin 20. ayeti vardır. Yani Kur'an'daki ifadeleri çok günlük bir Türkçeye anlatıyor. O günlerin insanına Kur'an'ın mesajlarını kendi dilinde ve kendi kültürüyle vermesi bakımından çok kıymetli bir tarafı var.

Taşdun yine deli gönül sular gibi çağlar mısın?
Aktın yine kanlı yaşım yollarımı bağlar mısın?

Nidem elim ermez yâre bulunmaz derdime çare
Oldum ilimden avare beni bunda eğler misin?

Yavı kıldım ben yoldaşı onulmaz bağrımın başı
Gözlerimin kanlı yaşı ırmağ olup çağlar mısın?

Ben toprak oldum yolunda sen aşırı gözetirsin
Şu karşıma göğüs geren taş bağırlı dağlar mısın?

Harami gibi yoluma aykırı inen karlı dağ
Ben yârimden ayrı düştüm sen yolumu bağlar mısın?

Karlı dağların başında salkım salkım olan bulut
Saçın çözüp benim için yaşın yaşın ağlar mısın?

Esridi Yûnus'un canı yoldayım illerim kanı
Yûnus düşte gördü seni sayru musun ağlar mısın?

Yukarıdaki manzumeye baktığımızda ise Yûnus Emre'de Dede Korkut izlerinin de ön planda olduğu görülmektedir. Bu metindeki bazı ifadeleri, Dede Korkut alıp kullanmıştır. Yûnus Emre çağları alıp öğüten bir değirmen gibi kendine uygun kültürel unsurları alıp yeniden öğüterek yeniden yorumlayan bir şairdir.

Karlı dağların başında salkım salkım olan bulut
Saçın çözüp benim için yaşın yaşın ağlar mısın?

Bu beyitteki “salkım” ifadesi, Dede Korkut'taki “salkım salkımdır.” Moğolca salkım “serin” demektir. Hem serinlik hem de Dede Korkut ile bağıni kurmuştur. Hem de bahar aylarında bulutların ovaların üzerindeki salkım salkım görüntüsünü vermiştir.

Asıl mesele ise şudur: “Yaşın yaşın” ifadesi divanında sadece bu şiirde geçiyor, başka bir örneği daha yok. Yaşın ibaresinin anlamını gizli manasında kullanmış. Başka kısımlarda yirmiye yakın gizli kelimesini kullanmıştır. Onun haricinde “gizli gizli”, “ıslak ıslak”, “hüngür hüngür”, “yıldırım yıldırım” “ağlar mısın” ifadelerini kullanmıştır. Yûnus Emre tercihen seçtiği bir kelimeye en az üç anlam yükleyebilmektedir. “Yaşın” kelimesini ise Kutadgu Bilig'den almaktadır. “Saçını çözüp ağlamak” ifadesi de en az iki üç bin yıllık bir eski Türk geleneğine, yuğ törenlerine bizi götürmektedir.

Sanasın Musa benim hacete Tur'a geldim

Tur-ı münacat bana durduğum yerde olur

Şu benim hâcet-gahum Tur tağı oldu meğer
Müsileyin bu gönlüm hoş münacat eyledi

Bu kısımda Tur Dağı ve Musa gibi ifadeler çok geçiyor. Edebî gelenekte Tur Dağı Allah u Teâlâ'nın insanla konuştuğu yer olarak tecelli sembolü olarak kullanılır. Allah, Hz. Musa'yı Tur Dağı'na çağır-
mıştır. Hz. Musa konuşma esnasında Allah'tan kendisini göstermesini istemiştir. O da cevaben "sen beni göremezsın" demiştir. Bir başka dağa tecelli etmiştir, dağ ortadan kalkarak yanmış ve kül olmuştur. Bunun üzerine Hz. Musa bayılmıştır. İşte bunun üzerine Yûnus'tan başlayarak bizim edebî geleneği-
mizde tecellinin sembolü olarak kullanılan bir hadisedir. Başka bir husus da Yûnus burada Tur Dağı'nı bir süre sonra "gönül dağı" haline getirir. Yani gönlünün Tur Dağı olduğunu ifade etmek istiyor. "Şu benim hacet-gahım Tur oldu meğer" şeklinde ifadeler de bulunmaktadır.

Mine'l kalbi ile'l- kalb yol var demişler erler
Her gönülden gönüle rast tognı yol değil mi?

Birinci mısradaki Yûnus Emre, "kalpten kalbe bir yol var demişler erler" diyor. İkinci mısradaki ise "her gönülden gönle doğru yol gitmiyor mu" demektedir.

Kalpten kalbe bir yol vardır görülmez
Gönülden gönle gider yol gizli gizli

Birinci beyit Yûnus Emre'nin ifadesidir. Diğer beyit ise Neşet Ertaş'ın ifadesidir. Bu literatür üzerine şu an "Gönül Dağı" adında bir film çekilmektedir.

Yûnus Emre'nin Yolculukları

Yolculuklar dendiğinde aklımıza iki farklı yolculuk gelir: Bir tanesi maddi yolculuklar, ikincisi ise Yûnus'un mana yolculuklarıdır. Yûnus'un yolculukla ilgili ilk ifadesini aşağıdaki beyitte görmekteyiz:

Gezdüm Urumıla Şamı yukarı ileri kamu
Çok istedüm bulmadum şöyle garip bencileyin

Yukarı iller ifadesi ile Issık Göl'den bahsediyor. Burası Kırgızistan'da, aslında Türkistan yani Orta Asya diye bilenen yerdir. Yukarıdaki Issık Göl dolayısıyla yukarı iller yani Türkistan'dır. Yûnus muhtemelen yukarı illere yani Türkistan'a gitmiştir. Neredeyse tüm kaynağını Ahmed Yesevi'den almış olan Yûnus'un onu ziyaret etme isteği de bu ihtimali güçlendirir. Kutadgu Bilig ile ilgili birikimlerini de buradan edindiğini düşünmekteyiz. Yûnus'un diğer yolculukları ise Aksaray, Nevşehir ve Kırşehir üçgenindedir. Yûnus'un memleketi olabilecek üçgen ise tam olarak bu üç şehirdir. Özellikle Ortaköy civarındadır. Tapduk Emre güneyinde, Hacı Bektaş kuzeydoğusunda ve beraber yola çıktığı Edebalı'nın köyü de hemen kuzeyindeki İnanç Köyü'dür. Ancak Yûnus daha sonra buradan ayrılmak zorunda kalır. Hacı Bektaş Veli'nin ve Sadrettin Konevî'nin telkinleri ile ayrılmak zorunda kalmaktadır. Moğol baskısı sonucunda Edebalı ile yolculuğa çıkıyor. Kullandıkları yolların o tarihteki adı olarak 'Roma Yolları' ifadesini kullanabiliriz. Yûnus'un bugün makamlarının olduğu her yer bu yolların üzerindedir. Kırık-kale'nin Balışeyh kasabasında Edebalı'nın bir süre kaldığını bilmekteyiz. Akabinde Ankara, Nallıhan, Bursa, Eskişehir, Kütahya, Manisa, Isparta ve Akşehir bu yol aynı zamanda Moğol baskısıyla Orta Anadolu'yu terk eden ahilerinde kullandığı yoldur.

Bugün Yûnus Emre'nin kabirlerinin makamlarının bulunduğu yerlerin hepsi eskiden ahi yerleşim yerleridir. Akşehir başta olmak üzere Akşehir'in batısında kalan kesime Orta Anadolu'dan gelen ahiler Moğol zulmünden kaçarak buralara yerleşmişlerdir. Bu makamların olması rastlantı değildir; çünkü bu makamlar ahi yerleşim yerleri oldukları için buralarda varlar (Kütahya, Afyonkarahisar/Sandıklı, Kula Köyü, Isparta/ULuborlu/Keçiborlu, Eskişehir/Sivrihisar, Bursa). Yûnus Emre Bursa'da Geyikli Baba'nın

yanına da gitmiştir. Bir diğer açıdan ise başka yol yok ve bu yolları kullanmak zorunda. O yüzden Yûnus Emre böyle bir güzergâhtan gitmiş olmalı diye düşünüyoruz. Konya güzergâhı da var; fakat oradan geçtiğini pek zannetmiyoruz. Nedeni ise Konya'nın o gün için Moğolların kontrolünde olan bir yer olmasıdır. Ankara da büyük bir ahi kalesidir ve Yûnus Emre'nin bu güzergâhı kullanarak Batıya doğru göçmüş olabileceğini düşünmekteyiz. Sonuçta; Yûnus'un ortaya çıktığı, neşet ettiği ve doğduğu, yaşadığı belli bir kıvama geldiği yer bugünkü Orta Anadolu, özellikle Ortaköy civarı diye düşünüyoruz.

Yûnus Emre'nin Manevi Yolculukları

Aşağıda yer alan beyit, Yûnus Emre'nin manevi yolculuğunu anlatmaktadır. Yûnus Emre, bu beyitte çok şükür ki Allah'tan gelen şerbeti içtiğini dile getiriyor:

Haktan gelen şerbeti içdük el-hamdülillâh
Şol kudret denizini geçdük el-hamdülillâh

Elest hamrın kim geberse o şol sâki
Bilâ-müdâmi çüpesrür mengü bâki
Tenin cânın küydürüb şevk ihrâki
İçden küyer yakılıp hem kül bolur (Hoca Ahmed Yesevî)

Bu ifade, “O saki elest şarabını kime verse o durmaksızın içip ebediyen sarhoş olur.” demektir. Şerbetten kastedilen şey, elest bezmindeki yeminleşme törenidir. Bu beyitlerin temelleri ise Araf suresi 172. ayettir: “Rabbin Âdemoğulları'ndan -onların sırtlarından- zürriyetlerini alıp bunları kendileri hakkındaki şu sözleşmeye şahit tutmuştu: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? “Elbette öyle! Tanıklık ederiz.” dediler. Böyle yaptık ki kıyamet gününde, “Bizim bundan haberimiz yoktu.” demeyesiniz; Bu ayetteki ifadeler ise insanların zihninde bir “yeminleşme/ahitleşme” olarak yerleşmiştir. Biz, elest bezminde “bela” “Evet, sen bizim Rabbimizsin.” dedik sonra şol kudret denizini (yaratılış denizi) geçtik yaratıldık, dünyaya geldik.

Şolkar şugı taglar ı mişeleri bağları
Sağlık safâlık ile aşduk el-hamdülillâh

Dağ ve meşe ifadesi hayattaki karşımıza çıkan engelleri sembol etmiştir. Bağ ise hayatın güzel taraflarını anlatıyor. Yani önümüze çıkan engelleri hayatın güzelliklerini geçtik, sonra sağlık (güzel bir düşünce akl-ı selim) ve mutluluk (tertemiz bir kalp) ile buraları aştık. Yaratıldıktan sonra tasavvufi merhaleleri (önüne çıkan engelleri) aştığını anlatmıştır.

Kurıyduk yaş olduk ayagıduk baş olduk
Kanatlanduk kuş olduk uçduk el-hamdülillâh

Yûnus burada, kuru olan ağacın yaş olduğunda meyve vermesinden bahsediyor, ayak (aşağıda iken) iken baş olduk yani zirveye çıktık. “Kanatlandık kuş olduk.” derken tasavvufi anlamda (bulunulan ortamda) her şeyin üzerine çıktığımızı (kendini geliştirdiğini) ve bu sebeple şükürler olsun ki uçtuk diyerek geldiği merhalenin güzelliğini ve önemini vurgulamıştır.

Vardığımız illere şol sefa gönüllere
Halka Tapduk manisin saçtık el-hamdülillâh

Şair bu beyit ile tasavvufi eğitim-öğretimini bitirmiştir. Tasavvufi manada Yûnus Emre en zirvededir. Artık öğrendiklerini öğretmek ile yükümlüdür. O yüzden çeşitli yerlere giderek Tabduk Emre'nin

öğretilerini anlatmaya başlar. Vardığımız illere, gittiğimiz yerlere oradaki temiz gönüllü insanlara Tabduk Emre'nin öğrettiklerini şükürler olsun ki anlattık (saçtık) demektir.

Balım Sultan ilinden şeker damlar dilinden
Dost bağının yolundan geçtik el-hamdülillâh

Beri gel barışalumyadısanbilişelüm

Atumuzeyerlendieştük el-hamdülillâh

Daha sonraki beyitlerde ise bu dünyadaki görevinin bittiğini, diğer dünya için bir tedarik görmek zorunda olduğunu vurgulamıştır. Bu beyti hatta bu şiiri anlamak için “atımız eyerlendi” ifadesi kılavuz niteliğindedir. Bu ifadenin manasını bir başka şiirden örnek vererek açıklayabiliriz:

Zebaniler gelüpaklum şaşmadın
Cansuz ata binüp yola eşmedin
Oğuldan helalden ayru düşmedin
Gel imânum gel cânuma yoldaş ol

Burada ölümü anlattığı çok açıktır ve cansız attan kastettiği de Yûnus Emre'nin ve dönemin başka şairlerinin de şiirlerinde gördüğümüz gibi tabut sembolüdür. Yola eşmek; yola çıkmak veya mezara eşilmek, koyulmak manasındadır. Bu beyitten yola çıkarak Yûnus'un beytindeki barışmak ifadesi “helalleşmek” anlamında olmalıdır. Beri gel barışalım, gel helalleşelim, yabancı isen tanışalım, zira bizim tabutumuz hazır, artık gidiyoruz diyerek dünya ile işinin bittiğini dile getirmiştir.

İndük Rûm'ıkışladuk çok hayr u şer işledük
Uşbahâr geldi girü göçdük el-hamdülillâh

Ölen bir kişinin artık Rum ile irtibatı yoktur. Burada Rum'dan kastedilen ise dünyadır. Nitekim hayır ve şerrin işlendiği yer de dünyadır. Rum dünya ise bahar gelince göçülecek olan yer ise yayladır, kışın dünyada geçirilip tekrar yaylaya göçüleceğini dile getiriyor. Şunu anlatmak istiyor, cennete göre dünya kış hayatı gibidir, yani cehennem hayatı gibidir. Dünyada hayır ve şerler işlendikten sonra bahar geliyor ve tekrar yaylaya geçtiklerinden bahsediyor. Yayla ise cenneti sembolize etmektedir. Buradaki bir ayrıntıdan sizleri haberdar etmek istiyorum: Mevlevilik geleneğinin Tanrı'ya kavuşma metaforu Şeb-i Arus'dur, yani gelin gecesidir. Yûnus'un metaforu ise yaylaya çıkmaktır. Bu ise oldukça Türkçe bir tasavvurun, bir düşüncenin ürünüdür.

Dirildük bınar olduk irkildük ırmag olduk
Akduk denize tolduk taşduk el-hamdülillah

Diğer beyitte ise dirilmekten kasıt hem canlanmak hem de toplamak manasındadır. Dirildik pınar olduk, derken mahşer meydanında dirilerek yerden pınarlar gibi kaynamaya başladığını, irkilip uyanarak ırmak olduğunu, ırmaklar halinde felç felç mahşer meydanına doğru aktığını, akıp denize dolduğunu, (burada deniz Allah'ın varlığıdır) akıp Allah'a kavuştuğunu, şükürler olsun ki taşıdığını, şükürler olsun ki kaynaşıp coştüğünü dile getirmiştir. Buradaki “ırmak” ifadesi şu surede bölük bölük şeklinde söylenmiştir: “Sûra üflendiği gün, bölük bölük Allah'a gelirsiniz (Nebe 78/18)”. Beyitte “bölük bölük” ifadesi yerine “ırmak ırmak” ifadesi kullanılarak sembolize edilmiştir.

Tapdugun tapusunda kul olduk kapusunda
Yûnus miskin çigidük bişdük el-hamdülillâh

Bu son beytin bu şiirle irtibatı olmayıp daha çok mahlas beyti olduğu için burada bu yorum içerisinde bir manası çok fazla yoktur. Yûnus Emre'nin Tapduk Emre'nin hizmetkârı olduğu bu beyitten

anlaşılıyor. Bu şiir, bir tevriye şiiridir. Allah'tan gelip tekrar Allah'a çıkışın Allah'ın indine ulaşmanın anlatıldığı (sembolize edildiği) bir şiirdir. Bu şiir de bize Ynus Emre'nin dehasını göstermektedir. Beni sabırla dinlediğiniz için çok teşekkür ediyorum, tekrar sempozyumun bereketli olmasını temenni ediyorum.

ÇİZGİ ROMAN TÜRÜNÜN YARARLANDIĞI KÜLTÜREL KAYNAKLARA BİR ÖRNEK: İSMET KIRDAR'IN “YUNUS EMRE”Sİ

A. Özgür GÜVENÇ*

Özet

Bir tür roman ve anlatım şekli olarak açıklanan çizgi roman, görsel anlatımın yanı sıra yazılı anlatıma da dayalı olması nedeniyle yazınsal bir tür olarak değerlendirilir. Uzun soluklu anlatılar oldukları için çizgi romanlar bir senaryoya göre resimlendirilirler. Yani tasarımlarının temelinde yazılı metinler bulunur. Çizgi ile yazının bir araya geldiği bir anlatı türü olarak çizgi romanı tanımlamak, bu türün tarihsel süreçte geçirdiği değişim ve dönüşümü göz ardı etmek anlamına gelir. Öyle ki bu tür, yüz yılı aşkın bir süreçte kendine özgü anlatım teknikleri, temalar, anlatı tipleri ve alt türler geliştirerek diğer yazınsal türler arasında özel bir yer edinir. Ayrıca dünya çapında kendine özgü hatırı sayılır bir okur kitlesi de edinen tür, bu sayede kültür endüstrisinin önemli kollarından bir hâline gelir. Çizgi roman, öncelikle kahramanlık maceralarını çağırırsa da türün ilk örnekleri günlük hayattan kesitler sunan karikatür odaklı mizahi anlatılardır. Okurun özellikle evin dışındaki dünyaya ilgi duyması, çizgi romancıları günlük hayatın dışında konular bulmaya yönlendirir. Farklı temalar yayınlamaya yönelen yayıncılar, yazar ve çizerleri bu minvalde ürünler üretmeye teşvik ederler. Hareketin ve maceranın soluksuz bir şekilde devam ettiği, bir kahramanı merkeze alarak kurgulanan anlatıların ortaya çıkmasıyla çizgi roman sektörü içine düştüğü kısır döngüden kurtulup yeni bir başlangıca kapı aralar. Kahraman merkezli ilk yapımlar piyasada tutununca benzer yapımların ardı arkası kesilmez. Bu tür yapımlardan bazıları o kadar beğenilirler ki kısa sürede sinema perdesine taşınarak daha da popülerleşirler. Ölümsüz kahramanın kendi evrenindeki karşı gücü alt etmesi, zamanla, türün vazgeçilmez tematik özelliklerinden biri olur. Hatta devam eden süreçte anlatıların sonlarına ölümsüz kahramanın ortadan kaybolması, bir yerlerde mahsur kalması, yorgun ve bitkin düşmesi vb. motifler eklenerek okurun kahramanın öldüğü zannına kapılması amaç edinilir, böylece müteakip maceraların okur tarafından ilgiyle beklenmesine zemin hazırlanır. Sektör, sıradanlaşmamak amacıyla yeri geldiğinde farklı evrenlerdeki süper kahramanları karşı karşıya getirir ya da ortak bir düşmana karşı mücadele etmeleri için bunları müttefik kılar. Süper kahraman olgusunun ortaya çıkmasıyla birlikte mekân ve şahıs kadrosu bağlamında ayrı bir çizgi roman evreni oluşur. Çizgi romanın yazıyı destekleyen zengin ve ayrıntılı görsel bir anlatıma dayalı olması, yaratılan hayali mekânların ve kahramanların okur tarafından daha iyi algılanmasına olanak tanır. Dolayısıyla belirli bir döneme gelindiğinde çizgi roman denince hafızalarda canlanan ilk olgu, olağanüstülük olur. Diğer taraftan bu anlatım türünün yalnızca süper kahraman hikâyelerine ya da süper olmayan normal kahramanların maceralarına dayanması ise başka bir sorun olarak yayıncıların karşısına çıkar. Türe ilgi gösteren ya da kahraman hikâyeleri okuyarak belirli bir yaşa gelen okur kitleleri artık farklı tasarımlar görme arzusuna kapılırlar. Gerçekçi, reel dünyada geçen olayları konu edinen hikâyeleri okumak isteyen okur kitlesi göz önünde bulundularak zaten var olan bu tür yayınların sayısı artırılır. Gerçekle ilgili üretimlerinde yazar ve çizerlerin yararlanabilecekleri sınırsız bir kaynak vardır ki o da dünyadır. Bu yüzden gerçeği ele alacak çizgi romancı zengin bir kaynağa sahiptir. Sosyal, siyasal, tarihsel, kültürel ve ideolojik mevzular, tarihe mal olmuş kişiler, edebi eserler çizgi romancının yararlandığı gerçek kaynaklardan yalnızca öne çıkanlardır. Gerçeğin olduğu gibi veya kurguyla buluşarak dile geldiği ilk örnekler, türün işlevsel yönlerinin de farkına varılmasına vesile olur. Eğlendirici yönünün yanı sıra eğitici ve öğretici tarafı da keşfedilen çizgi roman türü, birer reklam ve propaganda aracı olarak da kullanılmaya başlar. Türün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de bir hayli ilgi görmesiyle farklı türlerde yüzlerce yapımlar üretilir. Kültüre ve tarihe ait birçok mevzu çizgi roman formuna dönüştürülür. Bu süreçte devlet büyükleri, komutanlar, sanatçılar, bilim insanları, sporcular, âlimler, veliler, şairler, yazarlar birer çizgi roman kahramanına dönüşerek okurla buluşur. Bunlardan biri de yalnızca kendi yaşadığı dönemde değil günümüze kadar uzanan zaman diliminde her dönemde düşünceleri, dili ve kişiliğiyle varlığını sürdüren Yunus Emre’dir. Bu çalışmada ünlü çizgi romancı İsmet Kırdar’ın kaleme alıp çizdiği “Yunus Emre” adlı çalışması merkeze alınarak çizgi roman türünün eğitici yönüne değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, İsmet Kırdar, Çizgi Roman, Kültürel Kaynak, Kültür Öğretimi.

---

* Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, aoguvenc@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7232-7219

AN EXAMPLE OF THE CULTURAL RESOURCES USED BY THE COMIC STRIP GENRE: ISMET KIRDAR'S "YUNUS EMRE"

Abstract

Comic strip which is described as a type of novel and narration in the descriptions, is considered a literary genre since it is based on written expression as well as visual expression. Since comic strip are long-running narratives, they are illustrated according to a script. That is, written texts are the basis of the designs of comic strip. Defining comic as a type of narrative where line and writing come together means ignoring the change and transformation of this genre in the historical process. So much so that this genre gains a special place among other literary genres by developing its own narrative techniques, themes, narrative types and sub-genres over the course of more than a century. In addition, the genre, which has a significant readership around the world, thus becomes an important branch of the culture industry. Although the comic primarily evokes heroic adventures, the first examples of the genre are humorous narratives in the form of cartoon that present sections from daily life. The reader's interest, especially in the world outside the home, leads comic strip creator to find topics outside of everyday life. Publishers who tend to publish different themes encourage authors and illustrators to produce products in this manner. With the emergence of narratives in which movement and adventure continue uninterrupted and where a hero is at the center of the plot, the comic strip industry gets rid of the vicious circle and enters a new era. Since the first hero-centered productions attract a lot of attention in the comic market, the production of similar productions increases. Some of these types of productions are so admired that they become even more popular by moving to the screen in a short time. Over time, the immortal hero's overthrow of the opposing force in her universe becomes one of the indispensable thematic features of the comic strip genre. In the ongoing process, motifs such as the disappearance of the immortal hero, being trapped somewhere, being tired and exhausted are added to the end of the narratives so that the reader thinks that the hero is dead. Thus, the grounds are prepared for the reader to wait with interest for the following adventures. In order not to get ordinary, the comic strip industry pits superheroes from different universes against each other or makes them allies to fight against a common enemy. With the emergence of the superhero phenomenon, a separate universe of comic strip emerges in the context of place and hero squad. The fact that the comic is based on a rich and detailed visual expression that supports the writing allows the imaginary spaces and heroes created to be better perceived by the reader. Therefore, when it comes to a certain period, the first thing that comes to life in people's memories when it comes to comic strip is extraordinary. On the other hand, the fact that this narrative genre is based solely on superhero stories or the adventures of normal non-super heroes causes publishers to face another problem. Readers who are interested in the genre or reach a certain age by reading hero stories now have a desire to see different designs. The number of such realistic publications that already exist is increased by considering the readers who want to read the stories about real world events. The only unlimited resource that writers and illustrators can make use of in their productions on real subjects is the world. That's why the comic strip writer who will handle the truth has a rich resource. Social, political, historical, cultural and ideological issues, historical figures and literary works are the prominent real sources used by comic strip creators. The first examples in which the truth is expressed as it is or meeting with fiction help to realize the functional aspects of the genre. The comic strip genre, whose educational and instructive side is discovered in addition to its entertaining aspect, also begins to be used as an advertising and propaganda tool. The genre attracts a great deal of attention in Turkey as well as in the world, and thus hundreds of local productions of different genres are produced. Many cultural and historical subjects are transformed into comic strip form. In this process, statesmen, commanders, artists, scientists, sportsmen, scholars, parents, poets and writers transform into cartoon heroes and meet with the reader. One of them is Yunus Emre, who continues his existence with his thoughts, language and personality not only in his own time but also in every period that extends to the present day. In this study, the educational aspect of the comic strip genre will be addressed by focusing on the work "Yunus Emre", penned and drawn by the famous comic strip creator Ismet Kirdar.

Keywords: Yunus Emre, Ismet Kirdar, Comic Strip, Cultural Resource, Cultural Teaching.

I. Giriş

Kendine özgü tekniklere ve göstergelere sahip olan çizgi roman, bir hikâye üzerine kurulmak zorundadır. Hangi konuya sahip olursa olsun bir çizgi romanın senaryosu üç aşamada gelişir. Birinci aşamada konu belirlenir. İkinci aşamada belirlenen konunun nasıl ele alınacağı anlatılır. Üçüncü aşamada ise senaryo kaleme alınır (Bolan 2000: 97). Genellikle bir veya iki sanatçı tarafından üretilbildiği gibi ikiden fazla kişinin hazırladığı çizgi romanlar da vardır. Sektör geliştikçe ihtiyaçları karşılamak adına senaryo, çizim, renklendirme ve motiflendirme işlerinin farklı ekipler tarafından hazırlanması da söz konusudur. Hatta sosyal, kültürel, tarihsel, psikolojik, pedagojik vb. alanlarda danışmanlardan da yeri geldikçe ele alınan konuya göre yararlanıldığı da olur. Ürün kaç kişiyle yapılırsa yapılsın işin senaryo kısmı dikkat ve emek gerektirir. Çünkü senaryoyu oluşturan hikâye, çizgi romanı meydana getiren her bir karede tek tek tasarlanır. Her kare, içerdiği resme ve metne dair öğelerin yazıya dökülerek ayrıntılı bir şekilde anlatılması suretiyle planlanır. Bu dikkatle hazırlanan senaryolara ‘tam donanımlı’ adı verilir (Kireççi 2008: 124-132) ki geleneksel çizgi romanlar bu tür senaryolardan hareketle vücuda getirilmişlerdir. Bu bağlamda bir metnin tasvire ihtiyaç duyulan kısımlarının resimler eşliğinde anlatılması ile çizgi romanın meydana getirildiği (Ceran 2016: 28) söylenebilir. Kendisini öne çıkaran en önemli unsur olan resmin bile bir metne göre oluşturulduğu göz önünde bulundurulursa bu türün edebiyattan ayrı tutulmaması gerekir. Nasıl ki sözlü geleneğe veya yazılı ortamda anlatı türleri oluşturulurken anlatıcı/yazar tarafından çeşitli teknikler kullanıyorsa, çizgi romanda da anlatının okur tarafından daha iyi anlaşılması için farklı yöntemlerle hazırlanan göstergeler devreye sokulur.

Karikatür sanatından doğduğu ve bu sanatın tekniklerini kullanarak kendine has özgün bir forma ulaştığı için çizgi roman, anavatanı olan ABD’de genellikle Comic Book adıyla anılmaktadır. Ayrıca Graphic Novel (Grafik Roman) veya Graphic Docudrama (Yarı Belgesel Grafik) adlarına da sahiptir (The Oxford Companion to the English Language 1992: 235; Jones 2011: 5). İlk başlarda gazetelerin Pazar eklerinde haftada bir yayımlanan, birbirini takip eden çizgi bantlardan oluştuğu için Comic Strip adı verilen resimli hikâyeler, kısa zamanda yoğun ilgi görerek gazetelerin günlük sayılarında kendilerine ait birer köşe edinmişlerdir. Çizgi roman, her yaşa ve zevke yönelik hikâyelerin piyasaya sürülmesiyle birlikte başta ABD olmak üzere dünya çapında kendine ait bir sektör oluşturarak gazete veya dergilerden bağımsız bir şekilde okurla buluşmaya başlamıştır. Böylece çizgi roman yapımları müstakil bir dergi, albüm veya kitap formuna dönüşerek fiziksel bir değişime de uğramıştır. Bu değişim adlandırılmasını etkilemiş, gazete ve dergilerdeki formuna dayanılarak çizgi bant olarak tanımlandığı “comic strip”in yerini kitap olarak tanımlandığı “comic book” almıştır. Başlı başına bir sektör hâline gelmesiyle birlikte çizgi roman şirketleri arasında ciddi bir rekabet ortamı oluşmuştur. Arz talep dengesi üzerine kurulu olan sektördeki şirketler piyasada tutunabilmek için çizgi roman okurunun ilgisini çekecek sürükleyici senaryo arayışlarına girmişlerdir. Zamanla hatırı sayılır bir piyasa oluşturduğu için diğer sektörlerin ilgisini çeken çizgi roman, öncelikle bir reklam aracı olarak kullanılmaya başlamıştır (Cantek 2012: 43; Tuncer 1993: 72-73). Devam eden süreçte çizgi romanın popülaritesinden yalnızca özel değil resmi kurum ve kuruluşlar da yararlanmak istemişlerdir. Öyle ki propaganda, eğitim, öğretim ve misyonerlik faaliyetlerinde siyasi partiler, sosyal/resmi kurumlar ve kilise tarafından çizgi romanın etkin bir şekilde kullanıldığı gözlemlenmiştir (bk. Tuncer 1993: 71-72).

Çizgi roman denildiğinde akıllara ilk gelen kahramanlık maceralarıdır. Kahramanlık temalı ilk çizgi romanlar kahramanın, düzeni bozan kötüyü alt etmesini konu edinirken süper kahramanların ortaya çıkmasıyla birlikte çizgi roman mekânı yalnızca dünya olmaktan çıkarak kurgusal bir evreni de kapsamaya başlar. Böylece bir çizgi roman evreni oluşur. Devam eden süreçte yararlandığı kaynakları genişleten çizgi roman, sosyal, siyasal, tarihsel, ideolojik ve kültürel mevzuları konu edinmeye; aile hayatını farklı yönleriyle ele almaya; eğitim, öğretim, reklam, haber ve propaganda¹ amacıyla kullanılmaya başlar. Dolayısıyla konusunu ya da kahramanlarını edebiyattan, tarihten ve folklordan alma eğilimine girer.

---

¹ Örneğin II. Dünya Savaşı yıllarında çizgi roman silahlıta alınmış, cephe gerisindeki askere ve savaşın hüküm sürdüğü ülkelerdeki halka manen destek veren çizgi romanlar yayımlanmıştır (Büyük Larousse 1986: 2757). Propaganda ve protesto amacıyla hazırlanan çizgi romanlar, hem ordunun gücünü ve başarılarını gözler önüne sererek okura moral vermiş hem de hedeflenen hususlarda okuru bilgilendirmiş ve yönlendirmişlerdir. Toplumun her kesimine ulaşabilme yetisi çizgi romanı ideolojinin aktarılması; kişi, kurum ya da kuruluşların eleştirilmesi veya desteklenmesi; olay veya olguların anlatılması; halkın eğitilmesi vb. konularda sıklıkla başvurulan bir

Çizgi romanın Türkiye'ye girişi Cumhuriyet'in ilk yıllarında çocuklara yönelik çıkarılan dergilerle olur (Cantek 2012: 53). Cumhuriyet değerlerine bağlı nesillerin yetiştirilmesi amacıyla devlet destekli çıkan ve genellikle öğretmenler tarafından hazırlanan ilk çocuk dergileri² eğitici ve öğretici metinlerin yanı sıra Türkçeye uyarlanmış yabancı çizgi romanlar da içerirler. Tarzan, Flash Gordon, Mandrake, Phantom gibi ünlü çizgi romanlar bunlardan bazılarıdır (Alsaç 1994: 42). Bilhassa yabancı içerikli bu yapımlar yerli çizgi roman türünün oluşmasında örnek teşkil ederler. İlk başlarda bu yapımların konuşma balonları Türk okurun zevkine, anlayışına ve kültürüne göre doldurulur. Daha sonra söz konusu yapımların çizimlerine müdahaleler yapılır. Bunları taklit çizimler ve nihayetinde özgün yapımlar takip eder. Türk kültürüne çizgi romanın girişini 19. yüzyılda yayımlanan gazete ve dergilerdeki resimli anlatılara bakılarak eskiye götürme çabaları çizgi roman türünün kendine özgü özelliklerini göz ardı etmektir. Çünkü söz konusu dönemdeki yapımlar resimli hikâyeler olup, çizgi romanın hareket-görüntü dinamikleri üzerine kurulu tasarımını bünyelerinde barındırmayan ürünlerdir.

Türkiye'deki ilk çizgi roman örneği Cemal Nadir Güler'in Amcabey tiplemesidir. Mizah dergisi Züm-rüdüanka'da 1924'te çıkan, adını Ömer Seyfettin'in bir hikâyesinden alan Güler'e ait Efruz Bey adlı çalışma, Amcabey'in prototipidir. Amcabey, zarif ve sevecen bir karakterdir ve karşılaştığı tüm zorlukları pratik zekâsıyla çözebilme yeteneğine sahiptir (Alpin 2006: 43). Bunun yanı sıra Dede ile Torun, Dalkavuk, Akla Kara, Salamon ve Yeni Zengin yapımları Güler'in Türk çizgi roman kültürüne kazandırdığı diğer ürünlerdir. Güler'i Tombul Teyze çalışmasıyla Ramiz Gökçe ve Tarihten Çizgiler albümüyle Salih Erimez takip eder (Yıldır 1984: 12). Ayrıca öğretmen Faruk Gürtunca'nın yönetiminde 1928'de ilk sayısı yayımlanan Çocuk Sesi dergisi alt yazılı ilk çizgi roman örneklerini içermesi bakımından önemlidir (Cantek 2012: 59). Devam eden süreçte basılan Ateş (1930), Şen Çocuk (1932), Afacan (1934), Çalışkan Çocuk (1934), Oklahoma (1935), Yavrutürk (1936), Gelincik (1936), 1001 Roman (1939) dergileri Türk çizgi romanının başlangıç yılları kabul edilen 1930'lu yılların mühim yayınları arasında yer alırlar. 1950'lerde o zamana kadar çocuklara ve gençlere yönelik dergilerde varlığını sürdüren çizgi roman, gazetelerde de kendine yer edinmeye başlar. Gazetelerin Pazar eklerinde çizgi romanlara yer verilmesiyle türün yetişkinlere de ulaşması sağlanarak hedef kitlesi genişletilir. Daha sonra müstakil çizgi roman dergileri ve kitapları okurla buluşur. Görüldüğü üzere çizgi romanın Türkiye'deki sektörleşme süreci ABD'dekinden farksızdır.

Çizgi romanın temel kaynakları, dünya kültürünün popülerleşmiş motif, tema ve kavramlarıdır (Inge 1997: 79). Bu kısa açıklamada kültürün yerel unsurları yerine dünya kültürünün unsurlarından bahsediliyor olması, çizgi romanın ne kadar güçlü bir etki alanına sahip olduğu gerçeğine vurgu yapılması istenenden kaynaklanmaktadır. Öyle ki Amerikan kültürüne özgü bir tip olan kovboy ve onun yaşam tarzı bilhassa İtalya'da İtalyan çizgi romancılar tarafından işlenerek dünyaya yayılmıştır. Türkiye'de Teks olarak bilinen, Tex Willer (1948), Çelik Bilek-Teksas olarak bilinen Il Grande Blek (1954) ve Tommiks olarak bilinen Capitan Miki (1951) aslında birer İtalyan yapıdır. Diğer taraftan orijinal adı Lucky Luke olan, Türkiye'de Red Kit adıyla tanınan, 1947 yılında Belçika'da okurla buluşan vahşi batı paradisinin yaratıcısı Belçikalı çizer Morris'tir. Hatta gerçek bir Amerikan kahramanı olan Buffalo Bill, İtalya'da 1945 yılında bir çizgi roman kahramanı hâline dönüştürülerek dünya okuruyla buluşturulmuştur.

Çizgi romanın eğitici ve öğretici işlevi Türkiye'de de keşfedilmiş bilhassa kültür ve tarih içerikli konular çizgi roman yapımcılarının yoğunlaştıkları başat konular olmuştur. Bu bağlamda tarihe ve kültüre ait birçok mevzu çizgi romana adapte edilmiştir. Devlet büyükleri, komutanlar, sanatçılar, bilim insanları, sporcular, âlimler, veliler, şairler, yazarlar birer çizgi roman kahramanına dönüştürülerek okurla buluşturulmuştur. Önceleri özel yayınevleri ve gazeteler tarafından basılan bu tür çizgi romanlar daha sonra

---

araç konumuna getirmiştir. Çizgi romanın hedef kitlelere kolaylıkla ulaşabilmesi, sahip olduğu basit ve şematik anlatımı sayesinde amaçlanan mesajı kolaylıkla aktarabilmesi gibi en belirgin özellikleri bir hayli suiistimal edilmiş, bu yüzden Amerikan kongresi 1954'te çizgi roman yasası (comics code) çıkarmıştır. Yayıncıların riayet etmesinin zorunlu olduğu bu yasada çizgi romanlarda uyulması gereken ahlaki yükümlülükler belirtilmiştir (Booker 2010: 110).

² Bu dergilerin içeriği ahlaki değerlere sahip, bilgili ve bilinçli bir neslin yetiştirilmesi hedeflerine yöneliktir. Giyiminden kuşamına, günlük uğraşlarından konuşma şekline kadar ayrıntılı bir şekilde tasarlanan çocuk kahramanlar, Cumhuriyetçi, modern ve pozitif bilme inanan tiplerdir (Cantek 2012: 53).

devlet ilgisiyle karşılaşır. Kültür Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı ve belediyeler tarafından tarihsel ve kültürel yönü ağır basan çizgi romanlar yayımlanır. Bu da devletin eğitim ve öğretim sürecinde çizgi romanın güçlü bir iletişim aracı olduğunu kabul ettiğini ve türü desteklediğini göstermektedir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için mevzubahis çizgi romanlardan bazılarının isimlerini ve yıllarını vermekte yarar vardır. Barbaros (1946), Tarihten Çizgiler (1947), Barbaros'un Son Seferi (1950), Koca Yusuf (1950), Preveze Deniz Zaferi (1950), Cem Sultan (1951), Kunuri Savaşı (1951), Baltacı ve Katerina (1952), Çiçi (1952), Resimlerle İstiklal Savaşı (1952), Kafkas Kartalı (1952), Safiye Sultan (1952), Lale Devri (1953), Plevne (1953), Attila'nın Oğlu Dengiz (1955), Mete Han (1958), Plevne Müdafası (1958), Cengiz Han'ın Hazinesi (1959), Çuçi (1962), Barbaroslar (1963), Nilüfer Sultan (1963), İstanbul'un Fethi (1964), Mevlana Yolu (1964), Hürrem Sultan (1965), Timur (1969), Yunus Emre (1969), Hz. Muhammed'in Hayatı (1969), Timur ve Yıldırım (1970), Büyük İslam Tarihi (1973), Yıldırım Beyazıt (1973), Hacı Bektaş Veli (1973), Koca Yusuf (1974), Şeyh Şamil (1977), Yaşar Doğu (1977), Çanakkale Geçilmez (1978), Hızır Bey (1983), Burak Bey (1985), Dört Halife (1985), Son Peygamber Hazreti Muhammed (1985), Cem Sultan (1986), Halid Bin Velid (1986), Hasan Tahsin/İlk Kurşun (1986), İslam'da Kutsal Savaşlar (1986), Büyük Türk Amiralisi Kılıç Ali Reis (1991), Bilge Tonyukuk 1-Gün Bu Gündür (1991), Bilge Tonyukuk 2-Hazır Olun Yiğitler (1991), Mevlana Mesnevi 1- Aslan Aslandır (1992), Mevlana Mesnevi 2-Aklı Seç (1992), Atatürk'e Suikastlar (1993), Evliya Çelebi (1993), Enver Paşa Efsanesi (1993), Kıssalar (1994), Manas Destanı 1-Manas Diye Bir Çocuk (1995), Manas Destanı 2- Arslan Manas (1995), Ergenekon Destanı (1995), Osman Gazi (1996), Barbaros (1995), Bilge Kağan (1995), Göç Destanı (1996), Atatürk Bir Ulusun Doğuşu (1998), İbni Sina (1999), Alparslan (2000), Tiryaki Hasan Paşa ve Kanje Müdafası (2000), Çerkez Ethem (2000), Kuvayı Milliye (2001), Erzurumlu Kahraman Nene Hatun (2006), Çanakkale Geçilmez (2006), Tarihin Dönüm Noktası Kurtuluş Savaşı (2010), Üç Padişahın Mimarı Mimar Sinan (2012), Metehan (2013), Seyit Battal Gazi (2013), Oğuz Kağan (2013), Evliya Çelebi'nin İzinde (2014), Kürşad (2014), İslam'ın Doğuşu (2015), Ali Kuşçu (2016), Cezeri (2016), Farabi (2016), Uluğ Bey (2016), Piri Reis Endülüs Macerası (2016) (Güvenç 2018: 149-150).

Çizgi roman türünün tarihi konuları ve kişileri birer kaynak olarak kullanmasıyla beraber gerçekle birebir örtüşen yapımlar ile tarihsel olaylar ve kişiliklerden hareketle vücuda getirilen suni olaylar ve tipler de çizgi roman evreninde kendilerine yer edinmişlerdir. Çizgi romancılar, geleneksel ve modern folklorla ait temaları ve arketipleri kullanarak kendi anlatılarını, tarihlerini, kahramanlarını, kötü adamlarını, karşı güçlerini ve efsanelerini yaratmışlardır ki bu dünya genelindeki çizgi romancıların hepsinde gözlemlenen bir eğilimdir. Diğer taraftan folklor ürünlerinin çizgi roman sektöründeki en belirgin kullanımı, geleneksel hikâyelerin kısa hikâyeler ve grafik romanlar şekline dönüştürülmüş düz uyarlamalarıdır (de Vos 2010: 220-221). Çizgi romancılar, halka ait olduğu için folklor ürünlerinin halkın ilgisini daha fazla çekeceğini düşünmüşlerdir. Bu ürünlerin anonim olmaları çizgi romancıların daha rahat hareket etmelerine olanak sağlamıştır. Çünkü ellerinde halkın sevdiği, yabancı olmadığı ve aynı zamanda telif sorunu olmayan işlenmeye müsait zengin bir malzeme vardır. Geleneğe bağlı olarak ya da geleneksel olandan hareketle tasarlanan kahramanlar ve bunların etrafında gelişen maceralar okurun beğenisini kazanmış, yoğun ilgiyle karşılaşmış ve böylece devam niteliğinde yeni maceralar üretilmiştir. Anlatı evreninden çıkan kahramanlar günlük hayatın içine kadar sokulmuştur. Öyle ki beğenilen çizgi kahramanların fiziksel ve karakteristik özellikleri okur tarafından taklit edilmiş, kalıplaşmış sözleri günlük hayatta kullanılmış, maskeleri takılmış, oyuncaklarıyla oynanmış, isimleri lakap ya da ad olarak verilmiştir. Bu kahramanlar toplum tarafından o kadar içselleştirilmiştir ki bunların tarihsel veya kültürel bağları irdelemiş, gerçek kişilikler oldukları iddia edilmiştir.³ Bir zamanlar sözlü gelenekte destan kahramanları aracılığıyla topluma aktarılan mesajlar, şartların değişmesiyle birlikte çizgi roman, çizgi film, sinema ve dizi film kahramanları vasıtasıyla iletmeye başlamıştır. Hayallerin somutlaştırılabildiği veya gerçek manada gözler önüne serilebildiği görsel etkileşim sisteminin ilk temsilcisi çizgi romandır (Güvenç 2018: 151).

³ Örneğin Karaoğlan, Kara Murat, Malkoçoğlu, Tarkan gibi kahramanların gerçeklikleri tartışma konusu olmuştur.

II. İsmet Kırdar ve Yunus Emre'si

Daha önce de değinildiği üzere kültüre ve tarihe ait birçok mevzu çizgi roman formuna dönüştürülmüştür. Bu süreçte devlet büyükleri, komutanlar, sanatçılar, bilim insanları, sporcular, âlimler, veliler, şairler, yazarlar birer çizgi roman kahramanına dönüşerek okurla buluşmuştur. Bunlardan biri de yalnızca kendi yaşadığı dönemde değil günümüze kadar uzanan zaman diliminde her çağda düşünceleri, dili ve kişiliğiyle varlığını sürdüren Yunus Emre'dir. Yunus Emre'nin çizgi roman formuna dönüştürülmüş birkaç örneği vardır. Bunlar; İsmet Kırdar'ın "Yunus Emre" (1967), Erol Abasız'ın "Yunus Emre" (1985), Harun Gülseven'in "Dertli Dolap Yunus Emre" (1997), Orhan ve Erhan Dünder kardeşlerin "Gönüller Sultanı Yunus Emre" (2013) eserleridir. İsmet Kırdar'ın eseri konuyla alakalı ilk örnek olması nedeniyle bu çalışmaya konu edinilmiştir.

İsmet Kırdar, 1935'te Bağdat'ta dünyaya gelmiştir. 1959 yılında "Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Resim Bölümü"nden mezun olan Kırdar, akademik kariyerinin başlamasından hemen önce, 1953'te Babiali'de profesyonel anlamda çalışmaya başlamış, sayısız gazete ve dergiye illüstrasyon, vinyet, kaligrafî, resim, çizgi roman ve bant çizmiştir. "Minik Karınca", "Boraban", "Kara Sinan", "Uzay Dede", "Bay Şanssız", "Karagöz", "Aktuğ", "Turgut Reis" gibi çizgi roman karakterleri yaratan çizer, 1958'de "Selek Yayınları" tarafından çıkarılan, "Resimlerle Hikâyeler Dergisi" ile "Resimlerle Keşifler ve İcatlar Dergisi"ndeki çizer ekibine kısa bir süreliğine dâhil olmuştur. 1968 yılında "Özyürek Yayınları"nın çıkardığı "Çocuk Bahçesi" adlı haftalık dergide "Demir Hakan Mete" başlıklı tarihi bir çizgi roman hazırlamıştır. 1967'de "Tercüman Gazetesi" için "Yunus Emre" ve "Hacı Bektaş Veli"; 1960'ların sonunda "Son Havadis Gazetesi" için "Âşıklar Sultanı Mevlânâ" adlı çizgi romanları yazıp çizmiştir. Bu çalışmalar daha sonra aynı başlıklarla 1973 yılında "De-Ha Yayınları" ve 1980'lerde de "Buluş Yayınları" tarafından büyük boy albüm formatında yeniden basılmıştır. 1965'te "Ceylan Yayınları"nın "Akbulut Kaan" dergisinde "Oğuz Han" başlığıyla yayınlanan macerayı, Ocak 1968'den itibaren "Yeni İstanbul Gazetesi"nde bu kez "Aktuğ" başlığı altında yeniden yayımlatmıştır. 1982 yılı sonuna doğru "Can Kardeş" dergisinde kendi yazıp çizdiği ikişer sayfalık "Süper Keloğlan" ve ertesi yıl çizmeye başladığı bir bilimkurgu çizgi romanı olan "Uzay Dede" serisini hazırlamıştır. 1984'te "Derya Kaptanı Turgut Reis" ve "İstanbul'un Fethi" adlarında kısa öyküler çizmiştir. Yine 1984'te "Hürriyet Çocuk" dergisi sayılarında "Dede Korkut Öyküleri" başlığıyla bir çizgi romana daha imza atmıştır. Önceki senelerde çizdiği "Hacı Bektaş Veli", "Yunus Emre" ve "Eyüp Sultan" adlı çalışmaları "Tercüman Gazetesi"nin 15 Mart-14 Nisan 1990 tarihleri arasında Ramazan ayı boyunca ilave olarak verdiği "Tercüman Çizgi-Roman" adlı ekte yeniden yayınlanmıştır. Türk çizgi roman kültürüne birçok eser kazandıran çizer, 2000 yılında İstanbul'da vefat etmiştir (Alpin 2006: 354-355). Görüldüğü üzere Kırdar, çalışmalarının büyük bir bölümünde tarihi ve kültürü kaynak olarak kullanmıştır. Çizerin Yunus Emre adlı eseri uzun soluklu bir yapıya sahiptir. Ancak bu yapımın Yunus Emre'nin bilhassa menkıbevi hayatını tam anlamıyla yansıttığı söylenemez. Çizer, dönemin çizgi roman modası dinamiklerine dayanarak olay örgüsüne başka kahramanlar etrafında gelişen entrikalar da eklemiştir. Çizgi romanın Yunus Emre ile ilgili bölümlerinde onun gerçek yaşam öyküsü üzerine yoğunlaşmış, menkıbevi hayatına yer verilmemiştir. Çizgi roman metin ve görüntü açısından iki bağlamda değerlendirilebilir. Öncelikle metin düzeyinde bir değerlendirme yapılırken Yunus Emre'nin gerçek ve menkıbevi hayatına değinen kaynaklardaki verilerle çizgi romanda Yunus Emre'yle ilgili verilen bilgiler karşılaştırılmalıdır. Şunun da belirtilmesinde fayda vardır ki çizgi roman 1967'de hazırlanmıştır. Bu tarihten sonra Yunus Emre ile ilgili elde edilen yeni bilgiler çizgi romanda aranmamalıdır. Anlaşılacağı üzere çizgi romanın senaryosu o dönemin kaynaklarına göre şekillendirilmiştir. Dolayısıyla yapılan incelemede çizgi romanın ortaya konduğu dönemden önce yayımlanmış kaynaklar göz önünde bulundurulacaktır.⁴

Çizgi romanın olay örgüsü epizotlarına göre maddeler hâlinde sıralanarak konuyla ilgili değerlendirmeler de maddeler içinde yapılacaktır.

1. İhtiyar annesi (Kadın Ana) ile birlikte Sarıköy'de çiftçilik yaparak hayatını sürdüren Yunus, Elif adında bir kızla görüşmekte ve onunla evlilik planları yapmaktadır. Yaşadığı bölgede kıtlık yaşanmaktadır ve köylü bunun sebebi olarak Yunus'u göstermektedir. Çünkü Yunus bir bunalıma girmiş, Allah'ın varlığını sorgular olmuştur.

⁴ bk. Gölpınarlı 1948; Sevik 1955; Köprülü 1966.

Anlatının başlangıcında yer alan ayrıntılar, kaynaklarda Yunus Emre ile ilgili verilen bilgilerle örtüşmektedir. Yunus'un Sarıköylü bir çiftçi olmasına ve Hacı Bektaş dergâhından buğday istemeye gitmesinin arkasında yatan kuraklık olayına kaynaklarda da rastlanmaktadır. Bunların dışında dönemin kaynaklarında Yunus'un evli olup olmadığıyla ilgili çelişkili bilgiler mevcuttur.

2. Yunus, bir yandan sürekli ölümü düşünerek sevdiği kız Elif'i kaybetme korkusu yaşamakta bir yandan da Allah'ın varlığını sorgulamaktadır. Köy halkı ise yaşanan kıtlık felaketini Yunus'un bu düşüncelerine bağlamaktadır. Köy ahalisinin bu düşüncesinden haberdar olan Yunus, köye yiyecek getirme umuduyla Hacı Bektaş Veli'nin dergâhına doğru yola çıkar.

Anlatının bu bölümünde Yunus'un buğday almak için Hacı Bektaş Veli'nin dergâhına gitmeye karar vererek yola çıkmasına değinilmiştir ki bu ayrıntı onun hayatını anlatan kaynaklarda mevcuttur. Diğer taraftan Yunus'un ölüm korkusu çekmesi, Allah'ın varlığını sorgulaması, köy halkının kıtlık olayını onun bu düşüncelerine bağlaması ve onun da bu konuda kendini suçlayıp yiyecek bularak hatasını düzeltme çabasına girmesi yazar/çizerin olay örgüsüne yaptığı eklemelerdir. Yunus'un anlatının başında böyle aciz ve bilgisiz bir kişi olarak gösterilmesinin nedeni, onun itikadî açıdan hamlığına vurgu yapılmak istenmesinden kaynaklanıyor olabilir.

3. Yunus, zorlu bir yolculuğun ardından Hacı Bektaş Veli dergâhına varır. Hacı Bektaş, Yunus ile yüz yüze görüşmez, yardımcıları aracılığıyla haber göndererek buğday mı yoksa himmet mi istediğini sorar. Yunus, ısrarla buğday isteyince taşıyabileceği kadar buğday vererek Yunus'u gönderirler. Buğdayı tercih edip oradan ayrılması üzerine Hacı Bektaş Veli eğer dönerse Yunus'u cezalandıracağını söyler.

Bu epizotta Hacı Bektaş Veli ile Yunus arasında geçen ünlü diyaloga yer verilmiştir. Ancak Hacı Bektaş Veli'nin Yunus ile yüz yüze görüşmemesi ve eğer dönerse Yunus'u cezalandıracağını söylemesi kaynaklarda tesadüf edilmeyen ayrıntılardır.

4. Yunus, köyüne doğru yol alırken birden kuvvetli bir fırtına çıkar ve göklerden gelen bir sesle irkilir. Allah, Yunus'u himmet almayı kabul etmeyerek yanlış yaptığı hususunda uyarır. Yer sarsılır, dağ taşınlar ve bu sırada Yunus fırtınanın etkisiyle sağa sola savrulur. Korku nöbetleri geçiren Yunus, kendine geldiğinde yanlış yaptığını anlayarak himmet almak için dergâha döner.

Yunus'un uyanışını ele alan bu olay tamamen yazar/çizerin tasarladığı bir içeriğe sahiptir. Anlatıcı burada Yunus'un hata yaptığını anlamasını daha etkili bir şekilde okura sunmayı hedefleyerek ilahi gücü, göklerden gelen ve uyarıcı sözlerde bulunan bir ses bağlamında, anlatıya dâhil etmiştir. Oysa kaynaklarda Yunus'un yolda giderken yanlış yaptığını anlayıp pişman olarak dergâha döndüğü anlatılır.

5. Dergâha giderek himmet isteyen Yunus'a artık kilidinin Taptuk Emre'de olduğu söylenir. Bunun üzere önce köyüne giden Yunus, Hacı Bektaş dergâhından aldığı buğdayı köye bırakır ve sevdiği Elif'le vedalaştıktan sonra Taptuk Emre'ye doğru yola çıkar.

Yunus'un nasibinin Taptuk Emre'ye devredilmesi mevzuu da kaynaklarda Yunus Emre'nin menkıbevi hayatıyla ilgili yer alan bilgiler arasındadır. Öte yandan Yunus'un aldığı buğdayı köyüne götürüp götürmediği bilinmemektedir. Bu hususlara ilaveten çizgi romanda Yunus'un Taptuk dergâhına gitmeden önce Elif'le vedalaşmasının ayrıntılı bir şekilde ele alındığı dikkat çeker. Bu vedanın detayında Elif'in sonuna kadar Yunus'u bekleyeceğine dair söz vermesi ve sevgililerin birbirlerine karşı hislerini anlatmaları vardır. Yunus'un gerek gerçek yaşamına gerek menkıbevi yaşamına dair rivayetlerde medeni hâliyle ilgili farklı bilgiler aktarılmıştır. Kimi kaynaklarda evli ve çocuklu olduğu kimi kaynaklarda ise bekâr olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla hayatıyla ilgili muallakta kalan bu kısım yazar/çizer tarafından Yunus'un bir sözlüsü olduğu bilgisiyle doldurulmuştur.

6. Yunus, Taptuk Emre'nin yanına giderken mola verdiği bir yerde Selçuklu askerlerinin hakaretine uğrar. Bunlar Mevlana'nın oğlu Sultan Veled'in eşinin muhafızlarıdır.

Bu ayrıntı, anlatının ilerleyen bölümlerinde Yunus ile Mevlana'nın görüşmelerinin işlendiği bölümlerde kullanılacaktır. Sultan Veled'in eşi İclal, Yunus Emre'yi tanıdıktan sonra muhafızlarının bir zamanlar ona karşı olumsuz davranışlarından dolayı mahcup olacaktır. Anlaşılacağı üzere yazar/çizer bir yandan Yunus Emre'nin gerçek ve menkıbevi hayatından hareketle bir olay örgüsü oluştururken öte yandan anlatıyı hacimli bir hâle getirebilmek amacıyla başka kahramanlar çevresinde gelişen olayları da

oluşturduğu kurguya eklemiştir. Bu kahramanlar ve etraflarında gelişen olayların yolları yeri geldikçe Yunus Emre ile kesişir.

7. Yunus, Taptuk Emre'nin dergâhına yaklaşırken Taptuk'un kızı Gül ile karşılaşır. Kızın kılavuzluğunda dergâha varınca önce Taptuk'un eşi Ana Bacı ile tanışır. Böylece Yunus'un Taptuk Emre dergâhındaki günleri başlar. Onun tek işi dergâha odun taşımaktır. Ancak öyle çalışır ki dergâhın kapısından içeri eğri odun sokmak yakışmaz düşüncesiyle dümdüz odunlar seçip taşır.

Kaynakların tamamında Yunus Emre'nin Taptuk Emre'nin yanında yetiştiği belirtilmektedir. Ancak onun bu süreçte yaşadıklarıyla ilgili ayrıntılı bilgi mevcut değildir. Yalnızca Taptuk Emre'nin dergâhına kırk yıl boyunca odun taşıdığı ve bir sohbet sırasında Yunus Guyende'ye söz verilmesi ve Guyende'nin bu isteği işitmemesi üzerine kendisine söz verilmesiyle kilidinin açılarak artık söylemeye başladığı bilinmektedir. Yazar/çizer kendi hayal gücüne dayalı ilavelerle Yunus Emre'nin Taptuk dergâhındaki günlerinden çeşitli kesitler vererek bu boşluğu kurgusal bağlamda da olsa doldurmaya çalışmıştır.

8. Yunus bir gün topladığı odunları bağ etmek için akşam karanlığında el yordamıyla bir ip bularak odunları dergâha getirir. Dergâhtakiler bağ olarak kullanılan şeyin ip değil de yılan olduğunu görünce Yunus'un artık hayvanlara hükmetmeye başladığını düşünürler. Oysa Yunus Emre bu durumun farkında bile değildir. Yılan hadisesinden sonra Taptuk Emre bir postun iki aslana dar geleceğini düşünerek Yunus'u dergâhtan göndermeye karar verir. Bu arada Yunus yedi yıldır dergâha hizmet etmektedir.

Daha önce de değinildiği üzere yazar/çizer anlatıyı oluştururken Yunus Emre'nin gerçek ve menkıbevi hayatından yararlanmışır. Anlatının bu bölümünde Yunus Emre'nin yılanı ip olarak kullanmasını konu edinen menkıbeye yer verildiği görülür. Hatta anlatıda bu keramet, onun manevi anlamda olgunlaştığı hususunda Taptuk Emre'nin ikna olmasına vesile olur. Söz konusu menkıbeye bazı kaynaklarda rastlansa da Yunus Emre'nin olgunlaşarak Taptuk Emre'den icazet alması bu olağanüstü olaya bağlanmaktadır. Dolayısıyla yazar/çizerin Yunus'un dergâhtan ayrılmasını kendi bakış açısıyla şekillendirmesi söz konusudur. Diğer taraftan Yunus'un Taptuk Emre dergâhında kırk yıl kaldığı şeklindeki yaygın görüşe karşın anlatıda yedi yıl kaldığının belirtilmiş olması da dikkatlerden kaçmaz. Oysa yaygın görüşlere göre müridin kırk yıldan önce sülük devresini tamamlaması mümkün değildir.

9. Yunus Emre, şeyhinin isteği üzerine dergâhtan ayrılır. Ancak bu ayrılık Taptuk Emre'nin kızı Gül'ün hoşuna gitmez. Çünkü Gül, Yunus'a âşıktır. Yunus, dergâhtan ayrılmadan önce Gül ona bir mendil vererek onu ömrü boyunca seveceğini söyler. Ayrıca dergâhtaki Fettah adında bir derviş de Gül'ü sevmektedir ve Gül'ün Yunus'u sevdiğini bildiği için Yunus'a düşmanlık beslemektedir. Bu ayrıntı Gül ile Yunus arasında geçen veda diyalogu sırasında geriye dönüş tekniğiyle verilir.

Rivayetlerde Taptuk Emre'nin bir kızı olduğu ve kızın Yunus'a âşık olduğu bilgisi geçmektedir. Bu konuyla ilgili rivayetlerden birinde Taptuk Emre'nin dervişler arasında kızı ve Yunus'la ilgili çıkan dedikoduları asılsız kılmak amacıyla kızıyla Yunus'u evlendirdiği bilgisi geçmektedir. Yazar/çizer de bu rivayetten hareketle Taptuk Emre'nin kızı ile Yunus arasında bir diyalog oluşturarak söz konusu söylentiye anlatıya taşımıştır.

10. Yunus, Mevlana'nın yanına gitmek için yola çıkar. Yunus'un yanına geleceği Mevlana'ya malum olmuştur. Mevlana, Yunus'u gördüğü zaman Şems'i ilk gördüğü zamanki gibi heyecanlandığını söyler. Mevlana'nın oğlu Sultan Veled'in eşi İclal ise Yunus'u görünce yıllar önce muhafızlarının kötü davrandığı kişinin Yunus olduğunu anlar ve derin bir mahcubiyete kapılır. Mevlana ile Yunus gece-gündüz sohbet etmeye başlarlar.

Yunus'un Mevlana ile münasebeti, şiirlerinde geçen bazı ifadelerden⁵ hareketle kurulmuştur. Bir de Mevlana'nın Şeyh Süleyman'ın Bahrü'l-velâye adlı evliya tezkiresinde yer alan "Menâzil-i ilâhiyeden her hangisine sür'at idüp gittüm ise bir Türkmen kocasının izin önümde buldum ve anı güzer idemedüm"⁶ sözüyle Yunus'u kastettiği rivayet edilir. Aynı çağda yaşamış bu iki mutasavvıfın tanışmış olabileceklerine dair savları göz önünde bulunduran yazar/çizer, anlatının bir bölümünde Yunus ile

⁵ "Mevlânâ Hudâvendgâr bize nazar kılalı/Anun görklü nazarı gönlümüz aynasıdır; Mevlânâ sohbetinde sazıla işret oldı/Ârif ma'niye taldı çün biledür ferîşte." (Timurtaş 1972: 14)

⁶ "İlâhî menzillerden her hangisine vardysam bir Türkmen kocasının izini önümde buldum ve onu geçemedim."

Mevlana'yı bir araya getirmeyi ihmal etmemiştir. Böylece şöhretleri ve etkileri yaşadıkları çağı aşan bu iki gönül adamı, kurgusal ortamda da olsa, görsel anlamda bir anlatıda buluşturulmuş olur.

11. Anlatının bu bölümünde Yunus'un sergüzeştine ara verilerek aşk ve entrika dolu bir anlatıya başlanır. Yunus'un macerasının arasına eklenen bu hikâyede bir Selçuklu beyi olan Kasım'ın kardeşi Orhan Bey'in sözlüsü Gülfer'e göz koyması ve buna bağlı gelişen olaylar ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Bu hikâyenin anlatıya girmesiyle birlikte yer yer Yunus'un başına gelenlere yeri geldikçe de söz konusu aşk hikâyesinin detaylarına değinilmiştir. İncelemede konu bütünlüğünü sağlamak adına aşk hikâyesine değinilmeyecek, Yunus'un bu aşk hikâyesine dâhil olduğu olaylar dikkate alınacaktır.

12. Kasım, Gülfer, Orhan ve Gülfer'in ağabeyi Doğan arasında olaylar gelişirken Yunus il il gezmeye başlar. Rum diyarının ardından hac vazifesini yerine getirir. Onu Mekke'ye götüren kervancılar yol boyunca ilk defa eşkıyaların saldırısına uğramamalarını Yunus'un yüzü suyu hürmetine bağlarlar. Mekke'deyken Hira Dağı'nı ziyaret eden Yunus, burada uykuya dalar ve rüyasında mağaranın derinliklerine doğru süründüğünü, en sonunda kendisiyle karşılaştığını görür.

Yunus'un Taptuk Emre dergâhından ayrıldıktan sonra diyar diyar gezdiği ve hac ibadetini yaptığı bilinmektedir. Ancak bu bilgiler çok yüzeysel olup ayrıntıya sahip değildir. Yazar/çizer ise Yunus'un bu yolculuğunu hayal gücüyle süsleyerek çeşitli kesitlerle okura sunarak somutlaştırmıştır. Kervancıların onu keramet sahibi bir kişi olarak görerek ona saygı göstermeleri, Yunus'un Hira Dağı'nda gördüğü rüya tamamen anlatıcının eklemeleridir. Anlatıcının özellikle rüya motifini kullanmış olması Yunus'un mutasavvıf kimliğini daha da pekiştirmiştir. Öyle ki menkıbelerde veli tipindeki kişilerin gördükleri rüyalar vasıtasıyla ilahi manada farklı bir statüye geçmeleri söz konusudur. Aynı durum âşık tarzı şiir geleneğinde rüya yoluyla bade içen âşıklar için de geçerlidir. Burada anlatıcının tasavvuftaki kendini bulma olgusundan yararlandığı görülür. Mutasavvıflara göre Allah, insanın iç âleminde daha açık şekilde tecelli etmektedir ve dolayısıyla Hakk'ı en iyi bilmenin ve tanımanın yolu insanın özünü tanımasıdır (Uludağ 2003: 57). Anlatıda Yunus'un rüyasındayken ilk vahyin indiği mağaranın derinliklerinde kendini bulması, tasavvuf yolunda belirli bir mertebeye ulaştığını gösterir nitelikte bir motiftir.

13. Yunus, arayışını bitirerek memleketine döner. Dönüş sırasında daha önce 11. maddede değinilen aşk hikâyesinin kahramanı Gülfer ile karşılaşır. Gülfer, Kasım'ın tecavüzüne uğramış, namusunu temizleyip intikamını almak isteyen ağabeyi Doğan Bey'i kaybetmiştir. Üstelik gönül verdiği Orhan Bey, başına gelenler konusunda Gülfer'e inanmamaktadır. Dertli kadın başına gelenler yüzünden aklını yitirmiştir ve ahali ona deli gözüyle bakmaktadır. Gülfer, görür görmez nurani yüzünden etkilendiği Yunus'a başından geçenleri anlatır. Yunus ile konuştuğundan sonra kadının davranışları düzelir ve insanlar bunu Yunus'un bir kerameti olarak görürler.

Anlatının bu bölümü tamamen hayal ürünüdür. Anlatıcı, Yunus'un hayat hikâyesine eklediği başka bir olay örgüsüne sonunda Yunus'u da dâhil ederek anlatının bir yönünü aşk hikâyesine dönüştürmüştür. Bu dönüştürümün arkasında aşk ve entrika kurgusunu seven okur kitlesinin de anlatıya ilgisini çekme isteği yatıyor olabilir.

14. Kasım'ın yaptıkları Sultan'ın kulağına gider ve Sultan, Kasım'ı görevden alarak yerine Orhan Bey'i getirir. Kasım, başına gelecekleri tahmin ederek kaçmaya başlar. Kaçarken bir kartalın saldırısına uğrayarak ölür. Orhan Bey, Kasım'ı aramaya giderken gözüne parlak bir ışığın yansımaları sonucunda kör olur. Kasım'ın sıra dışı ölümü ve Orhan'ın gözlerinin nurani bir ışık yüzünden kör olması olaylarının arkasında Yunus'un kerametleri vardır. Yunus, sıkıntılarını dinlediği Gülfer'e yardım etmek ister. Yunus, kadının hayatını karartan Kasım'ı cezalandırırken kadına inanmayan Orhan'ı da yardıma muhtaç bir duruma getirir. Orhan'ı iyileştirmesi için Yunus'tan yardım isterler. Orhan'ın Gülfer'in söylediklerine kulak asmayan mağrur hâlimden eser kalmamıştır. Orhan, Yunus'un duasıyla görmeye başlar. Orhan'ın gözleri yalnızca somut düzeyde değil manevi anlamda da açılır. Gülfer'in anlattığı her şeyin doğru olduğunu anlar. Böylece sevgililer birbirlerine kavuşurlar.

Anlatının bu bölümü de tamamen hayal ürünüdür. Birbirlerine kavuşamayan âşıkları bir araya getirmek için bir veli olan Yunus'u devreye sokan anlatıcı böylece anlatıyı aşk konulu bir halk hikâyesi kıvamına getirmiştir. Bilindiği üzere halk hikâyelerinde sevgililerin en önemli yardımcısı keramet sahibi Allah dostu bir kişidir. İlahi gücün birbirini gönülden sevenlerin yanında olduğuna işaret eden göstergelerden biri olan bu kişi, kerametleriyle sevgilileri türlü sıkıntılardan kurtarır. Bu bağlamda geleneksel anlatılarda sıklıkla rastlanan Hızır, derviş ya da aksakallı bir ihtiyarın âşıklara yardım etmesi motifinin

yazar/çizer tarafından da etkin bir şekilde kullanıldığı görülür. Burada kurtarıcı olarak ön plana çıkarılan veli kişi, anlatının başkahramanı Yunus Emre'dir.

15. Âşıkları kavuşturan Yunus Emre, Taptuk Emre'nin dergâhına doğru yola çıkar. Yunus'un yokluğunda Taptuk Emre hastalanmış, yatağa düşmüş, gözleri görmez olmuştur. Kızı Gül ise Yunus'un hastarından vefat etmiştir. Yunus'u karşılayan Ana Bacı, Taptuk Emre'ye sürpriz yapmak için Yunus'un kapının önüne yatmasını ister. Gözleri görmeyen Taptuk Emre kapıdan çıkarken ayağı Yunus'a takılınca "Kimsin?" diye sorar. Yunus ise "Ben Yunus" cevabını verir. Bunu işiten Taptuk Emre "Bizim Yunus mu?" sorusunu yöneltir. Yunus, şeyhinin ellerini öperek kim olduğunu söyler.

Bu bölümde yaygın bir şekilde bilinen "Bizim Yunus" menkıbesinin işlendiği görülür. Ancak buradaki kurgu Ana Bacı'nın Taptuk Emre'ye yaptığı sürpriz mahiyetinde bir mizansen niteliğindedir. "Bizim Yunus" menkıbesinin farklı rivayetleri olmakla beraber bunlardan en bilineni, şeyhini kırdığını düşünen Yunus Emre'nin hâlâ şeyhinin gönlünde olup olmadığını anlamak için Ana Bacı'nın tavsiyesi üzerine başvurduğu deneme motifi içeriyor olanıdır. Bu anlatı şöyledir: Yunus Taptuk dergâhına otuz yıl hizmet eder ancak tasavvufi manada bir ilerleme kaydetmediğini hisseder. Bu yüzden kimseye haber vermeden dergâhı terk edip yollara düşer. Bir gün dinlenmek için sığındığı bir mağarada yedi ere rastlar ve onlarla arkadaş olur. Her gece onlardan birinin duasıyla bir sofraya yemek gelir. Sıra Yunus'a gelince Yunus da yedi er kimin yüzü suyu hürmetine dua ediyorsa onun hürmetine dua eder. Dua üzerine iki sofraya gelir. Diğerleri şaşırarak kimin hürmetine dua ettiğini sorarlar. Yunus, siz kimin hürmetine dua ettiyseniz ben de onun hürmetine dua ettim der. Erenler ise Taptuk Emre dergâhına otuz sene hizmet eden erin hürmetine dua ettiklerini söylerler. Bunu duyan Yunus hatasını anlayıp dergâha dönerek Ana Bacı'dan kendini affettirmesini ister. Ana Bacı, Taptuk Emre'nin sabah namazı için abdest almaya çıkacağını Yunus'un kapının eşiğine yatarak beklemesini, Taptuk kapıdan çıkarken üzerine bastığında "Bu kim?" diye sorarsa "Ben Yunus" cevabını vermesini tembih eder. Ana Bacı'ya göre eğer Taptuk, "Hangi Yunus?" diye sorarsa Yunus'u gönlünden çıkarmıştır; "Bizim Yunus mu?" karşılığını verirse hâlâ Yunus'u gönlünde tutmaktadır. Ana Bacı'nın dediklerini yapan Yunus, Taptuk Emre "Bizim Yunus mu?" sorusunu yöneltince şeyhinin ayaklarına kapanıp affını diler (Timurtaş 1972: 23-24).

16. Taptuk Emre, Yunus'un doğup büyüdüğü Sarıköy'e giderek orada kendi dergâhını kurmasını ister. Yunus, Taptuk dergâhından elli dervişle birlikte köyüne varır. Annesi ve çok sevdiği, akıl danıştığı hocası çoktan ölmüştür. Köyde dergâh kurma çalışmaları başlar. Yunus, kendisini yıllardır bekleyen sözlüsü Elif'e kavuşur. Devam eden süreçte Taptuk Emre'nin öldüğü kendisine ayan olur. Annesinin mezarını ziyarete gittiğinde Taptuk Emre, Yunus'a görünerek vasiyetini söyler. Hocasının vasiyeti insanlığa nurunu vermeye devam etmesidir.

Anlatının ortaya konduğu döneme kadar hazırlanmış Yunus Emre ile ilgili belirli kaynaklarda Yunus Emre'nin Anadolu'da birçok mezarı olduğu belirtilmiştir. Bu mezarlardan biri de doğduğu Sarıköy'dedir. Şüphesiz bunlardan biri Yunus'un gerçek mezarı diğerleri ise makamıdır. Anlatıcı, anlatının sonunda Yunus'u kendi köyüne götürüp sevdiğiyle buluşturarak mutlu bir son hazırlamıştır denilebilir. Ayrıca kendi köyünde dergâh kurması ise onun davasını ölene kadar sürdürdüğünü göstermektedir. Kesin bilgilere dayanmadığı için anlatıcının hayal gücüne göre şekillenen bu son okuru da memnun edecek niteliktedir.

17. Anlatının son karelerine doğru Yunus ve eşi Elif artık yaşlanmışlardır. Yunus, Sarıköy'ün çehresini değiştirmiştir. Bu detaylara dair yazıya ve görüntüye dair bilgiler veren kareleri takip eden karede Yunus'un ve eşinin hayatta olmadıkları "Artık ne seven ne sevilen kalmıştı." ifadesiyle okura bildirilir. Ancak anlatı hâlâ bitmemiştir. Gül adında genç bir kız Sarıköy mezarlığında ağlayarak dua etmektedir. Babası ölmüş, sevdiği adam bir daha dönmek üzere uzaklara gitmiştir. Genç kız, sevdiği adamın geri dönmesi için dua etmektedir. Birden nurani yüzlü aksakallı bir ihtiyar çıka gelir. Kız ile konuşarak derdini dinler ve evlerine misafir olur. İhtiyar evin dış kapısından çıkarak genç kız ile annesinin yanından ayrılır. Anne, balkondan bakarak misafirin sokak kapısından çıkıp çıkmadığını gözler fakat kimseyi göremez. Balkondaki kadın o sırada kızının gelmez denilen sevgilisinin geldiğini görür. Genç adam eve gelerek sevdiği kızla kucaklaşır. Kız, sevdiği adama evlerine gelen kutlu ihtiyardan bahseder. Genç adam ihtiyarın adını sorar. Kız, Yunus Emre cevabını verince genç adam bunun mümkün olmayacağını çünkü Yunus Emre'nin asırlar önce öldüğünü söyler. Genç kız mezarlıkta arayıp Yunus Emre'nin mezarını bularak oraya bir türbe yaptırır.

Anlatının sonunda Yunus Emre'nin öldükten sonra da keramet göstermeye devam ettiği görülür. Anlaşılacağı üzere evliya menkıbelerinde rastlanan bir motif olan veli kişinin öldükten sonra da keramet göstermesi (bk. Ocak 1997: 33), Yunus Emre'nin hayatını ele alan ve kurgusal yönü ağır basan çizgi roman formundaki anlatıda da kullanılmıştır. Buradaki asıl amaç veli tipinin insanlığı yalnız bırakmadığı, Allah'ın izniyle sahip olduğu keramet gücünü insanlığın yararına kullanmaya devam ettiğini göstermektir. Ayrıca Yunus Emre'nin mezarının yardım ettiği genç kız tarafından yaptırıldığı şeklinde yine kurgusal bir bilgi vardır. Kayıtlara göre Yunus'un anlatıda geçen Sarıköy civarındaki türbesi Eskişehir'dedir. Eski adı Sarıköy olan yerleşimin adı 1951 yılında Yunus Emre olarak değiştirilmiştir. Yunus'un ilk mezarı sade bir formdadır. Anıt mezarının inşası Cumhuriyet döneminde (1970) olmuştur (bk. URL 1).

18. Çizgi romanın son karesi Yunus Emre'yi cennette huri kızlarıyla gösteren bir içeriğe sahiptir. Resmin kenarında Yunus'un bir şiirinin şu son dördüğü yer almaktadır: “Âşık Yunus Hakka erdin çok şükür/Gördün Muhammed'in nurunu balkır/Ömer Osman Ali hem Ebu Bekir/Allah derler bir meclise uğradım.”⁷

Yeri gelmişken değinmekte fayda vardır ki çizgi roman boyunca sırası geldikçe Yunus'un şiirlerinden dördüklere yer verildiği dikkat çeker. Yazar/çizer, anlatı boyunca Yunus'un şiirlerinden alıntılar yapacağına haberini çizgi romanın ilk karesinde vermiştir. Yunus'un kuşlar ve ceylanlar arasında oturup elindeki cöngе benzer bir materyalden bir şeyler okuduğunu gösteren ilk karenin kenarında onun ünlü şiiri “Dertli Dolap”ın iki dördüğüne yer verilmiştir. Anlatıda geçen diğer şiirlerden iki tanesi örnek olarak gösterilecek olursa, bunlardan ilki Yunus'un Taptuk Emre dergâhı için ormanda odun toplarken söylediği şu beyitler olabilir: “Hamd-ü şükürü Allah ile/Baş açık ayak yalını; Vâsf-ı kul hüv-Allah ile/Çağırayım Mevlâm seni.”⁸ Verilebilecek ikinci örnek ise Yunus'un Hira Dağı'ndaki mağaranın önünde söylediği şu beyitlerdir: “Akar yaşım sele benzer/Güler yüzün güle benzer; Ömür geçer yele benzer/Ya ne bilsin onu dağlar.”⁹

Çizgi romanla ilgili dikkat çeken diğer hususlar ise dili ve çizimleriyle ilgilidir. Çizgi romanın dili akıcı ve sade formdadır. Ancak yer yer imla hatalarının olduğunu belirtmekte fayda vardır. Daha önce de belirtildiği üzere Çizgi romanda gerek diyaloglar gerek anlatıcının açıklamaları balonlar içinde verilir. Dolayısıyla balonlar içine uzun metinler yerleştirildiğinde bilhassa alt satıra geçen kelime bölünmelerinde hatalar meydana gelebilmektedir. Ayrıca bazı kelimelerde harf eksikliklerine yani klavye hatalarına da rastlanmıştır. Bunların yanında ayrı yazılan “de” ve “ki” eklerinde dilbilgisi kurallarına mümkün olduğunca riayet edildiğinin farkına varılmış fakat buna rağmen, sık olmamakla beraber, yer yer bunların da yanlış yazıldıklarına tesadüf edilmiştir. Dönemin çizgi roman dili modasına uygun olarak “ah”, “oh”, “uy” gibi ünlemlerin ele alınan çizgi romanda da fazlasıyla kullanıldığı görülür. Özellikle “oh” ünleminin neredeyse her şaşırma, üzülmeye, sevinme ve hatta korkma durumunda abartılı bir şekilde çok kullanılmış olması dikkat çekicidir. Ancak yalnızca dönemin sinema filmlerine bakıldığında söz konusu ünlemin diyaloglarda âdeta bir bağlaç gibi sıklıkla kullanıldığına şahit olunabilir. Çizgi roman baştan sona siyah-beyaz formdadır. Aynı zamanda anlatının yazarı da olan çizer, ayrıntılı çizimleriyle her sahneyi ustaca tasvir etmiştir. Kahramanların giyim-kuşamları anlatının geçtiği 13. yüzyılın gerçeklerine göre tasarlanmıştır. Diğer taraftan detaylarda yer alan etnografik malzemelerin tasarımında ve mimariye dayalı çizimlerde de yine dönemin özelliklerinin göz önünde bulundurulduğu görülür.

Sonuç

İncelemede ele alınan çizgi roman 1973 yılında De-Ha yayınları tarafından yayımlanmış olandır. İncelenen eser, çizgi romanın ilk baskısından altı yıl sonra yayımlanmış olan formudur. Ancak Kırdar'ın 1973 yılındaki baskıda çizgi roman üzerinde herhangi bir değişiklik yapmamış olması ilk baskı arayışına girilmesinin önüne geçmiştir. Dolayısıyla incelenen çizgi roman ilk baskının içeriğine sahiptir.

⁷ Şiirin tamamı için bk. Gölpınarlı 1948: 532.

⁸ Şiirin tamamı için bk. Gölpınarlı 1948: 552.

⁹ Şiirin tamamı için bk. Gölpınarlı 1948: 598-599.

Yunus Emre'nin hayatını anlatan, senaryosunu İsmet Kırdar'ın yazdığı ve aynı zamanda çizdiği "Yunus Emre" başlıklı çizgi roman, kurgusal tarafı ağır basan ancak Yunus Emre'nin gerçek ve menkıbevi hayatına dair anlatının ortaya konduğu dönemde (1967) sahip olunan bilgiler düzeyinde ayrıntılar içeren bir anlatıdır. Anlatıcının senaryoyu oluştururken geleneksel anlatı türlerinin içerik özelliklerinden bir hayli yararlandığı dikkat çeker. Anlatıda Yunus Emre'nin menkıbelerinden tamamen yararlanılmadığı görülür. Bununla birlikte menkıbe türünün özelliklerinden ve başka velilere ait menkıbe örneklerinden faydalanılarak Yunus Emre'nin odağında yer aldığı başka menkıbelerin de anlatıya eklemeliği dikkat çeker. Anlatıcı, Yunus Emre'nin hayatıyla ilgili fazla bilgiye sahip olunamamasının verdiği dezavantajı kendi hayal gücüyle tolere etmiştir. Yunus Emre'nin gerçek hayatıyla ilgili eldeki yüzeysel bilgiler ayrıntılı bir şekilde işlenmiş ve böylece anlatıdaki Yunus Emre ile ilgili kısımlar hacimli hâle getirilmiştir. Uzun soluklu bir anlatı ortaya koymak istemesinden dolayı anlatıcı, olay örgüsüne bir de aşk hikâyesi eklemiş, bu aşk hikâyesinin kahramanlarının yolunu anlatının sonuna doğru Yunus Emre ile kesmiştir. Olay örgüsüne eklemelenen bu anlatı bir halk hikâyesi niteliğinde olup Yunus Emre'nin bu anlatıdaki görevi, âşıkların kavuşmalarına yardım etmektir. Başka bir ifadeyle Yunus Emre bu aşk hikâyesinin aksakallı piridir. Böylece anlatıcı, Yunus Emre ile ilgili anlatısını hacimli bir hâle getirerek dolgun bir metni okurla buluşturmuştur.

Türk kültürüne ait önemli bir figür olan Yunus Emre'nin çizgi roman formundaki bu görsel hikâyesi, ünlü mutasavvıfı çizgi roman okuruyla buluşturması bakımından mühim bir işleve sahiptir. Kurgusal bir yapıya sahip olsa da çizgi roman, Yunus Emre'nin gerçek ve menkıbevi hayatından kesitler içermektedir. Dolayısıyla okurun kurgunun içinde gerçek bilgiyle de donatılması söz konusudur.

III. Örnek Resimler

KAYNAKÇA

- Alpin, Hakan (2006). *Çizgiroman Ansiklopedisi*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Alsaç, Üstün (1994). *Türkiye’de Karikatür, Çizgi Roman, Çizgi Film*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bolan, Burhan (2000). *Çizgi Roman Sanatı*, İstanbul: Engin Yayıncılık.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi* (1986). İstanbul: İnterpress Basın ve Yayıncılık.
- Cantek, Levent (2012). *Türkiye’de Çizgi Roman*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ceran, Kosta (2016). “Çizgi Roman Nedir?”, *Çizgili Hayat Kılavuzu*, (der. Levent Cantek), İstanbul: İletişim Yayınları, 28-29.
- Gölpınarlı, Abdülbâki (1948). *Yunus Emre Divanı*, Cilt 2-3, İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi.
- Inge, M. Thomas (1997). “Çizgi Romanlar”, (çev. Doğan Şahiner), *Sanat Dünyamız*, S. 64, 79-92.
- Jones, William B. (2011). *Classics Illustrated: A Cultural History*, Jefferson: McFarland & Company.
- Kırdar, İsmet (1973). *Yunus Emre*, İstanbul: De-Ha Yayınları.
- Kireççi, Ümit (2008). *Çizgi Roman Senaryosu Önce Yazı Sonra Çizgi*, İstanbul: Crea Yayıncılık.
- Köprülü, Fuad (1966). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1997). *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sevük, İsmail Habib (1955). *Yunus Emre*, İstanbul: Sel Yayınları.
- The Oxford Companion to the English Language* (1992). (ed. Tom Mcarthur), New York: Oxford University Press.
- Timurtaş, Faruk K. (1972). *Yunus Emre Divanı*, İstanbul: Tercüman Yayınları.
- Tuncer, Nilüfer (1993). *Çizgi Roman ve Çocuk*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Uludağ, Süleyman (2003), “Ma’rifet-i Nefs”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* 28. Cilt, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, s. 56-57.
- Yıldır, Erol (1984). “Türkiye’de Çizgi Roman”, *Töre*, S. 152, 4-16.
- De Vos, Gail (2010). “Folklore in Comics”, *Encyclopedia of Comic Books and Graphic Novels* Volume 1, (ed. M. Keith Booker), California: ABC-CLIO.
- Güvenç, Ahmet Özgür (2018). “Çizgi Roman Formunda Yayımlanan Dede Korkut Anlatıları: Çocuk Haftası Dergisi Örneği”, *Çizgi Roman Kitabı*, (ed. Emine Gürsoy Naskali), İstanbul: Kitabevi, s.139-193.
- Booker, M. Keith (2010). *Encyclopedia of Comic Books and Graphic Novels*, Greenwood.

İnternet Kaynakları

URL 1 (Erişim tarihi: 11.06.2021) <https://eskisehir.ktb.gov.tr/Eklenti/35600,yunusemretr2014.pdf?0>

KÜLTÜREL AKTARIMDA PUL TASARIMLARI: YUNUS EMRE TEMALİ PULLAR

Burak Erhan TARLAKAZAN¹

Özet

“Millet” kavramının önemli bileşenlerinden biri kültürdür. Toplumsallaşmanın bir gereği ve sosyal yaşamın temeli olan kültür nesilden nesile aktarılacak toplum bilinci zenginleştirilmekte, kültürel kimlik geliştirmekte, millet olgusu sağlamaktadır.

Türk kültürü maddi, manevi, somut, somut olmayan pek çok değere sahiptir. Bu değerlerin çeşitliliği ve zenginliği bir taraftan ülkenin kalkınmasına yardımcı olurken diğer yandan gerek toplumsal sosyal yaşamda gerekse uluslararası anlamda hafıza oluşturan kültürel kimliği yaşatmaktadır.

Kültürel öğeler; eğitim, dil, yazılı metinler, resim-fotoğraf, kitap, görsel-işitsel medya ortamları, müzeler, vb. unsurlarla aktarılabilmektedir. Kültürel aktarım araçlarından biri de görsel bir iletişim dili kullanan pul tasarımlarıdır.

Postacılık hizmetlerinde, hizmet bedelinin ödenmesine dair makbuz olarak ortaya çıkan pullar; üzerinde yer verilen unsurlarla, hem tarihe mal olmuş kişi olay ve durumları görsel olarak yansıtmakta, hem de yaşanmışlıkları gelecek kuşaklara ileten bir kültür elçisi olarak görevini günümüzde de sürdürmektedir. Aynı zamanda dünya çapında önemli bir koleksiyon aracı olması sebebiyle, farklı kültürlerle ait görsel sembollerin tanınmasında da aracılık rolü üstlenmektedir.

Yıllık planlamalar çerçevesinde hazırlanan pul tasarımlarında tarihi, turistik, sosyal, coğrafi, doğal, çevresel, özel günler-kişiler, vb. gibi pek çok konu ele alınmaktadır. Pullarda yer verilen konulardan biri de önemli şahsiyetlerdir. Bu anlamda Yunus Emre de pul tasarımlarında yerini almış Türk dili ve tarihi açısından önemli bir kişiliktir.

Bu çalışmada amaç Türkiye Cumhuriyeti pullarında yer alan önemli şahsiyetler teması temelinde Yunus Emre konulu pulları incelemektir. Cumhuriyet dönemi posta pullarında yer verilen Yunus Emre konulu pullar örneklem olarak seçilmiştir. Araştırma yöntemi olarak, nitel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama yöntemi kullanılmış, ayrıca pulların görsel analizi yapılmıştır.

Yapılan değerlendirmeye göre göre; Türk kültür tarihinde önemli bir yere sahip olan Yunus Emre’ye ait çok fazla pul tasarımının yapılmamış olduğu tespit edilmiştir. Pullarda genel anlamda Yunus Emre’ye ait portre illüstrasyonlarına yer verildiği ve bu portre çalışmalarının hemen hepsinde aynı görsellerin kullanıldığı görülmüş bu kapsamda öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Grafik tasarım, İletişim, Posta Pulu, Yunus Emre.

---

¹ Doç. Dr. Kastamonu Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Grafik Tasarımı Bölümü, btlarakazan@kastamonu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5826-2148

IN THE CONTEXT OF STAMP DESIGN IN CULTURAL TRANSMISSION

YUNUS EMRE THEME STAMPS

Abstract

One of the important components of the "nation" concept is culture. The culture, which is a necessity of socialization and the basis of social life, is transferred from generation to generation, enriching the consciousness of society, developing cultural identity and strengthening the phenomenon of nation.

Turkish culture has many material, spiritual, tangible and intangible values. The diversity and richness of these values, on the one hand, help the development of the country, on the other hand, maintain the cultural identity that creates memory both in social life and internationally.

Cultural items; education, language, written texts, pictures-photography, books, audio-visual media, museums, etc. Can be transferred with elements. One of the cultural transmission tools is stamp designs that use a visual communication language

The stamps, which emerged as a service fee receipt, witness the history from yesterday to the present day and continue to serve as a cultural ambassador that conveys the experiences to future generations. At the same time, as it is an important collection tool around the world, it also acts as an intermediary in the recognition of different cultures.

In stamp designs prepared within the framework of annual plans, historical, touristic, social, geographical, natural, environmental, special days-persons, etc. Many topics such as are covered. One of the subjects included in the stamps is important personalities. In this sense, he is an important personality in terms of Turkish language and history, who took his place in stamp designs in Yunus Emre.

This study aims Situated on the basis of important personalities in contact with the Republic of Turkey on postage stamps is to examine Yunus Emre. The stamps with the theme of Yunus Emre, which are included in the postage stamps of the Republic period, have been handled with a visual analysis in the historical process.

According to the evaluation made; It has been determined that there are not many stamp designs belonging to Yunus Emre, who has an important place in Turkish culture. In this context, the stamps include portrait illustrations of Yunus Emre in general, and this portrait is a sketch in this context, in almost all of the same images.

According to the evaluation made; It has been determined that there are not many stamp designs belonging to Yunus Emre, who has an important place in Turkish cultural history. It has been seen that the stamps include portraits of Yunus Emre in general and suggestions have been developed in this context.

Keywords: *Graphic design, Communication, Postage Stamp, Yunus Emre.*

I. Giriş

Anadolu coğrafyası, verimli toprakları, eşsiz doğası, doğu batı arasındaki köprü olmasının yanı sıra, kadim medeniyetlere ev sahipliği yapmış ve bu bağlamda zengin bir kültürel mirasa sahip olmuştur. Bu topraklar aynı zamanda çok sayıda değerli ilim adamı ve düşünürü yurt olması sebebiyle de ayrı bir önem taşımaktadır.

Dil, inanç, sosyal yaşam, sanat ve zanaat yapıtları-eserleri, eğitim, gelenek-görenek, örf ve adetler, kısacası insana dair bütün yetenekleri içinde barındıran kültür, toplumların yaşam kaynağı olmakla birlikte, nesilden nesile aktarılarak devamlılık sağlamaktadır.

Türk kültürü maddi, manevi, somut, somut olmayan pek çok değere sahiptir. Bu değerlerin çeşitliliği ve zenginliği bir taraftan ülkenin kalkınmasına yardımcı olurken diğer yandan gerek toplumsal sosyal yaşamda gerekse uluslararası anlamda hafıza oluşturan kültürel kimliği yaşatmaktadır.

Küreselleşme ile birlikte farklı kültür coğrafyalarından insanlar, başta göç olmak üzere, sermaye, iş imkânları ve sosyo-ekonomik koşullar, farklı sosyal ve kültürel ortamları yakından görme, turizm, eğitim alma, vb. sebeplerle bir araya gelmekte, iletişime kurmaktadır. Bu da içinde bulunulan kültürü etkileyen bir unsur olarak karşımıza çıkmakta, genç nesli kendi kültürüne yabancılaştırabilmektedir.

Kültürel bozulma diye adlandırabileceğimiz bu durum karşısında, içinde bulunduğumuz kültürel yapının korunması ve kültürel öğelerin korunarak nesilden nesile aktarılması gerekmektedir.

Kültürel öğeler; eğitim, dil, yazılı metinler, resim-fotoğraf, kitap, görsel-işitsel medya ortamları, müzeler, vb. unsurlarla aktarılabilir. Kültürel aktarım araçlarından biri de görsel bir iletişim dili kullanan pul tasarımlarıdır.

Pul postacılık hizmetlerinin yapılması adına belirlenen ücretin makbuzu olarak kullanılmasına rağmen, üzerinde yer verilen görseller aracılığı ile ait ülkeyi tanıtmaya özelliğine de sahiptir. Tarihsel süreç içerisinde kişi, durum ve olayları betimleme özelliğiyle tarihe tanıklık etmekte, sosyal yaşama ışık tutarak toplumlara bilgi vermektedir. Bu anlamda ayrıca koleksiyonu yapılan ve yine bu sayede farklı ülkelerin birbirini tanmasına vesile olan bir kültür elçiliği görevini de ifa etmektedir.

Pul tasarımlarının Türk kültür varlıklarının taşınmasında önemli bir görevi vardır. Zira Türk kültürü manevi değerler bakımından da oldukça zengin bir içeriğe sahiptir.

Bu zengin içerikte önemli kişi ve şahsiyetler de yer almaktadır. Ülkenin tarihsel sürecinde yer alan ve yaptıklarıyla topluma yön veren şahsiyetler pul tasarımlarında yer verilen bir konulardan biridir. Bu anlamda Türkiye coğrafyası da oldukça zengin bir muhteviyatı bünyesinde barındırmaktadır.

Anadolu'da ilmin zirveye ulaştığı dönemlerde tasavvuf hayatında Mevlana, Hacı Bektâş-ı Veli, Tapduk Emre, Yunus Emre, Ahi Evran, Somuncu Baba, Hacı Bayram-ı Veli gibi daha pek çok büyük zahit ve âlim Anadolu'nun manevi iklimi içerisinde gönül dünyamızı aydınlatmışlar, bizlere rehber olmuşlardır (Doğan, 2017: 13).

Yunus Emre Anadolu coğrafyasında yetişen, Türk İslam Medeniyetinin hayat bulmasında önemli rolü olan mutasavvıflardan biridir. O, ayrıca sevgi ve hoş-görünün en büyük mimarlarından ve insanlığın manevi birleştiricisi olan bir şair olarak Türk kültür tarihi açısından önemli bir yere sahiptir.

Yunus Emre'nin bir başka temel özelliği de kullandığı dildir. O, öz Türkçeyi şiirlerinde yalın ve en veciz haliyle kullanarak, milli birlik ve beraberliğimizin harcı olmuş, "millet" kavramının yerleşmesi bakımından tarihi bir bilinç oluşmasına vesile olmuştur.

Bu anlamda, onun hayatı, düşünceleri, eserleri, kullandığı dil, tasavvufa getirdiği derinlik ve evrensel insan sevgisinin doğru bir biçimde bilinmesi, anlaşılması ve anlatılması gerekmektedir. Bu ayrıca manevi kültürel mirasımızın aktarılması açısından son derece önemlidir.

Bu çalışmada; Türkiye Cumhuriyeti pullarında yer alan önemli şahsiyetler teması temelinde Yunus Emre konulu pulları incelenmiştir. Cumhuriyet dönemi posta pullarında yer verilen Yunus Emre konulu pullar örneklem olarak seçilmiştir. Araştırma yöntemi olarak, nitel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama yöntemi kullanılmış, ayrıca pulların görsel analizi yapılmıştır.

II. Kültür ve Kültürel Aktarım

Kültür, içeriğinin genişliği dikkate alındığında pek çok şekilde ifade edilebilecek bir kavramdır. En basit tanımı ile kültür bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünüdür. Toplum bilimi açısından ele alındığında daha kapsamlı bir tanımlama ortaya çıkar. Kültür; tarihsel ve toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan her türlü değerlerle bunları kullanmada, sonraki kuşaklara iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların tümüdür.

Kültür; Latince kökenli bir kelime olup “cultura” dan gelmekte; “ekin” anlamını taşımaktadır. Kültür kelimesi, tarih boyunca devamlı değişim ve gelişime tabi olarak çok farklı anlamlarda kullanılmış, hatta 164’e varan manalar bile verilebilmiştir (Çetinkaya, 1993: 23).

Ziya Gökalp, “hars” adını verdiği kültürün, bütün toplumsal hayatları içine aldığı belirtir ve toplumsal hayatların; dinsel hayat, ahlaksal hayat, hukuksal hayat, kurgusal hayat, sanatsal hayat, iktisadi hayat, dilsel hayat, bilimsel hayattan oluştuğunu ifade eder (Gökalp, 2005: 39).

Bozkurt Güvenç, kültürü çok yönlü olarak şöyle ele almıştır: Bilim alanındaki kültür; uygarlıktır. Beşeri alandaki kültür; eğitim sürecinin ürünüdür. Estetik alandaki kültür; güzel sanatlardır. Maddi (teknolojik) ve biyolojik alanda kültür; üretme, tarım, ekin, çoğaltma ve yetiştirmedir (, 1994: 98-99).

Tarihsel gelişimde kültür kelimesinin üç kullanımı dikkat çekmektedir. Birincisi XVIII. yüzyıldan itibaren zihinsel, manevi ve estetik gelişime ilişkin genel bir süreci anlatan kültür; ikincisi özel ya da genel biçimde kullanılsın bireyin, toplulukların ya da toplumun yaşam biçimini anlatan kültür ve üçüncüsü düşünsel ve sanatsal etkinliğin ürünleri anlamında kullanılan kültürdür (Williams, 2005’den akt. Oğuz, 2011:128).

İnsanlığın tarihi sürecinin sözlü kültürden yazılıya, nihayet seyirliğe doğru bir değişim geçirdiği görülmektedir. Sözlü kültürde, bilgi söze dayalı olarak gelecek kuşaklara iletilir, her tür insani eylem söz ekseninde teşekkül eder, söz tüm nitelikleriyle en temel kültürel dinamiktir.

Yazılı kültür elbette yazının ortaya çıkması, gelişmesi, okur-yazar sayısının artmasıyla birlikte ağır ağır oluşmuş, sözlü kültürün yerini almıştır. Yazılı kültürün baskın hale gelmesinde matbaa marifetiyle kitap basım, dağıtım ve okunmasının yaygınlaşmasını başlangıç almak çok daha uygundur. Yazı, bilginin gelecek kuşaklara tam da saptandığı gibi aktarılmasına izin verir; o yüzden kültürel birikim etkinliği ve hacmi yazı sayesinde artmıştır.

Seyirlik kültür ise, televizyon yayınlarıyla birlikte hayatımıza giren ve kendini yeni bir ilişkiler ağı, muhakeme tarzı olarak dayatan kültürel biçimdir. Seyirlik kültürde görüntü öne çıkar, görüntünün düzeni gerçek hayatın ikamesi olarak tanımlanır ve Eflatun’un Mağara metaforunda anlattığı mağara duvarındaki gölgeler gibi gerçekliğin kendisi haline gelir. Seyirlik kültürde vurgunun görüntü üzerinde oluşu sözün kudretini, dolayısıyla düşünceyi geri plana çeker, ne söylendiği değil ne görüldüğü önemlidir (http 1).

Kültür bir milletin tarih boyunca ürettiği sözlü, yazılı, maddi ve manevi değerleridir. Tarih boyunca üretilen kültür ve sanat eserlerinin günümüze ulaşılabilen örnekleri müzelerde yerini almıştır. Bu arkeolojik veya etnografik eserlerde o dönemlerin yaşam tarzları, giyim-kuşam- süslenme, mimari sanatlar göz önüne serilmektedir. Bugün bu eserleri seyredenler o dönem insanların inandığı kutsal değerleri, kadın-erkek ilişkileri, toplum düzeni, yönetim biçimleri, sembolik değerleri bu eserler üzerinden okuyabilmektedir (Soysaldı, 2018: 306).

Kültür, “Millet” kavramının önemli bileşenlerinden biridir. Toplumsallaşmanın bir gereği ve sosyal yaşamın temeli olan kültür nesilden nesile aktarılarak toplum bilinci zenginleştirilmekte, kültürel kimlik gelişmekte, millet olgusu sağlamlaşmaktadır.

Küreselleşme ile birlikte farklı kültür coğrafyalarından insanlar, başta göç olmak üzere, sermaye, iş imkânları ve sosyo-ekonomik koşullar, farklı sosyal ve kültürel ortamları yakından görme, turizm, eğitim alma, vb. sebeplerle bir araya gelmekte, iletişime kurmaktadır. Bu da içinde bulunulan kültürü etkileyen bir unsur olarak karşımıza çıkmakta, genç nesli kendi kültürüne yabancılaştırabilmektedir.

Kültürel bozulma diye adlandırabileceğimiz bu durum karşısında, içinde bulunduğumuz kültürel yapının korunması ve kültürel öğelerin korunarak nesilden nesile aktarılması gerekmektedir.

Kültürel öğeler; aile ve sosyal çevre, gelenek ve görenekler, inanç, eğitim, dil, yazılı metinler, sanat eserleri, resim-fotoğraf, kitap, görsel-işitsel medya ortamları, müzeler, vb. unsurlarla aktarılabilir. Kültürel aktarım araçlarından biri de görsel bir iletişim dili kullanan pul tasarımlarıdır.

III. Pul Tasarımı ve Yunus Emre Temalı Pullar

Pul tasarımları, basımı, satışı ve dağıtımı devletlerce yapılan, değerli kâğıt statüsünde yer alan, postacılık hizmetlerinde ücret karşılığını gösteren basılı materyallerdir.

Pullar yüzlerce yıldır sadece hizmet bedeli olarak kullanılmamış aynı zamanda sahip olduğu zengin görsel dil aracılığı ile uluslararası bir iletişim yolu olmuştur. Farklı diller, farklı dinler, farklı ırklar, farklı kültürler bu kendi küçük ama işlevi büyük olan ve belli konularda resimler barındıran materyal sayesinde bir kültür elçisi gibi dünya üzerinde dolaşmaya devam etmektedir (Tarlakazan: 2017: 351).

Günümüzde birer sanat eseri niteliğinde olan birçok konuda çok farklı görsellerle hazırlanan posta pullarının tarihteki ilk kullanımına dair bilgiler ihtilaflıdır ancak pulculukla ilgili yayınlar incelendiğinde en yaygın kanının 1840 yılında Birleşik Krallık tarafından kullanılmaya başlandığı görüşünün hâkim olduğu görülmektedir (Tarlakazan: 2018: 712).

İlk pul ile ilgili genel kabul; Birleşik Krallık ve İrlanda'da posta reformcusu Rowland Hill tarafından başlatılan çalışmalar sırasında kullanılmaya başladığıdır. 6 Mayıs 1840 tarihinde ilk posta pulu olarak "Penny Black" (Resim 1) basılmıştır. Üzerinde Hollandalı ressam William Mulready tarafından çizilen Kraliçe Victoria'nın portresi bulunan pul siyah renkli olarak basılarak kullanılmaya başlanmış ve tarihte yerini almıştır (Ward's, 1918: 5-6).

(Resim 1) "Penny Black"

Bir hizmet bedeli makbuzu olarak ortaya çıkan pullar, üzerinde yer verilen görsellerle dünden bu güne hem tarihe tanıklık etmekte, hem de yaşamışlıkları gelecek kuşaklara ileten bir kültür elçisi olarak görevini günümüzde de sürdürmektedir. Aynı zamanda dünya çapında önemli bir koleksiyon aracı olması sebebiyle, farklı kültürlerin tanınmasında da aracılık rolü üstlenmektedir.

Yıllık planlamalar çerçevesinde hazırlanan pul tasarımlarında tarihi, turistik, sosyal, coğrafi, doğal, çevresel, özel günler-kişiler, vb. gibi pek çok konu ele alınmaktadır. Pullarda yer verilen konulardan biri de önemli şahsiyetlerdir. Bu anlamda Yunus Emre'de pul tasarımlarında yerini almış Türk dili ve tarihi açısından önemli bir kişiliktir.

Yunus Emre Anadolu coğrafyasında yetişen, Türk İslam Medeniyetinin hayat bulmasında önemli rolü olan mutasavvıflardan biridir. O, ayrıca sevgi ve hoş-görünün en büyük mimarlarından ve insanlığın manevi birleştiricisi olan bir şair olarak Türk kültür tarihi açısından önemli bir yere sahiptir.

Yunus Emre'nin bir başka temel özelliği de kullandığı dildir. O, öz Türkçeyi şiirlerinde yalın ve en veciz haliyle kullanarak, milli birlik ve beraberliğimizin harcı olmuş, "millet" kavramının yerleşmesi bakımından tarihi bir bilinç oluşmasına vesile olmuştur.

Bu anlamda, onun hayatı, düşünceleri, eserleri, kullandığı dil, tasavvufa getirdiği derinlik ve evrensel insan sevgisinin doğru bir biçimde bilinmesi, anlaşılması ve anlatılması gerekmektedir. Bu ayrıca manevi kültürel mirasımızın aktarılması açısından son derece önemlidir.

IV. Bulgular

Türk düşünür ve bilim insanlarını konu alan ilk pul tasarımı 1940 tarihinde Ocak ayında piyasaya sürülen Namık Kemal'in ölümünün 50'nci yılı münasebetiyle basılan pul olmuştur (Resim 2). Fotogravür tekniği ile Namık Kemal'in bir portresine yer verilen pulun basım yeri İsviçre'dir.

(Resim 2) Namık Kemal'in ölümünün 50'nci yılı Anma Pulu

Yunus Emre temalı ilk pul basımı 1971 yılında gerçekleştirilmiştir. Ölümünün 650. Yılı münasebetiyle hazırlanan pul (Resim 3) kompozisyonun grafik düzenlemeleri Profesör Namık Bıyık, desenleri Doçent Gündüz Gölünü tarafından yapılmış, ofset tekniği ile basılmıştır.

(Resim 3) Yunus Emre'nin ölümünün 650'nci yılı Anma Pulu

1991 yılı Unesco tarafından Yunus Emre Sevgi Yılı olarak ilan edilmiş, Ülkemizde ve Unesco üyesi ülkelerde geniş organizasyonlarla kutlanması sağlanmıştır. Bu vesileyle Yunus Emre teması ile karşılaşılan ikinci pul ilkiden 20 yıl sonra basımı 1991 yılında gerçekleştirilen puldur.

Bu seri iki puldan oluşmaktadır (Resim 3). Tasarımları Hidayet Aksu tarafından gerçekleştirilen pullardan birinde Yunus Emre renkli geometrik arka plan üzerinde çizgisel bir kompozisyonla yer alırken, ikinci pulda Yunus Emre çiçekli dallarla dünyayı sarmalayan, bir ağaç görseli ile resimlenmiştir. Pulun baskı tekniği ofsettir.

(Resim 3) Yunus Emre sevgi yılı pulları

Üçüncü örnek, 2010 yılında tedavüle çıkan "sevgiye davet" temalı pullardır (Resim 4). İki kompozisyondan oluşan bu pullarda konuyla ilgili hazırlanan logoya yer verilmiştir. Logoda içinde kapalı bir el görseli (dua eder biçimde) bulunan kırmızı şeritli bir kalp üzerinde siyah lekese Yunus Emre kompozisyonu bulunmaktadır. Birinci pulda bu logo kurak, çatlamış bir toprak zemin üzerine yerleştirilmiş bir şekilde, ferman üzerinde "gelin tanış olalım, işi kolay kılalım, sevelim sevelelim, dünya kimseye kalmaz" dörtlüğü ile birlikte yer verilmiştir. İkinci pulda ise Yunus Emre'nin Eskişehir Mihalççık'ta

bulunan türbesinin fotoğrafı özel yapım logo ile birlikte yer almaktadır. Pul tasarımları Bülent ateş tarafından yapılmış ve baskı tekniği ofset baskıdır.

(Resim 4) “Sevgiye davet” temalı pullar.

Yunus Emre temalı bir diğer pul, Karaman Belediyesi tarafından Karaman PTT Başmüdürlüğü eliyle bastırıldığı kişisel pul tasarımıdır (Resim 5).

Çeşitli ülkelerde pulculuğa yeni bir boyut getirmek ve posta idarelerine kaynak yaratmak amacıyla başlatılan "kişisel pul" hizmeti, Türk pulculuğunda bir yenilik olarak PTT 165. Kuruluş Yıldönümü kutlamaları çerçevesinde 25.10.2005 tarihinde uygulamaya konulmuştur. Bu uygulama kapsamında gerçek ve tüzel kişiler tarafından gönderilen görsel objeler pul olarak basılmakta ve gerek hatıra amaçlı gerekse posta hizmet bedeli olarak kullanılabilir. Söz konusu objeler (kuruluş yıldönümünü kutlamak, belli bir olayı anmak, ticari bir ürünün tanıtımını yapmak, doğum günü, evlilik yıldönümü, anneler günü, babalar günü, mezuniyet töreni, hatıra, v.b.) amaçlı olabilmektedir (http 2).

29 Kasım 2017 Karaman’ın tarihinde önemli yeri olan değerli şahsiyetlerden Karamanoğlu Mehmet Bey, Piri Reis, Kazım Karabekir Paşa ve Yunus Emre görsellerinin Karaman’ın tanıtımı amacıyla Kişisel Pul olarak basılmıştır.

(Resim 5) Karaman Belediyesi Yunus Emre Kişisel Pulu 2017

Pul tasarımında Yunus Emre görseli sulu boya kompozisyonu ile “gelin tanış olalım, işi kolay kılalım, sevelim sevillelim, dünya kimsese kalmaz” dörtlüğü ile birlikte yer verilmiştir.

Karaman belediyesi tarafından basılan iki adet pul tasarımı (Resim 6) 2021 tarihi itibarıyla Türk pulculuk tarihinde Yunus Emre temalı olarak tespit edilen son pullardır.

(Resim 6) Karaman Belediyesi Yunus Emre Kişisel Pulları 2021

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (UNESCO) tarafından 2021 yılının Yunus Emre’yi Anma Yılı ilan edilmesi anısına, Karaman Belediyesi ve PTT iş birliğiyle iki farklı tasarımda bastırılan

pullarda; Yunus Emre görseli¹, Yunus Emre'den “gelin tanış olalım” dörtlüğü ve UNESCO ile Karaman Belediyesi'nin logoları yer almaktadır.

V. Değerlendirme Sonuç ve Öneriler

Toplumlar tarihsel süreç içerisinde varlıklarını sürdürürken, ahlâk, din, çevre, bilim, iktisat, siyaset, tarih, hukuk, sanat, zanaat, gelenek-görenek vb. birçok değer geliştirirler.

Toplumsallığın, birlik olmanın gereği olarak ortaya çıkan bu değerler kültürü oluşturur. Maddi ve manevi hayat biçimini ifade eden kültürün çeşitli yollarla yeni nesillere aktarılması, toplumun devamlılığı açısından da önemlidir.

Kültürel aktarım başta dil olmak üzere çeşitli yollarla yapılmaktadır. Bu yollar içerisinde görsel aktarım araçları da bulunmaktadır. Bu anlamda pul tasarımları kültür aktarımında değerlendirilebilecek bir görsel materyaldir.

Pullar yüzlerce yıldır sadece hizmet bedeli olarak kullanılmamış aynı zamanda sahip olduğu zengin görsel dil aracılığı ile uluslararası bir iletişim yolu olmuştur. Farklı diller, farklı dinler, farklı ırklar, farklı kültürler bu kendi küçük ama işlevi büyük olan ve belli konularda resimler barındıran materyal sayesinde bir kültür elçisi gibi dünya üzerinde dolaşmaya devam etmektedir (Tarlakazan, 2017: 351).

Dünyada ilk kez 1840'ta basılan pul postacılık hizmet bedeli olarak karşılığını bulmuştur. Bu kavram Osmanlı dönemiyle birlikte Türkiye'de 1863 yılından itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Başlangıcından günümüze kadar pul tasarımlarında farklı tema ve görsel öğeler yer almıştır. Abdülaziz tuğralarıyla başlayan serüven, ay yıldızla devam etmiş, postane binası gibi görsel objelerin kullanılmaya başlamasından sonra yıllar içerisinde çeşitlenerek günümüze ulaşmıştır. Süreç içerisinde, önemli tarihsel olaylar ve şahsiyetlerin konu edildiği pullar daha sonra kültürel çeşitlilik, turizm ve tanıtım faaliyetleri, güncel olaylar, yerel bölgesel etkinlikler vb. birçok konuda karşımıza çıkmaktadır (Tarlakazan, 2018:724).

Pul tasarımlarında Yunus Emre teması; çalışma kapsamında önemli şahsiyetler başlığında değerlendirmeye alınmıştır.

Yapılan değerlendirmeye göre göre; Türk kültür tarihinde önemli bir yere sahip olan Yunus Emre'ye ait çok fazla pul tasarımının yapılmamış olduğu tespit edilmiştir. Yunus Emre'nin ölümünün 650'nci yılı münasebetiyle 1971 yılında üretilen anma pulu Yunus Emre konulu ilk puldur. 1991 yılı Unesco tarafından Yunus Emre Sevgi Yılı olarak ilan edilmesi sebebiyle, ikinci pulun basımı, ilkinden 20 yıl sonra gerçekleştirilmiştir. 2010 yılında tedavüle çıkan “sevgiye davet” temalı pulların sonrasında 2017 ve Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (UNESCO) tarafından 2021 yılının Yunus Emre'yi Anma Yılı ilan edilmesi anısına kişisel pul tasarımları yapılmıştır. Pullarda genel anlamda Yunus Emre'ye ait portre illüstrasyonlarına yer verildiği görülmüştür.

Bu anlamda bakıldığında kuruluşundan günümüze Türk tarihi açısından önemli figür ve şahsiyetlere pul tasarımlarında daha fazla yer verilebilir. Bu hem tüm alanlarda öne çıkan kişiliklerin tanınmasına-tanıtilmesine olanak sağlayacağı gibi, bir yandan da toplumsal belleğin oluşturulmasında kaynak olabilecektir.

Milli eğitim müfredatında yer alan konular (özellikle önemli düşünür ve bilim-sanat insanları) görsel materyal olarak pullarla zenginleştirilebilir. Böylece eğitimin ilk kademelerinden itibaren pullarla temas kuran bireylerin görsel yolla eğitimine katkı sağlamakla birlikte, bu bireylerin günümüz teknolojik gelişmelerinin olumsuz yönlerinden uzaklaşmasını da sağlayabilecektir.

Pul koleksiyonculuğu sosyalleşmeyi geliştirir. Koleksiyonerlerin özverileriyle bugün hayatta kalabilen pul ve onun sahip olduğu etkili iletişim gücü aslında teknoloji çağı çocuklarının sosyal ya da görsel medya araçlarından bir an olsun uzaklaşmasına sebep olabilecek potansiyele sahip kültürel bir materyaldir(Tarlakazan,2018:725).

¹ Bu pullarda yer verilen Yunus Emre görselleri 200 TL.'nin arkasında yer alan gravür tekniği ile hazırlanmış görselin iki farklı renkle uygulamasını içermektedir.

KAYNAKÇA

- Çetinkaya, H. (1993). Kültür ve eğitim. M.Ü. *Atatürk Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Dergisi*, sayı: 5, Ss.: 23-30, İstanbul.
- Doğan, M. (2017), *Sunuş, Yunus Emre kitabı*, (Ed) O. K. Tavukçu, Aksaray Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Ss.: 13-14, Aksaray.
- Gökalp, Z. (2005). *Türkçülüğün esasları*. Akvaryum Yayınevi. İstanbul
- Güvenç, B. (1994), *İnsan ve kültür*, Remzi Kitab evi, 6. Basım, İstanbul.
- Oğuz, E.S. (2011), Toplum bilimlerinde kültür kavramı, *Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi / Journal of Faculty of Letters Cilt/Volume 28 Sayı/Number 2 (Aralık/December 2011)*, Ss.: 123-139, Ankara.
- Soysaldı, A. (2018), Kültür, sanat ve beşeriyet ilişkisi, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, Aralık 2018, Sayı:22, Ss.: 305-314, Ankara
- Tarlakazan .B. E. (2018), Pul tasarımlarında Osmanlıdan günümüze kadın figürü, *İdil Dergisi*, Cilt:7, Sayı: 46, Ss.: 711-727.
- _____ (2017), Sanatçı ve tablolar konulu Cumhuriyet dönemi Türk posta pulları, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 50, Ss.: 340-354.
- Ward's W. (1918), "The postage stamps of Great Britain", *Booklet Number 22 (third Edition)*. Severn-Wylie-JewettCo. Mekeel's Weekly Stamp News, Portland, ME, Beverly,MA, Ss.: 5-7.

İNTERNET KAYNAKÇASI

(http 1): <https://sites.google.com/site/enginnalbant/k%C3%BCl%C3%BCrkimliktoplum>

(Erişim 13 Nisan 2021)

(http 2): <https://www.ptt.gov.tr/Sayfalar/Posta/PulVeFilateli.aspx> (Erişim 13 Nisan 2021)

GÖRSEL KAYNAKÇA

(Resim 1) <http://stampforgeries.com/forged-stamps-of-great-britain-queen-victoria/> (Erişim: 15 Nisan 2021)

(Resim 2) <http://koleksiyonodasi.com/1940-yili-turk-pullari/> (Erişim: 15 Nisan 2021)

(Resim 3) <http://www.pulhane.com/> (Erişim: 15 Nisan 2021)

(Resim 4) <http://www.pulhane.com/> (Erişim: 16 Nisan 2021)

(Resim 5) <https://www.karamandauyanis.com/karaman-in-degerleri-kisisel-pul-da-yer-aldi/41830/> (Erişim: 16 Nisan 2021)

(Resim 6) https://larende.com/haber/karaman_belediyesi_yunus_emre_yili_anisina_pul_bastirdi-56821.html (Erişim: 16 Nisan 2021)

YUNUS EMRE’NİN RİSALETÜ’N-NUSHİYYE ADLI ESERİNDE SABIR EĞİTİMİ

Prof. Dr. Cem Tuna¹

Yusuf Yıldırım²

Özet

Bu çalışmada Yunus Emre’nin *Risaletü’n-nushiyye* adlı eserinde sabır eğitimi incelenmiştir. Yusuf Yıldırım tarafından hazırlanan ve 2017 yılında Duru Bulgur Yayınlarından çıkarılan “*Risâletü’n-nushiyye ve Divân-ı Yûnus Emre Karaman Nüshası*” temel alınmış, diğer eserlerden de yararlanılmıştır. *Risâletü’n-nushiyye*, müritlere ve okuyuculara yönelik bir eğitim kitabı olarak değerlendirilebilir. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesine dayalıdır. ‘*Risâletü’n-nushiyye*’nin içinde yer alan beyitler okunarak araştırma sorularına cevap aranmıştır. Sabır eğitimi ile ilgili görülen dizeler bulgu olarak saptanmış, elde edilen bulgulara nitel veri analizlerinden içerik analizi uygulanmıştır. Bu amaçla toplanan veriler önce sabır eğitimi olarak kavramsallaştırılmış, daha sonra ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde düzenlenmiş ve buna göre veriyi açıklayan temalar öğretim ilke, yöntem, teknik ve amaç olarak saptanmıştır.

Bulgular ve sonuç olarak; eserde sabır eğitiminde hedefe görelilik ilkesi göz önünde bulundurulmuştur. *Risaletü’n-nushiyye* dinleyici ve okuyucu merkezli bir eser olduğundan öğrenciye görelilik ilkesi işlenmiştir. Yunus Emre öncelikle insandaki olumsuz özelliklerden öfkenin panzehiri olarak sabrı öne çıkarır. Öfke düşünmeden, sonuçları hesap etmeden hızlıca, alelacele harekete geçer. Öfke kolay iken sabır çok zordur. Öfkenin sonuçları yıkıcı iken sabrınki ödüllendiricidir.

Büyüklerin yolu ve emaneti olan sabır eğitimi, yaparak-yaşayarak öğrenilir. Bu şekilde eğitimde yaparak-yaşayarak öğrenme ilkesi üzerinde durulur. Sabır eğitimi bireyi düzeltir, geliştirir ve yüceltir. Bu durum, Türk Milli Eğitim Sistemi’nin genel amaçları arasında yer alan kişilik gelişimine uygundur. Özümsevenek ve içselleştirilerek etkin kılınan sabırla; karşıtı acelecilik, tahammülsüzlük ve öfke kontrol altına alınmış olur.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, Risaletü’n-Nushiyye, öfke, sabır eğitimi, öğretim ilkeleri

¹ Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, cem.topsakal@erdogan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6846-8676

² Karaman Abdullah Tayyar Anadolu Lisesi, yusufyildirim@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7417-8459

PATIENCE EDUCATION IN THE WORK OF YUNUS EMRE'S RISALET, NUSHİYYE

Abstract

In this study, patience training was examined in Yunus Emre's Risaletü's work named Nushiyye. The "Risâletü'n-Nushiyye and Divân-ı Yûnus Emre Karaman Copy" prepared by Yusuf Yıldırım and published by Duru Bulgur Publications in 2017 was taken as the basis. Risâletü'n-Nushiyye can be considered as an educational book for the disciples and readers. The study is based on document analysis, one of the qualitative research methods. The couplets in the Prophet's Nushiyye were read and answers were sought for the research questions. The lines seen about patience training were determined as findings, and content analysis from qualitative data analysis was applied to the findings. The data collected for this purpose were first conceptualized as patience training, then organized logically according to the emerging concepts, and accordingly, the themes explaining the data were determined as teaching principles, methods, techniques and goals.

Findings and as a result; In the work, the principle of relativity to the target has been taken into consideration in the training of patience. The principle of relativity to the student has been processed by taking the work to the center that reads the work. Yunus Emre, first of all, highlights the negative traits in humans as the antidote to anger. In anger, people act quickly, without thinking or calculating the results. While anger is easy, patience is very difficult. While the consequences of anger are devastating, patience is rewarding.

Patience training, which is the way and entrusted to the elders, is learned by doing and living. In this way, the principle of learning by doing is emphasized in education. Patience training corrects, develops and glorifies the individual. This situation is in line with personality development, which is among the general objectives of the Turkish National Education System. Patience must be internalized and become a feature of personality. Impatience, anger, which is the opposite of patience, must be taken under control. It can be stated that Yunus Emre pays attention to the principle of openness by using patience training in a language that readers can understand.

Keywords: *Yunus Emre, Risâletü'n-nushiyye, anger, patience training, teaching principles*

Giriş

Salt bir şair kimliği, engin dünya görüşü ve düşünceleriyle Yunus Emre'yi tanımayı, anlamayı sınırlar. Şiirlerine ayrıntılı ve derinlemesine bakıldığında görülüyor ki, Yunus Emre varlık, psikoloji, felsefe, estetik ve kültürde ancak yorumlarla anlaşılabilir evrensel bir düşünce sistemi oluşturmuştur. Ondan-
dır ki Yunus Emre; aşk, güzellik, akıl, yaratılış, varlık, ahlak, Allah, peygamber ve benzeri temalı şiirleri gazel, kaside, münacat, şathiye gibi türlerde söylemiştir.

Risâletü'n-nushiyye ise ayrı bir eseri olmaktan çok aslında onun düşünce dünyasının temellendirildiği mesnevi türünde uzun şiiridir. *Risâletü'n-nushiyye* tümünden gelimle hazırlanmış, anlatma, açıklama, öyküleme, eleştiri, betimleme, karşılaştırma, zamanda geriye gitme gibi birçok anlatım yöntemi ve üstün söz sanatlarıyla zenginleştirilmiş, güçlendirilmiş bir eserdir. Dolayısıyla buradaki her bir söz, her bir anlatı, insan ruhunda doğrudan bir duyguya, güdüye ya da değere karşılık gelir. Böylece dinleyen ve okuyanda kalıcı bir etki bırakır.

Risâletü'n-nushiyye özde ideal insanın diğer deyişle insan-ı kâmilin inşasını kendine amaç edinir. Semiyotik anlayışla önce Hazret-i Adem'in dört element, toprak, su, ateş ve havadan yaratılışını anlatır ki, kökenine götürülen insan yaratılış amacıyla anlamlandırılır. Devamında iman boyutunda insanın beden, akıl, cân ve dört element malzemeli bir kişilik ile donatıldığı mantık düzleminde kısa cümlelerle anlatılır.

Yunus Emre öğretisinde insanın içinde iki büyük güç sürekli mücadele halindedir. Bunlar gönül ve nefistir. Gönül toprak ve su kaynaklı olup rahmânîdir. Nefis ise ateş ve hava kaynaklı olup şeytânîdir. Gönül insanın iç dünyasının tamamı olup tevazu, kanaat, sabır, doğruluk, iyilik, yardımlaşma gibi iyi duygularla donatılmıştır. Cân ise nurâni bir özdür, gönlün merkezindedir ki kalp ona ev sahipliği yapmaktadır. Nefis ise gönlün karşıtıdır. Nefis tamah, kibir, acelecilik, fitne, haset, kin, iftira gibi birçok olumsuz ve kötü özellik ile gönlü işgal edip cânı elde etmek amacındadır. Akıl ise insanı duygu ve düşünce boyutunda yönetir, arayış yolculuğuna rehberlik eder.

İnsandaki olumlu özelliklerden sabır, Yunus Emre'de önemli bir kavram, önde gelen bir erdemdir. Sabır, ahlaki bir kavram olarak, başa gelen musibetlerden dolayı Allah'tan başka kimseye şikâyetçi olmamak, yakınmamak, sızlanmamak; nefse ağır gelen ve hoşla gitmeyen şeyler karşısında dünya ve ahiret yararını düşünerek, ruhi dengeyi bozmamak için insanın kalbinde bulunmakta olan sükûnet ve dayanma gücü demektir (Karagöz, 2010: 567). Sabır, temel insani değerler arasındadır ve her insanda bulunması istenen değerlerdendir. Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi (4-8. Sınıflar) öğretim programında yer alan değerlerden biri de sabırdır. İlkokul ve ortaokulda öğrencilere bir değer olarak sabır eğitimi verilmektedir (T.C.MEB, 2018: 33).

Yunus Emre'de sabır kavramı, geleneksel anlayışın üstünde ve ötesinde bir erdem olarak karşımıza çıkar. Öncelikle sabır, pasif bir bekleyiş değildir. Sabır, güçlü bir inançtan beslenen, bir amaç doğrultusunda şekillenen iş, uğraş, proje gibi bireysel, sosyal ve kurumsal etkinliklerin doğru zamanda, uygun şartlarda aşama aşama gerçekleştirilmesi sürecidir.

Bu çalışmada Yunus Emre'nin *Risâletü'n-nushiyye* adlı eserinde sabır eğitimi incelenmiştir. Yusuf Yıldırım tarafından hazırlanan ve 2017 yılında Duru Bulgur Yayınlarından çıkarılan "*Risâletü'n-nushiyye ve Divân-ı Yûnus Emre Karaman Nüshası*" temel alınmış (Yıldırım, 2017), diğer eserlerden de yararlanılmıştır. *Risâletü'n-nushiyye*, müritlere ve okuyuculara yönelik bir eğitim kitabı olarak değerlendirilebilir (Avşar, 2013: 16). Tamamıyla ahlaki ve irşadi bir mesnevidir (Tatçı, 2020: 23).

Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesine dayalıdır. Araştırma soruları olarak: Yunus Emre eserinde sabır eğitimi ile ilgili hangi öğretim ilkelerini kullanmıştır? Yunus Emre eserinde sabır eğitimi ile ilgili hangi öğretim yöntemlerini kullanmıştır? Yunus Emre eserinde sabır eğitimi ile ilgili hangi öğretim tekniklerini kullanmıştır? Yunus Emre'nin eserinde sabır eğitimi hangi eğitim amaçları ile örtüşmektedir? sorulmuştur. '*Risâletü'n-nushiyye*'nin içinde yer alan beyitler okunarak araştırma sorularına cevap aranmıştır.

Sabır eğitimi ile ilgili görülen dizeler bulgu olarak saptanmış, elde edilen bulgulara nitel veri analizlerinden içerik analizi uygulanmıştır. Bu amaçla toplanan veriler önce sabır eğitimi olarak kavramsallaştırılmış, daha sonra ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde düzenlenmiş ve buna göre veriyi açıklayan temalar öğretim ilke, yöntem ve teknik olarak saptanmıştır.

Yunus Emre'nin Risâletü'n-nushiyye Adlı Eserinde Sabır Eğitiminde Kullanılan Öğretim İlke, Yöntem, Teknikler

Öğretim ilkeleri, bilimsel yönden doğruluğu kabul edilen, eğitim yaklaşımlarına dayalı, öğretim etkinliklerinin amaçlara uygun olarak düzenlenmesine ve yürütülmesine kılavuzluk eden temel düşüncelerdir. Eğitimin başarısı büyük ölçüde öğretmenlerin bu ilkeleri anlama ve uygulamasına bağlıdır (Güneş, 2014: 54). Yunus Emre '*Risâletü'n-nushiyye*'de konu alan bilgisi, eğitim bilgisi ve becerisi, öğretmen deneyimi yeterliliklerine sahiptir.

Öğretmenlerin konu alan bilgisi, etkili bir eğitim ve öğretim yapabilmesi için gereklidir. Öğretmenlerin önemli sorumluluklarından biri, öğrencilerin zihinsel gelişimine katkıda bulunmaktır. Bunun için uzmanlık alanında yeterli bilgiye sahip olması gerekir (Pala, 2008: 34). Yunus Emre sabır konusunda uzmandır ve konu alanı bilgisine sahiptir. Yıllarca dergâhta aldığı dini ve tasavvufi eğitim ile büyük bir birikime ve donanıma sahip olduğu belirtilebilir.

Öğretmenlerde bulunması gereken yeterlilik alanlarından biri eğitim bilgisi ve becerisidir. Bu açıdan yeterli olan öğretmenler, öğrencileri dersin hedeflerinden haberdar eder, hedefe ulaşmak için en uygun, en etkili yöntem ve tekniği seçer, bunları uygularlar. Olumlu duygusal iklim meydana getirerek öğrencilerin öğrenme düzeylerinin artmasına çaba harcarlar (Pala, 2008: 35). Yunus Emre dergâhta geçen hizmet ve eğitim yılları süresinde hocasından ve başka hocalardan dersler almış, dergâhta ve gittiği yerlerde dersler vermiştir. Bu durum onun eğitim bilgi ve becerisini bize göstermektedir. Eserinde ise önce öfkeden söz etmiş, bunun içinde sabır hedefinden haberdar ederek, olumlu duygusal iklimi oluşturarak eğitim bilgi ve becerisini ortaya koymuştur.

Öğretmen deneyimi öğretim ilkeleri arasında yer alır. Öğretmen deneyimi arttıkça öğretimin iyileşeceği kabul edilir. Öğretmeyi öğretme uzun bir mesleki gelişim sürecidir (Pala, 2008: 35). Yunus Emre uzun yıllar dergâhlarda öğrenci olarak eğitim görmüş, kimi zaman öğretmenlik yapmış, tecrübesinin zirvesinde 65-67 yaşlarında bu eseri yazmıştır (Avşar, 2013: 16). Dergâhta öğrencileri ile bu eserin konularının eğitimini yapmaları öğretimin kalitesini arttırmaktadır.

Yunus Emre '*Risâletü'n-nushiyye*'de hedefe görelilik, öğrenciye görelilik, sağlıklı iletişim ve etkileşim, hazır bulunuşluk, somuttan soyuta, bilinenden bilinmeyene, aşamalılık, açıklık ilkelerini kullanmıştır. Anlatım, örnek olay, soru-cevap, tartışma, model alarak öğrenme, yaparak yaşayarak öğrenme, bireysel çalışma ve problem çözme yöntemleri üzerinde durmuştur. Eğitimde kişilik sahibi bireyler yetiştirmek amacını vurgulamıştır.

Eserde öncelikle sabır eğitiminde hedefe görelilik ilkesi göz önünde bulundurulduğu söylenebilir. Öğrenciye, öğretim işinin başında o derste neler öğreneceği ve niçin öğrenileceğinin belirtilmesi gerekmektedir. Böylece öğrenci o dersin ya da konunun sonunda hangi kazanımları kazanacağını öğrenmiş olur. Hedeften haberdar etme, bireyi harekete geçirir ve beklentilerin oluşmasına yardımcı olur, konu üzerinde odaklanmasına yardım eder (Tok, 2007: 136). Sabır eğitimi sonucunda öğrenci ya da okuyucuda sabırlı olma kazanımı kazandırılmak istenmektedir. Sabırlı olmak insanı bozguna uğratmak isteyenleri alt eder ve insana mutluluk ihsanıdır. Burada hedefe görelilik söz konusudur ve öğrenci hedeften haberdar edilmektedir.

Anunçün oldı sabır 'ata-yı devlet

Cümle mefsedeyi sabır kılır mât (Yıldırım, 2017: 109)

Eserde, okuyan merkeze alınarak öğrenciye görelilik ilkesi işlenmiştir. Eserin günümüz Türkçesi karşılığı Nasihatler Kitabı olarak belirtilebilir. Nasihat; bir kimseye yapması veya yapmaması gereken şeyler için söylenen söz olarak tanımlanabilir (TDK, 2021). Eserin yazılış amacı, Tapduk dergâhındaki hizmetini tamamlayarak dergâhını kuran Yunus Emre'nin ilk işlerinden biri müritlerini eğiteceği bir risale yazmak olmuş, bu eseri yazmıştır (Avşar, 2013: 16). İnsanın kendi içine yönelik yolculuğunda öfke zehrinin panzehiri sabırdır. Sabır, öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor öğrenme alanlarına ilmek ilmek işlenmiştir.

Sağlıklı öğretmen ve öğrenci iletişimi ve etkileşimi öğrenci katılımı ve güdülenmesi için önemli bir faktördür. Öğrenme, öğretmen ve öğrencinin karşılıklı etkileşimi sonucu gerçekleşir. Öğretmenin tanınması, öğrencinin model alması ve zihinsel gelişimi için fırsatlar meydana getirir ve değerli katkı sağlar

(Pala, 2008: 35). Yunus Emre eserinde olumlu bir iletişim ve etkileşim dili kullanır. Kendini kısaca tanıtır ve besmele ile başlar. İnsanın yaratılışını ele alır.

Ol padişah-ı kadim dilerdi bir hikmet eyliyidi

Toprag u od u su u yil ana söyliyidi (Yıldırım, 2017: 93)

Yunus Emre'nin sabır destanını o dönem insan, öğrenci ve okuyucusunun anlayabileceği bir dilde söylemesi “açıklık ilkesine uygun” davrandığı anlamına gelebilir. Eserde kullandığı temsili dil, müritlerinin seviyelerine en uygun dil olarak dikkat çekmektedir (Avşar, 2013: 16; Akyüz, Y. 2020: 56). Sabır konusunda geçen kavramlar ilerleyen beyitlerde açıklanmaktadır. Buna göre sabır hali bulunanların her hali sabır üzere olur ve düzelir.

Ne kişide ki var sabır ahvâli

Düzile sabrıla heb cümle hâli (Yıldırım, 2017: 110)

Öğretimde yer alan ilkelerden biri de hazır bulunuşluk ilkesidir. Öğretim, öğretmenin bildiği yerden değil, öğrencinin bulunduğu yerden başlamalıdır (Pala, 2008: 37). Öğrencilerin önceki öğrenmeleri değerlidir. Yeni bilgiler eski bilgiler ile bağdaştırılırsa öğrenme daha kalıcı olur. Yunus Emre eserine herkesin az çok bilgi sahibi olduğu insanın yaratılışı kıssasından başlamakta, Padişah'ın yani Allah (c.c)'ın hikmetinin görülmesi ile ne eylediğine dikkat çekmekte, öğrencileri konuya hazırlamaktadır. Sabır bölümünde ise:

Dinle eydeyim sabr ahvâlini

Cümle 'âlem sabra virdi malımı (Yıldırım, 2017: 109)

Dinle sözcüğüyle öğretim etkinliğinin öğrenene uygunluğunu sağlamaktadır. “Dinle” tıpkı Mevlana'nın Mesnevi'ne başlamasını hatırlatmaktadır. O dönem eğitimcilerinin eserlerine ya da derslerine bu sözcükle başlamasının dikkat çekme, ilgi uyandırma, hedeften haberdar etme, güdüleme gibi birçok yararı içinde barındırdığı belirtilebilir. Öğrencilerin sabır konusunu öğrenmeye hazır hale getirildiği ifade edilebilir.

Sabır süreci, Kur'an-ı Kerimde yer alan Yusuf (a.s.) Peygamberin başından geçenler anlatılarak bir nevi somuttan soyuta ilkesi göz önünde bulundurulmuştur. Öğrencilerin öğrenmelerinde somut konular daha kolay öğrenilmektedir. Öğrencilere önce somut konular sonra soyut konular verilmektedir (Güneş, 2014: 55). Deneyimlerle birlikte kişilerin soyut kavramları, sembolleri anlama, mantıklı düşünebilme, genellemeler yapabilme becerileri gelişebilmektedir (Pala, 2008: 44). Sabır kavramı soyut bir kavramdır, somut örneklerinden biri ise Yusuf (a.s.)'dir. Kur'an-ı Kerim somuttur, ayetler Allah tarafından gönderilmiş ve titizlikle kayıt altına alınmış, saklanmış, toplanmış ve kitap haline getirilmiştir. Kur'an'da Yusuf (a.s.)'in kıssası bir bütün halinde açıklanır. Yusuf (a.s.) in başından geçenlere katlanması, tahammül etmesi ile sabır konusu somutlaştırılmış olur. Somut örnekten soyut durumlara gidilmesi öğrenmeyi kolaylaştırmaktadır.

Yöntem açısından ele alındığında Yunus Emre sabrı açıkladığı için öz olarak anlatım yöntemini kullandığı söylenebilir. Anlatım yöntemi en genel öğretim yöntemidir ve sistematik bir bilgi sunumunu kapsar (Tok, T. 2007: 163). Eserde sabır konusu bir bütün halinde düzenli bir biçimde işlenmiştir. Başka bir yöntem olarak Yusuf (a.s.)'in hayatı örnek olay yöntemi kullanılarak işlenmiştir. Örnek olay yöntemi; gerçek yaşamdan alınan ya da kurmaca problemler, öykülemelerle öğrenme sürecini zenginleştiren ve öğrenenlerin bilgiyi anlamlandırması, yapılandırması için kullanılan bir yöntemdir (Kösterelioğlu, 2018, 129; Kara, 2014: 105). Öğrencilerde problem çözme, tartışma, empati, kritik düşünme ve yaratıcılığı geliştirir, gerçek ve aktif öğrenmeyi sağlar (Tan, 2006: 121; Kara, 2014: 105). Genellikle istenmeyen durumları yansıtan problemlerin nedenlerine yönelik çözüm yolları üretmek için kullanılır (Savaş, 2014: 163). Soyut düşüncelerin somut durumlara uygulanması yöntemin amaçları arasındadır. Mevcut konuya yoğunlaşma, etkin çalışma, bilişsel ve duyuşsal alanları geliştirme avantajlarına sahiptir. Sabır bölümünün yaklaşık üçte birinde bu örnek olay anlatılır (Yıldırım, 2017: 109).

Öyküleme, Yunus Emre'nin kullandığı etkili anlatım yöntemlerindedir. Telmih, Yunus Emre'nin de ustaca kullandığı söz sanatlarından. Böylece tarihi bir olay ya da tarihi bir kahramanı, dizelerde dikkat çekici biçimde ele alır. Bu beyitte Yusuf Peygamber'e kuyu ile ilişkili değinerek okuyucu dinleyici

zihninde bir çağrışım yaptırır. Dinleyici ve okuyucu bu sözleri duyduğunda genel olarak Yusuf Peygamber'in hayatını hatırlar. Okuyucunun zihinsel dünyasında Yusuf Peygamber'in kuyuya atılışından Mısır Hazinesinin başına getirilişine kadar olan hayatı gözler önüne gelir. Yusuf Peygamber'in sabra tutunarak ödüllendirilişi okuyucu, dinleyicinin bilinç altında kendiliğinden akar. Yunus Emre burada hiçbir zaman umutsuzluk yaşanmaması gerektiğini, sabrın gelecekte ne getirebileceğini bilinç altına atar.

İşitdün Yusuf'ı ol çâh içinde

Ferec sabrıla buldı âh içinde (Yıldırım, 2017: 109)

Eserde soru-cevap yönteminden yararlanıldığı belirtilebilir. Soru-cevap yöntemi sözel etkileşim yöntemidir. Soru sorma etkileşime dayalı öğretimin can damarıdır. Soru sorma sanatı, öğretmeni hedefe ulaşıp ulaşılmadığı konusunda yetiştirir (Moore, 2000: 162) Öğrencinin eleştirel düşünme becerilerini geliştirir, konunun anlaşılıp anlaşılmadığına yardım eder, dersin etkili olup olmadığı değerlendirilir (Tok, T. 2007: 164). Yunus Emre Yusuf (a.s.) kıssasında Yusuf (a.s.)'ın diliyle şu soruyu sorar ve okuyucuyu düşünmeye, tefekküre davet eder:

Didi Yâ Rab benüm suçum var ola

Anuniçün bana bu iş yarar ola (Yıldırım, 2017: 109)

Öğrencilerde düşünmeyi gerçekleştirmeye yarayan yöntemlerden biri de tartışma yöntemidir (Tok, T. 2007: 166). Yunus Emre sabır konusunu çeşitli açılardan tartışarak ortaya koyar. Özellikle zıtlıkları gözler önüne sererek karşılaştırma yapar. Örneğin sabırlı kişi yaşar, sabırsız kişi konuşur.

Sabır gerek sana her hâl içinde

Sabırsuz kimse kalur kâl içinde (Yıldırım, 2017: 109)

İnsanların diğer insanları gözleyerek öğrenebileceği bir gerçektir. Bireyin davranışında başkalarının geçirdiği yaşantılardan etkilendiği görülmektedir (Senemoğlu, 1997: 225). Öğrencilerin öğrenmelerini içselleştirmesi, davranışa dönüşmesinde modeller önemlidir. Modellerin nasıl davrandıkları, olaylar karşısında nasıl hareket ettiği, sorunları nasıl çözdüğü öğrencilere fikir verir. 'Risâletü'n-nushiyye' de İbrahim Edhem örnek gösterilmiş, model olarak öğrenme yöntemi uygulanmıştır.

İbrahim Edhem'in sabırla ilintisi simgesel olmanın ötesinde bir gerçekliğe ve ders çıkarılması gereken anlam katmanlarına sahiptir. Bir devlet sahibi olarak İbrahim Edhem, elinin altında bulunan her türlü imkana rağmen zor olanı, imkansızı seçti. Maddi varlığı elinin tersi ile iterek manevi zenginliğe ve manevi itibara yöneldi. Tasarrufundaki koca Belh Sultanlığını bırakmak ona çok acı gelse de o, sonsuz mutluluğun kapılarını araladı. Buradan dinleyicilerin maddî ödüllendirmelere odaklanmaktan çok gerçek bilgiye ve gerçek mutluluğa yönelmeleri istenir.

Bu beyitte sabır ile öfkenin karşılaştırması yapılır. "Çıka geldi" ifadesiyle sabrın öfkeye ne kadar hızlı etki ettiği dile getirilmektedir. İbrahim Edhem simgesinde de sabrın üstün etkisi belirtilmektedir. Dışarıdan azgın baş edilemez görülen öfke duygusu, İbrahim Edhem sabrı ile uysal bir kediye dönüşmektedir. Dizedeki "olok dem", "o an" anlamındadır.

Çıka geldi sabır ana olok dem

Sanasın buşuyı İbrahim Edhem (Yıldırım, 2017: 108)

Sabır Allah dostları nebi ve velilerin yoludur. Öğrenci veli yani Allah'a dost olmayı talep ediyorsa o zaman sabır değerini kazanmalıdır. Nebi ve veli ile Yunus Emre aslında model insan örneklemesi yapmaktadır. Bilinen ne kadar iyi ve büyük insan tipi var ise hepsinin acılarıyla, zorluklarla dolu bir hayattan geçerek zirveye yükseldiği; başarı isteyeninin aynı yollardan geçmesi ve asla vazgeçmemesi gerektiği mesajı iletilmektedir.

Nebî veli kamu eylediler sabır

Velîsen sen dahı gel sabrıla var (Yıldırım, 2017: 110)

Öğüt olarak sabrı dinlemek doğru olur, sabrı içselleştirince iyi olmak mümkündür. İçselleştirmeden maksat yapılan işi enine boyuna öğrenmektir. Çünkü ikinci dizede geçen "pişe" hem uğraş hem de sanat

anlamındadır. Buradan da sabırla bir insan yaptığı işi enine boyuna öğrenir ve uzmanlaşır, ustalaşır. Uzmanlaşan, ustalaşan kişi için bir işte bilinmezlik kalmaz.

Öğüt gerekise saburdan işit

Onayım ger dirisen sabrı pîşe it (Yıldırım, 2017: 110)

Yeni öğretilecek bilgi ve becerilerin, öğrencinin mevcut bilgi ve yaşantısından hareket edilerek öğretilmesi, öğrenmenin kolaylaşmasını sağlar. Buna eğitimde bilinenden bilinmeyene ilkesi adı verilir (Güneş, 2014: 55). Kur'an-ı Kerim'de Peygamberimizin Miraç hadisesi ve Musa (a.s.) Peygamber'in Tur Dağı'ndaki Allah ile mülakatı anlatılarak bilinen konular açıklanmış, sabırla arşa çıkılacağı, Allah'a yakın olunacağı belirtilerek bilinenden bilinmeyene ilkesi verilmiştir.

Sabır ile sorumluluk, verilen işi, görevi sahiplenme arasında sıkı bir ilişki vardır. Beyitteki emanet oğlu emanet, sorumluluğu üstüne almak, eli taşın altına sokmak anlamındadır. Bir işi başlatmak kadar onu sürdürmek ve tamamlamak da önemlidir. Öğrenme de aslen sıkı takip isteyen zorlu süreçleri olan algoritmadır. Her aşaması, her dizisi ayrı bir sahiplenme, ayrı bir özen ister.

Ne işün kim ola sabur bitürür

Seni ulu sa'âdete yitürür

Emânet bin emânet koma sabrı

Bulasın sabırla Mi'râc u Tûr'ı (Yıldırım, 2017: 110)

Yapılandırmacı yaklaşımda öğrenme sürecinin merkezinde öğrenci vardır. Öğrenme, bireyin deneyimleri temelinde geliştirdiği aktif bir süreçtir. Öğrencilerin kendi deneyimlerine dayanan, aktif katılımları yoluyla öğrenme söz konusudur (Sidekli ve Çelik, 2014: 131). Büyüklerin yolu ve emaneti olan sabır eğitimi, yaparak, yaşayarak öğrenilir. Bu şekilde eğitimde yaparak yaşayarak öğrenme yöntemi üzerinde durulur.

Bilür sâbir gine sabr n'edügiyin

Sabırsuz ne bilür sâbir didügin (Yıldırım, 2017: 109)

Öğrenci bireysel çalışma yöntemi ile sabrı kendi özelliklerine, öğrenme hızına göre öğrenebilecek, öğrenmeyi kendine uygun hale getirebilecektir (Sulak, 2014: 219).

Ko bu cümleyi var sabr evine gir

Ki sabr içinde makbûller kamu bir (Yıldırım, 2017: 110)

Öğrenci merkezli yöntemlerden olan problem çözme yöntemi, öğrencilerden bir problemin en iyi ya da en doğru çözümü üzerinde düşünmelerini ister (Erciyeş, 2007: 243). Başa gelen olumsuz bir durum, sıkıntı, felaket, musibet başlı başına bir problemdir. İşte bu problemi çözme anahtarlarından biri sabırdır. Sabır bir süreçtir, zaman alır, bu sürecin iyi yönetilmesi ve çözüme ulaşılması gerekir. Bir sonuca giderken bütün ayrıntı ve etkenleri dikkate alınır.

Gözetgil sabır kim 'azîz olasın

Sabır beklerisen ma'nî göresin (Yıldırım, 2017: 110)

Öğretim hizmetleri düzenlenirken konular küçük adımlarla ve aşama aşama sunulmalıdır. Etkili öğretmen, içeriği mantıklı bir sırada, adım adım ve öğrencinin bir önceki adımı öğrendiğine dikkat ederek küçük adımlarla sunar. Buna aşamalılık ilkesi adı verilir (Pala, 2008: 44-45). Yunus Emre sabır eğitimini bu ilkeye uygun yerine getirmiştir.

Yunus Emre'de her işin sonu sabır temelli bitirilir. Sabır, adım adım ilerleyen adım adım büyüyen bir anlayıştır. Böylece amaçlar da aşamalarına uygun gerçekleştirilir.

Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş kişiliğe ve karaktere sahip olma, buna dayalı yetiştirilme Türk milli eğitiminin genel amaçları arasındadır (Akyüz, E. 2020: 390; Kösterelioğlu, 2018: 26). Sabır eğitimi bireyi düzeltir, geliştirir ve yüceltir. Bu durum, Türk

Milli Eğitim Sistemi'nin genel amaçları arasında yer alan kişilik gelişimine uygundur. Sabır içselleştirilmeli, kişiliğin bir özelliği haline gelmelidir.

Sabırsuz kişilerün dirligi hâm

Ki sabrıla eyü olur serencâm

Ögüt gerekise saburdan işit

Onayım ger dirisen sabrı pîşe it

Ne işün kim ola sabur bitürür

Seni ulu sa'âdete yitürür (Yıldırım, 2017: 110)

Kimün kim sabrıla ola haberi

'İş u işret ola ânun bazarı

Fidâ cânım sana iy sabr eyesi

Ki sabr oldı benüm cânım gıdası (Yıldırım, 2017: 108)

Sabrın karşıtı olan sabırsızlık, öfke ise kontrol altına alınmalıdır. Sabırla öfke arasında karşıtlık ilişkisi vardır. Sabır bütünde yavaştır, zordur, ağırdır; sonuçları olumlu ve yapıcıdır. Öfke kolaydır, anidir; sonuçları yıkıcıdır. Öfke aynı zamanda amaç ve uğraşlardan vazgeçmenin davranışsal yansımasıdır.

Sabır kavramı, durum, şart ve işleyişi tüm yönleriyle ele alma, inceleme, değerlendirme gibi süreçleri kendi içinde barındırır. Öfke ise sadece sonuca odaklanmıştır, sonucu doğrudan ve hemen isteyen bir duygudur. Gerçekleşmediği durumda patlama, saldırganlık ya da içe yönelme gibi tepkilerle ortaya çıkar. Görüldüğü üzere sabır akıl temelli çalışırken öfke duygu bandında bir bakıma körlüktür.

Dolayısıyla sabır dışta işleri düzenlice, planlıca yapmak iken içte de duygu dünyasının harmonisidir. Diğer duygular da sabra tutunarak eş güdümlü hareket eder. Bu da insanda ağırbaşlılık ve sakinlik olarak davranışa evrilir.

Sabırla turanın buşusu kalmaz

Çü sabır oldı yavuz husı kalmaz

Kanı sabr u buşu gelince olmuş

Düzenlikle safâ andak yoyulmuş (Yıldırım, 2017: 108)

Sonuç

Yunus Emre '*Risâletü'n-nushiyye*'de konu alanı bilgisi, eğitim bilgisi ve öğretmen deneyimi yeterliliklerine sahiptir. Yunus Emre dergâhta almış olduğu eğitim ile sabrın kuramsal bilgisine, öğretim bilgi ve becerisine sahiptir. Dergâhta yapmış olduğu eğitim-öğretim, odun getirme ve diğer hizmetler sonucu öğretmen deneyimi yeterliliği bulunmaktadır.

Yunus Emre '*Risâletü'n-nushiyye*'deki sabır kazanımında hedefe görelilik; konuyu müridleri ve okuyucuların düzeylerine uygun ele almasıyla öğrenciye görelilik ilkesiyle hareket etmiştir. Kullandığı dilde sözcüklerin anlaşılır ve yapıcı olmasıyla sağlıklı iletişim, etkileşim ve açıklık sağlanmıştır. Okuyucuya sorular sorarak dikkat çekmesiyle hazır bulunuşluk, Yusuf (a. s.) ve İbrahim Edhem gibi örneklerle somuttan soyuta, Peygamberimiz (sav)'in Miraç olayı ve Musa (a.s.)'ın Tur Dağı hadisesi ile bilinenden bilinmeyene ilkeleri işlenmiştir. Sabır aşama aşama ele alınarak stratejik planlama ve aşamalılık ilkeleri kullanılmıştır. Sabır konusu anlatım yöntemiyle işlenmiş, aralarda soru-cevap yöntemi kullanılmış, sabır süreci tartışma yöntemi ile aydınlığa kavuşturulmuştur. Yusuf (a.a.) ve İbrahim Edhem hikayeleriyle örnek olay ve model olarak öğrenme yöntemleri üzerinde durulmuştur. Sabır eğitimi yaparak yaşayarak öğrenme yöntemi ve bireysel çalışma yöntemi ile kalıcı olarak öğrenilebilir. Sabır, başa gelen bir olumsuz durumu problem çözme yöntemi ile olumlu duruma çevirmektir. Eğitimde manevi değerlerden biri olan sabır, kişilik sahibi bireyler yetiştirmek amacının özellikleri arasında yer almaktadır.

Eğitim ve sabır ilişkisine gelince! Aslında sabır eğitimin içinde her zaman vardır. Eğitim programlarının kazanım biriminde hazırlanıyor olması, öğrencilerin öğrenmeyi kazanım maddelerine göre öğreniyor

olması sabır temelli bir yaklaşımdır. Bir farkla ki, öğretim programlarına kazanımlar düzenlenirken sabır değeri gözetilmekten çok öğrencinin bilişsel gelişimi dikkate alınmaktadır.

Asıl sorun derslerin işleyişine, öğretim süreçlerine sabrın bir değer olarak katılamamasıdır. Sabrı ayrı bir değer olarak öğrencilere vermekten çok sarmal yaklaşımla ilişkilendirme yöntemiyle tüm derslere yaymak daha etkili olacaktır. Böylece öğrenci bir emek harcadığında bunun karşılığında hem başarı kazandığını hem de tatmin duygusunun geliştiğini görecektir. Sabrın temelindeki aşamalılık ile öğrenmenin aşamalılığı aslında birbirine paraleldir. Öğrenmenin aşamaları olan algı, anlama, kavrama, karşılaştırma, sorgulama, yorumlama ve değerlendirme; aslında sabrın da temel süreçleridir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, E. (2020). Çocuk Hukuku. Ankara: PegemA Yayınları.
- Akyüz, Y. (2020). Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000- M.S. 2020. Ankara: PegemA Yayınları.
- Avşar, Z. (2013). Nasihatler Kitabı. Ankara: Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı Yayınları.
- Erciyeş, G. (2008). Öğretim Yöntem ve Teknikleri. Öğretim İlke ve Yöntemleri. (Editör: Şeref Tan). Ankara: PegemA Yayınları, 221-317.
- Güneş, F. (2014). Eğitim Yaklaşım ve Modelleri. Öğretim İlke ve Yöntemleri. (Editör: Firdevs Güneş). Ankara: PegemA Yayınları, 23-60.
- Kara, Ö.T. (2014). Türk Dili ve Edebiyatı Dersinde Kullanılan Öğretim Yöntem ve Teknikleri. Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi. (Editörler: Mehmet Dursun Erdem-Ahmet Akkaya). Ankara: PegemA Yayınları, 75-111.
- Karagöz, İ. (2010). Dini Kavramlar Sözlüğü. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kösterelioğlu, İ. (2018). Milli Eğitim Sistemi, Öğretmen Yetiştirme ve Öğretmenlik Mesleği Eğitime Giriş. (Editör: Ali Arslan). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 23-68.
- Kösterelioğlu, İ. (2018). Öğretim Yöntemleri. Öğretim İlke ve Yöntemleri. (Editör: Ali Arslan-Cevat Eker). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 119-146.
- Moore, K.D. (2000). Öğretim Becerileri. (Editör: Ersin Altıntaş), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Pala, A. (2008). Öğrenme ve Öğretim İlkeleri. Öğretim İlke ve Yöntemleri. (Editör: Şeref Tan). Ankara: PegemA Yayınları, 34-69.
- Savaş, B. (2014). Öğretim Yöntemleri. Öğretim İlke ve Yöntemleri. (Editör: Mehmet Arslan). Anı Yayıncılık, Ankara, 153-171.
- Senemoğlu, N. (1997). Gelişim Öğrenme ve Öğretim. Ankara: Spot Matbaacılık.
- Sidekli, S. Ve Çelik, Ö. (2014). Yapararak Yaşayarak Öğrenme. Öğretim İlke ve Yöntemleri. (Editör: Firdevs Güneş). Ankara: PegemA Yayınları, 131-134.
- Sulak S.E. (2014). Bireysel Çalışma Yöntemi. Öğretim İlke ve Yöntemleri. (Editör: Firdevs Güneş). Ankara: PegemA Yayınları, 219-227.
- Tan, Ş. (2006). Öğretimi Planlama ve Değerlendirme. Ankara: PegemA Yayınları.
- Tatçı, M. (2020). Yunus Emre'den Yolcuya Öğütler. İstanbul: H Yayınları.
- TDK, (2021). Öğüt, <https://sozluk.gov.tr/>, 01.05.2021.
- Tok, Ş. (2007). Öğretme-Öğrenme Strateji ve Modelleri. Öğretim İlke ve Yöntemleri. (Editör: Ahmet Doğanay). Ankara: PegemA Yayınları, 130-159.
- Tok, T.N. (2007). Etkili Öğretim Yöntem ve Teknikleri. Öğretim İlke ve Yöntemleri. (Editör: Ahmet Doğanay). Ankara: PegemA Yayınları, 161-214.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2018). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı, <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=318>, 09.05.2021.
- Yıldırım, Y. (2017). Risaletü'n-nushiyye ve divan-yunus emre. Karaman nüshası. İstanbul: Duru Bulgur Yayınları.

TİYATRO AFİŞLERİNDE YUNUS EMRE

Elif Tarlakazan ¹

Özet

İnsan, hayatını anlamlandırmada, yönlendirmede ve yetkinleştirme de sanat eserlerinden yani kültür miraslarımızdan faydalanır. Yaşam tarzı, dil, duygu ve düşünce birikimi olarak adlandırılan kültür, toplumun kimliğidir. Sanatın geleneksel kategorileri arasında edebiyat (şiir, drama, hikâye vb.) yazılı ve sözlü eserleri, görsel sanatlar (resim, heykel, mozaik, seramik vb.) plastik eserleri, sahne sanatları (tiyatro, dans, müzik vb.) performans dayalı eserleri kapsar. Tiyatro, bir sahnede, seyirciler önünde oyuncuların sergilemesi amacıyla hazırlanmış gösterilerdir. Bir tiyatro oyununun yazılması, kurgulanması ve sergilenmesi ne denli önemli ise, oyunun halka tanıtılması ve duyurulması da o kadar önemlidir. İşte bu noktada devreye tiyatro afişleri girer. Afişler, grafik tasarım ürünleri arasında yer almakta, kültür aktarımında basamak olmaya devam etmektedir. Afiş genellikle metin ve görüntü bileşenlerinden oluşur. Çalışmaya konu olan, Yunus Emre; yaşamı boyunca derviş olduğunu iddia etmemiş, kendisini şeyh veya padişah olarak tanımlamamıştır. Hakk'ın varlığında Hak'tan memnun olarak yok olmanın mutluluğunu elde etmeye çalışan, aynı zamanda garibler için bir umut kaynağı haline gelmiş bir zattır. Yunus, Anadolu halkıyla hep iç içe olmuştur, öyle ki şiirlerinde halkın anlayacağı dili kullandığı için en karmaşık, en derin ve kafa karıştırıcı gerçekleri insanlara kendi dillerinde açıklamış ve şiirlerinde aktarılanları anlamayı kolaylaştırmıştır. Çalışmada Yunus Emre'nin hayatı, manevi yönü ve eserlerini konu alan tiyatro afiş tasarımları, sembolik değerler ve imgeler, afiş örnekleri ve afiş tasarımına yansımaları ekseninde yorumlanacaktır. Ulaşılan toplam afiş sayısı yedi'dir. Araştırma kapsamında tam sayım örnekleme yapılmıştır. Afişlerin genel değerlendirmesinde içerik analizi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, afiş, kültür, sanat, tiyatro

YUNUS EMRE IN THEATER POSTERS

Abstract

Human benefit from works of art, that is, our cultural heritage, in making meaning, orienting and empowering their life. Culture, which is called lifestyle, language, emotion and thought accumulation, is the identity of the society. Among the traditional categories of art, literature (poetry, drama, story, etc.) includes written and oral works, visual arts (painting, sculpture, mosaic, ceramics, etc.) plastic works, performing arts (theater, dance, music, etc.), performance-based works. Theater is a show prepared for the actors to perform on a stage in front of the audience. The more important it is to write, edit and exhibit a play, the more important it is to introduce and announce the play to the public. At this point, theater posters come into play. Posters are among the graphic design products and continue to be a step in cultural transfer. The banner is usually composed of text and image components. The subject of the study, Yunus Emre; He did not claim to be a dervish or describe himself as a sheikh or a sultan throughout his life. He is a person who tries to attain the happiness of disappearing in the presence of God by being content with the Truth, and at the same time has become a source of hope for the ghastly. Yunus has always been intertwined with the Anatolian people, so much so that because he uses the language that the public understands in his poems, he explained the most complex, profound and confusing facts to people in their own language and made it easier to understand what is conveyed in his poems. In the study, theater poster designs, symbolic values and images, which are about Yunus Emre's life, spiritual aspect and works, will be interpreted in the axis of poster samples and their reflections on the poster design. The total number of posters reached is seven. Full count sampling was done within the scope of the research. Content analysis was used in the general evaluation of the posters.

Keywords: Yunus Emre, poster, culture, art, theatre.

---

¹Doç. Dr. Kastamonu Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Grafik Tasarımı Bölümü, etarlakazan@kastamonu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5381-9755

Giriş

Sanat, teknik yeterliliği, güzelliği, duygusal gücü veya kavramsal fikirleri ifade etmek için yaratıcı hayal gücünü içeren çok çeşitli insan faaliyetleridir. Sanat yapan kişiye ise sanatçı denilmektedir. Sanatçı yaratıcı ve teknik becerisini ifade eden, güzellikleri, duygu ve düşünceleri, hisleri nedeniyle takdir edilmeyi bekler.

Sanat, genellikle iletişimsel veya estetik bir amacı olan insanlar tarafından yapılan herhangi bir faaliyet veya ürün olarak anlaşılır. Bir fikri, bir duyguyu veya daha genel olarak bir dünya görüşünü ifade eden şeydir. Sanatın tanımı öznel ve tartışmalı olmakla birlikte kavramın kendisi yüzyıllar boyunca değişmiştir. 20. yüzyıl, sanat anlayışımızda bir dönüm noktası olmuş, yeni yorumlara açık, sabitlenemeyecek kadar akışkan, gelişen ve küresel bir kavram olarak karşımıza çıkmıştır. Sanat ve onu meydana getiren ürün yani tasarımı birbirinden ayrı düşünmek imkânsızdır. Her kültürün doğasında bulunan fikirleri ve değerleri zaman boyunca aktaran kültürel olgu tasarımıdır. Tasarım bir kültür bileşenidir. Rolü estetik bileşenlerle zamanla değişmiştir.

Afiş genellikle metin ve görüntü bileşenlerinden oluşur. Modern çağda, afişler genellikle bir reklam biçimi olarak, belirli mesajları paylaşmak için de kullanılır. Baskı endüstrisindeki gelişmeler sayesinde afişler 1800'lerin ortalarında popüler hale gelmiştir. Bu, sözcükleri ve resimleri birden çok kopyaya aktarmak için renkli mürekkep ve metal levhalar kullanılarak basılı materyallerin toplu olarak üretilebileceği anlamına gelmektedir (Serin, Nalan ve Yavuz, 2006: 116). Yüzyıllar öncesinde izleyiciyle tanıtım yapmak, mal veya hizmetin satışında etkin rol oynamak amacıyla gündeme gelen afiş, grafik tasarımın önemli tanıtım ürünlerinden biri olarak halen tanıtım aracı olarak etkisini sürdürmektedir.

Afişte görüntü karmaşası yaratacak kadar çok resim ve yazıya yer verilmemeli, yazı imgenin can sıkıcı şekilde tekrarı olmamalıdır (Teker, 2002: 171). Afişte tipografi ve görsel taşıdığı mesajı daha da netleştiren önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Afişte tipografi ve görsel hiyerarşisi birbirini destekleyecek, birbirinin önüne geçmeyecek şekilde orantılı biçimde ayarlanmalıdır. Bu unsurların bileşimi öyle olmalıdır ki, biçim konuşurken yazı biçimlendirilmelidir.

Tiyatro, bir sahnede, seyirciler önünde oyuncuların sergilemesi amacıyla hazırlanmış gösterilerdir. Bir tiyatro oyununun yazılması, kurgulanması ve sergilenmesi ne denli önemli ise, oyununun halka tanıtılması ve duyurulması da o kadar önemlidir. İşte bu noktada devreye tiyatro afişleri girer. Grafik tasarım ürünleri arasında önemini kaybetmeden yer almakta, kültür aktarımında basamak olmaya devam etmektedir.

Bu araştırma kapsamında özel ve devlet tiyatrolarında yer alan Yunus Emre Tiyatro afişleri incelenmiştir. Ulaşılan toplam afiş sayısı 7'dir. Araştırma kapsamında tam sayım örnekleme yapılmıştır. Afişlerin genel değerlendirmesinde içerik analizi kullanılmıştır.

Afiş, Türk Dil Kurumu sözlüğünde "bir şeyi duyurmak veya tanıtmak için hazırlanan, kalabalığın görebileceği yere asılmış, genellikle resimli duvar ilanı, ası" olarak tanımlanmıştır.

Afiş tasarımları; bir mesajı iletmek veya bir ürünü tanıtmak için yapılan; sanat, tasarım ile estetik kaygı barındıran günlük hayatımızda her yerde her an karşımıza çıkabilecek ürünlerdir. Poster kelimesinin karşılığıdır. Bu tanımlamalar ışığında afiş tasarımı;

-bir kitle iletişim aracıdır,

-mesaj iletmeye gerekliliği barındırır,

-hedef kitleye yönelik ürün veya hizmet tanıtımı yapar, diyebiliriz.

Afiş çeşitleri üç gruba ayrılır. Bunlar; kültürel, sosyal ve ticari afişlerdir. Afişleri bu ana başlıkların altında da kendi içinde çeşitlere ayırmak mümkündür. Kültürel afişler; tiyatro afişleri ve sinema afişleri, sosyal afişler; siyasi afişler ve sosyal sorumluluk kampanya afişleri, ticari afişler; kurumsal reklamcılık afişleri ve moda, gıda, turizm ve endüstri afişleri, vs. afişlerdir (Yayla, 2014: 31).

Grafik tasarımın önemli öğelerinden biri olan afiş günümüze gelene kadar önemini korumuş, iletmek istenen mesajı üzerinde barındırdığı yazı ve görsel elemanları ile iletişimde güçlü bir araç olmuştur. Afiş tasarımları çok farklı yerde, farklı konularda ve farklı boyutlarda yapılabilir. İç mekân afişleri lobi,

salon, koridor gibi yerlerde asılan uzun süreli izlemeye uygun küçük boyutlu afişlerdir. Dış mekân afişleri ise duvar yüzeylerine ve ilan panolarına asılan büyük boyutlu afişlerdir ve kısa süreli izlenebilir.

Afiş denince akla ilk gelen reklam, sinema ve tiyatro afişleri genel olarak uygun bir görsel, anlaşılır bir tipografi ve renk kullanılarak tasarlanır (Artan ve Uçar, 2018: 13).

Ayrıca bir afiş tasarımı yapılırken dikkat edilmesi gereken kriterler şu başlıklar altında incelenebilir; ilk bakışta algılanabilir, anlaşılabilir olmalı, iletilmek istenen mesaj kısa, öz, çarpıcı ve ilginç sözcüklerle, görsellerle verilmelidir. Algının dağılmaması için uygun görsel ve yazı kullanılmalıdır. Renkler dikkat çekici, sembolik olmalıdır. Öyle ki bir afiş tasarımı her mevsim, her hava koşulunda, günün her saatinde algılanmalıdır.

Ayrıca Emre Becer (2011), afişteki imgelerin düzenlenmesinde yararlı olabilecek şu önerilerde bulunmuştur;

1- Afişteki imge sayısı üç, iki, hatta mümkünse bir ile sınırlandırılmalıdır. Başlık ya da slogandan oluşan tipografik unsur, fotoğraf ya da illüstrasyon ve zemin (fon) afiş üzerinde üç farklı imge olarak algılanır.

2- Afişteki sözel unsurlar mümkün olduğunca azaltılmalıdır. Üç, dört ya da beş sözcükten oluşan başlık ve sloganlar mesajı daha çabuk iletir. Sözel mesaj on sözcüğün üzerine çıktığında okuma zorluğu başlar. Amerikan Reklamcılık Enstitüsüne göre; bir dış mekân afişi, ana düşünce ve mesajını en çok altı saniye içinde iletebilmelidir.

3- Fotoğraf ya da illüstrasyon, afiş üzerinde mümkün olduğunca büyük bir ölçekte kullanılmalıdır. İmgeyi bütünü ile göstermek her zaman gerekmez.

4- Sözel unsurlar ve imgeler arasında açıklayıcı, destekleyici, yorumlayıcı ya da kontrast oluşturan bir ilişki kurulmalı, yazı ile görüntü birbirine yavan bir biçimde tekrar etmemelidir.

5- Süslü ve dekoratif yazılar yerine, okunaklı yazı karakterleri tercih edilmelidir. Yarım siyah (medium) ve siyah (bold) yazılar, uzaktan daha rahat algınlılar.

6- Renkler geniş yüzeyler halinde kullanılmalı, parlak ve canlı renkler tercih edilmeli, ayrıca renkler arasında güçlü kontrastlar oluşturulmalıdır (Becer, 2011: 202; Yüksekbilgili, 2016: 6).

II. Analiz ve Yorum

Yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen veriler çerçevesinde irdelemek amacıyla aşağıdaki afişler değerlendirilmiştir.

Görsel 1: Yunus Emre

“Yunus Emre” Adlı Tiyatro Oyunu Afişinin İncelenmesi:

Afişin özgün adı: Yunus Emre

Afişin tasarım yılı: 2014

Yazan: Recep Bilginer

Eserin konusu: Moğol istilasının Anadolu’yu kavurduğu, Anadolu Selçuklu Devleti’nde iç kargaşanın, taht kavgasının yaşandığı bir dönemde Yunus, köyündeki kıtlık sebebi ile buğday istemek için Hacı Bektaş-1 Veli dergâhına gelir. Hacı Bektaş-1 Veli, dergâhına gelen bu köylüye buğday yerine nefes teklif eder. Hacı Bektaş-1 Veli’nin nefes ile neyi kastettiğini anlayamayan Yunus, buğdayı alıp köyüne doğru yola çıkar. Yolda nefesin manevi bir öğreti olduğunu anlayan Yunus, geri dönüp, pişman olduğunu ve nefesi istediğini dile getirir. Ancak Hacı Bektaş-1 Veli, artık onun nasibinin Taptuk Emre dergâhında olduğunu, oraya gitmesini söyler. Taptuk Emre dergâhına mürid olarak giren Yunus, bir süre çektiği zahmetler ve Taptuk Emre’den aldığı dersler neticesinde dervişlik mertebesine ulaşır ve Taptuk Emre’nin kızı Balım Kız ile evlenir. Fakat Yunus dergâhtan ayrılıp, kendini arama yolculuğuna çıkar. Yıllar sonra dergâha geri döndüğünde Balım kız hala Yunus’u beklemektedir (URL 1).

Eser Hakkında İrdeleme: Afişte ilk dikkati çeken deve dikenini bitkisi illüstrasyonudur. Afiş tasarımı başka bir gösterge içermemektedir. Mor renk hem diken hem de tipografide kullanılmıştır.

Afiş tasarımında deve dikenini bitki illüstrasyonu ile görselleştirilen imge görünen anlamıyla bitki, metonimi kurgusuyla Yunus Emre’yi temsil etmektedir. Tasarımda mor ve yeşil renk kullanılmıştır, mor renk kraliyet, hükümdarlık, büyüklük, yeşil renk ise doğa, yaşam, yeşerme gibi algısal içerikler taşımaktadır. Tasarımda deve dikenini imgesinin doğada olduğu haliyle kullanımı yaşama gönderme yapmaktadır. Deve dikenini doğada çoğunlukla kendiliğinden yetişme özelliği olan bir bitkidir ve tohumlarının çok kolay yayılması nedeniyle ülkemizin pek çok bölgesinde bu bitkiye rastlanabilmektedir. Yunus Emre’nin Türk tasavvuf edebiyatı alanında yarattığı kendine has yaşam felsefesi, şiir geleneği yüzyıllar öncesinden günümüze taşınmasındaki en önemli neden çağın düşünce şeklini ve kültürünü yalın, akıcı bir dille söyleyişidir. Tasarımcı deve dikenini bitkisinin her yerde yetişebilmesi özelliğinden faydalanarak Yunus Emre’nin şiirine, tasavvufuna ve insanlara ulaşabilme gücüne değinmiştir.

Eser Yorumu: Afişte bulunan diken görseli tasarımın bütününe hâkim, her koşulda yetişip yaşaması ve hayatla birlikte şekillenmesi Yunus Emre’yle bütünleşmektedir. Deve dikeninin varlığı Yunus Emre’nin çektiği acıları, anlamsal olarak belirtmektedir. Tasarımda görsel ve tipografide kullanılan mor renk; sihri, gizemi, maneviyatı, bilinçaltını, yaratıcılığı, haysiyeti, krallığı sembolize eder. Mor aynı zamanda bir yas rengidir. Mor bedenlerimizi hem sakinleştirir hem de uyarır, bizi iç gözlem ve odaklanmış içgörü için doğru yere koyar. Sezgisel, anlayışlı gözlemler yapmak için gerekli sessizliği teşvik ederken duyularımızı uyandırarak yaratıcılığı teşvik eder. Mor, uyumlu bir farkındalık ve barış dengesi yarattığını söyleyebiliriz.

Afişte kullanılan tipografik düzende düz, serifsiz font seçimi görselin hareketli yapısını güçlendirecek biçimde kullanılmıştır. Hem tipografide hem de görselde kullanılan renk, tasarımın devamlılığına vurgu yaparken afişin imge dizim açısından güçlendirmiştir. Anlam-biçim ilişkisi açısından, üretilen göstergelerin özgün olduğu düşünülmektedir.

Tasarımda kullanılan gösterge ilk bakışta algılanması zor bir yapı sergilemektedir. Tasarımcının kullandığı dil izleyeni düşünmeye sevk etmekte ve algıyı güçlendirmektedir. Görsel kodla güçlü tasarım örneği yazı karakteriyle birleşince oyun içinde kodlanan maneviyat, bilinçaltı kavramlarına anlam yüklemeyi amaçlamıştır. Tasarım beyaz zeminde kullanılan mor renkli illüstratif çizim tekniği ile hikâyeleştirilmiş ve görselleştirilmiştir. Ayrıca bu hikâyeleştirmenin hedef kitleyi oyuna yönlendirecek nitelikler taşıdığı söylenebilir. Tasarımda illüstratif çizim tekniği ile görselleştirilen hikâye göze çarpan önemli bir göstergedir.

Yunus Emre'nin iç dünyasındaki arayışlar, Yaradan'a ulaşma çabasını ilişkilendiren mor renk izleyici kitlede merak uyandırmaktadır. Tasarımda kullanılan mor renk gizem, maneviyat gibi kavramları kodlamaktadır. Tasarımda kullanılan tüm kodlar eşit öneme sahiptir.

Görsel 2: Divane Ağaç (Yunus Emre)

Divane Ağaç (Yunus Emre) Adlı Tiyatro Oyunu Afişinin İncelenmesi:

Afişin özgün adı: Divane Ağaç (Yunus Emre)

Afişin tasarım yılı: 2018

Yazan: Turgay Nar

Eserin konusu: Anadolu'da kanlı Moğol istilası sürmektedir. Kün Ana, Yunus'u doğurduktan sonra; "albastı"ya girer. Gördüğü sanrılar, hayaller, rüyalar içinde başka bir zaman dilimine geçer ve Yunus Emre'nin kaybolan mezarını aramaya başlar. Önce Yunus Emre'nin asası olan Divâne Ağaç'la karşılaşır. Yunus onun köklerinin altında yatmaktadır. Divâne Ağaç, Attar'ın kuşlarıyla olan hikâyesini anlatır. Kün Ana, Divane Ağaç'ın yardımı ile ağacın altına, köklerine iner. Orada Hacı Bektaş-ı Veli, dervişler ve yıllardır köklerde yaşayan Issızlığın Yılanı'yla karşılaşır. Onların anlattığı Hallac-ı Mansur, Ceylan ve Mecnun, Fırat ile Dicle'nin hikâyelerini dinleyerek, sorgulayarak Yunus'un izini sürer... Issızlığın Yılanı'nı emzirirken yılan tarafından ısırılınca rüyadan uyanıp gerçek zamana dönmek için yolculuğu başlar. Kün Ana'yı gerçek zamanda hiç tahmin edemeyeceği bir sürpriz beklemektedir (URL-2).

Eser Hakkında İrdeleme: Görsel 2'de ilk dikkati çeken göstergeler, insan silüeti, ağaç dalları, yılan ve göz illüstrasyonlarıdır. Afiş genelinde kahve-sarı tonları hâkimdir. Beyaz renk tipografide ve yazı bloklarının altında kullanılmıştır. Afiş tasarımında insan silüeti şeklinde görselleştirilen imge görünen anlamında bitki, metonimi kurgusuyla Yunus Emre'nin asasını temsil etmektedir. Asa dergâhların kapısını saygı ile açan, bozkıra huzur ve bereket getiren karaağaçtan yapılmış üzeri budaksız, eskimeyen asadır. Asa; sevgi, duyarlılık, tutku, güç, farklılık, çağdaşlık, öz güven ve devlet gücünü ifade eder. Özellikle Yunus'un asası herkesin yardımına saygı ile koşan sevgiyi simgeler. Tasarımda kahverengi, sarı, turuncu, kırmızı ve gri renk kullanılmıştır, kahverengi tonları, rahatlığı, resmiyetten uzaklığı ifade eder, kırmızı ve tonları ile sarı renk sıcak renk skalasında, hareket, canlılık, kararlılık, samimiyet, iyimserlik,

arkadaşlık, bolluk gibi anlamları taşımaktadır. Tasarımda ağaç görseliyle bütünleşen insan silüeti yaşamın devamlılığına, gözler kapalı ve yere bakan şekilde itaat kavramına gönderme yapmaktadır. Ağaç dalları farklı yönlerde tasarım yüzeyini neredeyse kaplayacak şekilde yer almaktadır. Bunun amacı yaşayan doğanın önemini vurgulamaktır. Ağaç dalları arasında bakan bir çift göz, adeta Yunus'un gözü gibi etrafı görmektedir.

Eser Yorumu: Afişte kullanılan görsel yani ağaç görseli, yaşam, hayat buluş, hayatın devamlılığı gibi anlamları içinde barındırırken, aynı zamanda Yunus Emre'nin kullandığı asaya, dolayısıyla yaşam anlayışına gönderme yapmaktadır. Tasarımda görsel ve tipografi dengesi 3/2'lik kısımda afiş adı ve görsel, kalan kısımda ise arka plan rengi ve logolar, teknik ekip bilgileri ile kurulmuştur. Tasarımda kullanılan kahverengi-sepya tonlar güven duyma, aile ve aidiyet duygusunun pekiştirme, sadık dost anlamlarını taşımaktadır. Psikolojide kahverengi, dürüstlük, samimiyet ve içtenlik anlamlarını taşır.

Afişte kullanılan görseller anlam-biçim ilişkisi açısından, yapılan tasarımın bu oyunun içeriğine özel ve özgün bir tasarım olduğunu göstermektedir. Bu afiş tasarımı da kullanılan gösterge ilk bakışta algılanması zor bir illüstratif yapı sergilemektedir. Tasarımcının kullandığı dil izleyeni düşünmeye sevk etmekte ve algıyı güçlendirmektedir.

Görsel 3: Yunus Emre

Yunus Emre Adlı Tiyatro Oyunu Afişinin İncelenmesi:

Afişin özgün adı: Yunus Emre

Afişin tasarım yılı: 1981

Yazan: Recep Bilginer

Eserin konusu: Eser konusu hakkında bilgiye ulaşamadık.

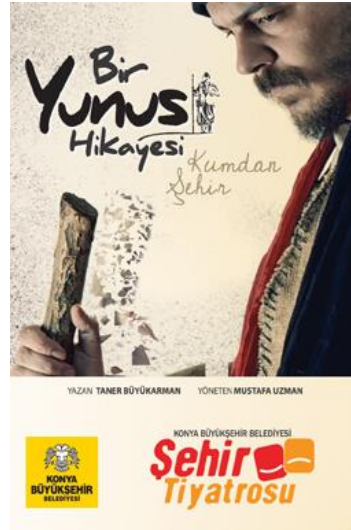
Eser Hakkında İrdeleme: Görsel 3'te ilk dikkati çeken göstergeler, bir erkek, bir de kadın figürüdür. Oyun hakkında bilgiye ulaşamadık olmasına rağmen, görseldeki figürlerden erkek olanın Yunus Emre ile ilişkilendirilmesi yanlış olmayacaktır. Kadın figürü ise Taptuk Emre'nin kızı, Yunus Emre'nin eşi, Balım Kızıdır. Tasarımda orta kısımda ayakta belden yukarıları görünen kadın ve erkek figürü bulunmaktadır. Kadın figür eliyle erkek figürü kucaklamaktadır. Görsel öge olarak fotoğraftan

faýdalanılmıştır. Tasarım siyah-beyazdır. Tiyatronun ismi için kalın bir yazı fontu tercih edilmiş ve sağ orta kısımda fotoğrafın önünde yazan ismi ile birlikte konumlandırılmıştır. Diğer bir yazı bloğu sol üst kısımda yer alan Devlet Tiyatroları logosudur. Yazı rengi olarak beyaz kullanılmıştır.

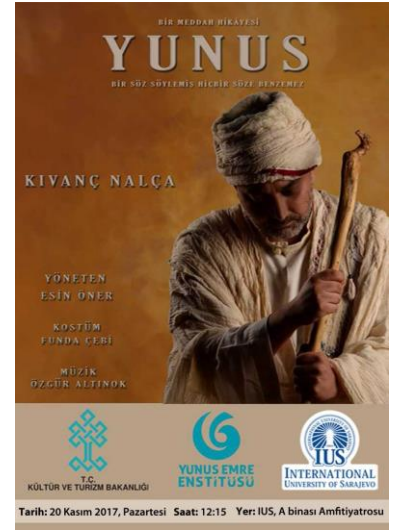
Eser Yorumu: Tasarımda kullanılan gösterge sevgi temasına vurgu yapmaktadır. Tasvir edilen Yunus Emre ile Balım Kız'ın kavuşma anını temsil ediyor diyebiliriz. Güçlü görsel etki oyun içinde kodlanan sevgi, hasret, kavuşma, özlem gibi kavramlara anlam yüklemeyi amaçlamıştır. Tasarım siyah zeminde kullanılan fotoğraf tekniği ile hikâyeleştirilmiş ve görselleştirilmiştir. Leke dengesi kurulmuş kompozisyonda yazı unsuru da okuyucuyu rahatsız etmeyecek, açık ve afiş konusunu kapsayan bir biçimde verilmiştir.

Görsel 4: Yunus Emre Aşk-ı Revan

Görsel 5: Bir Yunus Hikâyesi

Görsel 6: Yunus

Yunus Emre Aşk-ı Revan Adlı Tiyatro Oyunu Afişinin İncelenmesi:

Afişin özgün adı: Yunus Emre Aşk-ı Revan

Afişin tasarım yılı: 2020

Yazan: Osman Genç

Eserin konusu: Eser konusu hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

Bir Yunus Emre Hikâyesi-Kumdan Şehir Adlı Tiyatro Oyunu Afişinin İncelenmesi:

Afişin özgün adı: Bir Yunus Emre Hikâyesi-Kumdan Şehir

Afişin tasarım yılı: 2017

Yazan: N. Taner Büyükerman

Eserin konusu: Eser konusu hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

Yunus Adlı Tiyatro Oyunu Afişinin İncelenmesi:

Afişin özgün adı: Bir Yunus Emre Hikâyesi-Kumdan Şehir

Afişin tasarım yılı: 2017

Yazan: Kivanç Nalça

Eserin konusu: Eser konusu hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

Eserler Hakkında İrdeleme: İncelenen bu üç afişin ortak özelliği oyunun içeriğini yansıtan karakterler ve bu fotoğraflık karakterlere eşlik eden arka plan tiyatro içeriği hakkında bilgi vermesidir. (Görsel 4) Her üç oyun afişinde de kullanılan fotoğraflarda bedenün üst kısımlarının yer aldığı ve yüzlerin yere eğik olduğu görülmektedir.

Görsel 4'te figür sol tarafta neredeyse tasarımın yarısını kaplayacak büyüklükte yerleştirilmiştir. Görsele hemen üstünde süsleme unsurlarının yer aldığı bir türbe/ibadet yeri dekorasyonu/süslemesi dikkat çekmektedir. Tasarımda hâkim renk gridir. Yazı rengi olarak gri fonda dikkat çeken sarı ve beyaz renkler kullanılmıştır. Teknik ekip bilgilerinin yer aldığı yazı bloğu tasarımın sağ tarafında kurum logolarının arasında kalacak şekilde yukarıdan aşağıya orta blok şeklinde yerleştirilmiştir. Ayrıca oyunun adı, oyuncular, yazan-yöneten bilgilerinin yer aldığı yazı blokları fotoğraf ögesini sol üst ve sağ alt kısımdan çevreleyecek şekilde düzenlenmiştir. Oyun adında dekoratif bir font tercih edilmiştir. Alt kısımda oyun yeri ve iletişim bilgilerine tasarımdan ayrı bir düzenlemeyle yer verilmiştir.

Görsel 5'te tasarımın sağ tarafında boydan boya Yunus Emre tasviri yapılmış, düşünceli yüzü yere bakan bir erkek fotoğrafı kullanılmıştır. Elinde asa tutmaktadır. Tasarımda arka planda kullanılan renk paletinde gri ve tonları tercih edilmiş, tasarımın sağ kısmındaki fotoğraflık görsele sol kısmında arka plan fon rengi desteklemiştir. Tasarımın sol üst kısmında oyun adının yer aldığını görüyoruz. Oyun adı yazı bloğunu; bastonlu, arkadan görüntü veren bir illüstrasyon sağ taraftan çevrelemektedir. Afiş tasarımının alt kısmında 3/1'lik bir bölümünde yazan ve yöneten isimlerinin ayrıca oyunu hazırlayan kuruluşların logolarına yer verilmiştir.

Görsel 6'da arka planda dereceli azalıp artan bir sepya fon kullanılmıştır. Dolayısıyla arka fon eski görüntüsü vermektedir. Görsel 5'te konumlandırıldığı gibi figür sağ tarafta yukarıdan aşağıya yerleştirilmiştir. Figürün elinde asa olduğu görülmektedir. Yazı kısmı tasarımın sol kısmında yer almaktadır. Oyun ismi ise tasarımın üst orta kısmında etli bir font tercihiyle beyaz renk kullanılarak verilmiştir. Yine sponsor ve oyunun yeri, saati, tarihi gibi açıklamalar tasarımın alt kısmında yer almaktadır.

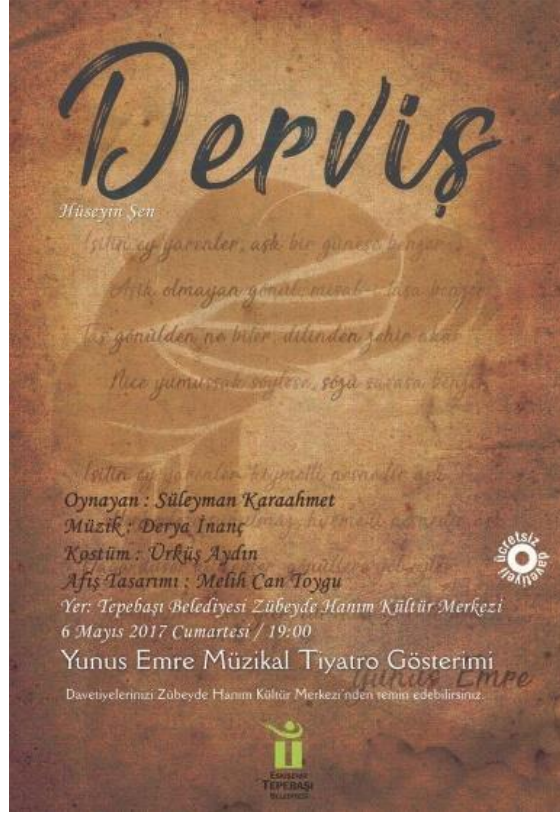
Eserlerin Yorumu: İnsanların ruh dünyasındaki değişkenlikleri Yunus gibi anlatan olmamıştır. Bu âlemde her şeye sahip olmak isteyen insan, nefsinin onu aldatmasına ve kibire ancak Allah yolunda doğruyu bularak ulaşacaktır felsefesiyle hayat bulmuştur.

Afişlerde fotoğraflık kodların benzerliklerine bakıldığında geçmişten kalma bir anı göstermesidir. Ayrıca gösterge olarak kullanılan asa; biçare Yunusla bütünleşmiş, can yoldaşı, yaratıcı anlama yolunda arkadaşlığı olmuştur.

Arka planda kullanılan renk tonlamaları, eskiyi çağrıştırmakta, geçmişte yaşanan bir öyküyü anlatma hissini desteklemektedir. Afişte çoğunlukla üçte birlik bir alanda yer alan yazı bloğu oyunun yazarı, yönetmeni, oyuncular, teknik ekip hakkında bilgi verirken yazı bloğu göstereni olarak bilgi vermektedir. Ayrıca oyunların ismi görsel gösterge (fotoğraf) kadar etkili, okunaklı yerleştirilmiştir.

Afişlerde kullanılan renk unsurlarına baktığımızda yine fotoğraflık anlatımın baskın olduğunu söyleyebiliriz. İlk afişte baskın renk gri ve tonları, ikinci afişte beyaz, üçüncü afişte ise degradeli sepya tonları kullanılmıştır.

Yine üç afişe de bakıldığında hüznün hissedilmektedir. Fotoğraflık görüntü kullanan afiş çalışmaları izleyiciye film konusunu dolaysız duyuran, oyun hakkında bilgi veren ve bir reklam, bir tanıtım yapan ikonik öğelerdir. Ayrıca kullanılan fotoğraflık öğeler, oyunun hangi çağda geçtiği, giyim şekilleri, jest ve mimikleri, beden dilleri sözsüz iletişim kaynakları olarak bilgi vermektedir. Bu görüntü saygı, hüznün ve düşüncelere dalmış, ilahi aşkla meczub veya mecnuna dönmüş görüntü olduğu söylenebilir.

Görsel 7: Derviş

Derviş Adlı Tiyatro Oyunu Afişinin İncelenmesi:

Afişin özgün adı: Derviş

Afişin tasarım yılı: 2017

Yazan: Hüseyin Şen

Eserin konusu: Eser konusu hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

Eser Hakkında İrdeleme: Görsel 7’de ilk dikkati çeken görüntü, mevlevi figürüdür. Tasarımda orta kısımda ayakta belden aşağısı eğilmiş bir figür bulunmaktadır. İllüstratif bir çizimdir. Tasarım sepya tonlarındadır. Görsel arka fonun bir ton koyu rengi gibi tasarlanmıştır. Tiyatronun ismi için kalın, hareketli, el yazısı gibi bir yazı fontu tercih edilmiş ve üst orta kısımda illüstrasyonun hemen üstünde yazar ismi ile birlikte konumlandırılmıştır. Diğer bir yazı bloğu ise tasarımın ortasına gömülen Yunus Emre’ye ait şiir dizeleridir. Alt orta kısımda Tepebaşı Belediyesinin logosu üstünde ise oyuncular, yer, zaman ve teknik ekibin yazılı olduğu sola yaslı yazı bloğu bulunmaktadır. Yazı rengi olarak beyaz ve fon renginin koyu tonu kullanılmıştır.

Eser Yorumu: Tasarımda kullanılan oyun adı ve görsele istinaden Farsça bir kelime olmakla birlikte bütün müslüman milletlerin dillerine girmiş olan derviş, esasen “muhtaç, yoksul ve dilenci” anlamlarına gelse de geniş bir coğrafyada uzun süre kullanılması sebebiyle değişik mânalar kazanmıştır. Bir görüşe göre kelime “kapı önü” anlamına gelen der-pîştin gelmiştir. Ayrıca derviş kelimesi hem yoksul kişi, hem de zengin bile olsa her yönden Allah’a muhtaç olduğu şuuruna sahip sûfi anlamında kullanılmaktadır (URL-3. Herevî: 236, 513, 606).

Tasvir edilen görsel yoksulluk ve gönül zenginliğini, aynı zamanda fâni olmayı ifade ediyor. Tasarım siyah zeminde kullanılan illüstrasyon tekniği ile hikayeleştirilmiş ve görselleştirilmiştir. Leke dengesi kurulmuş kompozisyonda yazı unsuru da okuyucuyu rahatsız etmeyecek, açık ve afiş konusunu kapsayan bir biçimde verilmiştir. Görsel aynı zamanda Mevlevi duruşuna da gönderme yapmaktadır. Yani kişisel isteklerden sıyrılmış, insan sevgisi, Hakka dönüş, iyiye ve güzele gidiş, insanın kendini, nefsinin terbiye etmesi görüşüne dayalı bir tasavvur düşüncesidir.

Sonuç

Yunus Emre; "Yaratılanı sevdik, yaratandan ötürü" diyerek hoşgörünün önemini vurgulamış, Türkçeyi güzel kullanarak halka açık bir dille hitap eden eserler bırakmıştır. Eserleri tasavvuf ağırlıklıdır. Tasavvuf; ruhunu temiz tutmak, Allah sevgisini kalbinde yaşamak, Allah'ı öylesine sevmektir ki cennet için değil, onun sevgisine erişebilmek için uğraş vermek, ömrünü bu yola adamak demektir.

Bu çalışmada Yunus Emre tiyatro afişlerinden ulaşılabilen eserlerden yedi adet afiş seçilmiş ve içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Afiş tasarımlarının görsel anlamda, etkili kompozisyon kurgusu gözlenirken, tipografik unsurlar anlamında ise görsellerin gerisinde ikinci planda yerleştirildiği görülmektedir. Ayrıca yazar, yönetmen, teknik ekip bilgilerinin yer aldığı yazılar tasarımların üçte birlik bir alanında konumlandırılmış, kullanılan renk olarak, kompozisyon ilişkisi içinde görsel bütünlüğü bozmayacak şekilde kurgulanmıştır. İncelenen afişlerden üçünde, görsel gösterge olarak fotoğraf kullanılarak optik gerçekliğe vurgu yapılan bir bulgu olarak dikkat çekmektedir.

Yapılan incelemeler sonucu, söz konusu afişlerde Yunus Emre'nin hayata, Yaradan'a bakışı, bazen bir metaforla bazen de kendisini tasvir eden bir fotografik göstergeyle verilmeye çalışılmıştır. Yapılan çalışmalar o dönemin şartlarına işaret ederken arayışı simgeleyen nesnelere izleyicinin gözleri önüne serilmektedir. Yunus Emre'nin Yaradan sevgisi, bilinen bir gerçek iken afişlerde kullanılan kodların anlam aktarımını başarıyla yaptıkları görülmektedir. Bu afişlerin yapım amaçları Yunus Emre'nin hayatı ve eserlerindeki Allah sevgisi, insan sevgisi, kalp ve ruh temizliğini izleyen herkese göstermektir.

Eser analizlerinde mesajın görselleştirilmesi sürecinde sade, yalın bir anlatım dili kullanılmıştır. İlk iki afiş çalışmasında mesaj metaforik anlam taşıyan bir imgeyle oluşturulmuştur. Deve diken bitkisi ve yılanlı ağaç görselleri Yunus Emre yerine kullanılmış ve tasarımlarda ifade olduğu gibi değil, metafor ve kodlarla oluşturulan özel anlamlandırmalarla yapıldığı görülmektedir. Sonraki çalışmalarda fotografik bir öğeyle afişlere konu olan Yunus Emre tasvir edilirken, bazı tasarımlarda düz anlam kurgusuyla değil de kodlarla (dönüştürülen) metaforlarla verilen anlatım tasarıma ilgiyi artırdığı sonucuna ulaşabiliriz.

KAYNAKÇA

- Artan, H. I., Uçar, T. F. (2018). Kaligrafi ve tipografinin afiş sanatına yansımaları. *Akademik Sanat; Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, (3), 6, 10-27
- Becer, E. (2011). *İletişim ve grafik tasarım*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları
- Serin, Y., Nalan, E., Yavuz, E. (2006). Çağdaş dünya ve türk afiş sanatı bağlamında, türk afiş ustası ihap hulusi görey'in tamamlanmamış afişlerine bir eleştirel bakış, *Güzel Sanatlar Dergisi*, (17), 113-123
- Yayla, H. (2014). Afiş Sanatının Görsel İletişim Sanatlarındaki Yeri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul.
- Yüksekbilgili, N. Ş. (2016). Afiş tasarımında dikkate alınan kriterlerin algılanmasının analizi, *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (1), 33-46
- Teker, U. (2002). *Grafik tasarım reklam*, İzmir: Dokuz Eylül Yayıncılık
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe sözlük*. (10. Bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu
- URL-1. <https://www.etkinlik.com.tr/yunus-emre-tiyatro-oyunu-7294>
- URL-2. <http://www.devtiyatro.gov.tr/DevletTiyatro/tr/>
- URL-3. <https://islamansiklopedisi.org.tr/dervis>
- Afişler
- Yunus Emre Afişi [Görsel 1]. <https://www.etkinlik.com.tr/yunus-emre-tiyatro-oyunu-7294> sayfasından erişilmiştir.
- Divane Ağaç (Yunus Emre) Afişi [Görsel 2]. <https://biletinial.com/tiyatro/divane-agac-yunus-emre-dt> sayfasından erişilmiştir.
- Yunus Emre Afişi [Görsel 3]. <https://www.nadirkitap.com/yunus-emre-oyun-2-bolum-recep-bilginer-devlet-tiyatrosu-oyun-brosuru-kitap19866379.html> sayfasından erişilmiştir.
- Yunus Emre Aşk-ı Revan Afişi [Görsel 4]. <https://www.biletix.com/etkinlik/0OD02/ISTANBUL/tr> sayfasından erişilmiştir.
- Bir Yunus Hikayesi Afişi [Görsel 5]. <https://sckkonya.com/Etkinlik/Detay/61/bir-yunus-hik%C3%A2yesi--kumdan-sehir> sayfasından erişilmiştir.
- Yunus Afişi [Görsel 6]. <https://www.ius.edu.ba/tr/etkinlik/yunus-tiyatro-oyunu> sayfasından erişilmiştir.
- Derviş Afişi [Görsel 7]. <http://www.tepebasi.bel.tr/hd.asp?hid=6173> sayfasından erişilmiştir.

YUNUS EMRE’NİN DİVANINDA GEÇEN ŞİİRLERİN HZ. PEYGAMBER’İN HASTALARA YAKLAŞIMI İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Garip Aydın¹

Özet

Sanayi devrimi ve teknolojik gelişmelerle birlikte insanoğlu maddi olan şeylere daha çok meyletmış bedeni hazları öncelemiştir. Ancak maneviyatını ve ruhsal yönünü ihmal edip görmezlikten gelen insanlığın bu yönelişi onlara felah getirmemiştir. İnsanların manevi yönden yaşamış oldukları büyük boşlukları gören batı dünyasında özellikle son elli yıldır hastalara, yaşlılara, gençlere, kimsesiz çocuklara, bağımlılara ve manevi desteğe muhtaç bütün kesimlere yönelik manevi destek uygulamaları ve çalışmaları yapılmaktadır. İnsanların maneviyat ile ilgili ihtiyaçları bugün kabul edilmekle birlikte bunun nasıl giderileceği konusunda farklı yaklaşımlar mevcuttur. Bu uygulamalarda temel problemlerden birisi manevi desteğin ne olduğu, manevi destek uygulamalarında hangi ilkelerin esas alınacağı ve neticede insanların istifade edip etmediğinin nasıl tespit edileceğidir.

2015 yılında hazırlanmış olan *Hadislerde Hastalara Yönelik Manevi Destekler* tezimizde Manevi destek kavramı tanımlanmış ve Hz. Peygamber’in hastalara yaklaşımı yirmi dört başlık altında incelenmiştir. Mezkûr çalışmada ulaşılan sonuçlardan birisi, modern hastanelerde yatan hastaların psikolojik problemleriyle ilkçağ filozoflarının ve İslam ahlak bilginlerinin zikrettikleri problemlerin benzer olduklarının tespit edilmesi ve İslam ahlak geleneğinde manevi destek konusunda zengin bir literatürün olduğu ve bunların araştırılması gerektiği idi. Klasik ahlak eserlerinde ahlak ilminin gayesi mutluluğu kazanmak ve mutsuzluktan kurtulmak olarak açıklanmış, güzel ahlakın temeli kabul edilen hikmet, iffet, şecaat ve adalet ile kötü ahlakın temeli kabul edilen, cehalet, şehvet, korkaklık, zulüm konuları işlenmiştir. Bütün insanlarda var olan akıl, şehvet ve öfke kuvvetinin dengesinin bozulmasıyla ortaya çıkan ahlaki zaaflar, günümüz insanın yaşamış olduğu ruhsal bunalımlarla yakından ilişkilidir. Bu eserlerin müellifleri insanlarda bulunan bu temel kuvvetlerin dengelenmesi için çözümler üretmeye çalışmışlardır. Ahlak konusunu sistematik olarak inceleyen ve uygulayan tasavvuf geleneğinin yetiştirmiş olduğu önemli şahsiyetlerden birisi Yunus Emre’dir. Şiirlerinde insanın ruh dünyasına hitap eden Yunus Emre manevi alanda boşluğa düşmüş günümüz insanlarına önemli mesajlar vermektedir. Bu çalışmada Yunus Emre’nin Divanındaki beyitlerle Hz. Peygamber’in hastalara yaklaşımında sergilediği ilkelerin karşılaştırılması yapılacaktır. Bu bağlamda giriş bölümünde manevi destek kavramı ve Yunus Emre’yi bu yönüyle inceleyen çalışmalar incelenecek ayrıca *Divan*’da geçen kendini bilme ve manevi rehber ihtiyacı ile ilgili beyitler incelenecektir. Birinci bölümde Hz. Peygamberin hastalara yönelik yaklaşımında sergilediği güzel söz, dünyaya bakış açısının değiştirilmesi ile hastaları bilgiye, iman gücünü kullanmaya, maneviyata, ibadetlere, Kur’an okumaya, istiğfara, sadaka vermeye, tevekküle, şükre, sabra ve takvaya yönlendirmesi ile Yunus Emre’nin Divan’ında geçen bu konularla ilgili beyitler karşılaştırılacak ve benzer yönler tespit edilemeye çalışılacaktır.

Bu tespitler yapılırken Ragıp Güzel’in hazırlanmış olduğu *Yunus Emre Divanı* baştan sona taranmış konuyla ilgili beyitler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma ile manevi destek ve rehberlik alanında hastanelerde, huzurevlerinde, yetimhanelerde, bağımlı olan gençlere yönelik hizmetlerde, yurtlarda ve çeşitli mekânlarda manevi destek hizmeti sunan kimselere katkı sağlanması hedeflenmektedir. Ayrıca Yunus Emre’nin bu alanda söylediği sözlerin hadislerdeki karşılıkları da tespit edilmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Peygamber, Yunus Emre, Manevi Destek

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi, garipaydin@aksaray.edu.tr, ORCID:0000-0003-4697-6327

THE COMPARISON OF YUNUS EMRE'S POEMS IN THE WORK NAMED DİVAN WITH THE PROPHET'S APPROACH TO PATIENTS

Abstract

With the industrial revolution and technological developments, human beings have been more inclined to material things and have prioritized body pleasures. However, this orientation of humanity, which neglected and ignored its spirituality and spiritual aspect, did not bring them peace. In the western world, which sees the great gaps that people have experienced in terms of spirituality, spiritual support practices and studies have been carried out for the sick, the elderly, the youth, orphans, addicts and all segments in need of spiritual support, especially in the last fifty years. Although people's spiritual needs are acknowledged today, there are different approaches to how to overcome this. One of the main problems in these practices is what spiritual support is, what principles will be taken as basis in spiritual support practices, and how to determine what people benefit as a result.

The concept of spiritual support was defined in our dissertation on moral support for patients in the Hadiths prepared in 2015, and the Prophet. The approach of the Prophet to the patients was examined under twenty four headings. One of the conclusions reached in the aforementioned study was that it was determined that the psychological problems of patients hospitalized in modern hospitals and the problems mentioned by ancient philosophers and Islamic moral scholars were similar, and that there was a rich literature on spiritual support in the Islamic moral tradition and these should be investigated. In the classical moral works, the aim of moral science is explained as gaining happiness and getting rid of unhappiness. In these works, the subjects of wisdom, chastity, courage and justice, which are accepted as the basis of good morality and the subjects of ignorance, lust, cowardice and cruelty, which are accepted as the basis of bad morality, were examined. The moral weaknesses that emerge with the disturbance of the force of mind, lust and anger that exist in all human beings are closely related to the psychological crises that today's people have experienced. The authors of these works tried to find solutions to balance these basic forces found in humans.

Yunus Emre is one of the important figures raised by the Sufism tradition, which systematically examines and implements the issue of morality. Addressing the spiritual world of man in his poems, Yunus Emre gives important messages to today's people who have fallen into a void in the spiritual field. In this work, with the couplets in Yunus Emre's Divan, Hz. The principles exhibited by the Prophet in his approach to patients will be compared. In this context, the concept of spiritual support and the studies that examine Yunus Emre in this aspect will be examined in the introduction, and the couplets related to the need for self-knowledge and spiritual guide in the Divan will be examined. In the first part, Hz. The approaches that the Prophet exhibited in his approach to the patients and the couplets of Yunus Emre related to these issues in the Divan will be compared and similar aspects will be determined. This comparison will be within the framework of the following topics. using the power of faith, turning to knowledge, worshipping, reading the Qur'an, giving forgiveness, giving charity, submission, thank you, patience

While making these determinations, the Yunus Emre Divan prepared by Ragıp Güzel was scanned thoroughly and couplets related to the subject were tried to be determined. The aim of this study is to contribute to people in need of spiritual support and those who provide spiritual support services in hospitals, nursing homes, orphanages, services for dependent youth, dormitories and various places in the field of spiritual support and guidance. With this study, it is aimed to contribute to people who provide spiritual support services in hospitals, nursing homes, orphanages, services for dependent youth, dormitories and various places in the field of spiritual support and guidance. In addition, the equivalents of the words Yunus Emre spoke in this field in the hadiths will also be determined.

Keywords: Prophet, Yunus Emre, Moral Support

Giriş

Yunus Emre'nin yaşadığı miladi 13. y.y. Müslümanların moğol baskınlarına maruz kaldığı ve ruhsal olarak büyük travmalar yaşadığı dönemlere rastlamaktadır.¹ İnsanlar büyük musibetlerle karşı karşıya kaldıklarında sadece maddi olarak değil, manevi olarak da büyük desteklere ihtiyaç duyarlar. Yunus Emre dönemindeki bunalım ve ruhsal çöküntüler günümüzde de benzer şekilde yaşanmaktadır. Maddi yönden gelişmiş olan ülkelerde antidepresanların ve intihar oranlarının çoğalması insanların manevi ve ruhsal yönden açıklıklarını açık bir şekilde göstermektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) verilerine göre bir milyara yakın insan ruhsal bozuklukla yaşamakta ve her kırk saniyede bir insan intihar etmektedir.² Yunus kendi dönemindeki insanlara şiirleriyle yapmış olduğu manevi destek ve rehberlik günümüz insanları içinde önemlidir. Bu çalışmada Yunus'un şiirleri bu bağlamda değerlendirilecek ve *Divan*'da³ geçen şiirlerin Hz. Peygamber'in hasta ziyaretlerinde ortaya koyduğu ilkelerle karşılaştırılması yapılacaktır. Hadislerin sadece kaynakları verilecektir. Hadislerin senet değerlendirmeleri "*Ayetler ve Hadisler ışığında Hastalara Yönelik Manevi Destekler*", kitabında yapıldığı için burada ayrıca yapılmayacak sadece kaynak yerlerine işaret edilecektir.

Yunus Emre'nin manevi rehberlik yönüne vurgu yapan çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan birisi Fatma Zehra Şimşek'in, *Manevi Danışmanlık İlkeleri Bağlamında Mevlana ve Yunus Emre Düşüncesinin Değerlendirilmesi* adlı Yüksek Lisans çalışmasıdır.⁴ Bu çalışmada Manevi Danışmanlık ilkeleri bağlamında Yunus Emre'de ilahi aşk, ibadet, insan sevgisi ve ölüme hazırlık konuları incelenmiştir. Cümle sıkıntılarının ilahi aşkla çözülebileceğini, ibadetlerin bu noktada stresi önlemede yöntem olarak kullanıldığını ayrıca insan sevgisiyle insanların kin, nefret ve düşmanlıktan uzaklaşip sevgi ile psikolojilerinin rahatlayacağını, insanların dünyada korktukları ölüme de farklı bir bakış açısı getirerek ölümü ebedi mutluluk hayatına bir geçiş olarak göstererek manevi rehberlik yaptığını şiir örnekleriyle anlatmıştır.⁵ Metin Yasa, Tanrı, öteki, İnsan ve Dostluk kavramlarının manevi rehberlikle ilişkisini kurduğu, *Manevi Rehberlikte Varlıklararası Olumlu Derin İlişkiler Kurmanın Mistik Değeri-Yunus Emre Örneği*- adlı makale yazmıştır.⁶ Nevzat Tarhan *Yunus Terapi* adlı eserinde manevi kavramları kullanarak, inanç değerlerinin tedavi edici etkisinin bilimsel kanıtlarını sunan EMDR yöntemi ile karşılaştırma yaparak Yunus'un hem kendi toplumuna hem daha sonraki toplumlara ruhsal olarak olumlu katkı sunacak beyitler sunduğunu söylemektedir.⁷ Tarhan bu çalışmasında, Yunus'un hem kendi toplumuna hem daha sonraki toplumlara ruhsal olarak olumlu katkı sağlayacak beyitler sunduğunu söylemiştir. O dönemde acımasızlığın, menfaatperestliğin, düşmanlığın had safhada olduğunu söyleyen Tarhan, Yunus'un insan potansiyelini harekete geçirerek onların depresyona girmesini engellediğini, travmaları tedavi ettiğini söylemiştir.⁸

Yunus, Hz. Peygamber'in hadislerine vakıftır. Hatta bir beytinde on iki bin hadisi cem ettiğini söylemektedir.⁹ Ona göre Müslümanlar bu hadislerin muhtevasına uygun yaşamalı, Nebi'nin varisi olan hocalar, halkın başına zahmetli olmamalı, kolaylaştırmalı, zorlaştırmamalıdır.¹⁰ Yunus bir beytinde buna dikkat etmeyen hocaları tenkit etmektedir: "Peygamber yerine geçen hocalar, Bu halkun başına zahmetli oldı."

¹ Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Ankara, 1990) 2-3.

² <https://www.who.int/news/item/01-10-2020-world-leaders-celebrities-to-join-who-s-big-event-for-mental-health-on-10-october>(erişim: 26.12.2020)

³ Yunus Emre *Divan*'ının çeşitli nüshaları için bkz. Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı*, s. 60-61.

⁴ Fatma Zehra Şimşek *Manevi Danışmanlık İlkeleri Bağlamında Mevlana ve Yunus Emre Düşüncesinin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Konya, 2019)

⁵ Şimşek, *Manevi Danışmanlık İlkeleri*, 137-167.

⁶ Metin Yasa, *Manevi Rehberlikte Varlıklararası Olumlu Derin İlişkiler Kurmanın Mistik eğeri-Yunus Emre Örneği*- Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 42 (2017), 5-15.

⁷ Nevzat Tarhan, *Yunus Terapi*, (İstanbul, Timaş Yayınları, 2019)

⁸ Tarhan, *Yunus Terapi*, 50, 61.

⁹ Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı*, 186.

¹⁰ Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı*, 113.

1. Manevi Destek Bağlamında Hz. Peygamber'in Hastalara Yaklaşımı ve Yunus'un Şiirleri

Burada dikkat edilmesi gereken hususlardan biri, hasta denildiği zaman sadece hastanede yatan hastalar değil, ruhsal bunalım yaşayıp ruhsal dengesini kaybeden her bir birey anlaşılmalıdır. Zira Kur'an'da "hasta" kelimesinin geçtiği yerlerin çoğunda kalp hastalığına dikkat çekilmiş bunların şirk, küfür, nifak, şüphe ve ikiyüzlülük olduğu vurgulanmıştır.¹¹ Hastalara manevi destek¹² verilebilmesi için hastanın terapiye katılması, gayret göstermesi gerekmektedir. Bunun yapılabilmesi için insanın kendisini tanıması ve iç dünyasına yönelmesi, kalp, ruh, nefis, akıl gibi manevi kuvveleri bilmesi önem arz etmektedir. Bu sebeple manevi destek çalışmasında bu kavramlara ayrı başlıklar açılmıştır.¹³ Burada çalışmanın hacminin sınırlı olması sebebiyle onlara girilmeyecektir. Yunus emrenin şiirlerinde insanın kendisini tanımasına vurgu yapmakta, okumaktan ve ilimden maksadın bu olduğunu söylemekte ve insan kendini tanımaz ise okumanın, ilmin bir şey ifade etmeyeceğini söylemektedir.

Yunus Emre "bir ben var bende benden içerü"¹⁴ diyerek iç dünyasına yönelmiş ve içindeki nefisini düşman olarak görmüştür.¹⁵ Ona göre hakikati bulmak isteyenler önce kendini bilmeli ve benlik duygularını terbiye etmelidir.¹⁶ Bir beytinde bunu şu şekilde ifade etmiştir:

İlim ilim bilmektir,

İlim kendin bilmektir.

Sen kendini bilmezsin,

Ya nice okumaktır."¹⁷

Yunus bir beytinde kendi içindeki farklı duygulara da işaret etmektedir. Bu bağlamda Yunus, iç dünyasında yaşadığı dalgalanmaları bahar ve kışa benzetmiştir.

Bir dem sanasın kış gibi,

Şol zemheri olmuş gibi

Bir dem beşâretde toğar,

Hoş bâğ-ıla bustân olur.¹⁸

Yunus kendini bildikten sonra bütün korkularından kurtulduğunu çünkü kendini bularak dosta kavuştuğunu söylemiştir.¹⁹ Burada hasta olan kimselerin korku ve kaygılarından kurtulması için önemli bir rehberlik söz konusudur.

1.2. Yunus Emre'de Hasta Ziyareti

Hasta ziyareti ile ilgili haberler otuzu aşkın sahabeden nakledilmektedir. Hasta ziyareti ile ilgili hadislerde birçok rivayet vardır.²⁰ Bazı rivayetlerde hasta ziyareti Müslümanın Müslüman üzerindeki hakkı olarak nakledilmiştir.²¹ Ebû Hüreyre'den kudsî olarak nakledilen bir rivayette: "Allah, (kıyamet günü

¹¹ Bk. Bakara, 2/10; Maide, 5/52; Enfal, 8/49; Tevbe, 9/125; Nur, 24/50; Ahzab, 33/12; Muhammed, 47/20.

¹² Manevi Destek kavramıyla ilgili geniş bilgi için bk. Garip Aydın, Ayetler ve Hadisler ışığında Hastalara Yönelik Manevi Destekler, (Kayseri, Kimik Yay., 2019)

¹³ Garip Aydın, Hadislerde Hastalara Yönelik Manevi Destekler, Yayımlanmamış Doktora Tezi, SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü (Isparta, 2015) 25-32.

¹⁴ Tatçı, Yûnus Emre Divanı, 104.

¹⁵ Rağıp Güzel, Yûnus Emre Divanı, (İstanbul, Çelik Yayınevi, 2009) 227.

¹⁶ Güzel, Yûnus Emre Divanı, 174

¹⁷ Güzel, Yûnus Emre Divanı, 127.

¹⁸ Güzel, Yûnus Emre Divanı, 117

¹⁹ Güzel, Yûnus Emre Divanı, 221.

²⁰ Buhâri, Cihad, 168; Nikâh, 71; Merda, 4; İbn Hibban, Sahih, VIII, 116; Ebû Davud, Cenaiz, 11; Neseî, Tıb,8; Ahmed, IV, 406.

²¹ Buhâri, Cenaiz, 2; Edebü'l-Müfred, s. 137; Müslim, Selam, 3; İbn Hibbân, Sahih, I, 476; İbn Mace, Cenaiz, 1; Darimi, İsti'zan, 5; Ahmed, II, 332.

kuluna) buyurur: “Ey insanoğlu! Ben hasta oldum, beni ziyaret etmedin. Kul, der ki: ‘Ey Rabbim! Ben seni nasıl ziyaret ederim, sen âlemlerin Rabbisin?’ (Hasta olmazsın, hiç bir şeye ihtiyacın yoktur.) Allah (c.c.); ‘Falan kulum hastalandı. Eğer onu ziyaret etseydin, beni (rıza ve rahmetimi) onun yanında bulacaktın’²² buyrulmuştur.

Yunus şiirlerinde hasta ziyaretinin önemine dikkatleri çeker.

“Bir hastaya vardın ise

Bir yudum su verdin ise,

Yarın anda sana gele

Hakk şarabın içmiş gibi.”²³

Burada bir yudum su verme ile sadece maddi destek değil, hastaya manevi bir destek, moral vermek, onu teselli etmek olarak da anlaşılmalıdır. Ayrıca Hz. Peygamber’in naklettiği kudsî hadiste hastayı ziyaret etseydin Allah’ı onun yanında bulurdun rivayeti ile Yunus’un gönüller yapmaya geldim şiiri arasında ilişki vardır. Yunus bir şiirinde,

“Ben gelmedüm da’viyiçün,

Benim işüm seviyiçün.

Dostun evi gönüllerdür.

Gönüller yapmaya geldim”²⁴ demiştir. Çünkü ona göre dosta giden yol gönülden geçer. Yukarıda zikredilen hadiste ifade edildiği gibi, Allah’ın rızası hastanın gönlünü alarak gerçekleşecektir. Böylelikle hastanın gönlünden dosta giden bir yol bulunacaktır. Bu sebeple olsa gerek Yunus gönül yıkmayı bu âlemdeki en kötü fiillerden saymıştır. “Gönül Çalab’ın tahtı. Çalab gönüle baktı. İki cihan bedbahtı, kim gönül yıkar ise” dizeleriyle bunu ifade etmiştir.²⁵ Yunus’a göre gönül beytullahıdır. Gönül yıkanın namazı ve haccı yoktur.²⁶ “Ak sakallı pir koca, bilinmez hali nice, emek yimesün hacca, bir gönül yıkar ise.”²⁷

Yunus’a göre Allah kuluna kulun kendisinden daha yakındır.²⁸ Kul bu şura ererek Allah’ı tanıdığı zaman O’nun yanında olduğunu kavrayabilir. Burada hastaya dolaylı bir ders de verilmektedir. Eğer hasta olan kişi Allah’ı tanır, O’nun esma ve sıfatlarını bilir ve O’na yönelirse O’nu her daim yanında hissedecek, manevi bir kuvvet bulacaktır.

1.3.Manevi Destekte Güzel Sözün Önemi

Hz. Peygamber’in hastalara yaklaşımında dikkatleri çeken hususlardan biri onun, neredeyse bütün hasta ziyaretlerinde hastalara güzel ve olumlu sözler söyleyerek onları rahatlatması aynı zamanda hasta ve hastalıklarla ilgili rivayetlerin hemen hepsinde hastalara moral vermesidir. Hz. Peygamber arkadaşlarından birinin hasta olduğunu duyunca mutlaka onu ziyaret etmeye çalışır ve öncelikle hastanın kaygılarını giderir ve önemli bir şey yok derdi. Daha sonra bu hastalığın o kimse için, Allah’ın izniyle (maddi-manevi) temizleyici olduğunu söylerdi.²⁹

Şiirlerinde güzel sözleri inci tanelerine benzeten Yunus Emre, bunların dertlilere derman olacağını söylemiştir. “Bir dem dilinden dür döker. Dertlilere dermân olur.”³⁰ Yûnus Emre sözün insan üzerinde çok güçlü ve etkili olduğunu farkındadır. Başka bir şiirinde bunu şekilde

²² Müslim, Birr, 13; Buhârî, el-Edebü’l-Müfred, s.137; İbn Hibban, Sahih, I, 503.

²³ Güzel, Yûnus Emre Divanı, 370.

²⁴ Tatçı, Yûnus Emre Dîvânı, 93.

²⁵ Tatçı, Yûnus Emre Dîvânı, 93.

²⁶ Tatçı, Yûnus Emre Dîvânı, 258.

²⁷ Güzel, Yûnus Emre Divanı, 301.

²⁸ Tatçı, Yûnus Emre Dîvânı, 98.

²⁹ Buhârî, Merda, 10, 14; Neseî, Tıb, 13; İbn Hibban, Sahih, VII, 225; Taberanî, el-Mu’cemü’l-Kebir, XI, 342.

³⁰ Güzel, Yûnus Emre Divanı, 118.

beyitlere dökmüştür: “Söz ola kese savaşı, söz ola bitüre başı. Söz ola ağulu aşı, bal ile yağ ide bir söz.

Kişi, bile sözün demini,

Dimeye sözün kemini,

Bu cihan cehennemini,

Sekiz uçmağ ide bir söz.”³¹ Buna göre kişinin iç dünyasında yaşadığı cehennem hayatı bir sözle değişebilir ve cennete dönebilir. Ancak Yûnus’a göre güzel sözün söylenebilmesi kalbin yumuşaklığı ile alakalıdır. Güzel söz, yumuşak bir kalbin eseridir. Ona göre taş gibi gönüllerden güzel söz çıkmaz.

“Taş gönülde ne biter?

Dilinde ağı tüter.

Nice yumuşak söylese,

Sözi savaşa benzer.”³²

Konuyla ilgili Hz. Peygamber’in dikkat çektiği bir nokta daha vardır ki, çok önemlidir. O da ‘sözün büyü’sü’dür. Hz. Peygamber, bir hadislerinde sözü, sihir’e benzetmiştir.³³ Sihir bilindiği gibi, aslında olmayan bir şeyi oldu gibi göstermektir. Sihir’in aslı, hakikati tersine çevirmektir.³⁴ Buna göre kişi, söz ile olmayan bir şeyi olduğu gibi gösterebilir. Söz ile insanları kandırabilir, korkutabilir. Burada Yûnus sözün bu gücünün olumlu yönde kullanılmasını tavsiye ediyor ve söz ile bir aşı zehir de yağ ile bal da edebilirsiniz diyor.

1.4.İmanın Büyük Gücü

“Emn” kelimesi emniyette, huzurda olmak, güvende olmak; korkunun ve hıyanetin zıddı anlamlarına gelen iman ise, bir şeyi tasdik etmek demektir.³⁵ Bu tanımlarda ifade edilen husus, imanın kişiye güvenlik ve huzur bahşedeceğidir.³⁶ İman, bütün ahlaki değerlerin ve erdemlerin merkezidir. İman, insanın kalbinde derin bir huşu hissi uyandırır ve hayatında köklü dürüstlük değişikliklerine sebep olur.³⁷ Hz. Peygamber bir hadislerinde iman kalbe girdiği zaman kalb açılır ve genişler buyurdu. Ardından “Allah kimin kalbini İslam’a açarsa onun sadrını genişletir” ayetini okudu.³⁸ Yunus Emre Allah’ın yardımı ve inayeti olduktan sonra hiçbir gam ve kederinin kalmayacağını şu dizelerinde ifade ediyor:

“İki cihan zindanısa

Gerek bana bustân ola

Ayrık bana ne gam gussa

Çün inayet dosttan ola.”³⁹

³¹ Güzel, Yûnus Emre Divanı, 151-152.

³² Güzel, Yûnus Emre Divanı, 128.

³³ Buhârî, Nikâh, 48; Tıb, 50; İbn Hibban, Sahih, XIII, 112; Ebû Davud, Edep, 94,95; Darimi, Salat, 199; Malik, Kelam, 3; Ahmed, IV, 263.

³⁴ İbn Manzur, Lisanü'l-Arab, 'shr' mad., IV, 348.

³⁵ İbn Manzur, Lisani'l-Arab, 'Emn' mad., XIII, 21.

³⁶ Fazlur Rahman, İslam Geleneğinde Sağlık ve Tıp (Health and Medicine in the İslamic Tradition), çev., Adnan Bülent Baloğlu-Adil Çiftçi, (Ankara, Ankara Okulu Yay. 1997) 20.

³⁷ Toshihiko İzutsu, Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar, çev. Selâhattin Ayaz, (İstanbul, Pınar Yay. 1991) 246.

³⁸ İbn Ebî Şeybe, Musannef, XIII, 221; Hâkim, Müstedrek, IV, 346.

³⁹ Güzel, Yunus Emre Dîvânı, 51.

Yunus Emre, Allah'ı tanımayan ve O'na bağlanmayan kimsenin cansız yürüyen kimseye benzetmiştir.⁴⁰ Ona göre Allah'ı bilen ve O'na bağlanan kimsede gam, keder denilen şeyden eser kalmaz. Büyük bir ferahlık hisseder. "Ol canda ki ışk ola, anda gussa olmaya, bu ışk bana gelelden gussam gitti güldüm ben." Hatta Yunus bunu bir adım öteye götürür ve O'nu buldumya her şeyim yağma olsun der.

"Canlar canını buldum,

Bu canım yağma olsun.

Assı ziyandan (kardan-zarardan) geçdüm,

Dükkânım yağma olsun."⁴¹

Eğer kişi, her şeyden ve herkesten çok Hakk'ı sevecek olursa Cenab-ı Hak kendisini seven kullarının dertlerine deva kılar.⁴² Yunus tevhid inancıyla panik tedavisi yapmış oluyor. Allah bilinmediği zaman tam bir huzur duygusu yaşanmaz.⁴³

"Sensin Rahim sensin Kerim,

Allah sana sundum elim.

Senden artuk yoktur emün,

Allah sana sundum elimi.

Gözlerim üşde süzüldi,

Cânum gevdeden üzüldi (ayrıldı),

Dilüm tetiği bozuldu.

Allah sana sundum elüm."

Hz. Peygamber'in "Kim insanların en güçlüsü olmak isterse Allah'a tevekkül etsin."⁴⁴ sözü, kâinatın yaratıcısına dayanıp güvenmenin insana manevi ve maddi vereceği gücü göstermektedir. "Kim Allah'a tevekkül ederse O, ona yeter."⁴⁵ İnsanın herşeyi kontrol etme isteği onu tevhitte uzaklaştırıyor ve strese sebep oluyor. Yûnus ömrünün sonlarına doğru yazdığı anlaşılabilir şiirinde, ecelin geldiğini, gözlerinin ferinin söndüğünü, konuşamaz olduğunu ve elini Allah'a uzattığını söylüyor.

1.5.Bakış Açısını Değiştirmek

Hz. Peygamber, hastalıklara bakış açısının önemiyle ilgili olarak müminler ile münafıkların farkını zikretmiş ve inanan insanların hastalıklara bakışının farklı olması gerektiğini açık olarak anlatmıştır. Hadislere göre inanan bir kimse hastalıkları bir fırsat olarak görür. Kalplerinde hastalık olanlar ise niçin hastalandıklarını ve niçin iyileştiklerini bilmezler. Çünkü "Mümin'e bir hastalık isabet ettiği zaman Allah onu affeder geçmiş günahlarını bağışlar ve bu hastalığı onun geleceği için öğüt olur."⁴⁶

Yunus Emre'de herhangi bir sıkıntı ve zorlukla karşılaştığında olumlu ve fırsat yönlerini görmekte ve olumsuzluklara odaklanmamaktadır. Bir beytinde, "gülle diken bir aradaysa gülü

⁴⁰ Güzel, Yunus Emre Dîvânı, 238.

⁴¹ Güzel, Yûnus Emre Divanı, 264-265.

⁴² Güzel, Yunus Emre Dîvânı, 292.

⁴³ Tarhan, Yunus Terapi, 116, 118.

⁴⁴ Hâkim, Müstedrek, IV, 301.

⁴⁵ Talak, 65/3.

⁴⁶ Buhârî, el-Edebü'l-Müfred,173; Ebû Davud, Cenaiz, 1.

görürüm, dikene elim uzanmaz”⁴⁷ diyerek hem nimetlere hem de musibetlere bakış açısını çok güzel özetlemekte ve sıkıntıları değil, güzellikleri görüp Allah’a şükrettiğini söylemektedir.

1.6.Sabırla Yardımı Beklemek

Kabir başında ağlamakta olan bir kadının yanına uğrayan Peygamberimiz (s) kadına, “Allah’tan kork ve sabret!” deyince, onu tanımayan kadın, “Git başımdan, sen benim musîbetimi yaşamadın!” karşılığını verdi. Daha sonra onun Allah’ın elçisi olduğu kendisine söylenince büyük bir üzüntüyle kendisinden özür dileyen kadına Hz. Peygamber “Sabır, musîbetin ilk darbesinde (başa geldiği ilk anda) yapılan sabırdır” demiştir.⁴⁸

Yunus Emre girdiği manevi yolun çeşitli zorlukları olduğunu ve hedefe ulaşmak için acılara katlanmak gerektiğini söylemiştir. Bir şiirinde bunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Tuta sabr u kaâti,

Tahammül eyleye katı,

Terk eyleye sûtünü,

Bildüğün unutmak gerek.

Böyledir derviş dirliği,

Koya cümle ayyarlığı (hilekârlığı),

Andan bulısar erlüği,

Kahırlar çok yutmak gerek.”⁴⁹

Yûnus bu derd ile âh it

Kahr evinde neyler râhat

Bu derde derman keferet

Bir âhıla sûzdan gelür, şiiriyle Yûnus, kahır evi olan bu dünyada rahat olmayacağını, bunlara dervişliğin bir gereği olarak sabretmek gerektiğini söylemiştir.

1.7.İbadetlerin Maddi ve Manevi Etkisi

Kur’an-ı Kerim’de ve Hz. Peygamber’in sözlerinde ibadetlerin insanın ruhsal dünyasına yapacağı katkılardan söz edilmektedir. Yunus şiirlerinde ibadet yapmamayı mahrumluk olarak nitelendirmektedir. “Yunus sen kendüni görme, ibadet kıl, mahrum kalma. Gayrısına gönül virme, Allah sevgisi var iken.” Ancak kişi, bu ibadetlerinin neticesinde gönlündeki putları temizlemelidir. Ona göre bu putları temizlemeyen kimselerin taatleri abestir.⁵⁰ Hakkıyla namaz kılan kişinin günahlardan arınacağını gönlünden ikiliğin gideceğini ve bu kimselerde endişe olmayacağını söylemiştir.⁵¹

Resulullah (s) bir hadislerinde, “Ey Bilal! Kalk (ezan oku da), bizi namazla rahatlat”⁵² buyurmuştur. Yunus Emre de namazı Müslüman olmanın bir şartı olarak görmüş, namaz kılanların her ne dilerlerse bulacaklarını söylemiştir. Beş vakit namazı anlattığı beyitlerinde öğle namazı için şöyle demiştir:

⁴⁷ Tarhan, Yunus Terapi, 155.

⁴⁸ Buhârî, Cenaiz, 7; Ahkâm, 11; Cenaiz, 8; Ebû Davud, Cenaiz, 27; Ahmed, III, 143.

⁴⁹ Güzel, Yûnus Emre Dîvânı, 194.

⁵⁰ Tatçı, Yûnus Emre Dîvânı, 162-163.

⁵¹ Tatçı, Yûnus Emre Dîvânı, 165-167.

⁵² Ebû Davud, Edeb, 86; Ahmed, V, 371.

“Öyle namazın kılasın,
Her ne dilersen bulasın.
Tamudan azad olasın,
Kullar azad olsa gerek.
Ol ikindiye kılanlar,
Arı dirlik dirilenler,
Olardur Hakk’a erenler,

Her dem anlar irse gerek.”⁵³ Ona göre sabah namazını kılan bunun dünya ahiret faydasını görür. Namazını kılan kişide endişe ve korku olmaz. ⁵⁴

Hz. Peygamber, kendisine bir işin çözümü zor geldiği zaman namaza iltica etmesi⁵⁵ Yunus’un namazla her istediğine ulaşırsın sözünü destekliyor. İbadetlerin manevi etkisini kıran en önemli etkenlerden biri onları otomatik olarak yapmaya başlamaktır. Namazdan maksat insanın yüce ahlaka ulaşmasıdır. Yûnus’a göre namaz hakkıyla kılınmadığı zaman bunun gerçek manada yapılmış değildir. “Bir kez gönül yıktın ise bu kıldığın namaz değil, yetmiş iki millet dahi elin yüzün yumaz değil.”⁵⁶

1.8.Kur’an’ın Şifa Olması

Allah (c.c.), Kur’an’ın şifa olduğunu açık bir şekilde beyan etmiştir.⁵⁷ İbn Mâce ve Hâkim’in merfu olarak naklettikleri haberde Hz. Peygamber; “Size iki şifa veren şeyi, ‘bal ve Kur’an’ı tavsiye ediyorum” demiştir.⁵⁸ Yunus Emre bir şiirinde Allah’ın kudretini gereği gibi anlamının yolunun Kur’an’ı bilmekten geçtiğini söylemiştir.⁵⁹ Ona göre Kur’an aşıkların mürşididir. Hakk’ın varlığı ve varlığın iç yüzü Kur’an’da gizlidir.⁶⁰ Yunus, Kur’an bilmeyen kimselerin her işlerinde pişman olacağını şu şekilde beyitleştirmiştir:

“Her kim Kur’ân bilmedi
Sanki cihâna gelmedi
Derdine derman bulmadı
İşlerine pişmân ola”

Yunus Emre, bir başka dörtlüğünde Kur’an okumanın, Münker ve Nekir meleklerinin kabirde yapacakları sorgu ve suâli kolaylaştıracağını haber vermektedir: “Kur’an oku sen ey velî, Terkeylegil haram malı, Münker Nekir’in suâli, Tâ ki sana âsân ola.”⁶¹

1.9.Tövbe ve İstiğfar ile Çıkış Yolu

Hastaların manevi destekten tam anlamıyla istifade edebilmeleri, gerçek manada tövbe etmekle ve Allah’a yönelmeleriyle başlayacaktır. Hz. Peygamber, “Bir kimse günahlarına tövbe ile bağışlanma talebine devam ederse Allah, o kimseye her darlıktan bir çıkış, her üzüntüden bir

⁵³ Güzel, Yûnus Emre Divanı, 190.

⁵⁴ Güzel, Yûnus Emre Divanı, 313, 330.

⁵⁵ Ahmed, V, 388.

⁵⁶ Güzel, Yûnus Emre Divanı, 216.

⁵⁷ İsra, 17/82.

⁵⁸ İbn Mâce, Tıb, 7; Hâkim, Müstedrek, IV, 222, 447.

⁵⁹ Güzel, Yûnus Emre Divanı, 131.

⁶⁰ Tatçı, Yûnus Emre Dîvânı, 116.

⁶¹ <https://dergi.diyaret.gov.tr/makaledetay.php?ID=2517>(erişim: 28.05.2021)

kurtuluş yolu gösterir ve ona beklemediği yerden rızık verir.” buyurmuştur.⁶² “Onlar istiğfara devam ettiği müddetçe Allah onlara azab edecek değildir”⁶³ ayeti, insanlar için emniyet yerine işaret etmektedir.

Yûnus bir beytinde kendine seslenerek fesat yolunu bırakıp kendini tövbeye davet etmiştir: “Nola gelsen simden

Gir ü fesadı terk etsen gönül.

Gâh ağlasan günahuna

Gâh kanâat itsen gönül.” Beytin devamında kendini hırs ateşinin yaktığını söylemiştir.⁶⁴

1.10.Hz. Peygamber’in Sadaka Vermeye teşvik Etmesi

Hadislerde sadaka vermenin kötü ölümleri önleyeceği ve Allah’ın gazabını söndüreceği haber verilmiştir.⁶⁵ Hz. Peygamber bir hadislerinde, “Hastalarınızı sadaka ile tedavi ediniz, mallarınızı zekat ile koruyunuz.” buyurmuştur.⁶⁶

Yûnus, insanın bu dünyada misafir olduğunu ve bir gün göçüp gideceğini gittiği yerde buradan gönderdiklerini bulacağını söylemiştir. “Gözin görürken yi yidür, yokdur deyü itme özür. Bu dünyada hasıl nedür? Yi iç bazar eyle vir al.”⁶⁷ Cimrileri Allah’ın sevmediğini söyleyerek⁶⁸ Allah’a yakın olmak için fakir ve miskinlere merhamet etmeye onlara yardım etmeye davet etmiştir.

“Bir miskini gördün ise

Bir eskice verdin ise,

Yarın anda sana gele

Hak libasın biçmiş gibi.”⁶⁹

Sadaka ve zekatın manevi faydaları olduğu gibi maddi olarak da faydaları vardır. Burada Yunus fakirlere, miskinlere yapılan iyiliklerin mutlaka karşılığının olacağını söylemektedir. “Yarın” ifadesi hem dünyayı hem ahireti kapsamaktadır.

Sonuç

Yunus’un toplumsal problemlere çok iyi vakıf olduğu, ayet ve hadisleri mezc ederek aynı zamanda bunları kendi hayatında yaşayarak insanlara manevi destek ve rehberlik yaptığı görülmektedir. Yunus kendi çağını ve çağın insanını doğru okumuş, onların problemlerini isabetli şekilde teşhis etmiş ve onları kırmadan, gönüllerini okşayarak, şiir diliyle onlara manevi destek vermiş ve onları irşat etmiştir.

Yunus’un insanlara kullandığı dilin Hz. Peygamber’in üslubuna yakın olduğu açık şekilde görülmektedir. Nitekim bu çalışmada Hz. Peygamber’in hasta olan kimselere yaklaşımında gösterdiği ilk eve prensiplerle Yunus’un şiirleri birbirine muvafıktır.

Yunus’un yaşadığı dönemdeki problemlerin benzerleri günümüzde de yaşanmaktadır. Yunus’un şiirsel diliyle ifade ettiği hususlar aynı problemleri yaşayan günümüz insanları için de ışık olabilir. Bu şiirler ve güzel sözler manevi destek ve rehberlik uygulamalarında kullanılmalıdır.

⁶² Ebû Davud, Vitir, 26, eseri tahkik eden Elbanî zayıf demiştir; İbn Mace, Edeb, 57; Neseî, Amelü’l-Yevm, 126; Ahmed, I, 248.

⁶³ Enfal, 8/33.

⁶⁴ Güzel, Yûnus Emre Divanı, 217.

⁶⁵ Tirmizî, Zekât, 48, İbn Hibban, Sahih, VIII, 103.

⁶⁶ Taberanî, el-Mu’cemü’l-Kebir, X, 128; El-Mu’cemu’l-Evsat, II, 274.

⁶⁷ Güzel, Yûnus Emre Divanı, 202.

⁶⁸ Güzel, Yûnus Emre Divanı, 208.

⁶⁹ Güzel, Yûnus Emre Divanı, 370.

Yunus Emre gibi Anadolu'da yetişen irfan ehli kişilerin eserleri tetkik edilmeli bu eserlerde mevcut olan manevi destekle ilgili bilgiler, şiirler, hikayeler vs. neşredilmelidir. Bu çalışmalar halka yönelik olarak ayrıca düzenlenmeli açık ve anlaşılır şekilde onlara sunulmalıdır.

Yunus Emre'nin hikmet içeren sözleri sadece zor duruma düşmüş insanlar için değil, herkes için geçerlidir. Bu sebeple okullarda her dönem için ahlak dersleri konulmalı ve irfan öğretileri insanlara ders olarak okutulmalıdır.

Anadoluyu yıllarca ayakta tutan ve Yunus'un şiirlerinde somutlaşan hikmet öğretileri çeşitli hat yazıları, sosyal medya paylaşımları, çeşitli televizyon programlarıyla insanlarla buluşturulmalıdır. Bu öğretiler özellikle son yıllarda artan ruhsal bunalımlara karşı bir çözüm olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Aydın Garip. Ayetler ve Hadisler Işığında Hastalara Manevi Destek. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2019.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. el-Câmiu's-Sahih. thk. Mustafa Dîb el-Bağa. Beyrut: Daru İbn Kesir, 1987.
- Buhari, Muhammed b. İsmail. el-Edebü'l-Müfred. thk. Muhammed Fuad Abdalbaki. Kahire: Selefiyye Yay., 1955.
- Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman. es-Sünen. thk. Hüseyin Selim Esed. Riyad: Daru'l-Muğnî, 2000.
- Ebu Davud, Süleyman b. el-Eş'as. Sünen-i Ebî Davud. thk. Nâsirüddin Elbanî. Beyrut: Mektebetü'l-Mearif, ts.
- Fazlur Rahman. İslam Geleneğinde Sağlık ve Tıp (Health and Medicine in the İslamic Tradition), çev., Adnan Bülent Baloğlu-Adil Çiftçi, Ankara: Ankara Okulu Yay. 1997.
- Güzel, Ragıb. Yûnus Emre Divanı, İstanbul: Çelik Yayınevi, 2009.
- <https://dergi.diyaret.gov.tr/makaledetay.php?ID=2517>(erişim: 28.05.2021)
- İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed. Musannef. thk. Muhammed Avvame. b.y.: Daru's-Selefiyyeti'l-Hindiyeye, ts.
- İbn Hibban, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed. Sahih-i İbn Hibbân bi Tertibi İbn Belbân. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1993.
- İbn Huzeyme, Muhammed b. İshak. Sahih-i İbn Huzeyme. thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî. Beyrut: Mektebetü'l-İslamî, 1980.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezid. Sünen-i İbn Mâce. thk. Nasuriddin Elbanî. Riyad: Mektebetü'l-Mearif, 1996.
- İbn Manzur, Muhammed b. Mükerrerem. Lisanü'l-Arab. Beyrut: Dâru's-Sadr, ts.
- Toshihiko İzutsu, Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar, çev. Selâhattin Ayaz, İstanbul: Pınar Yay. 1991.
- Malik, b. Enes. Muvatta. thk. Mustafa Azamî. Birleşik Arab Emirlikleri: Müesseseti Zayid b. Sultan, 2004.
- Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâburî. el-Camiu's-Sahih. Beyrut: Darü'c-Ceyl, ts.
- Nîsâburî, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah. Müstedrek Ale's-Sahihayn. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- Nesâî, Ahmet b. Şuayb. es-Sünenü'l-Kübrâ. thk. Abdulğaffar Süleyman el-Bindârî. Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1991.
- San'anî, Abdürrezzâk b. Hemmâm. el-Musannef, thk. Habîburrahman el-A'zamî. Beyrut: Mektebetü'l-İslamî, 1983.
- Şeybanî, Ahmed b. Hanbel. el-Müsned. thk. Şuayb el-Arnâvud. Kahire: Müessesetü Kurtuba, ts.
- Şimşek, Fatma Zehra. Manevi Danışmanlık İlkeleri Bağlamında Mevlana ve Yunus Emre Düşüncesinin Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2019.
- Taberânî, Süleyman b. Ahmed. el-Mu'cemü'l-Evsat. thk. Tarık b. Abdillâh. Kahire: Dâru'l-Harameyn, 1995.
- Taberânî, Süleyman b. Ahmed. el-Mu'cemü'l-Kebir. thk. Hamdi Abdü'l-Mecid. Musul: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1983.
- Tarhan, Nevzat. Yunus Terapi, İstanbul: Timaş Yayınları, 2019.
- Tatçı, Mustafa. Yûnus Emre Dîvânı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: 1990.

Tirmizî, Muhammed b. İsa es-Sünen. thk. Ahmed Muhammed Şakir. Beyrut: Darü İhyâü't-Türasü'l-Arabî, ts.

Yasa, Metin. Manevi Rehberlikte Varlıklararası Olumlu Derin İlişkiler Kurmanın Mistik eğeri-Yunus Emre Örneği- Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 42 (2017), 5-15.

YÛNUS EMRE'NİN DÜŞÜNCE DÜNYASININ KELÂMÎ TEMELLERİ

Hüseyin KAHRAMAN¹

Özet

Yûnus Emre'nin (ö. 720/1320 [?]) sahip olduğu düşünceyi anlamak adına başvurulabilecek kavramlardan biri "Anadolu İrfânı" diğeri ise bu öğretinin önemli bir parçası olan vahdet-i vücûddur. Hem Anadolu irfanının hem de bu kavramın bir alt bileşeni olan vahdet-i vücûd düşüncesinin kökenlerini soruşturma fikri, bizleri İslam düşüncesinin tümel disiplinleri olan kalam, İslam felsefesi ve tasavvuf geleneklerini birbirleriyle ilişkili bir şekilde ele almaya götürür. Zira Anadolu irfanı, İslam geleneğinin tümünü kuşatan, aktaran ve yeniden yorumlayan fikrî geleneklerden oluşmuştur. Bu irfan geleneği, Eş'arî kelâmı ve Meşşâî felsefe geleneğinin hassasiyetlerini buluşturan Fahreddin Râzî düşüncesi, hikmet temelli Hanefî-Mâturîdî geleneği, Türkistân-Mâverâünnehir tasavvuf geleneği ve vahdet-i vücûdçu İbnü'l-Arabî geleneği olmak üzere dört temel bileşenden oluşmuştur. Kelâm, İslam düşüncesinin ilk teşekkül eden nazari disiplinidir ve diğeri düşünce geleneklerimizin önemli bir kısmı kelâmın ortaya koyduğu fikirler ve problemler üzerine imal-i fikir etme sonucu yeni teoriler ortaya koymuşlardır. Yûnus Emre'nin kendisinden etkilendiği İbnü'l-Arabî'nin vahdet-i vücûd geleneği kelâm ilminin öncülüğünü yapmış olduğu Tanrı-âlem ilişkisi probleminin bir devamı şeklinde anlaşılmalıdır. Özellikle Mu'tezile kelamcılarının tevhîd teorisinin ve Eş'arîlerin âleme dilediği gibi müdahale eden (fâil-i muhtâr) Tanrı anlayışının Yûnus'un düşüncesine farklı şekillerde etkide bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda Vahdet-i vücûd düşüncesinin önemli bir parçası olan a'yân-ı sâbite görüşü ile de Mu'tezile'nin ma'dûmun şey'iyeti teorisi arasında bir ilişki kurulabilir.

Anahtar kelimeler: Kelâm, Yûnus Emre, Anadolu irfânı, Vahdet-i vücûd, A'yân-ı sâbite

ISLAMIC THEOLOGICAL FOUNDATIONS OF YUNUS EMRE'S THOUGHT

Abstract

One of the concepts that expresses the thought of Yunus Emre in the most comprehensive way is "Wisdom of Anatolia" and the other one is "wahdat-i wujud", which is an important part of this doctrine. The idea of investigating the origins of both the Anatolian wisdom and the idea of wahdat-i wujud, which is a subcomponent of this concept, obliges us to deal with the universal disciplines of Islamic thought such as kalam, Islamic philosophy and Sufism in an interrelated way. Because Anatolian wisdom consists of intellectual traditions that encompass, transmit and reinterpret the entire Islamic tradition. This tradition of wisdom consists of four main components: Fahreddin Râzî thought, which brings together the sensitivities of the Ash'ari theology and the Messhai philosophy tradition, the wisdom-based Hanafi-Mâturîdî tradition, the Turkistan-Mâverâünnehir Sufism tradition, and the İbnü'l-Arabî's wahdat-i wujudism. Kalam is the first theoretical discipline of Islamic thought, and most of the other traditions have put forward new theories as a result of the implication of ideas and problems put forward by kalam. The tradition of "wahdat-i wujud" of Ibn Arabi, in which Yunus Emre was influenced by its, is a continuation of the relationship between God and the world that it pioneered the science of kalam. In particular, it is possible to say that The theory of tawhid of Mu'tazila theologians and the Ash'arites' understanding of God, who intervened in the world as she wished, influenced Yunus's thought in different ways. In this context, a relationship can be established between the a'yân-ı sâbite view, which is an important part of the wahdet-i wujud thought, and the Mu'tazila's theory of the ma'dûmun shay'iyah.

Keywords: Kalam, Yunus Emre, Anatolian wisdom, Vahdet-i wujud, A'yân-ı sâbite.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi, huseyinkahraman@aksaray.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6441-6134

Giriş

Vahdet-i vücûd düşüncesi, bir taraftan kelâmcıların fâil-i muhtar Tanrı anlayışının zorunlu bir gereği olarak âlemin yoktan ve belirli bir zamanda yaratılmışlığı fikrinin doğurduğu problemlere, diğer taraftan bu probleme çözüm bulmak amacıyla İslam filozofları tarafından ortaya konmuş olan ve bir yönden âlemin kıdemine diğer yönden sıfatsız (muattal) bir Tanrıya yol açma problemine bir çözüm bulma iddiasıyla ortaya konmuş bir teoridir. Böylelikle vahdet-i vücûd düşüncesinin aşkın ve içkin Tanrı anlayışlarının tabiri caizse ağırlık merkezini yakalayan ender görüşlerden biri olduğunu söylemek mümkündür. Bu açıdan baktığımızda vahdet-i vücûd düşüncesini kendisinden önceki iki büyük geleneğin temel problemlerinden bağımsız düşünmek isabetli görünmemektedir. Bu düşüncenin yaratılmış varlıkların bir hali anlamına gelen a'yân-ı sâbite teorisi de aynı konunun bir devamı niteliğinde Müttekellimûnun başlatmış olduğu "ilâhî sıfatları nasıl anlamalıyız?" tartışmalarının bir sonucu olarak ortaya konmuştur. Bu anlamda teori kelâmcıların zat-sıfât hakkındaki görüşlerini de içerecek şekilde, kapsamlı bir ilâhî sıfatlar-isimler teorisi olma özelliğine sahiptir. Bunların yanı sıra İbnü'l-Arabî düşüncesinin en temel iki önermesi olan a'yân-ı sâbite ve varlık olması bakımından varlık Hak'tır "*vücûd min haysü hüve vücûd Hakkun*" teorileri bir taraftan Mu'tezile'nin mümkün ma'dûmlar teorisine diğer taraftan da İbn Sînâ'nın Tanrı mutlak varlıktır ilkelerine dayanmakla kelâm felsefe ve tasavvuf geleneklerinin köken olarak birbirlerine bağlı olduğunu göstermektedir.

Yûnus Emre'nin düşüncesinin kelâmî temellerinin detaylı açıklamalarına geçmeden önce onun genel düşüncesine değinmemiz konumuzun daha iyi anlaşılması açısından faydalı olacaktır. Yûnus'un bu anlamdaki genel düşüncesine baktığımızda iki kavramın önce çıktığını görürüz: Bunlardan biri "hoşgörü" diğeri ise "tevhîd" kavramıdır.

"Ben gelmedüm da'vî için benüm işüm sevi için

Dostun evi gönüllerdür gönüller yapmaya geldüm."

1

Mısraları Yûnus Emre'nin düşüncesinin en esaslı görüşlerinden biri olan insan sevgisini dile getirmektedir. Şiirlerinde bir taraftan hoşgörüyü işleyen Yûnus, diğer taraftan tevhîdi çokça vurgulayan bir düşünür olarak karşımıza çıkar. Ona göre varlık tektir, Allah tek ve mutlak varlıktır. Allah dışındaki tüm varlıklar aslında O'nun isim, fiil ve sıfatlarının tecellilerinden ibarettir. Allah dışındaki bu varlıkların esasında kendine ait müstakil bir varlıkları söz konusu değildir. Eğer bu nesnelere müstakil bir varlık nispet edersek bu bizi şirke götürür. Yûnus bundan dolayı, "*Benden benliğim gitti hep mülkümü dost tuttu*" der.²

Anadolu'da Yûnus Emre, İbnü'l-Arabî'nin öncülüğünde teşekkül eden vahdet-i vücûd felsefesini Türkçe'nin de bütün imkânlarını kullanarak şiirlerinde işlemeye çalışmıştır.

Daha dakik bir ifade ile diyebiliriz ki Anadolu'yu etkisi altına alan vahdet-i vücûd düşüncesi, Yûnus Emre'nin sanatına en güzel şekilde malzeme olacak nitelikte onu etkilemiştir.

Yûnus Emre, şiirlerini insanı merkeze alarak oluşturur. Yûnus'un felsefesinden etkilendiği İbnü'l-Arabî'ye göre, insan yaratılışın gayesidir ve insan var olduğu müddetçe âlem de var olacaktır. İnsanın yok olması demek, Allah'ın bilinme iradesinin yok olması; dolayısıyla da âlemin var olma sebebinin yok olması anlamına gelecektir. İnsan yaratılmamış olsaydı, yaratılış gayesiz olacak, yani Allah bilinmemiş olacaktı. İnsan, makro kozmos (kâinattaki büyük düzenlilik) bir muhtasarı olarak onun bütün hakikatlerini kendisinde toplar. Bu bakımdan kâinattaki büyük nizama ü büyük insan denebilir. Buna göre âlemin insan ile kemale erdiğini söylemek mümkündür.³

¹ Abdurrahman Güzel, "Yunus Emre'nin Menkabevi-Tarihi Hayatı, Hoşgörü ve Tasavvufi Düşüncesi", 454. *Manisa Geleneksel Mesir Şenlikleri: 1. Ulusal Yunus Emre Sempozyumu* (Ankara: Turizm Geliştirme Vakfı, 1995), 42.

² Mustafa Tatçı, "Yûnus Emre" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 26 Mayıs 2021)

³ Beşir Ayvazoğlu, "Yûnus Emre Düşüncesi ve Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu", *Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri*, (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1995), 590.

Burada Yûnus Emre'nin vahdet-i vücûd düşüncesine sahip olduğuna delil olarak kullanılabilir bazı mısralarına yer vermek konumuzun anlaşılmasında kolaylaştırıcı olabilir:

"Nice yıllar biz onda cem idik can katında",

"Biz ol vakit dost idik, Azrail ağıyar iken",

"Çarh-ı felek yok idi, canlarımız var iken",

"Bu cihana gelmeden mâşuk ile bir idim;

Kul huvellah sıfatlı bir bî nişan nur idim."⁴

Âdem yaratılmadan can kalıba girmeden

Şeytan la'net olmadan arşıdı sayvan bana⁵

Evvel kadimden geldim yer gök yaratılmazdan

Arş kürsü levh ü kalem hiç dahi anılmazdan⁶

Ezel benim ilimdir elest benim yolumdur.⁷

Bu ifadelerin ortak bir özelliği vardır: Yûnus'un biz dediği insanoğlunun hakikatinin kelamcılarının düşündüğü anlamda zamansal olarak âlemin varlığından sonra yaratılmadığı. Yûnus Emre'nin ifadelerine yoğunlaştığımızda insanlık hakikatinin -ki buna İbnü'l-Arabî "Hakikat-i Muhammediyye" diye kavram-sallaştırmıştır.⁸ ezeli olduğunu ve ilâhî varlığın bir parçası olduğunu düşündüğü anlaşılmaktadır. "Nice yıllar biz onda cem idik can katında" ifadesinden bunu rahatlıkla anlamak mümkündür. Burada Yûnus'un düşünce dünyasının izlerini ta baştan takip ederek konumuza devam edebiliriz.

I. Kelamcıların Tanrı-Âlem Tasavvuru

Bu başlıkta Yûnus Emre'nin kendisinden etkilenmiş olduğu İbnü'l-Arabîci vahdet-i vücûd düşüncesinin teşekkülünde etkisi bulunduğunu düşündüğümüz Mütakellimûnun Tanrı-âlem ilişkisine dair iki önemli teoriyi ele alacağız. Eş'arîlerin çoklu sıfatlı Tanrı anlayışı ve Mu'tezile'nin "ma'dûmun şey'iyyeti" teorisi. Zira vahdet-i vücûd anlayışının teşekkülünde bu iki teorinin etkisini bulmak mümkündür. Daha dakik bir ifade ile vahdet-i vücûd teorisiyle İbnü'l-Arabî'nin çözmeye çalıştığı problem esasında bahsi geçen iki teorinin çözmeye çalıştığı problemden farklı değildir. Dolayısıyla aynı konuda ortaya konmuş teorileri birbirlerinden bağımsız bir şekilde ele almak onların anlaşılmasını güçleştirecektir.

Kelamcı düşünürlerin, Tanrı-âlem ilişkisini ortaya koyarken temel ilkelerini nasların bütününe göz önünde bulundurarak oluşturdukları bilinmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadîs-i şerîflerde geçen Tanrı tasavvuruna baktığımızda, bir taraftan tenzih ilkesinin vurgulandığını diğer taraftan da kendisine ibadet eden kulunun niyazını duyan onun halini gören, kulu O'na doğru yürüdüğünde kuluna doğru koşarak geleceğini söyleyen, içkin, görme, duyma vb. insanlar için kullandığımız bazı özelliklere sahip bir Tanrı'nın resmedildiğini görürüz. Bu gerçeği ilke edinerek temel doktrinlerini oluşturan kelamcılar. Buradan üç tane hiçbir dönem vazgeçemedikleri ilke belirlediler. Bunlardan biri iradeli, ilah anlayışı, diğeri âlemin belli bir zaman kesitinde ve yokluktan yaratılmışlığı, bir diğeri ise zorunlu nedenselliğin reddidir. Âlemin zamansal açıdan sonradanlığının kelamcılarının özellikle subûtî sıfatların ispatını bu teori üzerinden inşa etmiş olmaları açısından hususi bir önemi vardır. Zira âlem eğer yokluk halinde ise bu durumda âlemin varlığının yokluğuna tercih edilmesi anlamında mutlak bir iradeye; koca kâinatı yaratacak kudrete, bilgiye ve diğer tüm olumlu sıfatlara sahip bir varlığa ihtiyaç duyulacaktır. Özetle kulunun duasına doğrudan icabet eden ilah fikri zorunlu olarak doğrudan âlemdeki her bir zerre ile ilişki kurabilecek tüm

⁴ Yûnus Emre, *Divan*, haz. Mustafa Tatçı (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1997) 2/56 vd.

⁵ Yûnus Emre, *Divan*, II, 243.

⁶ Yûnus Emre, *Divan*, II, 212.

⁷ Yûnus Emre, *Divan*, II, 229.

⁸ İbnü'l-Arabî Hakikat-i Muhammediyye kavramını mutlak varlığın yaratılış sahasındaki ilk ve en mükemmel mazharı olarak görmektedir. Bk. İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-hikem ve't-ta'likâtu aleyh*, haz. Ebü'l-A'la Afifi (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-Arabiyye, 1946), 19; Mehmet Demirci, "Hakikat-i Muhammediyye" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 28 Mayıs 2021).

özelliklere sahip bir Tanrı anlayışını doğurmuştur. Haddizatında âlemdeki her bir zerre ile doğrudan ilişkisi olmayan bir Tanrı'nın âlemdeki birçok zerre ile ilişkili olan insanla doğrudan ilişki kurması da tutarlı olmayacaktır. Nitekim kelamcılar, tam da bu düşüncelerinin bir sonucu olarak, âlemin bölünemez en küçük parçacıklardan oluştuğunu ve bu parçacıkların da zamanın en küçük birimi olan anlarda yaratılan arazlara muhtaç olduğunu ileri sürdüler. Bununla da kâinattaki bütün yapıyı Allah'ın doğrudan an be an müdahalesine elverişli bir mantıksal zemine oturtular.

Kelamcıların bahsi geçen âlem tasavvurlarının esas nedeni âleme her daim subûfî sıfatlarıyla müdahalede bulunan ilah anlayışı olan fâil-i muhtâr Tanrı tasavvurunu tutarlı bir şekilde savunmaktı. Ancak bu teori özellikle felsefi mirasın İslam düşüncesine tercüme edilmesinden kısa bir süre sonra esaslı bir eleştiriye uğramıştır. Bu eleştiriye göre ilâhî sıfatları intaç eden âlemin hudûsu teorisinin bilakis kendisi muattal bir Tanrı sonucuna götürmektedir. Bu görüşe göre eğer Allah âlemi tarihin belli bir kesitinde yaratmışsa yaratma tarihinden önce sonsuza kadar giden süreçte Allah'ın hiçbir şey yapmamış olması hasebiyle muattal (herhangi bir eylemde bulunmayan) olması söz konusu olacaktır. Cevaplanması çok da kolay olmayan bu soruna cevap olarak her ne kadar İmam Gazzâlî bu kesitin gerçekte var olmayan vehmî bir kesit olduğunu iddia etmişse de bu savunu felsefecileri ve daha sonra İbnü'l-Arabî ve takipçilerini tatmin etmediği gibi "hudûs" teorisinin güç kaybını da önleyememiştir.

Burada kelamın vahdet-i vücûd teorisinin teşekkülüne giden sürecin bir parçası olmaktan kurtulamadığı anlamına gelen iki gelişmeden bahsedilebilir. Bunlardan biri İslam filozoflarının hudûs teorisine yönelttikleri eleştirinin de cevabı sayılabilecek olan "ma'dûmun şey'iyeti" teorisi; diğeri ise İslam felsefesinin İslam dünyasına taşınmasına kelam nosyonunun etkileridir. Unutmayalım ki vahdet-i vücûd nihayetinde kelamın ve İslam felsefesinin Tanrı-âlem tasavvurlarının problemlerini çözme iddiası taşıyan bir teoridir ve bu iki disiplinin mirasından bağımsız ele alınamaz.

II. Ma'dûmun Şey'iyeti Teorisi

Mu'tezile kelamcılarının İslam düşünce dünyasında tartışmalara sebep olacak ve kelam öğretisinin vazgeçilmez ilkelerinden biri olan Allah dışındaki bütün varlıkların hâdis (zamansal olarak Tanrı'nın varlığından sonra meydana gelmiş) olduğu ortak kabulüne rağmen böylesi bir teoriye başvurma sebebi ne olabilir? Zira selefin genel tavrına bakıldığında hemen hepsinin Allah'ın âlemi ve âlemdeki her şeyi mutlak yokluktan yarattığını düşündükleri görülmektedir. Öyle anlaşılıyor ki İslam filozoflarının kelamın hudûs teorisine yönelttikleri soru kelamcılarını hudûs teorisini daha tutarlı bir şekilde ortaya koyma konusunda etkide bulunmuştur.

Tanrı-âlem ilişkisini daha tutarlı bir şekilde ortaya koyabilmek için Basra Mu'tezilesi, Tanrı'nın birliğine rağmen âlemdeki çokluğun nasıl meydana geldiği sorununa, dini düşüncenin en temel prensibi olan tevhid ilkesine halel getirmeden cevap bulmaya çalışmıştır. İlke olarak Ehl-i sünnet kelamcılarının birbirlerinden farklı ve çoklu sıfat anlayışını ilâhî birliği ortaya koymak amacıyla eleştiren Mu'tezile kelamcıları, ilâhî fiillerin ilişilenlerinin Tanrı'nın zatında değil âlemde bulunduğunu ortaya koymak için yokluğu mutlak ve mümkün olarak ikiye ayırmışlardır.⁹ Diğer bir ifade ile Mu'tezile kelamcıları sıfatların aslında Allah'ın mutlak birliğini problemlî hâle getirecek bir şekilde ontolojik olarak var olmadığını; sadece ilâhî sıfatların iliştikleri nesnelere yoklukta sâbit olduğunu (yani yoklukta varlığa gelebilme özelliklerine sahip olduklarını) temellendirmek amacıyla ortaya koymuşlardır. Bu sebeple de yokluğa bir zâtîyyet yani bir belirlenmişlik tevdi etmişlerdir. İlâhî fiillerin bu belirlenmiş nesnelere ilişmelerinden önce âlemin Ehl-i sünnetin iddia ettiği gibi mutlak olarak yok olması durumunda ilâhî sıfatların ilişilenlerinin bulunmayışı problemi söz konusu olacağını düşünen Mu'tezililer, böyle bir durumda bu sıfatların yöneleceği herhangi bir şeyden bahsedemeyeceğimizi ileri sürmüşlerdir. Dolayısıyla sâbit olmayan âlemin ilâhî müdahaleye uygun olabilmesi için yokluğunun mutlak değil mümkün (ayrışmış) olması gerektiğini iddia etmişlerdir.¹⁰

Burada ilâhî sıfatların ilişilen nesnelere yoklukta sabit olduğunu düşünen Mu'tezile kelamcılarının ait görüşün Ehl-i sünnet kelamını dikkate aldığımızda iki açıdan problemlî olduğunu söyleyebiliriz.

⁹ Fahreddin Râzî, *Muhassal-u efkârî'l-mütekaddimîn ve'l-müteahhirîn mine'l-ulemâ*, takd. Taha Abdürraûf Sa'd (Kâhire: Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, ts.), 55.

¹⁰ Şehristânî, *Nihâyetü'l-ikdâm fî 'ilmi'l-keâm*, nşr. Alfred Guillaume (Kahire: Mektebetü's-Sakâfeti'd-Diniyye, ts.), 150-151.

Bunlardan biri Allah'ın varlığının yanında yaratılmış nesnelere de bir yönüyle kadim olması ve felsefi öğretilerdeki âlemin ezeliyeti probleminin söz konusu olacağı gerçeği; ikincisi ise Ehl-i sünnetin Allah'ın zatına ilave sıfatların (subûti sıfatların) anlamını kaybetmesidir. Zira varlığa gelen nesnenin belli sıfatlara sahip olması varlık vermede failin (Allah'ın) ilave sıfatlarını gerektirmemektedir.

III. Vahdet-i Vücûd Teorisi

Eski çağlardan beri tartışılmalı gelen varlığın birliği ile nesnelere çokluğu probleminde İslam dininin hassasiyetlerini dikkate alarak çözmeye çalışan düşünürlerden biri de Muhyiddin İbnü'l-Arabî'dir (ö. 638/1240). Vahdeti vücûd teorisiyle bu problemi çözmeye çalışan İbnü'l-Arabî kendisinden önceki iki büyük düşünce geleneği olan kelam ve meşşâî felsefe geleneğinin bu konudaki müktesebatını tevarüs etmiştir.

Vahdet-i vücûda göre varlık tek bir şeydir ve çok olarak görünen nesnelere tümü esasında tek olan varlığın zuhuru ve isimleridir. Bu yorum aslında cevher-araz ontolojisinin farklı ve kökten bir yorumudur. Kelamcıların cevher-araz ontolojisine göre zerreden küreye her bir nesne iki yapısal bileşenden müteşekkildir. Bunlardan biri herhangi bir şeyin sıfatı yahut hali olmaksızın var olmak anlamında var olan (cevher) veya bir taşıyıcının sıfatı veya hali anlamında var olandır (araz). Konuyu daha iyi anlamak için bir masa örneği üzerinden gidebiliriz. Masanın varlık şekli başka herhangi bir nesneye dayalı olarak bulunma şeklinde değildir. Fakat masanın şekli rengi vb. diğer tüm özellikleri ancak masaya iliştilerinde bunların varlığından bahsedilebilir. Kelamcılar Cevher-araz teorisini bazı kayıtlarla zat-sıfat meselesine de uyguladılar. Tanrı'nın varlığı için cevhere benzer özelliğinden dolayı zat; Tanrı'nın sahip olduğu özellikler içinse arazlara bir yönüyle benzeme durumundan dolayı sıfat kavramlarını kullandılar. Kelamcılara göre subûti sıfatlar Allah'ın varlığında bulunan sonsuz manalardır ve bu manalar ne Tanrı'nın aynı ne de gayrisidirler. İbnü'l-Arabî cevher-araz ontolojisini ilâhî sıfatlar sorununa şu şekilde uyguladı: tek cevherin varlık olduğunu diğer bütün mevcutların ise bu tek cevherin (varlık-Hakk) tezahürleri, isimleri ve halleri olduğunu iddia etti.¹¹ Allah'ın varlığının yanı sıra kelamcıların sıfatları ontolojik varlığa sahip manalar olarak kabul etmekle ilâhî mutlak birliği problemlile hale getirdiklerini düşündüğü anlaşılan İbnü'l-Arabî vahdet-i vücûd ile bu problemi de çözmeyi amaçlamıştır.

İbnü'l-Arabî bir taraftan kelamcıların âlemin hudûsu öncesindeki sonsuz kesitte Allah'ın hiçbir şeyi yaratmayan varlığının getirmiş olduğu işlevsiz (muattal) Tanrı anlayışına diğer taraftan da sudur teorisinin getirmiş olduğu âlemdeki her bir nesnenin uzak ilkesi olan ve nesnelere ezelden beri sahip oldukları mahiyetleri gereği var olmaları gerektiği düşüncesinin ilâhî sıfatların reddi problemini doğuran anlayışlarına vahdet-i vücûd teorisiyle çözüm getirmeye çalışmıştır. Bu teoriyle İbnü'l-Arabî “nesnesi bulunmayan sıfatların Allah'ta bulunmasının mahiyeti ile alakalı fikri problemlere ve ayrıca filozofların Allah'ın sadece ilk akıl ile doğrudan ilişkili olduğu diğer bütün varlıklarla da ancak dolaylı olarak ilişkide bulunabildiği görüşüne bir çözüm getirmiştir. Buna göre sudûrcu filozofların “Tanrı mutlak varlıktır” önermesi doğru olmakla beraber diğer tüm varlıkların Tanrı'nın varlığından başka sahip oldukları bir varlık türü/tarzı olmadığından diğer tüm varlıklar bu tek olan varlığın birer farklı ismi yahut hali olmak zorundadır. Durum böyle olunca bu nesnelere doğrudan Tanrı'nın ilişkili olduğu nesnelere haline gelmektedir. Bu durum dini düşüncenin hassasiyeti olan Tanrı'nın her bir nesne ile doğrudan ilişkisini de sağlamış olmaktadır.¹² Ayrıca İbnü'l-Arabî kelamcıların ilâhî sıfatlar konusundaki hassasiyetlerine de kendi teorisi içerisinde yer vermiştir. Buna göre sıfatların yerini ilâhî isimler alır. İsimler zata ilave sıfatlar değil nispetlerdir.

İfade edilenlerden yola çıkarak diyebiliriz ki vahdet-i vücûd farklı ekollerine kelâmîcılarının müktesebatına dayanmıştır. Daha da ileri giderek denebilir ki bu teori ister tenzihten ister teşbihten yana olsun kelam alanından daha önce ortaya konmuş olan nerdeyse tüm teorilerden yararlanmasını bilmiştir. Dolayısıyla “İbnü'l-Arabî ve takipçilerinin Tanrı anlayışı, geleneksel tasavvufun ahlâk ve amel merkezli Tanrı anlayışından hareketle, zikredilen felsefi ve kelâmî mirası yorumlayan bir terkiptir” demek mümkündür.¹³

¹¹ Ömer Türker, *Anlamı Tamamlamak* (İstanbul: Ketebe Yayınları 2020), 82.

¹² Türker, *Anlamı Tamamlamak*, 85.

¹³ Ekrem Demirli, “İbnü'l-Arabî ve Takipçilerinin Tanrı Anlayışı: Tenzih ve Teşbih Hükümlerinin Birleştirilmesi”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 19 (2008), 2, 43.

Vahdet-i vücûd düşüncesinin en nemli bileşenlerinden biri olan a'yân-ı sabiteye gelince şunları söyleyebiliriz. İbnü'l-Arabî yaratılmışların ve eşyanın üç safhasından bahseder. Bunlar sırasıyla birinci aşamada nesnelere ayırt edilmeksizin ve aralarında herhangi bir farklılaşma olmaksızın Allah'ın ilminde tümel bir bilgi olarak vardır. Buna "şüûn-ı sâbite" veya "taayyün-i evvel" denir. İkinci aşamada ise nesnelere a'yân-ı sâbite halindedir. Burada birbirinden ayrılmış ve farklılaşmış bir vaziyette Allah'ın ilminde vardır. Bu safhada varlıklar müşahhas şeyler halindedir. Buna da "taayyün-i sâni" adı verilir. Son aşamada ise nesnelere "a'yân-ı hâriciye" durumundadır. Nesnelere bu duruma "taayyün-i hâricî" adı verilir. Bu durum nesnelere yaratılmış olduğu aşamasına tekabül etmektedir. A'yân-ı sâbitenin âlemdeki tecellileri olan hâricî nesnelere hakikatte Hakk'ın oluş vasfıyla zuhûr etmesinden, yani varlığının dışa taşmasından (feyezân) ibaret olduğundan aslında bu nesnelere "yok" hükmündedir. Yani kendilerine aitmiş gibi görünen varlıkları aslında Hakk'ın zuhûr etmiş varlığıdır. Dolayısıyla bunlar gerçek değil gölge varlıktır.¹⁴

A'yân-ı sâbite nesnelere (şey) ilâhî bilgideki sabit olan durumları ve taayyünleri anlamına gelir. Diğer bir ifade ile hariçte var olan bütün nesnelere ilâhî birlikte sabit olan (ne varlıkla ne de yoklukla nitelendirilemeyen) halleri veya isimleri anlamına gelir. A'yân-ı sâbite Mu'tezile kelamcılarının mümkün ma'dûmlar teorisi ile ortak bazı yönleri sahiptir. Bunlardan biri her ikisinin nesnenin bir çeşit "kendilik, her ne iseler o olmaklık" haline tekabül etmesidir. Bu anlamda her ikisi de ne varlık ne de yoklukla nitelendirilemez. Ancak ikisi arasında çok önemli bir farklılık da bulunmaktadır. Mu'tezile'nin ma'dûmları bir yönüyle Tanrı'nın varlığının yanı sıra sabittirler. Özellikle Mu'tezile'nin Allah dışındaki varlıkların tümünü hâdis kabul etmesi böyle bir sonucu doğurmaktadır. Oysa vahdet-i vücûdçu İbnü'l-Arabî düşüncesi Allah'ın varlığından başka bir varlık kabul etmediklerinden dolayı a'yân-ı sâbiteyi ilâhî varlığın bir durumu olmak dışında yorumlamanın imkânı kalmamaktadır.

Sonuç

Yûnus Emre'nin düşünce dünyasının bir parçası olan Anadolu irfanının da bu geleneğin en önemli unsurlarından biri olan vahdet-i vücûd geleneğinin de kökenlerinde derin kelâmî unsurlar bulmak mümkündür. Anadolu irfan geleneği bir taraftan Mâtürîdîliğin diğer taraftan Mu'tezile ve Eş'arîliğin belli başlı problemlerinin taşındığı geleneğin adıdır ve bu problemlerin daha ileri safhalardaki tartışmalarının sonuçlarının bu insanların sanatlarından mimarisine edebiyatından estetiğine hemen hayatının tüm alanlarına nüfuz ettiğini bilmekteyiz. Daha da önemlisi bugün yaşadığımız coğrafyada özlemini çokça çektiğimiz beraber yaşama kültürü oluşturma konusunda da bu öğretilerden çok şey öğreneceğimiz muhakkaktır.

Vahdet-i vücûd düşüncesi ve bu düşüncenin bir parçası olan a'yân-ı sâbite teorisi daha önce kelamcılar tarafından ortaya konmuş olan Tanrı-âlem ilişkisine dair teorilerin bir devamı şeklinde ele alındığında daha bütünlüklü bir anlama gerçekleşmektedir. Zira vahdet-i vücûd anlayışı bir taraftan kelamcılarının hudûs teorisinin oluşturduğu problemlere çözüm bulma amacıyla diğer taraftan ise bahsi geçen probleme başka bir çözüm teklifi olan sudûr teorisinin de problemlerini çözmeyi teklif etmektedir. Bu anlamda vahdet-i vücûd teorisini ve bu teorisinin önemli bir unsuru olan a'yân-ı sâbite fikrini kelam ve felsefenin mirasından habersiz anlamak çok da kolay görünmemektedir.

Anadolu irfanı dediğimiz gelenek kelam, felsefe ve tasavvufun iç içe geçtiği son derece devingen bir gelenektir. Farklı milletten farklı fikirli insanların bir arada yaşama kültürü oluşturabilmeleri ancak bu derinlikli anlayışla izah edilebilir. Unutulmamalıdır ki felsefi derinliğe sahip olamayan toplumların beraber yaşama kültürü oluşturabilmeleri çok kolay değildir. Yûnus Emre'nin farklılığa hayat veren o diltici dilinde kelamın, İslam felsefesinin, tasavvufun ve farklı farklı mezheplerin tümünün tadı hissedilmektedir.

¹⁴ Bk. İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-hikem*, 83 vd; Süleyman Uludağ, "A'yân-ı sâbite" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Erişim 31 Mayıs 2021)

KAYNAKÇA

- Ayvazoğlu Beşir, “Yûnus Emre Düşüncesi ve Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu”, Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri, (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1995), 590.
- Demirci, Mehmet. “Hakikat-i Muhammediyye” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 28 Mayıs 2021) <https://islamansiklopedisi.org.tr/hakikat-i-muhammediyye>.
- Demirli, Ekrem. “İbnü'l-Arabî ve Takipçilerinin Tanrı Anlayışı: Tenzih ve Teşbih Hükümlerinin Birleştirilmesi”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 19 (2008). 25-44.
- Demirli Ekrem, “Tasavvufun “Tutarlılık” Arayışında Bir Yorum Çerçevesi Olarak Vahdet-i Vücûd: Yûnus Emre'de Vahdet-i Vücûd Anlayışının Yansıması Hakkında Bir Değerlendirme”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 21 (2009), 25-50.
- Fahredden Râzî. Muhassal-u efkârî'l-mütekaddimîn ve'l-müteahhirîn mine'l-ulemâ. takd. Taha Abdür-raûf Sa'd. Kâhire: Mektebetü'l-Külliyyâti'l-Ezheriyye, t.y.
- Güzel, Abdurrahman. “Yunus Emre'nin Menkabevi-Tarihi Hayatı, Hoşgörü ve Tasavvufî Düşüncesi”, 454. Manisa Geleneksel Mesir Şenlikleri: 1. Ulusal Yunus Emre Sempozyumu (Ankara: Turizm Geliştirme Vakfı, 1995), 42.
- İbnü'l-Arabî. *Fusûsü'l-hikem ve't-talikâtu aleyh*. haz. Ebü'l-A'la Afifi. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1946.
- Şehristânî. *Nihâyetü'l-ikdâm fi 'ilmi'l-keâm*. nşr. Alfred Guillaume. Kahire: Mektebetü's-Sakâfeti'd-Dîniyye, t.y.
- Tatçı Mustafa, “Yûnus Emre” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 26 Mayıs 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/yunus-emre>
- Türker, Ömer. *Anlamı Tamamlamak*. İstanbul: Ketebe Yayınları 2020.
- Uludağ Süleyman, “A'yân-ı sâbite” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 31 Mayıs 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ayan-i-sabite>
- Yûnus Emre. *Divan*. haz. Mustafa Tatçı. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1997.

YUNUS EMRE’NİN RİSÂLETÜ’N-NUSHİYYE’SİNDEKİ SABIR DEĞERİNE BAKIŞ

İbrahim Ay¹

İsmail Bektaş²

Özet

İnsanlar arasındaki ilişkinin temel taşı ahlaki değerlerdir. Toplumlar ahlâk kuralları sayesinde birbirleriyle olan ilişkilerini düzenli bir şekilde yürütürler. Dolayısıyla ahlaki değerler bir toplumda ne kadar yaşanır ve geliştirilirse, o denli ahlaklı nesiller yetişir. Bu yüzden ahlâk, birey ve toplum açısından çok önemli bir yapı taşıdır. Sabır, insanın nefsi arzu ve isteklerine karşı direnme ve dayanma gücüdür. Tasavvufta Allah’a ulaşma yolunda çekeceği çilelere, karşılaşacağı engellere tahammül etmesidir.

Edebiyatımızın önde gelen tasavvuf şairi Yunus Emre eserlerinde topluma telkin ettiği ve ahlaka verdiği önemli değerlerden birisi de sabırdır. Yunus’a göre sabır bütün dünya malına değecek kadar değerli bir haslettir. İnsanı hem dünyada huzura ulaştırırken hem de ahrette güzel kapılar açan bir anahtar gibidir. Yunus Emre, Risâletü’n-Nushiyye’de sabır konusunu geniş bir şekilde ele almış bulunmaktadır.

“Sabra” giren kişinin sabırla yoluna devam edebilmesi için “sabir” olması yani her şeye rağmen ısrarla sabretmesi gerekir. Sabırda sebat edende öfke, kızgınlık ve kötü huylar yok olur.

Şair, insandaki duyguların kaynağı kabul edilen ruhun en alt tabakası olan nefsi terbiye etmenin yolunun sabırdan geçtiğini bilir. Yunus Emre sabırla derdine derman bulur ve insanlığa da bunu öğüt eder.

Şair nefis ile yapmış olduğu mücadeleyi sabırla terbiye edenin Allah’a ulaşabileceği düşüncesini sık sık tekrar eder. Yunus Emre, Hak yoluna, gerçek sevgiliye kavuşmak istedikçe önüne çıkan bütün engelleri sabırla açmasını bilmiştir. Her engelde ümidini kesmemiş sabırla yolunda ilerlemiştir.

Yunus Emre ile alakalı birçok çalışma yapılmış ancak eserlerindeki ahlaki değerlerden olan sabır konusu pek fazla üzerinde durulup detaylı ele alınmamıştır. Şairin sabra verdiği önemi bizzat kendi eseriyle gözler önüne sermek istiyoruz. Bizim amacımız birey ve toplum açısından çok büyük bir öneme sahip olan ahlaki bir değer olan sabır kavramının Yunus Emre tarafından Risâletü’n-Nushiyye adlı eserinde nasıl ele alındığını tespit etmek ve yorumlar ışığında farklı bir bakış açısı ortaya koyabilmektir.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, sabır, ahlak

---

¹ Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Şehit Atıf Akay Mesleki Eğitim Merkezi, ibrahimay019@hotmail.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8949-3582>

² Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Aksaray Ahmet Cevdet Paşa Sosyal Bilimler Lisesi, İsmailbektas78@hotmail.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4687-3328>

LOOKING AT THE VALUE OF PATIENCE IN YUNUS EMRE'S RISE-NUSHIYE

Abstract

Moral values are the cornerstone of the relationship between people. Societies maintain their relations with each other in an orderly manner thanks to the moral rules. Therefore, the more moral values are lived and developed in a society, the more moral generations grow. Therefore, morality is a very important building block for individuals and society. Patience is the power of resisting and enduring human desires and desires. In Sufism, it means enduring the difficulties and obstacles it will face in reaching Allah.

One of the important values that Yunus Emre, the leading Sufi poet of our literature, instills in society and gives to morality is patience. According to Yunus, patience is a valuable trait worth the goods of the whole world. It is like a key that brings people to peace in the world and opens beautiful doors in the hereafter. Yunus Emre has dealt with the subject of patience extensively in his Risâletü'n-Nushiyye.

In order for a person who enters "Sabra" to continue on his way patiently, he must have "patience", that is, he must be persistent despite everything. In those who persevere in patience, anger, resentment and bad habits disappear.

The poet knows that patience is the way to educate the soul, which is the lowest layer of the soul, which is accepted as the source of human emotions. Yunus Emre patiently finds a cure for his problems and advises humanity to do so.

The poet often repeats the thought that the one who patiently educates the struggle he has made with the soul can reach Allah. Yunus Emre has learned to patiently open all the obstacles that come before him as he wants to reach the path of truth, the true lover. He did not give up hope at every obstacle and progressed patiently.

Many studies have been done on Yunus Emre, but patience, one of the moral values in his works, has not been dealt with in detail. We would like to reveal the importance that the poet attaches to patience with his own work. Our aim is to determine how the concept of patience, which is a moral value, which is of great importance for the individual and society, is handled by Yunus Emre in his work titled Risâletü'n-Nushiyye and to present a different perspective in the light of comments.

Keywords: Yunus Emre, patience, morality.

Giriş

İnsanlar arasındaki ilişkinin temel taşı ahlaki değerlerdir. Toplumlar ahlâk kuralları sayesinde birbirleriyle olan ilişkilerini düzenli bir şekilde yürütürler. Dolayısıyla ahlaki değerler bir toplumda ne kadar yaşanır ve geliştirilirse, o denli ahlaklı nesiller yetişir. Bu yüzden ahlâk, birey ve toplum açısından çok önemli bir yapı taşıdır. Sabır, insanın nefsi arzu ve isteklerine karşı direnme ve dayanma gücüdür. Tasavvufta Allah'a ulaşma yolunda çekeceği çilelere, karşılaşılabileceği engellere tahammül etmesidir.

Edebiyatımızın önde gelen tasavvuf şairi Yunus Emre şiirlerinde topluma telkin ettiği ve ahlaka verdiği önemli değerlerden birisi de sabırdır. Yunus'a göre sabır bütün dünya malına değecek kadar değerli bir haslettir. İnsanı hem dünyada huzura ulaştırır hem de ona ahirette güzel kapılar açar. Yunus Emre, Risâletü'n-Nushiyye'de sabır konusunu geniş bir şekilde ele almaktadır. Dâstânı-ı Sabr başlığı altında bize adeta sabrın bütün yönlerini sunmaktadır.

Yunus Emre'nin önem verdiği hususlardan başında sabır gelmektedir. Yunus, sabrı kendine ait üslubuyla anlatmaktadır. Yaradan'ın hatırına her şeye katlanılması gerektiğinin bunun da ancak sabırla üstesinden gelinebileceğini ifade etmektedir.

“Sabra” giren kişinin sabırla yoluna devam edebilmesi için “sabir” olması yani her şeye rağmen ısrarla sabretmesi gerekir. Sabırda sebat edende öfke, kızgınlık ve kötü huylar yok olur.

Yunus Emre, insandaki duyguların kaynağı kabul edilen ruhun en alt tabakası olan nefsi terbiye etmenin yolunun sabırdan geçtiğini bilir. Yunus Emre sabırla derdine derman bulur ve insanlığa da bunu öğüt olarak verir.

Yunus Emre, nefisle yapmış olduğu mücadeleyi sabırla terbiye edenin Allah'a ulaşabileceği düşüncesini sık sık tekrar eder. Yunus Emre, Hak yoluna, gerçek sevgiliye kavuşmak istedikçe önüne çıkan bütün engelleri sabırla açmasını bilmiştir. Hiçbir engelde ümidini kesmemiş sabırla yoluna devam etmiştir. Her türlü üzüntü ve kedere karşı sabırlı olunması gerektiğini hatırlatmaktadır. Sabrın sonunun, Allah'ın neler vereceğinin beklenilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Yunus Emre, çoğu zaman kendi kendisine seslenerek dostun sıkıntısına sabretmesi gerektiğini ifade etmektedir. Amaç dosta ulaşmaksa bu uğurdaki her sıkıntıya göğüs gerip sabretmek gerektiğini ısrarla hatırlatmaktadır.

Yunus'a göre sabır, başa gelen her türlü zorluk ve güçlükler karşısında Allah'tan başka kimseden yardım istememektir. İnsanoğlu, karşılaştığı güçlük, sıkıntı, zorluk ve belaların verdiği üzüntüyü dua yoluyla Allah'a arz eder ve yine Allah'tan yardımını ister. Yunus Emre, sıkıntılar karşısında tahammül edip bekleyerek Allah'ın sığınmaktadır. Sabrın perdesini muhabbet ateşinin yaktığını ifade eder.

Yunus Emre ile alakalı birçok çalışma yapılmış ancak eserlerindeki ahlaki değerlerden olan sabır konusu pek fazla üzerinde durulup detaylı bir şekilde ele alınmamıştır. Şairin sabra verdiği önemi bizzat kendi eseriyle gözler önüne sermek istiyoruz. Bizim amacımız birey ve toplum açısından çok büyük bir öneme sahip olan ahlaki bir değer olan sabır kavramının Yunus Emre tarafından Risâletü'n-Nushiyye adlı eserinde nasıl ele alındığını tespit etmek ve yorumlar ışığında farklı bir bakış açısı ortaya koyabilmektir. Bildiride kaynak olarak Dr. Mustafa Tatçı'nın 1991 yılında yayımlanan Risâletü'n Nushiyye adlı eserinden yararlanılmıştır.

Yunus Emre, insanın sabır sayesinde “mirac”a ve “Tur”u bulabileceğini açıklamaktadır.

“Ben severin şol kulumı yoksul ola sabreyleye

Benden sana yol eyledüm mi'racuma gitsün dimiş”

diyerek bir çok ayete telmihte bulunarak şair ayetleri şiir diliyle de tefsir etmektedir.

“Yunus sen sadıkısan gir sabra

Katı sâbir gerek sabırla dura”

“Sabra” giren kişinin sabırla yoluna devam edebilmesi için “sabir” olması yani her şeye rağmen ısrarla sabretmesi gerekir. Sabırda sebat edende öfke, kızgınlık ve kötü huylar yok olacağını ifade etmektedir.

“Sabır kanı buşu genince olmuş

Düzenle ile safa andak bozulmuş”

Sabır nerede? Öfke gelince, düzenlik ile huzur, hemen bozulmuş.

“Çıkageldi sabır ana olokdem

Sanasın buşuyı İbrahim Edhem”

Sabır, aklın yanına o anda çıkageldi. Öfke’yi sanırsın İbrahim Ethem’dir.

“Görilmez oldu ol izi belürmez

Nice izi ki hiç tozu belürmez”

(Öfke artık) görülmez oldu; (ortada) hiçbir izi kalmadı. İzi değil, tozu bile kalmadı.

“Bu kez gördüm düzenlik ü safa hoş

Oturup iş ideler nuş ola nuş”

Bu defa, düzenlik ve sefanın, mutlu bir şekilde tekrar tekrar, (aşk şarabını) içerek eğlendiklerini gördüm.

“Şunun kim dünyede sabr ola yâri

Safa vü zevk olur her lahza karı”

Dünyada yoldaşı, sabır olanın, her zaman işi huzur ve sefa verir (iş rast gider).

“Fida canum sana iy sabr eyesi

Ki sabr oldu benüm canum gıdası”

Ey sabırlı insan, canım sana feda olsun! Benim canımın gıdası, sabır oldu.

“Kaçan kim olasın bu sabr-ile sen

Acebdür olasın sonra peşiman”

Sen, ne zaman sabrı tercih edersen, sonra nasıl pişman olursun? Bu, şaşılacak bir şeydir.

“Kime sabr olsa dünyada müyesser

Ana Hak viriserdür mülk-i diğer”

Kime dünyada, sabırlı olmak kolay gelirse; Hak, ona diğer mülkü (ahreti) verecektir.

Yunus Emre sabırlı olmanın müjdesi olarak Allah’ın diğer mülki, ahreti vereceğini hatırlatıyor.

Şair, insandaki duyguların kaynağı kabul edilen ruhun en alt tabakası olan nefsi terbiye etmenin yolunun sabırdan geçtiğini bilir. Yunus Emre sabırla derdine derman bulur ve insanlığa da bunu öğüt olarak verir.

“Uram yıkam nefis evini oda yana hırs u hevâ

El getürem şimden gerü nefisile savaş eyleyem”

dizelerinde nefsi ile mücadelesini ve sabrettiğini bize anlatmaktadır. Şair, nefis ile yapmış olduğu mücadeleyi sabırla terbiye edenin Allah’a ulaşabileceği düşüncesini sık sık tekrar ediyor. Yunus Emre, Hak yoluna, gerçek sevgiliye kavuşmak istedikçe önüne çıkan bütün engelleri sabırla açmasını bilmiştir. Hiçbir engelde ümidini kesmemiş ve sabırla yolunda ilerlemiştir. Yunus Emre, Hz. Eyüp’ün makamına

sabırla ulaştığına, Hz. Yakup'un gözünün sabırla açıldığına, Hz. Yusuf'un kuyudan sabırla kurtulduğuna şiiirlerinde telmih yapmıştır.

Yunus Emre'de sabır o kadar önemli bir yer tutmaktadır ki otuz beş beyitten oluşan Sabır Destanı' nı yazmıştır. Başlıktaki sabr kelimesi dâhil olmak üzere sabır sözcüğü kırk beş yerde, sâbir sözcüğü ise destanda beş yerde geçmektedir. Yunus Emre, destanda sabrın bütün hallerini sıralamaktadır. Onun amacı sabırla Allah' kavuşmaktır.

DÂSTÂNI-I SABR

Sabır ahvâlini dinle diyeyin

Sabırçün cümle 'âlem virdi mâlın

Anınçün sabrdur 'ata-yı devlet

Ki sabr eyler kamu müfsidleri mât

Sabır kandayısı eylükler işi

Müdâm âzâd ider yâd u bilişi

Sabırlu devleti dâyim olısar

Nasîbi sabr olanlar uluyısar

İşitdün Yûsuf'ı ol çâh içinde

Tururdı sabrıla ol mâh içinde

Bilimez ne kadar çâhun uzunı

Çagırsa taşra çıkmaz Yûsuf üni

Niçe çağırdısa ün taşra çıkmaz

Kodı çağırmağı ayruk çağırmağ

Yukaru bakar ol çâh agzı ırak

Aşagada makâmı taş u toprak

Didi yâ Rab benüm suçum var ola

Anunçün bana bu iş yarar ola

Çün toprak bendese kanda varam ben

Sabır kılmazısam ne başaram ben

Dir eyle gözleri yukaru bakar

Yenilmez göz yaşı sel gibi akar

Girü oluksâ'at ögünü dirdi

Kodı özge yiri vü sabra girdi

İrürdi devlete ol sabr-ı 'âlî

Ki sabrıla hoş oldu cümle hâli

Bu sabrıla kuyuya koga indi

Görüp anı Yûsuf ol dem sevinde

Yapışdı kogaya tartdılar anı

Didi irişdi uş devlet nişânı

Çü çekdiler kagayı çıkdı taşra

Zihî devletlü kim sabrı başara

Göre sabrıyla Yûsuf neye irdi
Ki sabrun acısı helvâya irdi
Bilür sâbir gine sabır nedügin
Sabırsuz ne bilür sâbir didügin
Sabır kimdeyse ol ‘Arş’ a süner
Ki sabr içre bulunur dürlü hüner
Sana her hâlile sabır gerek hoş
Ki sabrıyla kılurlar kahrı hem nûş
Sabır gerek sana her hâl içinde
Sabırsuz kimse kalur kâl içinde
Ki her kimde olursa sabr hâli
Olusar hayrıyla anun me’âli
Bırak cümle işi kıl sar u tedbîr
Eren gönlinde olur sabrıyla yir
Nebîdür ger velî yol sabra ugrar
Eger sen de varursan sabrıyla var
Sabır gözet sabır ‘azîz olasın
Sabır beklerisen ma’nî bulasın
Sabırsuz kişilerin dirliği ham
Ki sabrıyla eyü olur ser-encâm
Öğüt gerekise sabırdan işit
Onayım dirisen sabrı pişe it
Ne işün kim ola sabır bitürür
Seni ulu sa’âdete yitürür
Emânet el-emânet koma sabrı
Bulasın sabrıyla Mirâc u Tûr’ı
Sabrıyla vardı ol Mir’âc’a varan
Diriyiken ölür sabrı başaran
Yunus sen sâdikısan gir sabıra
Kadı sâbir gerek sabrıyla tura
Sabırda turanın buşusu kalmaz
Çü sâbir oldu yavuz hûsı kalmaz
Sa’âdet istesen sabrı güzün gör
Ki ‘‘Va’llâhu mu’inü’s-sâbirîn’’ gör
İşitdün sabr hâlin tâ nihâyet
Dutanun cânına olsun beşâret
Usan olma niceme yol emîndür

Harâmî çok bu yolda pür-kemindür (Tatçı 1991: 80-86)

Sonuç

Sonuç olarak sabır, o kadar kıymetlidir ki cümle âlemin bütün malını sabır için verdiğini, sabrın çeşitli hünerleri içerdiğini, kişinin sabırla arşa uzanacağını, Mir'âc'ın ve Tûr'un sabırla bulunacağını, başa gelen olayların sabırla iyi olacağını, bütün işleri sabırla tamamlanacağını, sabırla bekleyenin öfkesinin dinceğini, sabrı başaranın diriyeken öleceğini, sabırla beklenilirse mana bulacağını Yunus Emre destanda anlatmaktadır. Yunus Emre, insanın yanlış işler yapmaya sevk eden öfke halinden kurtulmanın, isyandan uzak durmanın ancak sabırla mümkün olacağını öğüt vermektedir. Yunus, sabır neredeyse iyilik oradadır. İyi olmak isteyen kişi sabırlı olmalıdır, öğüdünü vermektedir. Ayrıca sabırsız kişilerin dirliğinin olmayacağını da hatırlatmaktadır. Kişi öğüt istiyorsa sabırdan işitmesi gerektiğini belirtmektedir. Peygamberlerin, velilerin yolunun sabırla olduğu eğer sen de varmak istersen sabırla var şeklinde öğüt vermektedir. Yüce makamlara, gerçek dostta ancak sabırla ulaşılacağını tekrar etmektedir. Sabrın acısının dahi tat olarak helvaya yetiştiğini söylemektedir.

KAYNAKÇA

Civelek, M. (1971). *Yunus Emre*, İstanbul, Hareket Yayınları.

Gölpınarlı, A. (1983). *Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri*, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi.

Tatçı, M. (1991). *Yunus Emre Divanı Risaletün Nushiyye Tenkitli Metin*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Timurtaş, F.K. (1980). *Yunus Emre Divanı*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Güncel Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu.

‘YOKLUK YOLCUSU’ YUNUS EMRE

İbrahim Ay¹

İsmail Bektaş²

Özet

İslâm tasavvufunda esas amaç Allah’a kavuşmaktır. Bunun için de dünyadan, maldan ve nihayetinde kendi varlığından geçmek gerekir. Bunu sağlayacak ise Allah aşkıdır. Bu aşk Allahtan başka her şeyi değersiz kılmaktadır. Yani yokluk âleminde tek gerçek olan Allah kavuşmaktır. Fenâfillah, "ölmeden önce ölmüş gibi olup" yokluk sırrına ermek, Allah'ın varlığında yok olmak, erimek anlamına gelir. Tasavvuf inancına göre, evrende Allah'ın varlığından başka gerçek varlık yoktur. Varlıklar onu gösteren birer aynadan ibarettir. Yunus Emre varlık âleminden yokluk âlemine geçişte bütün çileli yokuşları geçmiştir. En önemli vasfı ilahi aşktır. Aşk yolunu kendisine yol edinmiştir. Yokluk âleminde aşk, onun hayat felsefesini oluşturmaktadır. İnsan fani dünyadaki her şeyi bırakıp kalıcı olana sarılmalıdır. Şiirlerinde varlık âleminden yokluk âlemine geçmek isteyen Yunus’u görmekteyiz. Yunus Emre’nin şiirlerinde dünya / hayat / ölüm bir aradadır. Dünyanın bütün varlığı gelip geçicidir. “Burada iken ölmek gerek / Varıp anda ölmez ola” dizeleri ile varlık âleminden yokluk âlemine ulaşma özlemi içindedir. Nefsini dünya hırslarından öldüren, dünya nimetlerini bir kenara bırakabilenler ahrette gülecektir. İnsan bu varlık dünyasında mekânsızdır. Gerçek mekân yokluk âlemi olan ahirettir. İçinde doğduğu zamanın ve mekânın dışına çıkıp hakikate yol almış bir yokluk yolcusudur Yunus Emre.

Tasavvufta Allah aşkı içerisinde eriyip yok olma anlayışına "fenâ-fil’âşk" denilmiştir. İlahî aşk "Cemâl-ı mutlak"a duyulan sevgidir. Yunus, bu sevgiyi ömrü boyunca bütün coşkunluğu ile yaşamıştır. İlahî aşkı talep eden Yunus Emre, öyle bir aşk istemektedir ki o aşk içinde kendisini kaybetsin ve kendisini istese de bulamasın.

İlahî bir ışık vir bana kandalıgum bilmeyeyin

Yavu kılayın ben beni isteyüben bulmayayın

Allah aşkının aynası "fenâ-fil’âşk" tadını kendinde gösterir ve bu tadı alan âşık artık nerde olduğunu bilmez olur. Benliğinden geçerek içinde Allah’ı bulur.

Can içinde dostı bulan ayruk ne yirde istesün

Anı taşra sananların ömri geçti perakende

Anun aşkınun gözgüsü kendüde gösterdi bizi

Gönül esrük Hakk’a âşık esîr olmuş bu dermande

Yunus Emre’ye göre, Vahdet-i vücûd mertebesine ulaşmak “hal” ile mümkün değildir. “Her şeyin arkasında gizlenen Bir’i görmek, Bir’i bulmak” sırrına erebilmek için salikin, dünya zevk ve arzularından geçmesi, salih ameller içerisinde bulunması gerekir. Nefsi ile mücadele eden aşkın zikre devam etmesi halinde dünya sevgisi azalır ve sonunda yok olur. Böylece aşıkta, salikte gerçek aşk ortaya çıkmış olur. Kalbi dünya kirlerinden temizlenen kimse kendinde ve kâinattaki varlıklarda Hakk’ı görmeye başlar.

Hakk’ı kendinde arayan şair, varlığım sendedir, ben bir aletim” derken artık “Bir” ile bir olmuştur. İşte bu mertebe “insan-ı kâmil” mertebesidir. Bu makamda salik Yunus’un dediği gibi başka bir şey görmez. Çünkü gözlerinden bakan O’dur.

¹ Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Şehit Atf Akay Mesleki Eğitim Merkezi, ibrahimay019@hotmail.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8949-3582>

² Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Aksaray Ahmet Cevdet Paşa Sosyal Bilimler Lisesi, ismailbektas78@hotmail.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4687-3328>

“Sensün gözlerüm içe bile bakan

Sen bile bakmasam yolum görülmez”

Yunus Emre'ye göre "tevhid" elbisesini giyip varlığını yokluğa sayan ve bu yolda sebat eden âşık gerçek "er"dir. Onun için de varlığını bırakması şarttır. Yoksa âşık lafla, sözle bu mertebeye ulaşamaz. Varlığını ortaya koyamayan, benlik engelini aşamayan âşık, "yokluk" mertebesine varamaz. Varlığı elden bırakıp Allah'a kulluk eden sûfi her türlü dedikoduyu, gıybeti terk ederse, her şeyden vazgeçer ve "yokluk"taki "visâle" ulaşır. Ancak yokluktaki eriyiş insanı gerçek "beka"ya götürür. Ölmeden önce ölmenin mânası budur.

“Nefs-i cüz'i varlığın akl-ı külle ulaşdur

Varlığın yoga değşür kalmasun sende heves”

dizelerinde Yunus Emre, eğer âşıkta dünya zevk ve hevesi kalmamışsa o artık "vuslata" kavuşmuş sayılır diyor.

Tasavvuf düşünüşe göre, sâlikin bu noktaya ulaşması, "hayatta iken varlığını “yok”a sayıp Allah’a ulaşması "tevhid" inancının bir diğer ifadesidir.

Yunus Emre aldığı tasavvuf eğitimi doğrultusunda niçin yaratıldığını, yaşamanın gerçek gayesinin ne olduğunu ve yaşarken neler yapması gerektiğini öğrenerek var oluşun gerçeklerine doğru manevî yolculuğa çıkmaktadır. İnsanın Yaradan'ı bilmek için yaşaması gerektiğini şiirlerinde vurgulamıştır. Yaradan'ın öğrenilemeyeceğini ancak vasıflarının öğrenilerek, O'nu bilmemin tek çaresinin O'nu sevmek ve uğrunda her şeyini, hatta canını feda edip O'nda yok olmakla mümkün olunacağını açıklamaktadır. Bu yolcuğun sonunda Yunus Emre'nin benliği yok olmaktadır. “Ete kemiğe büründüm, Yunus diye görüldüm” dizeleri ile yokluğun var ile bütünleşmesini görmekteyiz. Biz bu bildiride Yunus Emre'nin yaşamından ve şiirlerinden hareketle yokluk âlemine bakışını ortaya konulmasını koyarken ölüm konulu şiirlerindeki yokluk – varlık olgusu irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, yokluk, varlık, ölüm

PASSENGER OF OVER YUNUS EMRE

Abstract

The main purpose in Islamic mysticism is to reach Allah. For this, one must pass through the world, property and ultimately its own existence. It is love of Allah that will provide this. This love makes everything worthless except God. In other words, the only truth from the world of poverty is to meet God. Fenâfillah means "as if dead before death" attaining the mystery of absence, disappearing and dissolving in the presence of Allah. According to Sufism belief, there is no real entity other than the existence of God in the universe. The most important quality is divine love. The world / life / death are together in Yunus Emre's poems. Man is without a place in this world of poverty. make it. Yunus Emre is a traveler of absence who went out of the time and place in which he was born and traveled to the truth. Yunus Emre takes a spiritual journey towards the realities of existence by learning why he was created, what the real purpose of living is and what he should do while living, in line with the Sufi education he received. He emphasized in his poems that man must live to know the Creator. He explains that the Creator cannot be learned, but by learning his qualities, the only way for me to know Him is to love Him and sacrifice everything, even his life, for the sake of being destroyed in Him. At the end of this journey, Yunus Emre's self disappears. We see the integration of absence with existence with the lines "I have covered the flesh, I appeared as Yunus". In this paper, while we put forward Yunus Emre's view of the world of poverty based on his life and poems, the phenomenon of absence-existence in his poems on death will be examined.

Keywords: Yunus Emre, poverty, existence, death

Giriş

İslâm tasavvufunda esas amaç Allah'a kavuşmaktır. Bunun için de dünyadan, maldan ve niha-yetinde kendi varlığından geçmek gerekir. Bunu sağlayacak ise Allah aşkıdır. Bu aşk Allah'tan başka her şeyi değersiz kılmaktadır. Yani yokluk âleminde tek gerçek olan Allah kavuşmaktır. Fenâfillah, "ölmeden önce ölmüş gibi olup" yokluk sırrına ermek, Allah'ın varlığında yok ol-mak, erimek anlamına gelir. Tasavvuf inancına göre, evrende Allah'ın varlığından başka gerçek varlık yoktur. Varlıklar onu gösteren birer aynadan ibarettir.

Yunus Emre varlık âleminde yokluk âlemine geçişte bütün çileli yokuşları aşmıştır. En önemli vasfı ilahi aşktır. Aşk yolunu kendisine yol edinmiştir. Yokluk âleminde aşk, onun hayat felse-fesini oluşturmaktadır. İnsan fani dünyadaki her şeyi bırakıp kalıcı olana sarılmalıdır. Şiirle-rinde varlık âleminde yokluk âlemine geçmek isteyen Yunus'u görmekteyiz. Yunus Emre'nin şiirlerinde dünya / hayat / ölüm bir aradadır. Dünyanın bütün varlığı gelip geçicidir. "Burada iken ölmek gerek / Varıp anda ölmez ola" dizeleri ile varlık âleminde yokluk âlemine ulaşma özlemi içindedir. Nefsini dünya hırslarından öldüren, dünya nimetlerini bir kenara bırakabilen-ler ahirette gülecektir. İnsan bu varlık dünyasında mekânsızdır. Gerçek mekân yokluk âlemi olan ahirettir. İçinde doğduğu zamanın ve mekânın dışına çıkıp hakikate yol almış bir yokluk yolcusudur Yunus Emre. Bu bildiride Yunus Emre'nin yaşamından ve şiirlerinden hareketle yokluk âlemine bakışını ve şiirlerindeki yokluk – varlık olgusu irdelemeye çalıştık.

Tasavvufta Allah aşkı içerisinde eriyip yok olma anlayışına "fenâ-fil'âşk" denilmiştir. İlâhî aşk "Cemâl-ı mutlak"a duyulan sevgidir. Yunus, bu sevgiyi ömrü boyunca bütün coşkunluğu ile yaşamıştır. İlâhî aşkı talep eden Yunus Emre, öyle bir aşk istemektedir ki o aşk içinde kendisini kaybetsin ve kendisini istese de bulamasın.

İlâhî bir ışık vir bana kandalıgum bilmeyeyin

Yavu kılayın ben beni isteyüben bulmayayın

Allah aşkının aynası "fenâ-fil'âşk" tadını kendinde gösterir ve bu tadı alan âşık artık nerde ol-duğunu bilmez olur. Benliğinden geçerek içinde Allah'ı bulur.

Can içinde dostı bulan ayruk ne yirde istesün

Anı taşra sananların ömri geçdi perakende

Anun aşkınun gözgüsü kendüde gösterdi bizi

Gönül esrük Hakk'a âşık esîr olmuş bu dermande

Yunus Emre'ye göre, Vahdet-i vücûd mertebesine ulaşmak "hal" ile mümkün değildir. "Her şeyin arkasında gizlenen Bir'i görmek, Bir'i bulmak" sırrına eribilmek için salikin, dünya zevk ve arzularından geçmesi, salih ameller içerisinde bulunması gerekir. Nefsi ile mücadele eden âşığın zikre devam etmesi halinde dünya sevgisi azalır ve sonunda yok olur. Böylece âşıkta, salikte gerçek âşk ortaya çıkmış olur. Kalbi dünya kirlerinden temizlenen kimse kendinde ve kâinattaki varlıklarda Hakk'ı görmeye başlar.

Hakk'ı kendinde arayan şair, varlığım sendedir, ben bir aletim" derken artık "Bir" ile bir ol-muştur. İşte bu mertebe "insan-ı kâmil" mertebesidir. Bu makamda salik Yunus'un dediği gibi başka bir şey göremez. Çünkü gözlerinden bakan O'dur.

“Sensün gözlerüm içe bile bakan
Sen bile bakmasam yolum görülmez”

Yunus Emre'ye göre "tevhid" elbisesini giyip varlığını yokluğa sayan ve bu yolda sebat eden âşık gerçek "er"dir. Onun için de varlığını bırakması şarttır. Yoksa âşık lafla, sözle bu merteye ulaşamaz. Varlığını ortaya koyamayan, benlik engelini aşamayan âşık, "yokluk" mertebesine varamaz.

Nefs arzusundan geçüp ışk kadehinden içüp
Dost yolına er gibi turmayan âşık mıdır (Timurtaş 1980: 21)

Varlığı elden bırakıp Allah'a kulluk eden sûfi her türlü dedikoduyu, gıybeti terk ederse, her şeyden vazgeçer ve "yokluk"taki "visâle" ulaşır. Ancak yokluktaki eriyiş insanı gerçek "beka"ya götürür. Ölmeden önce ölmenin mânâsı budur.

“Nefs-i cüz'i varlığın akl-ı külle ulaşdır
Varlığın yoga degşür kalmasun sende heves”

dizelerinde Yunus Emre, eğer âşıkta dünya zevk ve hevesi kalmamışsa o artık "vuslata" kavuşmuş sayılır diyor.

Tasavvufi düşünüşe göre, sâlikin bu noktaya ulaşması, "hayatta iken varlığını “yok”a sayıp Allah'a ulaşması "tevhid" inancının bir diğer ifadesidir.

Yunus Emre aldığı tasavvuf eğitimi doğrultusunda niçin yaratıldığını, yaşamanın gerçek gayesinin ne olduğunu ve yaşarken neler yapması gerektiğini öğrenerek var oluşun gerçeklerine doğru manevî yolculuğa çıkmaktadır. İnsanın Yaradan'ı bilmek için yaşaması gerektiğini şiirlerinde vurgulamıştır. Yaradan'ın öğrenilemeyeceğini ancak vasıflarının öğrenilerek, O'nu bilmenin tek çaresinin O'nu sevmek ve uğrunda her şeyini, hatta canını feda edip O'nda yok olmakla mümkün olunacağını açıklamaktadır. Bu yolcuğun sonunda Yunus Emre'nin benliği yok olmaktadır. “Ete kemiğe büründüm, Yunus diye göründüm” dizeleri ile yokluğun var ile bütünleşmesini görmekteyiz.

Fenâfillah, tefâni sırrı da denilen, "ölmeden önce ölmüş gibi olup" yokluk sırrına ermek, Allah'ın varlığında yok olmak, erimek anlamına gelmektedir. Tasavvuf inancına göre, evrende Allah'ın varlığından başka gerçek varlık yoktur. Varlıklar onu gösteren birer aynadan ibarettir. Fenâfillah, bir vahdet-i vücud kavramıdır. Kul bu makamlarda kendinden ve sıfatlarından fani olarak Hakk'ın sıfatlarıyla beka bulur. Tasavvuftaki en son merteye olan salah makamının kâpısı olarak ifade edilmektedir.

Yunus Emre yokluk karşısında bazen tul-i amel defterini bazen da kevn (var olma, varlık), kevn ü mekân (kâinat) sözcüklerini kullanmaktadır.

Dost sevgüsün gönülde canıla berkitmeyen
Tul-i emel defterin dürmeyen âşık mıdır (Timurtaş 1980: 21)

Tul-i emel; insanın dünya hayatında ebedi yaşayacak gibi plan yapması, insanın emelini uzun tutması anlamına gelmektedir. Tasavvufta, insanın hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya aşırı bir şekilde bağlanmasıdır. Bunun zıddı olarak da "kasr-i emel" ifadesi kullanılmaktadır. Kanaat ve tok gözlülük olup, insanın hemen ölecekmiş gibi ahiret için çalışması olarak açıklanmaktadır.

Yunus Emre, yokluk yolunda şüpheye yer vermemektedir. Her şeye rağmen eksiklikleri kendisinde görüp yokluğu varlığa tercih etmektedir.

Yûnus eger âşıkısan varlığın değşür yoklığa

İman kuşağın berk kuşan di hep eksüklik bendedir (Timurtaş 1980: 23)

Varlığın kendisini benlikten alı koyduğu ve bu yüzden varlık defterini kaldırdığını söylemektedir.

Beni benlikten kodu, varlık defterin yudu,

Havf u rica göstermez hayr u şer elden koyan (Timurtaş 1980: 151)

Ayrı bakmayı bir kenara koyun, anı sevmek bile yokluktur.

Yunus imdi sen-ben iken âşıklara ne sen ü ben

Yokluk durur anı sevmek koyun ayruksı bakışı

Yunus Emre kendisini miskin kul olarak ifade etmektedir. Ayrıca kendisi gibi miskin kulların gelmesini dahi az olarak görmektedir.

Benüm gibi miskin kulı yüzbin gelürse az ola

Benim gelişüm şimdidiür uçmakda Rıdvan'dayıdum (Timurtaş 1980: 106)

Oldur söyleyen dilde varlık dostundur kulda

Varlığum hep o ilde ben bunda garip geldüm (Timurtaş 1980: 106)

Ne var söylenen dilde varlık Hakk'ındır kulda? Varlığım hep o ilde, buraya garip geldim.

Varlığım hep o ilde derken ahiret hayatını kastetmektedir. Kendisini garip olarak ifade ederek kimsesiz olduğunu, hiçbir şeyinin olmadığını da hatırlatmaktadır. Yunus, garip geldim derken kendisine acınılacak bir durumdan bahsetmiyor. Maddi bağlarla ilgisinin olmadığını ifade etmektedir.

Sonuç

Sonuç olarak Yunus Emre dünyadaki maddi hiçbir şeye önem vermemektedir. Çünkü bunlar varlığı temsil etmektedir. Maddi varlığı yok saymak Yunus'un dilinde yokluktur. Yokluk, Yunus Emre'de ruhsal zenginliğin ta kendisidir. Yunus Emre kendisini çoğu zaman miskin olarak ifade etmektedir. Yunus'a göre miskin olmak, hiçbir şeye sahip olmamakla eşdeğerdir. Miskinlik Yunus'ta manevi yokluk, kendinden geçmektir, Allah'a ulaşmak için fani olan âleme meyletmemektir. Yaratılmışa Yaratandan dolayı çok önem vermektedir. Yaşamı, ölümü, dünyayı mutlak varlıkla anlatmaktadır. Dünyanın faniliğini sürekli öğüt yoluyla insanlara aktarmaktadır. Yokluğu, bütün maddi unsurlardan sıyrılarak manevi doyumuna ulaşip ilahi aşkıta yok olmak olarak görmektedir. Tek gayesi mutlak varlık olan Allah'a ulaşmaktır.

KAYNAKÇA

Civelek, M. (1971). *Yunus Emre*, İstanbul, Hareket Yayınları.

Gölpınarlı, A. (1983). *Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri*, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi.

Tatçı, M. (1991). *Yunus Emre Divanı Risaletün Nushiyye Tenkitli Metin*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Timurtaş, F.K. (1980). *Yunus Emre Divanı*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Güncel Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu.

YUNUS EMRE’NİN ŞİİRLERİNDE ZAMAN SINIRLAMA İŞARETLEYİCİLERİ

İsmail Bektaş¹

İbrahim Ay²

Özet

Bu bildiride Yunus Emre’nin şiirlerinde yer alan zaman işaretleyicilerini sınırlı belirli, sınırlı belirsiz ve sınırsız belirsiz kategorilerinde tanımlamak amaçlanmıştır. Konuşur zamanın belli bir hududunu çizmektedir ve zamanı, belirli ve belirsiz olarak çerçeve içerisine almaktadır. Bildiride öncelikle zaman, sınırlı, sınırsız, belirli ve belirsiz sözcüklerinin sözlükteki anlamı verildi. Ardından Yunus Emre’nin şiirlerinde bu kategorileri tanımlayan zaman işaretleyicileri tarandı. Çalışmada Prof. Dr. Faruk Timurtaş’ın Yunus Emre Divanı, Abdülbâki Gölpinarlı’nın Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri, Dr. Mustafa Tatçı’nın Yunus Emre Divanı (Risâletü’n-Nushiyye), adlı eserler taranarak zaman işaretleyiciler tespit edilmiştir. Daha sonra bu zaman işaretleyicilerinin sınırlı belirli, sınırlı belirsiz ve sınırsız belirsiz kategorilerinin hangisinde yer aldığı açıklanmıştır.

Konuşur/gönderici iş, oluş, hareketi vb. durumları ifade ederken zamanın çeşitli dilimlerinden yararlanır. Türkçede kullanılan zaman işaretleyicilerin çok olması konuşurun kalemını güçlendirmektedir. Zaman sözcüğünün kavram alanı çok geniştir. Salise, saniye, saat, hafta, ay, yıl, günler, hafta içi, hafta sonu, hemen, şimdi, bugün, yarın, dün, her an, demin, bir gün önce, bir gün sonra, saat üçte, sabahleyin, gece yarısı, öğle üzeri vb. zaman işaretleyicilerini sayabiliriz.

Yunus Emre şiirlerinde ağırlıklı olarak ezel, ebed, her dem, dünile, bugündür, imdi, bunca yıl, ölüm, bir gün, ezelden ebede, beş günle, gündüz, gece, gündüzleri, o saatte, niçe yıldan beri, buçuk gün vb. zaman işaretleyicilerini kullanmıştır.

Yunus Emre’nin şiirlerinde kullandığı zaman işaretleyicilerini sınırlı belirli, sınırlı belirsiz ve sınırsız belirsiz kategorilerinde sınıflandırmak.

Katalog tarama yöntemiyle Prof. Dr. Faruk Timurtaş’ın Yunus Emre Divanı, Abdülbâki Gölpinarlı’nın Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri, Dr. Mustafa Tatçı’nın Yunus Emre Divanı (Risâletü’n-Nushiyye), adlı eserler taranarak zaman işaretleyiciler tespit edilerek yukarıda ifade edilen sınıflama içerisinde açıklanmıştır.

Ecel ve ebed zaman işaretleyicileri sınırsız belirsiz zaman kategoride, ömür zaman belirleyicisi sınırlı belirli kategoride, gündüzleri zaman işaretleyicisi de sınırlı belirsiz kategoride ele alınmıştır. İnsan, hayvan, bitki gibi herhangi bir canlının yaşamının sona ermesi olarak tanımlanan ölüm zaman işaretleyicisi sınırlı belirsiz bir zamanı ifade etmektedir. Fakat bunun ne zaman olacağını insanoğlu bilmemektedir. Bir gün zaman işaretleyicisi ise sınırlı belirsiz bir anı göstermektedir. Zaman bir günle sınırlandırılmış fakat ne zaman olduğu belirsizdir.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, zaman, sınırlama, belirli, belirsiz.

¹Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Aksaray Ahmet Cevdet Paşa Sosyal Bilimler Lisesi, ismailbektas78@hotmail.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4687-3328>

² Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Şehit Atıf Akay Mesleki Eğitim Merkezi, ibrahimay019@hotmail.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8949-3582>

TIME LIMITING MARKERS IN YUNUS EMRE'S POEMS

Abstract

In this paper, it is aimed to witness the time markers in Yunus Emre's poems in limited definite, limited indefinite and unlimited indefinite categories. Speaks draws a certain boundary of time and frames time as definite and indefinite. In the paper, the meaning of the words time, limited, unlimited, definite and ambiguous in the dictionary was given first. Then, time markers witnessing these categories in Yunus Emre's poems were scanned. Prof. Dr. Yunus Emre Court of Faruk Timurtaş, Yunus Emre's Life and All Poems of Abdülbâki Gölpınarlı, Dr. Time markers were determined by scanning the works named Yunus Emre Divanı (Risâletü'n-Nushiyye) by Mustafa Tatçı. Then, it is explained in which categories these time markers are limited definite, finite indefinite and unlimited indefinite.

Speaking / sending work, occurrence, movement, etc. makes use of various periods of time while expressing situations. The high number of time markers used in Turkish strengthens the speaker's pen. The concept area of the word time is very wide. Seconds, seconds, hours, weeks, months, years, days, week-days, weekends, right now, now, today, tomorrow, yesterday, now, yesterday, the day before, the day after, at three o'clock, in the morning, at midnight , afternoon, etc. we can count the time markers.

In Yunus Emre's poems, he mostly includes eternal, eternal, every dem, yesterday, today, now, so many years, death, one day, eternity, five days, day, night, daytime, at that hour, why since the year, and a half days, etc. used time markers.

To classify the time markers used by Yunus Emre in his poems into limited definite, limited indefinite and unlimited indefinite categories.

With the catalog scanning method, Prof. Dr. Yunus Emre Court of Faruk Timurtaş, Yunus Emre's Life and All Poems of Abdülbâki Gölpınarlı, Dr. The works named Yunus Emre Divanı (Risâletü'n-Nushiyye) by Mustafa Tatçı were scanned and time markers were determined and explained in the above-mentioned classification.

Eternal and eternal time markers are considered in the indefinite indefinite time category, the life time determinant in a limited specific category, and the daytime time marker in the finite indefinite category. The time marker of death, which is defined as the end of life of any creature such as human, animal or plant, expresses a finite and indefinite time. But man does not know when this will happen. A day time marker indicates a finite indeterminate moment. Time is limited to one day, but it is unclear when.

Keywords: Yunus Emre, time, limitation, specific, uncertain

Giriş

Bu bildiride Yunus Emre'nin şiirlerinde yer alan zaman işaretleyicilerini sınırlı belirli, sınırlı belirsiz ve sınırsız belirsiz kategorilerinde tanımlamak amaçlanmıştır. Konuşur zamanın belli bir hududunu çizmektedir ve zamanı, belirli ve belirsiz olarak çerçeve içerisine almaktadır. Bildiride öncelikle zaman, sınırlı, sınırsız, belirli ve belirsiz sözcüklerinin sözlükteki anlamı verildi. Ardından Yunus Emre'nin şiirlerinde bu kategorileri tanımlayan zaman işaretleyicileri tarandı. Çalışmada Prof. Dr. Faruk Timurtaş'ın Yunus Emre Divanı, Abdülbâki Gölpınarlı'nın Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri, Dr. Mustafa Tatçı'nın Yunus Emre Divanı (Risâletü'n- Nushiyye), adlı eserler taranarak zaman işaretleyiciler tespit edilmiştir. Daha sonra bu zaman işaretleyicilerinin sınırlı belirli, sınırlı belirsiz ve sınırsız belirsiz kategorilerinin hangisinde yer aldığı açıklanmıştır.

Konuşur/gönderici iş, oluş, hareketi vb. durumları ifade ederken zamanın çeşitli dilimlerinden yararlanır. Türkçede kullanılan zaman işaretleyicilerin çok olması konuşurun kalemını güçlendirmektedir. Zaman sözcüğünün kavram alanı çok geniştir. Salise, saniye, saat, hafta, ay, yıl, günler, hafta içi, hafta sonu, hemen, şimdi, bugün, yarın, dün, har an, demin, bir gün önce, bir gün sonra, saat üçte, sabahleyin, gece yarısı, öğle üzeri vb. zaman işaretleyicilerini sayabiliriz.

Yunus Emre, şiirlerinde özellikle bugün, bir gün, yarın, şimdi, ömür, va'del, ezel, ebed, buçuk gün, Kadir Gecesi, sabah, gündüz, gece vb. zaman işaretleyicilerini sıkça kullanmıştır.

Zaman, sınırlı, sınırsız, belirli ve belirsiz sözcükleri Türk Dil Kurumu güncel sözlükte şu şekilde tanımlanmıştır:

Zaman

1. Bir işin, bir oluşun içinde geçtiği, geçeceği veya geçmekte olduğu süre, vakit.
2. Bu sürenin belirli bir parçası, vakit.
3. Belirlenmiş olan an.
4. Çağ, mevsim.
5. Bir işe ayrılmış veya bir iş için alınmış saatler, vakit.
6. Dönem, devir.
7. Gök bilimi Olayların oluş ve akış sırasını belirleyen, düzenli ve dönemli gök olaylarını birim olarak kullanan sanal bir kavram.
8. Dil bilgisi Fiillerin belirttikleri geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman kavramı.
9. Jeoloji Yer kabuğunun geçirdiği gelişimde belirlenen ve fosillere göre dörde ayrılan geniş evrelerden her biri.

Sınırlı: 1. Sınırı olan, bir sınırla ayrılmış olan, hudutlu.

2. Sınırlanmış, belirlenmiş, belirli, limitet.

3. Az sayıda:

Sınırsız: 1. Sınırı olmayan, bir sınırla ayrılmamış olan, hudutsuz.

2. Çok sayıda.

3. Pek çok, sonsuz.

Belirli: Açık ve kesin olarak sınırlanmış veya kararlaştırılmış olan, muayyen:

Belirsiz: 1. Belirli olmayan, belgisiz, gayrimuayyen, vuzuhsuz.

2. Niteliği hakkında tam bir bilgi edinilemeyen, müphem.

3. Bilinmeyen, meçhul.

Buçuk gün durmayan aklın katında

Ne lâyük ola şâhın hazretinde (Gölpınarlı 1983: 51)

Yunus Emre zamanı buçuk günle sınırlandırmıştır. Sınırlı belirli bir zaman işaretleyicisi kullanmıştır. Buçuk, yarım anlamına gelmektedir. 12 saatlik zaman dilimini göstermektedir.

Bu **beş günlük** ömrü bû harca yetmez

Sağır mı kulağın niçün işitmez (Gölpınarlı 1983: 58)

Beş günlük zaman işaretleyicisi sınırlı belirli bir zamanı ifade etmektedir.

Hünerime benim kim birikiser

Yahud **acel** evîne kim giriser (Gölpınarlı 1983: 64)

Ecel/acel, önceden kararlaştırılmış olduğuna inanılan ölüm zamanını ifade eden acel sözcüğü sınırsız belirsiz bir zamanı ifade etmektedir.

Niçe ilm ü amel sen bu tapûda

Niçe yıldan beri sen bu kapûda (Gölpınarlı 1983: 69)

Niçe yıldan beri ifadesi sınırsız belirsiz bir zamanı işaret etmektedir.

Boşu **hayli zamandır** yolu almış

Kimesne izlemeyip gizlenikalmış (Gölpınarlı 1983: 69)

Hayli zamandır zaman işaretleyicisi sınırsız belirsiz bir zamanı ifade etmektedir.

O saatte gerü ökünü derdi

Deşirdi kendüyi vü sabrı gördi (Gölpınarlı 1983: 72)

O saatte ifadesi sınırlı belirsiz zamanı işaret etmektedir. Zamanı saatle sınırlı tutmuş fakat bu saat hangi güne ait belli değil.

Gör **imdi** akl âna ne deyîser

Bize gelen hasedden el yuyısar (Gölpınarlı 1983: 81)

İmdi zaman işaretleyicisi sınırlı belirli bir anı ifade etmektedir. İmdi, şu anda, içinde bulunduğumuz zamanda anlamında kullanılmıştır.

Ol ağrı dediğim şeytandır azar

Ki **dem be-dem** içinde fitne düzer (Gölpınarlı 1983: 95)

Dem be-dem zaman işaretleyicisi daima, her vakit, sürekli olarak anlamına gelmektedir. Sınırsız belirsiz zamanı ifade etmektedir.

Sabahın sinleye vardım gördüm cümle ölmüş yatar

Her biri biçâre olmuş ömrün yayıvarmış yatar (Gölpınarlı 1983: 102)

Sabah sözcüğü sınırlı belirli bir zamanı işaret etmektedir.

Kimi yiğit kimi koca kimi vezir kimi hoca

Gündüzleri olmuş **gece** ancılayın çoklar yatar (Gölpınarlı 1983: 103)

Gündüz ve **gece** zaman işaretleyicileri sınırlı belirli bir zamanı ifade etmektedir.

Yunus ol kapuda kemine kuldur

Ezelden ebede dekdür bu izzet (Timurtaş 1980: 12)

Ezel ve ebed zaman işaretleyicileri sınırsız belirsiz zaman işaretleyicisi olarak kullanılmıştır.

Başlangıcı olmayan geçmiş zaman, öncesizlik anlamına gelen ezel ve sonu olmayan gelecek zaman, sonsuzluk anlamındaki ebed, sınırsız belirsiz bir zamanı ifade etmektedir.

Aklumun haberi **bugünkü** değil

Anı er dirisen evvelki âyet (Timurtaş 1980: 11)

Bugün zaman işaretleyicisi sınırlı belirli bir zamanı ifade etmektedir. İçinde bulunduğumuz yirmi dört saatle sınırlıdır.

Nice yakınsın bana sen müştak u hasret sana ben

Dün gün seni gözlüyüben göremezem kaldum tana(Timurtaş 1980: 8)

Dün gün (gece-gündüz) zaman işaretleyicileri sınırlı belirli bir zamanı ifade etmektedir.

Yûnus seni din idindi din nedür imân idindi

İşka **bugün yarın** n'olur işi budur öndin sona (Timurtaş 1980: 5)

Bugün yarın zaman işaretleyicileri sınırlı belirli bir zamanı ifade etmektedir.

Bugün içinde bulunulan yirmi dört saati ifade ederken yarın ise gelecek yirmi dört saati ifade etmektedir. Zaman, her iki işaretleyicide de yirmi dört saatle sınırlandırılmıştır.

Birgün yüzün gören kişi **ömrince** hiç unutmaya

Tesbihi sensin dilinde ayruk nesne eyitmeye(Timurtaş 1980: 2)

Birgün zaman işaretleyicisi sınırlı belirli zamanı ifade etmektedir. Aynı şekilde ömür sözcüğü de sınırlı belirli zamana işaret etmektedir. Kişinin ne kadar ömür süreceği levh-i mahfuzda yazılıdır, bellidir.

Yûnus seni seveliden besâret oldı cânına

Her dem yeni dirlikdedür hergiz **ömrin** eskitmeye (Timurtaş 1980: 3)

Her dem zaman işaretleyicisi sınırsız belirsiz zamanı işaret etmektedir. **Ömür** sözcüğü ise sınırlı belirli zamanı ifade etmektedir.

Dost işka ulaşılıdan dünya âhîret bir oldı

Ezel ebed sorarısın **dünile bugündür** bana (Timurtaş 1980: 4)

Ezel ve **ebed** zaman işaretleyicileri sınırsız belirsiz bir zamanı ifade ederken **dünile bugündür** sözcükleri ise sınırlı belirli bir zamana işaret etmektedir.

Gökden inen dört kitabı **günde** bin kez okurısın

Erenlere münkir isen didar ırak senden yana (Timurtaş 1980: 6)

Gün zaman işaretleyicisi bir günü ifade etmektedir. Sınırlı belirli zamanı belirtmektedir.

Eyitmesun çün **gün toğar** etüm tenüm üşütmeye

Çün vücudın delük degül şu'le irmez gündün ana (Timurtaş 1980: 6)

Güneşin doğması sabahın belirli saatlerinde olmaktadır. **Gün toğar** zaman işaretleyicisi sınırlı belirli bir zamanı ifade etmektedir.

Gel **imdi** dinle sözü şerh ideyin

Birin birin anı sana diyeyin (Tatçı 1991: 32)

İmdi (şimdi) zaman işaretleyicisi belirli sınırlı bir zamanı ifade etmektedir.

Eyü olmaya bu yolda gafillik

Uzatmagıl işün var **bunca yıllık** (Tatçı 1991: 51)

Bunca yıl zaman işaretleyicisi sınırlı belirsiz zamanı ifade etmektedir. Zamanı yıllarla sınırlandırmış fakat bunun kaç yıl olduğu, hangi yıl olduğu belli olmadığı için sınırlı belirsiz bir anı işaret etmektedir.

Segirtme dünyâya sen yitemezsin

Ecel yol bağlamışdır dutamazsın (Tatçı 1991: 51)

Önceden kararlaştırılmış olduğuna inanılan ölüm zamanı, yaşamın sonu olarak tanımlanan *ecel* zaman işaretleyicisi sınırsız belirsiz bir zamanı ifade etmektedir.

Bu *beş günlük ömür* bu harca yitmez

Sagır mı kulagun niçün işitmez (Tatçı 1991: 52)

Yunus Emre, ömrü *beş günle* sınırlandırmış. Beş gün, sınırlı belirli bir zamanı ifade etmektedir.

Niçe kibr ü hevâ uşada seni

Ölüm evreni *bir gün* yuda seni (Tatçı 1991: 53)

İnsan, hayvan, bitki gibi herhangi bir canlının yaşamının sona ermesi olarak tanımlanan *ölüm* zaman işaretleyicisi sınırlı belirsiz bir zamanı ifade etmektedir. Fakat bunun ne zaman olacağını insanoğlu bilmemektedir. *Bir gün* zaman işaretleyicisi ise sınırlı belirsiz bir anı göstermektedir. Zaman bir günle sınırlandırılmış fakat ne zaman olduğu belirsizdir.

Bize *Kadir gecesi'dir* bu gece

Ko erte olasin seher gerekmez (Gölpınarlı 1983: 239)

Kadir gecesi zaman işaretleyicisi sınırlı belirli bir zamanı ifade etmektedir.

Beli kavlin dedik *evvelki demde*

Henüz bir demdir *ol vakt bu saat* (Gölpınarlı 1983: 222)

Evvelki demde zaman işaretleyicisi sınırsız belirsiz bir zamanı ifade etmektedir. Evvel sözcüğü her ne kadar bizi geçmişe götürse de sınırsız belirsiz bir anı işaret etmektedir.

Ol vakt bu saat ifadesi ise sınırlı belirli bir zaman dilimini işaret etmektedir.

Yunus ol kapıda kemîne buldur

Ezelden ebede dektir bu izzet (Gölpınarlı 1983: 222)

Ezel ve *ebed* zaman işaretleyicileri sınırsız belirsiz bir zamanı ifade etmektedirler.

Evliya safâ-*nazar edeli günden beri*

Hâsıl oldu Yunus'a her ne kim vayasıdır (Gölpınarlı 1983: 221)

Nazar ettiği günden beri zaman işaretleyicisi sınırlı belirli bir zamanı işaret etmektedir. İlk nokta olarak nazar ettiği anı almaktadır. Zamanın sınırını nazar ettiği andan almaktadır.

Gerekmez dünyayı bize çünkü baki bünyad değil

Bir kul *bin* de yaşar ise ölünce *bir saat* değil (Gölpınarlı 1983: 116)

Bir saat ve *bin* zaman işaretleyicileri sınırlı belirli zaman olarak kullanılmıştır. Zaman, bir saatle ve binle sınırlandırılmış.

Ben diyeyim sözün hakkın işit untma key sakın

Uş *kıyâmet* geldi yakın gönlünden geçmesin hayâl (Gölpınarlı 1983: 115)

İnanışına göre, dünyanın sonu ve bütün ölülerin dirilip mahşerde toplanacağı zaman olarak tanımlanan *kıyâmet* zaman işaretleyicisi, sınırsız belirsiz bir zamanı ifade etmektedir.

Yavlak acâyip geldi bana dünya 'çinde işbu hâl

Gece konuk olan kişi gene *sabah* göçer *filhâl* (Gölpınarlı 1983: 115)

Gece ve *sabah* zaman işaretleyicileri günün belli bir anını ifade etmektedirler. Bu yüzden sınırlı belirli zaman işaretleyicileri olarak ifade edilmektedir.

Filhâl zaman işaretleyicisi ise hemen, derhâl anlamına gelmektedir. Sınırlı belirli bir zaman diliminde yer almaktadır. İçinde bulunulan zamanda gerçekleşmesini istediğimiz eylemlerin gerçekleşmesi için kullanılmaktadır.

Va'de kıldı ol dest ile biz bu cihana gelmeden

Pes ne kadar eğleniriz ol **va'demiz** yetse gerek (Gölpınarlı 1983: 114)

Beyitte **va'de** sözcüğü ömür anlamında kullanılmış bir zaman işaretleyicidir. Va'de, sınırlı belirli bir zamanı işaret etmektedir. Va'desi dolmak, va'desi yetmek şeklinde kullanılmaktadır. İnsan ömrünün ne kadar olduğu levh-i mahfuzda yazılıdır.

Bir gün görünür gözüme aybım vuralar yüzüme

Endişeden del'olmuşum nidem ben ne kılâm deyî (Gölpınarlı 1983: 109)

Bir gün zaman ifadesi sınırlı belirsiz bir zamanı işaret etmektedir. Yunus Emre, bir gün zaman işaretleyicisi ile zamanı bir günle sınırlandırmış. Fakat ne zaman olduğu belli olmadığı için sınırlı belirsiz bir anı ifade etmektedir.

Başına dikeler hece ne **erte** bilem ne **gece**

Alemler ümidi hoca sana ferman olam **bir gün** (Gölpınarlı 1983: 110)

Erte (sabah) ve **gece** zaman işaretleyicileri günün belli bir dilimini ifade ettikleri için sınırlı belirli zaman işaretleyicileri olarak kullanılmaktadır. **Bir gün** zaman ifadesi ise sınırlı belirsiz bir zamanı işaret etmektedir.

Kimi yiğit kimi koca kimi vezir kimi hoca

Gündüzleri olmuş **gece** ancılayın çoklar yatar (Gölpınarlı 1983: 103)

Gündüz ve **gece** zaman işaretleyicileri bir günlük (yirmi dört saat) zaman dilimi içerisinde belli bir zaman dilimini ifade etmektedirler. Bu yüzden belirli sınırlı zaman işaretleyicisi olarak ifade edilmektedir.

Gerek Müslüman olam **bin yıl** ibâdet kılâm

Gerekse kâfir ola küfr ü îmandan fârîğ (Gölpınarlı 1983: 271)

Bin yıl zaman işaretleyicisi zamanı bin yıllla sınırlandırmıştır. Sınırlı belirli bir zamanı ifade etmektedir.

Payanlı devr-i zaman nic'eğlesin Yunus'u

Payansız devre erdik devran yağmaya vardık (Gölpınarlı 1983: 272)

Payan: Son

Beyitte Yunus Emre **sonlu devir** ve **sonsuz devirden** bahsediyor. Bu zaman işaretleyicileri sınırsız belirsiz zamanı ifade etmektedir.

Yüzbin yıllık fikirle henüz **kuşluk** olmadan

Geçtik bitmez sağınçtan güman yağmaya vardık (Gölpınarlı 1983: 272)

Yüzbin yıllık ve **kuşluk** zaman işaretleyicileri sınırlı belirli zamanı işaret ediyor. Yüz bin yıllık derken zamanı yüz binle sınırlandırmış.

Halk arasında sabah ile öğle vakti arasında kalan zaman dilimi olarak da tanımlanan kuşluk, güne ait bir zaman dilimidir. Arapça karşılığı duhadır. Güneşin doğuşundan kırk beş dakika sonrasında başlar ve öğle vaktinden 20 dakika kadar önce sona erer. Bu yüzden sınırlı belirli zaman işaretleyicisi olarak verilmiştir.

Mi'rac gecesi Ahmed'in döndürdün arşta nalının

Üveys ile urdum tacı Mansur'la urganda idim (Gölpınarlı 1983: 272)

Mirac gecesi zaman işaretleyicisi, Recep ayının 27. gecesine denk gelen Miraç Kandili'ni hatırlatmaktadır. Sınırlı belirli bir zamanı karşılamaktadır.

Yıl on iki ay anun şadlığı yok

Yise ger yimese kayguyıla tok (Tatçı 1991: 93)

Yıl ve **on iki ay** zaman işaretleyicileri sınırlı belirli zamanı ifade etmektedirler. Zaman bir yılla (on iki ayla) sınırlandırılmış.

Niçe yıldan berü ol ni'meti yir

İkilikten geçübün dimedi bir (Tatçı 1991: 95)

Niçe yıldan berü zaman işaretleyicisi sınırsız belirsiz bir zaman dilimini işaret etmektedir. Nice sözcüğü çok, pek çok anlamlarına gelmektedir. Pek çok yıldan beri denilin zaman kaç yılı, hangi yılları ifade ediyor, belli değil.

Bilün bellü anı âdem değüldür

Ezeldendür heber **bu dem** değüldür (Tatçı 1991: 94)

Başlangıcı olmayan geçmiş zaman, öncesizlik anlamına gelen **ezeldendür** zaman işaretleyicisi sınırsız belirsiz bir zamanı ifade etmektedir. **Bu dem** ise bu an anlamında içinde bulunulan anı işaret etmektedir. Bu yüzden sınırlı belirli bir zaman işaretleyicisi olarak verilmiştir.

‘Ömür geçdi dirigâ giç uyandum

Bu dünya bana **bâkî** kala sandum (Tatçı 1991: 104)

Bâkî zaman işaretleyicisi ebediyet, ölümsüzlük, ebedilik, beka anlamlarına gelmektedir. Dizede ebedi anlamında kullanılmış ve sonsuz bir zamanı ifade etmektedir. Sınırsız belirsiz zaman işaretleyicisi olarak kullanılmıştır.

Eger **bin yıl** kaçasın senden ütmez

‘Amelündür bile kancası gitmez (Tatçı 1991: 134)

Beyitte **bin yıl** zaman işaretleyicisi sınırlı belirli zamanı ifade etmektedir. Zamanın sınırı bin yılla çizilmiştir.

Söze târih **yidi yüz yidiyidi**

Yunus cânı bu yolda fidiyidi (Tatçı 1991: 134)

Yidi yüz yidiyidi zaman işaretleyicisi sınırlı belirli zamanı ifade etmektedir. Zamanın hududu yedi yüz yedi ile sınırlandırılmıştır.

İki ‘âlem bir oddur bir nazarda

Ki birdür togruya **imrûz** u **ferdâ** (Tatçı 1991: 132)

İmrûz: Bugün

Ferdâ: Yarın

İmrûz u **ferdâ** zaman işaretleyicileri sınırlı belirli bir zamanı ifade etmektedir.

Bugün, içinde bulunulan yirmi dört saatlik dilimi işaret ederken yarın ise gelecek yirmi dört saatlik dilimi işaret etmektedir.

Dahı **bir gün** sana sataşmadun sen

Dahı **bir gün** tagundan aşmadun sen (Tatçı 1991: 129)

Bir gün zaman işaretleyicisi sınırlı belirli zaman dilimini göstermektedir.

Niçe bir âvaralık sana böyle

Özenle **iki gün** olsan ne ola (Tatçı 1991: 129)

İki gün zaman işaretleyicisi kırk sekiz saatlik dilimi işaret etmektedir. Sınırlı belirli bir zamanı ifade etmektedir.

Sonuç olarak Yunus Emre, şiiirlerinde birçok zaman işaretleyicisine yer vermiştir. Soyut bir kavram olan zaman içi doldurulduğu zaman ehemmiyet kazanmaktadır. Gün, ay, yıl, saat, sene, kuşluk, sabah, gündüz, gece vb. zaman işaretleyicileri herhangi bir eylemin yapılacağı anı ifade ederken bizim için önem kazanıyor. Yoksa bu işaretleyiciler hiçbir şey ifade etmez. Zaman diliminde yer alırsa, içi doldurulursa (iki saat, beş gün, üç yıl, yüz asır...) bir anlam ifade etmektedir.

Yunus Emre'nin şiiirlerinde zamanın geniş bir yer tuttuğu görülmektedir. Zamanın çeşitli dilimlerine yer vermiştir. Özellikle yarın, bir gün, dün ü gün zaman işaretleyicileri sıkça kullanılmıştır. Yarın ve bir gün zaman işaretleyicilerine anlam olarak ahiret hayatını yüklemiştir. Yunus Emre, zaman işaretleyicileri olarak hem tek unsurdan oluşan hem de birden çok unsurdan oluşan işaretleyicilere yer vermiş. Kuşluk, ezel, ebed, şimdi, gece, gündüz, yarın, sabah, akşam vb. zaman işaretleyicileri yapı olarak tek unsudan oluşurken bin yıl, yüz bin yıl, bir gün, bir saat, beş günlük ömür, Kadir gecesi, Mirac gecesi vb. zaman işaretleyicileri ise birden çok unsurdan oluşan işaretleyiciler olarak şiiirlerde yer almaktadır.

KAYNAKÇA

- Gölpınarlı, A. (1983). *Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiiirleri*, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi.
- Tatçı, M.(1991). *Yunus Emre Divanı Risaletün Nushiyye Tenkitli Metin*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Timutaş, F.K. (1980). *Yunus Emre Divanı*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Güncel Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu.

YUNUS EMRE’NİN ŞİİRLERİNDE KUR’ÂN’IN YERİ

Mehmet Sami Yıldız¹

Özet

Anadolu’nun yetiştirmiş olduğu, bu coğrafyanın Müslümanlaşmasında katkısı olan, yaşadığı çağdan günümüze kadar özeldi Müslümanları genelde ise bütün insanlığı etkilemiş, hala etkilemeye devam eden Yunus Emre önemli bir düşünür ve halk şairidir. Hayata bakışını, inançlarını, duygu ve düşüncelerini arı ve anlaşılabilir bir Türkçe kullanarak, en etkin iletişim üsluplarından biri olan şiirle ifade etmiştir. O hem çağdaşları hem de sonra gelen nesiller tarafından çok sevilmiştir.

Her bir Müslümanda olduğu gibi Yunus’un da dinini öğrenmede, dünyaya bakışının oluşumunda, Yaratıcı, kendini ve çevreyi anlamlandırma ilk yararlandığı kaynaklar İslam dinin temel kaynakları olan Kur’ân ve Hz. Peygamber’in hadisleri olmuştur. Yunus, bu kaynaklardan etkilenmiş ve bu etkiyi şiirlerine doğrudan ve dolaylı olarak yansıtmıştır. Onun şiirlerinde asıl esin kaynağının din olduğu her açıdan görülür. Dolayısıyla Yunus’un ve eserlerinin anlaşılması için onun eserlerinin dini muhteva açısından incelenmesi büyük yararlar sağlayacaktır. Kapsamı sınırlı olan bu çalışmada Yunus’un şiirlerinde Kur’ân’ın etkisi araştırılmıştır. Araştırma sonucunda Yunus’un şiirleri arasında Kur’ân kaynaklı birçok şiire rastlanmıştır. Bu şiirler tek tek tespit edilmiştir. Tespit edilen bu şiirler doğrudan Kur’ân lafızlarıyla ilgili olup olmamasına göre ikiye tasnif edilip iki ana başlık altında açıklanmaya çalışılmıştır:

1- Kur’an lafızlarının bizzat Arapça olarak kullanıldığı şiirler.

2- Anlam olarak Kur’ânî muhtevayı yansıtan şiirler.

Bunlardan birinci başlıkta, Yunus’un şiirlerinde kullandığı Arapça Kur’an lafızları tespit edilip, bu lafızların kullanıldığı şiirler sınıflandırılıp alt başlıklar altında yorumlanmaya çalışılmıştır. İkincisinde ise içerik olarak Kur’an’dan etkilenmiş olan şiirler tespit edilip, çeşitli alt başlıklar altında sınıflandırılıp yorumlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, Kur’ân, Yorum, Şiir

---

¹ Dr Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi, İslami İlimler fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, m.samiyildiz@aksaray.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4293-463X

THE PLACE OF THE QURAN IN YUNUS EMRE'S POEMS

Abstract

Yunus Emre is an important Muslim thinker and folk poet, who was educated by Anatolia, contributed to the Islamization of the Anatolian geography, influenced Muslims in particular and all humanity in general from the age he lived to today. He expressed her view of life, beliefs, feelings and thoughts in poetry, which is one of the most effective communication styles, using a clear and understandable Turkish. He was loved much by his contemporaries and generations to come. This love has gone so far that tombs have been built for him in many parts of Anatolia.

As with every Muslim, the first sources used by Yunus in learning his religion, in the formation of his view of the world, in making sense of the Creator, himself and the environment were the hadiths of the Quran and the Prophet, which are the basic sources of Islam. Yunus was influenced by these sources and reflected this effect directly and indirectly in his poems. In his poems, it is seen from every angle that the main source of inspiration is religion. Therefore, examining Yunus's works in terms of religious content will be of great benefit in order to understand Yunus and his works. In this study, whose scope is limited, the effect of the Qur'an on Yunus's poems was investigated. As a result of the research, many poems originating from the Qur'an were found among Yunus's poems. These poems have been identified one by one. These poems were classified according to whether they are directly related to the words of the Quran or not and tried to be explained under two main headings:

1- Poems in which the words of the Quran are used in Arabic.

2- Poems that reflect the content of the Qur'an as a meaning.

In the first title, the Arabic Quran words used by Yunus in her poems were determined, and the poems in which these words were used were classified and interpreted under sub-headings. In the second, the poems that were influenced by the Quran in terms of content were determined, classified and interpreted under various subheadings.

Keywords: *Ju'nus Em're, The Quran, comment, poetry*

Giriş

“Kur’ân-ı Kerîm, diğer varlıklardan farklı olarak hayatını anlamlandırarak gerçekleştiren insana, bu hayatını anlamlandırma sürecinde en doğruya rehberlik etmek için,¹ ilmi ve gücüyle her şeyi kuşatmış olan Allah tarafından gönderilmiş bir kitaptır”(Yıldız 2017:27). Kur’ân’ın ilahi kitap olması yani değindiği konulara, eşyaya yaratıcının nazarından bakışı temsil etmesi, hakikati arayan düşünürleri derinden etkilemiştir. Onların düşüncelerinin ve hayatı anlamlandırmalarının ilham kaynağı olmuştur. Onun Müslüman bir toplumda yetişmiş ve kendisine inanmış bir kimseyi etkilememiş olması düşünülemez. Bu, Yunus gibi yaşadığı çağa damga vurmuş, içinde bulunduğu toplumun sevgi ve saygısını kazanmış, kendinden sonraki asırları etkilemiş ve hala etkilemeye devam eden, gün geçtikçe insanlığın gönlünde daha yüksek yer edinen bir düşünür ve şair için hiç mümkün değildir. Ayrıca, İnsanlığa yön veren, görüş ve düşünceleri büyük kitleler tarafından kabul gören, asırlar boyu nesilden nesile aktarılan büyük düşünür ve şairlerin beslendiği kaynakların da büyük ve sağlam olması gerekir. Nitekim Yunus’un da şiirlerine bakıldığında gerek seçmiş olduğu konularda gerekse düşüncelerinde Kur’ân-ı Kerîm’in etkisinin olduğu müşahede edilir.

Bu çalışmanın amacı, neredeyse şiirlerinin hepsinde doğrudan veya dolaylı olarak Yunus’a esin kaynağı olan Kur’ân-ı Kerîm’in, onun şiirlerindeki yerini bilimsel yöntemlerle tespit etmek suretiyle ortaya koymaktır. Böylece şiirlerinden yola çıkarak Yunus’un Kur’ân’a yaklaşımı konusunda bilimsel ölçütlere uygun görüşlere ulaşmaktır. Şiirlerin ayrıntılı yorumlarına girmekten çok Yunus’un Kur’ân ile olan ilişkisinin genel, objektif bir fotoğrafını çekmek ve yorumlamak suretiyle gerçeğe uygun görüşlere varmaya çalışmaktır.

Araştırmamızda kaynak olarak Faruk Kadri Timurtaş’ın (1925-1982) ve Mustafa Tatcı’ın (d. 1961) Yunus Emre Dîvanları esas alınmıştır.

Anadolu’nun siyaseten tam bir çalkantı içinde olduğu, halkın savaşımlardan yorgun ve fakir düştüğü bir dönemde yaşamış olan Yunus Emre’nin almış olduğu eğitim ve yaşamış olduğu coğrafya hakkında tarihi kaynaklarda kesin delillere rastlanamamıştır (Timurtaş 1972:15). Kimileri, onu ümmi biri olarak tanıtırken kimileri de medrese eğitimi görmüş birisi olarak anlatmaktadır(Tatcı t.y.). Bu durumda onun Kur’ân İlimleri ve diğer dini ilimlere olan vukufiyetini, söylemiş olduğu şiirlerinden anlıyoruz. Bu gerçeği Timurtaş (1925-1982) şöyle izah etmektedir: “Yunus Emre’nin şiirlerinden düzgün bir tahsil gördüğü Arapça ve Farsçayı, İslâmî ilimleri, İslâm tarihini, kısacası devrinin bütün ilimlerini iyice bildiği anlaşılmaktadır.” (Timurtaş 1972:15).

Yunus Emre’nin hakikati öğrenmesi, bu konudaki aldığı eğitim ve ona yolculuğu yaşadığı dönem ve coğrafyanın bir takım kültürel özelliklerini taşısa da alışılmışın dışında, kendine özgü boyutları olduğu görülür. Aynı şekilde onun, lafzı ve kevnî ayetleri okuyup anlamlandırmasında da ulaşmış olduğu fikir ve düşünceleri dile getirip ifade etmesinde de kendine özgü yönleri olduğu müşahede edilir. Bu özgünlüğü onu çağdaşlarından farklı kılmış, diğerlerinin önüne geçirmiş, yaşadığı çağı ve coğrafyayı aşarak ona evrensel bir ün kazandırmıştır. Yunus’un kendisi de kullandığı dilin ve üslubun farklılığına, kendisini herkesin kolayca anlayamayacağına şiirlerinde işaret etmektedir. Yunus aşağıdaki mısralarında bunu açıkça dile getirmektedir:

Şeriat ehli irak iremez bu menzile

Ben kuş dilin bilürem söyler Süleymân bana (10/7)(Timurtaş 2018:8)

Benüm dilüm kuşdilidür benüm ilüm dost ilidür

Ben bülbülem dost gülümdür bilün gülüm solmaz benüm (180/0)(Timurtaş 2018:139)

Kendine özgü olan yeni her bir şey taraftar bulduğu gibi karşıtlar da oluşturacaktır. Yunus Emre’nin görüş ve fikirlerini benimseyen büyük halk kitleleri olduğu gibi karşı çıkan kimseler de olmuştur. Yunus’un şiirlerinden, onun, özellikle çağın örgün eğitimi içerisinde yetişen Medrese eğitimi gören kimseler tarafından anlaşılma problemi yaşadığı gözlenmektedir. Yunus’un şu sözü buna açıkça işaret etmektedir:

¹ Bkz. İsra, 17/9.

‘Âlimler müderrisler medresede buldılar

Ben harâbât içinde buldumısa ne oldı (393/4)(Tatçı 1990b:393).

Yunus’un karşıtları ile mücadelesinde çatışmayı, kavgayı değil barış yolunu seçtiği görülür. Onun bu yolu bilinçli bir şekilde seçtiğini aşağıdaki mısralarından anlıyoruz:

Ben gelmedüm da'viiçün benüm işüm seyyiçün

Dostun evi gönüllerdür gönüller yapmağa geldüm (142/2)(Timurtaş 2018:107).

Yunus Emre’nin şiirlerinde Kur’ân-ı Kerîm’in yeri ile doğrudan veya dolaylı olarak ilgisi olan bazı bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların ortak özelliği Yunus Emre’nin şiirlerinin bir kısmına yönelik veya bir konu ile sınırlı olmasıdır. Bu çalışma ise onun şiirlerin bütününde ve Yunus Emre’nin Kur’ân’a bakışını genel olarak anlamaya yöneliktir.

Yunus Emre’nin Şiirlerinde Kur’ân’ın Yeri

Yunus Emre’nin şiirleri Kur’ân açısından değerlendirildiğinde Kur’ân’la ilişkili olan şiirlerinin temelde iki grup olduğu görülür:

1. “Kur’ân” isminin veya Arapça lafızların Kur’ân’da geçtiği gibi Arapça olarak kullanıldığı şiirler.
2. Anlam olarak Kur’ânî muhtevayı yansıtan şiirler.

Yunus Emre’nin şiirlerinde Kur’ân’ın yerini tespit etmek için yapılan bu çalışmada da onun şiirleri bu iki temel grup altında toplanarak incelenmiştir.

1.1 “Kur’ân” İsmiinin Geçtiği veya Arapça Lafızların Kur’ân’da Geçtiği Gibi Arapça Olarak Kullanıldığı Şiirler

Bu gruba dahil ettiğimiz şiirler, Yunus Emre’nin bizzat Kur’ân ismini anarak Kur’ân hakkındaki düşünce, övgü vb. görüşlerini ifade ettiği Yunus’un zihniyetinde Kur’ân’ın yerinin ne olduğuna dair bilgi veren şiirler ve Kur’ân’da geçen bir olaya veya bir konuya atıfta bulunmak veya işaret etmek için Arapça lafızların Kur’ân’da olduğu gibi Arapça olarak geçtiği şiirler olmak üzere iki grupta incelenmiştir.

1.1.1 “Kur’ân” İsmiinin Geçtiği Şiirler

Bu grup içerisinde değerlendirilen şiirler, Yunus Emre’nin bizzat “Kur’ân” ismini anarak Kur’ân hakkındaki düşünce, övgü vb. görüşlerini ifade ettiği Yunus’un zihniyetinde Kur’ân’ın yerinin ne olduğuna dair bilgi veren şiirlerdir.

Yunus Emre’nin Kur’ân’a yaklaşımını ve onun hakkındaki düşüncelerini çoğunlukla mısralarında bizzat “Kur’ân’ın adını anarak verdiği görülür. Bu mısralar ışığında Yunus’un zihniyetinde Kur’ân’ın yerini şu maddelerle açıklayabiliriz:

Yunus’un hakkın/ gerçeğin bilgisini Kur’ân’da aradığı görülür. O, bu düşüncesini şu mısraları ile dile getirir:

İy kendüzünü bilmeyen söz ma’nisini bulmayan

Hak varlığın isterisen uş ilmile Kur’ân’dadur (71/4)(Timurtaş 2018:51)

Yunus’un Kur’ân’ın içerdiği bilginin şüpheden uzak, hak olduğuna inandığı görülür. O, bu inancını şu mısralarında ifade eder:

Kaf tağı zerrem değül ay u güneş bana kul

Hak’dur aslum şek değül mürşiddür Kur’ân bana (10/2)(Timurtaş 2018:8)

Yunus’un Kur’ân’ın Allah (cc) tarafından indirildiğini ifade ettiği ve onun bu özelliğinin onu diğer kitaplardan üstün kıldığına işaret ettiği müşahede edilir. O, bu inancını şu mısralarında dile getirir:

“Çün Kur’ân gökden indi anı Allâh buyurdı

Andan haber virsene hâ kitâbdan ötersin (191/2)(Timurtaş 2018:147)

Yunus'un Kur'ân'ı kendisine rehber edindiğini farklı şiirlerinde ifade ettiği görülür. Bu ifadelerinden biri şu mısralardadır:

Pîşrev bize Kur'ân durur vatan bize cennet durur

Ol tamuyı Hak yandurur ol gül-i gülzârdur bize (260/3)(Timurtaş 2018:196)

Yunus'a göre Kur'ân'ın emir ve yasakları derhal yerine getirilmeli, hata yapılmış ise tövbede acele edilmeli ve bu konularda tembellik gösterilmemelidir. Yunus'un bu görüşünü şu mısralarında dile getirdiği müşahede edilir:

Kur'ân eydür ki "vattakû" gine eydür ki "tizra'û"²

Kâhil (tembel) olup oturmagıl tîz tevbye gelmek gerek (111/8)(Timurtaş 2018:83)

Yunus'un, şiirlerinin temelde Kur'ân'a dayandığını ifade ettiği görülür. Yunus'un bunu ifade ettiği mısralardan bazısı şöyledir:

Yûnus'un sözi şi'irden ammâ aslı(dur) kitâbdan

Hadîs ile dinene key (bilgil) sâdik olmak gerek (111/9)(Timurtaş 2018:83)

Yunus'un, gaybın bilgisinin ancak Kur'ân'da olduğunu, kendisinin de bundan da istifade ettiğini söylediği görülür. Bu düşüncelerini ifade eden mısralarına örnek şu mısralarıdır:

Gâyıb işin kim bilür meğer Kur'ân 'ilminden

Yûnus içdi esridi ol gevher denizinden (194/5)(Timurtaş 2018:149)

Yunus'un, İslam toplumunun ancak Kur'ân'a tam bir bağlılıkla bidatlardan korunacağı düşüncesine sahip olduğu görülür(Tatçı 1990a:116). Yunusun bu düşüncesini ifade ettiği mısralardan bazısı şu şekildedir:

Gönül tolu zulmetdür işledügi bid'atdür

Bu niçesi ümmetdür Kur'ân yolına girmez (115/4)(Tatçı 1990b:124)

Yunus'un, yaşadığı çağda Kur'ân'a kulak verilmediğini, bunun da şeytanın işini kolaylaştırdığını dile getiren şiirleri görülür(Tatçı 1990a:116). Yunus'un bu şikâyeti dile getirdiği mısralarından bazıları şunlardır:

Okınan Kur'ân'a kulak tutulmaz

Şeytânlar semirdi kuvvetlü oldı (389/2)(Tatçı 1990b:389)

Kur'ân okumanın günahların bağışlanmasına vesile olacağını Yunus'un şiirlerinde ifade ettiği görülür. Bu mısralardan bazıları şöyledir:

Evvel kapu şeriat emr ü nehyi bildürür

Yuya günahlarını herbir Kur'an hecesi (270/3)(Timurtaş 2018:204)

Kâmil insanın vasıflarının Kur'ân'da toplandığını, Yunus'un kendine özge bir ifade ile dile getirdiği görülür.(Tatçı 1990a:117) Bu mısralardan bazıları şu şekildedir:

Benüm gibi bu cihâna yüz bin gelürse az ola

Benüm gelişüm şimdîdür üstâdda Kur'ân'dayıdum (169/6)(Tatçı 1990b:176)

Yunus'a göre aşıklar Kur'ân'ı Allah'ın tecellisinden okurlar(Tatçı 1990a:117). Yunus bu görüşünü bir şiirinde şöyle ifade eder:

Helâl kıldı ma'şûka 'âşık kendü kanını

Ma'şûk nakşından okur her 'âşık Kur'ân'ını (398/1)(Tatçı 1990b:397)

² "Muhtemelen okuma hatasından dolayı ayetteki şedde hafzedilmiş ve kayıtlara "tezrau"

Şeklinde geçmiş olmalıdır. Ayetin aslında şedde vardır ve kelimenin doğrusu (تَضَرَّعُوا) şeklindedir"(Müftüoğlu 2011:205).

Yunus Emre'nin hayata Kur'an'ın içinden bakan bir gözle baktığı şiirlerinden anlaşılmaktadır(Müftüoğlu 2011:203). Buna işaret eden mısralarında bazıları şöyledir:

Sayrû olmuş iniler Kur'an ünini dinler

Kur'an okıyan kendü kendü Kur'an içinde (234/6)(Timurtaş 2018:176)

1.1.2 Arapça Lafızların Kur'an'da Olduğu Gibi Arapça Olarak Geçtiği Şiirler

Yunus Emre'nin bazı şiirlerinde Kur'an'da geçen bir olaya veya bir konuya atıfta bulunmak veya işaret etmek için Arapça lafızların, Arapça olarak Kur'an'da olduğu gibi ifade edildiği görülür. Bu konudaki mahareti o derece ki Arapça lafızları Türkçe mısralar içinde kusursuzca kullandığı müşahede edilir. Bu şiirler, Yunus Emre'nin hem Kur'an ilmine vukufiyetini gösterdiği gibi Arapça'yı da iyi derecede bildiğine işaret eder.

Yunus Emre'nin şiirlerinde kullandığı Kur'an'da geçen Arapça kelime ve terkiplerin sayısı yaklaşık 26'dır. Bazıları bazı ilim disiplinleri içinde sonradan terimlermiş olan bu kelime veya terkipleri Yunus'un, bazen yalnız olarak bazen de birkaç tanesi bir arada yaklaşık 34 mısra içinde dile getirdiği görülür.

Bu şiirlerin tek tek ele alınıp incelenmesi bizim çalışmamızın sınırlarını aşmaktadır. Ancak Yunus Emre'nin Kur'an'a vukufiyeti hakkında genel bir kanaat oluşturması için onun şiirlerinde kullandığı Arapça kelimeler ve bu kelimelerin geçmiş olduğu mısralar bir tablo içinde aşağıda verilmiştir

Tablo 1: Yunus Emre'nin şiirlerinde geçen Arapça Kur'an lafızlarını gösterir tablo

Sıra No	Kur'an Kelimesinin Arapçası	Türkçe Yazılımı	Kelimenin Anlamı	Geçtiği mısra	Geçtiği Şiirin Numarası	Geçtiği Kaynağın Adı ve Sayfa Numarası
1	لن تراني	Len terânî	Beni asla görmezsin	Sözi Len terânî'dür Mûsâ'ya Tûr içinde	305/4	M. Tatçı:313
2	الطور	Tûr	Dağ ismi	Aynı	Aynı	Aynı
3	Aynı	Aynı	Aynı	Ne Tûr'um var ne turağum hiç yirde yokdur karârüm	180/4	F.K. Timurtaş:139
4	Aynı	Aynı	Aynı	Mûsî ağduğı Tûr'ı yohsa Beyt-ül-ma'mûrı	105/5	Aynı: 77
5	الآخر الاول	Evvel Âhır	Başlangıç Son	Evvel âhır oldur ebed hem dillerde «küfven ahad»	61/5	Aynı: 44
6	الآخر الاول	Aynı	Aynı	Evvel âhır ol kala vü men aleyhâ fân olam	156/39	Aynı: 122
7	كفوا أحد	Küfven ahad	Birine denk	Evvel âhır oldur ebed hem dillerde «küfven ahad»	61/5	Aynı: 44
8	عرش	Arş	Alem tasavvurunun sonu	Birdem çıkar arş üzere birdem iner taht-es-serâ	63/4	Aynı: 46
9	واتقوا تضرعوا	Vattakû Tezarrau	Sakının ve boyun eğin	Kur'an eydür ki vattakû gine eydür ki tezra'û	110/8	Aynı: 83

10	من عليها فان	men aleyhâ fân	Yeryüzünde ne varsa sonludur.	Evvel âhir ol kala vü men aleyhâ fân olam	156/39	Aynı: 44
11	يهدى الله لمن يشاء	Yehdi'l-lâhu limen yeşâ	Allah dilediğini doğru yola götürür.	Sen eyitdün iy pâdişâh Yehdi'l-lâhu limen yeşâ	42/2	Aynı: 31
12	لوح	Levha	Korunmuş levha	Levh üzere kimdür yazan azduran kimdür yâ azan	42/3	Aynı
13	رحيم	Rahîm	Açıyan	Rahîm durur senün adun Rahîm'lıgun bize didün	42/4	Aynı
14	لا تقنطوا	La taknetû	Umut kesmeyin	Mürşidlerün muştıladı Lâ taknetu hitâb nedür	42/4	Aynı
15	نار	Nâr	Ateş	Işkdan nazar ericeğez gülzâr oldı nâr olmadı	300/6	Aynı: 230
16	قل الحق	Guli'l-hak	Deki hak	“Kuli'l-hak” didi Çalab sözi toğru disene	24/3	Aynı: 18
17	قالوا بلى	Kâl^ü belâ	Dediler ki evet sen bizim rabbimizsin.	Kalû belâ dinmedin kadimde bileydük	35/4	Aynı: 26
18	Aynı	Aynı	Aynı	Kalû belâ söylenmedin tertib düzen eylenezin	132/2	Aynı: 98
19	كل يرجع	Küllün yerciu	Her bir şey döner	Ol kimseyi ol ana “küllu yerci” aslıdur	35/9	Aynı: 26
20	تحت الثري	Tahte's-serâ	Toprağın altı	Birdem çıkar arş üzere birdem iner tahte's-serâ	63/4	Aynı: 46
21	Aynı	Aynı	Aynı	Tiz indürürler tahte's-serâya	353/5	M. Tatçı: 354
22	بيت المعمور	Beyt-ül-ma'mûrî	Meleklerin tavaf ettiği ev.	Mûsî ağduğı Tûr'ı yohsa Beyt-ül-ma'mûrî	105/5	F.K. Timurtaş: 77
23	الصور	Sûr	İsrafil adlı meleğin kıyamet günü çalacağı boru.	İsrâfil urduğ sûrı cümle vücudda bulduk	105/5	Aynı
24	Aynı	Aynı	Aynı	Andan İsrâfil sûr ura ölenler yirinden tura	118/6	Aynı: 88
25	Aynı	Aynı	Aynı	İsrâfil sûrı ura yir yüzi divşürile	306/1	M. Tatçı:313
26	صراط مستقيم	Sırât-ı müstegîm	Doğru yol	Yûnus sana farızadur işbu Sırât-ı müstakîm	123/7	F.K. Timurtaş:93

27	حق اليقين	Hakka'l-yakîn	Hakikati müşahede edip, yaşamak	İleyünde haşre neşre Hakke'l-yakîn gerek visâl	123/7	Aynı
28	Aynı	Aynı	Aynı	Bir ile bir olupdur Hakke'l-yakîn içinde	135/6	Aynı: 178
29	عين اليقين	Ayne'l-yakîn	Görerek inanmak	Ayne'l-yakîn görüpdür Yûnus Mecnûn olupdur	135/6	Aynı
30	قل هو الله	Kul hu-va'llâh	Deki o Allah	“Kul huva'llâh” sıfatlu bir bî-nişân nûr idüm	175/1	Aynı:135
31	الست بلي	Elestü, Belâ	Değil miyim? Hayır değışin.	Ezelden bileydüm Elest'de Belâ didüm	177/3	Aynı: 137
32	Aynı	Aynı		Ahd-ı sâbık dinilmedin henüz «Elest» buyrulmadın	246/5	Aynı:186
33	الست بريكم؛	Elestü bi-rabbiküm	Ben sizin Rabbiniz değil miyim?	Elestü bi-Rabbiküm Hak'dan nidâ gelicek	311/7	Aynı:237
34	كراما كاتبين	Kirâmen kâtibîn(	İnsanların iki tarafından bulunup yaptığı fiilleri yazan melekler.	Ol ferîştehler adı Kirâmen Kâtibin'dür	237/9	Aynı: 179

1.2 Anlam Olarak Kur'ânî Muhtevayı Yansıtan Şiirler

Yunus Emre'nin şiirlerinin bir kısmında Kur'ân'ı doğrudan referans vermeden Kur'ân ayetlerini, bir yönüyle “işari tefsire örnek olacak” şekilde mana olarak dile getirdiği görülür. Kur'ân'a vukufiyeti olanlar Yunus'un bu şiirleri Kur'ân'dan esinlenerek söylediğini anlamakta zorlanmayacaklardır. Ayrıca, Yunus'un ayetlerin muhtevasını içeren şiirlerinde israiliyata ve doğrulanmamış, doğruluğu şüphe içeren bilgilere de yer verdiği görülür.

Bu başlık altına Yunus'un bu tür şiirlerinin çok olması ve hepsinin verilmesinin çalışmanın sınırlarını aşacağı gerekçesiyle bazı konulardaki şiirlerden birer örnekle yetinilmiştir. Konularla ilgili diğer mısralar ise başlığın altında örnekte divanlardaki şiir ve beyt numarası ile verilmiştir.

Yunus'un Kur'ân muhtevalı şiirlerine aşağıdaki konular örnek olarak verilebilir:

1.2.1. Dünya Hayatının Geçiciliği ile İlgili Şiirler

Kur'ân'da dünya hayatının geçici olduğu esas kalıcı olanın ise ahiret hayatı olduğu farklı sûrelerde birçok ayette değişik bağlamlarda dile getirilir.³ Yunus'un da birçok şiirinde farklı bağlamlarda dünyanın geçiciliğine vurgu yaptığı görülür.⁴ Yunusun dünyanın geçiciliğine vurgu yapan örnek mısraları:

Gerekmez dünyeyi bize çünkü bâkî bünyâd degül

Bir kul bin de yaşarısa ölicecek bir sâ'at degül (12/1)(Timurtaş 2018:90).

³ Bkz. A'lâ 87/16,17; Hadîd 57/20; Muhammed 47/36; Ahkâf 46/20; Ankebût 39/64; Kehf 18/46.

⁴ Bkz. Faruk Kadri Timurtaş'ın 2018'de yayınlanmış Yunus Emre Divanı adlı kitaptaki şu şiirlerde ilgili beytler: 61/5; 142/1; 302/3; 79/7; 83/4; 182/4.

1.2.2. Kötülüğe Karşı İyilikle Muamele Etmek

Kur'ân'da, Fussilet sûresi 34. Ayette Hz. Peygambere hitaben “İyilikle kötülük bir olmaz. Sen kötülüğü en güzel olan davranışla sav...” buyrulur. Yunus Emre ise bu prensibi ahlak edindiğini mısralarında şu şekilde dile getirir.

Âşık olan miskin olur Hak yoluna teslim olur

Her ne dersen boyun tutar, çare yok gönül yıkmağa (1/89)(Timurtaş 2018:1)

1.2.3. Kıyamet Günü'nü Hatırda Tutmak

Kur'ân'da farklı sûrelerde değişik bağlamlarda Kıyamet Günü'nden bahsedildiği görülür.⁵ Öyle ki Sad Sûresi 46. ayette “Âhret yurdunu hatırdaki samimiyetleri sayesinde onları günahlardan arındırdık.” buyrulur.

Yunus da Kıyamet Günü'nü birçok şiirine konu edinmiş onun farklı boyutlarına dikkat çekmiştir.⁶ Yunus'un o şiirlerinden bir beyt şöyledir:

Ol günde gök çatlayırsar İnsân niçe katlanırsar

Ol günde kim korkmayırsar Aglaşalum ol gün için (272/3)(Tatçı 1990b:280).

1.2.4. Şeytanı Düşman Bilmek

Kur'ân'da farklı sûrelerde değişik bağlamlarda Şeytanın aldatıcı olduğundan, insanı kendine düşman edindiğinden bahsedilerek insandan da onu düşman edinmesi istendiği görülür.⁷

Yunus da Şeytanı birçok şiirine konu edinmiş onun farklı boyutlarına dikkat çekmiştir. Ondan sakınılmasını öğütlemiştir.⁸ Yunus'un Şeytan'ın aldatıcılık özelliğini dile getirdiği mısraları şöyledir:

Bu 'ışk bize Rahmânîdür hem cânumuzun cânıdur

Anun için şeytânıla her dem bu savaşı benüm (181/3)(Timurtaş 2018:140).

1.2.5. Peygamberlerle İlgili Şiirler

Kur'ân'da peygamber kıssaları bulunmaktadır. Bu kıssalar Yunus'un şiirlerine esin kaynağı olmuştur.⁹

Yunus şiirlerinde Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. Yusuf, Hz. Davut, Hz. Süleyman, Hz. Eyyüb, Hz. Yunus, Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. Şuayb, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'le ilgili Kur'an ayetlerinden esinlenmiştir. Şiirlerinde bu peygamberlere işarette bulunmuştur(Kabakçılı 2013:615).

Yunus'un Peygamberlerle ilgili şiirlerine örnek olarak şu mısralar verilebilir:

Çalap Âdem cismini topraktan var eyledi

Şeytân geldi Âdem'e tapmaga 'âr eyledi (275/1)(Timurtaş 2018:209).

1.2.6. Allah'a Olan Sevgisini İfade Ettiği Şiirler

Kur'ân'da farklı sûrelerde değişik bağlamlarda inanan kimselerin Allah'ı çok sevdiğinden bahseder.¹⁰ Yunus da Allah'a karşı sevgisini farklı şiirlerinde dile getirmiştir. Yunus'un Allah'a karşı sevgisini dile getirdiği mısralara örnek olarak şu mısraları verebiliriz:

⁵ Bkz. Kıyamet Sûresi; Kâria Sûresi, Mürselât Sûresi.

⁶ Bkz. Mustafa Tatçı'nın Yunus Emre Dîvanı adlı kitabındaki şu numaradaki şiirlerin ilgili beyitlerine: 385/7;17/8.

⁷ Bkz. Zuhuf 43/62; Yâsîn 36/60; Fâtır 35/6; Nûr 24/21.

⁸ Bkz. Faruk Kadri Timurtaş'ın 2018'de yayınlanmış Yunus Emre Divanı adlı kitaptaki şu şiirlerde ilgili beytler: 275/1,4,24; 302/2.

⁹ Bu konuda “Yunus Emre'nin Şiirlerine Kur'an'daki Peygamber Kıssalarının Etkisi” isimli Osman Kabakçılı'ya ait bir makale bulunmaktadır.

¹⁰ Bkz. Bakara 2/165.

Ben seni sevdiğüm için eger bahâ dirlerise

İki cihân müllkin virem dahı bahâsı yetmeye (3/4)(Timurtaş 2018:3).

1.2.7. Allah'ın Bütün Zaman ve Mekânlara Yakınlığının Aynı Olduğunu Anlatan Şiirler

Kur'ân Allah'ı bize tanıtırken “Siz neredeyseniz Allah orada sizinle beraberdir.” buyurmaktadır. Yine O'nun insana şah damarından daha yakın olduğunu bildirmektedir.¹¹ Yunus Emre'de şiirlerine Allah'ın yakınlığını ve O'nun her yerde hazır olduğunu şiirlerinde kendi üslubuyla dile getirdiği müşahede edilir. Yunus'un bu konudaki şiirlerine örnek olarak şu mısralar verilebilir:

Sen kim didün yâ Rab bana ben yakınam senden sana

Çün yakınsın benden bana görklü yüzün göster bana (12/3)(Timurtaş 2018:9).

1.2.8. Namaz ve Diğer İbadetlerin Kabulü İçin Dış Temizliğin Yanında Gönül Temizliğinin Gerekliliğine de Dikkat Çeken Şiirler

Kur'ân'da ibadetin yalnız şekilden ibaret olmadığını ifade eden, namaz ibadetinin kişiyi kötülüklerden alıkoyacağını bildiren ayetler vardır.¹² Yalnız bu ibadetlerin işlevsel olması için kişinin bedeni ve ruhi hazırlığın tam olması gerekir. Yunus şiirlerinde bu meseleyi konu edindiği görülür. Yunus'un bu konudaki mısralarına şu mısraları örnek olarak verilebilir:

Bir tona kan bulaşacak yumayınca mismil olmaz

Gönül pisi yunmayınca namaz revâ olmayısar (20/2)(Timurtaş 2018:15).

Sonuç

Anadolu'nun manevi önderlerinden olan, hakikati arayan, görüş ve düşüncelerini sade ve açık bir dil ile ama kendine özgün bir üslup içinde tutarlı bir şekilde çekinmeden ifade eden, Yunus Emre'nin şiirlerinde Kur'ân'ın yeri araştırıldığında görülmüştür ki Yunus, şiirlerinde Kur'ân'a doğrudan ve dolaylı yollarla atıflarda bulunmuş, Kur'an lafızların bizzat Arapça lafızlar olarak şiirleri içerisinde ustaca kullanmayı başaramıştır. Ayrıca Kur'ân ayetlerine doğrudan atıfta bulunmaksızın onun emrettiği, güzel gördüğü birtakım konuları, işari tefsir türüne örnek alacak şekilde sade ve öz Türkçe ile dile getirmiştir. Bunların sayısı ayrıca bilimsel bir çalışmanın konusu olacak kadar çoktur.

Yunus Emre'nin doğrudan veya dolaylı olarak Kur'ân ile ilişkili olan şiirlerini incelediğimizde bu araştırmanın bizi şu sonuçlara götürdüğü görülür:

Yunus'un zihniyetinin oluşumunda ve işleyişinde Kur'ân başat bir rol almaktadır. Şöyle ki Yunus'un hakkın/ gerçeğin bilgisini Kur'ân'da aradığı görülür. Yunus'un Kur'ân'ın içerdiği bilginin şüpheden uzak, hak olduğuna inandığını kesin bir dil ile ifade ettiği ve bu inancına hep sadık kaldığı şiirlerinden anlaşılmaktadır. Kur'ân'ın Allah (cc) tarafından indirilmiş ve korunmuş olması onu, Yunus'un yanında diğer bütün kaynakların önüne geçirdiğini, üstün kıldığını şiirlerinde görmemek mümkün değildir. Bundan dolayıdır ki Yunus' Kur'ân'ı rehber edindiğini şiirlerinde açıkça dile getirdiği görülür.

Ayrıca, Yunus'un, Kur'ân'ın emir ve yasaklarının derhal yerine getirilmesi gerektiğini, hata yapılmış ise tövbede acele edilmesi gerektiğini ve bu konularda tembellik gösterilmemesi gerektiğin farklı şiirlerde dile getirdiği görülür. Şiirlerinin Kur'ân'a dayandığını yer yer dile getiren Yunus'un, İslam toplumunun ancak Kur'ân'a tam bir bağlılıkla bidatlardan korunacağı düşüncesine sahip olduğu görülür. Yunus'un yaşadığı çağın Kur'ân'a kulak verişini eleştirdiği müşahede edilir.

Yunus Emre'nin bazı şiirlerinde Kur'ân'da geçen bir olaya veya bir konuya atıfta bulunmak veya işaret etmek için Arapça lafızların, Arapça olarak Kur'ân'da olduğu gibi ifade edildiği görülür. Bu konudaki mahareti o derece ki Arapça lafızları Türkçe mısralar içinde kusursuzca kullandığı müşahede edilir. Bu şiirler, Yunus Emre'nin hem Kur'ân ilmine vukufiyetini gösterdiği gibi Arapça'yı da iyi derecede bildiğine işaret eder.

¹¹ Bkz. Hadid 57/4; Kâf 50/16.

¹² Bkz. Bakara 2/177; Mü'minün 23/2; Ankebût 29/44.

Yunus Emre'nin şiirlerinde kullandığı Kur'an'da geçen Arapça kelime ve terkiplerin sayısı yaklaşık 26'dır. Bazıları bazı ilim disiplinleri içinde sonradan terimleşmiş olan bu kelime veya terkipleri Yunus'un, bazen yalnız olarak bazen de birkaç tanesi bir arada yaklaşık 34 mısra içinde dile getirdiği görülür.

Yunus Emre'nin şiirlerinin bir kısmında Kur'an'ı doğrudan referans vermeden Kur'an ayetlerini, bir yönüyle "işari tefsire örnek olacak" şekilde mana olarak dile getirdiği görülür. Kur'an'a vukufiyeti olanlar Yunus'un bu şiirleri Kur'an'dan esinlenerek söylediğini anlamakta zorlanmayacaklardır. Ayrıca, Yunus'un ayetlerin muhtevasını içeren şiirlerinde israiliyata ve doğrulanmamış, doğruluğu şüphe içeren bilgilere de yer verdiği görülür.

KAYNAKÇA

- Kabakçili, Osman. (2013). "Yunus Emre'nin Şiirlerine Kur'an'daki Peygamber Kıssalarının Etkisi". *Journal of Turkish Studies* 8(Volume 8 Issue 12):615-615. doi: 10.7827/TurkishStudies.5898.
- Müftüoğlu, Ömer. (2011). "Yunus Emre'nin İnsanla İlgili Dizelerine Yansıyan Kur'an Kültürü". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (36):201-16.
- Tatçı, Mustafa. (1990a). "Yûnus Emre Dîvânı". Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Tatçı, Mustafa. (1990b). *Yûnus Emre Dîvânı II*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tatçı, Mustafa. t.y. "Yûnus Emre - TDV İslâm Ansiklopedisi". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Geliş tarihi 16 Mayıs 2021 (/yunus-emre).
- Timurtaş, Faruk Kadri. (1972). *Yunus Emre Dîvânı*. İstanbul: Tercüman Gazetesi.
- Timurtaş, Faruk Kadri. (2018). *Yunus Emre Dîvânı*. 3. bs. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Yıldız, Mehmet Sami. (2017). *Medenî Surelerde İslam Ekonomisi*. 1. bs. İstanbul: Şule Yayınları.

MENKİBELER EKSENİNDE BİR ZÂHİR - BÂTİN YOLCUSU YUNUS EMRE

Dr. Mahmut Ulu¹

Özet

Ünü, Anadolu sınırlarını aşan Yunus Emre hakkında bilinenler, oldukça sınırlıdır. Birkaç kaynağın naklettiği genel malumat dışında onunla ilgili neredeyse bilgi yoktur. Hakkında bilinenler daha çok menâkıbnâmelerde geçen anlatılar ve kendi şiirlerinden elde edilen bilgilerden ibarettir. Eserlerinden medresede okuduğu ve iyi bir eğitim aldığı anlaşılan Yunus Emre'nin, nereli olduğu ve kabrinin nerede olduğu hususu, üzerinde en çok durulan konuların başında gelmektedir. Türkiye'de, Yunus Emre'ye izafe edilen onu aşkın kabir veya makam bulunması onun, toplumun büyük çoğunluğunun sevgisini kazandığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Taptuk Emre dergâhında sülûk yolculuğunu tamamladıktan sonra irşad faaliyetleri için çeşitli bölge ve şehirlere yolculuk yapan Yunus Emre'nin üç türlü yolculuğundan bahsedilmiştir. Bunların ilki "Lâmekân'a Gidişleri", ikincisi "Teferrüçleri", üçüncüsü ise "İrşad Faaliyetleri"dir. Dolayısıyla onun hayatı bir bakıma zâhirden bâtına bir yol hikâyesidir, denilebilir.

Bu tebliğde, Yunus Emre'nin zâhiren Hacı Bektâş-i Velî dergâhına, zahîre almaya gitmesiyle başlayan, Taptuk Emre dergâhında kemâle erme süreciyle tamamlanan hayatı, kaynaklarda yer alan menkıbeler temelinde ele alınmıştır. Öncelikle Yunus Emre'nin tarihî yönüne temas edilmiştir. Daha sonra menkıbevi anlatılarda yer alan hayat hikâyesi yine menkıbe anlatım usûlüne uygun olarak sunulmuş ve anlatılarla ilgili değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, Menkıbe, Tasavvuf, Zâhir-Bâtın, Yolculuk.

ON THE AXIS OF LEGENDS A TRAVELER FROM EXTERIOR TO INTERIOR YUNUS EMRE

Abstract

What is known, about Yunus Emre, whose reputation exceeds the borders of Anatolia, is quite limited. There is hardly any information about him, except for general information conveyed by a few sources. What is known about him consists mostly of the narratives in the "menâkıbnâmes" and the information obtained from his own poems. The subject of where Yunus Emre is from, and where his grave is, are one of the most emphasized subjects, which we understand from his works that he studied in the madrasa and received a good education. In Turkey, there are more than ten graves of his presence and authorities that attributed to Yunus Emre which his remarkable of being loved by the majority of the society. After completing his "süluk journey" (it is a spiritiual path to reach the God) in Taptuk Emre's dervish lodge, three types of travels of Yunus Emre, who traveled to various regions and cities for showing the activities of true paths, were mentioned. The first of these is "Going to Lâmekân" (which means placelessness containing spiritiual travel), the second is Teferrüçleri" (contemplation) and the third is "İrşad Activities" (teaching the religion and preaching). Therefore, it can be said that his life to some extent is a road story from exterior to interior sight.

In this paper, the life of Yunus Emre, which began the apparent departure of Hacı Bektâş-i Velî to buy grain, and completed with the process of perfection in Taptuk Emre's dervish convent, was discussed on the basis of the legends in the sources. First of all, the historical aspect of Yunus Emre was touched upon. Later, the life story in the legend narratives was presented again in accordance with the legend narration method and the narratives were evaluated.

Keywords: Yunus Emre, Legend, Sufism, Veil and Quintessence, Journey.

¹ Dr., Araştırmacı, Yazar, Aksaray Valiliği, e-mail: mahmut.ululu@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-3030-0827

Giriş

Menkıbelerle sarmalanan hayatının zâhir boyutuna bakıldığı zaman görülecektir ki Yunus Emre, insan-ı kâmil olma yolunda sülûk denilen manevî yolculuğu yaşamış gerçek bir kişiliktir. Onun, eserlerinde yaşadığı dönemi didaktik bir dille anlatmasının yanında aşk, muhabbet, mücâhede, sabır ve kanaat gibi bâtinî halleri, tasavvufî bir lisanla aktarmış olması bunun göstergesidir. Ancak, onu günümüze taşıyan asıl unsur ne eserleri, ne eserlerinde işlediği konular ne de tarihî şahsiyetidir. Şüphesiz eserlerinin ve eserlerinde işlediği konuların bunda etkisi vardır. Ancak açıktır ki meseleye ilmî zaviyeden bakan küçük bir kesim dışında toplumun kâhîr ekserisi onu, şifâhî kültür ve menkıbevî anlatılarla bilmektedir. Nitekim onun en bilinen yanı, asırlara sığmayan varoluşu ve sadırlara, silinmez bir yazıyla nakşettiği muhabbet mirasıdır.

Tarihî Hayatı

Ünü, Anadolu sınırlarını aşan Yunus Emre hakkında bilinenler, oldukça sınırlıdır. Birkaç kaynağın naklettiği genel malumat dışında onunla ilgili neredeyse hiç bilgi yoktur. Hakkında bilinenler daha çok menâkıbnâmelerde¹ geçen anlatılar ve kendi şiirlerinden elde edilen bilgilerden ibarettir.

Yunus Emre'nin hayatıyla ilgili belki de en net bilgiler kaç yıl yaşadığı ve ölüm tarihidir. Kaynakların sıkça değindiği Beyazıd Devlet Kütüphanesi'nde 7912 numarada kayıtlı yazmada geçen "Vefât-ı Yûnus Emre, müddet-i ömr 82, sene 720" kaydına göre vefatı h. 720, ömür müddeti ise 82 senedir. Bu tarih, araştırmacıların çoğu tarafından onun ölüm tarihi olarak kabul edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre vefat tarihi ve ömrü belirlenen Yunus Emre'nin 638/1241 yılında doğmuş olması düşünülmektedir. Neticte itibariyle denilebilir ki Yunus Emre, 1240-41 yılında doğmuş, 82 yıl ömür sürmüş ve 1320-21 yıllarında vefat etmiştir.²

Eserlerinden iyi bir eğitim aldığı ve medrese okuduğu anlaşılan³ Yunus Emre'nin, nereli olduğu ve kabrinin nerede olduğu hususu, üzerinde en çok durulan konuların başında gelmektedir. Türkiye'de Yunus Emre'ye izafe edilen onu aşkın kabir veya makam vardır. Bunlar Afyon, Aksaray, Balıkesir, Bolu, Erzurum, Eskişehir, Isparta, İzmir, Karaman, Manisa, Niğde, Ordu, Sakarya ve Sivas gibi illerde yer almaktadır.⁴ Yunus Emre'nin, bu iller içerisinde daha çok Eskişehirli⁵, Karamanlı⁶ veya Aksaraylı⁷ olduğu hususu üzerinde durulmaktadır.

¹ Bir kültür tarihi kaynağı olarak menâkıbnâmelerin kaynaklık durumu için bkz.: Ahmet Yaşar Ocak, Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliyâ Menâkıbnâmeleri, 5. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2016.

² Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, 10. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007, s. 248- 249/dipnot); Ahmet Kabaklı, Yunus Emre, 12. Baskı, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 13; Müjgan Cumbur- Zeliha Bağır, Anadolu'nun Sahipleri, Berikan Yayınevi, Ankara, 2015, s. 96; Ayrıca onun ne zaman vefat ettiğini anlamak hususunda yardımcı olacak şu malumatlar dikkate değerdir: *Risâletü'n-Nushiyye* isimli eserinde yer alan "Söze târîh yidi yüz yidi-y-idi / Yûnus câmi bu yolda fidî-yidi." beytinde geçen 707/1308, bu eserin telif tarihini göstermektedir. Burada geçen eserin yazılış tarihine göre Yunus Emre, m. 1308 yılında henüz hayattadır. (Bkz.: Ziya Avşar, Yunus Emre Risâletü'n-Nushiyye Nasihatler Kitabı, Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı, Eskişehir, 2013, s. 11; Yunus Emre'nin yaşadığı tarihi anlamak adına eserlerinde geçen tanınmış şahsiyetler için bkz.: Faruk Kadri Timurtaş, Yunus Emre Divanı, 2. Baskı, BKY Yayınları, İstanbul, 2009, s. 7.)

³ Kabaklı, a.g.e., s. 15; Mustafa Tatçı, Yunus Emre Dîvan Risâletü'n-Nushiyye, 2. Baskı, H Yayınları, İstanbul, 2011, s. 8; Ziya Bakırcıoğlu, Yunus Emre Dîvânı, Ötügen Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2003, s. 28, 29; Erdoğan Boz, Yunus Emre Risâletü'n-Nushiyye, Gazi Kitabevi, Ankara, 2012, s. 2.

⁴ Hayati Develi, Yunus Emre Divanından Seçmeler, Kesit Yayınları, İstanbul, 2011, s. 16; Dindar Dilbaz vd., Yunus Emre, 4. Baskı, Karaman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Karaman, 2009, s. 12; Selim Yağmur, Yunus Emre Divanı, 7. Baskı, Dergah Yayınları, İstanbul, 2012, s. 18.

⁵ Avşar, a.g.e., s. 12.

⁶ Dilbaz vd., a.g.e., s. 13.

⁷ Nevzat Topal, "Yunus Emre'nin Aksaray'daki Mezarı Üzerine Düşünceler", ed.: Orhan Kemâl Tavukçu, Yunus Emre Kitabı, *İçinde*, Aksaray İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2017, s. 62; Baki Yaşa Altınok, "Hacı Bektaş Velî Hakkında Yazılmış Bir Menâkıbnâme ve Bu Menâkıbnâmede Belirtilen Anadolu'daki Alevî Ocakları", Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Velî Araştırma Dergisi, Ed.: Alemdar Yalçın- Gıyasettin Aytaş, Güz 2003, Sayı 27, s. 188.

Menkıbevî Hayatı

Yunus Emre'nin hayat hikâyesi, menkıbelerden öğrendiğimiz kadarıyla görünürde Hacı Bektâş-i Velî (ö. 669/1271-?) dergâhına zahîre istemek için gitmeye karar vermesiyle başlar. Buna göre Yunus Emre'nin yaşadığı coğrafyada kıtlık olmuş, sular çekilmiş, ekinler kurumuştur. Açlık tehlikesinin günbegün daha fazla hissedilmeye başladığı bir ortamda o sıralar kapısını mahrumlara açtığını duyduğu Hacı Bektâş-i Velî dergâhına gitmeye karar vermiştir.⁸

Her ne kadar menkıbede görülen sürecin zâhir yanı bu şekilde olsa da bâtın yanı öyle olmasa gerektir. Ahali cephesinde bir kuraklık ve buna bağlı bir açlık söz konusu iken Yunus cephesinde de bir açlık söz konusu olmalıdır. Ancak Yunus Emre'nin hayatının ilerleyen safhalarında da anlaşılacağı üzere bu açlık, aşla giderilecek türden bir açlık olmayıp aşkla giderilebilir bir açlıktır. Mevlânâ'ya atfen sıklıkla kullanılan bir sözde, kimi arayış ehlinin bu arayıştan haberdar olmadan yaşadığını ve bir davetçinin çağrısı sonucu bunu fark ettiğini anlayabiliriz. O, bahsi geçen sözünde "... *Bu dünyada susamış kişilerin su aradıkları gibi su da susamışları arar.*"⁹ diyerek sanki Yunus Emre'ye kendi hakikatini bir başka vesileyle hatırlatmış olmaktadır. Bunun misalini, Şems-i Tebrîzî'nin Mevlânâ'yı bulmasında¹⁰ görebildiğimiz gibi başka sûfilerde de görmek mümkündür. Mesela Somuncu Baba namıyla tanınan Şeyh Hamîd-i Aksarâyî'nin, Hacı Bayrâm-ı Velî olarak bilinecek olan Numan b. Ahmed'i (Müderriş Numan) daveti de bu neviden bir davet olup suyun, susayanı bulmasını örnekler niteliktedir.¹¹

Onunla ilgili *Velâyetnâme*'de geçen ilk menkıbeye göre Yunus Emre, suyun kendisini aradığından habersiz su bulmak ümidiyle Hacı Bektâş-i Velî dergâhına doğru yola düşmüştür. Yolda giderken "*Dostların kapısına eli boş gelmek değirmene buğdaysız gitmektir.*"¹² düşüncesiyle olsa gerek öküz arabasına alıç yükler. Bir süre yolculuk yaptıktan sonra Karaöyük'e¹³ varır. Hünkâr'a, ekininden bir şey alamadığını, alıç getirdiğini ve bu alıçlar karşılığında buğday istediğini söyler. Hünkâr, dervişlerine alıçlarını yemelerini emreder. Yunus Emre, birkaç gün sonra memleketine dönmek istediğini, bu nedenle buğday istediğini söyler. Hacı Bektâş-ı Velî, dervişlerinden biri vasıtasıyla Yunus'a şöyle sordurur: "Buğday mı verelim, yoksa nefes mi?" Yunus: "Nefesi neyleyim, buğday isterim." der. Hacı Bektâş-ı Velî, dervişini tekrar gönderir: "Alıcın her çekirdeği başına on nefes verelim." diye teklifte bulunur. Yunus: "Ehlîm, iyâlim var. Bana buğday gerek." der. Bunun üzerine Yunus'un arabasına buğday yüklerler. Zâhîren istediği zahîreyi alan Yunus, yola koyulur. Bir süre gittikten sonra o mahalde bulunan hamamın yanındaki yokuşu çıkarken "*Nittim ben? Velayet erine vardım, bana nasip sundu. Alıcımın her çekirdeği başına on nefes verdi. Kail olmadım. Ne olmayacak iş ettim! Gafil oldum. İmdi bu buğday bir niçe gün içinde tükenir, nefes ise ölünceye dek tükenmez... Ola ki, himmet ettikleri nasibi vereler.*" diye geri döner. Dergâha koşar. "Tamam. Kabul ediyorum teklifinizi, buğday yerine himmet istiyorum." der. Ancak Hacı Bektâş-i Velî, o işin artık geçtiğini ve kilidini Taptuk Emre (ö. ?)'ye verdiğini, nasibini ondan alması gerektiğini, ayrıca selamını iletmesini bildirir.¹⁴

Yunus Emre, aş aramak umuduyla gittiği Hacı Bektâş-i Velî dergâhında kendisine teklif edilen nefesi reddetmiştir. Zâhîrede istediğini almakla birlikte bâtında neyi kaybettiğini anlaması ise uzun sürmemiş, tekrar aş dilediği kapıya aşk dilemek üzere gitmiştir. Ancak bazı taleplerin hesap işi olmayıp nasip işi

⁸ Abdülbâki Gölpınarlı, *Vilâyet-Nâme Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 1995, s. 47. (Eser bundan sonra *Vilâyet-Nâme* olarak anılacaktır.)

⁹ Bkz.: Adem Çatak, "Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin Mesnevî Adlı Eserinde Su Metaforu", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015/4, c. 4, S. 7, s. 39.

¹⁰ Gölpınarlı, *Vilâyet-Nâme*, s. 49, 50.

¹¹ İsmail Erol Erünsal, *Osmanlı Kültür Tarihinin Bilinmeyenleri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014, s. 377; Fuat Bayramoğlu, *Hacı Bayramı Velî Yaşamı Soyu Vakfı*, Cilt I, 2. Baskı, Türk tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989, s. 19; Mefail Hızlı, "Somuncu Baba", *Uludağ Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Y. 1987, S. 2, c. 2, s. 269; Şeyh Hamîd-i Velî hayatı ve eserleri için ayrıca bkz.: Mahmut Ulu, *Şeyh Hamîd-i Velî Somuncu Baba Hayatı ve Eserleri*, 40. Baskı, Manolya Yayınları, Konya, 2020.

¹² Mevlânâ'ya atfedilen bir söz. (Bkz.: Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî-i Ma'nevî*, Çev.: Derya Örs-Hicabi Kırılancık, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2015, s. 146.)

¹³ Nevşehir'in "Hacı Bektaş" ilçesi. Bu hususta ayrıca bkz.: Bünyamin Taş, "Karaöyük'e Taze Alıç Nereden Gelir?", ed.: Orhan Kemâl Tavukçu, *Yunus Emre Kitabı, İçinde*, Aksaray İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2017, s. 83-100.

¹⁴ Gölpınarlı, *Vilâyet-Nâme*, s. 47, 48.

olduğu gerçeğiyle yüzleşmiş, kendisinin bâtın nasibinin Taptuk Emre adlı bir mürşide verildiğini öğrenmiştir. Bu yönüyle dileme kapısından eli boş dönmüş sayılmaz. Zira susadığı suyu, uzaklarda aradığı pınardan değil de hemen yanı başındaki pınardan içecektir.

Menkıbenin devamında anlatıldığına göre Yunus Emre, zaman kaybetmeden Taptuk Emre'ye varır. Hünkâr'ın selamını iletir ve olanı biteni anlatır. O da Hacı Bektâş-i Velî'nin selamını alır. "Hoş kademler getirdin. Halin bize malum oldu. Hizmet et, emek ver, nasibini al." diyerek Yunus'u hoşça karşılar. Yunus Emre, orada dağdan odun çekmekle görevlendirilir. Kırk yıl sürecektir bu odun çekme vazifesi. Lakin Taptuk Emre'nin dikkatinden kaçmayacak bir hal vardır odunlarda. Yunus'un getirdiği odunlar eğri değildir. Nerede dosdoğru odun varsa onları bulup getirir Yunus.¹⁵ Menkıbe, Velâyetnâme'de bu kadarıyla anlatılmış. Ancak başka kaynaklarda bu menkıbenin devamı niteliğinde anlatılar söz konusudur. Buna göre Yunus'un doğru odunları getirdiğini gören Taptuk Emre, dervişini çağırarak ona sorar: "Yunus! Dağda hiç mi eğri odun yoktur? Hep doğru odunları getirirsin? Yunus, şeyhinin sorusuna hikmetli bir cevap verir: "Şeyhim bu kapıya odunun dahi eğrisi girmez."¹⁶

Taptuk Emre'nin verdiği odun çekme görevine, bir bakıma nefis terbiyesi için tercih edilen bir usûl denebilir. Nitekim sâlikin sülûku için şeyhin çeşitli yöntemler kullandığı bilinmektedir. Bahçeyi en iyi tanıyanın bahçıvan olması gibi müridi en iyi tanıyan da şeyhtir.¹⁷ Kaldı ki bazı müridler şeyhleri tarafından daha ağır nefis terbiyesi yöntemiyle karşı karşıya kalmışlardır. Örneğin Hacı Bayrâm-ı Velî, kendisine mürid olmak isteyen Eşrefoğlu Rûmî'yi hela temizlemekle görevlendirmiştir.¹⁸

Burada geçen ifadelerden odunun doğrusunu taşıyan Yunus Emre'nin zâhir yönüyle "doğru odun" kavramının bâtın yönünün farkına vardığı ve dinin hükümlerini ve tasavvufun hedeflerini yerine getirdiği sonucuna varılabilir. Nitekim İslam'ın temel prensiplerinden biri doğruluktur.¹⁹ Aynı şekilde tasavvufun gayesi de sâliki, nefsin elinden kurtararak sâlih bir insan yapmaktır.²⁰ Yunus Emre'nin, "Şeyhim bu kapıya odunun dahi eğrisi girmez." şeklindeki cevabı, hem kendi benlik uyanıklığının farkını, hem de dergâhın kendi nazarındaki kıymetini göstermesi bakımından kayda değerdir.²¹ O, ait olduğu yeri sanki bir mâbed gibi görmekte, zâhiren eğrilik taşıyan bir nesneden temsille bâtın eğriliklerinin yanlışlığını ifade etmektedir. Bir bakıma Yunus Emre, "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol." ilâhî emrini hayatının her anına aksettirmiştir.

Diğer yandan menkıbeden, Yunus Emre'nin tam bir teslimiyetle şeyhine bağlandığı, kendisine verilen vazifeyi itirazsız kabul ettiği ve yerine getirdiği görülür. Bu durumda Yunus Emre, şeyhine itaat etmekle dervişe yakışır bir tavır takınmıştır. Dervişin nasıl olması gerektiğini belirten Halvetiyye'nin öne çıkan isimlerinden olan Şeyh Ahî Mîrem el Halvetî, dervişin dünya işlerine gönül vermemesi, mürşidini iyi seçmesi ve seçtiği mürşide sadakatle bağlanması gerektiğini belirtmiştir.²² Başlangıçtaki menkıbede geçtiği gibi her ne kadar Yunus Emre şeyhini seçmese de ona sadakatle bağlanma konusunda bir müride yakışır şekilde davranmıştır.

¹⁵ Gölpınarlı, Vilâyet-Nâme, s. 48; Mustafa Tatçı, Yunus Emre Dîvân Risâlet'ün-Nushiyye, H Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2001, s. 27.

¹⁶ Molla Câmî, Nefahâtü'l-Üns Min Hadarâti'l-Kuds, Tercüme ve Şerh: Mahmud Lâmiî Çelebi, Sad.: Abdulkadir Çiçek, Huzur Yayınevi, İstanbul, 2016, s. 893; Taşköprülüzâde İsmâuddîn Ebu'l- Hayr Ahmed Efendi Osmanlı Bilginleri (eş- Şakâiku'n-Nu'mâniyye fi ulemâi'd- Devleti'l- Osmâniyye), Çev.: Muharrem Tan, İz Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 69.

¹⁷ Şeyhin ve müridin özellikleri için bkz.: Reşat Öngören, "Şeyh", DİA, c. 39, TDV Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 50-52)

¹⁸ Abdullah Veliiyuddin Bursevî, Menâkıb-ı Eşrefzâde, Haz.: Abdullah Uçman, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 5.

¹⁹ "Senin yanında hak yola dönenlerle birlikte sana buyrulduğu gibi dosdoğru ol..." Hud Suresi, 11/112.

²⁰ İmam Gazâlî, İhyâu' Ulûmid-dîn, Terc.: Ahmet Serdaroğlu, c. 3, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1989, s. 11; Süleyman Uludağ, "Nefis", DİA, c. 32, TDV Yayınları, İstanbul, 2006, s. 527.

²¹ Köprülü, Yunus Emre'nin bu tavrını "Yunus Emre'nin tarikat erbabı arasında mürşidine tam bir bağlılık göstermek suretiyle en yüksek mertebelere erişen derviş timsali" olarak nitelemiştir. (Bkz.: Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, s. 253.)

²² Mahmud Cemaleddîn Hulvî, Lemezât-ı Hulviyye ez-Lemeât-ı Ulviyye, 2. Baskı, Haz.: Mehmet Serhan Tayşi, Semerkant Yayınları, İstanbul, 2013, s. 352.

Velâyetnâme’de Yunus Emre’nin doğru odun getirme sebebine değinilmeksizin bir sohbet meclisine geçilir. Buna göre Yunus Emre, Taptuk Emre dergâhında kırk yıl hizmet etmiştir. Günün birinde Taptuk Emre’ye bir neşe gelir ve o, bu neşeyle hâllenir. Mecliste Yunus-ı Gûyende adında başka bir derviş vardır ve bu derviş şairdir. Taptuk Emre, Gûyende’den şiir söylemesini ister. Ancak o mırın kırın eder. Taptuk Emre, yeniden “Sohbet et, şevkimiz vardır, işitelim.” dese de Gûyende, yine söylemez. Bunun üzerine Taptuk Emre, diğer Yunus’a döner ve “Hünkâr’ın nefesi yerine geldi. Vakti tamam oldu. O hazinenin kilidini açtık. Nasibini verdik. Hadi söyle.” der. O sırada Yunus Emre’nin gözünden perde kalktı ve söylemeye başladı. Söylediği nefesler büyük divan oldu.²³

Yunus Emre, kırk yıllık hizmeti ve bu hizmet sırasında yara olan omuzlarını kimseye belli etmemesi²⁴ karşılığında kendisine vadedilen hazinenin kilidi açılmıştır. Burada nazar-ı dikkate alınması gereken bazı önemli hususlar vardır: İlki Yunus Emre’nin neredeyse bir ömür sayılabilecek bir süre boyunca hizmet etmesi, ikincisi bir dervişin seyr ü sülûkunun tamam olması için gereken süre, üçüncüsü ise Hacı Bektâş-i Velî’nin nefesinin hak olması. Yunus Emre sabırla mücadele etmiş, bu sabrı ve mücadelesi neticesinde kendisine bir yol açılmıştır. O da bu fırsatı değerlendirmiş ve kendisinden istenileni eksiksiz yerine getirmiştir. Kırk yıllık sürenin bir başka özelliği dervişin kemâle ermesi için düşünülen ve bir bakıma yeterlilik süresi olarak kabul edilen zaman dilimi olmasıdır. Nitekim bu süreyi tamamlamadan seyr ü sülûk yapan sâliklerin, henüz olgunlaşmadığı ve bir bakıma “sülûk yetimi” olacağı değerlendirilmiştir.²⁵ Burada son olarak değinilecek husus, Hacı Bektâş-i Velî’nin yıllar önce söylediklerinin çıkması, bir anlamda kerametinin zâhir olmasıdır.

Görüldüğü gibi Yunus Emre, dergâhta kendinden istenileni yapmakla hem dervişliğini kemâle erdirmiş hem de şeyhinin sevgisini kazanmıştır. Ancak bu durum dergâhtaki diğer dervişlerin hasedine neden olmuştur. Şeyhin, Yunus’a olan ilgisini çekemeyen bazı dervişler, Yunus Emre’nin bunca zahmete, şeyhin kızına olan sevdası nedeniyle katlandığını iddia ederler. Bu durumdan haberdar olan Taptuk Emre, dervişlerinin yanında Yunus Emre’ye dergâha neden eğri odun getirmediğini sorar.²⁶ O da yukarıda geçen ifadeyle cevap verir. Sonra da Taptuk Emre, diğer dervişlerin yalancı durumuna düşüp utanmalarını için kızını Yunus Emre ile evlendirmiştir.²⁷

Anlaşıldığı kadarıyla Yunus Emre’nin dergâhta bir karşılığı vardır. Şeyhi tarafından sevilmiş, hatta onun kızına eş olabilmıştır. Sohbet meclislerinde şiirler söylemiş, dervişleri cûşa getirmiştir. Bununla birlikte Yunus Emre’nin kalbinde bir de tatminsizlik vardır. Bu tatminsizlik, sülûkunu tamamlayamadığı düşüncesinin verdiği bir durumdur. Tatçı’nın naklettiği ve *Vâkıât-ı Üftade*’de yer alan rivayete göre Yunus Emre, otuz yıl hizmet etmesine rağmen kendisine bâtin âleminde bir kapı açılmaz. Bunun üzerine dergâhtan ayrılp kendini tabiata atar. Bir gün bir mağarada yedi ere rastlar. Onlarla yoldaş olur. Her gece onlardan biri dua eder, duasının bereketiyle bir sofraya yemek gelir. Sıra Yunus’a gelince o da dua eder. Duasında: “Ya rabbi benim yüzümü kara çıkarma. Onlar kimin hürmetine dua ediyorsa onun hürmetine beni utandırma.” der. Yunus’un duası üzerine iki sofraya yemek gelir. Diğer dervişler hayran olur ve Yunus’a, kimin hürmetine dua ettiğini sorarlar. Yunus: “Önce siz söyleyin.” diyerek sözü onlara bırakır. Onlar: “Biz Taptuk Emre’nin dergâhında otuz sene hizmet eden erin hürmetine dua ederiz.” derler. Yunus, bunu duyunca hemen geri döner, doğruca Ana Bacı’ya²⁸ sığınarak “Aman beni bağışlat.” diye pişmanlık gösterir. Ana Bacı, karşısında pişmanlıkla yanan Yunus’a: “Şeyhin sabah namazına

²³ Gölpınarlı, Vilâyet-Nâme, s. 48.

²⁴ Tatçı, Yunus Emre Dîvan Risâletü’n-Nushiyye, s. 29.

²⁵ Köprülü İsmail hakkı Burselî’den nakille, bir şeyhin yanında kırk senelik sülûk mertebelerini tamamlamayan sâlikin yetim kalacağını belirtmiş, Yunus Emre’nin bu süreyi tamamladığı için bu sınıflamadan muaf olduğunu kaydetmiştir. (Bkz.: Köprülü, a.g.e., s. 254, dipnot/23.)

²⁶ Başka bir menkıbede anlatıldığına göre Taptuk Emre bütün dervişlerini kırlara kendisi için çiçek toplamaları için gönderir. Dervişlerin tamamı demetlerce çiçek toplar, getirir. Ancak Yunus Emre, solmuş bir sarı çiçekten başkasını getirmez. Şeyhin: “Başka çiçek bulmadın mı da bize bu solmuş çiçeği reva gördün?” sorusuna, Yunus Emre: “Tüm çiçekleri zikrederken buldum. Hiçbirinin zikrine mâni olmak istemedim. Lakin bu çiçek bana sendi: “Derviş Yunus gel benim kelleme kopar. Zira bu dil bugün Hakk’ı zikirden gafil kaldı.” demesi üzerine bu çiçeği getirdim.” diyerek cevap verir. Orada bulunan dervişler Yunus Emre’nin neden sevildiğini anlarlar. (Bkz: Mustafa Özçelik, Yunus Emre Menkıbeleri, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul, 2016, ss. 99-103.)

²⁷ Tatçı, Yunus Emre Dîvan Risâletü’n-Nushiyye, s. 29.

²⁸ Taptuk Emre’nin eşi.

abdest almak için çıkar. Kapı eşiğine yat. Üstüne basınca bu kim diye sorar. “Ben Yunus.” dersin. “Hangi Yunus?” diye sorarsa bil ki gönlünden çıkmışsın. “Bizim Yunus mu?” derse ayaklarına kapan, kendini bağışlat. Yunus Emre sabaha yakın bir vakitte Ana Bacı’nın dediğini yapar ve eşiğe yatar. Abdest için dışarı şeyhin ayağı Yunus’a çarpınca “Kim o?” diye sorar. Yunus: “Ben Yunus.” der. Şey Taptuk Emre: “Bizim Yunus mu?” diyerek Yunus Emre’yi gönlünden çıkarmadığını gösterir.²⁹

Menkıbeye göre Yunus Emre, her ne kadar dergâhta bazı makamlara gelmiş olsa da içindeki bazı soruların cevabını bulamamıştır. Şurası bir gerçek ki bu durum sadece Yunus Emre’ye has olmayıp tasavvuf çevrelerinde sıklıkla rastlanan bir durumdur. Benzer bir olayı Hacı Bayrâm-ı Velî yanında on bir yıl hizmet eden Eşrefoğlu Rûmî’de³⁰ ve Halvetiyye Tarikatı’nın önemli isimlerinden olan Pîr İlyas Amasavî’de³¹, Cemâl Halvetî³² ve sair sûfilerde görmek mümkündür.

Yunus Emre, cevabını bulamadığı sorular için yolculuğa çıkmıştır. Nitekim onun hayatında üç türlü yolculuğu vardır. İlki, Lâmekân’a gidişleri ki kendinden ve nefsinden kaçıp Allah’a yaklaşmak için yaptığı manevî yolculuktur. İkincisi, Teferrüçlerdir ki tabiatla, zikirle, müşahede ile baş başa kalıp tefekkürle dayalı bir yolculuktur. Üçüncüsü ise irşad faaliyetleridir ki o da daha çok ermişlik döneminden sonra yaptığı zâhirî yolculuklarıdır.³³ Anlaşıldığı kadarıyla Yunus Emre’nin dergâhtan ayrılışı ilk ve ikinci yolculuk türünü bir arada barındırmaktadır. Nitekim o, zâhir emekleri karşılığında kendisinde bir bâtın kapısının açılmadığını düşünüp zâhiren dergâhtan kaçmakla esasında kendinden ve nefsinden kaçmaktadır. Çünkü onun arzu ettiği kapıların açılmasının önündeki engel, menkıbelerden anlaşıldığı kadarıyla, Taptuk Emre dergâhında kendisine “bir nasibin olmadığı” düşüncesi ve yolculuklarından anlaşıldığı kadarıyla da “nefsiyle olan savaşımın henüz bitmediği”dir.

Tasavvuf eğitiminde seyahatin önemli bir yeri vardır. Bazı dervişlerin gurbete çıkarak yolculuk etmek suretiyle seyr ü sülûklarını ikmal ettikleri bilinen bir husustur. Nitekim yolculuk yapan bir sâlikin elde edeceği bazı kazanımlar vardır. Bunlar: Sâlik, sefer sayesinde yeni bilgiler öğrenir. Kendisine şeyh ve ihvan bulur. Alışkanlıklarından ve hoşuna giden şeylerden uzak kalarak nefsini terbiye eder. Nefsinin ince hile ve tuzaklarını ortaya çıkararak onunla mücadele eder. Eskinin ibretlik eser ve kalıntılarını müşahede eder. Unutulmayı ve gözden uzak kalmayı tercih etmek suretiyle halkın göstereceği hüsn-i kabule olan tutkuyu kalbinden söker atar.³⁴ Yunus Emre de bir rivayete göre şeyhinin emriyle kırk yıl seyahat etmiş, böylece sülûkunu tamamlamıştır.³⁵

Yunus Emre, dergâhı terk ederek yaptığı yolculuklar sırasında kendi gerçeğiyle yüzleşir. Bunun yanında o, yolda karşılaştığı dervişlerden, dervişlerin kendisini tanımadığı halde onun duaların kabulüne vesile olabilecek kadar makam sahibi bir er olduğunu öğrenir. Böylece zaman kaybetmeden şeyhine dönerek af diler. Şeyhinin yanında bir süre daha hizmette bulunan Yunus Emre, artık kâmil bir mürşid olarak irşad faaliyetlerinde bulunmak üzere yeniden yollara düşer. Ancak bu sefer kaçmaz. Üç tür yolculuğundan üçüncüsü olan “irşad için yollara düşme” yolculuğunu gerçekleştirir.

Sonuç

Yunus Emre, tarihî bir şahsiyet olmanın yanında daha çok sûfî yönüyle temâyüz etmiştir. Şeyhinin dergâhında yıllarca hizmet ettikten sonra manevî olgunluğa ermiştir. Böylece, Hacı Bektâş-ı Velî dergâhından zahîre almak maksadıyla çıktığı zâhir yolculuğu, Taptuk Emre dergâhında bir bâtın yolculuğuna dönüşerek insan-ı kâmil mertebesine erişmiştir.

²⁹ Tatçı, Yunus Emre Dîvan Risâletü’n-Nushiyye, s. 29; Menkıbelerin tamamı ve detaylı hali için bkz.: Mahmut Ulu, Aşka Ağlayan Derviş Yunus Emre, 27. Baskı, Manolya Yayınları, Konya, 2020.

³⁰ Bursevî, Menâkıb-ı Eşrefzâde, s. 6.

³¹ Hulvî, Lemezât, s. 378; Hocazâde Ahmed Hilmi, Evliyâ’nın Yolunda (İstanbul Evliyâları), Gerger Yayınları, İstanbul, 2016, s. 54.

³² İbrahim Hâs Halvetî, Tezkiretü’l-Hâs (Erenler Kitabı), Haz.: Mustafa Tatçı vd., H Yayınları, İstanbul, 2017, s. 315.

³³ Kabaklı, Yunus Emre, s. 23.

³⁴ Ebû Hafs Şihâbüddîn Ömer Sühreverdî, Avârifü’l-Maârif, (Tasavvufun Esasları), Haz.: Hasan Kamil Yılmaz, İrfan Gündüz, Vefa Yayıncılık, İstanbul, 1990, ss. 156-161; Mehmet Demirci, Yunus’ta Hak ve Halk Sevgisi, H Yayınları, İstanbul, 2008, s. 26.

³⁵ Bkz.: Köprülü, a.g.e., s. 254, dipnot/24.

Onun hayatı kayıtlardan çok, menkıbelerle örölü olmakla birlikte o, Anadolu insanı tarafından daha çok bu menkıbeler vesilesiyle tanınmış ve sevilmiştir. Yunus Emre, ömrü boyunca hakikat peşinde koşmuş ve nihayetinde aradığını bulmuş bir zattır. Yunus Emre'nin meselesi Allah'tan başka her şeyi terk etmektir. Bu nedenle o, dünyanın zahîre görünümlü zâhir varlığını terk etmiş, ayrıca kendinde bir makam olarak görebileceği "bilmek iddiasından" bile kurtulmuştur. Dünya varının ağırlığından kurtulmak kaydıyla kendisini üç türlü yolculuğa hazır hale getirmiş, böylece bedeniyle ilden ile; nefesiyle dilden dile; sevgisiyle gönülden gönüle varmıştır.

KAYNAKÇA

- ALTINOK, Baki Yaşa; “Hacı Bektaş Velî Hakkında Yazılmış Bir Menâkıbnâme ve Bu Menâkıbnâmede Belirtilen Anadolu’daki Alevî Ocakları”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektâşi Velî Araştırma Dergisi*, Ed.: Alemdar Yalçın- Gıyasettin Aytas, Güz 2003, Sayı 27, ss. 177-194.
- AVŞAR, Ziya; Yunus Emre Risâletü’n-Nushiye Nasihatler Kitabı, Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı, Eskişehir, 2013.
- BAKIRCIOĞLU, Ziya; Yunus Emre Dîvânı, Ötüken Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2003.
- BAYRAMOĞLU, Fuat; Hacı Bayramı Velî Yaşamı Soyu Vakfı, Cilt I, 2. Baskı, Türk tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.
- BOZ, Erdoğan; Yunus Emre Risâletü’n-Nushiyye, Gazi Kitabevi, Ankara, 2012.
- BURSEVÎ, Abdullah Veliyyuddin; Menâkıb-ı Eşrefzâde, Haz.: Abdullah Uçman, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2009.
- CÂMÎ, Molla; Nefahâtü’l-Üns Min Hadarâti’l-Kuds, Tercüme ve Şerh: Mahmud Lâmiî Çelebi, Sad.: Abdulkadir Çiçek, Huzur Yayınevi, İstanbul, 2016.
- CUNBUR, Müjgân - Zeliha Bağır; Anadolu’nun Sahipleri, Berikan Yayınevi, Ankara, 2015.
- ÇATAK, Adem; “Mevlânâ Celâleddîn Rûmî’nin Mesnevî Adlı Eserinde Su Metaforu”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015/4, c. 4, S. 7, (ss. 35-65)
- DEMİRCİ, Mehmet; Yunus’ta Hak ve Halk Sevgisi, H Yayınları, İstanbul, 2008.
- DEVELİ, Hayati; Yunus Emre Divanından Seçmeler, Kesit Yayınları, İstanbul, 2011.
- DİLBAZ, Dindar vd.; Yunus Emre, 4. Baskı, Karaman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Karaman, 2009.
- ERÜNSAL, İsmail Erol; Osmanlı Kültür Tarihinin Bilinmeyenleri, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014.
- GAZÂLÎ, İmam; İhyâ’ Ulûmid-dîn, Terc.: Ahmet Serdaroğlu, c. 3, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1989.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki; Vilâyet-Nâme Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 1995.
- HALVETÎ, İbrahim Hâs; Tezkiretü’l-Hâs (Erenler Kitabı), Haz.: Mustafa Tatçı vd., h Yayınları, İstanbul, 2017.
- HIZLI, Mefail “Somuncu Baba”, *Uludağ Ün. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Y. 1987, S. 2, c. 2, ss. 263-271.
- HİLMÎ, Hocazâde Ahmed; Evliyâ’nın Yolunda (İstanbul Evliyâları), Gerger Yayınları, İstanbul, 2016.
- HULVÎ, Mahmud Cemaleddîn; Lemezât-ı Hulviyye ez-Lemeât-ı Ulviyye, 2. Baskı, Haz.: Mehmet Serhan Tayşi, Semerkant Yayınları, İstanbul, 2013.
- KABAKLI, Ahmet; Yunus Emre, 12. Baskı, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012.
- KÖPRÜLÜ, Fuad; Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, 10. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007.
- MEVLÂNÂ, Celâleddîn-i Rûmî; Mesnevî-i Ma’nevî, Çev.: Derya Örs-Hicabi Kırlangıç, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2015.
- OCAK, Ahmet Yaşar; Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliyâ Menâkıbnâmeleri, 5. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2016.
- ÖNGÖREN, Reşat; “Şeyh”, *DİA*, c. 39, TDV Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 50-52.
- ÖZÇELİK, Mustafa; Yunus Emre Menkıbeleri, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul, 2016.
- SÜHREVERDÎ, Ebû Hafs Şihâbüddîn Ömer; Avârifü’l-Maârif, (Tasavvufun Esasları), Haz.: Hasan Kamil Yılmaz, İrfan Gündüz, Vefa Yayıncılık, İstanbul, 1990.

- TAAŞ, Bünyamin; “Karaöyük’e Taze Alıç Nereden Gelir?”, ed.: Orhan Kemâl Tavukçu, Yunus Emre Kitabı, *İçinde*, Aksaray İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2017.
- TAAŞK PR L Z DE, İsmudd n Ebu’l- Hayr Ahmed Efendi; Osmanlı Bilginleri (eş- Şakâiku’n- Nu’mâniyye fi ulemâi’ d- Devleti’l- Osmâniyye),  ev.. Muharrem Tan, İz Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- TATÇI, Mustafa; Yunus Emre Dîvân Risâlet’ n-Nushiyye, H Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2001.
_____; Yunus Emre Dîvân Risâletü’n-Nushiyye, 2. Baskı, H Yayınları, İstanbul, 2011.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri; Yunus Emre Divanı, 2. Baskı, BKY Yayınları, İstanbul, 2009.
- TOPAL, Nevzat; “Yunus Emre’nin Aksaray’daki Mezarı  zerine Düşünceler”, ed.: Orhan Kemâl Tavukçu, Yunus Emre Kitabı, *İçinde*, Aksaray İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2017, ss. 55-81.
- ULU, Mahmut; Aşka Ağlayan Derviş Yunus Emre, 27. Baskı, Manolya Yayınları, Konya, 2020.
_____; Şeyh Ham d-i Velî Somuncu Baba Hayatı ve Eserleri, 40. Baskı, Manolya Yayınları, Konya, 2020.
- ULUDAĞ, Süleyman; “Nefis”, D A, c. 32, TDV Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 526-529.
- YAĞMUR, Selim; Yunus Emre Divanı, 7. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2012.

VERİ ANALİZİ YÖNTEMİ İLE YUNUS EMRE YAYINLARINA BİR YAKLAŞIM*

A. Mevhibe Coşar¹

Tolga Berber²

Özet

Yunus Emre'nin biri Divan'ı diğeri Risâletü'n-Nushiyye adlı nasihatnamesi olmak üzere zamanımıza ulaşan iki eseri vardır. Bu iki eseri üzerinde sıklıkla durulmuştur. Divan'ı ile anlaşılmaya ve anlatılmaya çalışılmış, bütünlüğüne sık sık işaret edilmiştir. 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarına rastlayan tarihlerden itibaren hakkında ortaya konulan çalışmalar, takip ve tespit edilmesi önem arz eden bir külliyata dönüşmüş durumdadır. Kitaplar, tezler, yerli ve yabancı araştırmacıların makale ve sempozyumlarda sunulan bildirimlerinin işaret ettiği bir Yunus Emre'nin tespiti de bundan sonra yapılacak çalışmalara ışık tutmak, Yunus'u anlama ve anlatma gayretlerinin çehresini çizmek açısından yol gösterici olacaktır.

Çok sayıda ve geniş metinlerin dijital ortamlarda saklanması, bilgisayarlar aracılığı ile daha hızlı ve kolay işlenmeleri ve bunlardan yararlı bilgilerin otomatik olarak çıkartılması imkânını vermektedir. Bu cümleden olmak üzere bu bildiride, artık hakkında yazılanlar değerlendirilecek boyuta gelen Yunus Emre çalışmalarının nitelik ve nicelik olarak altı çizilerek bu bağlamda dijital imkânlardan yararlanmanın önemine değinilmektedir. Yunus Emre hakkındaki külliyyatın değerlendirilmesi amacıyla erişime açık makaleler üzerinden metinlerin sınıflandırılması, metinlerden konu çıkarılması sağlanarak bir yandan da Yunus'u anlatma ve anlamada izlenen yol, gösterilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, literatür, metin madenciliği, veri analizi

AN APPROACH TO THE WORKS ABOUT YUNUS EMRE WITH DATA ANALYSIS METHOD

Abstract

Yunus Emre has two works that have reached our time, one of which is the Divan and the other is Risâletü'n-Nushiyye. These two of his works have been frequently emphasized. It was tried to be understood and explained with his Divan, especially. Meanwhile, the greatness of Yunus Emre's art has often been pointed out. However, since the end of the 19th century and the beginning of the 20th century, the studies about it have turned into a corpus of importance to follow and identify. The determination of a Yunus Emre, pointed out by the books, theses, articles, and symposium papers by local and foreign researchers, will be a guide in terms of shedding light on the future studies and drawing the face of the efforts to understand and explain Yunus.

Storing large numbers of large texts in digital media enables faster and easier processing by computers and automatically extracting useful information from them. In this paper, the quality and quantity of Yunus Emre's works, which have come to a level that can be evaluated now, are emphasized, and the importance of benefiting from digital opportunities in this context is mentioned. To evaluate the corpus about Yunus Emre, it will be tried showing the way followed in explaining and understanding Yunus by classifying the texts and extracting topics from the texts through accessible articles.

Keywords: Yunus Emre, Literature, data analysis, text mining

---

* Bu metinde bilgisayardaki analiz çalışmalarının veriye dönüştürülmesi Tolga Berber, literatür taraması Mevhibe Coşar tarafından hazırlanmıştır.

¹ Prof. Dr. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, mcosar@ktu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9972-9763

² Dr. Öğr. Üyesi Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Fakültesi, İstatistik ve Bilgisayar Bilimleri Bölümü, tolga.berber@fen.ktu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6487-5581

Literatürde Yunus Emre

Her devir, zaman ve mekân, kendi insan tipini çeşitli rollerle üretir. 80 yıllık bir ömür sürdüğü bilinen Yunus Emre, devrini aşan bir kimlikle Anadolu Türk kültür sahasının gelenek kurucu ve sürdürücü bir siması olarak eserleri ile şair, bilgeliği ile ermiş ve yön verici kimliği ile önderdir. Bu özellikleri, onun eserleri ve etkisinden kaynaklanmakta ve hakkındaki çalışmalarla ortaya konulmaktadır.

Bedrettin Tuncel, Yunus Emre'nin dünya edebiyatındaki yerini tespit için yaptığı incelemede 17-18 ve 19. yüzyıllarda yayımlanmış Türk edebiyatı ile ilgili tarih ve antolojilerde Yunus Emre'nin adının geçmemesini eleştirerek "Şüphesiz, Yunus konusunda bütün çalışmaların başında Köprülü incelemesi gelir, ama onu gerçek kişiliği içinde ozanlığı açısından ilk ele alan da Burhan Toprak ile Gölpinarlı olmuştur, demek yanlış sayılmaz." der (1990: 129).³ Bu durumu Batı'da Türk edebiyatını da ele alan çalışmalarda eksikliğin sebebi olarak gösterir. 1964'te *Fundamenta II*'ye gelinceye kadar bu eksikliğin devam ettiğini, Boratav'ın 147 sayfalık bir metinle, cildin başında yer alan Fransızca geniş incelemesinde birkaç cümle ile Yunus'a yer verdiğini belirtir.⁴ Batı'da Türk ve özellikle Osmanlı edebiyatı üzerine yapılan çalışmalarda da Yunus'un adına rastlanmamasını esefle dile getiren Tuncel, 1913'te Leyde'de E. J. Brill'in basmaya başladığı *Encyclopedie de l' Islam*'ın IV. cildinde Köprülü'nün "La Litterature Turque İslamique" başlığında 13. yüzyıldan başlayıp yeni Türk edebiyatını da kapsayan incelemesi ile ilk defa Fransızca bir metinde Yunus Emre'den bilerek, anlayarak ve şairin Türk edebiyatındaki gerçek yerinin ne olduğunu belirterek söz ettiğini anlatır⁵. 19. ve takip eden 20. yüzyılda Batı'da Yunus Emre değinileri giderek artarken Fransızca çevirileri de başlar. Batıda Alessio Bombaci, İrene Melikof, Ettore Rossi, Louis Bazin gibi isimlerin Yunus'la ilgili yazdıkları yanında Türklerin; Güzin Dino, Reşat N. Drago, Sabahattin Eyuboğlu ve Bedrettin Tuncel'in Yunus'u çeviri tecrübeleri yerini alır (Tuncel, 1990: 141).

Edebiyatta Yunus Emre

Türk Edebiyatı tarihindeki rolü itibarıyla Yunus Emre'ye hak ettiği yeri teslim eden ilk isim olarak gösterilebilecek Fuat Köprülü'nün *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar* kitabının taksimi, her bakımdan manidardır. Kitap iki, kısımdan müteşekkildir: Birinci kısım "Ahmet Yesevî ve Tesirleri" başlığını taşıırken ikinci kısım "Yunus Emre ve Tesirleri" adıyla Doğudan Batıya esen Türk edebiyatı rüzgarının iki mihenk taşıını işaret eder (Köprülü, 1976).

Sabahattin Eyuboğlu (1966), Yunus Emre'nin Türk edebiyatındaki yerinin tayini konusunda önemli bir isim olarak Burhan Toprak'ı gösterir. Köprülü'nün mutasavvıf kişiliğini ortaya çıkardığı Yunus'u, Toprak'ın Batılı şiir görüşü ile değerlendirdiğini; Batılı anlamıyla şair, düşünce adamı olarak belirlediğini söyler.⁶

Eyuboğlu (1966: 6), yalnızca "Biz dünyadan gider olduk/ Kalanlara selam olsun" mısralarından hareketle Yunus Emre'nin "özlü sözü bulmuş, düşüncenin ve sanatın yüce kanatlarına ulaşmış olgun bir

³ Tuncel (1990: 131), "Bizde Yunus Emre üzerine hazırlanmış bibliyografyalarda unutulmuş gibi görünen ve kronoloji bakımından modern anlayıştaki incelemelerden önce gelen küçük ama değerli bir yayını burada anmadan geçemeyeceğiz" diyerek Türk Halk Bilgisi Derneğinin 1929 yılında hazırladığı *Yunus Emre* adlı 26 sayfalık Yunus Emre'yi çeşitli yönleri ile ele alan bir yayının varlığından da söz eder. Ziyaettin Fahri, M. Halit Bayrı, Necip Fazıl, Aka Gündüz gibi isimlerin yazılarının künyesini verir (1990:130).

⁴ Tuncel bu değinmeyi de Walther Björkman'ın "Die Altosmanische Literatur" adlı incelemesinin 403-426. sayfalarında Yunus Emre'yi ele alması ve Boratav'ın da şairi, halk edebiyatı içinde değerlendirme zorunluluğu ile ilişkilendirir. Boratav'ın *Fundamenta II*'deki yazılarının bazı bölümleri ["Halk Edebiyatı Üzerine Öndeyiş", s. 294-298; "Halk Şiiri", s.399-399; "Âşık Edebiyatı", s.340-357] Bilge Karasu'nun Türkçesi ile Türk Dili dergisinin "Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı"nda [S. 207, Aralık 1968] yayınlanmıştır.

⁵ Tuncel'e göre Köprülü'nün *İlk Mutasavvıflar*'daki geniş incelemesinden sonraki Fransızca en esaslı metin budur. Köprülü, Burhan Toprak, Abdülkâki Gölpinarlı ve Fransa'da Burhan Toprak'ın desteği ile kendini Yunus Emre'ye adanmış Yves Régnier'den öncedir (Tuncel 1990: 133).

⁶ Eyuboğlu, bu bahiste Burhan Toprak'ın Yunus'un şair kimliğinden çok mistikliğine, halk adamlığından çok din adamlığı yönüne önem verdiğini de belirtir. Bu bakımdan Toprak'ın yayınlarının öncü ve uyarıcı olduğu kanaatinde. Ona göre Yunus'u bir derviş değil de bir şair, bir mutasavvıf değil de bir insan olarak yüceltip edebiyatımızın baş köşesine oturtan kişi Burhan Toprak'tır (1966:10).

kişi” olduğunu söyler. Onun büyüklüğünü dünya edebiyatından simalarla kıyaslayarak gösterir. Kendisinden 150 yıl sonra, benzer sosyal şartlarda yaşamış Fransız şair François Villon’un Fransız edebiyatındaki yeri ile Türk edebiyatında Yunus Emre’nin yerinin aynı olduğuna işaret eder. Bu yer, Dante, Shakespeare, Cervantes gibi isimlerin yoludur: “Halkın diliyle söylenemez sanılan yüksek duygu ve düşünceleri halkın diliyle söylemek” gayesi taşır (Eyuboğlu, 1996: 8).

Yunus Emre’nin geride farklı ve büyük, evrensel ilkeleri işaret eden izler bıraktığını dile getiren isimlerden biri de Andreas Tietze’dir. Batı’da beş yüz yıl kadar önce başlayan ulusal bir edebiyat yaratma çabaları bugünün İtalya, Portekiz, Hollanda ve İngiltere gibi ülkelerinde Anadolu ile eş zamanlı bir gelişim gösterir. Andreas Tietze, Batı’da da edebiyatta bir ikilik olduğunu, Latince yanında halk şairleri gibi yerli duygu ve düşünüşü işleyen ozanların varlığının dikkat çektiğini dile getirir. Ancak Yunus’u hak aşığı bir şair olmakla yerli ve yabancı şairlerle kıyaslamakta zorluk çeker. Batıda birçok örnekle kıyasladıktan sonra da tamamen örtüştüğü sadece bir isim gösterebildiğinde (Jacopone), onun olgusal farklılığını ve büyüklüğünü dile getirir (1971: 259-288).⁷

Yukarıda dile getirildiği şekilde Yunus Emre bir şair olmasının yanında toplumda bir yol göstericidir. Yaşadığı yıllarda Moğol istilası, iç kavgalar, siyasi kargaşalar, kıtlık, kuraklık ile muzdarip Anadolu’da Allah sevgisi ve ahlaki değerlere vurgu yaparak, benlik duygusundan arınarak birlik olmanın önemine işaret etmiştir. İnsanların barış içinde, dünyaya aldanmadan ebedi hayata hazırlanmalarını sağlayacak yolları göstermiş, saadetli olma bilgisi sunmuştur.

Yunus Emre, çağdaşlarından farklı ve büyüktür. Bu durum, devrinin sosyal ve kültürel süreçlerini motive etmesi ile evrensel değerlerin temsilcisi olması yanında yaşayan dilde var olan ve halkın rahatça anlayıp kullandığı pek çok Arapça, Farsça kelimeyi Türkçenin şekil ve ses ahengine tâbi kılarak, halkın alışık olduğu söyleyiş şekillerini tercih ederek, bugün Anadolu’da izleri kolayca takip edilebilen halk dilinin korunmasına dolayısı ile dilin işlenmesi hizmetine dayanır. Böylece Yunus Emre, Anadolu’nun vatan kılınmasında bir ölçüt olarak Türkçeyi edebi dil seviyesine çıkarmakta çağdaşlarından da ayrılmıştır. Bu da hakkındaki yayınların külliyat oluşturacak düzeye gelmesini sağlamıştır.

Bilge Kağanlar, Kaşgarlı Mahmutlar, Yusuf Has Hacibler çizgisinde Türk kültürünün uzun soluklu kilometre taşlarından biri olarak o yaşadığı dönemi aşan, çağlar ötesine hitap eden bir anlayışın temsilcisi olmuştur. Böyle bir değer karşısında 700 yıl sonra biz her bakımdan nerede olduğumuzu ve ne yaptığımızı gözden geçirme noktasına geldik diye düşünüyoruz.

Yunus Emre’den sonraki 700 yıl, bugün Türk edebiyatında birden çok Yunus Emre’nin varlığını hazırlamıştır, takipçileri olmuştur. Yunus Emre’nin varlığının öğrenilmesini takip eden ömrüne eş son seksen sene ise onu anlamak ve anlatmak gayreti ile geçmiştir. Yazdıkları duygulara hitap etmiş, şimdi düşünce ve davranışlara nüfuzu beklenmektedir. Eserlerini okuyarak makaleler, kitaplar yazılmış, sempozyumlar düzenlenmiş, bildiriler sunulmuştur. Bugün hâlen sürmekte olan Yunus Emre merkezli çalışmalar bağımsız bir külliyat oluşturacak duruma gelmiştir.

Yunus Emre’nin eserleri ve Yunus Emre hakkındaki eserler

Yunus Emre’nin biri Divan’ı diğeri Risâletü’n- Nushiyye adlı nasihatnamesi olmak üzere zamanımıza ulaşan iki eseri vardır. 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarına rastlayan tarihlerden itibaren hakkında ortaya konulan çalışmalar, artık takip ve tespit edilmesi önem arz eden bir külliyata dönüşmüş durumdadır. Kitaplar, tezler, yerli ve yabancı araştırmacıların makale ve sempozyumlarda sunulan bildirilerinin işaret ettiği bir Yunus Emre ve onu anlama ve anlatma gayretlerinin çehresi, bir arada değerlendirilecek noktaya gelmiştir. Bugüne kadar Yunus Emre ile ilgili çeşitli literatür çalışmaları ortaya konulmuştur.⁸

Burada Yunus Emre hakkında yapılan ve genel ağdan tespit edilen farklı türdeki çalışmalara yönelik bir değerlendirme mevcuttur. Bu değerlendirmenin iki yönü vardır: Yunus hakkında yapılan çalışmaların türce niteliğinin sayısal dökümü ve bir örnekleme üzerinde bu çalışmalarla Yunus’un söylediklerinin örtüşme durumu.

⁷ Farklı ve ayrıntılı bir değerlendirme için bk. Türkmen (1995: 53-59).

⁸ Bu çalışmaları Tuncel (1990: 169), Türkçe ve Fransızca olarak verirken bugün de genel ağdan ulaşılan kısmen birbiri ile örtüşen yayınları da içeren birçok kaynakça vardır. Çalışmanın sonunda kaynakça içinde bunlara yer verilmiştir.

1. Yunus Emre hakkındaki çalışmaların türü ve niceliği

1.1. Tezler

2021 Mayıs ayı verilerine göre YÖK Tez Merkezinde 51 adet tez mevcuttur. İlgili literatürde bir tane de mezuniyet tezi olduğu görülmüştür. Bu tezlerin lisansüstü çalışmalara dağılımı Tablo -1’de verilmiştir. Yunus Emre’yi konu alan mezuniyet tezi, “Mehmet Tanış, *Yunus Emre’de Aşk, Konya*” künyesi ile 1968 yılına tarihlenirken lisansüstü tezlerin ilki 1986 yılında Emine Sayın tarafından *Yunus Emre’nin Bir Şathiyesi ile İlgili Şerhler* adıyla hazırlanmıştır. 49 lisansüstü çalışma, 2020 yılında tamamlanmış olup biri Mütercim-Tercümanlık ve Türk dili ve edebiyatı bölümlerinde hazırlanmıştır.⁹

Yüksek Lisans	Doktora	Sanatta Yeterlik	Mezuniyet
43	7	1	1

Tablo -1 Yunus Emre Külliyatı –www.tezyok.gov.tr [05. 05. 2021]

Tezlerin anabilim dallarına göre dağılımı, tezlere ait içerik bilgilerinden çıkarılmıştır. Tabloya baktığımızda disiplinler arası çalışmalar yanında 9 başlıkta çalışma yapıldığı, ağırlıklı olarak Türk dili ve edebiyatı alanında Yunus Emre ile ilgili çalışmalara yer verildiği görülmektedir.

Disiplinlerarası	10
Din	6
Eğitim	2
Felsefe	2
Filoloji	1
Mütercim- Tercümanlık	1
Müzik ve Sahne Sanatları	2
Psikoloji	2
Sanatta Yeterlik	1
Türk Dili ve Edebiyatı	26

Tablo -2 Tezlerin Anabilim Dallarına Göre Dağılımı –www.yok.gov.tr [05.05. 2021]

Disiplinler arası çalışmaların da kendi içinde ağırlıklı olarak din ve ilgili alanlar ile Eğitim ve Türkçe ve Türk dili ve edebiyatı ağırlıklı olduğu söylenebilir.

Din Felsefe	Din Eğitim	Din Sosyoloji	Din Psikoloji	Din TDE	Eğitim TDE
3	3	1	2	1	1

Tablo-3 Tezlerin disiplinler arası alanlara göre dağılımı

En çok tez yapılan Türk dili ve edebiyatı alanında da tezlerin anabilim dallarına göre dağılımı, en çok çalışmanın eski Türk edebiyatı anabilim dalında olduğunu, yeni Türk edebiyatı anabilim dalında ise bir tez olduğunu göstermektedir. Dil alanında çalışmalar ise kendi içinde ayrılmaktadır.

Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı	3
-----------------------------------	---

⁹ Rabia Aksoy Arıkan, (2020), *Talât Sait Halman'ın 'Yunus Emre Selected Poems' Adlı Çalışması Çerçevesinde Tasavvufi Şiirin Çevirisi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Mütercim-Tercümanlık; Farida Jafarova, *14. Yüzyıl Di-van Şiirinde Harf, Rakam ve Sayı Simgeleri* (Ahmedî, Yünus Emre, Nesîmî, Kadı Burhâneddin), (Yayımlanmamış)Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı.

Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı	10
Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı	1
Dil Bilgisi	3
Dil Bilimi	5
Diğer	4

Tablo -4 Türk Dili ve Edebiyatı Tezlerinin Alanlara Göre Dağılımı –www.yok.gov.tr [05.05. 2021]

1.2.Kitaplar

Elimizde hâlen Yunus’un deyip tartışmasız kabul edeceğimiz bir Divan yok gibidir. Bilinen nüshaların okunup mukayesesinin yapılması, mecmualardaki Yunus mahlaslı şiirlerin doğrulanması, tespiti muhtemel yeni nüshalar, bu sürecin tamamlanmasının önündeki zorluklardandır.

Yine de kaba bir bakışla Divan yayınları ile birlikte (14), 156 adet farklı yayını tespit etmek mümkün görünüyor. Bu sayıya kitapların ikinci ve daha çok baskısı dâhil değildir.

Divanlara şiir seçkilerini de eklemek mümkünken müstakil yayınların bir kısmı farklı yazarların makale topluları ya da farklı yazarların bir yazarın editörlüğünde hazırladığı kitaplar da olabilmektedir. Kitap adları konularına ilişkin çıkarımlara izin vermekte; ağırlıklı olarak, Yunus Emre’nin hayatı, sanatı, etkileri, şiirlerinin incelenmesi, tasavvuf ve onun mutasavvıflığı, çevresi vb. konuların işlendiği görülmektedir.

Divan Yayınları- Seçme Şiirler	14
Müstakil Yayınlar	124
Sempozyum Bildiri Kitapları	24
Tiyatro	2
Oratoryo	1
Bibliyografya (Kitap/ Kitapta Bölüm)	12

Tablo - 5 Kitaplar – [Genel ağ ve Bibliyografyalar 05-10.05.2021]

Genel ağ ve bibliyografya çalışmaları ışığında 2019 yılına kadar bildiri kitabı yayınlanan 20 sempozyum tespit edilmiştir. Bunlara bildiri kitabına erişilemeyen 4 sempozyum daha dahil edilmelidir. Bunların dışında farklı sempozyumlarda Yunus Emre temalı bildiriler olduğu/ olacağı da açıktır.

Bu sempozyumlar için Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), 1972 yılında (Ölümünün 650. yıldönümü dolayısıyla) Yunus Emre’nin anılmasına vesile olmuştur. UNESCO, 1972 yılını hümanist şair Yunus Emre yılı ilân etmişti ve aynı yıl İstanbul’da «Uluslararası Yunus Emre Semineri» de yapılmıştır. 1991 yılında ise T.C. Kültür Bakanlığı ve UNESCO iş birliği ile ilân edilen “Yunus Emre Sevgi Yılı”nda Yunus Emre, bütün dünyada anılmıştır.

Mayıs ayının ilk haftasının Yunus Emre Haftası olması sebebiyle yıl dönümlerinde tekrarlanan seminer ve sempozyumlar söz konusu olmakta, Yunus Emre’yi sahiplenen farklı yerlerde özel etkinlikler düzenlenmektedir.¹⁰ 2021 yılının Yunus Emre ve Türkçe Yılı ilan edilmesi, gelişen imkanlarla Yunus Emre adına daha çok etkinlik yapılmasına vesile olacaktır.

Bibliyografya çalışmalarının erişilen ilk örneği 1963’te hazırlanan ve 65, 72-74 yıllarında güncellenen Türker Acaroğlu’na ait. Süleyman Tülücü (1998: 107-115), 1998’de yayımladığı “1991- 1997 Yılları Arasında Yunus Emre Üzerine Yayınlanmış Bazı Kitaplar” adlı kaynakçasında sonuncusu 1992

¹⁰ Yunus Emre’nin yaşadığı yer olarak İç Anadolu bölgesi ve Eskişehir, Kırşehir, Karaman gibi iller gösterilse de Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde birçok yerde bu sahiplenmeyi görmek mümkündür. Afyon, Bursa, Erzurum, Eskişehir, Karaman, Aksaray ile Kırşehir arası, Manisa, Ordu, Sivas gibi illerde bu sahiplenme ile ilgili çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir. Sözelimi Ordu ilinde 2015’ten itibaren 2019 yılına kadar Mayıs ayında düzenli olarak Yunus Emre Sempozyumu düzenlenmiş ve etkinlikler yapılmıştır. <https://www.afisgazetesi.com> [ET: 10.05.2021] vd.

yılına tarihlenen, makale veya müstakil 10 tane kaynakçanın haberini vermektedir. Bu konuda hemen her yayının sonraki yıllarda yazarları tarafından güncellenerek tekrar yayımlandığını da söylemek mümkündür. Bazı kitaplarda kaynakça haricinde özel bibliyografya bölümlerinin yer aldığı da örneklenmiştir.¹¹ Makale boyutunda veya kitapçık şeklindeki bu çalışmaların ulaşılabilen son örneği, Engin Karakoç'un 2017'de tamamladığı *Yunus Emre Hakkında Yazılmış Kitaplarla İlgili Açıklamalı Bibliyografya Denemesi* adlı 1928 – 2016 yıllarını içine alan yüksek lisans tezidir.

Bu tabloda metin esasında görsel sanatlardan olmak üzere Yunus Emre'yi anlatan iki tiyatro oyunu ve bir oratoryo mevcuttur.

Dikkati çekmesi beklenir ki burada makale ve bildiri sayılarına yer verilememektedir. Kaba bir bakışla bugün güncel bir kaynak olan İslam Araştırmaları Merkezi [İSAM] Kütüphanesinin genel ağdaki arşivinden 506 makale ve bildiriye erişimin mümkün olduğu görülecektir. Süleyman Tülücü'nün (1998) yukarıda adı geçen çalışması, söz konusu tarihte 10 tane derginin özel sayı yayımladığını haber vermektedir. Geçen yıllar içindeki sempozyumlarda sunulan bildiriler, dergilerde çıkan makaleler ve 2021 yılında yayımlanmakta olan dergilerin özel sayıları, kitap bölümleri de dahil edildiğinde bu sayının katlanarak arttığı ve artacağı aşikârdır.

1.3. Görsel Sanat ürünleri

Burada Yunus Emre'nin şiirlerinden oluşan Ruhi Su'nun *Yalancı Dünyaya Konup Göçenler/ Yunus Emre* (1972) adlı kayıt ile yine görsel sanatlardan olan sinema filmlerinden de söz edilebilir. Bu cümleden 1973 yılı yapımı "Gönüller Fatihî Yunus Emre", 1989 yılı yapımı "İçimizden Biri: Yunus Emre" ve 2014 yapımı "Yunus Emre-Aşkın Sesi" adlarıyla üç sinema filmi; 2015 yılı yapımı TRT ekranlarında yayınlanan ve geniş kitlelere ulaşan "Yunus Emre- Aşkın Yolculuğu" adlı televizyon dizisi sayılmalıdır.

Burada Yunus Emre üzerine hazırlanmış bildirimlerin ve makalelerin sayısının verilmediği dikkat çekecektir. Yalnızca İSAM Kütüphanesindeki erişime açık makale ve bildiri sayısının 506 olduğunu söylemek bir fikir verebilir (<http://ktp.isam.org.tr>). Bunları farklı kaynakçalarda bulmak ve göstermek de mümkündür.

2. Yunus Emre'nin eserleri ile hakkındaki çalışmalara dair bir örneklem

Yunus'u anlama ve anlatma çabaları, onun eserleri üzerinden farklı disiplinlerin getirdiği bilgi birikimleri ile değerlendirme ve mukayeselere dayanmaktadır. Bu çalışmaların zaman zaman aynı konularda olması yanında bakış açılarının çeşitlenmesi ile farklı yönleri içermesi de tabiidir. Özellikle Yunus Emre çalışmalarının kaynakçalar üretecek seviyede olması, her ne kadar derli toplu bir veri tabanı ihtiyacını karşılamasa da bunların niteliğini değerlendirecek ve Yunus'u anlama yolundaki çabayı Yunus'un söyledikleri ile kıyaslamak açısından da elverişli bir alan üretmektedir.

Bugün çok sayıda ve geniş metinlerin dijital ortamlarda saklanması, bilgisayarlar aracılığı ile daha hızlı ve kolay işlenmeleri ve bunlardan yararlı bilgilerin otomatik olarak çıkartılması imkânını vermektedir. Bu cümleden olmak üzere, artık hakkında yazılanlar değerlendirilecek boyuta gelen Yunus Emre çalışmalarının metin madenciliğinin imkânları ile veri analizinin yapılması mümkün hâle gelmiştir. Metin madenciliği alanı, Türk kültür mirasına bıraktığı temel eserleri başta olmak üzere Türkçenin serüvenini yansıtan ürünler üzerinde daha hızlı ve çeşitli çalışmalar yapmak, disiplinler arası ilişkileri geliştirmek açısından gelecek vadettir.¹²

Yunus Emre külliyyatının değerlendirilmesi amacıyla erişime açık makaleler üzerinden metinlerin sınıflandırılması, metinlerden konu çıkarılması sağlanarak bir yandan da Yunus'u anlatma ve anlamada izlenen yol gösterilmeye çalışılmıştır. Yunus Emre Divanı'nın söz varlığı ile erişim sağlanan 170 adet farklı disiplinlere ait makalenin özet kısımları analize tabi tutulmuştur. Böylece oluşacak kavram alanları karşılaştırılarak anlatılan ile anlaşılan arasındaki bağ ortaya konulmak istenmiştir. Çalışma için

¹¹ Örnek olarak bk. Yıldırım (2012: 98-116).

¹² Bu bakış açısıyla yapılmış bir çalışma ve olanaklar hakkında bilgi için bk. Coşar (2020: 85-96).

genel ağdan ulaşılan Mustafa Tatçı'ya ait (1990) *Yunus Emre Divanı* sıklık analizine tabi tutularak değerlendirilmiştir.

Yunus Emre Divan'ındaki her biri eksiz ve bir kez geçmiş olmak kaydı ile 12155 kelime ile 170 makale özetindeki 4157 kelime üzerinden bir analiz gerçekleştirilmiştir. Burada Yunus Emre de en çok geçen kelimeler belirlenirken, "bu (764), bir (620), ol (525), ne (412), u (208)" gibi ancak bağlamda değer kazanan kelimeler dışarda bırakılmıştır. Tek başına bir anlam ifade eden kelimeler üzerinden bir sınıflamaya gidilmeye çalışılmıştır.

Yunus'u tanımlamada kullanılan kelimelere dair bir ölçümleme yapılmak istendiğinde ilahi aşk şairi olarak da yorumlanmasından hareketle "tanrı" kavramı etrafında kullandığı kelimelerin dağılımı "Tanrı, Yaradan, Çalap" kelimeleri ile Türkçe (73) "Allah, Hak, Rab" kelimeleri ile de Arapça (208) tercihi olduğu görülmüştür.

Çalap	Tanrı	Yaradan	Allah	Hak	Rab
34	31	8		162	8

Tablo- 6 "tanrı" kavramı etrafında kelime tercihi

En çok kullanılan kelime sıralamasında Yunus Emre'nin insanın rol ve hâlleri ile ilgili bir kavram alanı oluşturduğunu görmek mümkün olmaktadır:

dost	can	gönül	aşık	miskin	derviş	kul	erenler
215	169	161	142	65	62	39	35

Eş anlamlıları ile beraber zıtlık veya karşılıklık içeren kavramlar, bakımından da Yunus'un kullandığı kelimeler üzerinden tercihi görülebilmektedir. Cennetten 52, cehennemden 36 kez söz etmesi, olumlu bakışının göstergesi olarak dikkat çekmektedir. Bu bağlamda dünya da cennet ve cehennem için âdeta hazırlık makamı olarak 145 defa geçmektedir.

behişt	cennet	uçmak	cehennem	tamu	alem	dünya	cihan
1	8	43	9	27	38	98	9

Tablo- 7 Karşılıklık ve zıtlık ifade eden kavramlar

Yunus Emre, Divan'ında ben ve sen zamirleri ve bunlardan türeyen kelimeler itibariyle dikkat çekiçi sayılar verir. Ondaki ben ve sen kavramlarının bu kullanımlar ve sayıları üzerinden değerlendirmesi kayda değer olacaktır.

ben	bencileyin	benlik	bensüz	sen	sencileyin	senlik	sensüz
371	12	19	1	234	1	8	23

Tablo- 8 ben ve sen zamirlerinin kullanımı

Makale özetleri ile Divan'ı, makalelerde en çok kullanılan kelimelerden seçilmiş örnekler üzerinden kıyas mümkün olmaktadır. Bu kıyas makaleleri Divan'dan bağımsız kılmakta ve tartışılabilir bir sonuç ortaya koymaktadır:

divan		özetler		divan		özetler	
Anadolu	Türk	Anadolu	Türk	İslâm	din	İslâm	din
-	1	45	73	-	74	28	38

Tablo -9 Makalelerde en çok kullanılan kelimelerin kıyası

Yunus Emre’de sıkça geçen ve makalelerde vurgulanan kelimelerin kıyası da benzer şekilde makalelerdeki anlama çabasının çıkarıma dayalı olduğuna örnek gösterilebilir. Burada sınırlı malzeme üzerinden, iki farklı kavram alanından seçilen en çok kullanılan kelimeler tercih edilmiştir.

Divan			özetler		
ahlâk	sevgi	hırs	ahlâk	sevgi	hırs
-	34	14	9	21	-

Tablo- 10.1 seçilmiş en çok kullanılan kelimelerin kıyası

Divan				Özetler			
cennet	cehennem	dost	yabancı	cennet	cehennem	dost	yabancı
13	9	215	12	13	9	4	5

Tablo- 10.2 seçilmiş en çok kullanılan kelimelerin kıyası

Sonuç

Yunus Emre’nin Türkçenin Anadolu’daki sesi olduğu için ve bilge kimliği ile ilgili olarak Yunus Emre Enstitüsü yanında orta öğretim kurumlarına adının verilmesi, adına araştırma merkezlerinin kurulması; sinema ve dizi filmlerle, tiyatro oyunları ve oratoryolarla tanıtılması; kitap, seçki, makale ve bildirilerle, konu olduğu yarışmalarla anlaşılmaya ve anlatılmaya çalışılması, adına adanan anma yılları ile unutulmamaya çalışılması bir milletin vefasını göstermektedir.

Burada erişime açık kaynak ve kaynakçaların mukayesesi ile ortaya konulmaya çalışılan ve olabildiğince güncellenmeye çalışılan sayılar da diğer birçok özelliği yanında Türkçenin Anadolu’da edebi bir dil olarak gelişmesinin öncüsü unvanı ile de anılan Yunus Emre’ye hak ettiği değerin verilmeye çalışıldığını vurgulamaktadır. Bütün bu malzeme değerlendirildiğinde ise Yunus Emre ile ilgili yurt içinde ve dışında üretilen her türlü materyalin bir araya getirilmesi ve bunların bir veri bankasında tutulmasının, bu veri bankasının düzenli olarak güncellenmesinin elzem olduğu anlaşılmaktadır.

Günümüze kalan iki eseri ile değeri ortada olan Yunus Emre külliyyatını iki şekilde yorumlamak gerekmektedir. Biri Yunus Emre’ye ait tam bir Divan’ının ortaya çıkarılmasıdır. Yunus Emre üzerine çalışmaları ile tanınan bilim insanları, Yunus Emre Divan’ının tam bir nüshasını oluşturmak üzere sistimli bir çalışmada bir araya gelmelidir. Bunun için Gürer Gülsevin’in (2011) önerisinde olduğu gibi “Yunus Emre Divanı'nın mevcut bütün nüshaları ayrı ayrı incelenmelidir. Her nüshanın transkripsiyonlu metni ve ayrıntılı söz dizini yapılmalıdır.” Bu tamamlandıktan sonra metinlerin özellikleri çıkarılarak ortaklıkların belirleyiciliği ışığında Divan oluşturulmalıdır. Yunuslar’ın yetiştiği bu kültürde bu adın sahipleri de birbirinden ayrılmalıdır.

Yunus Emre külliyyatının ikinci ayağını, hakkında yapılan çalışmalar oluşturmaktadır ki bunların bir araya getirilmesi, değerlendirilmesi, böylece Yunus’un neyi nasıl anlattığı, buna karşın nasıl anlaşıldığı ve nasıl anlatıldığı somut bir şekilde belirlensin. Bir araya getirilen çalışmalar, güncel tutularak bir veri bankasında erişime açık olarak toplandığında hem basılı eserlerden oluşan hem dijitallerini içerecek Yunus Emre kütüphanesi, yeni ve orijinal çalışmalara ışık tutacaktır.

Dijital kütüphaneden çekilecek verilerle makineler, daha hızlı zamanda ve makineye öğretilecek bilgiler oranında kısa zamanda analiz yolu ile Yunus’u tanımaya yardım edebilir. Yazarı bilinmeyen eserler buldukça mevcut Yunus eserlerine ne oranda benzediği hesaplanabilir. Geliştirilen veri tabanları üzerinde konu analizi gerçekleştirilerek Yunus Emre’de tematik sınıflandırmalar, kavram ailesi ilişkileri çıkarılabilir. Yunus Emre yayınları külliyyatının sisteme entegre edilmesi ile yapılması gereken çalışmalar görülerek tamamlanmasının önü açılabilir.

Her şeyin dönüşeceği dijital çağı bir yıkım ve yeniden doğuş aşaması olarak görenler var. Öyle görünüyor ki çağ, kendi kültürünü yaratacak. Bu yaratımda manevi rehberlere, daima güncellenecek isimlere ihtiyaç devam ediyor. Türk kültürü bu çağda ne yapacak? Yüzyıllarca tevarüs edilmiş değerler ne olacak? Yunus Emre bu sorulara cevap ararken bir çıkış noktası olabilir.

KAYNAKÇA

- ACAROĞLU, T. (1965), Yunus Emre için Bibliyografya Denemesi, *Emre (Aylık sanat ve kültür dergisi)*, Yunus Emre Özel Sayısı, 2(15), 23-25.
- BİNARK, İ. ve SEFERCİOĞLU, N. (1970), *Yunus Emre Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi, Kitap, Makale*, Ankara: Millî Kütüphane'ye Yardım Derneği Yay.
- COŞAR, A. M. (2020), Yunus Emre Divan'ına Metin Madenciliği Yöntemi ile Yaklaşım, Ed. N. İLHAN, A. DOĞAN, F. KOYUNCU içinde, *Uluslararası Yunus Emre ve Anadolu'da Türk Yazı Dilinin Gelişimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s. 85-96), Kırşehir.
- CAN, M. (1987), Yunus Emre Bibliyografyası, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (4), 301– 319.
- ERDEN, F. (1966), Yunus Emre Bibliyografyası, *Türk Yurdu*, Yunus Emre özel sayısı, 5(319), 188-199.
- EYUBOĞLU, S. (1966), *Yunus Emre'ye Selâm*, İstanbul: Çan Yay.
- GÖLPINARLI, A. (1965), Yunus Emre Bibliyografyası, *Risâlat al-Nushiyya ve Divan, Önsöz, Lügat, Açıklama* (s. LIII-310), İstanbul: Sulhi Garan Matbaası.
- GÜLSEVİN, G. (2011), Dil Çalışmaları İçin Yunus Emre'nin Yeni Yayınları Nasıl Olmalıdır, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni* (6-8 Mayıs 2010) (s. 369-381), Eskişehir.
- KÜÇÜKCAN, İ. (2007), Yerelden Evrensel Yunus Emreyle İlgili Yapılmış Olan Çalışmaların Tasnifi ve Değerlendirilmesi, *G.Ü. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 4(1) 319-339.
- Öztelli, C. (1970), Yeni Bir Yunus Emre bibliyografyası, *Türk Folklor Araştırmaları*, (253), 5698-5699.
- TATÇI, M. (1990), *Yunus Emre Divanı (Tenkitli Metin)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- TATCI, M. (1988), *Yunus Emre Bibliyografyası*, Ankara.
- TIETZE, A. (1971), Yunus Emre ve Çağdaşları, *Uluslararası Yunus Emre Semineri Bildirileri* (s. 259-288), (https://www.academia.edu/44226985/Andreas_Tietze_Yunus_Emre_ve_cagdaslari [ET: 05.04.2021])
- TUNCEL, B. (1990), Fransızca'da Yunus Emre, *Erdem*, (16), 127-176.*
- TÜLÜCÜ, S. (1998), 1991 - 1997 Yılları Arasında Yunus Emre Üzerine Yayınlanmış Bazı Kitaplar, *EKEV Akademi Dergisi*, 1(2), 107-115.
- TÜRKMEN, F. (1995), Türk ve Dünya Edebiyatında Yunus Emre'nin Yeri, *Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri* (Ankara, 7-10 Ekim 1991) (s. 53-59), Ankara.
- Yıldırım, Y. (2012), *Yunus Emre -Belgeler, Bilgiler*, Karaman: Karaman Valiliği &Karaman Belediyesi Yay.
- <https://www.afisgazetesi.com> [ET: 10. 05.2021] vd.

Özetleri Değerlendirmeye Alınan Makaleler

---

* İlgili yerde ilk yayın bilgisi; “Bu inceleme, Ankara'da Başnur Basımevi'nde, 1971 yılının 14 Temmuz Çarşamba günü 200 sayı olarak basılmıştır. Bu makalenin aslının Fransızca olan kısımları Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı başkanı Prof. Dr., Gönül Yılmaz tarafından Türkçeye çevrilmiş, makalede Fransızca olarak verilen Yunus Emre şiirlerinin Türkçe asılları da kendisi tarafından tesbit edilerek buradaki metne eklenmiştir.” şeklinde verilmiştir.

1. TATCI, M. (2021), Yunus Emre, *Fetih ve Medeniyet Dergisi 1*, (2), 10.
2. YAVUZ, K. (2021), Yunus Emre ve Risâletü'n-Nushiyye Adlı Eserine Genel Bir Bakış, *Fetih ve Medeniyet Dergisi 1*, (2), 28.
3. SERT, T. (2021), Fenâdan Bekâya Emsalleri ve Misallariyle Kâmil Bir İnsan Modeli “Yunus Emre Hazretleri”, *Fetih ve Medeniyet Dergisi 1*, (2), 52.
4. ALİYEVA ABBASHANLI, T. (2021), Yaşayan Yunus Emre: Azerbaycan’da Düzenlenen Yaşayan Yunus Emre Uluslararası Konferansı’ndaki İlmî Makaleler Hakkında İnceleme, *Fetih ve Medeniyet Dergisi 1*, (2), 62.
5. ÜRKMEZ, R. K. (2021), Yunus Emre’nin Şiirlerinde Ulema-Meşayih İlişkileri, *Fetih ve Medeniyet Dergisi 1*, (2), 70
6. BOZ, E. (2021), Yunus Emre Divanı’nın Dili (Bir Alıntısı Ögesi Olan Tamlamalar Açısından Bakış), *Fetih ve Medeniyet Dergisi 1*, (2), 96.
7. URFALI, A. (2021), Yunus Emre ve “Sevgi” Sözü, *Fetih ve Medeniyet Dergisi 1*, (2), 110.
8. KOÇ, A. (2021), Halkın Diliyle Seslenmek: Yunus Emre’de Göç Kavramı, *Fetih ve Medeniyet Dergisi 1*, (2), 116.
9. BEKÇİ, E. (2021), Yunus Emre’ye Uluslararası Bakış (Dün-Bugün-Yarın), *Fetih ve Medeniyet Dergisi 1*, (2), 126.
10. ALİYEVA ABBASHANLI, T. (2021), Yunus Emre ve Mehmed Hüseyin Şehriyar’ın Yaratıcılığında “Yalan Dünya” Kavramı, *Fetih ve Medeniyet Dergisi 1*, (2), 134.
11. BEYRİBEY, F. A. (2021), Yunus Emre Perspektifinden Modern İnsan Kişiliğinin Eleştirisi, *Fetih ve Medeniyet Dergisi 1*, (2), 146.
12. ULUTÜRK SAKARYA, Y. (2021), Roman Kahramanı Olan Yunus Emre’de Yazarı Görmek: Dertli Dolap, *Fetih ve Medeniyet Dergisi 1*, (2), 142.
13. SONKAYA, Z. Z. (2021), Yunus Emre ve Modern İnsan Olgusuna Yönelik Psikodilbilimsel Bir Yaklaşım, *Fetih ve Medeniyet Dergisi 1*, (2), 152.
14. ŞİMŞEK, F. Z. (2021), Manevi Danışmanlık İlkeleri Bağlamında Mevlana ve Yunus Emre Düşüncesinin Değerlendirilmesi, *Fetih ve Medeniyet Dergisi 1*, (2), 156.
15. YILDIZ, F. Z. (2021), Yunus Emre’nin Eserlerinde Değerler Eğitimi ve Manevi Danışmanlık, *Fetih ve Medeniyet Dergisi 1*, (2), 170.
16. COŞGUN OVALI, B. (2021), Yunus Emre Şiirlerinde Görsel Arka Plan, *Fetih ve Medeniyet Dergisi 1*, (2), 180.
17. KÖKSAL, O. (2021), Yunus’un Nazmında Tarih Olgusu ve Tarihî Derinlik, *Fetih ve Medeniyet Dergisi 1*, (2), 186.
18. KARASU, C. (2021), Yunus Emre’nin Mesajlarının Sosyal ve Siyasal Arka Planı, *Fetih ve Medeniyet Dergisi 1*, (2), 192.
19. ATICI ARAYANCAN, A. (2021), Yunus Emre Zamanında Anadolu’nun Siyasi Durumuna Kısa Bakış (1220-1318), *Fetih ve Medeniyet Dergisi 1*, (2), 202.
20. HAYKIRAN, R. K. (2021), Korku ve Umut Yunus’un Çağında Anadolu: Selçuklular, Moğollar ve Sufiler, *Fetih ve Medeniyet Dergisi 1*, (2), 206.
21. ÖZÇELİK, M. (2021,) Eskişehir Semasında Üç Yıldız: Yunus Emre, Nasreddin Hoca, Battal Gazi, *Fetih ve Medeniyet Dergisi 1*, (2), 246.
22. METİN, T. (2021), Yunus’un Çağında Selçuklu Kültür ve Medeniyeti, *Fetih ve Medeniyet Dergisi 1*, (2), 256.
23. SARI, Ç. (2021), Mihaliççik’ta Bulunan Yunus Emre Mezarının Nakilleri, *Fetih ve Medeniyet Dergisi 1*, (2), 272.
24. HEPAĞLAR, A. C. ve YAZAR, İ. (2021), Türk Kültür Coğrafyasında Tasavvuf Anlayışı, *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*, 10(3).
25. ERSÖZ D. (2021), Ahmet Yesevi, Hakim Ata ve Yunus Emre’de Ahiret Tasarımı, *Folklor Akademik Dergisi*. Cilt:4, Sayı:1, 116 – 141
26. BEYİTOĞLU, Y. K. (2021), Eski Anadolu Türkçesinin Söz Dizimi Üzerine Bir İnceleme (13-14. yy.), *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5(1).
27. AKYÜZ ÖZTOKMAK, Ç. (2020), Eş Benlik Perspektifinden Yunus Emre’yi Okumak: Bir Ben Vardır Bende Benden İçeri, *Erdem Dergisi*, (79), 21-40.

28. AYAYDIN CEBE, G. ve AKBAŞ ARSLANOĞLU, G. (2020), Bir Ben Vardır Bende Benden İçeri'deki Üçgen Arzular Işığında Teorik ve Teolojik Evrenselliği Sorgulamak, *Milli Folklor*, 16(125), 82-99.
29. DAĞLI, H. (2020), Mevlânâ Celâleddîn Rumi ve Yûnus Emre'de "İnsan Sevgisi" ve "Hoşgörü" Üzerine Bir Araştırma, *Takvim-i Vekayi Dergisi*, 8(2), 158-165.
30. UĞUR, A. (2020), Yûnus Emre Dîvânı'ndaki Bir Anlatı Üzerine, *Mizanü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi*, 6(11), 323-331.
31. ÖZTOPRAK, M. (2020), Yunus Emre'nin Divan'ındaki Peygamber Anlayışı, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 20(1), 299-327.
32. DOĞAN, U. (2020), Yunus Emre'nin Bestelenmiş Üç Eserinin Makamsal Çözümlemesi, *Journal of Arts*, (3), 219-236.
33. ALTUN, S. (2020), Yunus Emre Divanı'nda Sabır ve Ahlak, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 7(3), 1673-1694.
34. ÖZDEMİR, M. (2020), Yunus Emre'de Kozmolojinin Estetik Sunumu, *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 6(3), 493-518.
35. KARAGÖZ, B. ve ŞEREF, İ. (2019), Yunus Emre ile İlgili Araştırmaların Bibliyometrik Analizi, *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 13(27), 123-141.
36. ÖZTÜRK, N. (2019), Türk Dili ve Edebiyatında Yunus Emre'nin Yeri Üzerine, *Türk Ekini Dergisi*, (4), 26-30.
37. TATCI, M. (2019), Yûnus Emre'den Yolcuya Öğütler Risâletü'n-Nushiyye, *Türk Ekini Dergisi*, (4), 6-25.
38. ÖZTOPRAK, M. ve DAĞCI, S. (2019), Yunus Emre'nin Divan'ında Hadise Yaklaşımı, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(11), 185- 224.
39. BARS, M.E. ve IRMAK, Y. (2019), Tasavvuf ve Halk İnancı Işığında Yunus Emre'de Toprak İmgesi, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 1199-1212.
40. AKSOY ARIKAN, R. ve TEMÜR, N. (2019), Talât Sait Halman'ın Yunus Emre Şiirlerinin İngilizce Çevirileri Üzerine Bir İnceleme, *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 2(4), 148-161.
41. KİRAZ, S. (2019), Türk Edebiyatında Şerh Geleneği ve Şârihi Bilinmeyen Bir Yûnus Emre Şerhi, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (33), 263-292.
42. DUYMAZ, A. (2019), Eşik Kültü ve Taptuk'un Eşiğindeki Yunus Emre, *Akademik Kaynak*, 5(1011), 1-19.
43. İNCE, Ö. (2018), Yunus Emre'de Metafizik Gerilim, *Turkish Studies*, 13(10), 387- 397.
44. YAĞMUR, Ö. (2018), Georgius De Hungaria'nın Gotik Harflere Aktardığı İki Yunus Emre Şiiri (1480/1481) Üzerine Notlar, *Dil Araştırmaları Dergisi*, 12(22), 79-93.
45. YÖRÜR, A. (2018), Yûnus Emre Kitabı, *Mecmua Dergisi*, (5), 122-124.
46. ŞAYHAN, F. (2018), Kuşatılan Ben'in Biliş Düzeyi Yorumu: Yüce Birey Bağlamında Yunus, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 11(21), 69-77.
47. BABACAN, V. (2018), Yûnus Emre Metinlerinde Sayılar, *TÜRÜK Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 1(15), 270-304.
48. BASAT, O. (2018), Yunus'ta Gönül Muhafazası, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(20), 651 – 663.
49. COŞKUN, O. (2018), Yunus Emre Şiirlerinden Fransızca'ya Uyarlamalar Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Yves Régnier'den Uyarlamalar, *Turkophone Dergisi*, 5(5), 38-55.
50. KAYAOKAY, İ. (2018), Âşık Paşa'ya Mal Edilen Yeni Bir Yûnus Emre Gazeli Üzerine, *Mecmua Dergisi*, (5), 112-121.

51. KAPLAN, K. (2018), Yunus Emre'nin Şiirlerinde İnsan ve Doğa, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 155-166.
52. AKYÜZ, M. (2017), Karşılaştırmalı Edebiyat Açısından Necip Fazıl'ın Yunus Emre Tiyatrosu ile Nihat Asyalı'nın Yunus Diye Gördüm Tiyatrosunun İncelenmesi, *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(4), 880-887.
53. POLAT, M. (2017), Yunus Emre Düşüncesinde Bir Eğitim Modeli Olarak “İnsân-I Kâmil”: Konuya Öğretim Programlarının Kültürel ve Felsefi Temelleri Bağlamında Bir Yaklaşım, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 29-42.
54. YASA, M. (2017), Manevi Rehberlikte Varlıklararası Olumlu Derin İlişkiler Kurmanın Mistik Değeri -Yunus Emre Örneği-, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (42), 5-15.
55. KAHRAMAN, A. (2017), Yunus Emre Divan'ında Şeriat, Tarikat, Hakikat ve Marifet (Dört Kapı) *Kocaeli İlahiyat Dergisi*, 1(1), 1-18.
56. KİREMİTÇİ, F. (2017), Yûnus Emre'nin “Benem” Redifli Bir Gazeli Üzerine Çoğulcu Tahlil Denemesi, *Mavi Atlas*, 5(2), 577-625.
57. KOTAN, H. (2017), Yunus Emre Divanı'ndaki Ayet ve Hadis İktibaslarının Söz Dizimindeki Yeri, *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, (48), 241 – 270.
58. YAHYA KAÇAR, G. (2017), Yunus Emre ve Türk Tasavvuf Müsikisi, *İstem*, (29), 41-59.
59. BARS, M. E. (2017), Yunus Emre'nin Deyişlerindeki Halk Edebiyatı Unsurları Üzerine Bir Değerlendirme, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 6(2), 1080-1104.
60. GÜRÇAY, S. (2017), Yunus Emre'nin “Mânâ Denizine Daldık” Şiirinin Göstergebilimsel İncelemesi, *Aydın Türklük Bilgisi Dergisi*, 3(1), 23-37.
61. KÜÇÜKBASMACI, G. (2016), Yunus Emre Aşkın Yolculuğu: Menkıbeden Televizyon Dizisine Metinlerarası Bir Yaklaşım, *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(18), 137- 155.
62. BARS, M. E. (2016), Yunus Emre'de Peygamberlere Yapılan Göndergeler, *Tarih Okulu Dergisi*, 9(28), 719-744.
63. ŞANLI, İ. ve DAYANÇ, M. (2016), Mehmet Kaplan'ın Yunus Emre ve Şiirlerini Konu Alan Yazıları Üzerine Bir Değerlendirme, *Turkish Studies*, 11(20), 567-582.
64. DİNÇER, M. M. (2016), Psikolojik Bir Bakış Açısından Anadolu Bir Sufi'nin Mirası: Yunus Emre Örneği, *SPIRITUAL PSYCHOLOGY AND COUNSELINGZ*, 1(1), 27-45.
65. OSPANOVA, G. (2016), Yunus Emre Divanı'nda Ölümü Güzelleştiren İfadeler, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (41), 131-149.
66. YALKIN, A. O. (2016), Yûnus Emre Dîvânı'nda Fiil-Tamlayıcı İlişkisi, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(6), 1501- 1519.
67. SEVİM, S. ve YILDIRIM, Ö. (2016), Seramik Sanatı ve Yunus Emre Felsefesi, *Art-e Sanat Dergisi*, 9(18), 461-469.
68. GÖĞEBAKAN, Y. (2016), Seramik Sanatı ve Yunus Emre Felsefesi, *Art-e Sanat Dergisi*, 9(18), 461- 469.
69. ÇELEPİ, M. S. (2016), Türk Mistisizm Geleneğinde Yunus Emre'nin Sırta Ermesi, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 111-134.
70. GÜNEŞ, M. (2015), Yûnus Emre ve Eşrefoğlu Rûmî'nin Şiirlerinde Şeker, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 111(218), 155-162.
71. DATLI, D. (2015), Risâletü'n-Nushiyye'nin Birleşik Fiil Örgüsü, *Turkish Studies*, 10(8), 795-817.
72. KAYMAZ, Z. (2015), Eski Anadolu Türkçesi Bağlamında Yûnus Emre'nin Eserlerindeki Atasözlerine Bir Bakış, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (40), 101-119.

73. ÇETİNKAYA, B. A. (2015), Yunus Emre Örneğinde Asya Toplumlarında Kalp ve Akıl İlişkisi, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 211-218.
74. DOĞAN, M. (2015), Yunus Emre Divanı'ndaki Söz Varlığının Aksaray İli Ağızlarındaki İzleri, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 4(4), 1513– 1523.
75. KAYA, M. (2014), Yunus Emre Divanı'nın Türkçe Öğretimi Açısından İncelenmesi, *Turkish Studies*, 9(12), 423-442.
76. DAŞDEMİR, Ö. (2013), Yunus Emre ve Hâce Muhammed Lutfi'nin İki Şiiri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme, *Turkish Studies*, 8(13), 729-738.
77. CİN, A. (2013), Yunus Emre'nin Risaletün Nushiyye'si ve Divan'ı Üzerine Yeni Bir İnceleme, *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 3(2), 57-69.
78. CİN, A. ve BABACAN, V. (2013), Yunus Emre'nin Risaletün Nushiyye'si ve Divan'ı Üzerine Yeni Bir İnceleme, *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 3(2), 57- 69.
79. AKDEMİR, Y. (2013), Yunus Emre'de Kelime Kadrosu, *Turkish Studies*, 8(9), 429-458.
80. KABAĞÇILI, O. (2013), Yunus Emre'nin Şiirlerine Kur'an'daki Peygamber Kıssalarının Etkisi, *Turkish Studies*, 8(12), 615–634.
81. YILMAZ, Ö. (2013), Zaman ve Mekânı Aşan Söylemleriyle Yunus Emre'de İnsan Anlayışı, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(3), 153-168.
82. TEKİN, C. (2013), Yunus Emre ve Karaman'da Yunus Emre Tekkesi, *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 8(15), 87-100.
83. ONAT ÇAKIROĞLU, T. (2013), Yunus Emre Divanı'nda Gönül, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9).
84. ÇUKURLU, T. (2013), Yunus Emre Divanı'nda Gül Etrafında Oluşturulan Teşbihler, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Gül Özel Sayısı, 29-35.
85. SİVRİ, M. (2012), Yunus Emre Felsefesinden Hareketle Anadolu ve Avrupa Aydınlanmasına Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım, *Alevilik Araştırmaları Dergisi* 2, (4), 245.
86. AKDEMİR, A. (2012), 'Miskinlik' Dairesinde 'Devreden' Bir Derviş Yunus Emre, *Turkish Studies*, 7(3), 97-113.
87. GÜLER, T. (2012), Necip Fazıl Kısakürek'in Yunus Emre Adlı Tiyatro Eseri Üzerine Bir İnceleme, *Turkish Studies*, 7(3), 1311-1327.
88. AKDEMİR, Y. ve KAVRUK, H. (2012), Yunus Emre'de Türkçe, *Turkish Studies*, 7(3), 115-125.
89. TÜRKER, H. (2011), Yunus Emre'de Şiirsel İmkânın Görüngübilimi, *Kutadgubilig: Felsefe Bilim Araştırmaları*, (20) 341-354.
90. OĞUZ, M. Ö. (2011), Çok Mekanlı ve/veya Çok Mezarlı Anlatı Kahramanları: Yunus Emre, *Milli Folklor Dergisi*, 12(91), 5–11.
91. ERDOĞAN, K. (2011), Sezai Karakoç'un Aynasından Yunus Emre'yi Seyretmek, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 106-120.
92. MÜFTÜOĞLU, Ö. (2011), Yunus Emre'nin İnsanla İlgili Dizelerine Yansıyan Kur'an Kültürü, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (36), 201-216.
93. AKÇAY, Y. (2011), Eski Anadolu Türkçesinden Klasik Osmanlıcaya Yunus Emre'nin Dili, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s.1).
94. AKTAN, B. (2011), Yunus Emre'nin Dilinde Deyimsel Anlatım, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 9).

95. ABBASHANLI ALİYEVA, T. (2011), “Türk Aşık Şiiri” Kitabında Haluk Köroğlu’nun Yorumu ile Yunus Emre, X. *Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010), (s. 21).
96. ALTUNAN, S. (2011), XIII. Yüzyıl Anadolu’sunda Yunus Emre’nin Birleştirici Misyonu, X. *Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 31).
97. AYDIN, M. (2011), Yunus Emre’nin Şiirlerindeki İkinci Şahısların İşlevi, X. *Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 43).
98. AYHÜN, E. A. (2011), Halk İnançlarında Yunus Emre’nin Mezarının Yeri Problemi, X. *Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 51).
99. BACANLI, E. (2011), Yunus Emre’nin Şiirlerindeki -Miş Yatur Üzerine, X. *Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 73).
100. BESOLOVA, E. ve MİNARA ALİYEVA, E. (2011), Yunus Emre’nin Dil Sözlüğü’nün Oluşturma Prensipleri Üzerine, X. *Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 85).
101. BOZ, E. (2011), Yunus Emre Divanı’nın Bağlamsal Sözlüğü ve Dizini Üzerine Bir Deneme, X. *Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 91).
102. CEYLAN, Ö. (2011), “Yunus Vardır Hep Yunus’tan İçeri” Yunus’ta “Söz”ün Derinliği, X. *Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 97).
103. CİVELEK, Y. (2011), Yunus Emre’nin Şiirlerinde Anlamsal ve Sözdizimsel Bağlam, X. *Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 107).
104. ÇELİK, A. (2011), Yunus Emre’nin “Keşke”leri, X. *Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 131).
105. ÇETİN, N. (2011), Yunus Emre’de Kültler, X. *Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 141).
106. ÇINAR, A. (2011), Yunus Emre Düşüncesinde Hayat ve Ölüm Teması, X. *Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 157).
107. ÇUKURLU, T. (2011), Sayılar ve Yunus Emre, X. *Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 165).
108. DAYANÇ, M. (2011), Üç Şairden / Şiirden Hareketle Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Yunus Emre’den Himmət Umma, X. *Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 181).
109. DEMİR, C. (2011), Yunus Emre’nin Türkçe Öğretimindeki Yeri, X. *Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 195).
110. DEMİR, İ. (2011), Yunus Emre’nin Eserlerinde Hayvan Adları, X. *Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 205).
111. DEMİRCİ, M. (2011), Yunuslar ve Molla Kasımlar, X. *Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 235).
112. DOĞRU, F. (2011), Yunus Emre Divanı’nda Savaş Ve Askerlikle İlgili Sözcükler, X. *Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 245).
113. DURMUŞ, M. (2011), Yunus Emre’nin Şiirlerinde İnsanın Algılanış Biçimleri ve Karşıt Değer Yaratışı, X. *Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 281).
114. EFE, A. ve İSMET E. (2011), Yunus Emre’nin Sanatkar Kimliğini Şekillendiren Devrin Sosyo-Kültürel Analizi, X. *Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 293).
115. ERDEM, H. S. (2011), Yunus Emre’de İnsanın Varoluşsal Gerçekliği, X. *Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 305).
116. ERGÜN, M. (2011), Tasavvuf Eğitimi ve Yunus Emre, X. *Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 321).
117. ERTAN, M. E. (2011), Yunus Emre’nin Dinler ve Tarikatler Üstü Tasavvuf Görüşü, X. *Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 347).
118. GÜLSEVİN, G. (2011), Dil Çalışmaları İçin Yunus Emre’nin Yeni Yayınları Nasıl Olmalıdır, X. *Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 369).
119. GÜNEŞ, M. (2011), Yunus Emre’nin Sözü, X. *Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 383).

120. HARMANCI, A. ve UYSAL, T. (2011), Necip Fazıl Kısakürek ve Nezihe Araz'ın Yunus Emre Oyunlarının Karşılaştırılması, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 407).
121. HURAMAN, H. (2011), Yunus Emre İlahilerinin Metforik Dili, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 423).
122. IŞIK, C. (2011), Sözlü Geleneğe Göre Yunus Emre ve Önemi, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 435).
123. İLHAN, N (2011), Yunus Emre'nin Eserlerinde Kullanılan Ancak Yazı Dilinde Unutulan Fiiller, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 451).
124. İNCE, Ö. (2011), Yunus Emre'de Metafizik Gerilim, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 477).
125. KARABAĞ, G. ve BELENLİ, T. (2011), Sosyal Bilgiler ve Tarih Öğretimi İçin Yunus Emre'den Mesajlar, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 491).
126. KARACOŞKUN, M. D. (2011), Yunus'un Şiirleri Işığında İşlevsel Sevginin Psikolojik Çözümlemesi, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 515).
127. KARAKAYA, T. (2011), Çağımızın Sorunları Karşısında Yunus Emre'nin Felsefesinin Evrensel Boyutu ve Hümanizmi, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 525).
128. KARAVELİOĞLU, M. A. (2011), Yunus Emre'nin Coğrafyası, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 539).
129. KARAYAZI, N. (2011), Yunus Emre'nin Divan ve Risaletü'n-Nushiyye'sinde Vahdet Düşüncesi, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 549).
130. KAYMAZ, Z. (2011), Yunus Emre'nin Şiirlerinde Moğolca Kaynaklı Kelimeler, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 569).
131. KILIÇ, E. (2011), Yunus Emre'nin XIII.-XIV. Yüzyıl Anadolu Kültür Çevreleri ile Etkileşimi, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 575).
132. KOÇ, A. (2011), Yunus'un "Göç"ü, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 607).
133. KOÇ, R. ve TANHAN, F. (2011), Yunus Emre'nin Şiirlerinde Değerler Sistemi, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 621).
134. KOÇAK, A. ve MOLLAİBRAHİMOĞLU, Ç. (2011), Yunus Emre'de Arketipsel İmgeler: "Risaletü'n-Nushiyye" Örneği, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 635).
135. KOLAÇ, E. (2011), Türkçe Derslerinde (1-5; 6-8) Yunus Emre'nin Öğretileri Yoluyla Değerler Eğitimi, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 647).
136. KÖKSAL, O. (2011), Yunus'un Söyleminde Tarih Olgusu ve Tarihi Derinlik, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 657).
137. MAHDUM, A. N. (2011), Bir Mutasavvıf Olarak Yunus Emre ve Mahdumkulu Feragi, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 665).
138. MAHMUDOVA, A. (2011), Yunus Emre ve Fuzuli'nin "Tut" Redifli Gazeli, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 679).
139. NERİMANOĞLU, K. V. (2011), Yunus Emre'nin Şiirlerinde Tekrarlar Sistemi, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 685).
140. OKUMUŞ, E. (2011) Küreselleşme ve Yunus Emre, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 703).
141. ÖZÇELİK, M. (2011), Sufilik Bağlamında Yunus Emre'nin Şiiri, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 751).
142. ÖZGÜR, C. (2011), Yunus Emre Divanındaki Sözcüklerin Kıpçak Türkçesinin Söz Varlığı İçindeki Yeri -I-, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 765).
143. SAĞIR, A. ve DİKİCİ, E. (2011), Yunus Emre'nin Humanizm Görüşü Perspektifinden Ötekileştirme Problemi, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 775).
144. SIR, A. N. (2011), Yunus Emre Divanı'ndan Türkiye Türkçesi Ağzlarına Sözlüksel Karşılaştırma, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 793).

145. SİVRİ, M. (2011), Yunus Emre Felsefesinden Hareketle Anadolu ve Avrupa Aydınlanmasına Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 819).
146. ŞANLI, İ. (2011), Yunus Emre'nin Şiirlerinde "Eren" Kavramının Ele Alınışı, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 839).
147. TANHAN, F. ve KOÇ, R. (2011), Yunus Emre Şiirlerinin Transaksiyonel Analiz Açısından İncelenmesi, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 851).
148. TATCI, M. (2011), Aşk İmandır Bize -Yunus Emre'nin Bir Şiirinin Yorumu-, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 867).
149. TEKŞAN, K. ve YÜKSEL, S. (2011), Yunus Emre Ve Ahmet Yesevi Divanları Arasındaki Metinlerarası İlişki, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 893).
150. GÖKCAN, T. M. (2011), Yunus Emre'nin Şiirinde "İnsan-ı Kamil" Modeli, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 909).
151. UYGUR, C. V. (2011), Yunus Emre'nin Dilinden Dökülenler, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s.921).
152. UYSAL, İ. N. (2011), Yunus Emre Divanı'nda Bitki Adları ve İşlevleri, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 949).
153. VARHAN, E. (2011), Sezai Karakoç'un Gözüyle Yunus Emre, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 967).
154. VURAL, H. (2011), Yunus Emre'de Ölüm Düşüncesi ve Ölümüne Dair İfade Sıklığı, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 975).
155. YAMAN, E. (2011), Yunus Emre'de Gönül Dili, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 989).
156. YETER, G. B. (2010), Ontolojik Analiz Metoduyla Yunus Emre'nin Bir Şiirinin İncelenmesi, *Mukaddime*, 3(3), 141–154.
157. YILMAZ, B. (2010), Nezihe Araz'ın "Hoşgörü Ustaları" Adlı Romanında Yunus Emre'nin Tasavvuf Felsefesine Dair Görüşleri, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri* (06-08 Mayıs 2010) (s. 997).
158. GÜLER, K. (2010), Kelâm-ı Fasîh ve Yûnus Emre, *Turkish Studies*, 5(3), 223-24.
159. YILDIZ, M. (2009), Yûnus Emre Külliyyâtı, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(15), 189– 191.
160. TÜRKMEN, F. (2009), Türkmen Edebî Geleneğinde Yunus Emre, Karacaoğlan, Mahtumkulu Çizgisi, *Milli Folklor Dergisi*, 11(84), 18- 22.
161. ÖZKAN, M. (2009), Türkçenin Anadolu'da Yazı Dili Olarak Teşekkülünde Yunus Emre'nin Rolü, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, (41), 25–68.
- SELÇUK, B. (2009), Yunus Emre'de Bakma ve Görme Biçimleri, *I. Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu* (8-10 Ekim 2008) (s.116), Aksaray: Aksaray Üniversitesi Yayınları.
162. İNAM, A. (2008), Yunus'un Bir Beyitinden Karşılaşmaya Bakış, *Felsefe Dünyası Dergisi*, (47), 6-16.
163. EMEKSİZ, A. (2007), Yunus Emre'nin Su İmgesini Kullanımına Dair, *Türk Kültüründe Su* (s. 99), İstanbul: Manavgat Belediyesi Kültür Yay.
164. GÜLER, Z. (2006), Yunus Emre'nin Nur-ı Muhammedi Anlatımının Türk Yaratılış Destanlarıyla Benzerliği, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 63-72.
165. YETİM, F. (2005), Yunus Emre'nin Kabri ile İlgili Görüşler Üzerine, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 171-185.
166. ÖZGÜR, C. (2001), Yunus Emre'nin Kullandığı Farklı İki Türkçe, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 91.
167. GÜZEL, A. (1991), Yunus Emre'de İnsan Kavramı, *Vakıf Haftası Dergisi*, 8, 83-96.
168. AYDIN, M. (1989), Risâletü'n-Nushiyye'de Geçen Debit- Fiili Üzerine Bir Not, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), (156–157).
169. KAPLAN, M. (1973), Yunus Emre'nin İnsan ve Ahlak Görüşü (Risalat Al Nushiyya'nın Tahlilî), *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 21, 65-82.

- 170.** HALMAN, T. S. (1971), Yunus Emre'nin Hmanizması, *Hisar Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, (93), 3.
- 171.** KAPLAN, M. (1971), Yunus Denen Ağağ, *Hisar Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, (93), 6.
- 172.** AVUŐOęLU, M. (1971), Yunus Emre Hakkında ŐaŐırtıcı Bir Eser, *Hisar Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, (93), 11.

YAŞAM BOYU ÖĞRENME BAĞLAMINDA YUNUS EMRE’NİN ÖĞRETİSİ

Muhsine BÖREKÇİ¹

Özet

Öğrenmekle yükümlü olan bir varlık olarak insan her zaman her ortamda öğrenerek kendini geliştirir, kültür ve medeniyet oluşturur. İnsanın doğası gereği doğumundan ölümüne kadar farkında olarak ya da olmayarak gerçekleştirdiği edim 1970’lerden sonra “yaşam boyu öğrenme” terimi olarak eğitim bilimleri sözlüğüne girmiş; “eğitimde yeniden yapılanmada anahtar kavram olarak ilk kez 1970 yılında Paul Lengrand tarafından UNESCO Konferansı’nda sunulan “Yaşam Boyu Öğrenmeye Giriş” adlı bir bildiri ile gündeme gelmiştir” (Polat, 2012). Ancak teoloji, felsefe, edebiyat, tarih, kültür gibi sosyal bilimlere bireylere ve toplumlara özgü dünya bilgisi oluşturma ve bu bilgilere dayalı becerilerle yaşamı daha güzel ve anlamlı kılma arayışını sürdürmüştür. Yaşamın kendisi sürekli öğrenme ve gelişme zorunluluğunu örneklemiştir; edebiyat da insan yaşamını yeniden kurgulayarak insanın yaşarken farkında olmadığı ayrıntıları dikkatlere sunarak insana kendini tanıma yolunu açmıştır. Yunus Emre de tarihsel ve toplumsal bir kargaşa döneminde insanın özündeki değeri fark etmiş, kendine özgü bir dünya bilgisi üretmek ya da dünya bilgisini kendi inanç ve ilkeleriyle yorumlayarak evrensel kültüre katkı yapacak bir öğreti oluşturmuştur. Bu öğreti, amaçları ve araçları bakımından yaşam boyu öğrenme becerileri kapsamında zengin bir örnek olarak değerlendirilebilir. Bu çalışmada da Yunus Emre öğretisinin yaşam boyu öğrenme bağlamında değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Nitel araştırma olarak düzenlenen çalışmada belge incelemesi ve söylem çözümlemesi yapılarak toplanan veriler dayanaklandırma (argümantasyon) yöntemiyle değerlendirilerek sonuca ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: yaşam boyu öğrenme becerileri, okuma, Yunus Emre

YUNUS EMRE'S DOCTRINE IN THE CONTEXT OF LIFE LONG LEARNING

Abstract

Man as being responsible for learning develops her/himself by learning, in this way creates culture and civilization. “The performance that human beings perform consciously or unconsciously from birth to death due to their nature entered the educational sciences dictionary as the term “lifelong learning” after the 1970s, as a key concept in restructuring in education, it came to the fore for the first time in 1970 with a declaration called “Introduction to Lifelong Learning” presented at the UNESCO Conference by Paul Lengrand (Polat, 2012).” However, social sciences such as theology, philosophy, literature, history, culture continued to search to create world knowledge specific to individuals and societies and to make life more beautiful and meaningful with skills based on this knowledge. Life itself samples the necessity of continuous learning and improvement; literature has also opened the way to self-knowledge by reconstructing human life and presenting details that people were not aware of while living. Yunus Emre also realized the intrinsic value of human beings during a period of historical and social chaos, has created a doctrine that will contribute to universal culture by producing a unique world knowledge or interpreting world knowledge with his own beliefs and principles. This doctrine can be considered as a rich example of lifelong learning skills in terms of its aims and tools. In this study, it is aimed to evaluate Yunus Emre's doctrine in the context of lifelong learning. In the study, which was organized as a qualitative research, data were collected by document analysis and discourse analysis and the results were obtained by evaluating the data with the argumentation method.

Keywords: lifelong learning skills, reading, Yunus Emre

Giriş

Allah topaktan yarattığı ‘beşer’in bir türüne kendi ruhundan üfleyerek onu öğrenme ve öğretme ayrıcalığı ve sorumluluğu ile biçimlendirmiş; ilk öğretici olarak insanı, öğrenen ve öğreten varlık niteliğiyle donatmıştır. Bu nitelik, insanlık tarihinin en önemli belirleyicisi olmuş; insan olmanın gereğini yaparak

¹ Prof. Dr. Atatürk Üniversitesi Kâzım Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, mborekci@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1687-3810

öğrenenler/bilenler kültür ve uygarlık oluşturmuşlardır. Canlılara bahşedilen öğrenme-öğretme yeteneğinin insanda yaratıcılık boyutuna ulaşmasıyla irade kullanan bir varlık olarak insan yaşam boyu öğrenmekle yükümlü kılınmıştır. Bu bağlamda İslam'ın 'Kitab'ı olarak "Kuran" sözcüğünün bir anlamının da "okuma" olması (Kayadibi, 2006) dikkate değerdir. İslam'ın Peygamber'ine ilk inen ayetin de "Oku." emri olduğu düşünülürse (Kayadibi, 2006) Allah'ın insanı 'beşer'den farklı olarak donattığı ve farklı sorumluluklar yüklediği çıkarımı yapılabilir. "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? " (Zümer, 9) ayeti de insanın bilmekle mükellef olduğunun göstergesi olarak değerlendirilebilir. Yani insanın öğrenme yetisi ile donatılmış olması ona hem dış dünyayı hem de kendini tanıma/bilme sorumluluğunu yüklemiştir. Kendisine bahşedilen dil yetisinin gereği olarak algılamak, adlandırmak, anlamlandırmak, düşünmek ve bilgi üretmek, iletmek, kültür oluşturmak, yaratılmış bir varlık olarak kendini "bilen özne"ye dönüştürmek, zorundadır. Bu zorunluluk yaşam boyu öğrenme edimini yani algılamayı, fark etmeyi, anlamlandırmayı, sorgulamayı, seçmeyi, ilişkilendirmeyi ve yeniden kurgulamayı, değer üretmeyi ve kendi değerini kavramayı gerektirir. "Yaşam boyu öğrenme dünyayı ve kendini anlama demektir. Yeni bilgi, beceri ve güç kazanma, asla kaybetmeyeceği gerçek değer demektir. Yaşam boyu öğrenme bir şeyler yaratma ve dünyadaki yeni güzelliklerin farkına varma demektir" (Aktaran: Özen, 2011). İnsan varlığını değerli, şerefli ve eşsiz kılan bu özellik öğrenen insanın öğrendiklerini değerlendirme yeteneğine sahip olmasını (Aksoy, 2013) ve kendini fark etmesini gerektirir. Bu durumda yaşam boyu öğrenme en kapsayıcı yaklaşımla dış dünyayı anlamlandırma, kendini oluşturma bilgisi ile yeniden kurgulama, kısacası "kendini bilme" becerisi olarak değerlendirilebilir. Bu durumda benliğin sorgulanarak oluşturulması yaşam boyu öğrenme kuramının başlangıcıdır.

İnsanın nesnel gerçekliği algılaması, kendi varlığını bu gerçeklik evreninde sorgulaması, bilen bir özne olarak kendini oluşturması yaşam boyu öğrenme kuramı kapsamında incelenirse de aslında insanın kendisini geliştirme süreçlerinin yaşantıdaki karşılığıdır. Türk-İslam tasavvuf düşüncesi ilkeleri, kuralları belirlenmiş bir 'öğreti' olarak değerlendirilmemiş olsa da farklı yollarla gerçekleştirilen bir 'hakikat öğretisi' değerlendirilebilir. Sayısız 'gerçek'in yanıltıcılığı (Ellul, 2004) içinde olarak tek olan 'hakikat'i tanımayı/bilmeyi ve ona ulaşmayı/onunla bir olmayı amaçlayan bu düşüncede yaşamın bir "tekâmül yolculuğu" olarak değerlendirilmiş olması da bu yaşantının bilişsel ve ruhsal ilkeleri olan bir 'öğreti'ye dayandığını göstermektedir.

Yaşam Boyu Öğrenme Becerileri Bağlamında Yunus Emre

Yunus Emre, zamanını, evrenini, sosyal ve kültürel çevresini sorgulama, anlamlandırma ve yönlendirme konusunda bilgi ve değer üretmiş bir bilgedir. (Tekin, 2010) Bu bilgenin felsefe ve psikoloji gibi düşünce ve davranış bilimleri kapsamında değerlendirilmeyip sadece tasavvuf düşüncesi ve Tekke Edebiyatı disiplinleriyle ilişkilendirilmesi ve bu alanın -yukarıda da belirtildiği gibi- sosyal bilimlerin pek çok alanıyla ilgili bir öğreti olarak incelenmemiş olması etkin eğitim kuramlarının yapılandırılmasında gelenekte var olan zenginliklerin göz ardı edilmesi sonucunu doğurmuştur. Yunus Emre bilişsel, duyuşsal ve ruhsal zekâ yetenekleriyle okuduğu dünyayı anlamlandırırken edindiği dünya bilgisini anlam ve değer üretmeye yönelik bir öğretiye dönüştürebilmiştir.

Yaşam boyu öğrenme sürecinin temel işlevi insanın dünyayı ve kendini anlamasına, bir başka deyişle kendini bilmesine/gerçekleşmesine katkı sağlamasıdır. "İlim kendini bilmektir" sözü ile hem *kendi* ≠ *ben* karşıtlığını hem de *beşer* ≠ *insan* karşıtlığını sorgulayarak özgün bir kendilik/benlik tasarımı gerçekleştirmiştir. Yunus kendi 'ben'ini sorgulayarak, tanımlayarak ve anlamlandırarak benliğini ve söylemsel kimliğini oluşturmuştur:

"Beni bende demen, bende degülem / Bir ben vardır bende benden içeri"

Bu dizelerde 'ben' sözcüğü bir dörtlük içinde farklı durum ekleri ile kullanılarak insanın diğer varlıklardan farklı olarak kim olduğunu kavrayıp anlatması, yani insanın asli beninin kendisi tarafından oluşumuna tanık olabildiği vurgulanmıştır (Börekçi-Feyzioğlu, 2012):

ben+Ø: bilen özne

ben+i : bilinecek varlık / nesne

ben+de : bilen özneye ve bilinecek nesneye mekân olan/ beden

ben+den: ben olmayanlar / başkaları / öteki(ler) / ben olmayarak beni tanımayı sağlayanlar

Bu karşıtlıklardan yola çıkılarak ölümlü olan beden ile ölümsüz olan ruhun oluşturduğu birlik bilinci ifade edilmiş; ölümlü olan bedeni ölümsüz ve değerli kılan ‘ben’in kaynağı tek ‘hakikat’ olarak işaretlenmiştir:

Varlığım sendendir ben bir aletven / Sun ıssı sunmasa alet kurulmaz ifadesi ile de insanın varlık sebebi onun değeri olarak özümsemiştir. Sani-i Ekber’in en güzel biçimde yarattığı (ahsenettakvim) insan değerlidir; ancak bu değerın kaynağını bilmeyen, varlığının sebebini -hem yaratan hem de amaç olarak kavrayamayan insan değersizleşir (esfel-i safilin).

Bilen özne olarak ‘ben’in bilinecek nesne olarak ‘kendi’ni konumlandırması ve tanımlaması bir benlik tasarımıdır. Bu tasarım Yunus’un bir yaşam boyu öğrenme becerisi olarak zihinsel zekâ (IQ) ile edindiği bilgileri duygusal zekâ (EQ) ile içselleştirip ruhsal zekâ (SQ) ile anlamlandırıldığının göstergesidir:

Sensüz yola girür isem çarem yok adım atmağa / Gevdemde kuvvetüm sensün başum götürüp gitmeğe

Bu durumda Yunus’un “varoluşsal, manevi ve pratik sorunları daha iyi tanımlamak, anlam bulmak ve çözmek için kişinin ruhsal yeteneklerini ve kaynaklarını kullanabilme becerisi” (Manafzadehtabriz, 2020) olarak tanımlanan ruhsal zekâyı en üst düzeyde kullanabildiği söylenebilir.

Yaşam boyu öğrenme bir ‘tekâmül’ yolculuğu, olgunlaşma, gelişme sürecidir. Günümüzde bilginin abartılı bir biçimde somutlaştırıldığı; meslekî gelişme, üretme ve maddi anlamda zenginleşmeye katkısı açısından değerlendirilse de bu tür bilginin dünyayı güzelleştirmede, insanı mutlu etmediği kabul edilmektedir. Bu durum Özen tarafından şöyle ifade edilmektedir:

Baptiste; “eşitsizliğin, açlığın, işsizliğin ve sağlık sorunlarının dünya nüfusunun çoğunu etkilediği günümüzde eğitimcilerinin enerjilerini zengin topları daha da zenginleştirmeyi hedefleyen, yaşam boyu öğrenme gibi daha sonralıklı konulara yönlendirmelerinin ne kadar doğru olduğunu sorgularken, yaşam boyu öğrenmeyi, ‘en kusursuz etik tuzak’ (s.95) ve ‘gelişen teknolojinin, bilgi devriminin ve Küreselleşmenin emriyle’ biçimlenen bir olgu olarak değerlendirmektedir.” (Aktaran: Özen, 2011).

Steve Jobs’un “Öğleden sonrasını Sokrates ile geçirmek için bütün teknoloji bilgimi takas ederdim” (Sekman, 2015:7) sözü bu yargıyı doğrulamakta; anlamsız kazanımların insanî varlığı zenginleştirmede göstermektedir. “Kuran’da insan aşağıların en aşağısı (*esfel-i safilin*) ile en güzel yaratılma vasfının (*ahsen-i takvim*) gereğini yerine getirme yetkinliği arasındaki süreci yaşayan varlık olarak görülür (Kuran, 95: 4–6). İnsân-ı Kâmil’ de bu anlamda kendini bilge kılma ve kişiliğini geliştirme sürecine giren ve bunu ömür boyu yaşayan şahsı tarif eder.” Dünya bilgisinin duygusal ve ruhsal zekâ aracılığıyla insan odaklı bir nitelik kazanması ‘kendi’ olan insan yerine insanlık kavramın içeren insanın gelişiminin hedeflenmesine yol açar; tevazu ve adalet gibi değerlerle ruhu güzelleştirmeyi ve yüceltmeyi önceler. Yunus Emre’nin söyleminde bu ilke ile yaşamın bir ‘anlam arayışı’ olduğu, dünyanın içselleştirilmesi için anlamlandırılması gerektiği ve arananın fark edilmesinin/bilinmesinin onu bulmak anlamına geldiği vurgulanır. Jobs’un bütün teknolojik bilgilerine karşılık Sokrates’in bir öğleden sonrasına talip olması dünyanın anlamsızlığı olan anlamı kavramış olmasına bağlanabilir. Yunus’un kurguladığı ölümsüzlük anlamı ise insanın kendi anlamını üretmesinin yolunu açar:

Ma’ni evine daldık vücut seyrini kıldık / İki cihân seyrini cümle vücutta bulduk

Bu çizginen gökleri tahte’s-serâ yerleri / Yetmiş bin hicâpları cümle vücutta bulduk

Yedi yer yedi göğü dağları denizleri / Uçmak ile tamuyu cümle vücutta bulduk

Mûsa ağdığı Tûr’u Kuds’te beytü’l-mamur’u / İsrâfil çalan sûru cümle vücutta bulduk

Gece ile gündüzü gökte yedi yıldızı / Levhte yazılı sözü cümle vücutta bulduk

Tevrat ile İncil’i Furkan ile Zebur’u / Bunlardaki beyânı cümle vücutta bulduk.

Yûnus’un sözleri hak cümlemiz dedik saddak / Kanda istersen anda hak cümle vücutta bulduk (Yûnus Emre Divanı Dergâh Yay. 1979 I. Baskı, s. 221-222)

“Bu felsefi-şirsel söylemde ‘bulduk’ yüklemının tekrarlanmış olması işlevseldir. Bir arayışın sonucunu aktaran ‘bul-’eylemi ve onu biçimlendiren görülen geçmiş zaman ve tasvir kipi ile tekâmül yolunda kaydettiği (merak-arama, bilme-bulma) aşamaları işaretlenirken ‘biz’ öznesi ile varlığın manasını yani

hakikati arayan, aramayı seçen ve bulduğunu fark eden derviş/insan tanımlanmıştır” (Börekeçi-Feyzi-oğlu,20129) Ancak Yunus öğretisinde en son noktaya ulaşmak için aramayı sürdürmek gerekir. Çünkü insan dünyayı anladığında onun anlamsızlığını kavramış olur. O sadece ölümlü olan beden için mekândır. Öyleyse ölümsüz olan ruhun ölümsüz olan varlıkla bütünlenmesi, ‘ma’ni evi’ne dalıp ‘vücut seyrini kıldık’tan sonra ‘erenler manisi’ne dalma”sı amaçlanmalıdır:

İster idim Allah'ı buldum ise ne oldu / Ağlar idim dün ü gün güldüm ise ne oldu
Erenler meydanında yuvarlanır top idim /Padişah çevganında kaldım ise ne oldu
Erenler sohbetinde deste kızıl gül idim / Açıldım ele geldim soldum ise ne oldu
Alimler ulemalar medresede buldusa / Ben harabat içinde buldum ise ne oldu
İşit Yunus' u işit yine deli oldu hoş /Erenler manisine daldım ise ne oldu

Yaşam boyu öğrenme algin öğrenme süreçlerini de içerir. Öğrenenin öncelikli amaçları ve farkındalıkları doğrultusunda öğrenmenin gerçekleştiği ortama göre biçimlenen algin öğrenmede öğrenme ortamı ve zamanı belli olmadığı gibi hedefleri belli değildir. Bu nedenle istedik davranışlar edinilebileceği gibi olumsuz sonuçlar da ortaya çıkabilir. (Özen, 2011) Bu durumda insanın öğrenme süreçlerini bilinçle yönetmesi, olumlu ve olumsuz seçebilme iradesini göstermesi gerekir. Bu da ancak Yunus Emre'nin örneklendirdiği benlik bilinci ile gerçekleştirilebilir.

Yaşam boyu öğrenme yaklaşımının en önemli becerisi olarak değerlendirilen okuma insanlık tarihinin başlangıcından beri çok farklı amaç ve biçimlerde gerçekleştirilen bir anlama/anlamlandırma edimidir. Alanyazında genellikle yazılı/basılı materyalin anlamlandırılarak sese dönüştürülmesi olarak değerlendirilen kavram aslında yazılı metinlerin dışındaki bütün göstergeleri de anlamlandırma, anlama, yorumlama ve sorgulama süreçlerini ifade eder. Kuran'ın ilk emri: *اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ*

“Âyette Hz. Peygamber’e emredilen okumanın konusu belirtilmemiştir; çünkü başta kendisine indirilen vahiy ve kozmik evrendeki âyetler olmak üzere, okunması yani üzerinde inceleme yapıp zihin yorarak hakkında bilgi edinilmesi, ders ve ibret alınması gereken her şeyi tanıması, **hakikatini anlayıp kavraması** istenmektedir.” (Diyanet, Tefsir) Ayrıca okumak eyleminin ‘davet etmek, çağırarak’ anlamı da bildirmeyi, anlatmayı ve insanları hakikate çağırmayı ifade eder. Peygamber’den anlaması ve anlatması istenmektedir. Yani okuma yazma becerisinden daha önce gelişmiştir. “Çünkü insanoğlu hayatta kalmak için dünyayı okumak zorunda idi. Daha sonra yazmayı öğrendi ve yeni bir kapıyı araladı” (Kuru-dayıoğlu, 2011). *Oku-* fiili Türkçenin ilk yazılı eserlerinde ‘çağır-, davet et-, seslen-, seslendir-’ anlamının yanı sıra bugünkü anlamıyla da kullanılmıştır. Orhun Yazıtları gibi Kutadgu Bilig’de de çağır-, davet etmek anlamında kullanılmış; Hz. Muhammet (S.A.V) bir davetçi olarak nitelendirilmiştir: “*Okıçı ol erti bayattın sana*”, (O, Tanrı tarafından sana [gönderilmiş] bir çağırıcı (davetçi/ müjdec) idi.)

Gelişen teknolojinin farklı okuma biçimlerini zorunlu kılması, okuma kavramının çok daha geniş kapsamlı olarak algılanması gerektiğini göstermektedir. Çünkü okuma doğayı, kâinatı, hakikati anlama sürecidir. Önal (2010) tarafından alan yazından derlenen yaşam boyu okuma becerileri arasında “*gerçekleri görebilme, konuşabilme, ifade edebilme; çevreyi anlamlandırabilme ve bireysel anlamları oluşturabilme, bilgiyi kullanabilme ve yeni düşünceler üretebilme*” gibi önemli kazanımlarla birlikte “*edinilen bilgiyi davranışlara yansıtabilme ve kullanabilme*” becerisinin de yer alması dikkate değerdir. Yunus Emre’nin söyleminde de çağır-, bil- ve oku- fiillerinin birlikte kullanılmış olması okuma ediminin bilinçli bir okuma becerisine dayandığını ve en geniş anlamıyla uygulandığını göstermektedir:

Dağlar ile taşlar ile / Çağırayım Mevlam seni / Seherlerde kuşlar ile / Çağırayım Mevlam seni

...

Bilmişim dünya halini / Terkettim Kıyl u kâlini / Baş açık ayak yalını / Çağırayım Mevlam seni.

Yunus okur diller ile / Ol kumru bülbüller ile / Hakkı seven kullar ile / Çağırayım Mevlam seni

Bu dizelerde Yunus, dağ, taş, kuş gibi canlı ve cansız bütün varlıkları onları yaratan sonsuz varlığın ve gücün göstergesi olarak anlamlandırmaktadır. Türk yaşam biçiminin avcı - av kültürü ile somutlaştırılan ecel ve ömür ilişkisi “kuş” ve “avcı” göstergeleri ile ilişkilendirilerek kendi yaşantısından edindiği deneyimler bilgiye dönüştürülmüştür:

Hey benim ömrüm kuşu kande varasın bir gün / Ecel arayı yorır ele giresin bir gün.

Günümüzde ulusal ve uluslararası nitelikte pek çok kurum ve kuruluş tarafından önemi vurgulanan, pek çok program ve etkinlikle desteklenen yaşam boyu öğrenme yaklaşımlarının Yunus Emre öğretisinde gözlemlenen insan odaklı yaklaşımdan farklı olarak geliştiğini de belirtmek gerekir. Çağdaş yaşam boyu öğrenme yaklaşımında bilmek yapabilmek içindir. Yunus Emre öğretisinde ise bilgi, yaptığını bilmek, eylemlerini doğru bilgi üzerine kurmak ve kendi varlığını sınamak içindir. Bir başka ifade ile bilgi irade kullanmanın, seçim yapmanın ve kendini gerçekleştirmenin ön koşulu, sayısız gerçeğin gizlediği tek ve mutlak ‘hakikat’ e ulaştırıcı araç; ‘beşer’i ‘insan’ a dönüştüren ve kulu sultan yapan, onu Hakk ile buluşturan güçtür:

Nitekim ben beni bildim /Yakın bil kim Hakkı buldum

Korkum anı buluncaydı / Şimdi korkudan kurtuldum

Azrail gelmez yanıma / Sorucu gelmez sinime

Bunlar benden ne sorarlar / Onu sorduran ben oldum

Canlılar bizden el alır / Cansızlar eri ne bilir

Hem verirler hem alırlar / Ben bir ulu divan oldum

Yunus'a Hak açtı kapı / Yunus Hakk'a kılır tapı

Benim işim devlet bâki / Ben kul iken sultan oldum.

Yunus her gelenin gittiği bu dünyadan kendi bedeninin de gideceğini bilmesine rağmen insanın özü olan ruhun ölümsüz olabileceğini ifade etmiştir. Tarihsel ve toplumsal bağlamda pek çok davanın sürdüğü bir kargaşa döneminde bu ‘dava’ları reddederek ‘sevi’yi önerme cesaretini göstermiştir:

Benim bunda kararım yok, ben bunda gitmeğe geldim / Bezirganem metaım çok, alana satmağa geldim

Ben gelmedim dava için, benim işim sevi için / Dost'un evi gönüllerdur, gönüller yapmağa geldim

Yunus Emre yaşamını bir öğrenme ortamı olarak tasarlarlarken yaygın öğrenme disiplini içinde hocasından feyiz aldığını da ifade eder:

*Dost esrûğü deliliğim, aşıklar bilin neliğim / Denşürüben ikiliğim, birliğe bitmeğe geldim
Ol hocamdır ben kuluyum, dost bağçesi bülbüliyüm / Ol hocamın bağçesine, şad olup ötmeğe geldim*

Sonuç

Yaşam boyu öğrenme, insan için eğitimin sürekliliği, yaşamın bir öğrenme süreci olduğu, bilginin insan için gerekliliği, eğitimin bütün insanlar için erişilebilir olması gerektiği gibi çok geniş kapsamlı bir kavramdır. Bir eğitim yaklaşımı olarak insanın bireysel gelişim süreçlerinin farkında olmasını ve bu süreçleri yönetmesini düzenler, yaşamın bir eğitim ortamı olarak değerlendirilmesini sağlayarak toplumların beşerî sermayesini geliştirir. Edebiyat da estetik yaşam kurgusuyla yaygın eğitim ortamı yaratır. Bu nedenle yaşam boyu öğrenmenin en önemli araçlarından biri olarak değerlendirilebilir. Özellikle Yunus Emre gibi yaşantılarını şiirleştiren (Eyüboğlu, 2005) bir halk ozanının, gözlemlediği sorunları insan odaklı bir anlayışla dillendiren ve evrensel ölçekteki çözümler öneren bir bilgenin bakış açısı yaşam boyu öğrenme kültürü oluşturmak için örnek niteliğindedir.

Yunus, insanları Hakk’a, hakikate yönlendirerek onlara özündeki değeri fark ettiren bir bilge, bir öğretmen -yaşam boyu öğrenme bağlamında ifade etmek gerekirse- bir yaşam danışmanıdır. Onun yaşamı, bir öğrenme ortamından çok bir anlamlandırma ve değerlendirme örneğidir. Kendi yaşantılarından yola çıkarak kavramlaştırdığı deneyimleri bilgiye dönüştürürken yanlışları ve olumsuzlukları reddederek doğruya ve olumluya yönlendiren bir uyarıcıdır. O kâmil insan olmanın koşullarını ve ilkelerini belirlemekle kalmamış, bu yola canını koyarak sözünün eri olabilmiş; bilgi ve becerilerini insan odaklı bir anlayışla kendi davranışlarında somutlaştırmıştır. Sokrates ile geçireceği yarım gün için bütün teknoloji bilgisini verebileceğini ifade eden Jobs Yunus Emre’yi tanısaydı onunla bir saat geçirmek için bütün

varlığını ortaya koyardı. Bilgiyi dünyayı tüketmek için kullananlar Yunus'u biraz anlasaydı insan olmanın sorumluluğunu kavrar, 'öteki'ni yok sayan 'dava'lar yerine Yunus'un davetine icabet ederlerdi:

Gelin tanı olalım/ İşi kolay kılalım/ Sevelim sevillelim/ Dünya kimseye kalmaz.

Bizim de Yunus Emre mirasına sahip bir toplum olarak onu anlama ve insanlığa anlatma borcumuz var.

KAYNAKÇA

Aksoy, M. (2013) Kavram Olarak Hayat Boyu Öğrenme ve Hayat Boyu Öğrenmenin Avrupa Birliği Serüveni, Bilig, Kış 2013, Sayı 64.

Börekçi, M. Feyzioğlu, N (2013) "Bir Söylem Olarak Yunus Emre Divanı" Uluslararası Türk Edebiyatı Sempozyumu, Bosanska Krupa, Bosna-Hersek, (17- 25 Mayıs 2013, (Özet Bildiri)

Diyanet, (2021) Alak Suresi 96. Ayet Tefsiri, (<https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/sure/96-alak-suresi>)

Ellul, J. (2004) Sözün Düşüşü, (Çeviren: Hüsamettin Aslan, Paradigma Yayınları, İstanbul.)

Kayadibi, F. (2006) Kuran'ın Eğitim, Bilim ve Araştırmaya Verdiği Önem, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Sayı: 14, Yıl: 2006 (1-15)*

Kurudayıoğlu, M. (2011) Zihinsel ve Fiziksel Bir Süreç Olarak Okuma, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:31 Sayı: 1 (15-29)

Manafzadehtabriz, S. (2020) Üniversite Yöneticilerinin Ruhsal Zekâ ve Duygusal Zekâ ile Dönüşümcü Liderlik Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Atatürk Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi,

Önal, İ. (2010) Tarihsel Değişim Sürecinde Yaşam Boyu Öğrenme ve Okuryazarlık: Türkiye Deneyimi, BİLGİ DÜNYASI, 2010, 11 (1) 101-121

Özen, Y. (2011) Algın Öğrenme Teorisi Yaşam Boyu Değişerek ve Gelişerek Öğrenme, Dicle Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl:3, S.:6 (1-16)

Polat, C. (2011) *Yaşam Boyu Öğrenmenin Anahtarı Bilgi Okuryazarlığı ve Üniversite Kütüphanelerinin Bilgi Okuryazarlığı Öğretimindeki Rolü.*, 2012 In: Prof. Dr. K. Gülbün Baydur'a Armağan. Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, pp. 117-131. (<http://eprints.rclis.org/30604/>)

Polat, M. (2017) Yunus Emre Düşüncesinde Bir Eğitim Modeli Olarak "İnsân-ı Kâmil": Konuya Öğretim Programlarının Kültürel ve Felsefi Temelleri Bağlamında Bir Yaklaşım, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt/Vol.: 17, Sayı/No: 1 (29-42)

Sekman, M. (2015) Hayat Bilgesi, Alfa Yayınları.

Tekin, M. (2010) "Halk Bilgeliği Bağlamında Yunus Emre", Yunus Emre'yi Anlamaya Doğru, 1. Ulusal Yunus Emre Sempozyumu 22-23 Mayıs 2019 Karaman (350-370)

YUNUS EMRE *DİVAN*'INDA AYET VE HADİSLER

Mustafa Karabacak¹

Özet

Yunus Emre, XIII. yüzyılın sonu XIV. yüzyılın ilk yarısında yaşamış, mutasavvıf ve şairliğiyle ön plana çıkmış bir mutasavvıf şairdir. Anadolu insanının insan sevgisini şiirlerine yansıtan ve sevgi dilini ön plana çıkaran bu anlamda Türk Edebiyatı'na öncülük etmiş en önemli şairdir. Yunus, dilin bütün imkânlarından istifade ederek duygu ve düşünce dünyasını *Divan*'ında toplamıştır. O, *Divan*'ında yapmacılıktan uzak, sade bir dil kullanarak tasavvufu kendisine şiar edinmiş ve şiirlerinde ana tema "İlahi aşk" olmak üzere İslam'ın kuralları ve iyi bir Müslümanın özelliklerini anlatmaktadır.

Türk İslam mutasavvıfı olan Yunus, şiirlerinde duygu ve düşüncelerini dile getirirken İslam kültürünün çeşitli dallarından özellikle ayet ve hadislerden istifade ettiği görülmektedir. Böylelikle o, ayet ve hadislerden alıntılar yaparak üzerinde durduğu konunun daha iyi anlaşılmasını ve sözlerinin daha etkili olmasını sağlamış olmaktadır. O, şiirlerinde ayet ve hadisleri bazen iktibas yoluyla bazen de telmih yaparak bu söz sanatlarını sıklıkla ve ustalıkla kullandığı görülmektedir.

Mutasavvıf şairler, İslam kültürünü günümüze yansıtırken ayet ve hadisleri sıklıkla kullandıkları gibi Yunus Emre'de de aynı özellik söz konusudur. Yüzyıllar öncesinden mesajlarını günümüze kadar ulaştırabilmiş olan Yunus Emre, Kur'ân-ı Kerîm ve hadislere olan hâkimiyetini *Divan*'ında başarıyla sergilemiştir. Onun rivayetler konusunda tutumu, mensubu olduğu Ehl-i Zühhd ve Tasavvuf Ekolünün görüşleri çerçevesinde hadisleri şiirlerine ustalıkla yansıttığı ve yalın Türkçe'siyle halkın aydınlanması konusunda çabası yüzyıllardır çok açık bir şekilde görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Yunus Emre, Divan, ayet, hadis, şiir.

VERSES AND HADITHS IN THE DIVAN OF YUNUS EMRE

Abstract

Yunus Emre is a Sufi poet who lived at the end of the XIII. century and in the first half of the XIV. century, who came to the fore with his sufism and poetry. Reflecting the human love of the Anatolian people in his poems and bringing the love language to the forefront, he is the most important poet who pioneered Turkish literature in this sense. Yunus gathered the world of emotions and thoughts in his Divan by benefiting from all the possibilities of language. In his Divan, he adopted Sufism as a poem by using a plain language, far from doing it, and in his poems, he describes the rules of Islam and the characteristics of a good Muslim, with the main theme being "Divine love".

Yunus, a Turkish Islamic mystic, is seen to benefit from various branches of Islamic culture, especially verses and hadiths, while expressing his feelings and thoughts in his poems. In this way, by making quotations from verses and hadiths, he ensured that the subject he was dealing with was better understood and his words were more effective. It is seen that he frequently and skillfully used these verbal arts by making verses and hadiths in his poems, sometimes by quoting and sometimes by attribution.

As Sufi poets frequently use verses and hadiths while reflecting the Islamic culture to the present, Yunus Emre has the same feature as well. Yunus Emre, who has been able to deliver his messages from centuries ago to the present day, successfully demonstrated his dominance over the Quran and hadiths in the Divan. His attitude towards the rumors, his skillful reflection of the hadiths in his poems within the framework of the views of the Ehl-i Zühhd and Sufism School of which he is a member, and his effort to enlighten the people with his plain Turkish can be seen very clearly for centuries.

Keywords: Yunus Emre, Divan, Verse, Hadith, Poetry.

¹ Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, karabacakm67@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-8190-3513

Giriş

Yunus Emre, XIII. yüzyılın sonu XIV. yüzyılın ilk yarısında yaşamış, mutasavvıf ve şairliğiyle ön plana çıkmış bir mutasavvıf şairdir. Anadolu insanının insan sevgisini şiirlerine yansıtan ve sevgi dilini ön plana çıkaran bu anlamda Türk Edebiyatı'na öncülük etmiş en önemli şairdir. Yunus, dilin bütün imkânlarından istifade ederek duygu ve düşünce dünyasını *Divan*'ında toplamıştır. O, *Divan*'ında yapmacılıktan uzak, sade bir dil kullanarak tasavvufu kendisine şiar edinmiş ve şiirlerinde ana tema "İlahi aşk" olmak üzere İslam'ın kuralları ve iyi bir Müslümanın özelliklerini anlatmaktadır.

Türk İslam mutasavvıfı olan Yunus, şiirlerinde duygu ve düşüncelerini dile getirirken İslam kültürünün çeşitli dallarından özellikle ayet ve hadislerden istifade ettiği görülmektedir. Böylelikle o, ayet ve hadislerden alıntılar yaparak üzerinde durduğu konunun daha iyi anlaşılmasını ve sözlerinin daha etkili olmasını sağlamış olmaktadır. O, şiirlerinde ayet ve hadisleri bazen iktibas yoluyla bazen de telmih yaparak bu söz sanatlarını sıklıkla ve ustalıkla kullandığı görülmektedir.

Bilindiği gibi söz sanatlarından iktibas; konuyu ve anlamı pekiştirmek için sözde ayet veya hadise yer vermektir. İktibasta şart, sözün ayet ya da hadis olduğu belirtilmeden aynen ya da kısmen getirilmesidir. Alınan âyet ve hadis metinleri kolayca tanınacağı için kaynak gösterilmez. İktibasta alıntının en az bir tertip olması gerekir.¹ Telmih ise şair ya da yazarın söz içinde bilinen bir olaya, bir hikâyeye, bir kişiye; ayete, hadise veya meşhur bir şiire; yaygın bir fıkra, nükte, atasözü ve benzeri şeylere işaret etmesidir.² Onun, ayet ve hadisleri bazen iktibas bazen de telmih yoluyla kullandığı görülmektedir.

Mutasavvıf şairler, İslam kültürünü günümüze yansıtırken ayet ve hadisleri sıklıkla kullandıkları gibi Yunus Emre'de de aynı özellik söz konusudur. Yüzyıllar öncesinden mesajlarını günümüze kadar ulaştırabilmiş olan Yunus Emre, Kur'an-ı Kerim ve hadislere olan hâkimiyetini *Divan*'ında başarıyla sergilemiştir.

Çalışmada, Yunus Emre'nin şiirlerinde referans aldığı ayetleri ve hadisleri belirlerken önce ayet veya hadisin geçtiği beyit verilecek sonra ise ayet ve hadislerin kaynakları belirtilecektir. İmkânlar ölçüsünde hadislerin sıhhat durumları hakkında da bilgiler verilecektir.

Yunus Emre, bir mutasavvıf olduğundan kullandığı rivayetlerin bir hadisçi titizliğiyle incelemesi ve sıhhatli olanları kullanması beklenmemelidir. Bu meyanda Ehl-i hadis ile Ehl-i Zühd ve Tasavvuf Ekollerinin metotlarının farklı olduğu âşikardır. Ehl-i Hadis ekolünde öncelik hadisin sıhhatidir. Hatta bu meyanda Ehl-i Zühd ve Tasavvuf Ekolü, ravilerin hadis rivayetlerine ehliyetlerini tespit etmek amacıyla hadisçilerin yaptıkları cerh –ta'dil faaliyetini de gybet olarak nitelemişlerdir.³ Ehl-i Zühd ve Tasavvuf Ekolünün hadislerle iştiğali öğüt almak ve amel etmek içindir. Onun rivayetler konusunda tutumu, mensubu olduğu Ehl-i Zühd ve Tasavvuf Ekolünün görüşleri çerçevesinde hadisleri şiirlerine ustalıkla yansıttığı ve yalın Türkçe'siyle halkın aydınlanması konusunda çabası yüzyıllardır çok açık bir şekilde görülmektedir.

Yunus Emre'nin *Divan*'ında kullandığı ayet ve hadisler konusunda benzer çalışmalar yapılmıştır. Onlardan biri Hüsna Kotan'ın "Yunus Emre *Divan*'ındaki Ayet ve Hadis İktibaslarının Söz Dizimindeki Yeri" adlı makalesidir.⁴ Bu anlamda en doyurucu çalışmadır. Fakat yazar meseleye tamamen edebi olarak baktığından bazı hataları gözden kaçırmıştır. Konu ile ilgili bir diğer çalışma ise Gülistan Ekmekçi'nin Yunus Emre *Divan*'ında Ayet ve Hadisler" adlı çalışmasıdır.⁵ Yazar makalede hem iktibas hem de telmihleri almış fakat gerek ayetlerin gerekse rivayetlerin anlaşılması ile ilgili bir çabaya girmemiştir.

¹ İsmail Durmuş, "İktibas", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/52.

² İsmail Durmuş, "Telmih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/407.

³ Ehl-i Zühd ve Tasavvuf Ekolü'nün hadis anlayışı için bk. Muhiddin Uysal, *Tasavvuf Kültüründe Hadis* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2012), 100-115.

⁴ Hüsna Kotan, "Yunus Emre *Divan*'ındaki Ayet ve Hadis İktibaslarının Söz Dizimindeki Yeri", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 48 (Aralık 2017), 241-270.

⁵ Gülistan Ekmekçi, "Yunus Emre *Divan*'ında Ayet ve Hadisler", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 62 (2017), 255-262.

Bu ilke doğrultusunda Mustafa Tatçı'nın *Yûnus Emre Dîvânı*⁶ eserinden hareketle Divan'daki ayet ve hadis iktibaslarına geçebiliriz. Çalışmanın sınırlılığı nedeniyle ayet ve hadislere işaret eden telmihler alınmayacak, iktibaslarla yetinilecektir. Ayrıca bir iktibas birden fazla şiirde kullanılmışsa çalışmanın sınırlılığını aşmamak için onlardan sadece birine işaret edildi. Söz konusu eserde Divan'daki bütün şiirler ve mısralar numaralandığından okuyucuya kolaylık olması bakımından iktibas ettiğimiz mısraları hangi şiirden aldığımızı belirlemek için metinde şiir ve mısra numarasını parantez içinde verdik. Diğer bir tabirle alıntı yaptığımız mısradan sonra verdiğimiz ilk rakam şiirin, ikinci rakam şiir içindeki mısra numarasıdır. Bu girişten sonra Yunus Emre'nin Divan'ında kullandığı ayet ve hadis iktibaslarına geçebiliriz.

1. Yunus'un Divanı'nda Kullandığı Ayetler

Yunus'un şiirlerinde ayetlerden doğrudan iktibas yaparak kullandığı ifadeleri Kur'an'daki sure sırasını takip ederek verdik. Yunus'un kullandığı kelime Kur'an'da birçok yerde geçiyorsa ilk geçtiği yeri dik-kate aldık fakat diğer yerlere de işaret ettik. Yunus'un şiirlerinde kullandığı kelimelerde bazı konulara yoğunlaştığı görülmektedir. Bu konuları ve konularla ilgili kullandığı kelimeleri şöyle sayabiliriz:

1.1. Allah'a dua ve O'nu bilgisine ve yaratma gücüne işaret eden iktibaslar

Allah'ın gücüne, bilgisine ve ona övgüye işaret eden kelimelerden seçtiği iktibasları da dua ve tevhid inancına ve Allah'ın bilgisine, yaratma gücüne işaret edenler olmak üzere iki başlıkta toplanabilir.

1.1.1. Kur'an'daki dualardan seçtiği iktibaslar

Yunus'un *Divan*'ında ayetlerden iktibas ederek kullandığı Yüce Yaratı'cıya dua formatındaki iktibas-lardan her ikisi de Kur'an'ın ilk suresi Fatıha'dadır.

1.1.1.1. el-Hamdulillah (Hamd, Alemlerin Rabbine aittir)

Hak'dan gelen şerbeti içdük **el-Hamdüli'llâh**

Şol kudret denizini geçdük **el-Hamdüli'llâh** (292/1).

el-Hamd kelimesi övme ve övülme anlamındadır. el-Hamdulillah şeklindeki kullanımın anlamı ise "övme ve övülme Allah'a mahsustur" demektir. el-Hamdulillah şeklindeki kelime Kur'an'da iki farklı formatta geçmektedir: İlki "el-Hamdulillah"⁷ diğeri ise "el-Hamdulillahi Rabbilâlemin"⁸ şeklindedir. İlkinin anlamı "*Hamd Allah'a aittir*", diğeri ise "*Hamd Alemlerin Rabbi Allah'a aittir.*" İkinci format Kur'an'ın besmeleden sonra ilk cümlesidir.⁹

1.1.1.2. Sırâtı mustakîm (Doğru yol)

Yûnus sana farîzadur işbu **sırât-ı müstakîm**

İleyünde haşre-neşre hakke'l-yakîn gerek visâl (155/9).

Kullanılan kelime doğru yol anlamına gelmekte ve bir duadır. "*Bize doğru yolu göster.*"¹⁰ Devamındaki ayette ise sıratı mustakîmin özelliği belirtilmekte ve şöyle denilmektedir: "*Kendilerine lütuf ve ikramda bulunduğun kimselerin yolunu; gazaba uğramışların ve sapmışların yolunu değil!*"¹¹

1.1.2. Tevhid inancına ve Allah'ın bilgisine, yaratma gücüne işaret eden iktibaslar

Bu başlık altında Yunus'un ayet ve hadislerden seçtiği tevhid inancına, Allah Teâlâ'nın bilgisine yaratma gücüne delalet eden iktibaslar verilecektir.

⁶ Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı* (İstanbul: H Yayınları, 2008).

⁷ El-En'am, 6/1; el-A'raf, 7/43; İbrahim, 14/39; en-Nahl, 16/75; el-İsrâ, 17/111; el-Kehf, 18/1; el-Mü'minûn, 23/28; en-Neml, 27/15, 59, 93; el-Ankebût, 29/63; Lokman, 31/25; es-Sebe', 34/1; el-Fâtır, 35/1, 34; ez-Zümer, 39/29, 74.

⁸ el-Fâtıha, 1 /2; Yunus, 10/10; es-Saffât, 37/182; ez-Zümer, 39/75; el-Mü'min, 40/65.

⁹ el-Fatıha, 1/2.

¹⁰ el-Fatıha, 1/6.

¹¹ el-Fatıha, 1/7.

1.1.2.1. Kul huvellah, (De ki: O Allah'tır)

Bu cihâna gelmedin ma'sûkıla bir idüm

Kul huva'llâh sıfatlu bir bî-nişân nûr idüm (223/1)

Yunus'un Kur'an'dan iktibasla kullandığı cümlenin anlamı “*De ki: O, Allah'tır*” anlamına gelmektedir. Söz konusu ayetin anlamı şöyledir: “*De ki: O, Allah birdir.*”¹²

Söz konusu alıntıda da Allah Teâlâ'nın sıfatına işaret etmektedir.

1.1.2.2. Küfven ahad, (O'nun hiçbir dengi yoktur)

Oldur âhir oldur ebed hem dillerde **küfven ahad**

Evliyâ geçdi dünyâdan bir sâ'at kime kalısar 63/5

Yunus'un yine ihlas suresinden iktibasla aldığı “**küfven ahad**” ifadesinin anlamı “*Onun hiçbir dengi yoktur*” demektir. Söz konusu ayetin önceki ayetlerle beraber anlamı şöyledir: “*Allah sameddir. O'ndan çocuk olmamıştır. (kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir). Onun hiçbir dengi yoktur.*”¹³

Yunus, söz konusu iktibasta da yine Allah Teâlâ'nın bazı sıfatlarından bahseden bir vasfına işaret etmektedir.

1.1.2.3. Kün (Ol)

Kün'i bir kezin söyledün her nesneyi var eyledün

Yine âhir bir söz ile anı kılmak harâb nedür (89/7)

Şiirde Allah Teâlâ'nın yaratma gücünü gösteren ve sadece onun dilemesiyle her şeyin olacağı belirten ifade kullanılmıştır. “*(O), göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. Bir şeyi dilediğinde ona sadece "Ol!" der, o da hemen oluverir.*”¹⁴

1.1.2.4. Kun feyekûn, (Bir şeye “ol” deriz hemen olur)

Ol Kâdir-i **kün feyekûn** lutf idici Sübhân benem

Kesmedin rızkını viren cümlelere sultân benem (211/1)

Şâirin aldığı ve Allah Teâlâ'nın yaratma gücünü gösteren ifadelerden birisi de “*Allah, bir şeyi dilediğinde ona “ol” der o da hemen olur*” anlamına gelen “**kün feyekûn**” ifadesidir. Söz konusu ifade Kur'an'da birçok ayette geçmektedir: Onlardan birinin anlamı şöyledir: “*(O), göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. Bir şeyi dilediğinde ona sadece "Ol!" der, o da hemen oluverir.*”¹⁵

1.1.2.5. Kul küllün min ındillah, (De ki: Hepsi Allah'tandır)

Kul küllün min İndi'l-lâh ansuz degülem v'allah

Ben Hak'ıla Hak olmuşam agyâr iden gelsün berü (287/2).

Yunus Emre “**Kul küllün min İndi'l-lâh**” (De ki: Hepsi Allah'tandır) sözüyle şu ayete işaret etmektedir: “*Nerede olursanız olun ölüm size ulaşır; sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile! Kendilerine bir iyilik dokunsa “Bu Allah'tan” derler; başlarına bir kötülük gelince de “Bu senden” derler. “Hepsi Allah'tandır” de.*”¹⁶

1.1.2.6. Len terânî, (Sen beni asla göremezsin)

¹² el-İhlâs, 112/1.

¹³ el-İhlâs, 112/2-4.

¹⁴ el-Bakara, 2/117.

¹⁵ el-Bakara, 2/117. Ayrıca bk. Ali İmrân, 3/47, 59; el-En'am, 6/73; en-Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yâsin, 36/82; el-Mü'min, 40/68.

¹⁶ en-Nisa, 4/78.

Kim göre anı ‘ıyân kim diye nakş u nişân

Sözi **len terânî**’dür Mûsâ’ya Tûr içinde (305/4)

Yunus, bu sözünde kullandığı “len terânî” sözünün anlamı “sen beni asla göremezsin” anlamındadır. Musa’nın (a.s.) kendisini göstermesi talebine karşı Allah Teâlâ’nın verdiği bir cevaptır. Olay Kur’an’da şöyle anlatılmaktadır: “*Musa tayin ettiğimiz vakitte (Tûr’a) gelip de Rabbi onunla konuşunca "Rabbim! Bana (kendini) göster; seni göreyim!" dedi. (Rabbi): "Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse sen de beni göreceksin!" buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti, Musa da baygın düştü. Ayılınca dedi ki: Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim.*”¹⁷ Hz. Musa, Yüce Allah’ın dünyada görülemeyeceğini bildiği halde kendisindeki şiddetli iştiyak sebebiyle Allah’a böyle bir niyazda bulundu. Çünkü o, Allah’ın sözlerini duyunca adeta kendinin dünyada olduğunu unutmuş, ahiret ve cennet hayatına kavuştuğunu zannetmişti.

1.1.2.7. Elestu bi rabbikum/ Kalû belâ/belâ/eleste belâ, (Ben sizin Rabbiniz değil miyim? Onlar da elbette sen bizim Rabbimizsin, dediler)

Yunus’un Kur’an’dan esinlenerek şiirlerinde en fazla kullandığı kelime “elestu bi rabbiküm, kâlû belâ, belâ, eleste belâ” kelimeleridir. Şiirlerinde kullandığı aynı kelimenin farklı türevlerini birçok şiirinde kullanmış her birine birer örnek vermek gerekirse şöyledir:

1.1.2.7.1. Elestu bi Rabbikum

Elestü bi-Rabbiküm Hak’dan nidâ gelicek

Mü‘minler belî diyüp itdiler ikrârını (397/7)

1.1.2.7.2. Kâlû belâ/belâ

Kâlû belî didük evvelki demde

Dahı bugündür ol dem ü bu sâ‘at (20/9)

1.1.2.7.3. Belâ/belâ

Eleste bileydük göz açduk “belî” didük

Yünus’ıla gayrını kamu birden eyledi (358/11)

1.1.2.7.4. Eleste belâ

Ezelden bileydüm eleste belâ didüm

Ol kadîmî denizden sil olup akup geldüm (217/3)

Yunus’un farklı formatlarda kullandığı kelime A’raf suresindeki şu ayetten alınmadır: “*Kıyamet gününde, biz bundan habersizdik demeyesiniz diye Rabbin Adem oğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), Evet (buna) şahit olduk, dediler.*”¹⁸

Yunus Emre’nin ayetten esinlenerek kullandığı ifade Allah Teâlâ’nın insanların ruhlarından aldığı misakta geçen ayette “elestu bi rabbikum” (Ben sizin rabbiniz değil miyim?) ve “kâlû belâ” (onlar da buna elbette rabbimizsin) ifadesidir.

1.1.2.8. Yehdillâhu limen yeşâ, (Allah, dilediğini hidayete erdirir)

Sen eyitdün iy pâdişâh yehdi’llâhu limen yeşâ

Şerîkün yok senin i şâh suçlu kimdür ‘azâb nedür 89/2

Yunus’un sözüne aldığı “Yehdillâhu limen yeşâ” ifadesinin anlamı “Allah, dilediğini hidayete erdirir” anlamındadır. Kur’an’da bu ifade tam aynı lafızlarla geçmemekle beraber çok yakın lafızlarla iki yerde geçmektedir. Bunlardan birinin anlamı şöyledir: “*Allah kullarını esenlik yurduna (Cennet’e) çağırıyor*

¹⁷ el-A’raf, 7/143.

¹⁸ el-A’raf, 7/172.

ve O, “*Ve yehdî ilâ sırâtımmustekîm*” dilediğini doğru yola iletir.”¹⁹ Söz konusu ifadenin geçtiği diğer ayetin anlamı ise şöyledir: “Allah, göklerin ve yerin nûrudur. O'nun nûrunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir. O lamba kristal bir fanus içindedir; o fanus da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da, batıya da nisbet edilemeyen mübarek bir ağaçtan, yani zeytinden (çıkan yağdan) tutuşturulur. Onun yağı, neredeyse, kendisine ateş değmese dahi ışık verir. (Bu) nûr üstüne nûrdur. “*Yehdillâhu li nûrihî men yeşâ*” Allah dilediği kimseyi nûruna eriştirir. Allah insanlara (işte böyle) temsiller getirir. Allah her şeyi bilir.”²⁰

Yunus, şiirinde Kur'an'dan aldığı ifadeyi hangi ayetten esinlenerek almış olursa olsun, ifadelerin anlamları aynıdır. Allah'ın gücünü göstermekte ve hidayet verenin sadece Allah Teâlâ olduğuna vurgu yapılmaktadır.

1.1.2.9. İnnî Enellah, (Ben Allah'ım) Kasas,

Mansûr-vâr oldum bugün ber-dâr iden gelsün berü

İnnî ene'llâh okudum inkâr iden gelsün berü (287/1)

Şair, Musa'nın (a.s.) Tûr dağında Allah Teâlâ'dan ilk vahiy aldığı anda ki karşılaşmalarından bahsetmektedir. Bu ilk vahiy alma anında Allah söze “Ben Allah'ım” diyerek başladığı ayete işaret etmektedir. Söz konusu alıntı yaptığı ayetin anlamı şöyledir: “*Oraya gelince, o mübarek yerdeki vâdinin sağ kıyısından, (oradaki) ağaç tarafından kendisine şöyle seslenildi: Ey Musa! Bil ki ben, bütün âlemlerin Rabbi olan Allah'ım.*”²¹

1.1.2.10. Lâ teknetû (Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin)

Rahîm durur senün adun Rahîm'lığun bize didün

Mürşidlerin muştıladı lâ taknetu hitâb nedür (89/4)

Yunus'un Kur'an'da aldığı “lâ taknetu” ifadesi devamındaki ifadelerle birlikte “Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin” anlamındadır. Söz konusu ifadenin geçtiği ayetin anlamı şöyledir: “*De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden “lâ teknetû” ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.*”²²

Ayet, müminlere Allah'ın rahmetinden ümit kesmemelerini, Allah'ın bütün günahlarını bağışlayacağını ifade etmektedir.

1.1.2.11. Nahnu kasemnâ, (Onların rızıklarını biz taksim ederiz) Zühuf, 43/32

Dile rızkını Hak'dan nahnu kesemnâ pinhân

Nefsin bilmiş er gerek göz hicâbın silesi (378/5)

Yunus, rızkın sadece Yaratıcı'dan istenilmesini belirttiği ve Allah'ın “onların rızıklarını biz taksim ederiz” dediği ifadelerde Mekkeli Müşriklerin peygamberliğin yanlış kişiye verildiğini ifade etmeleri üzerine onların itirazlarına bir cevap olarak şöyle buyurmaktadır: “*Rabbinin rahmetini onlar mı paylaştırmıyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini ötekine derecelerle üstün kıldık. Rabbinin rahmeti onların biriktirdikleri şeylerden daha hayırlıdır.*”²³

Söz konusu ayette, insanlar arasında rızkı dağıtan Allah Teâlâ, olduğu gibi aynı zamanda da insanların birbirlerine iş gördürmeleri için de bazısını bazısına üstün yaratan da odur. Devamındaki ayetlerde Allah Teâlâ, insanların küfürde birleşmiş tek ümmet tehlikesi olmasaydı, Rahmân'ı inkâr edenlerin evlerinin

¹⁹ Yunus, 10/25.

²⁰ en-Nûr, 24/35.

²¹ el-Kasas, 28/30.

²² ez-Zümer, 39/53.

²³ ez-Zühuf, 43/32.

tavanlarını ve çıkacakları merdivenleri, kapıları ve üzerine yaslanacakları koltukları gümüşten yapar ve kendilerini ziynetlere boğabileceğini belirtmektedir.²⁴

1.1.2.12. Men aleyhâ fân, (Yeryüzünde Allah hariç her şey yok olacaktır)

Evveli Hû âhiri Hû yâ Hû illâ Hû olam

Evvel âhir ol kala vü **men aleyhâ fân** olam (201/45)

Yunus'un iktibas ettiği kelimenin anlamı "Yeryüzünde Allah hariç her şey yok olacaktır" anlamına gelen "men aleyhâ fân" ifadesidir. Ayetin anlamı şöyledir: "*Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâki kalacak.*"²⁵

Söz konusu ayette Allah Teâlâ'nın bir sıfatına, yani Beka sıfatına işaret edilmektedir.

1.1.2.13. Hakka'l-yakîn, (Şüphesiz ki söylediklerimiz kesin gerçekleşecektir)

Yûnus sana farîzadur işbu Sırât-ı müstakîm

İleyünde haşre-neşre **hakke'l-yakîn** gerek visâl (155/9)

Yunus'un kullandığı Hakka'l-yakîn ifadesinin anlamı "Şüphesiz ki söylediklerimiz kesin gerçekleşecektir" demektir. Söz konusu ifadenin geçtiği ayetin meali siyakıyla birlikte şöyledir: "*Ama yalanlayıcı sapıklardan ise, işte ona da kaynar sudan bir ziyafet vardır! Ve (onun sonu) cehenneme atılmaktır. Şüphesiz ki bu, kesin gerçektir.*"²⁶

Yunus'un alıntı yaptığı ifade de Allah'ın vaad ettiklerinde sözünde durduğundan bahsedilmekte ve dolayısıyla O'nun vaad ettiklerinin kesin gerçekleşeceğine işaret edilmektedir.

1.1.2.14. Ayne'l-yakîn, (Vaad edilen cehennemi ahirette çıplak gözünüzle göreceksiniz)

'Ayne'l-yakîn gören kişi ırmaz gözün dost yüzünden

Niçe görebilsün anı bu sevüden taşra turan (259/7)

Yunus'un söz konusu ayetten iktibas yaptığı "Ayne'l-yakîn" kelimesinin anlamı "gerçekten göreceksiniz" demektir. Ayetin geçtiği cümlelerin siyakıyla birlikte anlamı şöyledir: "*Yemin olsun ki, cehennemi mutlaka göreceksiniz. Sonra ahirette onu çıplak gözünüzle ayan beyan göreceksiniz.*"²⁷

Alıntı yapılan ifade ve ayette Allah Teâlâ'nın olmasını vaad ettiği cehennemin inanmayanlar tarafından mutlaka görüleceğini ifade etmektedir.

1.2. Ahiret günü

Yunus, bazı şiirlerinde ahiret gününün durumundan, ahiretteki durumdan sakınmaktan ve cennette verilecek nimetlerden bahsetmektedir.

1.2.1. Yevme yenfeu (O gün fayda verir)

Baglana bin bin sunûf 'âşıkâ yok havf u hayf

Yarın mahşer gününde **yevme yenfeu** urıla (306/6)

Yunus'un bahsettiği ifadede mahşer gününde kimlere nelerin fayda vereceği ve insanların durumlarını ifade eden ayetten iktibas ettiği anlaşılmaktadır. Mahşer gününde kimlere nelerin fayda vereceğini ayet şöyle ifade etmektedir: "*Bu, doğrulara, doğruluklarının "yevme yenfeu" fayda vereceği gündür. Onlara, içinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler vardır. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da O'ndan razı olmuşlardır. İşte büyük kurtuluş ve kazanç budur.*"²⁸ Benzer ifadelerin geçtiği başka bir ayette nelerin fayda vermeyeceği İbrahim'in (a.s.) duasında şöyle belirtilmiştir: "*O gün,*

²⁴ ez-Zühurf, 43/33-35.

²⁵ er-Rahman, 55/26-27.

²⁶ el-Vâkıa, 56/92-95.

²⁷ et-Tekâsür, 102/6-7.

²⁸ el-Mâide, 5/119.

“yevme lâ yenfeu” ne mal fayda verir ne de evlât. Ancak Allah'a kalb-i selîm (temiz bir kalp) ile gelenler (o günde fayda bulur).”²⁹

Dolayısıyla Yunus'un iktibas yaptığı ayetlerden anlaşıldığına göre kıyamet gününde insana mallarının ve oğullarının fayda vermeyeceği fayda verecek sadece doğruluk ve temiz bir kalp olduğu anlaşılmaktadır.

1.2.2. Vettekû (Sakının)

Kur'ân eydür ki **vattakû** gine eydür ki tezra'û

Kâhil olup oturmağıl tîz tevbeğe gelmek gerek (137/8)

Yunus'un şiirlerinde kullandığı ve Kur'an'da fazlaca geçen kelimelerden biri de “sakının” anlamına gelen “**vettekû**” kelimesidir. Kur'an'da bu kelimedenden sonra kendisinden sakındırılacak Allah, cehennem, kıyamet günü gibi bir durum gelir. Bir iki örnek vermek gerekirse; “Evlere kapılarından girin, Allah'tan korkun, umulur ki kurtuluşa erersiniz”³⁰ “Yakıtı, insan ve taş olan cehennem ateşinden sakının”³¹ / “Öyle bir günden korkun ki, o günde hiç kimse başkası için herhangi bir ödemede bulunamaz; hiç kimseden (Allah izin vermedikçe) şefaât kabul olunmaz, fidye alınmaz; onlara asla yardım da yapılmaz.”³² “Allah'a döndürüleceğiniz, sonra da herkese hak ettiğinin eksiksiz verileceği ve kimsenin haksızlığa uğratılmayacağı bir günden sakının”³³

1.2.3. Şarâben tahur (Temiz içecek)

Tûbâ talından uçanlar yüce makâmlar geçenler

Şarâben tahûr içenler banmaz dünyâ ballarına (345/7)

Şiirde geçen “Şarâben tahur” ifadesi “temiz içecek” demektir. Söz konusu ifadenin geçtiği ayette Allah Teâlâ, cennette Mümin kullarına verdiği nimetlerden ve onların durumlardan bahsetmektedir. Ayetin meali şöyledir: “Üzerlerine yeşil ipekten ince ve kalın elbiseler vardır; gümüş bilezikler takınmışlardır. Rabbi onlara tertemiz bir içecek içirir.”³⁴

1.3. Mekanlar

Yunus'un şiirlerinde bahsettiği konulardan biri de ayetlerde geçen bazı mekanlardır.

1.3.1. Tûr, Beytu'l-Ma'mûr (Tur-i Sina, Beytu'l-Ma'mur'a and olsun)

Mûsâ'nun agduğı Tûr'ı yohsa **Beytü'l-Ma'mûr'ı**

İsrâfil çaldığı Sûrî cümle vücûdda bulduk (133/5)

Yunus'un şiirine aldığı Tûr ve Beytu'l-Ma'mur, Kur'an'da aynı surede geçen iki yer isimidir. Söz konusu ifadelerin geçtiği ayetlerin anlamı şöyledir: “Tûr'a, andolsun ki, satır satır yazılmış Kitab'a, yayılmış ince deri üzerine, Beyt-i Ma'mûr'a, yükseltilmiş tavana (göğe), kaynatılmış denize (bunlara andolsun ki), Rabbinin azabı mutlaka vuku bulacaktır. Ona engel olacak hiçbir şey yoktur.”³⁵

Yunus'un şiirinde kullandığı Tûr ve Beytu'l-Ma'mûr hakkında farklı yorumlar varsa da Tur'dan genel itibarıyla anlaşılan Medyen'de Hz. Musa'nın ilahi vahye mazhar olduğu yer Beytu'l-Ma'mur ise Kabe'dir. Kabe için ma'mur denmesi “gelen gideni çok olan, ziyaretçileriyle şenlenen ve bakımlı olan yer” manaları esas alınmıştır.³⁶

²⁹ eş-Şuarâ, 26/88-89

³⁰ el-Bakara, 2/189, 194, 196, 203, 223, 231, 233, 278 vd.

³¹ el-Bakara, 2/24.

³² el-Bakara, 2/48.

³³ el-Bakara, 2/281. Kelimenin diğer kullanımları için bk. Muhammed Fuat Abdülbâkî, *Kur'an Kelimelerinin Anahtarı*, trc: Mahmud Çanga (İstanbul: Timaş Yayınları, 1986), 558.

³⁴ el-İnsan, 76/21.

³⁵ et-Tûr, 1-8.

³⁶ Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, 5 Cilt (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 5/142- 143.

Allah Teâlâ, söz konusu yerlere yemin ederek azabının mutlaka gerçekleşeceğini belirtmektedir.

1.3.2. Sidretü'l-müntehâ, (En yüce makâm)

Sidretü'l-Müntehâ'dan andan içerü giden

Hiç nişân eydimedi menzil-i nûr içinde (305/6)

Yunus, şiirlerinde zaman zaman peygamberlerin vahye mazhar olduğu mekanlardan da bahsettiği görülmektedir. Sidretü'l-müntehâ ifadesinin geçtiği ayetlerin meali şöyledir: “*Battığı zaman yıldızla andolsun ki; Arkadaşınız (Muhammed) sapmadı ve bâtila inanmadı. O, arzusuna göre de konuşmaz. O (bildirdikleri) vahyedilenden başkası değildir. Çünkü onu güçlü kuvvetli biri (Cebrail) öğretti. Ve üstün yaratılışlı (melek), doğruldu: Kendisi en yüksek ufukta iken. Sonra (Muhammed'e) yaklaştı, (yere doğru) sarktı. O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu. Bunun üzerine Allah, kuluna vahyini bildirdi. (Gözleriyle) gördüğünü kalbi yalanlamadı. Onun gördükleri hakkında şimdi kendisi ile tartışacak mısınız? Andolsun onu, önceden bir defa daha görmüştü, Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında. Cennetü'l-Me'vâ da onun yanındadır. Sidre'yi kaplayan kaplamıştı. Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı. Andolsun o, Rabbinin en büyük âyetlerinden bir kısmını gördü.*”³⁷

Söz konusu ayetten esinlenerek bahsedilen “sidretü'l-müntehâ” terkihiyle ilgili olarak farklı görüşler ileri sürülmüş fakat daha çok kabul gören anlayışa göre sidretü'l-müntehâ semada bulunan, Mi'rac gecesi yanında Resûl-i Ekrem'in ilâhî sırlara mazhar olduğu bir ağaçtır. Çünkü terkihin yer aldığı Necm sûresindeki âyetler Rasûlullah'ın mi'racıyla ilgilidir. Yaygın kanaate göre Hz. Peygamber Mi'rac gecesi sidretü'l-müntehânın yanında aslî sûretiyle Cebrâil'i görmüştür. Sidretü'l-müntehâyı bürüyen şey ise Allah'ın nuru, melekler veya bilinmeyen başka şeylerdir.³⁸ Burası “yaratılmışlarca bilinebilirlerin son sınırını işaretlediği kabul edilen hudut noktası, akıllara durgunluk verecek ölçüde hayreti artıran makam” şeklinde yorum yapılmıştır.³⁹ Bu duruma göre Hz. Peygamber, insanın yükselebileceği en yüce makama yüceldiği ifade edilmektedir.

1.4. Tövbe etmek için vakit geçirmemek

1.4.1. Tezra'û, (Tövbe için acele etmek, boyun bükmek)

Kur'an eydür ki vattakû gine eydür ki tezra'û

Kâhil olup oturmağıl tîz tevbeye gelmek gerek (137/8)

Yunus'un şiirinde kullandığı “tezra'u” kelimesi ekip, dikiyorsunuz anlamıdır. Kur'an'da bu kelime çoğul olarak iki yerde kullanılmıştır. Onlardan birinde Allah Teâlâ'nın “*Onu (ektiklerinizi) siz mi bitiriyorsunuz yoksa bitiren biz miyiz?*”⁴⁰ şeklinde onun güç ve kuvvetini gösteren anlamında kullanılmıştır. Fakat Yunus'un bu kelimeyi kullandığı sözün devamından Allah'ın gücü anlamına kullanmadığı Yusuf'un kavmine dediği gibi ekip dikmek anlamında kullanmıştır: “*Yusuf dedi ki: Yedi sene âdetiniz üzere ekin ekersiniz.*”⁴¹

Yunus'un şiirinde kullandığı “tezra'u” kelimesinin “boyun eğmek, yalvarıp yakarmak” anlamına gelen “tez(d)arraû” kelimesinden de gelme ihtimali uzak değildir. Bu kelime Kur'an'da farklı kalıplarla geçmekle birlikte⁴² kendinden önceki “vettekû” fiilinin kalıbında bir yerde geçmektedir. Söz konusu ayetin meali şöyledir: “*Hiç olmazsa, onlara bu şekilde azabımız geldiği zaman boyun eğselerdi!*”⁴³

Söz konusu kullanımdan hareketle birinci ihtimali düşünürsek “bir an evvel tövbe edin”; ikinci ihtimale göre ise “boynunuzu bükün bir an evvel tövbe edin” anlamına olduğu anlaşılmaktadır.

³⁷en-Necm, 53/1-18.

³⁸ Süleyman Uludağ, “Sidratü'l-Müntehâ”, Türkiye Diyanet vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/151.

³⁹ Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, 5/162- 163.

⁴⁰ el-Vâkıa, 56/64.

⁴¹ Yusuf, 12/47.

⁴² Kelimesinin diğer kullanımları için bk. Abdülbâki, *Kur'an Kelimelerinin Anahtarı*, 294-295.

⁴³ el-En'am, 6/43.

2. Yunus'un Divanı'nda Kullandığı Hadisler

Bu başlık altında Yunus'un şiirlerinde hadislerden iktibaslar yaptığı kelime ve hadislere işaret edilecektir.

2.1. Men 'arafe nefsehu, (Kendini bilen Rabbini bilir)

Men 'arafe nefsehu fekad 'arafe Rabbehu

Bildüm bunu buldum anı inkâr iden gelsün benü (287/5).

Yunus Emre “*Men 'arafe nefsehu fekad 'arafe Rabbehu*” sözüne aldığı bu rivayetin anlamı “Kim nefsinin bilirse Rabbini bilir”dir. Rivayet halk dilinde dolaşan rivayetleri toplayan literatürde geçtiği görülmektedir.⁴⁴

Rivayet, Nevevî'ye (öl. 676/1277) göre hadis olarak sabit olmamıştır. Ebu'l-Muzaffer b. es-Sem'ânî'ye (öl. 618/1221) göre söz ilk sufilerden Yahya b. Muâz er-Râzî'ye (öl. 258/872) aittir.⁴⁵ Bu söz Allah Teâlâ'nın Bekâ ve Kıdem sıfatlarıyla muttasıf, insanın ise hudus ve sonlu sıfatlarını karşılaştırmak için söylendiğine dair yorumlar yapılmıştır. Buna göre kim kendisinin sonradan yaratıldığını bilirse Rabbini de başlangıcı olmadığını; kendisinin sonlu olduğunu bilen kişi ise Rabbinin sonsuz olduğunu bilir.⁴⁶

2.2. Küntü kenzen magfiyyen, (Ben gizli bir hazineydim)

Gelsün beni ol öldüren külümü göge savuran

Ben küntü kenz'em mahfî'yem izhâr iden gelsün berü (287/7)

“Ben, “Küntü kenzen..” bilinmeyen bir hazineydim bilinmek istedim. Yaratıkları yarattım. Kendimi onlara bildirdim onlar da beni bildi.”⁴⁷ Halk arasında ise rivayet daha çok “Küntü kenzen mahfiyyen..” lafzıyla meşhurdur.⁴⁸

Takiyyuddin İbn Teymiyye (öl. 728/1327) “söz konusu rivayet Hz. Peygamber'in sözlerinden değildir ve sahih veya zayıf bir isnadı söz konusu değildir”⁴⁹ demektedir.

2.3. Hubbul vatan (Vatan sevgisi)

Düşd'ögüme **hubbü'l-vatan** gidem hey dost diyü diyü

Anda varan kalur hemân kalam hey dost diyü diyü (291/1)

“Vatan sevgisi imandandır”⁵⁰ rivayetine vurgu yapmaktadır. Sehâvî'ye (öl. 902/1497) göre bu rivayet sabit olmamış fakat mana olarak sahihtir.⁵¹ Bu anlamda vatani düşmanlardan savunmak imanla bir bağlantısı kurulabilir. Bu anlamda İsrail oğullarına size savaş farz kılınır da savaşmazsanız dendiğinde inananların cevabı “*Yurtlarımızdan çıkarılmış, çocuklarımızdan uzaklaştırılmış olduğumuz halde niye savaşmayalım mı?*”⁵² olmuştur. Onların vatanlarını savunacaklarına dair bu sözleri üzerine savaş kendilerine farz kılınmıştır.

⁴⁴ Ebû Abdillâh Bedruddin Muhammed b. Abdillâh b. Bahâdır ez-Zerkeşi, *el-Leâlii'l-mensûra fi'l-Ehâdisi'l-meşhûra*, thk. Mustafa Abdulkadir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1406/1986), 129; Ebu'l-Hayr Şemseddin Muhammed b. Abdirrahman b. Muhammed es-Sehâvî, *el-Mekasidu'l-hasene fi Beyani kesîr mine'l-ehâsi'l-müştehirâ ale'l-elsineti*, thk. Muhammed Osman el-Haşet (Beyrut: dâru'l-Kitâbi'l-Arabiyye, 1405/1985), 657; İsmail b. Muhammed b. Abdilhadi el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ ve Muzilu'l-İlbâs*, thk. Abdulhumeyd b. Ahmed b. Yusuf, 2 Cilt (b.y.: el-Mektebetu'l-Asriyye, 1420/2000), 2/312

⁴⁵ Zerkeşi, *el-Leâlii'l-mensûra*, 129; Sehâvî, *el-Mekasidu'l-hasene*, 657; Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, 2/312

⁴⁶ Sehâvî, *el-Mekasidu'l-hasene*, 657.

⁴⁷ Zerkeşi, *el-Leâlii'l-mensûra*, 136; Sehâvî, *el-Mekasidu'l-hasene*, 521; Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, 2/155.

⁴⁸ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, 2/156.

⁴⁹ Takiyyuddin Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Abdulhalim b. Abdisselam b. Teymiyye, *Ehâdu'l-Kussâs*, thk. Muhammed Lütfî es-Sabbâğ (Beyrut: el-Mektebetu'l-İslamiyye, 3. Basım, 1408/1988), 55; Zerkeşi, *el-Leâlii'l-mensûra*, 136; Sehâvî, *el-Mekasidu'l-hasene*, 521; Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, 2/155.

⁵⁰ Sehâvî, *el-Mekasidu'l-hasene*, 297.

⁵¹ Sehâvî, *el-Mekasidu'l-hasene*, 297.

⁵² el-Bakara, 2/246.

Dolayısıyla vatan sevgisini imanla bağlantı kurmak yerine, insanın doğduğu, yaşadığı yeri sevmesi yaratılışın bir gereğidir, şeklinde değerlendirmek daha isabetli olur. Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî (öl. 1999) rivayete mevzu demekle yetinmemiş, manasının da doğru olmadığını ilave etmiştir. Ona göre insanda vatan sevgisi, mal ve canı sevmek gibi içgüdüselidir. Ayrıca vatan sevgisi imanın gereği değildir. Zira mümin- kafir herkes vatanını sever.⁵³

Hız. Peygamber bir duasında “Allah’ın! Kalplerimize Mekke sevgisini koyduğun gibi Medine sevgisini de koy”⁵⁴ rivayetinden hareketle insanın doğduğu yeri sevdiği gibi yaşadığı yeri de sevmesi/sevmeye çalışması yaşamında mutluluk duymasının temel şartıdır.

Yunus Emre’nin de dahil olduğu mutasavvıflara göre Vatan sevgisinden maksat ise, Allah’a dönmektir. Çünkü O (c.c.), hem başlangıç, hem de dönülecek son makamdır. “Şüphesiz dönüş Rabbi’nedir” ayetinde⁵⁵ anlatıldığı gibi.⁵⁶

2.4. Levlâk (Sen olmasaydın)

Yaradıldı yir ile gök Muhammed dostlığına

Levlâk ana delîl durur ansuz yir ü gök olmadı (386/7).

Şâir, Allah Teâlâ’nın yeri göğü Muhammed aşkına yarattığını ifade etmektedir. Yunus’un iktibas ettiği rivayet şudur: “Levlâke levlak lemâ halaktü’l eflâ”. Anlamı ise şöyledir: “Ey Habibim! Sen olmasaydın, alemleri yaratmazdım.”⁵⁷

Rivayete, Radıyyuddin es-Sağânî (öl. 650/1252) mevzu derken; İsmail b. Muhammed el-Aclûnî (öl. 1162/1749) mana olarak sahih olduğunu belirtmektedir. Yemenli İslam âlimi Şevkânî (öl. 1250/1834) de rivayeti mevzu hadisleri aldığı eserinde zikretmiştir.⁵⁸ Söz konusu rivayete göre Allah Teâlâ, evreni ve o evrenin içinde yaşayan insanları ve cinleri Hz. Peygamber’in yüzü suyu hürmetine yarattığını ifade etmektedir. Bu rivayette tasavvuf geleneğinde Allah Teâlâ’nın peygambere olan muhabbetini dillendirmek için sıkça kullanılan rivayetlerden biridir. Muhaddislerce rivayet sıhhat yönünden bir değer ifade etmemektedir. Metin yönünden ise Allah Teâlâ, insanları ve cinleri ancak kendisine ibadet etmeleri için yarattığını ifade etmektedir.⁵⁹

Dolayısıyla rivayet isnad yönünden bir değer ifade etmediği gibi metin yönünden de Allah’ın yaratma gayesini ifade etmemektedir.

Sonuç

Mutasavvıf şairler, İslam kültürünü günümüze yansıtırken ayet ve hadisleri sıklıkla kullandıkları gibi Yunus Emre’de de aynı özellik söz konusudur. Yüzyıllar öncesinden mesajlarını günümüze kadar ulaştırabilmiş olan Yunus Emre, Kur’ân-ı Kerîm ve hadislere olan hâkimiyetini *Divan*’ında başarıyla sergilemiştir. Onun, ayet ve hadisleri bazen iktibas bazen de telmih yoluyla kullandığı görülmektedir. Fakat çalışmanın sınırlılığını açmamak için onun sadece ayet ve hadislerden iktibaslarına yer verilmiştir.

Yunus’u şiirlerinde kullandığı ayetleri kendisinin mensubu olduğu tasavvufî çevrelerce ağırlıklı olarak kullanılan kavramları ön plana çıkardığı görülmektedir. O, özellikle Allah Teâlâ’nın, tevhid inancına, bilgisine, yüceliğine, gücüne işaret eden ayetleri tercih etmiştir. Ayrıca, takvanın da kendisinden türediği ittikâ kelimesi fazlaca kullandığı kelimelerdendir. Allah’ın avf ve mağfiretinden istifade edebilmek için Allah’tan, ahiret gününden ve cehennemden sakınmak gerekmektedir. Yine o, Allah’ın nimetlerine

⁵³ Ebû Abdurrahman Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, *Silsiletü’l-Ehâdisi’d-daîfe ve’l-mevdûa ve Eseruha’s-Seyyü fi’l-Ümme*, 14 Cilt (Riyad: Dâru’l-meârif, 1412/1992), 1/110.

⁵⁴ Ebu’l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Kebîr*, thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefi, 25 Cilt (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 2. Basım, 1415/1994), 12/361.

⁵⁵ en-Necm, 53/42.

⁵⁶ Rivayetin yorumları için bk. Uysal, *Tasavvuf Kültüründe Hadis*, 662-663.

⁵⁷ Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, 2/192.

⁵⁸ Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *el-Fevâidu’l-mecmûa fi’l-Ehâdisi’l-mevzuâ*, thk. Abdurrahman b. Yahya el-Yemânî (Beyrut: D3aru’l-Kütübi’l-İlmiyye, ts.) 326.

⁵⁹ ez-Zâriyât, 51/56.

kavuşmak için yalvarıp yakarak tövbe etmede acele etmek gerektiğine işaret etmektedir. Yunus, ayrıca şiirlerinde peygamberlerin vahiy aldığı ve aynı zamanda kendilerinin Allah katında değerini ifade eden mekanlara da zaman zaman yer verdiği görülmektedir.

Yunus'un hadislerden iktibaslarına ise insanın kendisini tanımaya, Allah Teâlâ'nın bilgi ve bilinmek istemesine ve Peygamber'e olan muhabbetiyle ilgili rivayetleri tercih ettiği görülmektedir.

Yunus'un iktibaslar konusunda ilk tercihin ayetler olduğu anlaşılmaktadır. Yunus'un kullandığı hadisler ise rivayet yönünden sahih olmadığı görülmektedir. Kendisi, bir mutasavvıf olduğundan kullandığı rivayetlerin bir hadisçi titizliğiyle incelemesi ve sıhhatli olanları kullanması beklenmemelidir. Bu meyanda Ehl-i hadis ile Ehl-i Zühd ve Tasavvuf Ekollerinin metodlarının farklı olduğu aşikardır. Ehl-i Hadis ekolünde öncelik hadisin sıhhatidir. Hatta bu meyanda Ehl-i Zühd ve Tasavvuf Ekolü, ravilerin hadis rivayetine ehliyetlerini tespit etmek amacıyla hadisçilerin yaptıkları cerh –ta'dil faaliyetini de gıybet olarak nitelemişlerdir. Onların hadis rivayetinde kendilerine özgü metodları vardır ve hadis nakille değil; keşf, rüya ve ilham yollarıyla doğrudan Hz. Peygamber'den alınır. Bundan daha ötesi ve önemlisi ise Ehl-i Zühd ve Tasavvuf Ekolünün hadislerle iştiğali öğüt almak ve amel etmek içindir.

Sonuç olarak, Yunus'un rivayetler konusunda tutumu, mensubu olduğu Ehl-i Zühd ve Tasavvuf Ekolünün görüşleri çerçevesinde ayetleri ve hadisleri şiirlerine ustalıklı yansıttığı ve yalın Türkçe'siyle halkın aydınlanması konusunda çabası yüzyıllardır çok açık bir şekilde görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdulbâkî, Muhammed Fuat. *Kur'an Kelimelerinin Anahtarı*. trc: Mahmud Çanga. İstanbul: Timaş Yayınları, 1986.
- Aclûnî, İsmail b. Muhammed b. Abdilhadî el-. *Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlu'l-İlbâs*, thk. Abdulhumejd b. Ahmed b. Yusuf. 2 Cilt. b.y.: el-Mektebetu'l-Asriyye, 1420/2000.
- Durmuş, İsmail. "İktibas". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/52. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Durmuş, İsmail. "Telmih". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40/407. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Ekmekçi, Gülistan. "Yunus Emre Divan'ında Ayet ve Hadisler". *The Journal of Academic Social Science Studies*, 62 (2017), 255-262.
- Elbânî, Ebû Abdurrahman Muhammed Nâsiruddîn el-. *Silsiletu'l-Ehâdisi'd-daîfe ve'l-mevdûa ve Eseruha's-Seyyiu fi'l-Ümme*. 14 Cilt. Riyad: Dâru'l-meârif, 1412/1992.
- İbn Teymiyye, Takıyyuddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Abdulhalim b. Abdisselam. *Ehâdu'l-Kussâs*. thk. Muhammed Lütfi es-Sabbâğ. Beyrut: el-Mektebetu'l-İslamiyye, 3. Basım, 1408/1988.
- Komisyon. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Kotan, Hüsnâ. "Yunus Emre Divan'ındaki Ayet ve Hadis İktibaslarının Söz Dizimindeki Yeri". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 48 (Aralık 2017), 241-270.
- Sehâvî, Ebu'l-Hayr Şemseddin Muhammed b. Abdirrahman b. Muhammed es-. *el-Mekasidu'l-hasene fi Beyani kesîr mine'l- ehâsi'l-müştehirâ ale'l-elsineti*. thk. Muhammed Osman el-Haşet. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabiyye, 1405/1985.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-. *el-Fevâidu'l-mecmûa fi'l-Ehâdisi'l- mevzuâ*. thk. Abdurrahman b. Yahya el-Yemânî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Taberânî, Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemü'l-Kebîr*. thk. Hamdî b. Abdülmeccid es-Selefî. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 2. Basım, 1415/1994.
- Tatçı, Mustafa. *Yunus Emre Divanı*. İstanbul: H Yayınları, 2008.
- Uludağ, Süleyman. "Sidratu'l-Müntehâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37/151-152. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Uysal, Muhiddin. *Tasavvuf Kültüründe Hadis*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2012.
- Zerkeşi, Ebû Abdillâh Bedruddin Muhammed b. Abdillâh b. Bahâdır. *el-Leâli'l-mensûra fi'l-Ehâdisi'l-meşhûra*. thk. Mustafa Abdulkadir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1406/1986.

YÛNUS EMRE DİVANİ'NDA “SEVGİ” KAVRAMININ TÜRKÇE ÖĞRETİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Neşe Kara Özkan¹

Özet

Türk edebiyatının en önemli halk şairlerinden biri olan Yûnus Emre 13. yüzyılda Moğol istilasını nedeniyle büyük bir çatışma ve kargaşanın yaşandığı Anadolu'da şiirleriyle insanlara birlik, beraberlik, hoşgörü ve sevgi duygularını aşılamıştır. Yazımından günümüze kadar yedi asır geçmiş olmasına rağmen içeriği hâlâ günümüz toplumunun ilgisini çekmekte, yaşam biçiminin şekillenmesinde etkili olmaktadır. Günümüzde teknolojik imkânların sunduğu sosyalleşme ortamında insan giderek yalnızlaşmakta ve bencilleşmektedir. İnsanı bir kıskaç içine alan modern çağ, kendisinin doğasında var olan insani değerlerden de uzaklaşmaktadır. Bu açıdan bakıldığında evrensel değerleri işleyen Yûnus Emre'nin, şiirlerinin günümüzde de okunmasına ve anlaşılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu doğrultuda Türkçe ders kitaplarında Yûnus Emre'nin şiirlerine yer verilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Türkçe Dersi Öğretim Programı'na göre erdemler teması işlenmesi zorunlu olan temalardan biridir ve sevgi kavramının da bu tema kapsamında ele alınması gerekmektedir. Buradan hareketle bu çalışmanın amacı Türkçe öğretimi açısından Yûnus Emre'nin şiirlerinde sevgi mefhumunun hangi boyutları ile ele alındığını incelemek ve bu şiirler ile öğrencilere sevgi değerinin kazandırılmasını sağlamaktır. Bu amaçla Yûnus Emre Divanı'nda sevgi temalı şiirler belirlenmiş ve incelenmiştir. Çalışmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenen sevgi konulu şiirler incelenerek Türkçe öğretimi açısından değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonunda bu şiirlere ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer verilmesinin öğrencilere, zengin bir geçmişi bulunan kültüre ve edebî geleneğe sahip bir milletin ferdi olma bilincinin kazandırılmasında oldukça etkili olduğu görüşüne yer verilmiştir. Ayrıca Yûnus Emre'nin sevgi temalı şiirlerinden yola çıkarak bu değere geçmişte olduğu gibi günümüzde de insan ilişkilerinde yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yûnus Emre, sevgi, şiir, Türkçe öğretimi

---

¹ Dr. MEB, Aksaray İl Millî Eğitim Müdürlüğü, ARGE Birimi, ns_kr@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-7639-9773

AN EXAMINATION OF THE CONCEPT OF "LOVE" IN YÛNUS EMRE DİVANI IN TERMS OF TURKISH TEACHING

Abstract

Yûnus Emre, one of the most important folk poets of Turkish literature, instilled feelings of unity, togetherness, tolerance and love in Anatolia, where a great conflict and chaos was experienced due to the Mongol invasion in the 13th century. Although it has been seven centuries since its writing, its content still attracts the attention of today's society and is effective in shaping the lifestyle. Today, in the socialization environment provided by technological possibilities, people are getting lonely and selfish. The modern age, which encompasses the human being in a clamp, also distances him from the human values inherent in him. From this point of view, Yûnus Emre's poems, who treat universal values, need to be read and understood today. In this direction, it is thought that it is important to include Yûnus Emre's poems in Turkish textbooks. According to the Turkish Course Curriculum, the theme of virtues is one of the mandatory themes and the concept of love should be addressed within the scope of this theme. From this point of view, the aim of this study is to examine the dimensions of the concept of love in Yûnus Emre's poems in terms of teaching Turkish and to provide students with the value of love with these poems. For this purpose, love-themed poems were determined and analyzed in the Yûnus Emre Court. Qualitative research approach has been adopted in the study. Document analysis method, one of the qualitative research methods, was used in the research. The poems about love determined by purposeful sampling method were examined and evaluated in terms of Turkish teaching. At the end of the study, it was stated that the inclusion of these poems in middle school Turkish textbooks was very effective in providing students with the awareness of being a member of a nation with a rich culture and literary tradition. In addition, based on the love themed poems of Yûnus Emre, it has been stated that this value should be included in human relations today as in the past.

Keywords: *Yûnus Emre, love, poem, Turkish teaching*

Giriş

Yûnus Emre'nin 13. yüzyıl ortaları ile 14. yüzyıl başlarını kapsayan zaman diliminde yaşadığı bilinmektedir. Seksen iki yıl yaşayan Yûnus Emre'nin doğum ve ölüm tarihi 1240-1320 olarak kabul edilmektedir. Yaşamı hakkında yapılan araştırmalar ve bunlara dayalı olarak yürütülen tahminlere göre Sakarya ve Karaman çevreleri ile Konya civarında yaşamını sürdürmüştür (Kabaklı, 2009: 14). Onun yaşadığı dönem Moğol istilaları nedeniyle Anadolu'nun siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan oldukça çalkantılı bir dönemdir (Soysaldı, 2001). Bu dönem Anadolu'da yaşayan insanların yaşantısını bozmuş, ruh dünyasını alt üst etmiş ve onu ümitsizliğe itmiştir. Türkistan ve Horasan'daki Moğol istilasından kaçan binlerce sufi Anadolu'yu yurt edinmiştir. Tekkeler bu ızdıraplı ortamda insanların manevi açıdan rahatlama ve teselli merkezleri olmuştur. Onların din temalı şiirleri zamanla bütün Anadolu'yu etkisi altına almış ve böylelikle Türk Tekke Edebiyatının temeli atılmıştır (Karadağ, 1991). Yûnus Emre, Türk tasavvuf edebiyatını en tanınmış isimlerinden biridir (Yesirgil, 1963: 5).

Yûnus'un döneminde Türkçede henüz Arapça ve Farsçanın etkisi görülmediğinden şiirlerinde millî nitelikler bulunmaktadır (Başgöz, 1999: 75). Bir dil yazar ve şairlerin eserlerinde onların ustalıklarıyla işlendikçe gelişir. Yûnus Emre de Türkçenin usta bir şairidir. Öyle ki şiirlerinde sade ve açık bir dil kullanırken anlatımı da samimi ve sıcaktır. Konuşma dili ile yazı dili bir uyum hâlinde kullanılmıştır. Söz sanatlarını kullanmadaki incelik ve titizlik oldukça etkileyicidir. Bunun yanı sıra anlatımı da bir o kadar anlaşılır ve doğaldır (Akdemir, 2013). Yûnus Emre'nin asıl amacı İslamiyet'in anlaşılmasını ve insan hayatının da buna göre şekillenmesini sağlamaktır. O, şiiri geniş kitlelere bilgi aktarma aracı olarak görmüş ve bu nedenle ahlaki mesajlarını şiirleriyle halka ulaştırmıştır (Yağmur, 2008: 9). Duru ve açık Türkçe ile söylediği dizeler ağızdan ağıza yayılmış ve ahlaki değerler benimsenmiştir. Onun şiirlerinde çağları aşan bir derinlik ve zenginlik bulunmaktadır. Bu nedenle günümüzde ya da yakın zamanlarda yaşayan bir şair gibi tanınmakta ve sevilmektedir.

Yûnus Emre'nin çeşitli araştırmalara konu olan iki önemli eseri vardır. Bunlar: Risâletü'n-Nushiyye ve Divan'dır. En çok tanınan eseri, aruz ölçüsünü kullanarak nazım şeklinde yazdığı şiirlerin bulunduğu Divan'dır (Akdemir ve Kavruk, 2012). Yunus bu eserinde ilâhî aşkı ustalıklı kullandığı söz sanatlarıyla etkileyici bir biçimde anlatmıştır. Eserin şair hayattayken düzenlendiği bilinmekle birlikte onun yaşadığı dönemde yazılmış bir nüshası günümüze ulaşmamıştır (Tatçı, 2016: 83).

Teknolojinin baş döndürücü bir hızla ilerlediği günümüzde modern çağ insanı yüz yüze iletişimden uzaklaşmaktadır. Çağın koşulları, yoğun çalışma şartları insanların sanal ortamlarda buluşturmaktadır. Bu yapay mesafe dayanışma, paylaşma, sevgi, saygı, hoşgörü, vefa gibi değerlerin de aşınmasına sebep olmaktadır. Yûnus Emre şiirlerinde sevgiye çokça yer vermekte, gönüllere ışık tutarak insani değerleri hatırlatmaktadır.

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda bulunan özel amaçlarda "Millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal değerlere önem vermelerinin sağlanması, millî duygu ve düşüncelerinin güçlendirilmesi" ve "Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla estetik ve sanatsal değerleri fark etmelerinin ve benimsemelerinin sağlanması" yer almaktadır (TDÖP, 2019: 8). Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan Yûnus Emre, şiirleriyle 13. yüzyılda buhranlı bir dönem yaşayan Anadolu insanının maneviyatının kuvvetlenmesine vesile olmuştur. Bu açıdan bakıldığında sade bir Türkçe ile çağlar ötesine seslenen Yûnus Emre'nin şiirlerine ders kitaplarında yer verilmesi öğrencilerin onu anlaması ve tanıması açısından önemlidir. Türkçe Dersi Öğretim Programı'na göre ders kitaplarında her sınıf düzeyinde bir yıl içerisinde sekiz temanın işlenmesi gerekmektedir. Bu temalardan "Erdemler, Millî Kültürümüz" ve "Okuma Kültürü" zorunlu temalardır. Erdemler teması içinde yer verilmesi gereken değerlerden biri de sevgidir (TDÖP, 2019: 16). Ayrıca Türkçe ders kitabında yer verilecek metinlerin yaygın olarak kabul görmüş yazar ve eserlerden seçilmesi, edebî ve kültürel değer taşıması gerekmektedir (TDÖP, 2019: 18). Dolayısıyla Yûnus Emre şiirlerinin hem şairi hem de içeriği sebebiyle ortaokulda Türkçe dersinde işlenmesi oldukça önemlidir.

Dil öğretiminde metinlerin önemli bir yeri vardır. Metinlerin birer parçası olan kelimeler o dili kullanan milletin yaşanmışlıklarından, maddi ve manevi değerlerinden, geleceğe dönük beklentilerinden, hayata ve dünyaya bakışından izler taşır. Çocuklara millî bilinç ve değerlerin kazandırılması noktasında ders kitaplarında yer alan metinlerin oldukça önemli etkisi bulunmaktadır. Edebî metinlerin örnek olarak ders kitaplarına alınmasında onların bir ülkenin kültürel değerlerini taşıması ve yansıtması, sanatsal

değerinin olması ve değerlerin kavratılması için kullanılmasının rolü vardır (Güneş, 2013: 607). Türkçe öğretiminin temel araçlarından biri ders kitaplarıdır. Kitaplarda yer alan metinler yoluyla öğrencilerin dil becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bununla birlikte estetik değer taşıyan metinler üzerinden okuma ve dinleme yoluyla öğrencilerin düşünce dünyasının zenginleştirilmesi, Türkçeye, Türk yazar ve şairlere ilgi duyması sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle ders kitaplarında yer alacak metinler büyük bir özenle seçilir. Öğrenciler metinler sayesinde Türk ve dünya edebiyatının önde gelen isimlerini tanımış olur. Yûnus Emre insanlığa bakış açısıyla ünü bütün dünyaya yayılmış, manevi olgunluğa erişmiş önemli bir halk şairimizdir. Dolayısıyla görünenden daha derin anlamlar yüklediği ve üzerinde fikir alışverişi yapmaya uygun şiirlerinin bulunduğu *Divân* adlı eserinden yararlanarak onun *sevgi* konusundaki dünya görüşünü özümsemek bu yönde bir yaşam felsefesi geliştirmek mümkündür.

Amaç

Bu çalışmanın amacı Türkçe öğretimi açısından Yûnus Emre'nin şiirlerinde sevgi kavramının hangi boyutları ile ele alındığını incelemek ve bu şiirler ile öğrencilere *sevgi* değerinin kazandırılmasını sağlamaktır.

II.Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli ve veri analizinin nasıl yapıldığı hakkında bilgi verilmiştir.

II.I. Araştırmanın Modeli

Türkçe dersinde “Erdemler” teması bağlamında sevgi değerinin kazandırılmasında Yunus Emre şiirlerinden yararlanmak üzerine bir incelemenin yapıldığı bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi modeli kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Dokümanlar, nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken bilgi kaynaklarıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 187-188).

II.I. Verilerin Analizi

Araştırmada ulaşılan verilerin incelenmesinde içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizi metin veya metinlerden oluşan bir kümenin içinde bulunan belli kelimelerin veya kavramların varlığını belirlemek amacıyla yapılır. Araştırmacılar bu kelime ve kavramların varlığını, anlamlarını ve ilişkilerini belirler ve analiz ederek metinlerdeki mesajla ilgili çıkarımlarda bulunurlar (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2013: 240).

III. Bulgular ve Yorum

Yûnus Emre'nin şiirlerinde en sık yer verilen kavramlardan biri sevgidir. Şair, buhranlı bir dönemin yaşandığı Anadolu'da bulunduğundan pek çok engelin sevgi ile aşılabileceğini düşünmektedir. Aşağıdaki beyitler Yunus'un sevgi konusuna bakışını örneklendirmektedir.

Hak dünyayı kaplamıştır; kimse Hakk'ı bilmez

Onu sen sende ara; o senden ayrı olmaz

Dünyaya inanırsın, rızka “Benimdir” dersin

Niçin yalan söylersin? Çünkü dediğin hiç olmaz

Ahret çok uzaktır; doğruluk çok faydalıdır

Ayrılık tam ayrılıktır; düşen yaprak geri gelmez

Dünyaya gelen geçer; bir bir şerbetini içer

Bu bir köprüdür, geçer; cahiller onu bilmez

Gelin tanışalım; işimizi kolaylaştıralım

Sevelim, sevilelim; dünya kimseye kalmaz

Yûnus'un sözünü anlarsan; sözün manasını dinlersen

Sana iyi hayat gerek; burada kimse kalmaz

(Kanar, 2021: 91)

Yûnus Emre bu şiirinde dünya hayatının geçiciliğinden dem vururken, insanların bu geçiciliğe takılmadan birbirlerinin değerini bilerek, insanları severek bir ömür geçirmenin önemini anlatıyor. Şiirde “Ayrılık tam ayrılıktır; düşen yaprak geri gelmez” dizesinde ölümle birlikte hayatın sona erdiğini ve asıl ayrılığın böylelikle başlayacağına dikkat çekmektedir. Ölümüyle kaybettiğimiz insanları tekrar göremeyeceğimizi geri gelmeyecek bir düşen yaprağa benzeterek anlatmaktadır. Ölüm gibi gerçek bir ayrılık varken insanların dünya malına bu kadar düşkünlük göstermelerinin anlamsızlığını vurgulamaktadır.

“Gelin tanışalım; işimizi kolaylaştıralım / Sevelim, sevilelim; dünya kimseye kalmaz” dizelerine göre insanın tabiatında sevgi vardır. Bu nedenle insanlar birbirleriyle tanışıp iyi ilişkiler kurmalı ve birbirini sevmelidir.

Yûnus Emre, Tapduk Emre'nin öğrencisidir ve kırk yıl onun dergâhında ondan ilim öğrendiği gibi kendisi de burada hizmette bulunmuştur. Onun manevi olgunluğa erişmesinde hocasının emeği çoktur. Hocası Tapduk Emre'ye olan sevgisi aşağıdaki beyitlerde görülmektedir:

Şükür, şükür o Tanrı'ya; amacıma erdim bugün

Arzuluydum bunca zaman; pirimin yüzünü gördüm bugün

Kaygı beni almıştı; canım düşkün olmuştu

Gördüm pirimin yüzünü; o kaygıyı attım bugün

(Kanar, 2021: 185)

Bu beyitlerden anlaşıldığına göre Yûnus hocası Tapduk Emre'yi bir süredir görememekte, bu nedenle onun hakkında endişe duymaktadır. Uzun süredir görmeyi arzuladığından onu gördüğüne çok sevinmiş, tüm kaygıları yok olmuştur. Buradan onun hocasına duyduğu derin sevgiyi görmek mümkündür. Onun hocasına duyduğu bu sevgi insan sevgisine dair gösterilebilecek bir örnektir. Yûnus Emre'de insan sevgisine hocasına duyduğu sevginin yanı sıra aile ve komşuluğu da kapsayan bir sevgi göze çarpmaktadır. Aşağıdaki beyitler bunu örnekler niteliktedir.

Atanın, ananın hakkını verdinse

Yeşil giysiler giyip donanasın

Eğer komşu hakkı boynundaysa

Yarın cehennemde bakî kalırsın...

(Kanar, 2021: 201)

Yukarıdaki beyitlere göre aile büyüklerini sayıp severek onlara iyilikte bulunanlar hayır işlemiş olurlar. Komşu hakkının Türk kültüründe önemli bir yeri vardır. Evinde pişen yemekten bir kap da komşusuna ikram etmek geleneklerimizde eskiden beri yaşatılan değerlerimizdendir. Yûnus Emre de insan sevgisi çatısı altında bu değerlerimize dikkat çekmektedir.

Bin kez hacca gittinse, bin kez gazâ ettinse

Bir kez gönül ayırdınsa, gerekirse yollar doku

(Kanar, 2012: 269)

*Ak sakallı ihtiyar bilmez hâlinin ne olduğunu
Hacca zahmet etmesin bir gönül yıkarsa...*

*Gönül Tanrı'nın tahtıdır; gönüle Tanrı baktı
İki cihan bedbahtıdır kim gönül yıkarsa*

(Kanar, 2021: 219)

Yûnus Emre bu beyitlerde kalp kırmanın önemini vurgulamış. Bunu o kadar önemsemiş ki İslam'ın şartlarından biri olan hacca gitmekle gönül yıkmayı ilişkilendirmiş. Bin defa hacca gitmiş olan biri bir kez bile kalp kırsa yaptığı bu ibadetlerin bir değerinin kalmadığını anlatmaktadır. Yûnus, gönlü Tanrının tahtına/evine benzetmiş. Burada Kâbe'ye bir gönderme yapılmaktadır. Bir başka deyişle gönül yıkmayı Kâbe'yi yıkmakla eş değer görmekte ve gönül yıkanı hem dünya hem de ahiret hayatında kötü talih beklemektedir. Yukarıda yer verilen son beyitte Yunus'a göre gönül yıkmaktan uzak durmalı ve insan sevgisi gönüllere hâkim olmalıdır. İnsanları incitmemeli, onlara sevgiyle yaklaşılmalıdır.

*İyi bilin, dünyada aşksız insan yoktur
Her birinin bir şeye sevgisi var; aşkıdır*

*Tanrı'nın dünyasında yüz bin türlü sevgi var
Kabul et kendin için; gör, hangisi lâyıktır*

(Kanar, 2021:61)

Yûnus Emre'nin gönül dünyası zengindir. Ona göre dünyada yüz bin türlü sevgi vardır. Sevgi sadece insan sevgisi ile sınırlı değildir. İnsan görmeyi bilmeli ve buna göre çevresine bakarak kendinde duyduğu sevgiyi bulmalıdır. Bu bakış açısı onun yaşama sevgi odaklı baktığını göstermektedir. Sevgi onun aldığı nefes, soluduğu hava gibi olağandır, gereklidir ve insanın özünde sevgi vardır.

*Elif okuduk ötürü, Pazar eyledik götürü
Yaradılanı severiz, yaradandan ötürü*

(Akar, 1985: 7)

Yûnus Emre'de sevgi kavramına ilişkin olarak yukarıdaki beyitte iki farklı boyut göze çarpmaktadır. Bunlardan birisi Yûnus'ta sevginin kapsayıcı olmasıdır. Yani o, dünyadaki bütün varlıkları ayırım yapmaksızın sevmektedir. Bu aynı zamanda onun hoşgörülü olduğunun da göstergesidir. Sevgi dair diğer boyut da Yunus'un, çevresindekileri Allah yarattığı için sevmesidir. Onun sevgisinin temelinde Allah sevgisi bulunmaktadır. Çünkü o yaratılan her şeyi Allah'ın yeryüzündeki tecellisi olarak görmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Günümüzde kendisi ve çevresiyle barışık, yaşamı seven, çevresine karşı duyarlı ve anlayışlı insanların yetiştirilmesi hem birey hem de toplum için oldukça önemlidir. Özellikle sevgi değerini özümseyerek hayatına yansıtan bireylerin varlığı sağlıklı bir toplumun inşası için gereklidir. Teknolojinin olağanüstü bir hızla gelişimi bireyselliği ön plana çıkardığından bazı toplumsal değerlerin yaşatılması ve devamlılığının sağlanmasında aksaklıkların yaşanmasına sebep olmaktadır. Bireylerin hayatında manevi değerlerin canlı tutulmasında aile ortamı kadar örgün eğitimin de önemi büyüktür. Ahlaki değerlerine sınıksız bağlı bireylerin varlığı onların genç yaştaki eğitiminden geçer. Bu noktada Türkçe dersinin hayati bir önemi vardır. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan özel amaçlardan birisi "Millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal değerlere önem vermelerinin sağlanması, millî duygu ve düşüncelerinin güçlendirilmesi" maddesidir (MEB, 2019: 8). Aynı programda "Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla estetik ve sanatsal değerleri fark etmelerinin ve benimsemelerinin sağlanması" ifadesi yine özel amaçlar içerisinde belirtilmektedir (MEB, 2019: 8). Bu amaçların gerçekleşmesinde Türkçe ders kitaplarında yer alan metinler etkilidir. Şiirleriyle çağlar öncesinden günümüze değerini yitirmeyen,

ulusal değerimiz olmasının yanı sıra bütün dünyada tanınarak evrensel bir değer olan Yûnus Emre'nin sevgi konulu şiirleri Türkçe ders kitaplarında yerini almalıdır.

Yûnus Emre'de sevgi kapsayıcıdır. Onun şiirlerinde doğa, insan ve hayvan sevmeye layıktır. Çünkü onun sevgisinin temelinde Allah sevgisi bulunmaktadır. Evrende var olan her şey Allah tarafından yaratıldığı için sevilmelidir. Bu noktada hoşgörü kavramı da sevginin bir gereği olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan, hayatında yer alanları sevdiği için onlara hoşgörü göstermektedir. Yûnus'un pek çok şiirine de bu durum yansımıştır.

Yûnus Emre'nin yaşadığı 13. yüzyılda Anadolu'da Moğol istilası yaşandığından yokluk baş göstermiş, insanlarda korku duygusu hâkim olmuştur. Yûnus, böyle bir ortamda insanların maneviyatını güçlendirmeye çalışmıştır. Yaşadığımız çağda da çocukları televizyon ekranlarında izlediği gerçek ve kurgu programlardan oynadıkları oyunlara kadar hayatlarında oldukça geniş yer bulan şiddetten uzaklaştırmak için Türkçe ders kitaplarında sevgi temalı şiirlere yer vermek gerekir. Böylelikle öğrenci sevginin ne kadar geniş kapsamlı bir kavram olduğunu, insan ilişkilerinde kin ve nefret yerine sevginin yer alması gerektiğini, dünyaya sevgiyle bakınca hayatın çok daha güzel ve anlamlı olduğunu fark edecektir. Geleceğin dünyasının bu bakış açısına sahip bireylerin varlığıyla şekillenmesi onların sevgi ve hoşgörüye dayalı bugünkü eğitiminden geçmektedir.

Türkçe ders kitaplarında öğrencilerin Yûnus Emre'yi tanımasını, onun yaşam felsefesini anlamasını sağlayacak, Yûnus'un insanlığa bakışını yansıtan şiirlerine pek yer verilmediği görülmektedir. Yüzyıllar öncesinde Anadolu'da yaşayan, şiirlerini halkın dilinden söyleyerek halkın manevi dünyasına ışık tutan Yûnus Emre'nin özünde sevgiyi esas alan şiirlerinin öğrenciler tarafından tanınması, anlaşılması ve bu değeri bir yaşam biçimi hâline getirmek için erdemler teması bağlamında Türkçe ders kitaplarında yer verilmesi gerekmektedir.

Yûnus Emre Divanı'nın sevgi mefhumunu işleyen şiirlerinin Türkçe eğitimi açısından incelendiği bu araştırma sonucunda şu önerilerde bulunulabilir:

- Erdemler teması ortaokul Türkçe ders kitaplarında işlenmesi gereken zorunlu temalardan biridir. Arkadaşlarını, ailesini, hayvanları, doğayı, vatanını vb. seven insanların yetişmesi için Türkçe ders kitaplarında erdemler teması bağlamında Yûnus Emre şiirlerine yer verilmelidir.
- Türkçe ders kitaplarında öğrencilerin öğrendiklerini pekiştirmeleri için etkinlikler yer almaktadır. Sevgi mefhumunu yalnızca erdemler temasıyla sınırlandırmamak adına öğrencilerin dil becerilerini geliştirmek için kullanılan etkinliklerde Yûnus Emre'nin şiirlerinden yararlanılabilir.
- Yûnus Emre sevgisi insanları birbirinden ayırmamayı, kimseyi hor görmemeyi, kin ve nefretten uzak durmayı öğütlemektedir. Çeşitli nedenlerle dünyanın farklı yerlerinde ve maalesef Irak ve Suriye gibi sınırimızın olduğu komşu ülkelerde yaşanan savaşlara ekranlardan da olsa şahit olan çocuklarımızın şiddetten uzak yetişmelerinin sağlanması, insanca ve kardeşçe yaşamayı benimsemesi için sevgi ve hoşgörünün timsali Yûnus Emre'nin şiirlerini okuması ve anlaması için Türkçe derslerinde bunlara yer verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akar, M. (1985). *Yunus emre hayatı ve eserleri*. İstanbul: Bulvar Gazetesi Yay.
- Akdemir, Y. ve Kavruk, H. (2012). Yunus Emre’de Türkçe. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*,7(3), 115-125.
- Akdemir, Y. (2013). Yunus Emre’de kelime kadrosu. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(9), 429-458.
- Başgöz, İ. (1999), *Yunus Emre I: İnceleme, II ve III: Şiirlerinden Güldeste*. İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi
- Güneş, F. (2013), Türkçede metin öğretimi yerine metinle öğrenme. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Türkçenin Eğitimi Öğretimi Özel Sayısı*, 6 (11): 603-637.
- Kabaklı, A. (2009). *Yunus Emre*. İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları.
- Kanar, M. (2021). *Yunus Emre dîvân*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Karadağ, M. (1991). Yunus Emre’de insan sevgisinin boyutları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 113-123.
- MEB (2019). *Türkçe dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. Ankara: MEB Yayınları.
- Soysaldı, İ. (2001). Yunus Emre Divanı’nda dört dinî terim. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6, 104.
- Tatçı, M. (2016). *Yúnus Emre divanı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Yağmur, S. (2008). *Yunus Emre divanı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Yesirgil, N. (1963). *Yeditepe Türk klasikleri Yunus Emre*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

YUNUS EMRE VE BABAREHİM MEŞREP ŞİİRİNDE TASAVVUFİ DÜŞÜNCELERİNİN MÜŞTEREKLIĞİ

Paşacan Kencayeva¹

Şerzod Mamadcanov²

Özet

Türk âşık edebiyatının ünlü şairi Yunus Emre'nin hayatı ve edebi kişiliği hakkında Türkiye'de birçok bilimsel araştırma yapılmıştır. Şairin eserleri sadece Türkiye'de değil dünyanın her yerinde araştırmacılar ve uzmanlar tarafından büyük bir ilgiyle inceleniyor. Özbekistan'da da şairin eserleri kısmen öğrenilmiştir. Bu doğrultuda bu makalenin amacı Yunus Emre'nin şiirlerini Özbek klasik edebiyatının tanınmış şairi olan Babarehim Meşrep'in şiirleri ile karşılaştırmalı olarak değerlendirmektir. Babarehim Meşrep Özbek klasik edebiyatı tarihinde kendine özgü bir şairdir. O Hakka âşıktır ve Allah'a olan sevgisini kalp ateşiyle söyleyen mutasavvıf bir şairdir. Onun şiirlerinde insan kaderi, iyilik, güzellik, aşk, sevgi, ahlaken yükselmek (ahlâkî yücelik), ari muhabbet fikirleri görülmektedir. Bu bakışla Yunus Emre ve Babarehim Meşrep şiirlerini karşılaştırma yöntemiyle araştırmak, iki şairin de halka yönelik şiirlerini incelemek önemli sayılır.

Babarehim Meşrep, Yunus Emre'nin doğumundan tam 400 sene sonra yani 1640 yılında Nemengen'de doğmuştur. O küçükken okuma yazmaya çok merak etmiş, merakını gidermek için Nemengen'in ünlü mutasavvıfı olan Mulla Bazar Ahund'un müridi olmuş. O yıllardan itibaren Meşrep'in edebi kişiliği başlar. Umam, Mehdi, çoğunlukla Meşrep mahlasları ile Özbekçe ve Farsça şiirler yazar. Sonra Mulla Bazar Ahund'un önerisiyle o dönemin güçlü din erbabi Hidayetullah Ofok Hocaya mürit olacak. Kimi kaynaklarda Meşrep'in birçok ülkede bulunduğu vurgulanır. Bilhassa o Türkiye'ye de gitmiş, Türk halkının medeniyeti, sanatı ve edebiyatı ile tanışmıştır. Türk edebiyatının önder mutasavvıf şairler icadını izlemiş, onlarla buluşmuş olması doğaldır. Bu bakımdan şair şiirlerini Yunus Emre'nin şiirleriyle karşılaştırarak incelemeyi uygun diye düşünüyoruz. Her iki şair şiirlerinin dili halk diline yakın, yalın ve sadedir. Onlar güzel ve yanık şiirleriyle halk içinde yaşadılar. Makalede Babarehim Meşrep'in 1990 senesinde yayınlanmış "Mihribanım Nerdese" adlı şiir derlemesindeki gazelleri, murabaları Yunus Emre'nin "Yunus Emre Divanı" derlemesindeki şiirlerle karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. Her iki şairin icadındaki dini mânâ ve tasavvufi anlamdaki şiirlerinin benzer yönleri, müşterek fikirleri birbiriyile karşılaştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, Babarehim Meşrep, ilahi aşk, karşılaştırmalı inceleme, mutasavvıf şair

¹ Doç. Dr., Taşkent Devlet Şarkşınaslık Üniversitesi, Türkoloji Fakültesi, Türkoloji Bölümü başkanı, umid7780@inbox.ru, ORCID: 0000-0003-3874-1819

² Taşkent Devlet Şarkşınaslık Üniversitesi, Türkoloji Fakültesi, Türkoloji Bölümü yüksek lisans öğrencisi, sherzodbek0513@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6816-9062

COMBINATION OF SUFI THINGS IN THE POETRY OF YUNUS EMRE AND BOBORAKHIM MASHRAB

Abstract

A number of scientific researches have been carried out in Turkey about the life and work of the famous poet of Turkish folk literature Yunus Emre. The poet's work is being studied with great interest not only in Turkey but also by researchers all over the world. In particular, the poet's work has been partially studied in Uzbekistan. With this in mind, in the article our aim is to compare the work of Yunus Emre with the poetry of the talented poet of Uzbek classical literature Boborakhim Mashrab. Boborakhim Mashrab is a poet who has a special place in the history of Uzbek classical literature. He is a mystical poet who fell in love with the God and sang divine love from the heart. In his poems, the ideas of human destiny, goodness, beauty, love, striving for moral heights, pure love are put forward. In this regard, a comparative study of the works of Yunus Emre and Boborakhim Mashrab, an analysis of the folk poems of both poets is important.

Boborakhim Mashrab was born in Namangan in 1640, exactly 400 years after the birth of Yunus Emre. According to some sources, Mashrab visited many countries; in particular, he also visited Turkey and were acquainted with the culture, art and literature of the Turkish people. The article compares the poems of Boborakhim Mashrab in the collection of poems "Mehribonim qaydasan" published in 1990 with the poems of Yunus Emre. The similarities of the two poets' works, their common ideas are compared with each other.

Keywords: *Yunus Emre, Boborakhim Mashrab, divine love, comparative analysis, mystic poet*

Giriş

Türk âşık edebiyatının ünlü şairi Yunus Emre'nin hayatı ve edebi kişiliği hakkında Türkiye'de birçok bilimsel araştırma yapılmıştır. Şairin eserleri sadece Türkiye'de değil dünyanın her yerinde araştırmacılar ve uzmanlar tarafından büyük bir ilgiyle inceleniyor. Şair icadının genel özellikleri, eserlerinin içeriği tüm edebi eleştirmenleri cezbeder. Çünkü Yunus Emre şiirlerinin dili yalın, kelime ve dizeler sıradan insanlar için anlaşılır ve öğretime yakınlığı ile ayırt edilir. Onun eserleri hakkında Dr. Prof. A. Azmi Bilgin şöyle der: Yunus Emre, sözün önemini en iyi bilen sufi şairlerimizden birisi olduğu için güzel ve etkili söylemenin yöntemlerine başvurur. Türkçenin inceliklerinden ve sanat gücünden yararlanır. Ancak bu yeteneğini insanlığın iyiliği, mutluluğu ve barışı için kullanır. Sözün etkili, anlaşılır ve güzel olmasını da yeterli görmez, aynı zamanda doğru olmasını da ister.¹

Özbekistan'da da şairin eserleri kısmen öğrenilmiştir. Özellikle, Özbekistan'da Yunus Emre'nin kimi şiirleri Hurşit Davran, Azim Suyun, Tahir Kahhar gibi şairler tarafından tercüme edilmiştir.

Bu doğrultuda bu makalenin amacı Yunus Emre'nin şiirlerini Özbek klasik edebiyatının tanınmış şairi olan Babarehim Meşrep'in şiirleri ile karşılaştırmalı olarak değerlendirmektir. Babarehim Meşrep Özbek klasik edebiyatı tarihinde kendine özgü bir şairdir. O Hakka âşıktır ve Allah'a olan sevgisini kalp ateşiyle söyleyen mutasavvıf bir şairdir. Onun şiirlerinde insan kaderi, iyilik, güzellik, aşk, sevgi, ahlaken yükselmek (ahlâkî yücelik), ari muhabbet fikirleri görülmektedir. Bu bakışla Yunus Emre ve Babarehim Meşrep şiirlerini karşılaştırma yöntemiyle araştırmak, iki şairin de halka yönelik şiirlerini incelemek önemli sayılır. Babarehim Meşrep, Yunus Emre'nin doğumundan tam 400 sene sonra yani 1640 yılında Nemengen'de doğmuştur. O küçükken okuma yazmaya çok merak salmış, merakını gidermek için Nemengen'in ünlü mutasavvıfı olan Mulla Bazar Ahund'un müridi olmuş. O yıllardan itibaren Meşrep'in edebi kişiliği başlar. Umam, Mehdi, çoğunlukla Meşrep mahlasları ile Özbekçe ve Farsça şiirler yazar. Sonra Mulla Bazar Ahund'un önerisiyle o dönemin güçlü din erbabı Hidayetullah Ofok Hoca'ya mürit olur. Meşrep çocukken kalenderena, mecnunane görünüşe girdi. Onun sıradışı sözleri, hareketleri, yolda yürürken okuyan şiirleri ebeveyni ve çevresindeki insanları şaşırtmıştı. Onun her dizesinde ateşin aşığın duyguları yüksek felsefi düşüncesiyle iç içedir. Şairin şiirlerinin lirik kahraman simgesi, bize karmaşık görünen Meşrep'in hayatını açıkça yansıtır.

Kimi kaynaklarda Meşrep'in birçok ülkede bulunduğu vurgulanır. Bilhassa o Türkiye'ye de gitmiş, Türk halkının medeniyeti, sanatı ve edebiyatı ile tanışmıştır. Türk edebiyatının önder mutasavvıf şairlerinin icadını izlemiş, onlarla buluşmuş olması da doğaldır. Bu bakımdan şairin şiirlerini Yunus Emre'nin şiirleriyle karşılaştırarak incelemek uygun diye düşünüyoruz. Her iki şairin şiirlerinin dili halk diline yakın, yalın ve sadedir. Onlar güzel ve yanık şiirleriyle halk içinde yaşadılar. Her iki şairin şiirleri, dünyanın eşsiz bir felsefi ve sanatsal anlayışının parlak bir örneğidir. Onların şiirlerinde aşkın yorumunu yalnızca dünyevi ve yaşamsal romantik deneyimlerle sınırlamak veya anlamak, şairlerin eserlerini tek taraflı olarak anlamaya götürür. Şiirlerinde mecazi aşk imgesi ilahi aşkla uyum içinde yorumlanır. İki şairin de aşk yolculuğunda meczup, derviş durumuna geldiği icadında görülür. Meczup, derviş – bu yalancı dünyadan elini çekmiş, onu terk etmiş kişiye denir. Özellikle Meşrep'in meczubane bir şair olduğunu Özbek bilim insanları aşağıdaki gibi yorumlar: “Halk içinde meczup gibi gezinip, ezeli takdire reddi bedel olarak doğan Babarahim Mullaveli oğlu Meşrep gazelleri geçen yüzyıllar boyunca nesiller içinde gönülden gönle göç ederek geliyor. Ünlü şairin sözleri Doğu'da henüz benzersiz, henüz gece gündüz dünyaya gönül veren “kendi hırsı ile dolaşan” kimselerin ise can düşmanı, agâh eden bir ses.”²

Meczup durumuna gelen şairler kendi duygularını lirik şiir aracıyla şöyle ifade ederler:

Derviş olan kişilerin miskinliktir sermayesi

*Miskinlikten özge bize mal ü mülk ü şar gerekmez.*³

* * *

¹ Bilgin A.A. Yunus Emre'nin Şiirlerinde Betimlemeler / Türk Tasavvuf Edebiyatı Makaleleri. (2016) Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara. –S.262.

² Kamilov N., Salamov Ğ. Шоири анализ / Meşrep B. Mihribanım Nerdesin. Hazırlayan: Yusupov C. (1990). Gafur Gulam adındaki Edebiyat ve Sanat Yayınevi, Taşkent. –S.9.

³ Yunus Emre Divanı. Hazırlayan: Selim Yağmur. (2013) Dergâh Yayınları, İstanbul. –S.147.

*Ey bana derviş diyen nem ola derviş benim
Dervişlik yaylasında hareketim kış benim.
Derviş adın edindim, derviş donun donandım
Yola baktım utandım hep işim yanlış benim⁴*

* * *

*Derviş Yunus gel imdi, ummanlara dal imdi
Ummana dalmayınca sen derviş olamazsın.⁵*

* * *

*Bu dervişlik yoluna aşk ile gelen gelsin
Ya dervişlik neyliğin bir zerre duyan gelsin.⁶*

* * *

*Муродинга етай десанг, қаландар бўл, қаландар бўл,
Ситам аҳлин ютаи десанг, қаландар бўл, қаландар бўл.⁷
(Атасина улашмак истесен мецзур ол,
Ситем халқин утмак истесен мецзур ол.)*

* * *

*Қаландарваши бўлуб доим эшикларда фижон айлаб,
Халойиққа бу оламда баче афсона Маширабман.⁸
(Мецзубане олур her dem қариларда ағлайур,
Halkka bu âlemde bre efsane Meşreb'im)*

* * *

*Мани девона Маширабни сўрар бўлсанг: куйиб ўтгон,
Не ерда аҳлини топдим, кўзум ёшин сениб ўттум⁹
(Beni, divane Meşrep'i, sorsan yanıp biten,
Nerede ahali buldum, göz yaşımı yağdırıp geçtim.)*

Şiir dizilerinde görünür ki, her iki şairin icadında meczupluk, dervişliğin yolu ve düşünceleri altı çizile-
rek vurgulanmıştır. Dervişin amacı Hakk'ın vuslatına kavuşmak, hakikatin özüne ermektir. Böyle yüce
bir amaca ermek için meczup olan kişi dünyanın tüm zenginliğinden ve nefsinden vaz geç melidir. Bu
tür insanlar Hakk'ı deli gibi aramış, onlar dünyanın her şeyinden hatta evlenme lezzetinden kendilerini
ayırılmışlardır. Meczup olan kişiler hem manen, hem de cismen arı olmak için çaba göstermişler, diyar
diyar gezip marifet yoluna girmişler. Onlar maddi âlemden yüz çevirip insanlar arasında yaşadığımız
dünyanın geçiciliğinden, toplumda adalet olmadığından söz edip, hakikat yolunu, din ve imanı, nebiler

⁴ Yunus Emre Divanı. Hazırlayan: Selim Yağmur. (2013) Dergâh Yayınları, İstanbul. –S.265.

⁵ Yunus Emre Divanı. Hazırlayan: Selim Yağmur. (2013) Dergâh Yayınları, İstanbul. –S.289.

⁶ Yunus Emre Divanı. Hazırlayan: Selim Yağmur. (2013) Dergâh Yayınları, İstanbul. –S.305.

⁷ Meşrep Divanı. Hazırlayanlar: Vahap Rahmanov, Kamilcan İsrailov. (1980) Gafur Gulam adındaki Edebiyat ve Sanat Yayınevi, Taşkent. –S.74.

⁸ Meşrep Divanı. Hazırlayanlar: Vahap Rahmanov, Kamilcan İsrailov. (1980) Gafur Gulam adındaki Edebiyat ve Sanat Yayınevi, Taşkent. –S.127.

⁹ Meşrep Divanı. Hazırlayanlar: Vahap Rahmanov, Kamilcan İsrailov. (1980) Gafur Gulam adındaki Edebiyat ve Sanat Yayınevi, Taşkent. –S.112.

ve velileri yorumlap, ilahi aşkı söyleyip, şiir ve nesirler yazdılar. Derviş ve meczuplar kendilerine işkence edilmesinden şikâyetçi olmamışlar, şehir şehir gezip marifet ve irfan bulmaya çalışmışlar. Yunus Emre ve Meşrep hayatı ve edebi kişiliğine bakarsak de böyle bir durum ile karşılaşırız ve hatta araştırmacılar Yunus Emre'nin türbesinin çeşitli yerlerde olabileceğini dile getirmişler. “Yunus Emre, kaynakların çoğuna göre M. 1320/H. 720'de doğduğu yer olan Sarıköy'de vefat etmiştir. Fakat bütün bir Anadolu'da sevilip benimseniyor olması ona pek çok yerde mezar / makam ihdas edilmesine sebep olmuştur. Bu mezar / makamlara doğudan batıya, kuzeyden güneye hemen her bölgede rastlanmaktadır.¹⁰

Babarehim Meşrep ve Yunus Emre, dünyaya gönül vermenin, altın ve gümüşü elde etme hırsının kalp gözünü kapatacağını lirik kahraman dilinden söylerler. Düşüncelerimizi ispat etmek için aşağıda yer alan dizilerden örnekler getirmeyi uygun bulduk:

Дунёга кўнгул берса киши бўлгуси расво,

*Бу фоний жаҳон мулкига шатта уруб ўттум.*¹¹

(Dünyaya gönül bağlar ise kişi olur perişan,

Bu geçici cihan mülküne tokat vurup geçtim.)

* * *

Гофил кишилар кечаю кундуз тилагай мол,

*Дунё дедиму охиратимни сота кеттим.*¹²

(Gafıl kişi tün'ü gün diler servet,

Dünya diye ahireti satıp geçtim.)

* * *

Bu dünyaya gönül veren son ucu pişman olısar,

*Dünya benim dedikleri hep ona düşman olısar.*¹³

* * *

Zinhar vermegil gönül dünya payına bir gün

*Dünyaya gönül veren düşe tayına bir gün*¹⁴

İnsanın nefesine karşı savaşa girmesi, onu yenmek için çaba göstermesi tasavvufta bu yola girenler için genel kurallardandır. Nefis, hırs her zaman manen yüceliğe taciz eder. Zira nefsin özel bir ahlakı vardır. Kuralsızlığı, amaçsızlığı, yalanı, hainliği, zulmü, bencilliği, bilgisizliği, disiplinsizliği ister. Nefs eğilimiyle bu haller, tamamen tersine dönüşür.¹⁵ Babarehim Meşrep de, Yunus Emre de, kendi şiirlerinde nefsin ve hırsın isteklerinden arınmağa, onlardan sakınmağa tekrar tekrar davet ederler. Nefsin insanın suç işlemesinde büyük bir payı vardır. Bu yüzden de mutasavvıf şairler kendi eserlerinde nefis ve onu eğitmek hakkında ayrıntılı bilgi vermeye çalışmışlar. Tasavvufta nefse karşı mücadele genel özelliktir. Hırsından geçebilen insan gönlünün temiz olma durumuna erebilecek. Bu konuda edebiyatşinas İ.Hakkulov şöyle der: Tasavvufta ilgili kitaplarda gösterildiği gibi şehvetle mücadele, nefis'ül emmareyi yenmek ile başlar. Çünkü o kişiyi zorbalık, ikiyüzlülük, kibirlilik, işreperestlilik, adavet, cahillığe sevk

¹⁰ Özçelik M. Yunus Emre. (2015) Matsis Matbaa, İstanbul. –S.60.

¹¹ Meşrep Divanı. Hazırlayanlar: Vahap Rahmanov, Kamilcan İsrailov. (1980) Gafur Gulam adındaki Edebiyat ve Sanat Yaymevi, Taşkent. –S.111.

¹² Meşrep Divanı. Hazırlayanlar: Vahap Rahmanov, Kamilcan İsrailov. (1980) Gafur Gulam adındaki Edebiyat ve Sanat Yaymevi, Taşkent. –S.113.

¹³ Yunus Emre Divanı. Hazırlayan: Selim Yağmur. (2013) Dergâh Yayınları, İstanbul. –S.110.

¹⁴ Yunus Emre Divanı. Hazırlayan: Selim Yağmur. (2013) Dergâh Yayınları, İstanbul. –S.273.

¹⁵ Özçelik M. Yunus Emre. (2015) Matsis Matbaa, İstanbul. –S.70.

eden nefsanî güçtür. Nefs'ül emmare ile mücadele gönül yeni bir makama yüceltir.¹⁶ Her iki şairin şiirlerinin lirik kahramanı da okuyucuyu gönül temizliğine davet eder ve her bir insanın kalbinde Allah'a sevgi duygusunun alevlenmesi gerektiğini ayrıca vurgular. Şiirlerinde tasavvuf gayelerini söyleyen şairler tasavvufun aslında ne olduğunu da açıklar. "Tasavvuf, kalbin hastalıklarını iyileştirmeyi amaçlayarak, kişinin bütün vücudunun ve hayatının sağlıklı olmasını gerçekleştirmek ister. Bunun için mecazi olarak kalbi "beytullah" ile anlatır. Burada yerleşen tek sevginin Allah sevgisi olmasını ister. Böylece kişinin söz ve eylemleri bu sevgiye uygun tarzda gerçekleşecektir."¹⁷ Meşrep'in "Sığmayacağım" gazelinde "beytullah" istiaresi de şu mecazi anlama sahiptir:

Агарчанд зиёрат қилмадим мен Каъбаи зоҳир,

*Тарикат ҳожисидурманки, Байтуллоға сиғмамдур.*¹⁸

(Şayet ziyaret etmedim Kabe'yi zahir,

Tarikat hacesiyim o yüzden beytullaha sığmayacam.)

Meşrep'in hayatı hakkında verilen kaynaklara göre O Mekke şehrini ziyaret etmemiş. Hac kurallarını zahiren (görünürde) yerine getirmemiş. Tasavvuf ilminde bu mevzuya geniş bakışla etraflıca bakılır. Bunda zahiri Hac kılmaktan batini Hac kılmak büyüktür. "Tarikat hacesi" Kabe'yi – Allah'ın evini gönülünde inşa edecek. O Kabe'ye gidemedi, "sığmayacağı" mümkün, ama Beytullah'ı kendi kalbinde mücessem edebildi, Allah'a olan sevgisini gönülünde yansıtabildi. Beyt anlamından da bunu okuyabiliriz. Bununla birlikte, şair gönül kırmayı, kalbe azar vermeyi Kabe'yi viran etmek ile aynı tutar:

Тавофи олами дил қил жаҳонда ҳар башардин сен,

*Агар бир дилни оғритсанг, юзар Каъба бузулмазму?*¹⁹

(Ziyaret'i âlemi gönül et cihanda her işten sen,

Eğer bir gönül azar çekse, yüz kez Kabe yıkılmaz mı?)

Yunus Emre ve Babarehim Meşrep şiirlerinde aşk ve aşık metaforları çok dile getirilir. Doğu şiirinde aşk, sevgiyi dizelere yazmak genel konulardan biri olarak geleneğe dönüşmüştür. Özellikle Meşrep'in çoğu tasavvufi gazellerinde ilahi aşkı zirvesini belirleyici sufiyane duygular, sıra dışı yanık hisler ve hâller tasvir edilmiş.²⁰ Onun "Dağlar" redifli gazeli yukarıda söz ettiğimiz düşüncemize örnek olabilir. İşbu gazel Özbekistanlı herkes tarafından ezbere bilinen bir gazeldir. Yunus Emre'nin de bu türdeki bir kaç ünlü şiirini biliriz. Onlardan birini örnek olarak getirsek:

Ben yürürüm yana yana aşk boyadı beni kana

*Ne akilem ne divane gel gör beni aşk neyledi.*²¹

Her iki şairin şiirlerinde de aşık şairlerin duyguları yüce felsefi düşünceleri ile karmaşık yazılmıştır. Aşıklığın koşulları, riyazetleri, vuslat ve ayrılık ağırlıklarının zorluğu aşığın davranışı, manevi görünüşü Yunus Emre ve Babarehim Meşrep şiirlerinde etkili tarzda çizilmiştir.

Sonuç

Her iki şair de icadını kendi halkının canlı, konuşma dilinde yazarak halk kalbine yerleşebildiler. Onların icadı tasavvuf gayelerine yorulmuş olmasına rağmen şairlerin bakış açısı ve tasavvufi felsefesinin genel mahiyetinin özgün yönlerini yansıtmaya cephesiyle incelememiz ve örnek almamız gereken eserlerdendir. Şiirlerinde tasavvuf gayelerini öneren şairlerin icadı hala araştırmacılar tarafından merakla incelenmekte, gazelleri şarkı, türkü olarak söylenmekte, eserleri genç nesillerin manevi yükselmesine katkıda

¹⁶ Hakkul İ. Tasavvuf ve Şiir. (1991) Edebiyat ve Sanat Yayınevi, Taşkent. –S.39.

¹⁷ Özçelik M. Yunus Emre. (2015) Matsis Matbaa, İstanbul. –S.69.

¹⁸ Meşrep B. Mihribanım Nerdessin. Hazırlayan: Yusupov C. (1990). Gafur Gulam adındaki Edebiyat ve Sanat Yayınevi, Taşkent. –S.189.

¹⁹ Meşrep B. Mihribanım Nerdessin. Hazırlayan: Yusupov C. (1990). Gafur Gulam adındaki Edebiyat ve Sanat Yayınevi, Taşkent. –S.215.

²⁰ Hakkul İ. Tasavvuf ve Şiir. (1991) Edebiyat ve Sanat Yayınevi, Taşkent. –S.176.

²¹ Yunus Emre Divanı. Hazırlayan: Selim Yağmur. (2013) Dergâh Yayınları, İstanbul. –S.383.

bulunmakta. Bizden önceki araştırmalarda Yunus Emre ve Ahmet Yesevi icadı da karşılaştırarak incelenmiştir. Aslında Yunus Emre dizelerinde hem mânâ hem de Şekil yönünden Hazret Yesevi icadına uygun dizelerle karşılaşacağız.²² Bu bakımdan, iki Şairin çok yönlü icat sahibi olduğunu ayrıca vurgulamamız gerekir.

Sonuç olarak, her iki Şairin tüm eserleri Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesine tercüme edilip, Yunus Emre icadı Özbekistan'da, Babarehim Meşrep icadının ise Türkiye'de derin bir Şekilde incelenmesi, ileride büyük araştırmalar yapılması gerektiğine inanmaktayız.

KAYNAKÇA

- Alimbekov A. Aşk Tutkunu Olan Can. (1996) Özbekistan yayınları., Taşkent.
- Bilgin A.A. Türk Tasavvuf Edebiyatı Makaleleri. (2016) Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.
- Meşrep B. Mihribanım Nerdesin. Hazırlayan: Yusupov C. (1990). Gafur Gulam adındaki Edebiyat ve Sanat Yayınevi, Taşkent.
- Meşrep Divanı. Hazırlayanlar: Vahap Rahmanov, Kamilcan İsrailov. (1980) Gafur Gulam adındaki Edebiyat ve Sanat Yayınevi, Taşkent.
- Yunus Emre Divanı. Hazırlayan: Selim Yağmur. (2013) Dergah Yayınları, İstanbul.
- Özçelik M. Yunus Emre. (2015) Matsis Matbaa, İstanbul.
- Hakkul İ. Tasavvuf ve Şiir. (1991) Edebiyat ve Sanat Yayınevi, Taşkent.

---

²² Alimbekov A. Aşk Tutkunu Olan Can. (1996) Özbekistan yayınları., Taşkent. –S.11.

ANADOLU İRFAN OKULU VE YUNUS EMRE

Doç. Dr. Ramazan Ata¹

Özet

Yunus Emre'nin doğduğu yılların hemen öncesinde Türkistan, Harzem ve Horasan'da yaşanan yoğun Moğol istilası bölgeden ayrılan birçok âlim, sanatkâr ve yetişmiş insanın Anadolu Selçuklu topraklarına göçetmesine neden olmuştur. Aynı durum bu dönemde Endülüs bölgesinde de yaşanmış ve buradan da pekçok önemli kişilik Anadolu'ya gelmiştir. Yaklaşık aynı dönemde doğuda ve batıda yaşananları bilmek; Anadolu'da yaşanan gelişmeleri, Anadolu İrfan Okulu'nu ve bunun en önemli temsilcilerinden biri olan Yunus Emre'yi anlamak için hayati önemdedir. Endülüs, Irak ve Türkistan'ın tam ortasında bulunan Anadolu bütün bu tasavvuf okullarının özelliklerini birleştiren bir tasavvufi anlayış oluşturmuştur. Bundan dolayı istilaya uğrayan bölgelerde medeni seviye büyük oranda gerilerken Anadolu'da yükselmiştir. Anadolu'ya bu dönemde Moğollar tarafından işgal edilen bölgelerden yoğun göçler yaşanmasına rağmen gelenler burada da baskıdan ve zulümden kurtulamamışlardır. Değişik bölgelerden gelenler için Anadolu'daki dergâhlar önemli bir sığınma ve ilk uyum sağlama noktası olmuşlardır. Aynı zamanda bu dergâhlar birer sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfı vazifesi de görmüşlerdir. Bu dergâhlardan birisi de Horasan'dan daha önce gelen Hacı Bektaş-ı Veli tarafından Sulucakarahöyük'de kurulan dergâhtı. 1260'lı yıllarda yirmili yaşlarda olan ve Sivrihisar'da yaşayan Yunus Emre ailesinin gıda ihtiyacını temin için öküzüne yaşadığı bölgeden topladığı alıçları yükleyerek buğdayla değiştirmek üzere buraya gitmiştir. Bu bilgilerden Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı'nın; Yunus Emre'nin yaşadığı çevrede bilinen, Sivrihisar'dan alıçların çürümeden götürülebileceği ve bir heybe buğdayla değiştirmeye degecek mesafede olduğu anlaşılmaktadır. Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhına giden ve oradaki hamlığından dolayı Taptuk Emre Dergâhına sevk edilen Yunus Emre burada Anadolu İrfan Okulu'nun bu dönemdeki en önemli merkezi ve kişilikleri ile tanışmıştır. Mevlâna, Sadreddin Konevî, Hacı Bektaş-ı Veli, Taptuk Emre, Ahi Evran, Şeyh Edebalı ve vefat ettiği yıl doğduğu Muhyiddin Arabî ile diğer çağdaşları onun kimliğinin oluşumunda çok etkili olmuşlardır. Anadolu İrfan Okulu'nu oluşturan bu nesil yaklaşık altı asır sürecek olan Osmanlı'nın da temellerini atmıştır. Anadolu İrfan Okulu'nun temel manifestosu, "Kendini bilen rabbini bilir" hadisinin Yunus Emre yorumu olan şu dizelerdir: "İlim ilim bilmektir, ilim kendin bilmektir, Sen kendini bilmezsin, ya nice okumaktır."

1250-1350 yılları arası Anadolu'yu İslamlaştıran öncü neslin yaşadığı dönem olmuştur. Bu dönemde Anadolu İrfan Okulunu oluşturan dört önemli kişilik birbirinin çağdaşı olarak İç Anadolu coğrafyasında yaşamış ve bu okulu değişik boyutları ile ilmek ilmek dokumuştur. Kronolojik olarak baktığımız zaman bu okulun; meslekî eğitim boyutunu, Ahi Evran; örgün ve manevî eğitim boyutunu, Hacı Bektaş-ı Velî; sanatsal ve seçkinlerin eğitimi boyutunu Mevlâna, halk eğitimi boyutunu ise Yunus Emre'nin temsil ettiğini görüyoruz. Görüşleri çağları aşan bu abidevî kişilikler yıkılan Selçuklunun küllerinden yaklaşık beş asır dünyaya yön verecek olan Osmanlı'nın doğuşunun altyapısını oluşturmuşlardır. Yunus Emre, Anadolu'nun Türkleşip İslamlaşmasında çok önemli rol oynamıştır. Söylediği şiirlerinde doğu ve batının Anadolu potasında eritilerek üçlü sentez oluşturulduğu açıkça görülür. Ahmed Yesevî, Mevlâna, Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Hacı Bektaş-ı Veli ve Tapduk Emre onun gelişimini en fazla etkileyen figürler olmasına rağmen bu potada eritilen daha birçok değer vardır. Türkçe'nin pek rağbet görmediği bir dönemde sade, anlaşılır bir dille Türkçe şiirler söyleyerek halk arasında dolaşması önemli sonuçlar doğurdu. Sonraki dönemlerde kullandığı dil kendisi gibi pekçok derviş ve şairi etkiledi. Hiç şüphesiz Anadolu coğrafyasında en çok taklid edilen şair ve mutasavvıf oldu. Şiirleri dilden dile gönülden gönüle Anadolu ve Balkanların her tarafına yayılarak tabiri caizse din dili haline geldi. İlahileri dinî ve tasavvufî edebiyatımızın vazgeçilmezi haline gelen mevlid törenlerinin ayrılmaz parçası olarak dünyanın dört bir tarafına yayıldı.

Anahtar Kelimeler: Anadolu irfan okulu, Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Velî, Mevlâna

¹ Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, ramazanata@aksaray.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8925-0289

ANATOLIAN WISDOM SCHOOL AND YUNUS EMRE

Abstract

The intense Mongolian invasion in Turkistan, Harzem and Khorasan just before Yunus Emre was born caused many scholars, craftsmen and educated people who left the region to migrate to the Anatolian Seljuk lands. The same situation was experienced in the Andalusia region during this period, and many important people came to Anatolia from here. To know what happened in the east and west about the same period; It is vital importance to understand the developments in Anatolia, the Anatolian Wisdom School and its most important representative, Yunus Emre. Anatolia, which is located in the middle of Andalusia, Iraq and Turkistan, has created a mystical understanding that combines the characteristics of all these Sufi schools. Therefore, while the civilized level in the invaded regions decreased significantly, it increased in Anatolia. Despite the intense immigration to Anatolia from the regions occupied by the Mongols during this period, those who came to Anatolia could not get rid of the oppression and persecution here. For those coming from different regions, dwellings in Anatolia have been an important refuge and the first adaptation point. At the same time, these lodges have also served as social assistance and solidarity foundations. One of these lodges was the one established in Sulucakarahöyük by Hacı Bektaş-ı Veli, who came from Horasan before. In order to meet the food needs of the Yunus Emre family, who was in his twenties in the 1260s and lived in Sivrihisar, he loaded the hawthorn he collected from the region where he lived and went here to replace it with wheat. From this information, Hacı Bektaş-ı Veli Lodge; It is understood that the hawthorn from Sivrihisar, which is known in the environment where Yunus Emre lives, can be taken without rotting and that it is worth changing a saddlebag with wheat. Yunus Emre, who went to Hacı Bektaş-ı Veli Lodge and was sent to Taptuk Emre due to his immaturity there, met with the most important center and personalities of the Anatolian wisdom school in this period. Mevlana, Sadreddin Konevî, Hacı Bektaş-ı Veli, Taptuk Emre, Ahi Evran, Şeyh Edebali and Muhyiddin Arabî, in which he was born in the year he passed away, and other contemporaries were very influential in the formation of his identity. This generation that formed the Anatolian Wisdom School also laid the foundations of the Ottoman period, which will last about six centuries. The basic manifesto of the Anatolian Wisdom School consists of the following lines of Yunus Emre, which is the explanation of the hadith, "Who knows himself knows his Lord": "Knowledge is knowing science, knowledge is knowing yourself, You do not know yourself, what about reading. "

Between the years 1250-1350, the pioneer generation that Islamized Anatolia lived. During this period, four prominent personalities forming the Anatolian İrfan School lived in the Central Anatolia geography as the contemporaries of each other and weaved this school knot by knot with its different dimensions. When we look at this school chronologically we see that; vocational education dimension, Ahi Evran; the formal and spiritual education dimension, Hacı Bektaş-ı Veli; the education of artistic and the elite, Mevlana; the public education dimension, Yunus Emre represents. These monumental personalities, whose views exceed the ages, formed the basis of the birth of the Ottoman Empire, which would give direction to the world for about five centuries from the ashes of the demolished Seljuk people. Yunus Emre played a very important role in Turkification and Islamization of Anatolia. In his poems, it is clearly seen that the east and west were melted in the Anatolian pot and a triple synthesis was formed. Although Ahmed Yesevi, Mevlana, Muhyiddin Arabî, Hacı Bektaş-ı Veli and Tapduk Emre are the figures that most influenced his development, there are many other values melted into this crucible. In a period when Turkish was not in demand, his travelling around the public, singing Turkish poems in a plain and understandable language, had important consequences. The language he used in the following periods affected many dervishes and poets like himself. Undoubtedly, he was the most imitated poet and mystic in Anatolian geography. His poems spread from the heart to heart and all over Anatolia and the Balkans and the language of religion, so became to speak. His hymns spread all over the world as an integral part of the mawlid ceremonies, which have become indispensable for our religious and mystical literature.

Keywords: *Anatolian wisdom school, Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli, Mevlana*

Giriş

Büyük düşünür ve tarihçi İbni Haldûn (ö. 1406) medeniyetler üzerinde geniş fikirler yürütmüştür. Ona ve diğer mütefekkilere göre bir medeniyetin kurulabilmesi için idealist insanlar birlikteliği oluşmalıdır. İnsanın idealist olması başkasını kendisinden çok düşünmesini sağlayan bağlılık düşüncesi ile ilgilidir. İdealist insanları yetiştirmek ve bir hedef etrafında toplamak için değişik sebeplerin birlikte bulunması gerekir. İslam medeniyetini bu bakımdan değerlendirdiğimiz zaman Alak sûresinin ilk altı ayetinin bu amaca matuf olduğunu görürüz. Yüce yaratıcı son defa hitap ettiği insandan ilk olarak kendisini, yaratımını, yaratılışını ve öğrenme süreçlerini okumasını ve anlamasını istemektedir. Bu okuma; içselleştirme, özümseme ve benimseme süreçlerini içermektedir. Bu süreç bilinçli bir yaşam için son derece önemlidir. Biz bu sürece İslamî literatürde, “irfan” diyoruz.

Osmanlı Devleti, Anadolu Selçuklu Devletinin küllerinden doğmuştur. Anadolu Selçuklu Devletini yoğun bir baskı altına alan ve halkı kıpırdayamaz hâle getiren Moğol ve devşirme baskısına karşı halk ve dervişler gaza bölgelerine doğru çekilmiştir. Bizans sınır bölgelerinde yoğun mücadele içinde yoğrulan halk ve dervişler ölümle yaşam arasında burun buruna yaşamışlardır. Bundan dolayı dinin öğrenim düzeyinden ziyade yaşanma düzeyine önem vermişler ve bununla ilgili kurumları oluşturmuşlardır. Böylece Anadolu’da yoğun şekilde tekke, zaviye ve ribat benzeri kuruluşlar ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda, “Anadolu İrfan Okulu” dediğimiz yaşama ve yaşatma anlayışı öne çıkmıştır. Hacı Bayram Veli’nin müridi Yazıcıoğlu Mehmed’e kendisine yazdığı kitabı sunması üzerine söylediği rivayet edilen, “*Evlad! Buna uğraşacağına bir gönüle girmeye çalışsaydın keşke*” sözü bu anlayışın bir yansıması olarak Anadolu’nun her tarafına yayılmıştır.

Yunus Emre, Anadolu irfan okulunun en önemli temsilcilerinden birisi belki de birincisidir. Anadolu’nun her karışına Türklüğün ve İslam’ın yayılmasında; anlaşılır, saf ve temiz bir Türkçe ile söylediği şiirlerinin büyük etkisi olmuştur. Bu şiirler sonraki dönemde gelişen bütün edebiyat türlerinin temelini teşkil etmiştir. Halk, divan ve tasavvuf edebiyatlarını onun şiirlerini anlamadan derinlemesine kavramak zordur. Anadolu halkını ve onun dinî anlayışının değişik boyutlarını anlamak ise onsuz hiç mümkün değildir. Yunus Emre başta dinî ve tasavvufî hayatımız olmak üzere Anadolu irfanının bütün alanlarını kuşatmıştır. Şimdi bu irfan okulunun temellerini kısaca inceleyeceğiz.

1. Anadolu İrfan Okulunu Oluşturan Sosyolojik Ortam

Anadolu’ya yerleşen Oğuz Türkleri, İran ve Irak’da Arap ve İranlılarla karşılaştıktan sonra burada yeni bir toplumla muhatap olmuşlardır. Yavaş yavaş Türkleşip İslamlaşan bölgede Türkler eski Bizans veya Ermeni sanat eserlerinin yanı sıra Hıristiyanlığın değerleriyle de karşılaşmışlardır. Göçebe Türkmenler bunlarla daha az yüzyüze gelirken, şehirlere yerleşenler ister istemez karşılıklı alışveriş ve etkileşim halinde bulunmuşlardır. Göçebelere nazaran daha gelişmiş olan şehirli Türkler, İslam medeniyetinin parlaklığını görüp bildikleri için bunların dinî değerlerinden pek etkilenmeyip daha ziyade sanat ve mimarisinden etkilenmişlerdir. Böylece ortaya çıkan Anadolu Türk-İslam medeniyeti; Türk örf, adet ve gelenekleri, İslam inancı, İran siyaset ve edebiyatı ve Anadolu sanat ve mimarisi temelli bir mahiyet taşımıştır diyebiliriz.¹

Ayrıca bu dönemde İran medeniyetinin Anadolu’daki etkisi bu göçlerle artmıştır. 1200’lü yıllardan sonra Anadolu Selçuklu tahtına oturan hükümdarların ünvanlarına bakıldığı zaman bu durum açıkça görülmektedir. Ayrıca Alâeddin Keykubad’ın Konya ve Sivas surlarına Şehname’den bazı sahneleri naksettirmesi bu etkinin temayüz etmiş sanatsal örnekleridir.² Bu dönemde Anadolu, Selçuklu mimarî eserleri ile boydan boya donatılmıştır. Yapılan camiler, medreseler, türbeler, kervansaraylar, hanlar, tekkeler, zaviyeler, hangahlar ve benzeri eserler değişik medeniyetlerden etkilenseler de Türk ruhunu yoğun biçimde yansıtmışlardır.³

Yunus Emre’nin doğduğu yıllar aynı zamanda tasavvufun yoğunlaşarak kurumsallaştığı döneme de denk gelmiştir. Gazzalî’den sonra Ehl-i sünnet akidesi ile uyumlu hâle gelen tasavvuf öğretisi bütün İslam topraklarında 12. ve 13. Asırlarda birçok tekke ve zaviye açmıştır. Bu tekkelerde yaşayan

¹ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara, 1976, s. 190-191.

² Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 192-193.

³ Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 194.

mutasavvıfların hayatı menkıbeler içerisinde bulanıklaşmış olsa da bunlar arasında dönemin birçok şair, sanatkar ve mütefekkirinin bulunduğu kesindir. Hatta bu mutasavvıfların bulunduğu bölgelerin güvenliği için de önemli roller üstlendikleri bilinmektedir. Tasavvuf önderlerinden Necmeddin Kübra bizzat müritleriyle beraber Moğol istilacılara karşı savaşarak şehit olmuştur. Yine buna yakın dönemde Selahaddin Eyyubî böyle bir tasavvufi sistemi Suriye ve Mısır'da teşkilatlandırmıştır.⁴

2. Yunus Emre'nin Sentezlediği Tasavvuf Geleneği

İslam dünyasının en batı ve doğu sınırlarında yer alan Endülüs ve Türkistan özellikle bilimsel çalışmalar yönünden İslam medeniyetinin en orijinal bölgelerini teşkil eder. 8. Asırda aynı anda Türkistan, Hindistan ve Endülüs'e giren Müslüman fatihler buralarda çok parlak medeniyetler meydana getirmişlerdir. 12. ve 13. Asırlar Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması için en kritik dönemler olmuştur. Bu üç bölgenin de müslümanlaşmasının ortak yönünü tasavvufi müslümanlık ve dervişler teşkil eder. Bu süreçte en önemli olaylardan birisi 1165 yılında İspanya'nın Murcia şehrinde doğan ve eğitimini Sevilla şehrinde alarak 1201-1202 yılında Hac yolculuğu için Endülüs'ten yola çıkan Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin (ö. 1240) uzun ve meşakkatli bir yolculuktan sonra Anadolu'ya gelerek tasavvufi anlayışını bütün bu bölgelere yaymasıdır.⁵

Yunus Emre'nin doğduğu dönemlerde Endülüs İslam medeniyeti de zirve dönemini yaşamaktaydı. Endülüs medeniyeti döneminin en parlak medeniyetiydi. Bu parlaklığı ile orantılı olarak etkileri de doğuda ve batıda büyük olmuştur. Bu bağlamda bir taraftan İspanya ve Avrupa, diğer taraftan Kuzey Afrika başta olmak üzere İslam coğrafyasının geri kalan kısımları bu medeniyetin tesirlerine maruz kalmıştır.⁶ Başta Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve Afifüddin Tilimsanî olmak üzere Endülüslü mutasavvıflardan bazıları Anadolu'ya geldiler ve Anadolu Türk İslam medeniyetinin gelişimine önemli katkılarda bulundular. Bundan dolayı Anadolu doğu ve batının bir ürünüdür demek yanlış olmaz. 12. Yüzyıl Anadolu tasavvuf anlayışında Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin görüşleri çok etkili olmuştur.⁷

Muhyiddin İbnü'l-Arabî, geliştirdiği Vahdet-i Vücut düşüncesi ile tasavvufu pasif boyuttan aktif boyuta taşımıştır. Kadim medeniyet alanları olan Irak ve Horasan'da insanları tembelleğe iten tasavvufun Anadolu'da insanları cihada yönlendirmesinin sırrını Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin bu aşısında aramak doğru olur. Büyük mutasavvıf âlim müslümanlara doğudan yönelen Moğol ve batıdan yönelen Haçlı tehdidini görerek bu konuda müslüman hükümdarları uyarmaya çalışmıştır.

Sühreverdî vasıtasıyla hayata geçirilen fütüvvet teşkilatı ile Abbasî halifesi Nâsır-Lidînillâh, bütün Müslüman yöneticileri ve mutasavvıfları kendi manevi otoritesi altında birleştirmek istemiştir. Hilafeti çöküş sürecinden kurtarmak için Müslüman hükümdarları ve eşrafi ortak bir mefkûre etrafında toplayarak iç ve dış düşmanlardan korumak için böyle bir yola girilmiştir. 1200'lü yılların hemen başında oluşturulan bu teşkilat Anadolu'nun tamamen işgalini engelleyen en önemli panzehir olmuştur. Bu noktada Anadolu'da fütüvvet örgütlenmesinin lideri olan Sadreddin Konevî'ye üvey babası Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin fütüvveti tasavvufi bir makam olarak niteleyerek verdiği desteği de gözden uzak tutmamak gerekir.⁸ Sünnî İslam dünyasına büyük zarar veren Haçlılar, Moğollar ve Şii'ler karşısında siyasî emellerle yapılan bu dinî girişim istenilen hedefleri kısmen karşılayabilmiştir.⁹

Dönemsel çalışmalarda dikkate alınmayan bir nokta batıdan doğuya yaşanan göçlerdir. Bu dönemde sadece doğudan batıya değil aynı zamanda batıdan doğuya doğru yoğun bir göç olduğu da dikkat çekmektedir. Eyyubî topraklarına bu dönemde Mağrip'ten başta mutasavvıflar olmak üzere değişik kesimden birçok insan gelmekteydi. Bu göç kutsal topraklara doğru daima yaşanmasına rağmen bu dönemde daha da artmıştı. Haçlılar tarafından Endülüs'de sürekli yayılan reconquista bu göçü sürekli artırmaktaydı. Kendisini Hatemülevliya olarak nitelemeye başladığı 1204 yılından itibaren Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin müritleri dışında halk ve yöneticiler üzerindeki faaliyetlerini de yoğunlaştırdığını

⁴Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 195.

⁵ Philip Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, Çev., Salih Tuğ, C. 2, İstanbul, 1980, s. 930.

⁶ Mehmet Özdemir, *Endülüs Müslümanları İlim ve Kültür Tarihi*, Ankara, 1997, s. 161.

⁷ Wilhelm Barthold, *İslam Medeniyeti Tarihi*, Yay. M. Fuad Köprülü, Ankara, 1973, s. 242; İbrahim Agâh Çubukçu, *Türk Düşünce Tarihinde Felsefe Hareketleri*, Ankara, 1991, s. 119.

⁸ Mehmet Şeker, *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvvetnâmelerin Yeri*, İstanbul, 2011, s. 114.

⁹ Claude Addas, *Kibrit-i Ahmer'in Peşinde*, Çev. Atilla Ataman, İstanbul, 2009, s. 236.

görmekteyiz. Bu faaliyetleri yoğunlaştırmasında Hatemülevliya görevinin yanı sıra İstanbul'u ele geçiren Haçlıların Suriye ve Anadolu'da faaliyetlerini artırmaları da etkili olmuştur. 1204 yılından Şam'a yerleştiği 1223 yılına kadar yaklaşık 20 yıl süreli olarak Suriye, Filistin, Anadolu, Mısır, Irak ve Hicaz gibi bölgeleri dolaşarak halkı Haçlı tehdidine karşı bilinçlendirmeye çalışmıştır.¹⁰

Yunus Emre'nin doğumunun hemen öncesinde Anadolu'nun tasavvufi alanda mayalanması gerçekleşmiştir. Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve onun Vahdet-i Vücut düşüncesi bu mayalanmanın en önemli parçalarından birisini teşkil etmiştir. Yunus Emre'nin birçok şiirinde bunun izleri görülmektedir. Muhyiddin İbnü'l-Arabî bir bölümünü Anadolu'da gerçekleştirdiği 1204-1223 yılları arasındaki yolculuklarında her kesimden halka dersler vermiştir. Bu talebeler arasında bazı bayanların bulunması da dönem itibarıyla ilginç bir örnektir. Türkler arasında bu anlayışın niçin bu kadar çok yayıldığını anlamak için onun bu yaklaşımı ile Yesevîlik anlayışını karşılaştırmak ilginç sonuçlar verecektir. Düzenli bir dinleyici topluluğuna ancak onun Şam'a yerleşmesinden sonra rastlamaktayız.¹¹

Bildiğimiz gibi tarikatların örgütlendiği ve muhtelif ekoller halinde geliştiği dönem Selçuklular dönemi olmuştur. Selçuklular gibi onun devamı olan Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar da tarikatlara gayet olumlu bakmışlardır. Karışık tasavvufi fikirlerinden dolayı bazı İslam ülkelerinde tekfir edilen ve dışlanan Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Anadolu Selçuklu hükümdarları ve devlet adamları tarafından gayet iyi şekilde karşılanmıştır. Başta Malatya, Erzincan ve Konya olmak üzere Anadolu'da uzun süre kalmış ve bazı eserlerini burada vermiştir. Talebesi ve üvey oğlu Sadreddin Konevî'nin şerhleri sayesinde eserleri Anadolu'da geniş kesimlere ulaşmış ve etkili olmuştur. Böylece değişik İslam memleketlerinde tekfire uğrayan büyük mutasavvıf aradığı hürriyeti Anadolu'da bulmuş ve burada uzun süre kalarak halkı irşad etmiştir. Daha sonraları buralarda Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin adı, "*Evlîyanın sonu, Hz. Peygamberin varisi*" olarak anılmıştır.¹²

Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin muasırı Anadolu Selçuklu sultanları ile doğrudan veya dolaylı yollardan iyi ilişkiler kurduğunu görmekteyiz. Anadolu Selçuklu sultanları ile tanışmasını sağlayan en önemli kişilik Mecdüddin İshak'tır. I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in şeyhi olan Mecdüddin İshak ile yakın dost olmasından dolayı uzaktan da olsa birbirlerine sempati duyduklarını tahmin edebiliriz. Anadolu Selçuklu hükümdarları I. İzzeddin Keykavus (ö. 1220) ve I. Alâeddin Keykubad (ö. 1237) ile iyi ilişkileri olmuştur. Bu süreli yolculuk döneminin nadir düzenli dinleyicilerinden birisi çok ilginçtir. Bu kişi Sadreddin Konevî'nin de babası olan Mecdüddin İshak'tır.

Mecdüddin İshak bin Yusuf er-Rumî ile Muhyiddin İbnü'l-Arabî arasındaki karşılaşma İran tasavvuf anlayışı üzerinde derin dönüşümlere neden olmuştur. İranlı Mecdüddin İshak ve Endülüslü Muhyiddin İbnü'l-Arabî arasında 1204 tarihinde Mekke'de başlayan tanışma ve dostluk çok ilginç sonuçlar doğurmuştur. Anadolu Selçuklu hükümdarı Rukneddin Süleymanşah (ö. 1204) tarafından Anadolu'dan sürülen Mecdüddin İshak, Muhyiddin İbnü'l-Arabî Mekke'ye geldiği zaman inzivaya çekilmiş olarak burada bulunuyordu. İki tanıştıktan sonra çok yakın dost oldular ve birbirlerine gönülden bağlandılar. İzzeddin Keykavus'un hükümdar olması ile Konya'ya dönen Mecdüddin İshak kendisi ile gelmesi için Muhyiddin İbnü'l-Arabî'yi de ikna etti. Önce Bağdat'a sonra da Musul'a gittiler. Yaklaşık iki yıllık yolculuktan sonra 1205 yılında Konya'ya ulaştılar.¹³

Mecdüddin İshak, Konya'da kaldı fakat Muhyiddin İbnü'l-Arabî bir süre sonra oradan ayrıldı ve tekrar yolculuklara başladı. Ama bu yolculukları sırasında yolu sıkça Anadolu şehirlerine düştü. En fazla uğradığı Anadolu şehirleri Konya, Malatya, Sivas ve Erzincan'dır. Bu sırada birkaç kez Aksaray'a uğradığına dair rivayetler de vardır. Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin yolunu bir şekilde Anadolu'ya düşürüp uzun süre burada kalmasının üç nedeni olsa gerektir. Bunlardan birincisi kendisi ile Gıyaseddin Keyhüsrev ve İzzeddin Keykavus arasında yakın ilişkilerin olmasıdır. İkincisi yüklendiği yeni ailevi sorumluluklarıdır.¹⁴ Üçüncü neden ise Anadolu Selçuklu Devleti'ne, Haçlılar karşısında biçtiği rol ve Anadolu'nun İslamlaşmasına verdiği önemdir. Bu devletin geleceğini tahmin ediyor ve Osmanlı Devleti'nin

¹⁰ Addas, *Kibrit-i Ahmer*, s. 280-282.

¹¹ Addas, *Kibrit-i Ahmer*, s. 284.

¹² Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 1971, s. 555, 654.

¹³ Addas, *Kibrit-i Ahmer*, s. 287-288.

¹⁴ Addas, *Kibrit-i Ahmer*, s. 288.

bu topraklarda doğacağını müjdeliyordu. Bunu Osmanlı Devleti ile ilgili yazdığı bir risalesinden anlıyoruz.¹⁵

Mecdüddin İshak, Anadolu Müslümanlığının oluşumunda en önemli kişiliklerden birisidir. Başta İbn Bibi olmak üzere muasırı kaynaklarda kendisinden geniş biçimde bahsedilmektedir. Bu kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla çok muttaki bir kimsedir ve çağının mürşitlerinden birisi olarak görülmektedir. Dönemin halifesi Nâsır-Lidînillâh, Anadolu Selçuklu hükümdarı İzzeddin Keykavus'a gönderdiği bir mektupta Mevdüddin İshak'ı "umdetü'l-ârifin" yani ariflerin temel direği olarak tavsif etmektedir. Ayrıca dönemin evtadından birisi olduğu belirtilmektedir. Veted kelimesinin çoğulu olan Evtad tasavvufta en yüksek mertebelerden birisidir.¹⁶

Mecdüddin İshak aynı zamanda döneminin en önemli Anadolu Selçuklu devlet adamlarından birisidir. I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve oğlu I. İzzeddin Keykavus'un çok yakınında bulunmuş ve onlara yol göstermiştir. Gıyaseddin Keyhüsrev tekrar tahta çıktığı zaman kendisine gayet içten bir mektup yazmış ve Konya'ya dönmesini istemiştir. Mevdüddin İshak bir süre sonra Konya'da kaldıktan sonra hükümdar onu oğlu İzzeddin Keykavus'a hoca olarak görevlendirmiş ve onunla beraber Malatya'ya göndermiştir. İzzeddin Keykavus, Anadolu Selçuklu tahtına oturunca Mevdüddin İshak'ı da yanında danışman olarak getirmiştir.¹⁷ İş bu kadarla kalmamış bir süre sonra halife tarafından oluşturulan fütüvvet teşkilatına girmek için yerine vekil olarak Bağdat'a yine onu göndermiştir. Mevdüddin İshak, Anadolu'da fütüvvet teşkilatını İzzeddin Keykavus adına istediği gibi oluşturmuştur. Anadolu'da fütüvvet teşkilatını bütün boyutları ile Mevdüddin İshak ve daha sonra oğlu Sadreddin Konevî teşkilatlandırmıştır.¹⁸

Bu dönemde Anadolu'nun önemli mutasavvıflarından birisi de Evhadüddin Kirmanî'dir. Muhyiddin İbnü'l-Arabî 1205 yılında Konya'da Evhadüddin Kirmanî (ö. 1238-40) ile tanıştı ve dost oldu. Yolculukları sırasında tekrar Mısır'a döndüğü zaman eğitim ve öğretim için üvey oğlu Sadreddin Konevî'yi yakın dostu Evhadüddin Kirmanî'ye emanet etmiştir. Bu olayın 1220'li yıllarda olması tarihi vakialara uygun düşmektedir. Bu sıralarda Sadreddin Konevî 10-15 yaşları arasındadır. Bu durum Evhadüddin Kirmanî'nin Menakibnâme'sinde şöyle geçmektedir: "*Sadreddin'e olan muhabbetimi biliyorsunuz. O benim için gerçek bir oğul gibidir. Hatta benim katımda gerçek oğlumdan daha sevgilidir. O benim çocuğum, müridim ve talebemdir... Onun zahirini ilim ve faziletlerle tezyin ettim. Onun batınından gelen, yani hakikat sırları ve seyr ü süluk hallerine bağlı olan da güzeldir ve istikamet sayesinde tamamlanmıştır. Allah bu tahkiki size havale etti. Bu şimdi sizin cevabınıza bağlıdır.*"¹⁹

Evhadüddin Kirmanî'yi 1200'lü yıllarda Anadolu'da görüyoruz. İlginç bir tevafuk olarak kendisinden bir süre sonra Kayı Türkleri de Kirman'ın Mahan bölgesinden Anadolu'ya gelmişlerdir. Anlayış olarak semaya çok düşkün olmasına rağmen bu konuda Muhyiddin İbnü'l-Arabî ile aralarında problem çıktığına dair bir rivayet kaynaklarda geçmemektedir. Sadece Mevlana'nın üstadı Şems-i Tebrizî tarafından bu yönüyle tenkit edilmiştir. Talebesi Sadreddin Konevî öldüğü zaman hocasının seccadesinin kabrinin üzerine serilmesini isteyerek ona olan büyük saygısını göstermiştir.²⁰

Sadreddin Konevî, Ekberî mirasın Şîî anlayışa intikalinde köprü rolü oynamıştır. Muhyiddin İbnü'l-Arabî'den miras aldığı Endülüs, Arap irfanı ve Evhadüddin Kirmanî'den miras aldığı İran irfanını yakın dostu Mevlana'nın irfanı ile birleştirip kendinde mezcederek Anadolu irfanının oluşmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Sadreddin Konevî bu durumu, "*ben iki annenin sütüyle büyüdüm*" diyerek kendisi de ifade etmiştir.²¹ Ayrıca Konevî'nin düşüncesinin oluşmasında Kübrevîlik ile bağlantısını sağlayan Necmeddin Razî ve Sadeddin Hameveyh ile ünlü Şîî filozof Nasireddin Tusî mektuplaşmalarının katkısını göz ardı etmemek gerekir. Ekberî irfanın Anadolu'da tanınması konusunda Sadreddin Konevî'nin rolü olmuştur. Burada kendisinin okuttuğu değişik bölgelerden birçok öğrenci ile yazdığı eserlerin etkisi

¹⁵ Hakan Yavuz, *www.hakikat.com*. 142. Sayı, 2004.

¹⁶ Evtad: Her bir asırda İdris, İlyas, Hızır ve İsa aleyhimüsselama naib olan yani min kibelillah âlemi muhafazaya tayin buyrulan zevata itlak olunur. (M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimler Sözlüğü*, I, İstanbul, 2004, s. 575)

¹⁷ İbn Bibi, *El-Evâmirü'l-Alâiyye fi'l-Umûri'l-Alâiyye*, Çev. Mürsel Öztürk, Ankara, 2014, s. 54, 121, 183, 186.

¹⁸ Addas, *Kibrit-i Ahmer*, s. 287; İbn Bibi, s. 91-93.

¹⁹ Evhadüddin Kirmanî, *Menakib-i Evhadüddin Kirmanî*, nşr., Furuzanfer, Tahran, 1969, s. 81.

²⁰ Addas, *Kibrit-i Ahmer*, s. 290-291.

²¹ *Menakib-i Kirmanî*, s. 87.

büyük olmuştur. Konevî'nin talebelerinden üçü bu manada önemlidir. Bunlardan birincisi Fususu'l-Hikem'den aldığı ilhamla Lemaat'ı yazan Fahreddin Irakî (ö. 1289), ikincisi Saieddin Ferganî (ö. 1300), sonuncusu ise bir Fusus şerhi kaleme alan Müeyyedüddin Cendî'dir (ö.1300).²²

Genel olarak değerlendirdiğimiz zaman Muhyiddin İbnü'l-Arabî ile Mecdüddin İshak'ın 1204 tarihinde Mekke'de tanışmaları ve Anadolu'ya gelmeleri Anadolu'nun dini düşüncesinin oluşmasında çok önemli bir aşama olmuştur. Bu dostluğun doğu tasavvufuna önemli etkileri olduğu gibi Anadolu Selçuklu Devleti siyaseti üzerinde kısa vadeli bazı tesirleri de olmuştur. Arabî'nin İzzeddin Keykavus'a yazdığı mektuplardan onu bir evladı gibi görerek nasihatlarında bulunduğunu görüyoruz. Arabî, Keykavus'a yazdığı mektupta kendisinin bir göçmen olmasından dolayı Endülüs'te Müslümanlara yapılan muamele ile Anadolu'da Hıristiyanlara yapılan muameleyi karşılaştırmakta ve onlara karşı daha sert davranılmasını talep etmektedir.²³ 1214-1215 yıllarında Muhyiddin İbnü'l-Arabî'yi tekrar Anadolu'da görüyoruz. 1215 tarihinde Sivas'ta iken İzzeddin Keykavus'un Haçlıları yeneceğine dair bir rüya görür. Bu rüyasını şöyle anlatır: "*Sultan Keykavus Antakya'yı muhasara ettiği sırada Ramazan ayında Sivas'taydım. Rüyamda Antakya kalesinin kenarının mancınıklarla çevrilmiş olduğunu, güller fırlatıldığını ve düşmanın reisinin öldürüldüğünü gördüm. Fırlatılan gülleleri Keykavus'un planının başarıya ulaşması ve istediklerinin gerçekleşmesi olarak tabir ettim ve şehrin fethedileceğini anladım. Allah'a hamd olsun, böyle oldu. Ramazan bayramında şehri fethetti. 1215 senesinde olmuştu ve rüyamla fetih arasında yirmi gün geçmişti. Keykavus'a fethinden bir müddet önce Malatya'dan bir mektup yazarak bu durumu haber vermiştim.*"²⁴

Muhyiddin İbnü'l-Arabî dönemin şartları gereği gayrimüslimler konusunda İzzeddin Keykavus'dan şeriatı tam olarak uygulamasını istemektedir. Arabî'nin özellikle Hıristiyanlara karşı gösterdiği bu tavır nefretten ziyade Endülüs'te karşılaştığı Haçlıların tutumu ve şeriatın bu konudaki hükümlerinin tavizsiz olarak uygulanmasını istemesinden kaynaklanmaktadır. Bu tavır Kudüs Haçlılar kontrolünde olduğu sürece oraya gitmeyi zillet olarak görmesinden de anlamaktayız. Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin bu satırları yazdığı dönemde Müslümanların, Haçlılar ve Moğollar karşısında zor durumlara düşmeye başladığını da gözden uzak tutmamalıyız.²⁵ Suriye ve Anadolu iklimlerinin kendisinde bazı olağanüstü durumlar peydah ettiğini Arabî bizzat kendisi söylemektedir. Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Anadolu'da dönemin birçok önemli şehrini ziyaret etmiştir. Bu şehirlerden en uzun süre kaldığı Malatya şehridir. Oğlu Muhammed Sadeddin burada doğmuş ve Endülüs'ten birlikte yola çıktıkları sıradaşı ve yakın dostu Habeşî burada vefat etmiştir. Bu dönemi Selçuklu siyasi hayatındaki etkisinin yanı sıra Anadolu dinî hayatının gelişimindeki rolüyle de değerlendirmek gerekir.²⁶

Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin Bağdat'ta bizzat Halife ve Sühreverdî ile temasa geçmek için özel bir teşebbüste bulunup bulunmadığını kesin olarak bilmiyoruz. Ama bu iki liderin Fütüvvet teşkilatını yaymak için onunla görüşmek istemeleri gayet mümkündür. Kaynaklardan aralarındaki ilişkilerin belki de bazı endişelerle yoğunlaşmadığını anlıyoruz. Bu durum Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin karmaşık imajı ile ilgili olabilir. Anadolu hükümdarları dinî yönden Abbasî Halifeleri ve Eyyubî yöneticilerine kıyasla daha hoşgörülü olmalarından dolayı onunla görüşmekte bir beis görmemişlerdir. Muhyiddin İbnü'l-Arabî bu dönemde aynı zamanda diğer dinî ve tasavvufî guruplarla da temasta bulunmuştur. Bu noktada bizzat Abdulkadir Geylanî tarafından yetiştirilmiş iki talebesi ile görüşmesi dikkat çeker.²⁷ Buradan bütün tasavvufî gurupları Moğol ve Haçlı tehdidine karşı ortak paydada birleştirmeye çalıştığı sonucuna da varabiliriz.

3. Yunus Emre İrfan Anlayışı ve Kaynakları

13-15. Asırlar arasında Anadolu yeni bir medeniyet hamlesi gerçekleştirebilecek her türlü imkâna sahipti. Tarihi olarak zaten Anadolu birçok medeniyete kaynaklık etmiş bir havza idi. Müslüman Türkler eski gelenekleri ve yeni inançları ile güçlü bir şekilde bu topraklara gelmişti. Muhyiddin İbnü'l-Arabî'de

²² Addas, *Kibrit-i Ahmer*, s. 292.

²³ Addas, *Kibrit-i Ahmer*, s. 295.

²⁴ Addas, *Kibrit-i Ahmer*, s. 302.

²⁵ Addas, *Kibrit-i Ahmer*, s. 296.

²⁶ Nejat Kaymaz, *Anadolu Selçuklularının İnhitatında İdare Mekanizmasının Rolü*, Ankara, 2011, s. 158.

²⁷ Addas, *Kibrit-i Ahmer*, s. 301-302.

görülebileceği gibi Endülüs ve Mağrip düşüncesine hâkim derviş ve gezginler de bu topraklarda dolaşıyordu. Ortada son derece verimli topraklar vardı ve topraklara ekilebilecek çok verimli tohumlar mevcuttu. Bu toprağın bu tohumlarla birleşmesi sonucunda ne olduğunu tarihin yaprakları arasında görüyoruz.

Bütün bunların sonucunda; hoşgörü kaynaklı Anadolu Türk-İslam Medeniyeti oluşmuş ve 10 asra yakın hükmettiği bütün insanları ve inançları tarihin en başarılı yönetimlerden birisi altında buluşturmuştur. Anadolu irfan okulu bu medeniyetin lokomotifini teşkil etmiş ve asırlar boyunca diğer topraklara bu özelliklerini aktarmıştır. Örneğin Yunus Emre'nin vefatından sonra şekil değiştirerek en önemli tehdit haline gelen Safevî Şiîliği yine bu irfan okulu mensupları olan Halvetîler tarafından Anadolu ve Balkanlarda büyük oranda bertaraf edilmiştir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Yunus Emre'nin içinde bulunduğu sosyal çevre bir tasavvuf okulu olmanın yanında fütüvvet teşkilatının Anadolu'ya yayılmasında da önemli roller oynamıştır. Mevdüddin İshak, Sadreddin Konevî, Ahi Evran, Hacı Bektaş Velî, Şeyh Edebali ve Yunus Emre'nin çağdaşları birer mutasavvıf oldukları gibi aynı zamanda birer zanaatkârdırlar. Bunlar birer gönül eri olmalarının yanında dokumacı, demirci, derici, silah ustası, saraç, marangoz ve benzeri işlerle uğraşan birer sanatkârdı. Bu dönemde sanatı olmayan ve başkasının kazancıyla geçinen kimseler dergâhlara kabul edilmezdi.²⁸

1237 yılında Alâeddin Keykubad'ın bir suikastla öldürülmesine Ahiler ve Türkmenler tepki göstererek yeni yönetime karşı harekete geçtiler. Bundan dolayı yönetim kendisi için tehlike teşkil eden bu kesimlere değişik yıldırma yöntemleri kullandı. Bu kesimlere karşı yoğun bir sindirme harekâtına girişen yeni yönetim; Ahi Evran'ı Denizli'ye, Şeyh Edebali'yı Kırıkkale civarına sürgün etmiştir. Hacı Bektaş ise bulunduğu yerde gözaltında tutulmuştur. Bu baskılar halkı yıldırılmamış ve sonunda 1240 yılında Baba İlyas ve Baba İshak liderliğinde Babailer isyanının çıkmasına neden olmuştur.²⁹

Moğolların tayin ettiği valilerin ağır zulümleri, Selçuklu idarecilerinin yılgınlığı ve aç gözlülüğü halkın sefaletini zirveye çıkarıp hayatı çekilmez hale getirmiştir. Bundan dolayı değişik yörelerde yönetime karşı yerel isyanlar da çıkmıştır. Bunlardan birisi bölgenin zengin iktâ sahiplerinden Kızıl Hamid isimli birisidir.³⁰ Kızıl Hamid 1277 yılında memlûk hükümdarı Zahir Baybars'a güvenerek Anadolu'da Moğollara ve onun kuklası Selçuklu yönetimine karşı ayaklanan liderlerden birisidir. Fuad Köprülü'ye göre Kızıl Hamid veya Ahmed, Yunus Emre'nin de mensup olduğu Kızıl Ahmedli Türkmenleri'ndendir. Kırşehir'de Osmanlı Devleti zamanında yazılmış bir cönkte bu durum ve Kızıl Ahmed'in Moğollarla savaştığı şöyle dile getirilmektedir:

“Yetemedim Kızılurmak kıyına, çıkamadım Melendiz'in dağına,

Ekecik'de yettim düşman koluna, vur kamayı kanım aksın yaremde.”³¹

Bu dönemde halk konulan ağır vergiler altında eziliyor ve bölgeyi terketmek zorunda kalıyordu. Şeyh Edebali, Kırıkkale yakınlarındaki Balışeyh'e sürgün edilmişti. Daha sonra buradaki sıkı takipten usanarak merkezî otoritenin daha zayıf olduğu batı uçlarına göç etmiştir. Yunus Emre'de aynı nedenlerle göç etmek istemiş ama izin verilmemiştir. Moğol işgali ve yerli yöneticilerin buna duyarsızlığı konusunda aynı düşünceleri paylaşan Ahi Evran, Şeyh Edebali, Hacı Bektaş ve Yunus Emre aşağı yukarı her konuda beraber hareket etmişlerdir. 1588 yılında Kırşehir'de yazılan Ahi Evran ile ilgili manzum bir Menakıbnâme'de bu durum şöyle ifade edilmektedir:

“Şol karındaşun Öyük'de kadı, Hacı Bekdeş idi kim erin adı;

Gidem didi ol eri salmadılar, her bir yanın yollarun bağladılar;

Hem Edebali İnacı'l-Gülşehri, ol hüma olmuşdu Evran'ın yâri;

²⁸ Baki Yaşa Altınok, “Yeni Vesikalara Göre Yunus Emre'nin Ahi Evran, Hacı Bektaş ve Şeyh Ede Balı ile İlişkisi”, Yunus Emre Kitabı, Editör, Orhan Kemal Tavukçu, Ankara, 2017, s. 229-230.

²⁹ Altınok, “Yeni Vesikalara Göre Yunus Emre'nin Ahi Evran, Hacı Bektaş ve Şeyh Ede Balı ile İlişkisi”, s. 232

³⁰ Kerimüddin Mahmud Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, Çev. Mürsel Öztürk, Ankara, 2000, s. 97.

³¹ Altınok, “Yeni Vesikalara Göre Yunus Emre'nin Ahi Evran, Hacı Bektaş ve Şeyh Ede Balı ile İlişkisi”, s. 232-233.

*Yunus bile anınla düşdi yola, nice ahiyi buluben şad ola.”*³²

Bu dönemde Yunus Emre de diğer Türkmen liderleri gibi hile ile yakalanarak bir süre göz hapsinde tutulmuş ve seyahat hakkı elinde alınmıştır. Moğol zulmü, Selçuklu yöneticilerinin adalet duygusunu kaybetmesi ve taht kavgaları sonucunda her taraftan kısıpaca alınan halk nasıl hareket edeceğini bilmez bir durumdadır. Yunus Emre de bu psikolojiyi taşımakta ve bunu şiirlerine yansıtmaktadır. Bir şiirinde çaresizliğini şöyle anlatmaktadır.

*“Şeriat göğe çekildi, zulm ile iller yıkıldı,
Yüzsuyu yere döküldü, kıyametten işaret var.
Ne kadı adalet eyler, ne kayguluşu şad eyler,
Ne ümmi itikad eyler, ne imam’da sahavet var.
Müslümanlar zamane yatlu oldu,
Helal yinmez haram kıymetli oldu.”*³³

Anadolu’da çaresizliğin ve bezginliğin zirveye çıktığı bu dönemde değişik bölgelerde önde gelen âlim ve kanaat önderleri kendilerine göre bir plan dâhilinde halkı teselli etmeye çalışıyorlardı. Mevlana, Konya’da daha ziyade okumuş kesimlere ve devlet adamlarına nasihat ediyor; Ahi Evran, Kırşehir’de esnafı örgütleyerek işlerini doğru yapmalarını tavsiye ediyor; Hacı Bektaş Velî, Sulucakarayük’de halkın birlik ve kardeşliğini sağlamlaştırmak amacıyla faaliyetlerde bulunuyor; Tapduk Emre ve Yunus Emre de aynı işi kendi yaşadıkları bölgelerde gerçekleştiriyorlardı.

Tapduk Emre’nin Kızılırmak’a yakın bir köyde oturarak kurduğu dergâhı vasıtasıyla çevrede faaliyetlerde bulunduğu dönemin birçok kaynağında belirtilmektedir.1605-1667 yılları arasında Hacıbektaş dergâhında postnişinlik yapan Hacı Zülfikar Çelebi tarafından yazılan ve Turabi Baba tarafından tekrar yazıya dökülen bir Menakıbnâme’de ifade edilmektedir. Bu durum eserde şöyle dile getirilmektedir:

*“Hacı Bekdeş Sultan’ın ünü her tarafta duyulmuştu. Emre Sultan eyitti. Erenler meclisinde nasip olup Bekdeş ismin görmedik. Bu söz üstüne, çırası bir daha kim hiç yanmadı. Hatasını anlayıp Hünkâr’ın huzuruna vardı. Hünkâr’ın eli ayasındaki yeşil beni görünce şimdiye değin nasip aldığı el olduğun anlayıp, hemen kim taptuk sultanım deyü niyaz eyledi. Kızılırmak yanında er Taptuk karyesinde tavattun eylemiştir.”*³⁴

13. asırda Anadolu’nun sosyolojik durumu tasavvufun bütün halk tabakalarına yayılmasını sağlayacak haldeydi. Halk yönetimsel olarak büyük sarsıntılar yaşadığı için dinin sakinleştirici havasını teneffüs etmek istiyordu. Moğol istilas ve onların aç gözlülüğü halkı perişan etmiş, Selçuklu sultan ve yöneticilerinin kifayetsizliği de bu durumu daha ağırlaştırmıştı. Merkezî otoritenin kaybolmasıyla ortaya çıkan yerel beylikler yeniden düzeni sağlamak için dinin gücünden faydalanmak amacıyla her taraf tekke ve zaviye türü binalar yaptırmışlardır.³⁵

O dönemde Karadeniz-Akdeniz ticaret yolu Kayseri, Kırşehir ve Aksaray üzerinden başkent Konya’ya oradan da Akdeniz limanlarına ulaşmaktaydı. Bu yol güzergâhında bulunan Kızılırmak üzerindeki Kesikköprü mevki önemli bir geçiş noktasıydı. Kesikköprü’nün hemen yanbaşında yapılan açık hava mes-cidi, kervansaray, hanlar, tekkeler vb. binalar buraya verilen önemi göstermektedir. Ayrıca Kesikköprü Ribatı gibi yapıların Anadolu Selçuklu Devleti döneminde kale, derbent yerine askerlerin toplanma merkezleri ve koruma amaçlı kullanıldıkları da bilinmektedir.³⁶

Yöredeki Ekecik ile Hasandağı arasında eşkıyanın kesebileceği dar geçitler yapılan tekke ve zaviyeler ile güvenli hale getirilmiştir. Örneğin Borucu köyünde yapılan Hamza Fakih Zaviyesi bunun güzel bir

³² Altınok, “Yeni Vesikalara Göre Yunus Emre’nin Ahi Evran, Hacı Bektaş ve Şeyh Ede Balı ile İlişkisi”, s. 234.

³³ Yunus Emre, *Yunus Emre Divanı*, Haz., Faruk Kadri Timurtaş İstanbul, 2012, s. 230; Altınok, “Yeni Vesikalara Göre Yunus Emre’nin Ahi Evran, Hacı Bektaş ve Şeyh Ede Balı ile İlişkisi”, s. 235-236.

³⁴ Altınok, “Yeni Vesikalara Göre Yunus Emre’nin Ahi Evran, Hacı Bektaş ve Şeyh Ede Balı ile İlişkisi”, s. 236.

³⁵ A. Fügen Berkay, *Yunus Emre’nin Türk Toplumundaki Yeri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1973.

³⁶ Altınok, “Yeni Vesikalara Göre Yunus Emre’nin Ahi Evran, Hacı Bektaş ve Şeyh Ede Balı ile İlişkisi”, s. 238.

örneğidir.³⁷ Kızılırmak'ı Aksaray yönünde geçince Borucu'daki Hamza Fakih Zaviye'sinin hemen öncesinde Yunus Emre'nin köyü Sarıköy'ün ve biraz sonrasında da Taptuk Emre'nin dergâhının bulunduğu Taptuk Köyü'nün bulunması bölgenin önemini bize göstermektedir. Karadeniz ve Tebriz kervan yolunu Konya ve Akdeniz'e bağlayan bu yol Hacıbektaş, Yunus Emre ve Taptuk Emre Dergâhları tarafından korunmaktadır.³⁸

Biraz önce de belirttiğimiz gibi bu tür çok fonksiyonlu dergâhların işletim sistemi Hamza Fakih Zaviyesi'ne benzemektedir. Karamanoğlu İbrahim Bey ve Fatih dönemlerinde yaşadığı anlaşılan Hamza Fakih hakkında lakabından anladığımız din âlimi olmasından başka fazla bir bilgimiz yoktur. II. Bayezid devrindeki vakıfları kaydeden deftere göre Hamza Fakih'in Borucu köyünde bir zaviyesi vardı. Yunus Emre'nin de geçiş güzergâhında bulunan bu zaviyeye uğramış olması gayet muhtemeldir. Dervişler, zaviyelerine gelip gidenlere kendi alın terleri ile hazırladıkları yiyecekleri yediriyorlar ve yatırıp kaldırıyorlardı. Bu yüzden bütün vergiden muaf tutulmuşlardı.

Hamza Fakih Zaviyesi aynı görevlerini Osmanlı Devleti döneminde de devam ettirmiştir. Burayı yönetenlerin ellerinde Konya valisi Cem Sultan'ın beratı vardı. Zaviyenin işleyişine baktığımız zaman gerçek manada fonksiyonunu yerine getirdiğini görüyoruz. Dağlık bir bölgede olan zaviye kendi imkânları ile buradan geçenlere yardımcı oluyordu. Aynı zamanda bulunduğu güzergâhın güvenliğini de temin ediyordu. Bu tür zaviyelerin geliştirdiği kültür sonraki dönemlerde de bölgede tesirini sürdürerek birlik ve beraberliğin çimentosu olmuştur. Gelir olarak köydeki tarlalar ve Aksaray'daki Düvehisarı'na bağlı Anaobruğu mezrası vakfedilmişti.³⁹ II. Bayezid döneminde Hamza Fakih zaviyesi vakfının yıllık geliri 200 akçedir.⁴⁰

Bu gibi zaviyeler devlete yük olmamaları ve ulaşımı zor yolların güvenliğini sağlamaları itibarıyla önemli ekonomik ve sosyal görevler yerine getirmişlerdir. Tekke, dergâh ve zaviyeler bu dönemde niçin Kızılırmak Havzası'nda yoğunlaşmıştır diye araştırdığımız zaman buranın Tebriz ve Karadeniz'den gelen ticaret yollarının birleşme noktası olması cevap olarak kendini göstermektedir. Osmanlı Devleti'nin üç önemli kervansarayı olan Alayhan, Öresin Han ve Ağzıkarahan buraya yaklaşık 20 kilometre mesafededir. Bu kervansaraylar ticaret yolunun ana güvenlik noktaları iken yöredeki tekke, dergâh ve zaviyeler yardımcı güvenlik kurumu rolü üstlenmişlerdir.

Tapduk Emre dergâhına yaklaşık 10 kilometre mesafedeki Tepesidelik (Öresin) Han buna güzel bir örnektir. Aksaray-Kayseri yolunun sol tarafında olup Aksaray'a yaklaşık 22 kilometre mesafededir. Sulak bir alana kurulduğu için su ihtiyacı kolaylıkla sağlanmıştır. Bulduğu mevki panayır kurulmasına çok uygun olduğu için bazen burada bölgesel açık panayır kurulmuş ama han sürekli olarak bir ticaret merkezi olma özelliğini korumuştur. Aynı zamanda birer panayır rolü oynayan bu hanlar dervişlerin önemli buluşma ve halkla kaynaşma noktaları olmuştur.⁴¹

Sonuç

Anadolu'nun Türkleşip İslamlaşması dünya tarihinin en önemli olaylarından birisidir. Bu süreci yaklaşık beş asır devam eden sürekli mücadeleler ve Anadolu İrfan Okulu sağlamıştır. Savaş içinde öğrenme ve öğretme okuldan çok savaş meydanlarında olmuştur. Savaşlardan öğrenilen barışı koruma düşüncesi olmuştur. Anadolu'nun o renkli ikliminde barış türkülerini kimisi Yunus gibi Türkçe dile getirmiş, kimisi Mevlâna gibi Farsça dile getirmiş, kimisi Arabî gibi Arapça dile getirmiş, kimisi de bilmesek de Rumca dile getirmiştir. Ama yaşanan bu savaş ortamına rağmen ortak dilleri barış, hoşgörü, uzlaşma ve anlaşma olmuştur. Anadolu İrfan Okulu bütün kesimlerin düşüncelerini eklektik olarak taşıdığı için çok kozmopolit bir özellik taşır. Anadolu'da dini düşüncenin oluşumunun ilk aşamasında âlimlerden ziyade heterodoks dervişlerin etkili olduğu görülür. Anadolu'da dini dogmaların sınırlarını aşan bir dervişler, ermişler ve sûfiler dönemi 11. Asrın sonlarından İstanbul'un fethine kadar sürmüştür denilebilir. Bu

³⁷ Ramazan Ata, Aksaray Okulu ve Osmanlı Medeniyetine Katkıları, Konya, 2017, s. 141.

³⁸ Altınok, "Yeni Vesikalara Göre Yunus Emre'nin Ahi Evran, Hacı Bektaş ve Şeyh Ede Balı ile İlişkisi", s. 238-239.

³⁹ Konyalı, Aksaray Tarihi, s. 1851.

⁴⁰ Yörük, Aksaray Sancağı, s. 267.

⁴¹ Aksaray Tarihi, s. 1138.

süreç Müslümanlığın Anadolu'nun bütün hücrelerine işlenmesini sağlamıştır. Mevlâna, Hacı Bektaş, Şeyh Edebâli, Ahi Evran, Tapduk Emre ve Yunus Emre hep bu çizginin yolcuları olmuşlardır.

KAYNAKÇA

- Addas, Claude, *Kibrit-i Ahmer'in Peşinde*, Çev. Atila Ataman, İstanbul, 2009.
- Aksarayî, Kerimüddin Mahmud, *Müsameretü'l-Ahbar*, Çev. Mürsel Öztürk, Ankara, 2000.
- Altınok, Baki Yaşa, “Yeni Vesikalara Göre Yunus Emre'nin Ahi Evran, Hacı Bektaş ve Şeyh Ede Balı ile İlişkisi”, Yunus Emre Kitabı, Editör, Orhan Kemal Tavukçu, Ankara, 2017.
- Ata, Ramazan, Aksaray Okulu ve Osmanlı Medeniyetine Katkıları, Konya, 2017.
- Barthold, Wilhelm, *İslam Medeniyeti Tarihi*, Yay. M. Fuad Köprülü, Ankara, 1973.
- Berkay, A. Fügen, *Yunus Emre'nin Türk Toplumundaki Yeri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1973.
- Çubukçu, İ. Ağâh, *Türk Düşünce Tarihinde Felsefe Hareketleri*, Ankara, 1991, s. 119.
- Hitti, Philip, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, Çev., Salih Tuğ, C. 2, İstanbul, 1980.
- İbn Bibi, *El-Evâmirü'l-Alâiyye fi'l-Umûri'l-Alâiyye*, Çev. Mürsel Öztürk, Ankara, 2014.
- Kaymaz, Nejat, *Anadolu Selçuklularının İnhitatında İdare Mekanizmasının Rolü*, Ankara, 2011.
- Kirmanî, Evhadüddin, *Menakib-i Evhadüddin Kirmanî*, nşr., Furuzanfer, Tahran, 1969.
- Köprülü, M. Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara, 1976.
- Özdemir, Mehmet, *Endülüs Müslümanları İlim ve Kültür Tarihi*, Ankara, 1997.
- Pakalın, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimler Sözlüğü*, I, İstanbul, 2004.
- Şeker, Mehmet, *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvvetnâmelerin Yeri*, İstanbul, 2011.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 1971.
- Yavuz, Hakan, www.hakikat.com. 142. Sayı, 2004, Erişim Tar. 10.05.2021.
- Yunus Emre, *Yunus Emre Divanı*, Haz. Faruk Kadri Timurtaş İstanbul, 2012.

13. YÜZYIL TASAVVUF HAREKETLERİ VE YÛNUS EMRE’NİN TASAVVUFÎ ŞAHSİYETİ

Rauf Kahraman Ürkmez¹

Özet

Tasavvuf, 13. yüzyılda gerek nazarî gerekse amelî açıdan, önceki yüzyıllara kıyasla daha da sistemleşmiş, kurumsallaşmış, toplumun pek çok kesimini ve katmanını etkileyerek âdetâ hayatla bütünleşmiştir. Bu canlılık ve değişime paralel olarak Anadolu’da da büyük bir tasavvufî hareketlilik göze çarpar. Moğol istilasının da ivme kazandırdığı bu hareketlilik, tasavvuf ve onun müesses biçimi olan tarikatların dinî, fikrî, edebî, siyasî ve içtimaî hayatta etkin bir konuma yükselmesini ve bu yükselişin ilerleyen yüzyıllarda da sürmesini sağlamıştır. Bir 13-14. yüzyıl sufi şairi olan Yûnus Emre, gerçekleştirdiği irşat ve telif faaliyetleriyle, çıktığı irfan yolculuklarıyla döneminin ve muhitin tasavvufî hayatının şekillenmesine katkı sağlamış; kendi tasavvufî şahsiyeti de bu hayat içerisinde şekillenmiş bir sufidir. Ormana bakan ama ağacı asla ihmal etmeyen bu bakış açısının, Yûnus Emre gibi birden çok tasavvufî zümrenin kendi çevresine mensup göstermeye çalıştığı bir sufiyi tanımada ve anlamada daha isabetli neticeler alınmasını sağlayacağı kanısındayız. Bu mütevazı çalışma, Yûnus Emre’nin tasavvufî şahsiyetinin oluşum ve gelişim sürecine tekabül eden dönemde Anadolu’da faaliyet gösteren tasavvufî zümrelere ve onların temsil ettiği tasavvufî telakkilere, ana hatlarıyla da olsa, bir bütün hâlinde bakabilmek amacıyla kaleme alınmıştır. Bu sayede Yûnus Emre’nin yaşadığı, yetiştiği zaman dilimi ve sosyal zemini göz önünde bulundurarak, onun beslendiği irfanî kaynakların kimler ve neler olduğuna yahut olabileceğine dikkat çekmek istiyoruz.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Sufiler, Tasavvufî zümreler, Yûnus Emre, 13. yüzyıl.

THE SUFI MOVEMENTS OF THE 13TH CENTURY AND YUNUS EMRE’S SUFISTIC PERSONALITY

Abstract

Sufism became more systematic and institutionalized, both theoretically and practically, in the 13th century compared to the previous centuries and almost integrated with life by influencing many segments and layers of the society. In parallel with this vitality and change, a great mystical dynamism attracts the attention in Anatolia. This dynamism, which was also accelerated by the Mongol invasion, enabled Sufism and its institutional form, the religious, intellectual, literary, political and social life to gain an effective position and this continued in the following centuries. Yunus Emre, a 13th-14th century Sufi poet, is a Sufi who contributed to the formation of the Sufi life of his period and his environment with his activities of guidance and reconciliation, and with his journeys of wisdom; his own Sufi personality has also been shaped in this life. We believe that this perspective, which means caring for the forest but never neglects the tree, will provide more accurate results in recognizing and understanding a Sufist like Yunus Emre, whom more than one Sufi group try to show as a member of their circle. This humble paper has been written in order to study the Sufi groups active in Anatolia in the period, corresponding to the formation and development process of Yunus Emre’s Sufi personality, and the Sufi concepts they represent as a whole despite outlining it. In this way, considering the time period in which he lived, his upbringing and his social background, we would like to draw attention to the question of who and what are, or may be, the wise sources from which he obtained.

Keywords: Anatolia, Sufis, Sufi groups, Yunus Emre, 13th century.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, rauf.urkmez@beun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7001-6951

1.Giriş

Bu mütevazı çalışma, bir 13-14. yüzyıl sufi şairi olan Yûnus Emre'nin (ö. 720/1320 [?]) tasavvufî şahsiyetinin oluşum ve gelişim sürecine tekabül eden dönemde Anadolu'da faaliyet gösteren tasavvufî zümrelere ve onların temsil ettiği tasavvufî telakkilere, ana hatlarıyla da olsa, bir bütün hâlinde bakabilmek amacıyla kaleme alınmıştır. Elimizdeki veriler her ne kadar bir takım güçlü ihtimaller ortaya koysa da Yûnus Emre'nin mistik hüviyetini aydınlatma yahut netleştirme hususunda yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle aşağıdaki satırlarda önce silsile belirleme problemine değineceğiz. Sonra da Yûnus Emre'nin yaşadığı ve yetiştiği zaman dilimi ve sosyal zemini göz önünde bulundurarak, onun beslendiği irfanî kaynakların kimler ve neler olduğuna yahut olabileceğine dikkat çekeceğiz. Zira Yûnus Emre gibi iptidai ve işlenmemiş bir lisana ruhun his inceliklerini samimiyetle yaşatacak ilahi bir mahiyet veren dâhiler bile mutlaka sosyal çevrelerinin ürünüdürler¹. Ayrıca, “*Sesi ufukları aşan her sanatkâr, yeni bir eser ortaya koyarken kendinden önce üretilenleri dimağında günceller, geliştirir ve kendi rengine boyar. Şairin içinde yaşadığı ortam, kurduğu ilişkiler, yaratılışından kaynaklanan özellikler vb. bu süreçte etkili olur. Dolayısıyla eser, sanatın hangi alanında ortaya konmuş olursa olsun, esraftan ve etraftan vâreste değildir.*”²

2.Silsile Belirleme Problemi

Başta Şems-i Tebrizî (ö. 645/1247 [?]) ve Hacı Bektâş-ı Velî (ö. 669/1271 [?]) olmak üzere, tasavvuf tarihine damgasını vurmuş kimi 13. yüzyıl sufilerinininki gibi, Yûnus Emre'nin tasavvufî şahsiyeti yahut hangi tarikat silsilesine bağlı olduğu hususu da tam olarak vuzuha kavuşturulmuş ve üzerinde mutabık kalınmış bir mesele değildir. Yûnus Emre, tarikat silsilesinin Tapduk Emre, Barak Baba, Sarı Saltuk – ki bu isimlerin tasavvufî şahsiyetleri de ihtilaflıdır– şeklinde olduğunu belirtmesine rağmen, onun Nakşî, Halvetî, Mevlevî, Kâdirî, Bektaşî, Vefâî olabileceğine dair de muhtelif görüşlerin ileri sürüldüğünü görüyoruz³. Peki, bu açmazın sebebi nedir? Bu çelişkili duruma sadece kaynak yetersizliği mi yol açmaktadır, yoksa meseleye bakış açımızda bir yanlışlık mı söz konusudur? Bu sorular ve düşündürdükleri, Yûnus Emre'nin beslendiği ve/ya benimsediği irfan ehlini anlama ve araştırmadaki yaklaşımımızı ortaya koyması açısından önemlidir.

Bilindiği üzere tasavvuf ıstılahında bir tarikatın birbirine icazet veren şeyhlerinin isimlerini içeren listeye silsile denilmektedir. Silsile, bir şeyhin tasavvufî öğretilerini sürdürmeye veyahut bu öğretiler çerçevesinde bir tarikat kurmaya yarayan vasıta olarak da değerlendirilebilir. Bizi burada asıl ilgilendiren husus ise silsilelerin önceleri şifahî yollarla aktarılmış olması, ancak köklü tarikatların kurulmaya başlandığı 12. yüzyıldan itibaren yazıya geçirilmesidir⁴. Bu nedenle sufileri birbirlerine bağlayan bağların niteliği ve bu niteliğin süreç içerisindeki değişimi, tasavvuf tarihçilerini en fazla uğraştıran meselelerden biridir. Bu hususa dikkatimiz çeken Karamustafa, 13-14. yüzyıllarda Anadolu'da tasavvufun kurumsallaşmasındaki en belirgin olgular olan tarikatlar ve evliya inancalarının oluşumu açısından meseleye yaklaşarak, Yûnus Emre ve Tapduk Emre'nin de içinde bulunduğu kimi sufi şahsiyetlerin silsilelerini çıkartmanın imkânsız ve manasız bir uğraş olduğunu dile getirir. Değerli araştırmacıya göre, bir kere elimizdeki sınırlı ve kaygan bilgiler bu tür bir uğraşa izin vermemektedir. Yine her ne kadar kendileri kimlerden el aldıklarını ve/ya kimlere el verdiklerini bilseler yahut belirtseler de bu sufi şahsiyetlerin silsileyi önemsediklerini gösteren yeterli kanıtlara sahip değiliz⁵. Gerçekten de Mevlevîlik müessisi Sultan Veled'in (ö. 712/1312) 1291'de yazdığı ve babası Celâleddin-i Rumî (ö. 672/1273) ile yakın çevresi hakkında birinci ağızdan bilgiler aktardığı *İbtidânâme*'si⁶ ve bir Vefâî şeyhi olan Baba İlyas'ın (ö. 637/1240) torunu Elvan Çelebi'nin, 1358'de yazdığı *Menâkıbü'l-kudsiyye*⁷ isimli menkıbevî nitelikteki

¹ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, DİB Yayınları, Ankara 1976, s. 217.

² Orhan Kemâl Tavukçu, “Yûnus Emre Mektebi: Kurucu Nesil”, *Yunus Emre Kitabı*, ed. Orhan Kemâl Tavukçu, Aksaray Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2017, s. 157.

³ Mustafa Tatcı, *Tapduk Emre*, Nallıhan Turizm Gönüllüleri Derneği Yayınları, Ankara 2012, 95-109.

⁴ Necdet Tosun, “*Silsile*”, *DİA*, XXXVII, İstanbul 2009, s. 206-207.

⁵ Ahmet T. Karamustafa, “Yesevîlik, Melâmetîlik, Kalenderîlik, Vefâîlik ve Anadolu Tasavvufunun Kökenleri Sorunu”, *Hoca Ahmed Yesevi Seçme Makaleler*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Ankara 2017, s. 146-147.

⁶ Sultan Veled, *İbtidâ-nâme*, trc. Abdülbâki Gölpınarlı, Güven Matbaası, Ankara 1976.

⁷ Elvan Çelebi, *Nâme-i Kudsi (Kutsal Kitap), Menâkıbu'l-Kudsiyye (Kutsal Menkabeler)*, haz. Mertol Tulum, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya 2017.

manzum aile tarihi gibi birkaç örnek dışında, 13-14. yüzyıllar Anadolu'sunda ilk dönemlerden itibaren yazılı ve görece güvenilir kaynakları oluşturulan tarikat sayısı oldukça azdır. Dolayısıyla 13-14. yüzyıl Anadolu'su silsile oluşumu açısından henüz bir geçiş dönemi yaşamaktadır. Bu dönemde –birazdan üzerinde duracağımız üzere– Kâzerûnîlik, Evhadîlik, Vefâîlik, Rifâîlik gibi, silsileleri Anadolu dışında oluşmuş müesses tarikatların temsilcilerinin Anadolu'ya yöneldiğini biliyoruz. Anadolu'da Mevlevîlik gibi yeni ve yerli silsilelerin de tesis edildiğini görüyoruz. Bununla birlikte yarımadada Yûnus Emre gibi, bir silsile ağı içerisine kolayca yerleştiremeyeceğimiz, belki de sadece mürşit-mürit halkası oluşturmuş sufilerin de bulunduğunu kabul etmeliyiz⁸. Nitekim kendisini Allah'tan her vakit aşk dersini okuyan bir talebe olarak gören⁹; ilim, amel, züht ve ibadetin aşksız helal olamayacağını¹⁰ düşünen Yûnus Emre; “*Dervîşlik didükleri hırkayla tâc degül / Gönlin dervîş eyleyen hırkaya muhtâc degül*”¹¹ şeklindeki bazı yaklaşımlarıyla da silsileye pek ehemmiyet vermediğini zımnen dile getirmektedir. Ama bu, onun tarikat silsilesini belirlemekten istinkaf edeceğimiz anlamına gelmemektedir.

Yûnus Emre'nin yaşadığı dönemde tasavvufî terbiye hususunda tarikatlar arasında katı sınırla(mala)rın olmadığını söyleyebiliriz. Tasavvufî zümrelere dair aşağıdaki satırlarda vereceğimiz bilgiler elbette bu hususu teyit edecektir. Ama burada da söz konusu hususa dair temsil gücü yüksek bir örnek vermek istiyoruz: Ekberîlerden Saîdüddin-i Fergânî *Menâhîcu'l-ibâd ile'l-meâd* isimli kitabında, bir müridin mürşidine intisabının *iradet hırkası; zikir telkini; hizmet, sohbet ve mürşidin edebiyatı ile edeplenmek* şeklindeki üç yolla olabileceğini belirtir. Saîdüddin-i Fergânî'ye göre iradet hırkası ve zikir telkini ancak bir mürşitten alınmalıdır. Bununla birlikte birçok mürşidin sohbetinden istifade edilebilir. Nitekim kendisi de iradet hırkasını ve zikir telkinini Sühreverdîliğin Büzgaşîyye kolunun kurucusu Necîbüddin Ali b. Büzgaş eş-Şîrâzî'den (ö. 678/1279) almış olmasına rağmen, pek çok tarikat büyüğünün sohbetinde bulunmuştur¹².

3. Anadolu'daki Tasavvufî Hareketlilik ve Yûnus Emre

Tasavvufun gerek nazarî (teorik) gerekse amelî (pratik) açıdan, ilk tasavvufî teşekküllerin ortaya çıktığı 12. yüzyıla göre daha belirgin bir biçimde sistemleşmesi, kurumsallaşması ve toplumun pek çok kesimini, katmanını etkileyerek âdetâ hayatla bütünleşmesi, 13. yüzyılın en önemli olguları arasında yer alır. Elbette söz konusu gelişmeler tasavvufî çevrelerin tamamında aynı düzeyde gerçekleşmemiştir. Fakat şunu söylemeliyiz ki İslâm dünyasının pek çok bölgesinde birbiri ardı sıra yeni tarikatların doğması, gelişmesi ve kollara ayrılarak yayılması şeklinde beliren bu olgunun etkileri müteakip asırlarda da gözlemlenebilmekte hatta günümüze kadar uzanmaktadır. Nitekim Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî'ye (ö.656/1258) nispet edilen Şâzelîlik ve Burhâneddin İbrahim ed-Desûkîye (ö. 676/1277) nispet edilen Desûkîlik gibi 13. yüzyılda kurulan pek çok tarikatın günümüzde de varlığını sürdürdüğünü görüyoruz¹³. İslâm dünyasındaki bu canlılık ve değişime paralel olarak Anadolu'da da büyük bir tasavvufî hareketlilik yaşanmıştır. Bu hareketlilik, tasavvuf ve onun müesses biçimi olan tarikatların dinî, fikrî, siyasî ve içtimâî hayatta etkin bir konuma yükselmesi sonucunu doğurmuştur. Nitekim bu dönemde halk, hükümdarlar, ümera, ulema, esnaf, tüccar vb. farklı sınıflardan insanların, tasavvufî düşünce ve uygulamaları yaşamın normal seyrinin bir parçası hâline getirdiklerini, çeşitli tasavvufî zümrelere değişik mekânlarda tertiplenen sohbet, semâ ve zikir meclislerine katıldıklarını hatta kurdukları vakıflarla tasavvufî kurumları finanse ettiklerini görüyoruz. Bu kurumlar asli fonksiyonlarının yanı sıra konaklama ve yol güvenliğinden sosyal yardımlaşmaya değin uzanan geniş bir yelpazede faaliyet göstermekteydi. Ayrıca münhasıran kornargöçer zümreler için tarikatlar, soyut birtakım tasavvufî amaçlar ve zevkler peşinde koşmaktan ziyade, bir sosyal hayat tarzı manasına gelmekteydi¹⁴.

⁸ Karamustafa, “Anadolu Tasavvufunun Kökenleri Sorunu”, s. 146-147.

⁹ Mustafa Tatcı, *Yûnus Emre Divânı Tenkitli Metin*, MEB Yayınları, Ankara 2005, s. 44.

¹⁰ Tatcı, *Yûnus Emre Divânı*, s. 23.

¹¹ Tatcı, *Yûnus Emre Divânı*, s. 160.

¹² Abdurrahman Câmî, *Nefahâtü'l-Üns*, trc. Lâmiî Çelebi, haz. Süleyman Uludağ-Mustafa Kara, Marifet Yayınları, İstanbul 2001, s. 772-774.

¹³ Rauf Kahraman Ürkmez, “Tasavvufun Tarikatlaşma Süreci ve Yaygınlaşması”, *Tarihte Müslümanlar*, 4, ed. Mustafa Demirci-Nurullah Yazar, Otto Yayınları, Ankara 2020, s. 363-365.

¹⁴ Ahmet Yaşar Ocak, “Selçuklular ve Beylikler Devrinde Düşünce”, *Türkler*, VII, ed. Hasan Celâl Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 431.

13. yüzyıl Şihâbeddin-i Sühreverdî (ö. 632/1234), Muhyiddin İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240), Mevlânâ Celâleddin-i Rumî (ö. 672/1273) gibi tasavvuf tarihine damgasını vuran sufi şair ve müelliflerin yetiştiği bir yüzyıldır. Bu müstesna şahsiyetlerin Anadolu'da gelişen tasavvuf düşüncesi üzerinde de kalıcı tesirler icra ettikleri bilinmektedir. Nitekim onlar; yaşamları, düşünceleri ve bunları ifade ediş biçimleriyle geniş kitleleri etkilemiş, tasavvuf literatürüne *Avârifü'l-maârif*, *Fusûsü'l-hikem* ve *Mesnevî-i Ma'nevî* gibi birbirinden değerli eserler kazandırmış, bu sayede haleflerine büyük bir irfan mirası ve ilham hazinesi bırakmışlardır¹⁵. Yûnus Emre de gerek müritlerinin eğitimi için kaleme aldığı *Risâletü'n-Nushîyye*'si¹⁶ gerekse yüzyıllardır dimağlara kazınan, gönüllere nakşolan *Divân*'ı ile bu kategoride değerlendirilmeyi hak eden bir sufi şairdir. Hayatı hakkında doyurucu malumata sahip olamadığımız Yûnus Emre, tasavvufî şahsiyetinin yansıması ve edebî dehasının ürünü olan şiirleri yahut nutuklarıyla, bir yandan –özellikle ilâhî aşk konusunda– pek çok şair ve müellifi derinden etkilemiş, diğer yandan da Türk toplumunun teveccüh ve alakasına mazhar olmuştur.

Benzeri pek çok sufi gibi Yûnus Emre de gerçekleştirdiği irşat ve telif faaliyetleriyle, çıktığı irfan yolculuklarıyla, döneminin ve muhitinin tasavvufî hayatının şekillenmesine katkı sağlamış; kendi tasavvufî şahsiyeti de bu hayat içerisinde şekillenmiş bir sufi olarak görülmelidir. Ormana bakan ama ağacı asla ihmal etmeyen bu bakış açısının, Yûnus Emre gibi birden çok tasavvufî zümrenin kendi çevresine mensup göstermeye çalıştığı bir sufîyi tanımada, anlamada daha sıhhatli/isabetli neticeler alınmasını sağlayacağı kanısındayız. Ele aldığı temalarla içine doğduğu toplumun sorunlarına ışık tutan, fikirleri ve dili yaşadığı dönemin ve muhitin tesiri ve tevarüs ettiği birikimle şekillenen Yûnus Emre, bu birikimi şahsi dehasıyla yoğurarak çağlar ötesine taşımayı başarmıştır. Bu çerçevede Yûnus Emre'ye çağını aksettiren parlak bir ayna gözüyle bakabiliriz. Bu parlak aynaya bakanlar şayet onda kendilerini görüyor ve buluyorsa, bu da Yûnus Emre'nin insan(lığ)ı ve toplumu(nu) derinden kavrayışının bir tezahürü olarak değerlendirilmelidir.

13. yüzyıl siyasî haritanın esaslı bir biçimde değişime uğradığı, geniş çaplı istila hareketleri nedeniyle korkunç boyutlarda can kayıplarının yaşandığı, kitlesel göçlerin vuku bulduğu ve buna paralel olarak kültürel etkileşimin arttığı, yer yer ümitsizliğin ve belirsizliğin hüküm sürdüğü bir zaman dilimidir. Bu çerçevede zikredilmesi gereken hususların başında, Cengiz Han'ın (ö. 624/1227) ve bilahare Hülâgû Han'ın (ö. 663/1265) liderliğindeki Moğolların giriştiği istila hareketi ve bunun özellikle İslâm dünyasında yol açtığı tahribat gelmektedir. Nitekim Orta Çağ'ın başlıca hadiseleri arasında yer alan bu kanlı istila hareketi Moğolların kısa sürede oldukça geniş bir sahada hâkimiyet kurmasıyla sonuçlanmıştır. Uzak Doğu'dan Orta Avrupa'ya kadar uzanan bu saha, eş zamanlı olarak muazzam boyutta bir insan hareketliliğine de sahne olmuştur¹⁷. İstilanın yol açtığı tahribat ve kargaşa içerisinde, doğal olarak, henüz istilaya maruz kalmamış güvenli bölgelere doğru yönelen bu insan hareketliliğinin aktığı ana mecralardan biri de Anadolu'dur. Çünkü Anadolu istilanın ilk yıllarında nispeten istikrarlı ve emniyetli bir ülkedir. Anadolu'da İslâmlaşmanın tüm hızıyla sürdüğü ve sonuçlarının görülmeye başlandığı bu süreçte, başta hükümdarlar olmak üzere devlet yöneticileri ve varlıklı insanlar âlimleri, sufileri, şairleri himaye etmekte ve onlara geniş imkânlar sunmaktadırlar. Bu nedenle söz konusu nitelikleri taşıyan pek çok insan, göç halkalarına eklenerek Anadolu'ya gelmiş, buradaki ilmî, tasavvufî ve edebî gelişmelere katkı sağlamıştır¹⁸.

Dönemin siyasî ve sosyal şartları da dikkate alınarak okunması gereken bu göç hadisesi, Anadolu'nun 13. yüzyılda oldukça geniş bir yelpazede tasavvuf hareketlerine sahne olmasının altında yatan temel dinamiklerden biridir. Zira göç edenler arasında, Horasan'dan gelip Sulucakarahöyük'e (bugünkü adıyla Hacibektaş) yerleşen Hacı Bektâş-ı Velî (ö. 669/1271 [?]) örneğinde olduğu gibi, yürüttükleri irşat, tebliğ ve telif faaliyetleri sonucunda ileride adlarına Türk tasavvuf tarihinin önemli tarikatlarının kurulacağı sufiler de bulunmaktadır. Yine bu muhacir sufilerden bazıları, Baba İlyas (ö. 637/1240) örneğinde olduğu gibi, sosyal taban oluşturmak ve kendi öğretilerini yaymak için müesses bir tarikat şeyhinin halifesi olarak Anadolu'da gelmiş yahut gönderilmiştir.

¹⁵ Ürkmez, "Tasavvufun Tarikatlaşma Süreci, s. 363-364.

¹⁶ Mustafa Tatcı, *Risâletü'n-Nushîyye Tenkitli Metin*, MEB Yayınları, Ankara 2005.

¹⁷ Osman Gazi Özgüdenli, "Moğollar", *DİA*, XXX, İstanbul 2005, s. 225-229.

¹⁸ İsmail Çiftcioğlu, "Orta Asya-Anadolu İlim ve Kültür Köprüsü (XI-XVI. Yüzyıllar)", *Bilgi*, S. 44 (2008), s. 146-167.

Bununla birlikte Anadolu’da faaliyet gösteren sufilerin hepsinin dışarıdan gelen insanlar olmadığı da bir gerçektir. Hatta Anadolu’nun herhangi bir beldesinde doğup ruhen ve yaşadığı yer itibariyle kendisine yakın hissettiği bir tarikat ehlinde nasip/icazet alanların sayısının zamanla muhacir sufilere baskın hâle gelmiş olması gerektiği de söylenebilir¹⁹ Ayrıca tasavvufî hareketliliği sufilerin çeşitli nedenlerle Anadolu göç edip buraya yerleşmelerine indirgemek eksik bir yaklaşım olur. Zira Evhadüddin-i Kirmânî (ö. 635/1238), Tâceddin Muhammed er-Rifâî (ö. 704/1304) ve Ulu Ârif Çelebi (ö. 719/1320) gibi, yaşamında seyahate büyük önem veren sufiler, mürit ve halifeleri ile birlikte gerek Anadolu’da gerekse Anadolu dışında pek çok beldeye irfan yolculukları düzenleyerek tasavvufî öğretilerini yaymışlardır. Onların bu sayede hem Anadolu’da hem de İslam dünyasının geri kalanı ile Anadolu arasında âdeta bir irfan ağı kurulmasına öncülük ettiklerini söyleyebiliriz. Nitekim şiirleri daha hayatta iken geniş kitleler arasında yayılan Yûnus Emre de dost sırrına ermek ve insanlara “*Baba Tapduk ma’nîsin saç*”mak için Rum (Anadolu şehirleri), Şîraz, Bağdat, Tebriz, Şam ve Nahçıvan gibi belde ve bölgeleri dolaşmıştır²⁰.

4. Anadolu’daki Tasavvufî Zümreler ve Yûnus Emre’nin Mensubu Bulunduğu Gelenek

Yûnus Emre, takriben 1240-1320 yılları arasında ağırlıklı olarak Eskişehir, Ankara ve Konya’yı içine alan sahada yaşamıştır. Onun tasavvufî şahsiyetinin oluşum ve gelişim sürecine tekabül eden dönemde Anadolu’da faaliyet gösteren tasavvufî zümreler şunlardır: Kâzerûnîler, Evhadîler, Kübrevîler, Vefâiler, Rifâiler, Ekberîler, Mevlevîler, Bektaşîler ve Kalenderîler. Önce onların Anadolu’da yapılandıkları ve yayıldıkları beldeleri iki ayrı tablo²¹ hâlinde göstererek yarımada’daki tasavvufî yoğunluğa dikkat çekmek istiyoruz.

Tekke/Zaviye Kurdukları Yerler	Tasavvufî Zümreler								
	Kâzerûnîler	Evhadîler	Kübrevîler	Vefâiler	Rifâiler	Ekberîler	Mevlevîler	Bektaşîler	Kalenderîler
Ahlat		■							
Akşehir					■		■		
Altıntaş								■	
Amasya				■	■		■		
Antalya								■	
Bayburt							■		
Bergama					■				
Besni					■				
Bursa	■			■					
Denizli							■	■	
Erciş	■								
Hasankeyf					■				
Hisarcık								■	
İzmir					■				
Karaman							■		

¹⁹ Karamustafa, “Anadolu Tasavvufunun Kökenleri Sorunu”, s. 150.

²⁰ Mustafa Tatcı, *Yûnus Emre Divânı Tahlil*, MEB Yayınları, Ankara 2005, s. 35-36.

²¹ Tablolardaki veriler şuradan alınıp derlenmiştir: Rauf Kahraman Ürkmez, *Selçuklular Zamanında Anadolu’da Tasavvufî Zümreler*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya 2020, s. 47-291.

Kayseri	■	■						■	
Kırşehir				■			■	■	
Konya	■	■				■	■	■	■
Ladik (Samsun)					■				
Malatya		■							
Niğde							■		
Niksar		■							
Seyitgazi									■
Sivas							■		
Susuz								■	
Suşehri				■					
Tavas								■	
Tokat						■			
Zara				■					

Tablo 1: 13-14. Yüzyıllarda Anadolu'daki Tasavvufi Zümrelerin Tekke/Zaviye Kurdukları Yerler

Yayıldığı/Görüldüğü Yerler	Tasavvufi Zümreler								
	Kâzerünîler	Evhadîler	Kübrevîler	Vefâîler	Rifâîler	Ekberîler	Mevlevîler	Bektaşîler	Kalenderîler
Ahlat		■							
Aksaray	■								
Akşehir					■		■		
Alanya					■				
Altıntaş								■	
Amasya				■	■		■		
Antalya								■	■
Arapkir				■					
Bayburt							■		
Bergama					■				
Besni					■				
Bursa	■			■					
Denizli							■	■	
Develi					■				
Diyarbakır		■							
Erciş	■								
Ereğli (Konya)		■					■		
Erzincan			■				■		
Erzurum	■				■				

Harran									■
Hasankeyf					■				
Hisarcık								■	
Ilgın							■		
İzmir					■				
Karahisar				■			■	■	
Karaman	■						■		
Kayseri	■	■	■			■	■	■	■
Kırşehir				■			■	■	■
Konya	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Ladik (Samsun)					■				
Malatya		■	■	■		■			
Maraş				■					
Mardin		■		■					
Niğde		■					■		
Niksar		■							
Samsun							■		
Sandıklı								■	
Seyitgazi								■	■
Sinop						■			
Sivas		■	■				■	■	■
Suluova				■					
Susuz								■	
Suşehri				■					
Tavas								■	
Tokat		■		■	■	■	■		
Uluborlu				■	■			■	
Ulukışla							■		
Urfa				■					
Zara				■					

Tablo 2: 13-14. Yüzyıllarda Anadolu'daki Tasavvufi Zümrelerin Yayıldığı/Görüldüğü Yerler

Bu tasavvufî zümrelerin en belirgin ortak özelliği, hemen hemen hepsinin İslâm dünyasının kadim medeniyet havzalarından (Mâverâünnehir, Horasan, Endülüs vb.) Anadolu'ya yönelen ve yerleşen sufilerce temsil edilmiş yahut oluşturulmuş olmasıdır. Zira sadece Mevlevîlik, Bektaşîlik ve kısmen de olsa Ekberîlik Anadolu'da kurulmuş ve buradan yayılmıştır. Yine bu tasavvufi zümrelerin Anadolu'da vuku bulan toplumsal/siyasal hadiselerdeki etki gücü, mensupları tarafından gerçekleştirilen irşat ve telif faaliyetlerinin yoğunluğu yahut çapı birbirinden farklıdır. Kübrevîler hariç diğerleri –en az bir tane de olsa– tekke/zâviye açmıştır. Yine büyük bir kısmı, özellikle Konya, Kayseri, Kırşehir, Sivas, Amasya, Malatya, Tokat gibi 13-14. yüzyıllar Anadolu'sunun önemli kültür merkezlerinde sosyal taban oluşturmuştur. Bununla birlikte hepsi her beldede ve aynı oranda tasavvufî yapılanmaya gidebilmiş ve/ya

sosyal taban oluşturabilmiş değildir²². Bu genel değerlendirmeden sonra onları en belirgin özellikleri ile tanıtmaya başlayabiliriz.

4.1.Kâzerûnîler

Kurucusu Ebu İshak İbrahim el-Kâzerûnî'nin (ö. 426/1035) teşvik ve telkinleri sonucunda özellikle cihat alanlarına yayılan Kâzerûnîler, Türklerin 11. yüzyıllardan itibaren Anadolu'da gerçekleştirdiği fetih ve iskân faaliyetlerine katılarak, yarımadanın İslâmlaşmasında etkili olmuşlardır. Nitekim Erciş'teki Han-kah-ı Ebu İshak, bölgede tasavvufun gelişmesi dolayısıyla kurulan zaviyelerin en eskisi olarak kabul edilmektedir. 12. yüzyılda Doğu Anadolu'da etkili olan Kâzerûnîler, 13. yüzyılda Moğol istilasının da etkisiyle batıya yönelmişlerdir. Bunun bir sonucu olarak da 14. yüzyılın sonlarından itibaren özellikle Karamanoğulları ve Osmanoğulları topraklarında Kâzerûnîlere ait zaviyeler kurulmuştur²³. Kâzerûnîlerin tasavvuf anlayışı dinî hayatın tam manasıyla yaşanması, Allah'a tam tevekkül ve riyazet esaslarına dayanmaktadır²⁴.

4.2.Evhadîler

Sufi şair Evhadüddin-i Kirmânî'ye nispet edilen Evhadîlik, 13. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Anadolu'da etkileri görülmeye başlayan mühim tarikatlardan biridir. Nitekim Evhadüddin-i Kirmânî Ekim 1205'te, Selçuklu başkenti Konya'da Muhyiddin İbnü'l-Arabî ile karşılaşmış ve görüşmüştür²⁵. Tarikat, Anadolu dışında Azerbaycan, Nahçıvan, Kafkasya, Suriye, Irak ve Mısır'ı da içine alan oldukça geniş bir sahaya yayılmıştır. Bunda Evhadüddin-i Kirmânî'nin İslâm dünyasının önemli kültür merkezlerini dolaşması, toplumun pek çok kesimi ile yakın ve yoğun ilişkiler geliştirmesinin payı büyüktür²⁶. Evhadüddin-i Kirmânî'nin tasavvuf anlayışında cemâlperestlik özel bir yere sahiptir. Çeşitli yorumlara ve tartışmalara konu olan cemâlperestlik, insanda bulunan güzelliğin Allah'ın bir parçası ve simgesi olduğundan hareketle güzelliğe gösterilen ilgiyi ifade etmektedir²⁷. Tasavvufun doğuşundan beri var olan bu düşüncenin en önemli özelliği, eşya ve varlıklardaki güzelliklere ilgi duymak, Allah'ın ululuk ve mutlak güzelliğini onlarda seyretmek, buna tutkun ve hayran olmaktır²⁸. Semâ meclislerindeki coşkun hâlleri ve terennüm ettiği rubaîlerin de delaletiyle taşkın bir mizaca sahip olduğu anlaşılan Evhadüddin-i Kirmânî, bazı araştırmacılara göre yüksek zümreye mensup bir Kalenderî dervişi²⁹; bazılarına göre de Anadolu'da Ahîlik ve fütüvvetin yapılanmasında önemli roller üstlenen Melâmî meşrep bir kişidir³⁰. Gerek kendisi gerekse halifeleri tarafından Ahlat, Konya, Kayseri ve Malatya'da açılan zaviyeler, çok sayıda sufînin yetişmesini sağlamıştır. Bu sufîler arasında Tiflis, Kazvin ve Nahçıvan gibi İslâm dünyasının değişik beldelerinden gelen kişilerin de bulunması dikkat çekicidir. Zira bu durum bir çekim gücüne sahip olan Evhadîliğin Anadolu tasavvuf tarihindeki yeri ve önemini bütün açıklığı ile gözler önüne sermektedir. Evhadüddin-i Kirmânî'nin önde gelen halifelerinden biri olan Zeynüddin Sadaka, Konya'ya yerleşerek burada Evhadîliğin yayılmasını sağlamıştır. Bu zat Sadreddin-i Konevî'nin (ö. 673/1274) oğlu Sadeddin Çelebi'nin de hocasıdır. Bu durum Evhadîlerle birazdan bahsedeceğimiz Ekberîler arasında yakın bir ilişki olduğuna delalet eder³¹.

4.3.Ekberîler

Ekberîliğe klasik anlamda müesses bir tarikattan ziyade, tasavvufî-fikrî-felsefî bir hareket yahut bir irfan mektebi olarak bakmak gerekir. Zira bu hareket yahut mektep, bilgi ve marifet ağırlıklı bir tasavvufî

²² Bkz. dipnot 22.

²³ Şevkî Çelebi, *Menâkıb-ı Ebû İshâk-ı Kâzerûnî*, haz. Fatih Bayram, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2016, Giriş, s. 25-26, 47-49.

²⁴ Hamid Algar, "Kâzerûnî", *DİA*, XXV, İstanbul 2002, s. 145.

²⁵ Câmî, *Nefahâtü'l-Üns*, s. 521.

²⁶ Ürkmez, *Tasavvufî Zümreler*, s. 54.

²⁷ Moharram Mostafavi, *13. Yüzyılın Büyük Mutasavvufî Evhadeddin-i Kirmani ve Anadolu Tasavvufundaki Yeri*, Kitap Yayınevi Yayınları, İstanbul 2016, s. 109-115.

²⁸ Mikâil Bayram, *Şeyh Evhadü'd-din Hâmid el-Kirmânî ve Evhadiyye Hareketi*, Selçuk Üniversitesi Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, Konya 1999, s. 57.

²⁹ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Süfîlik: Kalenderîler*, TTK Yayınları, Ankara 1999, s. 74-76.

³⁰ Mikâil Bayram, *Şeyh Evhadü'd-din Hâmid el-Kirmânî ve Menâkıb-nâmesi*, Konya 2008, s. 68, 81-83.

³¹ Ürkmez, *Tasavvufî Zümreler*, s. 72-81.

anlayışa sahip velut bir sufi müellif olan Şeyhü'l-Ekber Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve onun lehte/aleyhte pek çok tartışmaya konu olan kitaplarını, fikirlerini yorumlayan muhakkik sufilerin geniş ve güçlü etki alanı çerçevesinde teşekkül etmiştir³². Endülüs kökenli olan İbnü'l-Arabî, kendi ülkesi ve Afrika'nın kuzeyindeki bazı seyahatlerinin ardından, 13. yüzyılın başında doğu İslâm dünyasına (Bağdat, Hicaz, Kudüs, Mısır, Şam, Musul, Horasan) yönelmiştir. O, 1205'ten itibaren zaman zaman Malatya ve Konya gibi bazı Anadolu şehirlerinde bulunmuş, görüşlerini yaymış, çeşitli eserler kaleme almış ve kitaplarını okutarak icazetler vermiştir. Bu dönemde, Sadreddin-i Konevî'nin babası olup şehzade hocalığı ve elçilik gibi mühim görevler ifa eden Mecdüddin İshak (ö. 618/1221 [?]) ile İbnü'l-Arabî arasında büyük bir dostluk kurulmuştur. İşte bu yakın ilişki, Sadreddin-i Konevî'nin küçük yaşlardan itibaren İbnü'l-Arabî'nin nezaretinde yetişmesi, baş talebesi ve ilk şârihi olması gibi, hem 13. yüzyılı hem de sonraki yüzyılları derinden etkileyen mühim bir irfanî süreci başlatmıştır³³. Nitekim bu süreçte öne çıkan ilk isimler, Sadreddin-i Konevî ile onun etrafında toplanıp İbnü'l-Arabî'nin düşüncelerini/metafizik yorumlarını sistematik hâle getirmeye ve yaymaya çalışan Müeyyüddin-i Cendî (ö. 691/1292 [?]), Şerefeddin-i Mevsilî, Saîdüddin-i Fergânî (ö. 699/1300), Fahreddin-i Irâkî (ö. 688/1289) gibi sufi müelliflerdir³⁴. Bunlardan Türkistan menşeli olan Müeyyüddin-i Cendî, İbnü'l-Arabî'nin fikirlerini özetlediği temel eseri *Fusûsü'l-hikem*'i ilk defa tam olarak şerh eden kişidir³⁵. Kalender meşrep ve cemâlperest Fahreddin-i Irâkî ise Konya'da iken Sadreddin-i Konevî'nin derslerinden aldığı feyizle *Lema'ât* isimli meşhur eserini yazmıştır³⁶. Şunu da belirtmeliyiz ki, Sadreddin-i Konevî yaklaşık on beş yıl boyunca tasavvufî terbiye aldığı Evhadüddin-i Kirmânî'ye de büyük bir değer vermiştir³⁷.

Burada belirtilen son iki husus, çalışmamızın başında da dikkat çektiğimiz üzere, Yûnus Emre'nin yaşadığı dönemde tasavvufî terbiye hususunda tarikatlar arasında katı sınırla(mala)rın söz konusu olmadığını örneklendirmektedir. Ayrıca Konya gibi dönemin en önemli ilim-irfan merkezlerinden birinde, yerleşik ve yüksek irfanî tasavvufun başlıca temsilcilerinden biri olup düzenli derslerin verildiği zâviyesi muhtelif beldelerden gelen ziyaretçilerle her gün dolup taşan³⁸ Sadreddin-i Konevî'nin yaydığı öğretilerden, Yûnus Emre'nin de etkilenmesi mümkün ve muhtemeldir³⁹.

4.4.Kübrevîler

Kübrevîlik; Yesevîlik ve Nakşibendîlik ile birlikte Orta Asya kökenli üç büyük tarikattan biridir. Ahlakî ve estetik bir tasavvufî anlayışa sahip olan Necmeddin-i Kübrâ el-Hârizmî'ye (ö. 618/1221) nispet edilmektedir. Tarikat 13-14. yüzyıllarda Orta Asya'dan Hindistan ve Irak'a kadar uzanan oldukça geniş bir sahada yaygınlık kazanmış, çok çeşitli kollara ayrılmıştır⁴⁰. Anadolu'da ise ilk defa sufi müfessir ve müellif Necmeddin-i Dâye (ö. 654/1256) tarafından temsil edilmiştir. Aslen Reyli olan Necmeddin-i Dâye, 1221'de ailesi ve müritleriyle birlikte Moğol istilâsının önünden kaçarak Anadolu'ya göç etmiştir. Buradaki yedi yıllık süreçte Malatya, Kayseri, Sivas ve Erzincan'da ikamet etmiş, çeşitli ilmî-irfanî temaslarda bulunmuş ve bazı kitaplarını kaleme almıştır. Bunların başında gelen *Mirsâdü'l-ibâd*'i

³² William C. Chittick, "Ibn 'Arabî and His School", *Islamic Sprituality Manifestations*, ed. Seyyed Hossein Nasr, SCM Press Ltd., New York 1991, s. 49, 54; Mahmud Erol Kılıç, "Ekberiyeye", *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İSAM Yayınları, İstanbul 2015, s. 354-357.

³³ Ebû'l-Hasen 'Alî b. İbrâhîm el-Kârî' el-Bağdâdî, *ed-Durr us-Semîn fî Menâkib iş-Şeyh Muhyiddîn*, trc. Abdulkadir Şener-M. Rami Ayas, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1972, s. 20-21, 30; Câmî, *Nefahâtü'l-Üns*, s. 521; Claude Addas, *İbn Arabî*, trc. Atila Ataman, Gelenek Yayınları, İstanbul 2003, s. 147-228, 234-236; Mikâil Bayram, *Sadru'd-din-i Konevî Hayatı, Çevresi ve Eserleri*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2012, s. 36-38, 42.

³⁴ Chittick, "Ibn 'Arabî and His School", s. 54-56; Kılıç, "Ekberiyeye", s. 350.

³⁵ Mahmud Erol Kılıç, "Fusûsü'l-Hikem", *DİA*, XIII, İstanbul 1996, s. 232.

³⁶ Câmî, *Nefahâtü'l-Üns*, s. 772, 817-820; Ocak, *Kalenderîler*, s. 76-79; Orhan Bilgin, "Fahreddin-i Irâkî", *DİA*, XII, İstanbul 1995, s. 84-86.

³⁷ Şeyh Musa es-Sadrî, *Regâiyübü'l-Menâkib*, haz. M. Emin Agar, Anka Yayınları, İstanbul 2002, s. 37, 49-50; Bayram, *Sadru'd-din-i Konevî*, s. 98-99.

³⁸ Ürkmez, *Tasavvufî Zümreler*, s. 150-154, 339.

³⁹ Tavukçu, "Yûnus Emre Mektebi", s. 150-151.

⁴⁰ Süleyman Gökbulut, *Necmeddin-i Kübrâ Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İnsan Yayınları, İstanbul 2010, s. 121-180; Hamid Algar, "Necmeddin-i Kübrâ (Kübreviyye)", *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 500-501.

Ağustos 1223'te Sivas'ta tamamlayarak I. Alâeddin Keykubad'a sunmuştur⁴¹. Nefsin terbiye edilerek ilahî sıfatların bilgisine nasıl erişeceğini göstermek gayesiyle⁴² yazılan bu mensur eser, tasavvuf edebiyatının en yaygın ve en çok okunan kitaplarından biridir. Ayrıca 13. yüzyıldaki göçler ve tasavvufî hareketlilik hakkında, bunları yaşamış bir sufi göçmenin birinci ağızdan verdiği bilgileri içermesi itibarıyla de büyük bir kıymeti haizdir. Zira kitabında ne zaman ve hangi güzergâhı izleyerek Anadolu'ya geldiğine, yolculuğunda nelerle ve kimlerle karşılaştığına değinen Necmeddin-i Dâye, yerleşmek için neden Anadolu'yu seçtiğine de değinir. Ona göre, Anadolu henüz tehlikeden uzak, müreffeh, mamur ve emniyetli bir ülkedir. Devlet yöneticileri adaletli ve dindar kişiler olup âlim ve sufileri himaye etmektedir⁴³. Buna rağmen, Anadolu'da aradığı ortamı bulamayan ve tasavvufî yapılanma gerçekleştiremeyen Necmeddin-i Dâye, 1228'de buradan ayrılıp bazı beldeleri dolaştıktan sonra Bağdat'a yerleşmiştir⁴⁴. Necmeddin-i Dâye, kendisinden sonra silsilesini sürdüreceği herhangi bir halife bırakmamıştır. Dolayısıyla onun Kübrevîliği sürdürme açısından etkin bir rol oynadığı söylenemez⁴⁵. Fakat Türkiye Selçuklu iktidar muhiti tarafından ağırlanan ve ödüllendirilen bir sufinin, Anadolu'da tasavvufî taban oluşturmaması ve kurumsallaşamaması şaşırtıcıdır. Bu muhtemelen onun Anadolu'ya ve buradaki tasavvufî muhite uyum sağlayamamasıyla ilgilidir. Bununla birlikte kitapları yüzyıllarca toplumun değişik kesimleri tarafından büyük rağbet görmüştür⁴⁶.

4.5.Vefâiler

Vefâilik 12-15. yüzyıllarda Irak, Suriye ve Anadolu'da etkileri görülen mühim bir tarikattır. Kürt, Arap ve Türk aşiretleri üzerinde büyük bir nüfuz ve itibara sahip olan Ebü'l-Vefâ Seyyid Muhammed el-Bağdâdî (ö. 501/1107) tarafından kurulmuştur. Anadolu'da 13. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Dede Garkın, Baba İlyas-ı Horasânî, Muhlis Paşa (ö. 672/1273) ile onların müritleri/muakkipleri tarafından temsil edilmiş, bilhassa konargöçer Türkmen oymakları/cemaatleri arasında yayılmıştır. Vefâilik, bu yönüyle 13. yüzyıl Anadolu tasavvufunun sadece Türkistan, Mâverâünnehir ve Horasan'dan beslenmediğini; Suriye ve Irak'taki Türk orijinli olmayan tarikatların da Anadolu'da temsil edildiğini hatta gelenek oluşturduğunu göstermektedir⁴⁷. Oğuzların Garkın boyunun (Garkîniler) siyasî-dinî lideri olup Maraş, Malatya, Mardin, Urfa havalisinde faaliyet gösteren Dede Garkın, İslâmiyet'in eski kavmi geleneklere uygun düşen sufiyane fakat basit ve halka dönük biçimini tebliğ ve telkin eden⁴⁸ Türkmen şeyhlerinden biridir⁴⁹. Halifesi Baba İlyas ise Amasya'ya bağlı Çat (bugünkü adıyla İlyas) köyüne yerleşerek bir zâviye kurmuş, kendisine bağlı Türkmenlerle birlikte 1239'da II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in iktidarına karşı giriştiği siyasal-toplumsal ayaklanmayla (Babaîler İsyanı) Türkiye Selçuklularının son dönemine damgasını vurmuştur. Her ne kadar kendisi bir tarikat kurmamış olsa da bu isyanla birlikte başlattığı dinî-tasavvufî hareket (Babaîlik), oğlu Muhlis Paşa ve değişik beldelere dağılan diğer Vefâî halifeleri aracılığıyla Anadolu'nun özellikle orta ve batı bölgelerine yayılmıştır⁵⁰. Nitekim bu hareket içerisinde yer alan Şeyh Edebâli (ö. 726/1326) ve Geyikli Baba gibi simalar da Vefâîliğe bağlıdır⁵¹. Bu durum, Vefâîliğin erken dönem Osmanlı sufiliğinin şekillenmesinde de etkili olduğuna delalet eder.

⁴¹ Necmeddin-i Dâye, *Mirsâdü'l-İbâd*, trc. Halil Baltacı, İFAV Yayınları, İstanbul 2013, s. 50-58, 390; Halil Baltacı, *Necmeddin Dâye Râzî Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, İnsan Yayınları, İstanbul 2011, s. 61-68.

⁴² Dâye, *Mirsâdü'l-İbâd*, s. 31, 43.

⁴³ Dâye, *Mirsâdü'l-İbâd*, s. 53-54.

⁴⁴ Derya Örs, "Necmeddin-i Râzî: Hayatı ve Eserleri", *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 6 (2002), s. 24; Baltacı, *Necmeddin Dâye*, s. 67-68, 71.

⁴⁵ Gökbulut, *Necmeddin-i Kübrâ*, s. 169.

⁴⁶ Ürkmez, *Tasavvufî Zümreler*, s. 90-92.

⁴⁷ Haşim Şahin, "Vefâiyye", *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İSAM Yayınları, İstanbul 2015, s. 135-141; Karamustafa, "Anadolu Tasavvufunun Kökenleri Sorunu", s. 145-146.

⁴⁸ Fuad Köprülü, "Anadolu'da İslâmiyet", *Anadolu'da İslâmiyet*, haz. Mehmet Kanar, İnsan Yayınları, İstanbul 2000, s. 49.

⁴⁹ Ahmet Yaşar Ocak, *Dede Garkın ve Emîrci Sultan*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2014, s. 50-54, 65-68; Ürkmez, *Tasavvufî Zümreler*, s. 95-100.

⁵⁰ Ahmet Yaşar Ocak, *Babaîler İsyanı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011, s. 37-160; Ürkmez, *Tasavvufî Zümreler*, s. 100-103, 111-116.

⁵¹ Anonim, *es-Seyyid Ebu'l-Vefâ Menâkıbnâmesi*, haz. Dursun Gümüşoğlu, Can Yayınları, İstanbul 2006, s. 16; Âşıkpâşazâde, *Menâkıbu Tevârih-i Âl-i Osmân*, haz. Kemal Yavuz-M. A. Yekta Saraç, K Kitaplığı Yayınları, İstanbul 2003, s. 373; Ocak, *Babaîler İsyanı*, s. 170-176, 206-208.

İlginçtir ki Geyikli Baba, Yûnus Emre'nin *Divân*'ında minnetle zikrettiği birkaç isimden biridir: “*Ge-yiklü Baba bize bir kez nazar kılaldan / Hâsıl oldu Yûnus'a her ne ki vâyesidür*”⁵². Ayrıca Muhlis Paşa'nın oğlu ve halefi Âşık Paşa da (ö. 733/1332), bir Vefâî şeyhi olarak Kırşehir'deki zaviyesinde irşat ve telif faaliyetlerinde bulunmuştur. *Garibnâme* gibi Anadolu Türk tasavvuf edebiyatının en eski ve etkili didaktik eserlerinden birine imza atan bu sufi şairin şiirlerinde, çağdaşı Yûnus Emre'nin de tesirleri görülmektedir⁵³.

4.6.Rifâîler

Seyyid Ahmed b. Ali er-Rifâî'ye (ö. 578/1182) nispet edilen Rifâîlik, İslâm dünyasının ilk tarikatları arasında yer almaktadır. Rifâîlik, daha kurucu piri hayatta iken Ümmü Abîde (Bağdat) merkezli teşkilatlanmış olmasının bir sonucu ve devamı olarak 13. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Anadolu'da da görülmeye başlanmıştır⁵⁴. Özellikle Tâceddin Muhammed er-Rifâî ile oğlu Ahmed-i Kûçek er-Rifâî'nin, kalabalık maiyetleriyle birlikte Konya, Tokat ve Amasya gibi dönemin önemli ilim-irfan merkezlerini dolaşmaları; buralarda iktidar muhiti, ulema ve sufilerle olumlu ilişkiler geliştirmeleri, tarikatın Anadolu'da yerleşmesi, yayılması ve teşkilatlanmasında son derece etkili olmuştur. Nitekim Tâceddin Muhammed er-Rifâî sırmalı kaba ipek kumaş giyen, kendilerini ateşe atmak, kızgın demiri ağızlarına sokmak, kamçıdan kan akıtmak, sıpaya binmek gibi tuhaf davranışlar sergileyen dervişleriyle birlikte Konya'ya geldiğinde emirler, şehrin ileri gelenleri, ahîler ve ahali tarafından karşılanıp Karatay Medresesi'nde ağırlandı⁵⁵. Ayrıca Hacı Bektâş-ı Velî ve Celâleddin-i Rumî ile aynı dönemde, Akşehir'de yaşayıp onlarla çeşitli ilişkiler geliştiren Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî de (ö. 667/1269) Rifâî geleneğine mensup bir sufidir. Rifâîlik Anadolu'nun güneydoğusundaki şehirlerde de etkili olmuştur⁵⁶.

Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere Yûnus Emre, tarikat silsilesinin Tapduk Emre, Barak Baba, Sarı Saltuk şeklinde olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle Yûnus Emre'nin silsilesinin hangi tarikata bağlanacağı, en uçtaki isim olan Sarı Saltuk'un (ö. 697/1297) kimden, daha doğrusu hangi tarikata mensup birinden nasip aldığına dair düğümün çözülmesinde gizlidir. Sarı Saltuk, Anadolu ve Rumeli'nin İslamlaşmasındaki etkisi nedeniyle adı etrafında menkıbeler oluşmuş mühim ve meşhur bir gazi-velidir⁵⁷. *Hacı Bektâş-ı Velî Velâyetnâmesi'ne* göre Sarı Saltuk, Hacı Bektâş-ı Velî'nin feyiz ve himmetiyle gönül gözü açılan, kısa sürede manevi makam ve menzilleri kat eden birisidir⁵⁸. Bektaşî menâkıbnâmelerinin en tanınmış ve en yaygın olan bu eserin yaklaşık iki yüzyıllık süreçte şifahi yolla nesilden nesile aktarıldığı ve 1481-1501 yılları aralığında yazıya geçirildiği düşünülmektedir⁵⁹. Güvenilirliğine gölge düşüren bu özelliğinin yanı sıra Anadolu'daki birçok meşhur sufiyi Hacı Bektâş-ı Velî'nin mürit ve müntesibi olarak gösterme gayretiyle üretilmiş çok sayıda menkıbe de içermektedir. Dolayısıyla bu menkıbelere ihtiyatlı yaklaşılması gerekir⁶⁰. Ayrıca Sarı Saltuk ile Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî arasında bir mürit-mürşit ilişkisinin varlığına işaret eden daha esaslı bir takım kayıtlarla da⁶¹ karşılaşırız. Fakat bu kayıtlar da Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî'nin hangi tarikata mensup olduğunu belirtmemektedir. Bu boşluğu, 1315'te

⁵² Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, s. 44.

⁵³ Âşık Paşa, *Garib-name*, I/1, haz. Kemal Yavuz, TDK Yayınları, İstanbul 2000, s. XLV-LX; Günay Kut, “Âşık Paşa”, *DİA*, IV, İstanbul 1991, s. 1-2; Ahmet Yaşar Ocak, “Âşık Paşa (Tasavvufi Şahsiyeti)”, *DİA*, IV, İstanbul 1991, s. 3.

⁵⁴ Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 204; Eyüp Öztürk, *Velilik ile Delilik Arasında İbnu's-Serrâc'ın Gözünden Müvelleh Dervişler*, Kitap Yayınevi Yayınları, İstanbul 2013, s. 164; Mustafa Tahralı, “Rifâiyye”, *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İSAM Yayınları, İstanbul 2015, s. 285, 289.

⁵⁵ Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, II, trc. Tahsin Yazıcı, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul 1987, s. 112-113.

⁵⁶ Ürkmez, *Tasavvufi Zümreler*, s. 119-139.

⁵⁷ Machiel Kiel, “Sarı Saltuk”, *DİA*, XXXVI, İstanbul 2009, s. 147-149.

⁵⁸ Anonim, *Hacı Bektâş Velî Velâyetnâme*, haz. Hamiye Duran, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2014, s. 350-362.

⁵⁹ Ahmet Yaşar Ocak, “Hacı Bektaş Velâyetnâmesi”, *DİA*, XIV, İstanbul 1996, s. 471-472.

⁶⁰ Necdet Tosun, “Yûnus Emre Rifâî, Hacı Bektaş Vefâî”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, S. 31 (2013), s. 109.

⁶¹ Yazıcızâde 'Alî, *Selçuk-nâme*, haz. Abdullah Bakır, TTK Yayınları, Ankara 2014, v. 415b; Ebü'l-Hayr-ı Rumî, *Saltuk-nâme*, haz. Necati Demir-Mehmet Dursun Erdem, Destan Yayınları, Ankara 2007, s. 277; Münecimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Câmiu'd-Düvel*, II, trc. Ali Öngül, Akademi Kitabevi Yayınları, İzmir 2001, s. 110. Krş. Ürkmez, *Tasavvufi Zümreler*, s. 131-134; Tosun, “Yûnus Emre Rifâî, Hacı Bektaş Vefâî”, s. 110-112.

yazılan ve şimdilik Sarı Saltuk'tan bahseden en eski kaynak konumunda olan *Tuffâhu'l-Ervâh*'taki bilgiler doldurmaktadır. Bu eserdeki bir menkıbeye göre, Sarı Saltuk Rifâîlerden Şeyh Mahmud'dan nasibini almıştır⁶². Söz konusu menkıbeyi konuya ışık tutan diğer kaynaklar ekseninde değerlendiren Eyüp Öztürk ve Mehmet Saffet Sarıkaya gibi bazı araştırmacılara göre, Sarı Saltuk'a el veren Şeyh Mahmud, tasavvufi terbiyesini Rifâîliğin kurucusu Seyyid Ahmed b. Ali er-Rifâî'den Üveysî yolla alan ve Akşehir'de Rifâî geleneğine göre faaliyet gösteren Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî'dir⁶³. Dolayısıyla Sarı Saltuk, Rifâîliğe mensup bir sufi olarak irşat ve tebliğ faaliyetlerinde bulunmuştur. Bu durumda Yûnus Emre'nin de bir Rifâî dervişi olması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim Yûnus Emre geçmişteki ve dönemindeki –Fakih Ahmed, Celâleddin-i Rumî– din ve tasavvuf büyüklerini andığı bir şiirinin sondan bir önceki beytinde, “*Ol Seyyid Ahmed Kebîr müyesserdi ana nûr / 'Iyâlleri cümle şîr ol hulka merdân kanı*” diyerek, Rifâîliğin kurucu pîri Seyyid Ahmed b. Ali er-Rifâî'yi övmektedir⁶⁴.

4.7.Mevlevîler

On binlerce beyitten oluşan *Mesnevî-i Ma'nevî* ve *Dîvân-ı Kebîr*'i ile tasavvuf edebiyatının en büyük ve en güçlü temsilcilerinden biri olan Celâleddin-i Rumî'nin vefatını müteakip, onun kendine has tasavvuf anlayışının tesiri altında Konya merkezli doğup gelişerek kısa sürede oldukça geniş bir sahaya yayılan Mevlevîlik, İslâm toplumunu yüzyıllarca dinî ve kültürel açıdan beslemiş mühim bir tarikatıdır⁶⁵. Belh kökenli Celâleddin-i Rumî, İbnü'l-Arabî'nin 13. yüzyılın ilk yarısında metafizik/mistik bir sistem hâlinde tasavvuf düşüncesine sunduğu vahdet-i vücud anlayışından etkilenen sufilerden biridir. Fakat onun fikrî, irfanî ve edebî şahsiyeti söz konusu olduğunda özellikle şu üç sima karşımıza çıkar: Bahâeddin Veled (ö. 628/1231), Burhâneddin-i Tirmizî (ö. 641/1244 [?]), Şems-i Tebrizî (ö. 645/1247 [?]). Bu simaların ilki, Celâleddin-i Rumî'nin babası; ikincisi, babası ile arasındaki tasavvufî bağlantıyı sağlayan müşşididir. Celâleddin-i Rumî bu iki membadan züht nitelikli bir tasavvuf anlayışı tevarüs etmiş ve bunu yaşamı boyunca sürdürmüştür. Üçüncü sima ise kendisini derinden etkileyen sohbet arkadaşıdır. 1244'te Konya'ya gelen Şems-i Tebrizî, mensubu bulunduğu Kalenderîliğin dünyevî her şeye tepeden bakan, izafi değer hükümlerini önemsemeyen ve bunları ilahi aşka erişmede birer engel olarak gören tavrını Celâleddin-i Rumî'ye aşlamıştır. Kuşkusuz büyük bir edebî deha olan Celâleddin-i Rumî, bu aşımın da etkisiyle aşk ve cezbeye dayanan; musiki, semâ ve şiirle yoğrulan bir tasavvufî anlayış/yaşayış geliştirmiştir⁶⁶. Nitekim Celâleddin-i Rumî'ye göre tasavvuf, muayyen bir kaideler ve akideler mecmuası değil; duyulan, yaşanan ve ancak sezgisel keşifle, ilhamla, aşkla anlaşılabilen bir şeydir⁶⁷. Yaşadığı dönemden bugüne pek çok sufi şairi derinden etkileyen Celâleddin-i Rumî'nin Yûnus Emre'yi de etkilemesi mümkün ve muhtemeldir. Yûnus Emre, vahdet-i vücud gibi son derece sistematik ve anlaşılması güç metafizik bir telakkiyi, Celâleddin-i Rumî'den farklı olarak, sade ve zihinlerde yer edici bir Türkçe ve akıcı bir üslup içinde, anlaşılması kolay bir tasavvufî terminoloji ile Türk halkına sunmuştur⁶⁸. Mevlevîlik 13-14. yüzyıllarda, Celâleddin-i Rumî'nin halifesi Hüsâmeddin Çelebi (ö. 683/1284), oğlu Sultan Veled (ö. 712/1312) ve torunu Ulu Ârif Çelebi'nin çalışmalarıyla bir tarikat hüviyeti kazanmış; devlet ve toplumun her kesiminden, katmanından insanı etkisi altına almıştır. Bu dönemde Konya dışında Denizli, Amasya, Tokat, Samsun, Niğde, Bayburt, Kırşehir, Erzincan gibi şehirlerde de Mevlevî mürit ve halifelerine rastlanmaktadır⁶⁹.

⁶² Muhammed b. Ali b. es-Serrâc, *Tuffâhu'l-Ervâh ve Miftâhu'l-İrbâh*, trc. Nejdet Gürkan-Mehmet Necmettin Bardakçı-Mehmet Saffet Sarıkaya, Kitap Yayınevi Yayınları, İstanbul 2015, s. 324.

⁶³ es-Serrâc, *Tuffâhu'l-Ervâh*, s. 66-67; Öztürk, *Müvelleh Dervişler*, s. 134-136.

⁶⁴ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, s. 380; Tosun, “Yûnus Emre Rifâî, Hacı Bektaş Vefâî”, s. 112-113.

⁶⁵ Köprülü, “Anadolu'da İslâmiyet”, s. 54-55; William C. Chittick, “Rûmî and Mawlawiyyah”, *Islamic Spirituality Manifestations*, ed. Seyyed Hossein Nasr, SCM Press Ltd., New York 1991, s. 105.

⁶⁶ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Süfiliğine Bakışlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 1996, s. 129-132; Ürkmez, *Tasavvufî Zümreler*, s. 173-196.

⁶⁷ Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 223.

⁶⁸ Ocak, *Türk Süfiliğine Bakışlar*, s. 100, 132-133.

⁶⁹ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1983, s. 21-25, 29-34, 65-95; Franklin Lewis, *Mevlânâ*, trc. Gül Çağalı Güven-Hamide Koyukan, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2010, s. 285-288, 469-471; Ürkmez, *Tasavvufî Zümreler*, s. 201-233.

4.8. Bektaşîler

Bektaşîlik, 13. yüzyılda Sulucakarahöyük'te –o dönemde Kırşehir'e bağlıdır– yaşamış olan Hacı Bektâş-ı Velî'nin ağırlıklı olarak konargöçer Türkmen zümreleri, müstevli Tatarlar ve yerli Hristiyan ahali arasında yürüttüğü irşat ve tebliğ faaliyetleriyle oluşmaya başlayıp 15. yüzyılın ikinci yarısında onun ananeleri etrafında Osmanlı topraklarında ortaya çıkmış bir tarikattır. Dolayısıyla Hacı Bektâş-ı Velî –aynen Celâleddin-i Rumî ile Mevlevîlik arasındaki ilişkide olduğu gibi– Bektaşîliğin kurucusu değil, temel ilke ve söylemlerini oluşturan birinci pîridir. 16. yüzyılda yaptığı düzenlemelerle Bektaşîliği bilinen tarikat hüviyetine kavuşturan kişi ise Balım Sultan'dır (ö. 922/1516 [?])⁷⁰. Bu tarikata adını veren Hacı Bektâş-ı Velî'nin tasavvufî şahsiyeti söz konusu olduğunda farklı ihtimallerle karşılaşırız: Yesevî dervîşi; Haydarî-Kalenderî dervîşi; Vefâî-Babaî dervîşi; “*meczûb 'azîz*” olduğu için şeyhlikten, müritlikten ve silsileden uzak bir kişi⁷¹. Bu hususa ilişkin kanaatler Hacı Bektâş-ı Velî'nin bir Vefâî-Babaî dervîşi olduğu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Buna göre 1239'da patlak veren Babaîler İsyanı'ndan kısa bir süre önce Horasan'dan Anadolu'ya gelen Hacı Bektâş-ı Velî, Kırşehir'de Baba İlyas'a bağlanmış fakat tam olarak bilemediğimiz bir nedenle söz konusu isyana katılmamıştır. Sulucakarahöyük'e çekilerek bir süre izini kaybettiren Hacı Bektâş-ı Velî, muhtemelen 1243 Köseadağ Savaşı sonrası Moğolların Anadolu'da yol açtığı karışıklıklar sırasında yeniden ortaya çıkmıştır⁷². Bununla birlikte Hacı Bektâş-ı Velî'nin “*sağlam bir Yesevî bağlantısıyla*” geldiği Anadolu'da, çeşitli sufilerle temasa geçtiği hâlde kendisine bağımsız bir yol seçip –nitekim 13-15. yüzyıllarda kurumsallaşmış bir Yesevî tarikatı söz konusu değildir– yerleştiği bölgede derin izler bırakmayı başarmış olması da mümkündür⁷³. Bektaşîliğin 13-15. yüzyıllar arasındaki teşekkül sürecinde Hacım Sultan, Pirebi Sultan, Cemâl Seyyid, Resul Baba gibi Hacı Bektâş-ı Velî kültü etrafında toplanan Abdalân-ı Rum'a⁷⁴ mensup kişileri, İlk Bektaşîler olarak değerlendirebiliriz. Bu kişiler özellikle siyasî ve askerî hareketliliğin yoğunlaştığı batı ve güneybatı uç mıntıkalarında yürüttükleri faaliyetlerle (irşat, tebliğ, iskân vb.), bir taraftan Hacı Bektâş-ı Velî kültürünün yayılmasını ve kökleşmesini sağlamışlar diğer taraftan da Anadolu'nun Türkleşmesine ve İslâmlaşmasına hizmet etmişlerdir⁷⁵. *Hacı Bektâş-ı Velî Velâyetnâmesi*, Tapduk Emre'nin, Hacı Bektâş-ı Velî ile olan mürit-mürşit münasebetine yer verirse de bunlar Tapduk Emre'nin yahut Yûnus Emre'nin Bektaşîliğe mensubiyetini göstermez⁷⁶. Ama Yûnus Emre'nin 15-16. yüzyıllarda da saygın bir ârif olarak görüldüğüne işaret eder. Zira yukarıda da belirttiğimiz üzere, *Hacı Bektâş-ı Velî Velâyetnâmesi* 15. yüzyılın son çeyreğiyle 16. yüzyıl başları arasında yazıya geçirilmiş ve bu yazım sürecinde, öteden beri temayüz etmiş pek çok tasavvufî şahsiyet özenle Bektaşî geleneğine bağlanmak istenmiştir.

4.9. Kalenderîler

Kalenderîlik, kalenderî anlayış ve yaşayışı ilke edinen çeşitli tasavvufî zümrelerin ortak adıdır. Kalenderî sufiler –Şems-i Tebrizî örneğinde de dile getirdiğimiz üzere– dünyaya tepeden bakan, dünyevî değerleri önemsemeyen, içinde yaşadıkları toplumun, toplumsal düzenin yerleşik inanç ve geleneklerine karşı tavır alan; bunu dış görünüşleri ve davranışlarıyla gündelik hayatlarına da yansıtan kişilerdir⁷⁷. Müfrit bir zahit olan Cemâleddin-i Sâvî (ö. 630/1232), ilk tezahürleri 10. yüzyıldan itibaren –her ne kadar bazı sufilerle sınırlı ve kurumsal yapıdan yoksun da olsa– Horasan ve Mâverâünnehir'de görülmeye başlayan bu anlayışı/akımı, adap ve erkân çerçevesinde toparlayarak Cevlekiyye adı altında bir tarikat hüviyetine kavuşturmuştur. Bu sayede Kalenderîlik, Orta Doğu, Orta Asya, Hindistan ve Anadolu'yu da içine alan geniş bir alanda etkili olmaya başlamıştır. Bu ilk teşkilatlanmadan sonra Kalenderîlik anlayışı/akımı içinde daha başka tarikatlar da kurulacaktır⁷⁸. Ayrıca İlk Bektaşîler ve Abdalân-ı

⁷⁰ Rıza Yıldırım, *Hacı Bektaş Velî'den Balım Sultan'a Bektaşîliğin Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul 2019, s. 109, 126, 133, 243; Ahmet Yaşar Ocak, “Bektaşîyye”, *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İSAM Yayınları, İstanbul 2015, s. 447, 463, 470-471.

⁷¹ Bu ihtimalleri ortaya koyan rivayetleri dökümü için bkz. Ürkmez, *Tasavvufî Zümreler*, s. 235-256.

⁷² Irène Mélikoff, *Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe*, trc. Turan Alptekin, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2010, s. 78-80; Ocak, *Babaîler İsyanı*, s. 179-180.

⁷³ Karamustafa, “Anadolu Tasavvufunun Kökenleri Sorunu”, s. 138.

⁷⁴ Yesevî, *Kalenderî, Vefâî, Haydarî dervişleri*.

⁷⁵ Ürkmez, *Tasavvufî Zümreler*, s. 257-279.

⁷⁶ Anonim, *Hacı Bektaş Velî Velâyetnâme*, s. 185-186, 377-385.

⁷⁷ Nihat Azamat, “Kalenderîyye”, *DİA*, XXIV, İstanbul 2001, s. 253.

⁷⁸ Ocak, *Kalenderîler*, s. 3-33.

Rum mensupları arasında da Kalenderî dervişlerinin varlığı göze çarpmaktadır. 13. yüzyılda Anadolu'da müesses Kalenderîlik söz konusu olduğunda ise karşımıza özellikle şu iki isim çıkar: Cevlekî halifesi Ebû Bekir-i Niksârî; Haydarî halifesi Hacı Mübârek-i Haydarî. Konya'da faaliyet gösteren bu sufiler, burada hatırı sayılır bir muhit edinmişlerdir⁷⁹. Bundan başka Seyyid Battal Gazi Zâviyesi'nin 13. yüzyılda Kalenderîlerin merkez zâviyesi hâline geldiği görülmektedir⁸⁰.

Sonuç

13. yüzyıl Anadolu'su Türk tasavvuf tarihi açısından bir mayalanma dönemidir. Yunus Emre böylesine mühim bir dönemde ve ortamda, terennüm ettiği şiirleriyle yaşadığı zaman ve zeminin tasavvufî telakileri ve edebî zevki hakkında fikir sahibi olabilmemiz için bize paha biçilemez bir ilham hazinesi bırakmıştır. Yunus Emre, Tapduk Emre'den el almasına ve son veriler ışığında Rifâî geleneğine mensup bulunduğu kuvvetle muhtemel olmasına rağmen, nevi şahsına münhasır bir sufi şair olarak tasavvuf tarihindeki müstesna yerini almıştır. Tıpkı bu dönemde yetişip/yaşayıp günümüze değin uzanan derin tesirler icra eden emsalleri gibi.

---

⁷⁹ Ürkmez, *Tasavvufî Zümreler*, s. 282-285.

⁸⁰ Ocak, *Kalenderîler*, s. 180-184; Yağmur Say, *Türk İslam Tarihinde ve Geleneğinde Seyyid Battal Gazi ve Battalname*, Eskişehir Valiliği Yayınları, Ankara 2009, s. 25-26.

KAYNAKÇA

- ABDURRAHMAN CÂMÎ, *Nefahâtü'l-Üns*, trc. Lâmiî Çelebi, haz. Süleyman Uludağ-Mustafa Kara, Marifet Yayınları, İstanbul 2001.
- ADDAS Claude, *İbn Arabi*, trc. Atila Ataman, Gelenek Yayınları, İstanbul 2003.
- AHMED EFLÂKÎ, *Ariflerin Menkabeleri*, II, trc. Tahsin Yazıcı, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul 1987.
- ALGAR Hamid, “Kâzerûnî”, *DİA*, XXV, İstanbul 2002, s. 145-146.
- , “Necmeddîn-i Kübrâ (Kübreviyye)”, *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 500-506.
- ANONİM, *es-Seyyid Ebu'l-Vefâ Menakıbnâmesi*, haz. Dursun Gümüsoğlu, Can Yayınları, İstanbul 2006.
- ANONİM, *Hâcı Bektâş Veli Velayetnâme*, haz. Hamiye Duran, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2014.
- ÂŞIK PAŞA, *Garib-name*, I/1, haz. Kemal Yavuz, TDK Yayınları, İstanbul 2000
- ÂŞIKPAŞAZÂDE, *Menâkıbu Tevârih-i Âl-i Osmân*, haz. Kemal Yavuz-M. A. Yekta Saraç, K Kitaplığı Yayınları, İstanbul 2003.
- AZAMAT Nihat, “Kalenderiyye”, *DİA*, XXIV, İstanbul 2001, s. 253-256.
- BALTACI Halil, *Necmeddîn Dâye Râzî Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, İnsan Yayınları, İstanbul 2011.
- BAYRAM Mikâil, *Sadru'd-din-i Konevî Hayatı, Çevresi ve Eserleri*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2012.
- , *Şeyh Evhadü'd-din Hâmid el-Kirmânî ve Evhadiyye Hareketi*, Selçuk Üniversitesi Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, Konya 1999.
- , *Şeyh Evhadü'd-din Hâmid el-Kirmânî ve Menâkıb-nâmesi*, Konya 2008.
- BİLGİN Orhan, “Fahreddîn-i Irâkî”, *DİA*, XII, İstanbul 1995, s. 84-86.
- CHITTICK William C., “Ibn ‘Arabî and His School”, *Islamic Spirituality Manifestations*, ed. Seyyed Hossein Nasr, SCM Press Ltd., New York 1991, s. 49-79.
- , “Rûmî and Mawlawiyyah”, *Islamic Spirituality Manifestations*, ed. Seyyed Hossein Nasr, SCM Press Ltd., New York 1991, s. 105-126.
- ÇİFTÇİOĞLU İsmail, “Orta Asya-Anadolu İlim ve Kültür Köprüsü (XI-XVI. Yüzyıllar)”, *Bilig*, S. 44 (2008), s. 143-172.
- EBÛ'L-HASEN ‘ALÎ B. İBRÂHİM EL-KÂRÎ’ EL-BAĞDÂDÎ, *ed-Durr us-Semîn fî Menâkıb iş-Şeyh Muhyiddîn*, trc. Abdulkadir Şener-M. Rami Ayas, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1972.
- EBÛ'L-HAYR-I RUMÎ, *Saluk-nâme*, haz. Necati Demir-Mehmet Dursun Erdem, Destan Yayınları, Ankara 2007.
- ELVAN ÇELEBİ, *Nâme-i Kudsî (Kutsal Kitap), Menâkıbu'l-Kudsiyye (Kutsal Menkabeler)*, haz. Mertol Tulum, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya 2017.
- GÖKBULUT Süleyman, *Necmeddîn-i Kübrâ Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İnsan Yayınları, İstanbul 2010.
- GÖLPINARLI Abdülbâki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1983.
- KARAMUSTAFA Ahmet T., “Yesevîlik, Melâmetîlik, Kalenderîlik, Vefâîlik ve Anadolu Tasavvufunun Kökenleri Sorunu”, *Hoca Ahmed Yesevi Seçme Makaleler*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Ankara 2017, s. 125-150.
- KIEL Machiel, “Sarı Saltuk”, *DİA*, XXXVI, İstanbul 2009, s. 147-149.

- KILIÇ Mahmud Erol, “Ekberiyye”, *Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İSAM Yayınları, İstanbul 2015, s. 337-370.
- , “Fusûsü’l-Hikem”, *DİA*, XIII, İstanbul 1996, s. 230-237.
- KÖPRÜLÜ Fuad, “Anadolu’da İslâmiyet”, *Anadolu’da İslâmiyet*, haz. Mehmet Kanar, İnsan Yayınları, İstanbul 2000, s. 41-122.
- , *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, DİB Yayınları, Ankara 1976.
- KUT Günay, “Âşık Paşa”, *DİA*, IV, İstanbul 1991, s. 1-3.
- LEWIS Franklin, *Mevlânâ*, trc. Gül Çağalı Güven-Hamide Koyukan, Kabcacı Yayınları, İstanbul 2010.
- MÉLIKOFF Irène, *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*, trc. Turan Alptekin, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2010.
- MOSTAFAVI Moharram, *13. Yüzyılın Büyük Mutasavvıfı Evhadeddin-i Kirmani ve Anadolu Tasavvufundaki Yeri*, Kitap Yayınevi Yayınları, İstanbul 2016.
- MUHAMMED B. ALİ B. ES-SERRÂC, *Tuffâhu’l-Ervâh ve Miftâhu’l-İrbâh*, trc. Nejdet Gürkan-Mehmet Necmettin Bardakçı-Mehmet Saffet Sarıkaya, Kitap Yayınevi Yayınları, İstanbul 2015.
- MÜNECCİMBAŞI AHMED B. LÜTFULLAH, *Câmiu’d-Düvel*, II, trc. Ali Öngül, Akademi Kitabevi Yayınları, İzmir 2001.
- NECMEDDİN-İ DÂYE, *Mirsâdü’l-İbâd*, trc. Halil Baltacı, İFAV Yayınları, İstanbul 2013.
- OCAK Ahmet Yaşar, “Âşık Paşa (Tasavvufi Şahsiyeti)”, *DİA*, IV, İstanbul 1991, s. 3.
- , “Bektaşiyye”, *Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İSAM Yayınları, İstanbul 2015, s. 447-486.
- , “Hacı Bektaş Vilâyetnâmesi”, *DİA*, XIV, İstanbul 1996, s. 471-472.
- , “Selçuklular ve Beylikler Devrinde Düşünce”, *Türkler*, VII, ed. Hasan Celâl Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 429-438.
- , *Babaîler İsyanı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011.
- , *Dede Garkın ve Emîrci Sultan*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2014.
- , *Osmanlı İmparatorluğu’nda Marjinal Süfilik: Kalenderiler*, TTK Yayınları, Ankara 1999.
- , *Türk Süfiliğine Bakışlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 1996.
- ÖRS Derya, “Necmuddîn-i Râzî: Hayatı ve Eserleri”, *Nüşa Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 6 (2002), s. 19-34.
- ÖZGÜDENLİ Osman Gazi, “Moğollar”, *DİA*, XXX, İstanbul 2005, s. 225-229.
- ÖZTÜRK Eyüp, *Velilik ile Delilik Arasında İbnu’s-Serrâc’ın Gözünden Müvelleh Dervişler*, Kitap Yayınevi Yayınları, İstanbul 2013.
- SAY Yağmur, *Türk İslam Tarihinde ve Geleneğinde Seyyid Battal Gazi ve Battalname*, Eskişehir Valiliği Yayınları, Ankara 2009.
- SULTAN VELED, *İbtidâ-nâme*, trc. Abdülbâki Gölpınarlı, Güven Matbaası, Ankara 1976.
- ŞAHİN Haşim, “Vefâiyye”, *Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İSAM Yayınları, İstanbul 2015, s. 135-156.
- ŞEVKÎ ÇELEBİ, *Menâkıb-ı Ebû İshâk-ı Kâzerûnî*, haz. Fatih Bayram, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2016.
- ŞEYH MUSA ES-SADRÎ, *Regâyibü’l-Menâkıb*, haz. M. Emin Agar, Anka Yayınları, İstanbul 2002.
- TAHRALI Mustafa, “Rifâiyye”, *Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İSAM Yayınları, İstanbul 2015, s. 285-334.

- TATCI Mustafa, *Risâletü'n-Nushiyye Tenkitli Metin*, MEB Yayınları, Ankara 2005.
- , *Tapduk Emre*, Nallıhan Turizm Gönüllüleri Derneği Yayınları, Ankara 2012. 95-109.
- , *Yûnus Emre Divânı Tahlil*, MEB Yayınları, Ankara 2005.
- , *Yûnus Emre Divânı Tenkitli Metin*, MEB Yayınları, Ankara 2005.
- TAVUKÇU Orhan Kemâl, “Yûnus Emre Mektebi: Kurucu Nesil”, *Yunus Emre Kitabı*, ed. Orhan Kemâl Tavukçu, Aksaray Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2017, s. 139-161.
- TOSUN Necdet, “Silsile”, *DİA*, XXXVII, İstanbul 2009, s. 206-207.
- , “Yûnus Emre Rifâi, Hacı Bektaş Vefâi”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, S. 31 (2013), s. 109-115.
- ÜRKMEZ Rauf Kahraman, “Tasavvufun Tarikatlaşma Süreci ve Yaygınlaşması”, *Tarihte Müslümanlar*, 4, ed. Mustafa Demirci-Nurullah Yazar, Otto Yayınları, Ankara 2020, s. 363-366.
- , *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Tasavvufî Zümreler*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya 2020.
- YAZICIZÂDE 'ALÎ, *Selçuk-nâme*, haz. Abdullah Bakır, TTK Yayınları, Ankara 2014.
- YILDIRIM Rıza, *Hacı Bektaş Veli'den Balım Sultan'a Bektaşiliğin Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul 2019.

YUNUS EMRE'DE ZAMAN VE KADER ALGISI

Recep ATAV¹

Özet

Biz yaptığımız bu araştırmada Vefatının 700. yılını andığımız şu günlerde “Bizim Yunus” konulu sempozyumda Yunus’un döneminde yaşanan olumsuz zaman ve kader algısının onun şiirlerindeki yansımalarını inceleyip düşünce yapısını analiz etmeye çalışacağız. Tarihi verilere kısaca göz attığımızda Yunus’un yaşadığı Ortaçağ dönemi, bütünü ile siyasi belirsizliklerin ve istilaların yaşandığı, kıtlıkların, salgınların, hastalıkların hâkim olduğu, tabiat olaylarının insanlara olumsuz anlamda etkisinin olduğu düşünülen bir dönemdir. Olumsuzluk içerisinde yoğrulan bireyin ve toplumun algı dünyası geleceğe yönelik beklentisi karamsarlaşmış, yaşanan olumsuzluklar karşısında Anadolu toplumu kendi iç dünyasına çekilerek yaşanan hadiseler anlam vermeye çalışmıştır. Öyle ki yaşanan olumsuzluklar insanların kutsala ilişkin algılarını olumsuz yönde etkilemiş ve bu olumsuzluklar belki doğrudan tanrı fikrine yansıtılmasa da kader veya zamanın getirdikleri olarak bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde halk tabakalarının zihin dünyalarını şekillendirmiştir.

Bu olumsuzluklar karşısında toplumun buhranına şifa bulmak isteyen Yunus Emre için karamsarlıktan bahsetmemiz mümkün değildir. Zira her ne kadar kendi döneminin siyasi belirsizlikler ve istilalar sonucu yaşanan olumsuzlukları, ölüm, dehr, kahr, ejderhanın yutması, gibi kavramlarla ifade etse de imanın ve ilahi aşkın verdiği güç ve şevkle (ışık) bütün bunlar üstesinden gelinebilir, geleceğe ümitle bakılabilir, mutlu bir şekilde dünya ve ahiret saadeti kazanılabilir düşüncesindedir. Yunus Emre bu yönüyle bütün olumsuzlukların yaşandığı kırılğan dönemde kamu vicdanını ifade eden şiirler yazmış kan ve ölümün kol gezdiği ortamda topluma çiçek demeti sunmayı başarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, zaman, kader, algı

YUNUS EMRE'S TIME AND FATE PERCEPTION

Abstract

In this research, we will analyze his mindset and poems which reflect the negative time and fate perception experienced in Yunus' period, at the symposium on "Our Yunus" of commemoration the 700th anniversary of his death. When we take a brief look at the historical data, the medieval period, in which Yunus lived, was a period that political uncertainties and invasions were experienced, famines, epidemics and diseases prevailed, and natural events were thought to have a negative impact on people. All these negativities become Anatolian society pessimistic on the perceptions of the sacred. they could not affect the idea of god, however, they consciously or unconsciously negatively shaped the mentality of people on the fate or time.

It is not possible to talk about pessimism for Yunus Emre, who wants to find a cure for the depression of the society in the face of these negativities. Even, he expresses the negativities of his period as a result of political uncertainties and invasions with concepts such as death, anguish, the swallowing of dragon, he had thought that all these hardships can be overcome with the power and enthusiasm (light) given by faith and divine love and the future can bring happiness. Yunus Emre wrote poems expressing the public conscience in the fragile period when all negativities were experienced and he succeeded in presenting a bouquet of flowers to the society in an environment where blood and death prevailed.

Keywords: Yunus Emre, time, destiny, perception

---

¹ Doktora öğrencisi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Giriş

Uzun yıllar geçmesine rağmen her zaman ve mekânda fikirlerinin tazeliği ve ehemmiyeti bitmeyen Yunus Emre'nin (ö.720/1320) şiirleri medeniyet ufkumuzun teşekkülünde mihenk taşı olmaya devam edecektir. Kendi döneminin bütün olumsuz koşullarını yaşamasına rağmen Anadolu'nun engin hoş görüsünü, millet sevgisini ve coşkunu, en güzel bir şekilde yansıtır, toplumsal varoluşu tesis etmeye çalışan Yunus'un eşsizliği ve örnekliliği geçmişte olduğu gibi, günümüzde de devam etmekte onun açtığı çığır, çağlar boyu yolumuzu aydınlatacaktır.

Biz vefatının 700. yılını andığımız "Bizim Yunus" konulu sempozyuma Yunus'un döneminde yaşanan olumsuz zaman ve kader algısının onun şiirlerindeki yansımalarını inceleyip düşünce yapısını analiz etmeye çalışacağız. Zira tarihi verilere kısaca göz attığımızda Yunus'un yaşadığı Ortaçağ dönemi, bütünü ile siyasi belirsizliklerin ve istilaların yaşandığı, kıtlıkların, salgınların, hastalıkların hâkim olduğu, tabiat olaylarının insanlara olumsuz anlamda etkisinin olduğu düşünülen bir dönemdir. Olumsuzluk içerisinde yoğrulan bireyin ve toplumun algı dünyası geleceğe yönelik beklentisi karamsarlaşmış, yaşanan olumsuzluklar karşısında Anadolu toplumu kendi iç dünyasına çekilerek yaşanan hadiseler anlam vermeye çalışmışlardır. Öyle ki yaşanan olumsuzluklar insanların kutsala ilişkin algılarını olumsuz yönde etkilemiş ve bu olumsuzluklar belki doğrudan tanrı fikrine yansıtılmasa da kader veya zamanın getirdiği olumsuz şeyler olarak bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde halk tabakalarının zihin dünyalarını şekillendirmiştir.

Kutsalı ve tabiatı değerlendirme biçiminde etkili olan kader algısı iki şekilde insanların zihin dünyasında yer edinmiştir. Bunlardan birincisi Hristiyan dünyasının adeta Anadolu'daki yansımasıdır, diyebiliriz. Yani tanrı varlıkları yaratmıştır, fakat onlara müdahale etmeden tanrılar dağına çekilmiştir.¹ O böylece insanların yaşadığı acıları, zulümleri, salgınları, akan kanları görmezlikten gelmekte, onları "dehrin" acımasız pençelerine bırakmaktadır.²

İkinci durum ise tanrı algısının bir başka yansımasıdır. Buna göre yeryüzü ve insanlık tarihi tanrının hükümranlığının sahnelendiği bir alan olup, yaşanan olayları tanrının ezici ve etkin otoritesinin sonucu oluşan hadiseler şeklinde algılanmıştır. Bunun sonucu edilgen bir insan tasavvuru oluşturulmuş ve insanın yaptığı yanlışlıklara yaratıcı ortak edilmiştir.³

Dönemin Anadolu insanı bu durumda yaratıcısından irtibatını kesmiş, onun rahmet ve sevgisinden mahrum bir vaziyette varlık mücadelesi verirken, diğer yandan yaşanan her şeyi tanrının iradesine bağlayarak totaliter, despot, tanrı hükümranlığı altında ezildikleri düşünülmüştür.⁴ Netice itibarıyla ister Hıristiyan dünyası kaynaklı, ister Anadolu coğrafyasının kendi teolojik yapısından kaynaklı olsun, yaşadıkları şartlar itibarıyla insanlar tanrıdan ümidini kesmiş, birlik ve beraberlik ruhundan yoksun bir vaziyette varlık mücadelesi verdiklerini söyleyebiliriz. Bu durum onları olumsuz zaman ve kader algısına yönlendirmiştir. Yaşanan bu olumsuzlukları özellikle Yunus Emre "kahr, dehr, ölüm, ejderhanın yutması" gibi kavramlarla ifade etmiştir.

Alır yiğidi çağında, bülbülü ötmez bağında,

Kimse komaz ocağında, yigitleri alır ölüm

Alır yiğidi kocayı, yakar ananın içini,

Kızların sarı saçını teneşirde çözer ölüm.

Hani onun sevdik yari, kıl taatın arı yürü,

Miskin Yunus söyler bunu, ejderhalar yutar ölüm.⁵

Her dem dalalım bahre,

Aldanmayalım dehre.

¹ Şinasi Gündüz, Mitoloji ile İnanç Arasında, (İstanbul: Hikav Yayınları,2018), 110.

² Toshihiko İzutsu, Kur'an'da Tanrı ve İnsan, çev. Kürşad Atalar, (İstanbul, Pınar Yayınları, 2017),192

³ Mehmet Evkuran, İslâm Düşünce Geleneğinde Tanrı Tasavvuru, İslâmî İlimler Dergisi, 2007, 2: 1.

⁴ İlhamı Güler, Kur'an'ın Mahiyeti ve Yorumu, (Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2018), 110.

⁵Yunus Emre, "Yunus Emre Divanı," Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları,1986, 109.

Sabreyleyim kahra,
Allah görelim n'eyler?

Ar namusu bıraktım,
Külümü suya attım.
Dervişliğe el kattım,
Allah görelim n'eyler?⁶

2. Yunus Emre'de Kader ve Zaman

Bu olumsuzluklar karşısında toplumun buhranına merhem olmak isteyen Yunus Emre de karamsarlığa yer yoktur. Zira her ne kadar kendi döneminin siyasi belirsizlikler ve istilalar sonucu yaşanan olumsuzlukları, ölüm, dehr, kahr, ejderhanın yutması, gibi kavramlarla ifade etse de imanın ve ilahi aşkın verdiği güç ve şevk(ışık)la bütün bunlar üstesinden gelinebilir, geleceğe ümitle bakılabilir, mutlu bir şekilde dünya ve ahiret saadeti kazanılabilirdi. Yunus Emre bu yönüyle bütün olumsuzlukların yaşandığı kırılma döneminde kamu vicdanını ifade eden şiirler yazmış kan ve ölümün kol gezdiği vasatta olan bitenleri teşhis etmeye yönelmiş, durumu anlamaya çalışmıştır.

O önce toplum nazarında oluşan olumsuz zaman ve kader algısını sorgulamaya çalışarak durumu anlamaya çalışmıştır. Fakat bu sorgu isyana yönelen bir sorgu olmayıp bir yandan olaylara anlam vermeye yönelik bir sorgulama hissedilirken diğer yandan yaşanan olumsuzluklar karşısında “la taknatu” ifadeleri ile rahmeti rahmana sığınarak onun gücü ve inayeti ile ve yaratıcı ile güçlü bir bağ kurup yaşanan buhrandan çıkış kastedildiği anlaşılmaktadır.⁷

Levh üzere kimdir yazan, azdıran kim, kimdir azan?
Bu işleri kimdir düzen, bu suale cevap nedir?

Rahim durur senin adın, rahimliğün bize dedin,
Mürşitlerin müjdeledi, La taknatu hitap nedir?

Bu işleri sen bilirsin, sen verirsin, sen alırsın,
Ne kim dilersen kılarırsın, ya bu soru hesap nedir?

Biz umaruz Mürvet'inden cümle iş senin katından,
Senin o çok rahmetinden bu bir avuç türap nedir?⁸

Dizelerinde görüldüğü üzere Yunus olumsuz olaylara anlam vermeye yönelik bir sorgu görülmektedir. Dizelerde klasik Ehli sünnet anlayışına benzer bir kader algısı gözüktüğü de aslında olan bitenler karşısında insanoğlunun payını da mütevasi bir üslupla vermeye çalışmaktadır. Çünkü bir yandan “her şey sendendir, sen bilirsin, sen alırsın sen verirsin” dizeleri Rahmanın gücüne, kudretine yönelik vurgu yapılırken diğer yandan “kimdür azan, kimdür düzen” ifadeleri ile de insanın irade ve sorumluluğa vurgu yapmaktadır. Tabiki Halıku rahman her şeyin yaratıcısı, olayları önceden bilen haberdar olandır. Fakat bu bilgi insanların iradesine etki eden, özgürlüğünü elinden alan, irade ve tercihlerini yok sayan veya insanı zorunlu olarak yanlış eylemi yapmasını sürükleyen bir bilgi değildir.⁹ O prensip olarak fiillerin yaratıcısı olarak tanrıya işaret etmekte bu anlamda her şeyi bilmekte olduğunu vurgulamaktadır.

Öte yandan aşağıda yer alan dizelerde görüleceği üzere insanın hürriyetine vurgu da söz konusudur.

Evvel kadim önden sona, zevali yok sultan benim,
Yedi iklîme hükmedip, yeri göğü tutan benim.

Ben bu yeri yaratacak, yer üstüne gök duracak,
Ulu deniz mevc vuracak, Nuh'a tufan veren benim.
Kün dedim bu yere durdu, gökler dahi karar kıldı,

⁶ Yunus Emre, “Yunus Emre Divanı,” 53.

⁷ Mehmet Bayraktar, “Yunus Emre ve Aşk Felsefesi”, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, 1991), 53.

⁸ Yunus Emre, “Yunus Emre Divanı,”28.

⁹ Mehmet Bayraktar, “Yunus Emre ve Aşk Felsefesi”,71.

Yüz bin türlü adem geldi, getirip götürün benim.

Yusuf ile çaha inen, teraziye altın vuran,
Kefesini basaduran, Mısır ıssı sultan benim.¹⁰

Burada sıraladığımız dizeleri ve yukarıda yer alan dizeleri birleştirerek topluca anlamaya çalışırsak şöyle bir sonuca varabiliriz. Yunus'ta ne her şeyi kadere yükleyen ve insanı atıl hale getiren kaderiye fikrini,¹¹ ne de günümüzdeki pozitivist felsefesinde gördüğümüz kutsalı dışlayan her şeyin merkezinde insanın konulduğu¹² mutlak özgürlükçü hümanist insan fikrini veya hukukçuların anladığı anlamda sorumlulukla verilen özgürlük anlayışını söylememiz mümkün değildir. Çünkü Yunus olumsuzluklar karşısında hiçbir şey yapmayıp her şeyi kadere bağlayarak varoluşu açıklayan bir zihne sahip olmadığı gibi insanın da tanrıdan bağımsız veya irtibatsız bir vaziyette yaşam sürmesinden de rahatsızdır. Bu noktada Yunus insana “ dilersen baki olasın” ifadelerini kullanarak varlık âlemindeki mevcut konumuna dikkat çekmektedir. Yine

Benim sahip kıran devran benimdir,
Benim key pehlivan meydan benimdir.

Haramiden benim korkum kaygım yok,
Bu güç ve bu kuvvet Hak'tan benimdir.

Hasan'dır cismim, iman nuru içim,
İrfan sahibi Hüseyin benimdir.

Yunus'um ben Yunus işbu cihanda,
Benim sultan kulu, sultan benimdir.¹³

Dizeleri insanın kendisine verilen bu yetki ve sorumlulukları hatırlatmaya yönelik dizelerdir. Fakat ondaki sorumluluk klasik geleneksel hukuk nizamımızda anlaşılan ceza veya ödüle bağlı insanı tercihe zorlayan bir sorumlulukta çıkarılmamalıdır. Böyle bir durumda da insanı tercihe zorlama söz konusu olacağından iyiliği yapmak veya kötülükten sakınmak bir menfaat icabı olacağından Yunus bunu:

Cennet Cennet dedikleri birkaç köşkle birkaç huri
İsteyene ver sen anı, bana seni gerek seni

Yunus'dür, benim adım, gün geçtikçe artar odum
İki cihanda maksudum, bana seni gerek seni¹⁴

İfadeleri ile dile getirmiştir.

O halde onun özgürlükten aradığı şey bambaşka bir anlamdır. Çünkü ondaki özgürlük tanrı aşkı ile sağlanan özgürlüktür. Öyle bir özgürlük ki tanrı aşkıyla elde edilen ve tanrı iradesi ile âlemlere hükmetmektedir.¹⁵ Her ne kadar durumu tasavvufi çevreler “fena fillah” mertebesi olarak nitelendirip işi lahuti boyutta değerlendirip, açıklasalar da yaşanan olumsuz hadiseler karşısındaki kul- tanrı ilişkisinin koparılması gerektiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Yunus yaşanan krizleri tanrıyla bütünleşerek aşılmasının gerektiğine inanmaktadır. Onun ifade ettiği bütünleşme veya ilah-i aşka erme tanımlamalarını bu noktada insanlar nazarında oluşan yanlış tanrı tasavvurlarını düzeltmeye yönelik bir gayret olarak yorumlayabileceğimiz gibi mevcut krizler karşısında oluşan tanrı insan arasındaki iletişimsizlik halini tamire yönelik bir gayret olarak da yorumlamamız mümkündür.

¹⁰ Yunus Emre, “Yunus Emre Divanı,”108.

¹¹ İrfan Abdülhamid Fettâh, “Cebriye” Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7: 205.

¹² Levent Çavuş, Modern Tanrı-Devletin Tarihöncesi: Hıristiyanlık'ta ve İslam'da İktidar, Milet ve Nihal, 14 (1), 2017, 230.

¹³ Yunus Emre, “Yunus Emre Divanı,”18.

¹⁴ Yunus Emre, “Yunus Emre Divanı,” 209.

¹⁵ Mehmet Bayraktar, “Yunus Emre ve Aşk Felsefesi”53.

İnsan böylece özgür benliğini gönüllü olarak tanrı ile bütünleştirmiş ve onunla ilahi aşka ulaşmıştır. Böylece yaşanan olumsuz hadiseler karşısında insanın benliğinde oluşan kötümser ve ümit kırıcı ruh hali biraz olsun hafifleyecek, ölümlerin insana getirdiği çaresizlik hali ümide dönüşecektir. Nefsin bu dünyada öldürülmesi zahirde görüldüğü üzere çok da yadırganacak bir şey değil bilakis insanı tanrı aşkına yaklaştıracak bir vesiledir.¹⁶ Dolayısıyla Yunus da aşk, ölüm ve ölümsüzlük birbiriyle iç içe olup, birbirleri ile irtibatı vardır. Ölümün bize getirdiği şeyler de sadece yokluk değil, bunun haricinde tahayyül edemeyeceğimiz farklı bir dünyaya, ebediliğe ve ilahi aşka tebdil olmaktadır.

Yunus öldü diye salâ verirler

Ölen hayvan imiş âşıklar ölmez.¹⁷

Sonuç

Bir toplumun millet olmasında başarı ve zaferlerin katkısı gibi acı ve felaketlerinde katkısı vardır. Acı ve felaketlerin yoğun olduğu bir zamanda Yunus gibi hak âşıkları, halk dervişleri ortaya çıkmış, olumsuzluklar karşısında topluma yön vermiş, vizyon yüklemiş, kendi içlerindeki dinamizmi harekete geçirerek Osmanlı gibi cihan devletini kurduracak aksiyona vesile olmuştur. Bu tür vizyona sahip kişilerde yaşanan olumsuzluklara rağmen diz çökme ve kadere boyun eğme beklenemezdi. O şiirleri ile olumsuzluklara rağmen sevmeyi korkuya rağmen cesareti öğretmiştir. Milleti için canla başla çalışan bir hak ve halk aşığının duygulara derman olan, güven veren dizelerinin varlığı, çağımızın sorunlarıyla yüzleştiğimiz şu günlerde daha anlamlı geliyor. Bu noktada Yunus'un hayatından ve şiirlerinden çıkaracağımız en büyük ders yaşadığımız acılardan ibret alıp geleceğe umutla bakmaktır.

---

¹⁶ Mehmet Kaplan, Yunus Emre'ye Göre Zaman-Hayat ve Varoluşun Mânası, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, [TDED], 1972, 20: 19.

¹⁷ Yunus Emre, "Yunus Emre Divanı," 60.

KAYNAKÇA

- Bayraktar, Mehmet, Yunus Emre ve Aşk Felsefesi, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, 1991.
- Çavuş, Levent, Modern Tanrı-Devletin Tarihöncesi: Hristiyanlık'ta ve İslam'da İktidar, Milet ve Nihal, 14 (1), 2017.
- Evkuran, Mehmet, İslâm Düşünce Geleneğinde Tanrı Tasavvuru, İslâmî İlimler Dergisi, 2007.
- Fettâh, İrfan Abdülhamid, "Cebriye" Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (7: 205-208), İstanbul: TDV Yayınları.
- Güler, İlhamı, Kur'an'ın Mahiyeti ve Yorumu, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2018.
- Gündüz, Şinasi, Mitoloji ile İnanç Arasında, İstanbul: Hikav Yayınları,2018.
- İzutsu, Toshihiko, Kur'an'da Tanrı ve İnsan, çev. Kürşad Atalar, İstanbul, Pınar Yayınları, 2017.
- Kaplan, Mehmet, Yunus Emre'ye Göre Zaman-Hayat ve Varoluşun Mânası, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, [TDED], 20: 11-26,1972.
- Yunus Emre, Yunus Emre Divanı, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları, 1986.

DİNLERİN ÇEŞİTLİLİĞİ MESELESİNE YÛNUS EMRE ÜZERİNDEN BİR BAKIŞ

Rıfat Atay¹
Nesuh Kaya²

Özet

Dinlerin çeşitliliği meselesi özellikle son yüzyılda meydana gelen gelişmelerle birlikte herkesin zihnini meşgul eden bir konu haline gelmiştir. İnsanlar, diğer kültürlerde yer alan dindarlarla iletişim içerisine girdikçe ve diğer dinleri tanıma imkânı buldukça değişik sorular zuhur etmiştir. Dünyada neden bu kadar çok din var; hangi din ya da dinlerin mensupları kurtulacak; dinlerden hangisi hakikatin bilgisini taşıyor, hakikatin bilgisine tek din mi yoksa bütün dinler eşit bir şekilde mi sahip; dinlerden herhangi birisi diğerlerinden üstün mü, dinlerden sadece birinin kurtuluş sağlaması diğerlerinin kurtuluşu taşımadığı anlamına gelir mi ve bu durum Tanrı'nın adaletine uygun düşer mi gibi sorular bunlardan bazılarıdır. Özellikle teknolojik gelişmeler dünyanın küreselleşmesine, ülkeler arasında sınırların ortadan kalkmasına yol açarak kültürel etkileşimi hızlandırmıştır. Her kültür ögesini etkisi altına alan bu gelişmeden din de nasibini almıştır.

Kabul gören yaygın görüşe göre, bu bağlamda birbirleri ile ilişkileri konusunda dinlerin üç tavır geliştirdiği görülmektedir. Bunlar dini dışlayıcılık, dini kapsayıcılık ve dini çoğulculuktur. Tek bir dinin hakikatin bilgisini taşıdığı iddiası üzerine temellenen dini *dışlayıcılık* görüşüne göre tek ve asıl dine inananlar kurtuluşa erebilecektir. Dinlerden birinin hakikatin kesin bilgisine sahip olduğunu kabul etmenin yanında diğer dinlerin de “asıl ve tam” olan bu dine benzeştiği ölçüde kurtulabileceğini söyleyen yaklaşım ise dini *kapsayıcılık* olarak bilinmektedir. Bütün dinlerin hakikatin bilgisini eşit ölçüde taşıdığı ve hepsinin kurtulma imkanını eşit olarak sağladığını ileri süren anlayış ise dini *çoğulculuk* olarak adlandırılmaktadır. Bu önemli konu, birçok bilimsel disiplin çerçevesinde farklı şekillerde ele alınsa da amacını dinin din olarak felsefi tarzda ele alınması olarak belirleyen din felsefesinin bu konuda yapacağı çalışmalar oldukça mühim katkılar sunacaktır.

Bu çalışma, Anadolu’da yetişen mutasavvıf, mütefekkir Yûnus Emre’nin (ö. 720/1320 [?]) konuya nasıl yaklaştığını ele almayı hedeflemektedir. Yûnus’un bu konuda nasıl düşündüğünü tespit etmek, dünyada bıraktığı etki göz önüne alındığında önemli görünmektedir. Hikayesi Hacı Bektâş-ı Velî’ye (ö. 669/1271 [?]) dayandırılan Yûnus, anlatılana göre buğday istemek için gittiği Hacı Bektâş dergahından nefes mi istersin, buğday mı sorusuna buğday cevabını vermiş ve dönüş yolunda yaptığı hatayı anlayarak hemen dergâha geri gelmiştir. Hacı Bektâş-ı Velî’nin işaretiyle Tapduk Emre’ye intisap eden Yûnus, dergâha yıllarca hizmet etmiş, gün geçtikçe aşk ateşiyle yanmış, yandıkça dilinden hakikat ve hüzün dolu şiirler dökülmüştür. Azerbaycan, İran ve birçok Anadolu şehrini dolaşan Yûnus’un sözü, ulaştığı her yerde büyük yankılar uyandırmıştır.

Yûnus’un *Divan*’ının dokümanter analiz yöntemiyle inceleneceği tebliğimizin kapsamı, dinlerin çokluğu problemi ile sınırlıdır. Evrensel İslami söylemi sıkça kullanan Yûnus’un diğer dinlere nasıl baktığı şiirlerinden yola çıkılarak ortaya konmaya çalışılacaktır. Yûnus’un şiirleri bütüncül bir tarzda ele alındığında onun “İslam” kelimesine “Allah’ın iradesine teslim olmak, Allah’a teslim olmak” manalarını yüklediği görülmektedir. Yûnus’a göre bu teslimiyet ancak “İlahi Aşk” ile mümkündür. Yûnus’un diğer dinlere bakışında öne çıkan en önemli kavram “yetmiş iki millet” tabiridir. Onun bu tabirle, dini, dili, ırkı ne olursa olsun bütün insanlığı kastettiği anlaşılmaktadır. “Hak bir denizdir şeriattır gemisi, çoklar gemiden çıkıp denize dalmadılar.” diyen Yûnus’a göre dinlerin hepsi birer araçtır ve hepsi denize açılma noktasında eşit güce sahiptir. Aynı ifade, araçtan çıkıp Hakk’a ermek manasında denize dalmayı öğütleyen tarafıyla da dikkat çekicidir. Ona göre, bir insanın denize açılabilmesi için gemiye ihtiyacı vardır, ancak ihtiyaç duyulan geminin hangisi olduğunun bir önemi yoktur; önemli olan denize açıldıktan sonra hakikate dalabilmektir. Diğer bazı şiirlerinde “Yetmiş iki millete birlik ile bakmayan şer’ ile evliya ise hakikatte asidir.” “Hakk’ı gerçek sevenlere cümle alem kardeş gelir.” ve “Yetmiş iki millete suçum budur hak dedim.” gibi sözleri dinlerin çeşitliliği bağlamında onun çoğulcu bir yaklaşıma yakın durduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Felsefesi, Dinlerin Çeşitliliği, Dinsel Çoğulculuk, Yûnus Emre

A GLANCE ON THE ISSUE OF THE DIVERSITY OF RELIGIONS ON YÛNUS EMRE

Abstract

¹ Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, rifatay@akdeniz.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8715-3023

² Akdeniz Üniversitesi, nesuhkaya33@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0077-1430

The issue of the diversity of religions has become an issue that occupies everyone's mind, especially with the developments in the last century. As people interacted with religious people from other cultures and got the chance to get to know other religions, different questions were raised. Why are there so many religions in the world? which religion or religions will be saved; which of the religions has the knowledge of the truth, is it the only religion that has the knowledge of the truth, or does all religions have the knowledge of the truth equally; is any religion superior to the others, does one of the religions provide salvation mean that the others do not carry salvation, and whether this situation is in line with God's justice are some of these questions. In particular, technological developments have led to the globalization of the world and the disappearance of borders between countries and accelerated cultural interaction. Religion has also had its share from this development that affected every cultural element.

According to the widely accepted view, it is seen that religions develop three attitudes regarding their relations with each other in this context. These are religious exclusion, religious inclusion and religious pluralism. According to the religious exclusion view, which is based on the claim that a single religion carries the knowledge of the truth, those who believe in one and the original religion will be able to achieve salvation, and members of other religions will not be able to achieve salvation. In addition to accepting that one of the religions has the absolute knowledge of the truth, the approach that says that other religions can be saved to the extent that it resembles this "original and complete" religion is known as religious inclusivism. The understanding that all religions equally carry the knowledge of the truth and provide salvation is called religious pluralism. Although this important issue is handled in different ways within the framework of many scientific understandings, the philosophy of religion, which undertakes the philosophical approach of religion as religion, seems to present important contributions.

This study aims to discuss how the mystic, thinker Yûnus Emre, who grew up in Anatolia, approached the subject. It seems important to determine how Yûnus thinks about this issue, considering the impact he has left on the world. Yûnus, whose story is based on Haji Bektash Wali, gave the answer of wheat to the question of whether you want a breath or wheat from the Haji Bektash lodge, where he went to ask for wheat, and immediately came back to the lodge, realizing the mistake he made on the way back. Yûnus, who joined Tapduk Emre at the sign of Haji Bektash Wali, served the lodge for years, burned with the fire of love day by day, and as he burned, poems full of truth and sadness were poured out of his tongue. The words of Yûnus, who traveled to Azerbaijan, Iran and many Anatolian cities, had great repercussions everywhere he reached.

The scope of the paper, in which Yûnus' Diwan will be examined with the documentary analysis method, is limited to the problem of the plurality of religions. It will be tried to reveal how Yûnus, who frequently uses the universal Islamic discourse, looks at other religions based on his poems. When Yûnus' poems are handled in a holistic manner, it is seen that he attributes the meaning of "surrendering to the will of Allah, surrendering to Allah" to the word "Islam". According to Yûnus, this surrender can only be possible with "Divine Love". The most important concept in Yûnus' view of other religions is the term "seventy-two nations". It is understood that by this term he means all humanity regardless of religion, language and race. "Right is a sea, the ship is sharia, many did not get out of the ship and dive into the sea." According to Yûnus, all religions are vehicles and all have equal power to sail. The same expression is striking with its side that advises to dive into the sea in the sense of getting out of the vehicle and reaching God. A person needs a ship to sail, but it doesn't matter which ship is needed; The important thing is to be able to dive into the truth after sailing. In some of his other poems, "Evil and saints who do not look at seventy-two nations with unity are actually rebellious." "For those who love truth true, sentence and brother will come." and "I said this is my fault to seventy-two nations." show that he stands close to a pluralistic approach in the context of the diversity of religions.

Keywords: *Philosophy of Religion, Diversity of Religions, Religious Pluralism, Yûnus Emre*

Giriş

Dinlerin çeşitliliği meselesi özellikle 20. ve 21. yüzyıllarda herkesin zihnini meşgul eden bir mesele haline gelmiştir. Önceki yüzyıllarda dinler birbirleriyle sürekli iletişim ve etkileşim halinde olsalar da söz konusu etkileşimin sınırlı olduğu söylenebilir. Ancak özellikle teknolojik gelişmelerin ortaya çıkardığı yenilik ve imkânlarla insanlar öncekinden daha hızlı bir şekilde iletişim imkânı bulabilmiş ve etkileşim artmıştır. Bu da kültürel kaynaşma ve küreselleşmeyi beraberinde getirmiştir. Kültürel öğelerin her biri etki altında kalırken etkinin en güçlü görüldüğü alanlardan biri de din olmuştur.

İnsanlar diğer kültürlerde yer alan dindarlarla iletişim içerisine girdikçe ve diğer dinleri tanıma fırsatı elde ettikçe çeşitli sorular zihinlerini meşgul etmeye başlamıştır. Öteki dinleri tanıma fırsatı sonucunda “Dünyada neden bu kadar çok din var, bu dinlerden hangisi doğru, acaba hangi dine inananlar kurtuluşa erebileceklerdir, kurtuluşa erdirme manasında bütün dinler eşit midir?” gibi sorular sormaya başlamışlardır. Bu durumun ortaya çıkmasında dünyada meydana gelen enformatik gelişmeler en önemli etkenlerden biridir. Teknolojinin bu denli ilerlemesiyle insanlar diğer dinlere ait ilk elden kaynaklara ulaşma fırsatı bulmuşlardır. Diğer dini öğretileri tanımışlar ve doğru bilgi elde etmeye başlamışlardır. Bununla birlikte ulaşım imkanlarının artması da dinler arasında kaynaşmayı arttıran bir vakıa olarak karşımızda durmaktadır. İnsanlar seyahat ve iş gereği diğer ülkeleri ziyaret etme imkânı bulmuş bu da etkileşimi hızlandırmıştır. Tüm bunların yanı sıra savaşların ortaya çıkardığı göç dalgaları da bir diğer etken olarak söylenebilir. İnsanlar özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra diğer ülkelere göç etmeye başlamışlar, doğudan batıya göçler yoğun bir şekilde artmıştır. Bu durum dinler arası iletişimi ve etkileşimi arttıran önemli sebeplerden biri olmuştur. Bunca gelişme karşısında insanların diğer dinlere, daha teknik bir tabirle ötekine bakışının nasıl olacağı konusu gündeme gelmeye başlamıştır. İnsan nüfusunun hızla arttığı göz önüne alındığında ve dünya nüfusunun büyük çoğunluğunun bir dine mensup olduğu düşünüldüğünde sorunun küresel bir hal almaya başladığı anlaşılmaktadır. . Bu konunun bilimsel bir hassasiyetle çalışılması bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun farkındalığının bir sonucu olan bu çalışma dinler arasında ortaya çıkan etkileşim hususunda kabul gören yaygın görüşe göre üçlü tasnif olan dini dışlayıcılık, dini kapsayıcılık ve dini çoğulculuk çerçevesinde meseleyi ele almayı planlamaktadır. Çalışmada öncelikle bu yaklaşımların genel kavramsal çerçeveleri çizilmeye çalışılacak, ardından Anadolu’da yetişen mütefekkir ve mutasavvıf bir sûfi olan Yunus Emre’nin konuya nasıl yaklaştığı ele alınacaktır.

Dinlerin Çeşitliliği Meselesi

Dünya üzerinde yaşayan onlarca dinin farklı hakikat iddialarına sahip olduğu görülmektedir. Museviler, Hıristiyanlar, Müslümanlar, Budistler ve Hindular kendi dini gelenekleri içerisinde genel olarak kendi dinlerini hak olarak görmüşler ve kendi dinlerine inanmakla ancak kurtuluşa erilebileceğini ifade etmişlerdir. Öyleyse bu kadar din arasında mutlak hakikate götürecek bilgisine sahip olan din hangisidir, hangi din ilahidir ya da hangisi kurtuluşa erdirebilecektir veya bunun ölçütü nedir ve kim tarafından belirlenmektedir? Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki bu mesele ateistin değil teistin meselesidir. Çünkü Ateist baştan bütün dinlerin geçersiz olduğunu kabul ettiği için böyle bir derdi bulunmamaktadır. Hatta ateiste göre zaten bu kadar dinin olması baştan bir tenakuz ortaya çıkarmaktadır. Böylelikle Ateist kendi fikrini dinlerin çeşitliliği meselesi üzerinden meşrulaştırmaya çalışmaktadır.¹ Dinlerin çeşitliliği meselesine özellikle Hıristiyan teologlar tarafından farklı tasnifler getirilmeye çalışılmıştır. Dini çeşitlilik manasında Chad Meister; Ateizm, Agnostisizm, Dini görecelilik, Dini çoğulculuk, Dini dışlayıcılık ve Dini kapsayıcılık² şeklinde altılı bir tasnif geliştirmiştir. Bunun yanında John B. Cobb, Owen C. Thomas, Paul F. Knitter gibi düşünürler de farklı tasnifler yapmışsalar da³ genel kabul edilen görüş Alan Race tarafından geliştirilen; Dini dışlayıcılık, Dini kapsayıcılık ve Dini çoğulculuk şeklindeki tasniftir.⁴

¹ Kazım Arıcan, “Felsefi ve Teolojik Bir Problem Olarak Dini Çeşitlilik,” *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XV, no. sayı: 1 (2011): 71–98.

² Rahim Acar, “İnsani Sınırlarımız İçinde Dini Çeşitliliği Yorumlamak”, *Felsefe ve Sosyal-Siyasi Bilimler*, Cilt: 2, S. 39, (2016), 112-131.

³ Mahmut Aydın, "Dinler Teolojisi: Modeller ve Yeni Yaklaşımlar", *Dinler Arası İlişkiler*, ed: Ali İsra Güngör, Grafiker Yayınları, 2017, 50.

⁴ Acar, "Dini Çeşitliliği Yorumlamak." 100.

Dini Dışlayıcılık

Dışlayıcılık fikri, doğruluk ve kurtarıcılığı tek din ile sınırlayan anlayıştır. Bu anlayışa göre sadece tek bir din doğru; diğer dinlerin tamamı yanlıştır. Dolayısıyla bu tek dine inanan kimseler diğer dinlere mensup olanları bu tek hakiki dine davet etmelidir. Çünkü sadece bu tek dinle Tanrı inananları kurtuluşa erdirir. Eğer bir kimse kurtuluşa ermek isterse bu tek dinin öğretilerine sıkı sıkıya bağlanmalı ve gerekliliklerini yerine getirmelidir.⁵ Buna göre diğer dinlere mensup dindarlar çok samimi bir dindar olsalar ve hayatlarını iyilik ve güzellik üzere yaşasalar dahi bu tek ve hakiki dine inanmadıkça kurtuluşa eremeyeceklerdir. Dışlayıcılık sadece Hıristiyanlığa özgü bir anlayış değildir. Dünyanın belli başlı dini geleneklerde; Musevilikte, İslam'da, Hinduizm ve Budizm'de bu görüşü savunan çokça kimse vardır.⁶ Dışlayıcılık fikrinin ortaya çıkmasında en büyük payın kutsal kitaplara ait olduğu söylenebilir. Dinlerin ötekine bakış açısı söz konusu olduğunda dinlerin dışlayıcı yönünü öne çıkaran, aşağıda verilecek olan nakiller dışlayıcılık fikrinin en başta kutsal kitaptan ortaya çıktığı fikrini güçlendirmektedir.

Yahudilik: "Tanrınız Rabbin size buyurduğu/emrettiği yolu takip edin ki başarılı ve uzun ömürlü olasınız." (Tesniye, 5:33).

Hıristiyanlık: "Ben tek yol, tek hakikat ve tek yaşamım. Benim aracılığım olmaksızın hiç kimse Baba'ya ulaşamaz." (Yuhanna, 14:6).

İslam: "Allah katında, hak din İslam'dır." (Al-i İmran, 19)

Budizm: "Yollardan en iyisi, sekiz dilimli yoldur. Hakikatlerden en iyisi dört soylu gerçektir. Bu yoldan başkası yoktur. Tasavvur ve öngörünün arındırılması için" (Dhammapada, 273)

Dinlerin her birinde yer alan bu tarz ifadeler dışlayıcılık fikrinin kutsal metinlerden çıktığı yönündeki görüşü kuvvetlendirmektedir. 20. Yüzyılın ikincisi yarısına kadar genel Hıristiyan eğilimine göre kurtuluşa götüren tek yol İsa-Mesih'ten ve dolayısıyla kiliseden geçmekteydi. Yukarıda Hıristiyanların dışlayıcılığı hakkında verilen rivayet ve "Başka hiç kimse için kurtuluş yoktur. Çünkü göğün altında, insanlar arasında bizi kurtarabilecek verilmiş başka bir ad yoktur." (Elçilerin işleri, 4: 12) şeklindeki nakle göre İsa tüm insanlığın kurtulması için gönderilmiştir. Bundan dolayı kim ona tabi olmazsa kurtuluşa eremeyecektir. Dolayısıyla bir kimsenin kurtuluşa erebilmesi için Tanrı'nın eşsiz ve biricik vahyi olan İsa'ya tâbi olması gerekmektedir. Hıristiyanlıkta kilise İsa'nın mistik bedeni kabul edildiği için Katoliklere göre bir kimse kiliseye tâbi olmadan kurtulamayacaktır. Bunu "Kilise dışında kurtuluş yoktur." şeklinde bir formülle dile getirmişlerdir.⁷ 1442 yılında gerçekleştirilen Floranse Konsili'nde "Katolik kilisesinin dışında kalanlar, sadece putperestler değil aynı zamanda Yahudi ve Heretikler de ebedi hayata iştirak edemeyecekler, eğer ölmeden önce Katolikliğe girmezlerse Şeytan ve onun yandaşları için hazırlanmış ebedi ateşe atılacaklardır." şeklinde ifade bulan dışlayıcılık, temelde Hıristiyan özelde Katolik Hıristiyanlığın dışlayıcılığını gözler önüne sermektedir. Dışlayıcılık fikrinin sadece Katolikler değil aynı zamanda Protestanlar tarafından da dillendirildiği Martin Luther'in "Hıristiyanlığın dışındakiler ister sapıklar ister Türkler (Müslümanlar) ve Yahudiler, isterse sahte Hıristiyanlar (Katolikler) olsun, tek ve bir olan gerçek Tanrı'ya inansalar dahi, onlar yine de sonsuz cehennem azabına dūçar olacaklardır," şeklindeki sözlerinden anlaşılmalıdır.⁸

Dışlayıcılık fikri Müslümanlarda da yoğun bir şekilde karşılık bulmuştur. Buna göre bir kimse Hz. Muhammed'in tebliğ ettiği kurumsal dine inanmadıkça kurtuluşa eremeyecektir. Kur'an-ı Kerim'de söz konusu dışlayıcılığa temel teşkil eden iki ayet bulunmaktadır. Bunlar Âl-i İmran sūresi 19. ayette yer alan "Allah katında din İslam'dır." ve Âl-i İmran sūresi 85. ayetinde yer alan "Kim İslam'dan başka bir din ararsa, ondan kabul edilmeyecek ve o, ahirette kaybedenlerden olacaktır." Söz konusu ayetlerde kastedilen "İslam" tabirini yorumlayanlar iki farklı yorum geliştirmiştir. İlk gruba göre burada kastedilen Hz. Muhammed tarafından gönderilen kurumsal İslam'dır ve dolayısıyla her kim Hz. Muhammed'e ve onun getirdiği kurumsal İslam'a iman etmezse kurtuluşa eremeyecektir. Diğer gruba göre burada

⁵ Aydın, "Dinler Teolojisi: Modeller ve Yeni Yaklaşımlar", 53.

⁶ Mustafa Çakmak, "Dinlerin Çeşitliliği Sorunu", *Din Felsefesi*, ed: Rıfat Atay, Lisans Yayıncılık, 2019, 30.

⁷ Aydın, "Dinler Teolojisi: Modeller ve Yeni Yaklaşımlar", 53.

⁸ Çakmak, "Dinlerin Çeşitliliği Sorunu", 32.

kastedilen mânâ bütün İbrahimî dinleri çatısı altında toplayan büyük İslam'dır, dolayısıyla ayetlerde dışlayıcılık yoktur.⁹

Dini Kapsayıcılık

Bir kimsenin kendi dinini "asıl" olarak kabul etmesinin yanında diğer dinlerin de kurtulabileceği tezine dayanan anlayıştır. Bu anlayış bir dinin asıl ve doğru kabul edilmesi ile dışlayıcılığa diğer dinlerin de kurtulma ihtimalini salık vermesi yönüyle de çoğulculuğa benzemektedir.¹⁰ Bu anlayışa göre Tanrı evrensel kurtuluşu istemektedir. Bundan ötürü diğer dinlere mensup olanlar da kurtulma imkânına sahiptirler. Hıristiyanlar bu durumu "Bazı iyi insanlar İsa Mesih'in insanların kurtuluşu için yaptıklarından bihaber olmakla birlikte O'nun lütfuyla ilahi kurtuluşa kavuşabilirler"¹¹ görüşüyle temellendirmeye çalışmışlardır. Yine Hıristiyanlığa göre evrensel kurtuluş her bir dinde mevcuttur ancak bu yalnızca İsa-Mesih ile mümkün olacaktır. Batıdaki 16 ve 17. yüzyılda meydana gelen coğrafi keşiflerle birlikte, İsa ve Hıristiyanlığı duymadığı halde güzel bir yaşantıya sahip ahlaklı insanların olduğu görülünce Hıristiyan teologlar, yeni arayışları sonucunda kapsayıcılık fikrini ortaya atmışlardır.¹²

Dini kapsayıcılığın paradigmasının özellikle "İkinci Vatikan Konsili" ve sonrasında "Nostra Aetate'e" dayandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Dünyada görülen gelişmelere paralel olarak Hıristiyanlar, dışlayıcılık fikrinden yavaş yavaş sıyrılmaya başlamış ve diğer dinlere karşı hoşgörüyü önceleyen arayışlara girmişlerdir. Bu bağlamda diğer dinlerin de kurtulmasını salık veren bir anlayış olarak kapsayıcılık ortaya çıkmıştır. Böylece yüzyıllar boyunca süren "Kilise dışında kurtuluş yoktur." paradigması yerini yavaş yavaş diğer dinlerin de kurtulma ihtimalini barındıran kapsayıcılığa bırakmıştır.¹³ Ama yeri gelmişken belirtmekte fayda var ki bu yeni anlayış yine Hıristiyanlık temelinde gelişmiştir. Buna göre Hıristiyanlık yine asıl ve doğru din olacak; diğer dinler ise müntesiplerini kurtarma imkânı taşıyacaklardı. Çünkü Hıristiyanlık ve temelde İsa-Mesih Tanrı'nın tek ve yegâne vahyi olarak her şeyin asli nedenidir.¹⁴ Hıristiyan kapsayıcılığı söz konusu olduğunda önemli bir yere sahip olan Karl Rahner bu paradigmayı temellendirirken diğer dinlere mensup olanları Anonim/İsimsiz Hıristiyan olarak nitelendirmiştir. Bu kavram diğer dinlere mensup kimselerin birer Hıristiyan adayları olmalarından hareketle ortaya atılmıştır. Dolayısıyla Rahner'e göre İsa-Mesih'i tanımayan biri ahlaksız olarak nitelendirilmemelidir.¹⁵

Dini Kapsayıcılık noktasında Hıristiyanlıkta çok fazla kaynağa ulaşılması bu anlayışın Hıristiyan teolojisinden ortaya çıktığı gerçeğini bize göstermektedir. Bunun yanında diğer dinlerde de dini kapsayıcılığı önceleyen anlayışlar mevcuttur. Örneğin İslam düşüncesinde iki önemli düşünür olan Gazzâlî ve Mâtürîdî'de kapsayıcılık olarak yorumlanabilecek anlayışlar mevcuttur. Gazzâlî gibi İslam dünyasında ve hatta Batı dünyasında büyük etkiler uyandırmış bir düşünürün bu meyandaki sözleri önemli görünmektedir. Gazzâlî kapsayıcılık bağlamında üç grup insandan söz etmektedir. Ona göre ilk grupta yer alanlar Hz. Muhammed'in ismini duymadıkları için sorumlu tutulamazlar ve dolayısıyla bunların kurtuluşa erebilme ihtimalleri vardır. İkinci grupta yer alanlar ise Hz. Muhammed'i duyduğu halde onu hakkıyla tanımayan kimselerdir ki bunun coğrafi ve kültürel sebepleri olabilir. İkinci grupta yer alanlar da kurtulma ihtimali taşır. Üçüncü grupta yer alan kimselere gelince bu kimseler Hz. Muhammed'i duymuş ve hakkıyla öğrenmiş oldukları halde onun davetince icabet etmeyenlerdir ki bu kimseler kurtuluşa eremeyeceklerdir ve cehennem azabına dâçar olacaklardır.¹⁶

Bununla birlikte İslam Tasavvuf geleneğinde sözleri, şiirleri kapsayıcılık bağlamında değerlendirilen İbn Arabî, Mevlâna, Yûnus Emre gibi düşünürler vardır.¹⁷ Örneğin İbn Arabî'nin diğer dinleri ışığa benzeten metaforu kapsayıcılık olarak nitelendirilmiştir. İbn Arabî'ye göre Hz. Muhammed'in getirdiği

⁹ Çakmak, "Dinlerin Çeşitliliği Sorunu", 33. Aynı bağlamda, İslam düşünce tarihinden de Hâricîler, Selefilik ve Bâtınîlik "epistemolojik inhisâr / hakikatte tekelcilik" gibi iddialarından dolayı burada zikredilebilir.

¹⁰ Çakmak, "Dinlerin Çeşitliliği Sorunu", 38.

¹¹ Çakmak, "Dinlerin Çeşitliliği Sorunu", 38.

¹² Arıcan, "Felsefi ve Teolojik Bir Problem Olarak Dini Çeşitlilik," 85.

¹³ Çakmak, "Dinlerin Çeşitliliği Sorunu", 39.

¹⁴ Aydın, "Dinler Teolojisi: Modeller ve Yeni Yaklaşımlar", 59.

¹⁵ Çakmak, "Dinlerin Çeşitliliği Sorunu", 40.

¹⁶ Çakmak, "Dinlerin Çeşitliliği Sorunu", 41.

¹⁷ Çakmak, "Dinlerin Çeşitliliği Sorunu", 41.

din diğer yıldızların yanında güneş gibidir. Yıldızlar ışığını güneşten alırlar ve gündüz olunca yıldızlar ışıklarını yitirirler. Ama her halükârda yıldızlar tamamıyla ortadan kaybolmaz.¹⁸

Dini Çoğulculuk

Dinlerden sadece birinin kurtuluşa erdirebileceği ve diğerlerinin böyle bir yönünün olamayacağı fikri dini dışlayıcılık olarak adlandırılmışken, dinlerden birinin hakikatin bilgisini tam taşıdığı halde diğer dinlerin de kurtuluşa erdirme imkânının var olabileceği fikri üzerine temellenen anlayış, kapsayıcılık olarak isimlendirilmiştir. Dini çoğulculuk kuramına göre bütün dinler hakikati içermeye açısından ve kurtarıcılığı açısından eşittir. Bu kuramın kurucusu her ne kadar İngiliz düşünür John Hick olsa da böyle bir kuramdan ilk defa yirminci yüzyılın başlarında yaşayan Alman düşünür Ernst Troeltsch bahsetmiştir.¹⁹ Bu anlamda Troeltsch yeryüzünde vahiyler arasında ayrımın olmadığı durumunu “Dünyevi tecrübemizde, İlahi hayat bir değil, çoktur”²⁰ sözleriyle vurgulayarak dini çoğulculuğun ilk temsilcilerinden biri olmuştur. John Hick, dini çoğulculuğu ifade ederken bir analogi kullanmıştır. Batlamyus’un dünyayı merkez kabul edip diğer gezegenleri ve yıldızları buna göre konumlandıran evren teorisine karşın Kopernik’in teorisine dünya güneş etrafında dönen dokuz gezegenden biri olarak kabul edilmişti. Hick astronomideki bu değişikliği teolojiye uyarlamak gerektiği fikrine sahip olmuştur. Böylece nasıl ki dünya merkez gezegen değilse Hıristiyanlık da benzer şekilde merkez kabul edilmemelidir.²¹ Bu görüşü takip edenler arasında yaygın kanaate göre dinlerin her biri Nihai aşkın varlığa ilişkin farklı yanıtlardır. Dolayısıyla dinlerin temelde hedefi aynıdır. Bu hedef doğrultusunda Hick, “mensuplarını ben (ego) merkezlikten uzaklaştırarak onları Tanrı veya gerçeklik-merkezli bireyler yapmaktır.”²² diyerek dini çoğulculuğa işaret etmiştir. Bu kuramın temsilcilerine göre dinlerin her biri hakikatin farklı birer tezahürleridir. Bundan dolayı birinin diğerine üstünlüğü yoktur. Eğer bir analogi üzerinden anlatmak gerekirse Mevlânâ’nın fil analogisi oldukça açıklayıcı görünmektedir. Bu analogiye göre karanlık bir odada bulunan bir file her dokunan dokunduğu yeri tek sanmış diğerlerini kabule dahi yanaşmamıştır. Ancak yarıktan veya ışığın olduğu bir ortamdan bakılırsa aslında herkes filin herhangi bir uzvuna dokunmaktan başka bir şey yapmamaktadır.²³

Dini çoğulculuk fikrini benimseyen düşünürler bu fikri neden benimsediklerine dair bazı argümanlar öne sürmüştür. Bunlar temel olarak şu şekilde açıklanabilir: İstatistikler insanların çoğunluğunun sonradan bir dine mensup olduğunu değil doğuştan herhangi bir dine mensup olduklarını göstermiştir. Bu durum insanların din seçimlerinin büyük oranda ailelerine bağlı bir olgu olduğunu bize gösterir ki iradenin devrede olduğunu söylemek pek doğru görünmemektedir.²⁴ Öyleyse Tanrı’nın belirlediği coğrafi şartlar çerçevesinde Amerika’da doğan ve adı John olan birinin Hıristiyan olması, Türkiye’de doğup adı Ahmet olan birinin Müslüman olması coğrafyaya bağlıdır. Tanrı neden birini kurtuluşu kesin olan bir dinin yaşadığı toprakta yaratıp diğerini hak olmayan bir dinin yaşadığı bölgede yaratarak ona zulmetsin ki? Bu Tanrı’nın adaletine uygun mudur? Her dini gelenek bünyesinde hem iyi hem kötüyü barındırır görünmektedir. Mesela Hinduizm güçlü bir kâinat sistemi ortaya koymasına rağmen kast sistemi gibi insanları ayırıştırıcı bir sistem kurmuştur. Budizm ise hoşgörü ve barışçıl fikirleri bünyesinde bulundurmasına karşılık sosyal adalet ile ilgili sorunlar barındırmaktadır. İslam dini, sevgi, kardeşlik ve hoşgörü dini olmasına karşın bazı Müslümanların cihat adı altında diğer insanlara zulmettiği bilinmektedir.²⁵ Bu noktada Smith’in “Birikimsel gelenek” tabirini kullanmak yerinde görünmektedir. Dini çoğulculuk fikrini benimseyenlere göre her dini gelenek iyi ve kötünün karışımıyla varlığını sürdürmektedir. Her bir gelenekte bu tarz eksikliklerin olması birinin yekdiğerine üstün olup olmadığı meselesinin tartışılması için uygun bir zemin sağlamamaktadır. Dini çoğulculuğun en hararetli savunucularından biri olan John

¹⁸ Çakmak, "Dinlerin Çeşitliliği Sorunu", 42.

¹⁹ Çakmak, "Dinlerin Çeşitliliği Sorunu", 35.

²⁰ Rıfat Atay, *Ernst Troeltsch'un Din Felsefesi*, (Ankara, Yayınevi Yay., 2012), 110.

²¹ Çakmak, "Dinlerin Çeşitliliği Sorunu", 35.

²² Aydın, "Dinler Teolojisi: Modeller ve Yeni Yaklaşımlar", 60.

²³ Rıfat Atay, "Dinsel Çoğulculuk Açısından Farklı Mevlana Okumaları: Bir Çözümleme Denemesi," *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 16, 2006, 88.

²⁴ Aydın, "Dinler Teolojisi: Modeller ve Yeni Yaklaşımlar", 63.

²⁵ Aydın, "Dinler Teolojisi: Modeller ve Yeni Yaklaşımlar", 65.

Hick'e göre bir din Tanrı katında diğerlerinden üstün olabilir. Ama bu üstün olanın hangisi olduğunu o dini benimseyen kimselere bakarak anlama fikri makul görünmemektedir.²⁶

Dini çoğulculukla alakalı değinilmesi gereken noktalardan biri de dini çoğulculuğun dini dışlayıcılık ve dini kapsayıcılık anlayışlarına göre daha çok akli veya mistik yönelimler gerektirdiğidir.²⁷ Yani dini dışlayıcılık veya dini kapsayıcılık kuramlarını her dini geleneğin içerisinde temellendirmek oldukça kolay görünürken dini çoğulculuğu temellendirmek o kadar da kolay görünmemektedir. Örneğin Hıristiyan teolojisinde “Kilise dışında kurtuluş yoktur.” anlayışı veya İslam teolojisinde yer alan “Allah katında hak din İslam'dır” anlayışları ile daha baştan bu dinlerin tek başlarına hak olduğu diğerlerinin hak olmadığı sonucu çıkmaktadır. Ancak dini çoğulculuğu temellendirmek akli veya mistik yönelimlere ihtiyaç duymaktadır. Bu noktada “metin varsa yorum vardır” gerçeğini akıldan çıkarmamak gerektiği tarihi bir vakıdır. Buna göre okunan bir metin bir kimseye göre dışlayıcı olarak görülebilirken aynı metin bir başkasınca kapsayıcı veya çoğulcu olarak anlaşılabilir. ²⁸ Bunun coğrafi şartlar, dini gelenekler, örfler, bireysel tecrübeler, bilgi durumları ile alakalı olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

John Hick'e göre dini algımız tecrübeye dayalı olduğundan ve tecrübelerimiz de bireysel yani sübjektif olduğundan dini algılar farklı olacaktır. Dolayısıyla dini öğretiler gerçekliğin farklı yorumlanmasıdır. Dini algımız tecrübi olduğundan ve tecrübe kişiden kişiye değişen bir olgu olduğundan tecrübiyata dayanarak birinin diğerlerinden üstün olduğunu söylemek doğru olmayacaktır.²⁹ Bu aynı zamanda şu anlama da gelmektedir: İslam, Hristiyanlık veya herhangi bir din sadece ve sadece kurallar manzumesinden ve bazı yaşanmışlıklardan ibarettir. İnsanların dine bakışları ile dinin kendisi mutlak surette farklıdır ve bir kimse hangi dine inanırsa inansın bu, onun din algısından ibaret kalır. Yani bir Müslümanın “İslam” kavramını kullanması, İslam hakkındaki kabulü/anlayışı/algısından ibarettir ve asla dinin kendisi olamaz. Bu durum zorunlu olarak karşımıza iki ayrı gerçeklik çıkarmaktadır: Biri “insanlardan bağımsız kurallar bütünü,” diğeri ise “bunların insanlar tarafından anlaşılması veya gerçekleştirilmişliği”dir; Hick'in terimlerine uyarlanarak söylenirse, ilki “numenal din,” ikincisi “fenomenal din”dir. Şu halde bir kimse, her ne kadar din/kurallar (İslam, Hristiyanlık vb. dinlerin ilkeleri) mükemmeldir dese de bu ona, “bunları ben mükemmel bir şekilde uyguluyorum ve mutlak hakikate ulaştım” deme garantisi vermemektedir. Kısacası, dinin insanlar tarafından yaşanıyor olması zaten kendi içerisinde öznellik barındırdığından nihai çıkış yolu dini çoğulculuktan başka bir yere varmıyor gibi görünmektedir. “İslam tek hakikattir” denilse bile bu yargı nihayetinde bir kimsenin bireysel bakışının sonucu olduğu için öznellikten öteye gitmeyecektir. Öznellik de kendi içerisinde doğal olarak çoğulculuk barındırır.

Dinlerin Çeşitliliği ve Yûnus Emre

Anlatılana göre Yûnus, yaşadığı bölgede kıtlık çıkınca geçimlik istemek üzere Hacı Bektâş-ı Velî dergâhına başvuran Sarıköy'lü fakir bir çiftçidir. Burada Hacı Bektâş kendisine buğday yerine nefes teklifinde bulunmuşsa da Yûnus buğday almakta ısrarcı olmuştur. Dönüş yoluna düşen Yûnus, çok geçmeden buğday tükenir lâkin nefes tükenmez, ben nice hata ettim demiş ve hemen dergâha dönmüştür. Hacı Bektâş ile bir kez daha görüşen Yûnus'a cevap, “biz o kilidin anahtarını Tapduk Emre'ye teslim ettik” olmuştur. Yolculuğuna Tapduk dergâhında devam eden Yûnus, dergâha eğri odun taşınmaz, diyerek 40 yıl hizmet etmiştir. Dergâhta zikrin olduğu bir gün aşıklar kendinden geçtiği bir anda Tapduk, orada bulunanlardan Yûnus-u Gûyende'ye hitaben, “Söyle Yûnus” demiştir. Defalarca seslenişten sonra Gûyende'den cevap gelmeyince Tapduk Emre, Yûnus Emre'ye dönmüş ve “Yûnus, vakti geldi, söyle” demiştir.³⁰ Söz hakkı kendisine verilen Yûnus, dergâhta aldığı terbiyeyle hakikat üzere konuşmaya başlamış, gözlerinden dünya perdesi kalkmıştır. O söyledikçe orada bulunan sûfiler kendinden geçmiş, aşk ateşiyle yanmışlardır. Onun dilinden dökülenlerin sadece hakikatten ibaret olduğunun farkına varmışlardır. Yûnus'un yolculuğu bir aşk yolculuğu olmuştur. En basit haliyle anlatmak gerekirse o, hâk aşığı bir kul olarak insan-ı kâmil olmuştur. İlahi aşk ile mutlak ve tek olan Allah'a ulaşmıştır. Evrende bulunan her şeyin aşk ve sevgi ile ayakta durduğuna inanmıştır. Aşksız hiçbir nesnenin ayakta

²⁶ Aydın, "Dinler Teolojisi: Modeller ve Yeni Yaklaşımlar", 66.Aydın, 66.

²⁷ Acar, "Dini Çeşitliliği Yorumlamak," 120.

²⁸ Atay, "Dinsel Çoğulculuk Açısından Farklı Mevlana Okumaları," 77-99.

²⁹ Rahim Acar, "Dini Çoğulculuğun İmkani," (https://www.meridyenmunazara.org/wp-content/uploads/dini_cogulculugun_imekani_rahim_acar-1.pdf, erişim tarihi: 12.5.2021), 6-8.

³⁰ Mustafa Tatcı, "Yûnus Emre", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. TDV Yay, 2013, İstanbul, C.43, s.600-606.

duramayacağını *bir zerre aşkı olmayan belli bilin yabandadır*³¹ sözleriyle dile getirmiştir. Gerçekliğe ancak İlahi aşk ile varılabileceğini anlatmaya çalışmış aşksız bir gönlün taş benzeyeceğini; *aşkı olmayan gönül misâl-i taş benzeyen*³² sözleriyle ifade etmiştir.³³

Tasavvuf yolunun Anadolu'daki en önemli simalarından biri olan Yûnus, söylediği şiirlerle mânâ dünyamızı zenginleştirmiştir. Şiirleri ulaştığı her yerde büyük yankılar uyandırmış, dillere düşmüş ve nesilden nesle aktarılarak Yûnus'un aşk yolculuğunu dünyaya ilan etmiştir. Şiirleri incelendiğinde onun düşünce dünyasının ve hayatının sevgi ve hoşgörü üzerine kurulu olduğu görülmektedir. Bir şiirinde, bütün yaratılmışlara sevgisini "Elif okuduk ötüri, bâzâr eyledik eyledik götüri / Yaratılmışı severiz yaradandan ötüri"³⁴ sözleriyle ilan eden Yûnus, sevgisinin kaynağını mahlukatı yaratan Tanrı'ya izafe etmektedir. Onun bu minvalde zikredebilecek:

Yitmiş iki millete birligile bakmayan

Şer'ile evliyası hakikatde asidur³⁵

sözleri kâinata özellikle de insana bir bakmanın önemini vurgularken, ayrımcılığı ve ötekileştirmeyi dışarda tutmaktadır. Yûnus, "Bir kimse bütün yaratılmışlara rahmet ve şefkat gözüyle bakmalıdır, aksi takdirde dünya şartları içerisinde evliya olarak anılsa da gerçeklikler dünyası olan hakikat de asidir", diyerek tepkisini ortaya koymaktadır. Onu dışlayıcı tavrından ziyade çoğulcu tavra yakın gösteren durum gönül kırmama anlayışıdır. Farklılıkların tabii olduğunu kabul eden ve herkesin aynı kaynaktan geldiğinin farkında olan Yûnus, gönül kırmaktan her zaman çekinmiştir. Kendi dini geleneğinde bulunan Müslümanları uyarırken mesajını tüm dünyaya hitaben aktarmıştır:

Bir kez gönül kırdın ise bu kıldığın namaz değil

Yetmiş iki millet dahı elin yüzün yumaz değil³⁶

Ak sakallı bir koca hiç bilmez hâli nice

Emek vermesin hacca bir gönül yıkar ise³⁷

Bir kimsenin gönül kırması halinde yapacağı ibadetlerin bir anlamının kalmayacağını bu ibadetlerin mekanik birtakım hareketlerden ibaret olacağını dile getirmeye çalışmıştır. Onun herkesi bir gören anlayışı hoşgörüsünü ortaya koyarken dinlerin çeşitliliği hususunda bize bir bakış açısı kazandırmaktadır.

Yûnus söz konusu olunca doğal olarak düşünce dünyasının tasavvufi fikir dünyasından ayrı düşünülmesi olanaksızdır. Bu minvalde onun *Divan*'ında göze çarpan husus İbnü-l Arabî ve öğrencilerinin sistematik bir hal kazandırmaya çalıştıkları vahdet-i vücûd fikrinin işlenmiş olmasıdır.³⁸ En özet haliyle varlığın birliği³⁹ manasına gelen vahdet-i vücûd düşüncesi diğer düşünürlerde karşılık bulduğu gibi Yûnus'ta da karşılık bulmuştur. Bu düşünce etrafında ele alabileceğimiz ve tasavvufun ana konularından birini oluşturan varlık mertebeleri Yûnus'un dini çeşitliliği nasıl değerlendirdiğini anlaşılır kılacaktır.

Gerek vahdet-i vücûd düşüncesini benimseyen İbnü-l Arabî, Sadreddin Konevî gibi düşünürler gerek Yûnus, insanın kâdimliğine vurgu yapmaktadır.⁴⁰ Yûnus'un *Âdem yaratılmadan can kalıba girmeden şeytan lanet olmadın arşadı sayvan bana*⁴¹ sözleri bu durumu vurgulamaktadır. Tanrı-Alem-İnsan

³¹ Tatçı, "Yunus Emre Divanı", 278.

³² Tatçı, "Yunus Emre Divanı", 289.

³³ Tatçı, "Yûnus Emre", *DİA*, s.600-606.

³⁴ Ahmet Sevgi, "Yunus Emre'de İnsan Sevgisinin Evrensel Niteliği Üzerine," *Turkish Studies: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 7, no. 1 (2012): 99-103.

³⁵ Mustafa Tatçı, "Yunus Emre Divanı, (inceleme-metin)", (Ankara, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1990), 528.

³⁶ Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı (Tenkitli Metin)*, Kültür Bak. Yay., Ankara, 1990. 173.

³⁷ Tatçı, *Yunus Emre Divanı*, 305.

³⁸ Ekrem Demirli, *Şair Sufiler*, (İstanbul: Sufi Kitap, 2018), 93-124.

³⁹ Ekrem Demirli, "Vahdet-i Vücut", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay, 2012, İstanbul, C.42, s.431-435.

⁴⁰ Demirli, *Şair Sufiler*, 93-124.

⁴¹ Demirli, *Şair Sufiler*, 100.

ilişkinini açıklayan “Bilinmeyen gizli bir hazine idim, bilinmek istedim, bilineyim diye halkı yarattım”⁴² düşüncesi Yûnus tarafından da sıkça dile getirilmiştir. Mutlak varlık, kendinden ötürü bilinmek istemiş ve bundan dolayı varlık mertebelerinde taayyün etmiştir. Bu mertebelerin ilki olan taayyün-i evvel Tanrının bilgisinin mertebesidir.⁴³ Yûnus’un “nice yıllar biz onda cem idik can kanında”⁴⁴ sözleri bu mertebeye işaret etmektedir. Taayyün-i evvel Tanrı’nın kendi hakkındaki bilgisi ve alem/insan hakkındaki bilgisidir.⁴⁵ Onun sözlerinde vurgulanan cem halinde idik sözü varlığın, hakikatin birer tezahürü olduğunu ve varlığın birliğini ifade etmesi yönüyle insan hakkındaki genel iyimserliğinin dayanağını göstermektedir.⁴⁶ Bununla Yûnus, diğer insanları temelde bir kabul etmiş ve bütün insanlığı kucaklamıştır.

Yunus’un dinlerin çeşitliliği noktasında dayanak olarak kabul edebilecek “Hakkı gerçek sevenlere cümle alem kardeş gelir”⁴⁷ sözü bir yandan alemdeki çokluğun geçici olduğunu ve asıldaki birliği hatırlatırken diğer yandan dinlerin çeşitliliği noktasında çoğulcu bir yaklaşıma yakın durduğu argümanını güçlü kılmaktadır. Yûnus, çokluğun geçiciliğinin farkında olan bir mutasavvıf olarak kesretten vahdete fikrini hep taşımış ve vurgulamıştır. Ona göre, asıl olan Tanrı’dır ve amaç zirveyi temsil eden Tanrı’da birleşmektir. Buna göre dinler tekerleğin çemberine bağlı parmaklardır. Tekerleğin poyrasına, yani zirveye yaklaştıkça dinler arasında hedef açısından bir farkın olmadığı anlaşılacaktır.⁴⁸ Yûnus bu düşüncesi ile, insanları Bir’e davet etmiş, Bir’e yolculuk yapan herkesi kucaklamıştır ve hâk kabul etmiştir.

Yitmiş iki millete suçum budur Hak didüm

Korkı hıyanetedür ya ben niçün kızaram⁴⁹

Bu düşünceler bağlamında Yûnus, suçlanacağını bildiği halde doğru bildiğini söylemekten geri durmamıştır. Ancak ihanet eden birinin korku duyması ve kızarması gerektiğini vurgulamış, cem halinde birlikte bulunduğu bütün insanlığı hâk saymıştır. Dolayısıyla yollar farklı olsa da ona göre gidişat birdir. Yûnus diğer insanlara bakışını yetmiş iki millet kavramı üzerinden temellendirmiştir. Bu vurguyu sık sık yaptığı gözlenmektedir. Yetmiş iki milleti seven ve hepsine muhabbet besleyen Yûnus, “yetmiş iki milletin hem ma’sûkî ol durur”⁵⁰ sözüyle yukarıda zikredilen “cem halinde idik” sözüne göndermede bulunmaktadır. Cem halinde iken birlikte olan insanlık yeryüzüne indiğinde de birlikte olmuştur. Tanrı’nın kanunu gereği renkler, diller, dinler ayrılrsa da hakikat aynıdır, değişmemiştir. Bu yetmiş iki milletin sevgilisi ve aşkı da Tanrı’dır. Öyleyse Yunus’a göre, hedef birdir. Hedefin aynı, yolların farklı olduğu bir ortamda üstünlük taslamak yersizdir.

Yunus’ta ifade bulan yetmiş iki millet kavramı, kendisiyle görüştüğü de ifade edilen Mevlâna⁵¹ tarafından da kullanılmıştır. Mevlâna “Pergel gibiyim; bir ayağımla şeriat üzerinde sağlamca durduğum halde öbür ayağımla yetmiş iki milleti dolaşıyorum”⁵² sözüyle hoşgörüsünü ifade etmiştir. Bu durumun birçok mutasavvıfta ortak olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Hoşgörüsünün bir yansıması olarak Yûnus;

Süluk seyir iden işkun erine

Niçe mezheb olur dinden içerü⁵³

⁴² İbrahim Hakkı Aydın, “Kenz-i Mahfi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay, 2002, İstanbul, C.25, s.258-259.

⁴³ Demirli, *Şair Sufiler*, 107.

⁴⁴ Abdülbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre: Hayatı ve Bütün Şiirleri*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2006), 377.

⁴⁵ Demirli, *Şair Sufiler*, 108.

⁴⁶ Demirli, *Şair Sufiler*, 110.

⁴⁷ Tatcı, “*Yunus Emre Divanı*”, 626.

⁴⁸ Rifat Atay, “Bir Arada Yaşama Tecrübesi Olarak Mevlevilik: Eva de Vitray-Meyerovitch’le Tekerleğin Poyrasına Yolculuk,” *Milel ve Nihal* 6, no. 2 (2009): 87–101.

⁴⁹ Tatcı, “*Yunus Emre Divanı*”, 687.

⁵⁰ Tatcı, “*Yunus Emre Divanı*”, 681.

⁵¹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre: Hayatı Sanatı Şiirleri*, 8. baskı (İstanbul: Varlık Yayınları, 1975), 48.

⁵² Büşra Yılmazörnek, “*Kurân-ı Kerim’de Dinsel çoğulculuk*”, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 72.

⁵³ Tatcı, “*Yunus Emre Divanı*”, 782.

demektedir. Bununla süluk yolunun yolcularının geçtiği merhalelerden sonra hakikate erdiklerini ifade etmiştir. Bu konuma yükselmiş aşk erine göre bütün dinler ve mezhepler hâk sayılmaktadır. Verilen beyitler çerçevesinde Yûnus'un ötekine bakışı noktasında bir hoşgörü timsali olduğunu söylemek yerinde olacaktır. O, bütün insanlığı kucaklamış, farklılıklardan ziyade benzerliklere odaklanmıştır. Şiirlerinde diğer dini geleneklerin sembollerini sık sık kullanmaktan çekinmemiştir. Onun ötekilerini dışarda tutmayan tarafı dolayısıyla böyle ifadeler kullanmaktan geri durmadığı görülmektedir.

Kiliseye dersen girem nâkus dahı dersen çalam⁵⁴

Bir dem varır deyre girer incil okur ruhban olur⁵⁵

Divan boyunca benzer beyitlerle Yûnus, İlahi Aşk'a eren birinin kesretten vahdete ereceğini, dolayısıyla cem haline döneceğini dile getirmektedir. Artık o, Musa veya İsa olmuştur; İncil yahut Zebur okumuş, Ruhban ya da Haham olmuştur. Aşığa, bunların hepsi Hakk'ın farklı tezahürleri olarak görünmektedir. Ötekine bakışı noktasında İbnü-l Arabî ve Mevlâna ile benzer bir ayrıma giden Yûnus, bakışını arifin tavrı ve cahilin tavrı olarak ikiye ayırmıştır. Arif tavrını benimseyen Yûnus, "yetmiş iki milletin sözünü ârif bilir, miskin Yûnus sözleri cümle usul değil mi" mısralarıyla bütün insanlığı kucaklamanın, hepsini bir görmenin ancak âriflikle mümkün olduğuna vurgu yapmaktadır. Kendini örnek olarak göstererek bütün insanlığı bir görmek isteyene yolunu takip etmeyi öğütlemektedir. Bu söz, aynı zamanda cahilin durumunu da gözler önüne sermektedir. O hiçbir zaman insanlığın bir olduğu hakikatini göremeyecek ve diğerlerine karşı dışlayıcı bir tavır içerisine girecektir. Bütün bu beyitlerde Yûnus, insanları ayırmadığını tekrarlamaktadır. İnsanları bir gören Yûnus'a göre bir ayrıma gidilecekse bile bu ancak "Allah'a âşık olanlar" ve "Allah'a âşık olmayanlar" şeklinde bir ayırım olabilir.

Aynı minvalde, muhtemelen Yunus'un da eriştiği ve beslendiği birçok mutasavvıf düşünürün birbirine benzer ifadelerle dinlerin çokluğu meselesine değindikleri görülmektedir. Örneğin Mevlâna, dinlerin çeşitliliğine yaklaşımını açıklarken "Lambalar farklı ama ışık aynıdır" ifadesini kullanmıştır. Yûnus da benzer bir anlatımla, "Çeşmeler farklı ama su aynıdır" demektedir.⁵⁶ Birçok düşünürün bu konuda birbirine yakın ifadeler kullanması oldukça dikkat çekicidir. Bu ifadeler, dinlerin her birinin farklı tezahürler olduğunu, ancak temelde çıkış noktası olarak aynı yerlere dayandıklarını göstermektedir. Sevgi ve muhabbetin bir temsilcisi olarak Yûnus, dinler ve mezhepler arasındaki çatışmaların yersiz olduğunu dile getirmiştir. Ona göre dinler ve mezhepler arasındaki çatışma ve düşmanlığı ortadan kaldırmak esastır, ki kendisi de ömrünü bu uğurda harcamıştır. "Ben gelmedim kavga için benim işim sevgi için/ Dostun evi gönüllerdir gönüller almaya geldim"⁵⁷ sözleri bunun en güzel örneğidir. Böylece Yunus'a göre amaç sudur ve herkes ona odaklanmalı, araçlar üzerinden kin ve düşmanlık yapılmamalıdır. "Bir çeşmeden sızan su acı datlı olmaya / Ebedür bize yirmek bir lüleden sızaram"⁵⁸ sözleriyle yukarıda zikredilen "çeşmeler farklı ama su aynı" görüşünü temellendiren Yûnus'a göre dinlerin hepsi aynı kaynaktan gelmektedir. Tek bir çeşmeden sızmakta olan suları ötekileştirmek, yermek, yargılamak anlamsızdır. O, bu tür ötekileştirici davranışları edepsizlik saymaktadır. Tarihte yapılan savaşların yersiz ve gereksiz olduğunu dile getiren Yûnus, dinler arasında var gibi gösterilmeye çalışılan ihtilafın insanların kuruntularından ibaret olduğunu dile getirmektedir.

Biz kimse dinine hilaf dimezüz

Din tamam olıcak toğar muhabbet⁵⁹

Yûnus'un *Divan*'ının dokümanter analiz yöntemiyle ele alındığı bu çalışma onun çoğulcu bir yaklaşıma yakın durduğunu göstermiştir. Aynı bağlamda söylediği ve çoğu kişinin bildiği mısraları ile son sözü yine Yunus'a bırakmak yerinde olacaktır:

⁵⁴ Tatçı, "Yunus Emre Divanı", 235.

⁵⁵ Tatçı, "Yunus Emre Divanı", 595.

⁵⁶ Cafer Sadık Yaran, "Din ve Dünya Barışı," *International Symposium On Religion and the World Peace (Tebliğler)*, (26-28 Nisan 2007 İstanbul Üniversitesi Rektörlük Binası, Beyazıt, İstanbul, 2007), 112.

⁵⁷ Tatçı, "Yunus Emre Divanı", 832.

⁵⁸ Faruk K. Timurtaş, *Yunus Emre Divanı*, (Yy.: Tercüman 1001 Temel Eser, ty.), 103.

⁵⁹ Tatçı, "Yunus Emre Divanı", 571.

Gelün tanışık idelüm işin kolayun tutalum
Sevelüm sevililüm dünya kimseye kalmaz.⁶⁰

Sonuç

Dinlerin çeşitliliği meselesi son yüzyılda insanların en fazla dikkatini çeken konulardan biri olmuştur. Alan Race tarafından geliştirilen üçlü tasnif, bütün eksikliklerine rağmen dinlerin *ötekine* bakışımı açıklamada kabul gören bir paradigma haline gelmiştir. Tasnife göre dinler birbirleriyle ilişkileri bağlamında genellikle dini dışlayıcı, dini kapsayıcı veya dini çoğulcu bir yaklaşımı benimsemektedir. Tek bir dinin hakikati taşıdığı ve inananlarını kurtuluşa erdireceği fikri dini dışlayıcılığı açıklarken dinlerden birinin hak olduğunu kabul etmenin yanında diğerlerinin de kurtuluşu fikrini salık veren anlayış dini kapsayıcılık olarak adlandırılmıştır. Dinlerin her birinin hak olduğunu kabul etmenin yanında din ayrımı yapmaksızın bütün dinlerdeki insanların kurtulma ihtimalini barındıran anlayış dini çoğulculuk olarak ifade bulmuştur. Dinlerin çokluğu meselesine yaklaşımı bağlamında Anadolu’da yaşayan mutasavvıf ve mütefekkir Yûnus’un şiirleri incelenmiştir. Onun dünya çapında bıraktığı etki görüşlerini incelemeyi önemli kılmaktadır. *Divan*’ının dokümanter analiz yöntemi ile ele alınmasının sonucunda Yûnus’un dini çoğulculuğa daha yakın durduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Acar, Rahim. “Dini Çoğulculuğun İmkani.” https://www.meridyenmunazara.org/wp-content/uploads/dini_cogulculugun_imekani_rahim_acar-1.pdf, erişim tarihi: 12.5.2021.
- Acar, Rahim. “İnsani Sınırlarımız İçinde Dini Çeşitliliği Yorumlamak”. *Felsefe ve Sosyal-Siyasal Bilimler*, Cilt: 2/39 (2016) 112-131.
- Arıcan, Kazım. “Felsefi ve Teolojik Bir Problem Olarak Dini Çeşitlilik”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XV/1 (2011), 71–98.
- Atay, Rıfat. “Bir Arada Yaşama Tecrübesi Olarak Mevlevilik: Eva de Vitray-Meyerovitch’le Tekerleğin Poyrasına Yolculuk”. *Milel ve Nihal* 6/2 (2009), 87–101.
- Atay, Rıfat. “Dinsel Çoğulculuk Açısından Farklı Mevlana Okumaları: Bir Çözümleme Denemesi”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (Temmuz-Aralık 2006), 77-99.
- Atay, Rıfat. *Ernst Troeltsch’un Din Felsefesi*. Ankara: Yayınevi Yayıncılık, 2012.
- Aydın, İbrahim Hakkı. “Kenz-i Mahfi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 25/258-259. İstanbul: TDV Yayınları, 2002.
- Aydın, Mahmut. "Dinler Teolojisi: Modeller ve Yeni Yaklaşımlar". *Dinler Arası İlişkiler*. ed: Ali İsra Güngör. 45-81. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.
- Çakmak, Mustafa. "Dinlerin Çeşitliliği Sorunu". *Din Felsefesi*. ed: Rıfat Atay. 28-50. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2019.
- Demirli, Ekrem. *Şair Sufiler*. İstanbul: Sufi Kitap, 2018.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Yunus Emre Risalat al-Nushiyye ve Divan*. İstanbul: Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği Yayını, 1965.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Yunus Emre: Hayatı Sanatı Şiirleri*, 8. baskı. İstanbul: Varlık Yayınları, 1975.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Yunus Emre: Hayatı ve Bütün Şiirleri*. İstanbul: T. İş Bank. Yay., 2006.
- Sevgi, Ahmet. “Yunus Emre’de İnsan Sevgisinin Evrensel Niteliği Üzerine”. *Turkish Studies: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 7, no. 1 (2012): 99–103.

---

⁶⁰ Abdülbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre Risalat al-Nushiyye ve Divan* (İstanbul: Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği Yayını, 1965), 90.

Tatcı, Mustafa. “Yûnus Emre”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 43/600-606. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Tatcı, Mustafa. *Yunus Emre Divanı, (inceleme-metin)*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1990.

Tatcı, Mustafa. *Yunus Emre Divanı (Tenkitli Metin)*. Ankara: Kültür Bak. Yay., 1990.

Timurtaş, Faruk K. *Yunus Emre Divanı*. Yy.: Tercüman 1001 Temel Eser, ty.

Yaran, Cafer Sadık. “Din ve Dünya Barışı”. *International Symposium On Religion and the World Peace (Tebliğler)*. 26-28 Nisan, İstanbul Üniversitesi Rektörlük Binası, Beyazıt, İstanbul: 2007: 112-126.

Yılmazörnek, Büşra. *Kurân-ı Kerim'de Dinsel Çoğulculuk*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

İŞİTİN EY YÂRENLER: MECMUALARDA YUNUS EMRE ÇEVRESİNDE OLUŞAN MUHİTLER

Songül KARACA¹

Özet

Türk edebiyatında okurların beğenisini ifade eden bir tür olarak mecmualar özel bir öneme sahiptir. Bir derleyici; mecmuasını tertip ederken kendi beğeni, zevk veya amacına uygun olarak dilediği şiiri veya metni seçmekte özgürdür. Bugünün antolojileri gibi algılanan mecmuaları, herhangi bir konuda yazılmış bir şiir seçkisi olmaktan çok derleyicinin iç dünyasını ve şiir zevkini yansıtan metinler olarak düşünmek gerekir. Dolayısıyla bir mecmuadaki şairlere baktığımızda, o mecmuayı derleyen kişinin hangi muhitte yaşadığı ve nasıl bir edebî zevki olduğu hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Şu hâlde bir şairi ele alırken mecmualara bakılacak olursa hangi şairlerle beraber zikredildiğine dikkat ederek hem mecmua derleyicisi hakkında fikir sahibi olunabilecek hem de ele alınan şairin geçmiş yüzyıllarda hangi şairlerle beraber okunduğu anlaşılmış olacaktır.

Bildirinin kapsamını, YÖK Ulusal Tez Merkezine yüklenmiş bütün mecmualar oluşturmaktadır. Söz konusu mecmualar taranmış ve Yunus mahlaslı şairlerin olduğu mecmualar tespit edilmiştir. Bu bildiri mecmualardaki şairler listelenerek hangi şairlerin ne sıklıkla bir arada kullanıldığına ulaşılmaya çalışılacaktır. Böylece Yunus Emre şiirinin hangi şairlerin şiirleriyle benzer özellikler taşıdığı ortaya çıkmış olacak ve Yunus Emre'nin takipçisi ya da üslubu üzere şiir yazan şairlerin tespit edilmesi de kolaylaşacaktır. Millî hafızayı yansıtan unsurlardan biri olan mecmualarda Yunus Emre'yi ve onun gibi şiir yazan/söyleyen şairleri tespit etmek, bu bildirinin amacını oluşturmaktadır. Böylece Yunus Emre ile ilgili yapılan çalışmalara bir katkıda bulunulacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, mecmua, edebî muhit

İŞİTİN EY YÂRENLER: CIRCLES APPEARING AROUND THE OF YUNUS EMRE IN MECMUAS

Abstract

Mecmuas have special importance as a genre that expresses the appreciation of the readers in Turkish literature. A compiler is free to choose poems or texts he/she wishes according to his/her taste or purpose when composing his/her mecmua. Perceived as today's anthologies, mecmuas are considered texts that reflect the compiler's inner world and taste of poetry rather than being a selection of poems written on any subject. Therefore, when we glance at the poets in a mecmua, it is possible to obtain information about in which neighborhood the person who compiled that mecmua lives and what kind of literary taste he/she has. In this case, if we glance at the mecmuas while dealing with a poet, it will be possible to have an idea about the compiler and to understand which poets' poems were read together with those of the discussed poet in the past centuries by paying attention to with which poets he/she are mentioned together.

The scope of the paper consists of all mecmuas uploaded to YÖK National Thesis Center. The aforementioned mecmuas were scanned, and those including poets with the pseudonym Yunus were determined. In this paper, the poets in the mecmuas will be listed and it will be tried to find out which poets are used together and the frequency of this occurrence. Thus, poems having similar characteristics with Yunus Emre's poetry will be revealed, and it will be easier to identify the poets who follow Yunus Emre or who write poems using his style. The purpose of this paper is to identify Yunus Emre and poets who wrote / sang poems like him in mecmuas, which are one of the elements reflecting the national memory. Thus, it is thought that a contribution will be made to the studies on Yunus Emre.

Keywords: Yunus Emre, mecmua, literary circle

¹ Arş. Gör. Dr. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, songul.karaca@erdogan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9117-0675

Giriş

Mecmua, sözlükte جمع mastarından türemiş olan ve “toplanmış, birikmiş, yığılmış” anlamına gelen *mecmû*’ kelimesinin müennesidir ve “toplanılıp biriktirilmiş ve tanzim ü tertib edilmiş şeyler heyeti” anlamına gelmektedir.¹ Terim olarak ise, bir veya daha fazla yazar ya da şaire ait çeşitli hacim ve şekillerdeki derleme kitaplarıdır. Osmanlı Türkçesinde cüzdan, defter ve dergi anlamında da kullanılmıştır. İçeriklerine göre mecmuatü’l-ehadis, mecmua-i fetava, mecmuatü’r-resail ve mecmuatü’l-eşar gibi adlar da alabilmektedirler.² Bunların içerisinde mecmuatü’l-eşar veya mecmua-i eşar olarak bilinen şiir mecmuaları, Klasik Türk Edebiyatı araştırmaları için kaynak teşkil etmektedir.

Klasik Türk Edebiyatı, şairlerin elinde büyüyüp gelişmiş bir edebiyattır denilebilir. Bu dönem şiiri hakkında bilgi edinmek için divanlar ya da mesneviler gibi telif eserlerden hareket etmek, metne ve şaire bağlı bir edebiyat algısı oluşturmaktadır. Bu durum, bir edebiyatı anlamak için yeterli olsa da okurların bu eserler karşısındaki tutum ve değerlendirmelerini bilmek, söz konusu edebiyatların etraflıca anlaşılmasına imkan vermektedir. Mecmualar, derleyicisinin zevkini yansıtan şiir/metin seçkileri olduğu için Klasik Türk Edebiyatına farklı açılardan bakarak değerlendirme yapma olanağı sunmaktadır. Toplumun herhangi bir muhitinden herhangi bir ferдинin derleyebileceği bu metinler; farklı eğitim seviyesinden farklı zevklere sahip çeşitli sosyal tabakalardaki şiir zevkini/beğenisini ortaya çıkarmaktadır. Bu metinlere bakıldığında kimi zaman bir şairin en çok beğenilen şiirlerinin hangileri olduğu anlaşılmakta kimi zaman da bugün neşredilmiş divanlarda yer almayan bazı şiirlere rastlanmaktadır. Yine hangi yüzyıllarda hangi şiirlerin daha çok sevildiği ortaya çıkmakta ve hangi şiir/şairlerin halk üzerindeki etkisinin kendisinden yüzyıllar sonraya taşındığı anlaşılmaktadır. Tamamen toplum beğenisini yansıtan mecmualar, bu bakımdan çok önemlidir. Yazma eser kütüphanelerinde binlercesine rastlandığına göre Klasik dönem okurları, azımsanmayacak bir külliyat oluşturmuştur.

Mecmualar, derleyicisinin şiir zevkini yansıttığı için derleyicinin kimliği ve muhiti, mecmuasına dâhil ettiği şairlerle paralellik gösterir. Tekke muhitinden olan bir derleyicinin, daha çok tekke şairlerini kaydettiği görülür. Yine derleyicinin kimliğinden dolayı belirli bir tarikatın şairlerinin yer aldığı mecmualar da vardır. Fakat bu iki durumun dışında sevdiği bütün şiirleri mecmuasına ilave eden derleyiciler de vardır. Sayıları çok olan bu mecmualar, herhangi bir muhit ile değil edebî zevk ile açıklanacak mahiyettedir. Çünkü aynı mecmuada hem tekke hem divan şairi yer alabilmekte, hem aruz hem hece ölçüsü yan yana gelebilmektedir. Burada derleyicilerin herhangi bir kısıtlamaya tabi olmaksızın hangi şairleri sevdiği aşikar olmaktadır. Böylece hangi şairin hangi şairlerle beraber anıldığı takip edilebilmekte ve şairlerin kendilerine nasıl bir edebî çevre oluşturduğu, okurlar üzerinden anlaşılmaktadır. Bildirimizin konusunu teşkil eden Yunus Emre de bu bakış açısıyla ele alınmıştır. Yunus Emre’nin yer aldığı mecmualarda başka hangi şairlerin bulunduğu ve hangilerinin sürekli tekrar edildiği araştırılmış, böylece Yunus Emre etrafında gelişen Türk Edebiyatı şairlerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Yazma eser kütüphanelerinde binlerce olduğu tespit edilen şiir mecmuaları, Yöktez’de lisansüstü tezi olarak çalışılmış olanlarla sınırlandırılmıştır. Buna göre YÖK’ün Ulusal Tez Merkezindeki tezler taranmış ve Yunus Emre etrafında oluşan edebî muhit ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Mecmualarda Yunus Emre ve Muhiti

YÖK’ün Ulusal Tez Merkezinde yapılan taramalar sonucunda 265 tezin, şiir mecmuaları hakkında yapıldığı fark edilmiştir.³ Bu mecmuaların tamamı taranmış ve 47 tanesinde Yunus şiirlerine yer verildiği tespit edilmiştir. Yunus mahlaslı şairlerin “Âşık Yunus”, “Derviş Yunus”, “Yunus Emre”, “Miskin Yunus” gibi farklı mahlaslarla kaydedildiği görülmüştür. Fakat “Hangi Yunus?” sorusu daha çok bugün akademik çevreleri ilgilendiren bir husustur.⁴ Bu sebeple şiirlerin hangi Yunus’a ait olduğu sorusunu

¹ Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türki, İkdam Matbaası, İstanbul 1317 (1899)*, s. 1293,

² Mustafa İsmet Uzun, “Mecmua”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 28, Ankara 2003, s. 265.

³ Bunların yaklaşık 50’si Mestap projesi dahilinde yapılmış olup araştırmacılara büyük kolaylıklar sağlayacak şekilde hazırlanmıştır.

⁴ Yunus Emre’nin şiirlerini diğer Yunus mahlaslı şairlerden ayırt etmekle ilgili olarak bkz. Orhan Kemâl Tavukçu, “Yunus Şiirlerini Ayırt Etmeye Yönelik Bazı Tespitler”, *Journal of Turkish Studies (Türklük Bilimi Araştırmaları)*, 28 (2004): 59-84.

sormaksızın Yunus mahlaslı bütün mecmualar incelenmiştir. Söz konusu mecmualar kütüphane, koleksiyon ve yer numaralarına göre şu şekildedir:⁵

Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, ASL 551 (Mc 9 Sa 172-10)

Berlin Devlet Kütüphanesi, Diez A Oct. 141

Fatih Üniversitesi Kütüphanesi, 00381802

Hafız Ali Efendi İlmi Eserler Kütüphanesi, 291

Hasan Paşa Kütüphanesi, 19 Hk 2253/3

İBB Atatürk Kitaplığı, Bel Yz K000394

İBB Atatürk Kitaplığı, Bel Yz K1339

İBB Atatürk Kitaplığı, K 000007

İBB Atatürk Kitaplığı, K. 328

İBB Atatürk Kitaplığı, K000351

İBB Atatürk Kitaplığı, K0446

İBB Atatürk Kitaplığı, OE Yz 0119

İBB Atatürk Kitaplığı, OE Yz 0528

İBB Atatürk Kitaplığı, OE Yz 0561

İBB Atatürk Kitaplığı, OE YZ 0593

İstanbul Üni Nadir Eserler, T 3560

Koç Üniversitesi El Yazmaları Koleksiyonu, 102

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, BY 7890/4

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Kahramanmaraş Karacaoğlan İl Halk Kütüphanesi, 128

Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi, 13461

Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kütüphanesi, 10221

Mehmet Büyükerzurumlu Şahsi Kütüphanesi, Maraşlı Hacı Ali Efendi Mecmuası

Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 543

Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 547

Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 632

Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 698

Millet Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 635

Milli Kütüphane, 06 Hk 687/1

Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 2299

Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 2327

Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 3553

Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 485

Milli Kütüphanesi, Yz A 3755

Sivas Ziya Bey Kütüphanesi, 14300

---

⁵ Bu mecmuaları neşreden ve inceleyen tezlerin tamamı kaynakçada verilmiştir.

Sivas Ziya Bey Yazma Eserler Kütüphanesi, 6457
 Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi, 3397
 Süleymaniye Kütüphanesi, Galata Mevlevihanesi, 200
 Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi Mülhakı, 245
 Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar 5810
 Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 2617
 Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 5790
 Taksim Atatürk Kitaplığı, Ali Rıza Öge'nin mecmuası
 Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi, 549-1
 Yaşar Alparslan Şahsi Kütüphanesi

Tespit edebildiğimiz bu mecmualar, Yunus Emre ile beraber başka hangi şairlere yer verildiğine göre tek tek incelenmiş ve hangi şairin kaç kere geçtiği tespit edilmiştir. Bunu yaparken aynı mahlası taşıyan şairler hususuna dikkat edilmiştir. Buna göre şairler, Yunus şiiirlerine yer veren 47 mecmuanın kaçında adının geçtiğine dair bir tasnife tabi tutulmuştur. Bu tasnif şu şekilde tablo hâline getirilmiştir:

Muhit/Yakınlık	Kaç Mecmuada Geçtiği	Şairin Adı/Mahlası
1. Halka	38	Niyazî-i Mısrî (ö. 1694)
		Seyyid Nizamoğlu (ö. 1601)
	35	Eşrefoğlu Rumî (ö. 1469)
	34	Aziz Mahmud Hüdayî (ö. 1628)
2. Halka	33	Şemseddin Sivasî (ö. 1597)
	28	Nesîmî (ö. 1417)
	27	Nakşî (ö. 1655)
	26	Fuzulî (ö. 1556)
	25	Abdülehad Nurî (ö. 1651)
	24	Bağdatlı Ruhî (ö. 1605)
	22	Muhyî (ö. 1608'den sonra)
21	Kaygusuz Abdal (ö. 1444?)	
3. Halka	19	Bâkî (ö. 1600)
		Sezaî (ö. 1738)
		Nahîfî (ö. 1738)
	18	Nâbî (ö. 1712)
		Üftâde (ö. 1580)
	17	Hayretî (ö. 1534)
		Rahmî (ö. 1567-68)
		Nazmî (ö. 1559)
	15	Halîlî (ö. 1485)
		Hacı Bayram-ı Velî (ö. 1430)
Mahvî (ö. 1715)		
4. Halka	14	Kara Fazlî (ö. 1564)
		Akşemseddin (ö. 1459)
		Nef'î (ö. 1635)
	13	Fethî (ö. 1922)
		Ümmî Sinan (ö. 1657)
		Sürûrî (ö. 1562)
		Vahdetî (ö. 1723)
		Usûlî (ö. 1538)
	Necatî Bey (ö. 1509)	

		Şems-i Tebrizî (ö. 1247)
		Muhibbî (ö. 1566)
		Hayâlî (ö. 1557)
		Cemâlî (15.yy)
	12	Şem'î (1529)
		Sırrî (ö. 1699)
		Lâmiî (ö. 1532)
		Fevrî (ö. 1571)
		Emrî (ö. 1575)
	11	Viranî Abdal (16.yy)
		Kabûlî (ö. 1478)
		Hatâyî (ö. 1524)
		Hamdî (ö. 1503)
		Abdî (ö. 1710)
	10	Şeyh Gâlib (ö. 1799)
		Rûşenî (ö. 1487)

1.Tablo: Yunus Emre Çevresinde Oluşan Muhit

Tabloda görüldüğü üzere mecmualarda Yunus Emre çevresinde oluşan muhit 4 halka hâlinde tasnif edilmiştir. Bu halkalar yakınlık derecesine göre numaralandırılmıştır. Buna göre 47 mecmuanın 30'dan fazlasında Yunus Emre ile beraber anılan isimler birinci halkayı, 20'den fazlasında Yunus Emre ile beraber anılan isimler ikinci halkayı, 15'ten fazlasında Yunus Emre ile beraber anılan isimler üçüncü halkayı ve 10'dan fazlasında Yunus Emre ile beraber anılan isimler dördüncü halkayı oluşturmaktadır. Tabloya bakıldığında halkalar uzaklaştıkça hem şair sayısı artmakta hem de şairlerin üslupları çeşitlenmektedir. Bu tablonun verileri değerlendirildiğinde Yunus Emre etrafında oluşan muhitler daha belirgin olacaktır.

Mecmualarda Yunus Çevresinde Oluşan Muhitlerin Değerlendirilmesi

Mecmualardan hareketle Yunus Emre'nin etrafında oluşan muhitleri tasnif ettiğimiz tabloyu (1. Tablo) değerlendirdiğimizde her bir halkanın bazı özellikler taşıdığı görülmüştür. Birinci halka, tekke muhitinde yaşayan ve kendisi de bir tarikat şeyhi olan şairlerden oluşmaktadır. İkinci halka, birinci halkaya benzemekle beraber farklı üsluplarda yazan şairlerden oluşmaktadır. Bu halkada hem tekke muhitinden hem de Divan şairlerinden isimler yer almaktadır. Nakşî, Abdülehad Nûrî, Muhyî ve Kaygusuz Abdal tarikat mensubu olup daha ziyade tekke şiiri yazmaktadırlar. Bir Divan şairi olan Fuzûlî ile Bağdatlı Rûhî ise, herhangi bir tarikate mensubiyetleri bilinmese de tasavvufî neşve ile şiir yazdıkları âşikar kişilerdir. Üçüncü halka, ikinci halka ile yakınlık göstermekte ve tamamı tekke muhitinden olmayan; tasavvufî ve hikmetli şiir yazan şairlerden oluşmaktadır. Bu halkada Sezâî, Üftâde ve Hacı Bayram-ı Velî tekke şiirini temsil etmekte, diğer şairler daha ziyade Divan şiiri temsilcilerinden olup tasavvufî şiirler yazmaktadırlar. Son halka ise çeşitliliğin en fazla olduğu halkadır. Nitekim 47 mecmuanın 10 ila 14'ünde Yunus Emre ile beraber anılmak, Yunus Emre'den biraz uzaklaşmak anlamına gelebilir. Buradaki her şairin Yunus Emre'nin şiiriyle benzerlik gösterdiğini söylemek çok zordur. Fakat sade söyleyişten Sebk-i Hindî şairlerine kadar uzanan geniş bir üslup çeşitliliğinin temsilcilerinin aynı halkada olduğunu görmek, Yunus Emre şiirinin hangi muhitlerde okunduğunun ve sevildiğinin istatistiksel olarak gösterilmesi bakımından önemlidir.

1. Tablo'daki şairlerin yaşadıkları yüzyıllara bakıldığında 13. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar pek çok şairin Yunus çevresinde oluşan edebî muhitte yer aldığı görülmektedir. Şairlerin 1'i 13. yüzyıl, 11'i 15. yüzyıl, 18'i 16. yüzyıl, 10'u 17. yüzyıl, 7'si 18. yüzyıl, 1'i 19. yüzyılda yaşamıştır. Yunus Emre etrafındaki şairleri yaşadıkları yüzyıllara göre tasnif edecek olursak şöyle bir tablo karşımıza çıkmaktadır:

	13.yy	15.yy	16.yy	17.yy	18.yy	19.yy
1	Şems-i Tebrizî	Nesimî	Hatâyî	Seyyid Nizamoğlu	Abdî	Fethî
2		Hacı Bayram-ı Velî	Şem'î	Bağdatlı Rûhî	Nâbî	

3		Kaygusuz Abdal	Lâmiî	Muhyî	Mahvî	
4		Akşemseddin	Hayretî	Aziz Mahmud Hüdayi	Sezâî	
5		Eşrefoğlu Rumî	Usûlî	Nef'î	Nahîfî	
6		Kabûlî	Fuzûlî	Abdülehad Nürî	Vahdetî	
7		Halîlî	Hayâlî	Nakşî	Şeyh Gâlib	
8		Rûşenî	Nazmî	Ümmî Sinan		
9		Cemâlî	Sürûrî	Niyazî-i Mısırî		
10		Necâtî Bey	Kara Fazlî	Sırrî		
11		Hamdî	Muhibbî			
12			Rahmî			
13			Fevrî			
14			Emrî			
15			Üftâde			
16			Bâkî			
17			Vîrânî Abdal			
18			Şemseddin Sivasî			

2.Tablo: Yüzyıllara Göre Yunus Emre Etrafındaki Şairler

Klasik Türk Edebiyatının en parlak dönemi olan 16. yüzyıl, burada da etkisini göstermekte ve Yunus Emre çevresinde oluşan edebî muhitin en canlı dönemi olduğu ortaya çıkmaktadır. Fakat bu, şair sayısı itibariyledir. Daha çok Yunus Emre'nin üslubu ve sosyal muhit itibariyle takipçisi sayılabilecek olan grup 2. Tablo'daki 15. ve 17. yüzyıl şairleridir. Bu iddiamızı, 1. Tablo'daki şairleri tarikat müntesibi olup olmayışlarına ve hangi tarikatten olduklarına göre tasnif ettiğimiz aşağıda verilen 3. Tablo ile destekleyebiliriz:

	Halvetî	Mevlevî	Bayramî	Celvetî	Nakşi-bendî	Bektaşî	Eşrefî
1	Niyazî-i Mısırî	Nahîfî	Akşemseddin	Aziz Mahmud Hüdayî	Lâmiî	Kaygusuz Abdal	Eşrefoğlu Rumî
2	Seyyid Nizamoglu	Şeyh Gâlib	Abdî			Hayretî	
3	Şemseddin Sivasî						
4	Nakşî						
5	Abdülehad Nürî						
6	Muhyî						
7	Sezâî						
8	Üftâde						
9	Mahvî						
10	Kara Fazlî						
11	Ümmî Sinan						
12	Rûşenî						

1. Tablo: Mensup Olduğu Tarikata Göre Şairler⁶

3. Tablo'da görüldüğü üzere Yunus Emre muhitindeki 20 şair tarikat mensubudur. Bunların 8'i mensubu oldukları tarikatin içinde ayrı bir kol başı olmuş yol büyükleridir. Niyazî-i Mısırî, Halvetî tarikatının Mısriyye kolunun; Şemseddin Sivasî, Halvetî tarikatının Şemsiyye kolunun; Hasan Sezâî-yi Gülşenî, Halvetî-Gülşenî tarikatının Sezâiyye kolunun; Ümmî Sinan, Halvetî tarikatının Sinâniyye kolunun;

⁶ Bu tabloya dâhil edilen şairler, TDV İslam Ansiklopedisi'ndeki bilgilere göre ele alınmıştır.

Dede Ömer Rüşenî, Halvetî tarikatının Rüşeniyye kolunun; Akşemseddin, Bayramî tarikatının Şemsiyye kolunun; Aziz Mahmud Hüdâyî, Celvetî tarikatının; Eşrefoğlu Rûmî, Kadirî tarikatının Eşrefiyye kolunun kurucusudur. Yunus Emre etrafındaki bu muhitlere bakıldığında Halvetîliğin öne çıktığı görülür. Yunus Emre'nin şiirlerinin Halvetî muhitlere olan etkisi ise bilinmektedir. Bu konuda önemli tespitleri olan Orhan Kemâl Tavukçu, “Yunus Mektebi” diye adlandırdığı bu muhit hakkında şunları söylemektedir:⁷

“Bu mecmuaların içeriğine dikkat edilirse ‘Yunus mektebi’ diyebileceğimiz bir şairler silsilesine ait manzumelerden oluştuğu görülecektir. Bunlar arasında tasavvuf tarihimizde biri birinin takipçisi sayılabilecek Bayrâmîler, Halvetîler, Gülşenîler (bazı başka mecmualarda Celvetîler, özellikle Hüdâyî); Yûnus geleneğiyle doğrudan irtibatı kurulabilecek “Ümmî” lakaplı şairler ile Yûnus Emre'nin –zaman itibarıyla- uzak veya yakın takipçilerinden oluşan bir diğer şair grubu (Âşık Paşa, Nesîmî, Necâtî ve Hakkî gibi) sayılabilir. Şüphesiz aşağıda verilen şiirlerin kütüphane kayıtlarında, sık sık karşımıza çıkan böyle bir kadronun manzumeleri arasından çıkması rastlantı değildir. Bu durum mecmuayı tertip eden kişilerin aynı düşünce kökünden geldiğini ve kendisini besleyen damarları temsil eden kadroyu şuurlu bir şekilde bir araya getirdiğini göstermektedir.”⁸

Tavukçu'nun bu aktardıklarını, çalışmamız boyunca göstermek istediğimiz hususlarla birleştirdiğimizde mecmualarda Yunus çevresinde oluşan muhitler açıklığa kavuşmaktadır. Halvetîler başta olmak üzere diğer tekke ve tasavvuf çevreleri, Yunus etrafında oluşan muhitlerin başında gelmektedir. Bunu tasavvufî neşve ile yazan şairler izlemekte ve onu da diğer Divan şairleri takip etmektedir. Bu durum hemen her yüzyıl için geçerlidir.

Sonuç

Mecmualarda Yunus Emre ile beraber adı geçen şairlerin hangileri olduğu sorusundan hareketle pek çok açıdan incelediğimiz mecmualar, bize Yunus gibi yazan, söyleyen ya da onun neşvesine sahip olan şairlerin kimler olduğu hakkında bir fikir sunmuş ve ona yakın şairlerin tespit edilebilmesine olanak sağlamıştır. Ayrıca Yunus Emre'nin tekke ve tasavvuf muhitleri başta olmak üzere farklı üsluplarla şiir yazan pek çok şairin hitap ettiği okuyucuya da seslenmeyi başardığını göstermiştir. Bütün bunlar göz önüne alındığında bir mikro tarihçi gibi mecmuaları derleyen kişilerin düşünce ve zevk dünyasına tek tek ulaştığımızda mecmualarda adı geçen bir şahsiyet/şair üzerinden bir muhit bilgisinin elde edilebileceği ortaya çıkmıştır.

Mecmualarda Yunus çevresinde oluşan muhitler, yakınlığına göre 4 halka şeklinde ifade edilmiştir. Buna göre Yunus Emre'ye en yakın muhit, tekke ve tasavvuf şairlerinden oluşan Niyazî-i Mısırî, Seyyid Nizamoğlu, Eşrefoğlu Rûmî ve Aziz Mahmud Hüdâyî ve Şemseddin Sivasî'dir. Yunus çevresinde oluşan ikinci halka Nakşî, Abdülehad Nûrî, Muhyî ve Kaygusuz Abdal gibi tekke şairlerinin yanı sıra Nesîmî, Fuzûlî, Bağdatlı Rûhî gibi tasavvufî neşve ile yazan şairlerden oluşmuştur. Üçüncü halkada Sezaî, Üftâde ve Hacı Bayram-ı Velî gibi şairlerin yanı sıra Nahîfî, Nâbî, Hayretî, Rahmî, Nazmî ve Halîlî gibi Divan şairleri bulunmaktadır. Son halkada çok çeşitli üslup özelliklerine sahip şairler vardır. Akşemseddin, Ümmî Sinan, Vahdetî, Şems-i Tebrizî, Vîrânî Abdal, Rüşenî gibi tekke şairlerinin yanı sıra Nefî, Sürûrî, Usûlî, Necâtî Bey, Muhibbî, Hayâlî, Cemâlî ve Şeyh Gâlib gibi Divan şairlerinin olduğu görülmüştür. Sade söyleyişten Sebk-i Hindî şairlerine kadar uzanan geniş bir üslup çeşitliliğinin temsilcilerinin aynı halkada olduğunu görmek, Yunus Emre'nin “İşitin ey yârenler!” çağrısının, üslup farkı gözetmeksizin pek çok karşılık bulduğunu ve aynı manayı yazan birçok şairin zamandan bağımsız olarak bir araya gelebildiğini göstermektedir.

⁷ Bu bildirinin konu seçiminde de ilham kaynağı olduğu için hocama teşekkürlerimi arz ediyorum.

⁸ Orhan Kemâl Tavukçu, “Âşık Paşa'nın Bilinmeyen Şiirleri”, *Mertol Tulum Kitabı*, (Ed: Ahmet Kartal, Mehmet Mahur Tulum), Sivrihisar Belediyesi Yayınları, s. 652.

KAYNAKÇA

- Akbaba, Sevgi. "Mecmû'atü'l-Eş'âr, Süleymaniye Kütüphanesi Galata Mevlevîhânesi Numara: 200 (71-140) (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)". Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2018.
- Akbulut, Hatice. "18. Yüzyıla Ait Bir Tekke Şiiri Mecmuası Üzerine Tetkik". Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2011.
- Akto, Tansel. "Atatürk Kitaplığı Belediye Yazmaları K.000007 Numarada Kayıtlı Bir Şiir Mecmu'ası (Transkripsiyonlu Metin-İnceleme)". Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2016.
- Avcı, Ferah. "Maraşlı Hacı Ali Efendi'ye Ait Bir Şiir Mecmuası (İnceleme-Metnin Çeviri Yazısı-İndeks)". Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2019.
- Ayaz, Songül. "Atatürk Kitaplığı Belediye Yazmaları O.E. Yz 0119 Numarada Kayıtlı Bir Şiir Mecmuası (Transkripsiyonlu Metin-İnceleme)". Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi, 2018.
- Babaarslan, Gıyasi. "Koç Üniversitesi El Yazmaları Koleksiyonunda Bulunan İlahi Mecmuasının (Mecmû'a-i İlâhiyyât) Transkripsiyonlu Metni ve Mestap'a Göre Tasnifi". Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi, 2018.
- Baran Gündoğdu, Zehra Mine. "Şarkı Mecmuası (Çorum Hasanpaşa Ktp. 19 Hk 2253/3) Adlı Eserin Transkripsiyonu ve İncelenmesi". Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, 2019.
- Bayız Bayız, Darya Kurdo. "Mecmû'a-i Eş'âr (06 Mil Yz A 2299) İnceleme-Metin-Tıpkıbasım". Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, 2017.
- Bellibaş, Adem. "XIX. Yüzyıla Ait Bir Şiir Mecmuası v.: 256b-506a". Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2019.
- Berber, Ayşen. "06 Mil YzA 2327 Nolu Mecmua Çeviri ve İnceleme". Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2017.
- Bülün, Emine. "İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, K0446 Numaralı Şiir Mecmuası". Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, 2019.
- Coşkun, Nami. "Ali Rıza Öge'nin Şiir Mecmuası Üzerinde Tetkik (217-380. Sayfalar)-İnceleme-Metin". Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2017.
- Çalık, Esra. "Atatürk Kitaplığı OE_Yz_0528 Numarada Kayıtlı Şiir Mecmuası (İnceleme-Metin ve Mestap'a Göre Tasnifi)". Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 2020.
- Davulcu, Sinan. "İBB Atatürk Kitaplığında Bulunan Bel_Yz_K000394 Demirbaş Numaralı Şiir Mecmuasının Mestap (Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi) Dâhilinde Günümüz Harflerine Aktarımı ve İncelenmesi". Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, 2019.
- Demir, Ayşegül. "Konya Büyükşehir Belediyesi Koyunoğlu Müze ve Kütüphanesi'ndeki İlahi ve Güfte Mecmualarının Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi'ne (Mestap) Göre Tasnifi". Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2019.
- Demirci, Hamit. "Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü 5810 Numaralı Şiir Mecmuası (vr. 40b-80b) (İnceleme-Çeviriyazılı Metin)". Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2019.
- Dönmez, Hamza. "Türk Edebiyatı'nda İlahi Mecmuaları". Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, 2013.
- Efe, Pınar. "İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler T3560 Numarada Kayıtlı Mecmû'atü'l-Eş'âr (1-139) (İnceleme-(Mestap)-Karşılaştırmalı Metin)". Yüksek Lisans Tezi, Bülent Ecevit Üniversitesi, 2018.
- Eski, Ahmet. "Millet Kütüphanesi, Ali Emîri Manzum Nr.698'e Kayıtlı İlahiler Mecmuasının İncelenmesi". Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2020.
- Fidan, Mustafa. "Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki BY7890/4 Numaralı Mecmuanın Transkripsiyonlu Metni ve İncelenmesi (75b-145b)". Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2018.
- Gerdan, Zülfikar. "Mecmua-i Bektaşîye Metin İnceleme". Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, 2019.
- Gök, Selim. "Millî Kütüphane'ye Kayıtlı 06 Mil YzA 485 Nolu Mecmu'a-i Eş'âr (İncelme-Metin)". Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2013.
- Gündüz, Emrah. "Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesindeki 13461 Numaralı Mecmuanın Transkripsiyonlu Metni". Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2010.
- Hayat, İlker. "Mecmua-i Eş'âr [AEMnz 635] (Metin-İnceleme)". Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, 2016.

- İnciroğlu, Yunus. "XIX. Yüzyıla Ait Bir Şiir Mecmuası (v.:1b-100b) (İnceleme-Metin Çeviri Yazısı-İndeks)". Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2018.
- Kaçmaz, Ali. "Ali Emiri Manzum 547'deki Şiir Mecmuası (Vr. 75^b-100^b) (İnceleme-Metin)". Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi, 2018.
- Kara, Ahmet. "Dînî-Tasavvûfî Şiirler Mecmuası (İBB Kütüphanesi Atatürk Kitaplığı No: K.000351) İnceleme-Metin-Dizin". Doktora Tezi, Dicle Üniversitesi, 2019.
- Karageçen, Ömer Ali. "XIX. Yüzyıla Ait Bir Şiir Mecmuası (v.:1b-206a) (İnceleme-Metin Çeviri Yazısı-İndeks)". Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2019.
- Karakurt, Emine. "Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum Koleksiyonu 632 No'lu Şiir Mecmuası (İnceleme-Metin) ve Mestap'a Göre Tasnifi". Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2020.
- Kaynak, Arife. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı OE_Yz_0593 ve Bel_Yz_K0640 Numaralarında Mecmuaların, "Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi'ne" (Mestap) Göre Tasnifi". Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, 2019.
- Kılıç, Yavuz. "Mecmû'a-i İlahiyât [İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları Oe_Yz_0119] (İnceleme-Metin)". Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2017.
- Kırcı, Hilal Nur. "İBB Atatürk Kitaplığındaki Bel_Yz_K1339 Numaralı Şiir Mecmuasının 'Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi'ne (Mestap) Göre Tasnifi ve Transkripsiyonlu Metni". Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, 2018.
- Kıroğlan, Nagehan. "Mecmû'a-i Eş'âr (06 Mil Yz A 3553) İnceleme Metin Tıpkıbasım". Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, 2019.
- Kufacı, Osman. "Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum Eserler Bölümü 543 Numarada Kayıtlı Şiir Mecmuası (İnceleme-Metin)". Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2016.
- Menteş, Seda. "İBB Atatürk Kitaplığı OE-Yz-0561 Numarada Kayıtlı Şiir Mecmuasının Transkripsiyonlu Metni ve Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi'ne (Mestap) Göre Tasnifi". Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, 2019.
- Miliç, Ahmed Mücahid. "İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı K.328 Numaralı Yazmanın Mestap Kapsamında Transkripsiyonlu Metni ve İncelemesi". Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2017.
- Sağman, Şengül. "Müstakîmzâde'nin 'Mecmûa-i İlahiyât Adlı Güfte Mecmuası". Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2001.
- Süer, Fatih Ramazan. "Sivas Ziya Bey Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki 6457 Numaralı Şiir Mecmuası (İnceleme-Metin)". Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2012.
- Şemseddin Sami. *Kamus-ı Türki*. İstanbul: İkdam Matbaası, 1317 (1899).
- Takır, Özlem. "Ali Rıza Öge'nin Kaydettiği Şiir Mecmuası Üzerine Tetkik (541-700. Sayfalar) – İnceleme ve Metin". Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2018.
- Tan, Bünyamin. "Millî Kütüphane Yz A 3755 Numarada Kayıtlı Bir Mecmua İnceleme-Transkripsiyonlu Metin". Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2013.
- Tavukçu, Orhan Kemâl. "Âşık Paşa'nın Bilinmeyen Şiirleri", *Mertol Tulum Kitabı*. Ed: Ahmet Kartal, Mehmet Mahur Tulum. İstanbul: Sivrihisar Belediyesi Yayınları, 2017: 645-665.
- Tekin, Cumali. "Süleymaniye Kütüphanesi 5790 No'lu Şiir Mecmuası (İnceleme-Metin-Dizin)". Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman Üniversitesi, 2014.
- Tekne, Muharrem. "15. Yy.da Yazılmış Bir Şiir Mecmuası Gramer-Metin-Dizin", Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2017.
- Tuzcu Canavar, M. Sümeyra. "Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi 3845 ve Yazma Bağışlar 2617 Numaralı Şiir Mecmu'aları (İnceleme, Metin ve Mestap'a Göre Tasnifi)". Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2020.
- Uzun, Mustafa İsmet. "Mecmua". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 28: 265-268. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Yalçın, Erdal. "XIX. Yüzyıla Ait Bir Şiir Mecmuası (v.:206b-410a) (İnceleme-Metin Çeviri Yazısı-İndeks)". Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2017.
- Yazıcı, Cennet Sevilay. "Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Asl 551 (Mc: 9 Sa 171-10) Numarada Kayıtlı Mecmuanın Transkripsiyonlu Metni". Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2016.

Yilter, Sait. “Mecmu’a-i Kasa’id ve Gazeliyyat (Mecmu’a-i Devavin) (Hâlet Efendi Mülhaki, Süleymaniye Ktp. No: 245) (İnceleme-Metin-Tıpkı Basım)”. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2006.

Yiğiter, Kazım. “Sivas Ziya Bey Yazma Eser Kütüphanesindeki 14300 Numaralı İlâhî Mecmuası (İnceleme-Metin)”. Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, 2019.

ORTAÇAĞ ANADOLUSUNDA BİR HAK KAPICISI: YÛNUS EMRE KİMDİR?

Tunay Karakök¹

Özet

Hayatına tarihi açıdan baktığımızda doğum tarihi ve yeri, eğitimi, ailesi, gezdiği yerler ve eserleri hakkında birçok tez ve antitezin bulunduğu şahit olduğumuz ve “*Evlîyâdur Hak kapısı, Yûnus’ durur kapıcısı*” dizelerinin sahibi olan Yûnus Emre; Hz. Peygamber sonrası İslam’ın serüveni içerisinde önemli görevler ifa etmiş olan ve dinin farklı coğrafyalarda kılıç zoru ile değil gönül alması ile yayılımında çok önemli fonksiyonları olan, nihayetinde ise tasavvuf keliminde Hak kapısı diye de kabul gören evliyalardan olup aynı zamanda da kendini de bu kapının kapıcısı olarak tanımlamaktadır. İbn - Arabî, Mevlânâ Celâleddin Rûmî, Hacı Bektaş-ı Veli, Sultan Veled, Ahmed Fâkih, Şeyyâd Hamza ve Nasreddin Hoca gibi önemli mutasavvıf düşünürlerin yaşadığı, düşünce hayatının toplum nezdine yansıdığı, kendini sanat, mimari ve edebiyat şaheserlerinde gösterdiği önemli bir dönemin yaşandığı zaman dilimi olan XIII. Yüzyıl’ın ikinci ve XIV. yüzyıl ilk yarısı Anadolu’sunun yetiştirmiş olduğu önemli isimlerden olup, çağının önde gelen büyük süflilerinden kabul edilen Yûnus Emre; Türk milletinin yüzyıllar içinde yetiştirmiş olduğu etkin şahsiyetlerden birisi olmuştur. Aynı zamanda Yûnus Emre, her geçen gün insanlığın ilgisini üzerine çeken hem bir mutasavvıf hem de din eğitimi alanındaki düşüncelerini şiire taşıyan bir halk şairidir. Fakat Yûnus Emre’nin hayatı hakkında bilgiler yetersizdir. Ancak onun, Anadolu Selçuklu Devleti’nin dağılmaya başladığı XIII. yüzyılın ortalarından, Osmanlı Beyliği’nin filizlenmeye başladığı XIV. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Orta Anadolu’da yaşadığı belirtilmektedir. Tarihin hemen hemen her döneminde fikrî, siyasî ve askerî hareketliliklere sahne olmuş Anadolu coğrafyasının hem kendi dönemlerinde yaşayan insanları hem de kendilerinden sonra gelenleri etkileyebilecek güçte büyük insanlar yetiştirdiğini düşünürsek, Yûnus Emre’nin kim olduğunu daha rahat anlayabilme imkânı bulabiliriz.

Büyük düşünebilen insanlar, söylediklerinin zamanla sınırlı kalmamasına özen göstermişlerdir. Zaten büyük olmalarının, büyük sayılmalarının ardındaki önemli ayrıntı da işte bu noktadır. Yûnus Emre de zaman ve mekânları aşacak değerde büyük düşünmüş, kendi dönemiyle sınırlı fikirler üretmemiş, gelecekte de insanların kullanabilecekleri düşünce ürünlerinin sahibi olmuştur. Düşüncelerinin temelini, İslam dininin temel kaynaklarından alan Yûnus hem Kur’an’ı hem de Peygamberimizin (S.A.V.) hadislerini iyi anlayıp, iyi yorumlayabilen ve anladıklarını sade bir dille çağdaşlarına anlatabilen iyi bir şair, müstesna bir düşünce insanı hüviyetine sahiptir. Bundan mütevellit kendine yol olarak tasavvuf yolunu seçmiş olup, Allah’la arasındaki ilişkinin adını dostluk yani velâyet koymuş ve Allah’a olan sevgisini bir âşık gibi yaşamış, bir âşığa yakışan şeyler söylemiş ve nihayet maşukuna kavuşmuştur.

İşte bu çalışmanın konusu; tarihî belgelerin yetersiz oluşundan dolayı, doğum tarihi ve yeri, tarikatı, yaşadığı çevre, şiirleri ve vefat tarihi ve mezarı konusunda muhtelif fikirlerin ortaya atıldığı, tarihî hayat ve şahsiyeti hakkında pek az şey bildiğimiz, Anadolu Selçuklu Devleti’nin dağılmaya ve Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde küçük-büyük Türk beyliklerinin kurulmaya başladığı XIII. yüzyıl ortalarından, Osmanlı Beyliği’nin filizlenmeye başladığı XIV. yüzyılın ilk çeyreğinde Orta Anadolu havzasında doğup yaşamış bir tasavvuf erbabı, şair, evliya ve dahası da tasavvuf yolunun önemli bir hak kapısı bekçisi ve hak sevdalısı olan Yûnus Emre’nin kaynaklarda kim olduğu ve nasıl bahsedildiği konusudur. Yûnus Emre’nin yaşadığı dönemin siyasî bir panoramasının yer aldığı giriş bölümünün akabinde kaynaklarda Yûnus Emre kimdir? Sorusuna cevap aranan birinci bölüm, Yûnus’un eserlerinden hareketle duygu ve düşünce dünyası nasıldı? Sorusu için bilgilendirmenin yapıldığı ikinci bölüm ve nihayetinde Yûnus’a dair öncesinde verilen bilgiler ışığında yapılacak olan değerlendirmelerin yer aldığı sonuç bölümlerinden ibaret bu çalışma ile; O’nun manevî hayatından, bugünler için Yûnus Emre Kimdir? sorusuna cevap verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: XIII. Yüzyıl, Anadolu, Yûnus Emre

¹ Dr. Öğr. Üyesi. Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, tkarakok@bartin.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4028-2148

A DOORMAN OF GOD IN MEDIEVAL ANATOLIA: WHO IS YÛNUS EMRE?

Abstract

When we look at his life from a historical perspective, Yûnus Emre, who we witnessed that there are many theses and antitheses about the date and place of his birth, his education, his family, the places he visited and his works, and who is the owner of the lines “Evliyâdur Hak kapısı, Yûnus’ durur kapucusı”. He is one of the saints who performed important duties in the adventure of Islam after the Prophet Muhammed and who had very important functions in the spread of religion in different geographies not by the force of the sword, but also by taking heart, and ultimately as the door of truth in Sufism. defines. it is the time that important mystic thinkers such as İbn - Arabî, Mevlânâ Celâleddin Rûmî, Hacı Bektaş-ı Veli, Sultan Veled, Ahmed Fâkih, Şeyyâd Hamza and Nasreddin Hodja lived, where the life of thought reflected in the society and showed itself in the masterpieces of art, architecture, literature. Yûnus Emre, who is one of the important names raised by Anatolia in the second half of the XIIIth century and the first half of the XIVth century and is considered one of the leading great sultans of his age; He is one of the influential figures that the Turkish nation has raised over the centuries, and he is both a sufi and a folk poet who carries his thoughts in the field of religious education into poetry. Information about Yûnus Emre's life is insufficient. However, it is stated that he lived in Central Anatolia from the middle of the XIIIth century, when the Anatolian Seljuk State began to dissolve, until the first quarter of the XIVth century, when the Ottoman Principality began to sprout. Considering that the Anatolian geography, which has witnessed intellectual, political, and military movements in almost every period of history, raised great people who were able to influence both the people living in their own times and those who came after them, we can find the opportunity to understand who Yûnus Emre was more easily.

People who can think big have taken care that what they say is not limited to time. This is the important detail behind the fact that they are already big. Yûnus Emre thought big enough to surpass time and places, did not produce ideas limited to his own period, and became the owner of thought products that people can use in the future. Yûnus, who takes the basis of his thoughts from the basic sources of the religion of Islam, is a good poet, an exceptional person of thought, who can understand and interpret both the Qur'an and the hadiths of the Prophet well and can explain what he understands to his contemporaries in plain language. As a result of this, he chose the path of Sufism as his path, named his relationship with Allah as friendship, that is, custody, lived his love for God like a lover, said things befitting a lover, and finally got his masculine.

Here is the subject of this study; due to insufficient historical documents, various ideas about the date and place of birth, his order, the environment he lived, his poems, his death date and his tomb, we know very little about the historical life and personality, the disintegration of the Anatolian Seljuk State and in various regions of Anatolia. Yûnus Emre, who was born and lived in the Central Anatolian basin in the first quarter of the XIVth century, from the middle of the XIIIth century, when small and large Turkish principalities began to be established, was a poet, saint, and moreover, an important gatekeeper and a lover of rights, is the subject of who is in the sources and how it is mentioned. Following the introduction, which includes a political panorama of the period in which Yûnus Emre lived, the first section in which information about Yûnus Emre, thoughts, feelings, and thoughts, as well as the period he lived in and how it affected society, is the second part where Yûnus Emre's works are informed. With this study consisting of conclusion sections containing determinations and evaluations to be made in the light of the information given before about Yûnus; From his spiritual life, who is Yûnus Emre? for these days? An attempt was made to answer the question.

Keywords: XIIIth Century, Anatolia, Yûnus Emre

Giriş: Yûnuslu Yıllarda Anadolu'da Siyasi Hayat

Türk milletinin yüzyıllar içinde yetiştirmiş olduğu etkin şahsiyetlerden birisi olan ve her geçen gün insanlığın ilgisini üzerine çeken Yûnus Emre hem bir mutasavvıf hem de din eğitimi alanındaki düşüncelerini şiire taşıyan bir halk şairidir. Yûnus Emre'nin hayatı hakkında bilgiler yetersizdir. Ancak onun, Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılmaya başladığı XIII. yüzyılın ortalarından, Osmanlı Beyliği'nin fizizlenmeye başladığı XIV. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Orta Anadolu'da yaşadığı belirtilmektedir (Öztuna, 1977: 5).

Yûnus Emre, Bâbâiler isyanının¹ patlak verdiği ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin Köseadağ Savaşı'nda² Moğollara mağlup olarak çöküş dönemine girdiği Anadolu tarihinin en karışık dönemlerinden birinde dünyaya gelmiştir (Atçeken, 2007: 15-17). Bundandır ki Yûnus'un yaşadığı yıllar, Anadolu Türklüğünün Moğol akın ve yağmalarıyla, iç kavga ve çekişmelerle, siyasi otorite zayıflığıyla ve kıtlık ve kuraklıklarla zor durumda olduğu yıllardır (Öztelli, 1997: 15-16). XIII. yüzyılda, Anadolu, manevi, siyasi ve toplumsal yönden yeni bir oluşum ve yapılanma döneminin başındadır. İlk batıdan gelen ve daha sonra birkaç yüz yıl devam eden haçlı, sonra doğudan gelen Moğol akını, Anadolu'yu ve Anadolu halkının kafasını karıştırmış, en korkunç usullerle donanmış dış savaş bitince, iç savaş başlamıştı (Avcı, 2006: 45-49; Demirkent, 2007: 66; Erdem, 2002: 41; Kafalı, 2013: 66-68). Malazgirt sonrası süreçte tüm Anadolu coğrafyasının büyük bir kısmını kapsamış olan Selçuk devleti ve hayat tarzı çöküyordu (Karakoç, 1974: 7). Bu dönem, Moğol akınlarıyla kurulu düzenin bozulduğu Selçuklu İmparatorluğu'nun içten çöktüğü, çeşitli Türk boylarının, beylerinin ayaklandığı, halktan ağır vergilerin alındığı, yağmacı saldırılarının sık yaşandığı, kuraklık ve kıtlıkla birleşen gerçek manada bir karmaşa hâkimdir (Koca, 2012: 11-16; Merçil, 1991: 138; Günay-Horata, 1994: 8).

Öyle ki Anadolu'nun siyasi bakımdan pek çok kargaşa yaşadığı bir dönemde yaşamış olan Yûnus Emre, 1095-1270 arasında, Avrupalı Katolik Hıristiyanların, Papanın çeşitli vaatleri ve talebi üzerine Müslümanların elindeki Ortadoğu topraklarını almak için düzenledikleri haçlı saldırılarından da etkilenmiş bir Anadolu'da yaşamıştır. XIII. yüzyılda Anadolu'da dört devlet vardı: Anadolu Selçuklular Devleti, İlhanlılar, Bizans ve Trabzon Rum İmparatorlukları. Bunların en güçlüsü Anadolu Selçuklu Devleti idi (Demirkent, 2007: 71-72; Sevim-Yücel, 2007: 26-28; Turan, 2012: 47; Turan, 1984: 66; Turan, 2011: 29).

Bu dönemde Anadolu'da Türk siyasi birliğini büyük oranda sağlamış olduğunu bildiğimiz Selçuklular, 1230'larda ortaya çıkan ve kısa sürede hem devleti hem de toplumu derinden etkileyen Babailer Ayaklanmasının yaralarını sararken, doğan askeri, siyasi ve dini otorite boşluğunu fırsat bilen Moğollar tarafından 1243 yılında Köseadağ savaşı ile yıkılma sürecine girecek ve Anadolu'da birçok irili ufaklı Türk beyliklerinin kurulmasının tekrardan önü açılmış olacaktır. Anadolu Selçuklu Devleti kendisinin kuruluş yıllarına denk gelen tarihlerden itibaren Anadolu sahasında kurulan Danişmentliler (1071-1178)³, Mengücekliler (1080-1228)⁴, Saltuklular (1071-1202)⁵, Artuklular (1102-1409)⁶ ve Çaka Beyliği (1080-

¹ Bkz. Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyamı*, İstanbul: Dergâh Yay., 2020.

² Bkz. Faruk Sümer, "Köseadağ Savaşı", *DİA*, XXVI, İstanbul, TDV Yay., 2002, s. 272-273.

³ Bkz. Abdülkerim Özyayın, "Danişmentliler", *DİA*, VIII, İstanbul: TDV Yay., 1993, s. 469-474; *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı I. Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Sosyal ve Siyasi Hayat*, Edit. Ahmet Yaşar Ocak. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2006; Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul, 1980.

⁴ Bkz. Faruk Sümer, "Mengücekliler", *DİA*, XXIX, İstanbul: TDV Yay., 2004, s. 138-142; *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı I, Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Sosyal ve Siyasi Hayat*, Edit. Ahmet Yaşar Ocak. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2006; Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul, 1980.

⁵ Bkz. Abdülkerim Özyayın, "Saltuklular", *DİA*, XXXVI, İstanbul: TDV Yay., 2009, s. 54-56; *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı I, Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Sosyal ve Siyasi Hayat*, Edit. Ahmet Yaşar Ocak. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2006; Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul, 1980.

⁶ Bkz. Çoşkun Alptekin, "Artuklular", *DİA*, III, İstanbul: TDV Yay., 1991, s. 415-418; *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı I, Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Sosyal ve Siyasi Hayat*, Edit. Ahmet Yaşar Ocak. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2006; Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul, 1980.

1093)⁷ gibi beylikleri hakimiyeti altına almayı başararak Anadolu’da tek başına otorite olma yolunda ilerlerken, 1243 tarihi bu savaş ile ilmek ilmek dokunan bu hakimiyet kurma macerası sona ermiş ve Anadolu sahasında onlarca beylik adı verilen siyasi yapıların doğuşuna izin verilmiştir. Bütünden ziyade dağınık ve parçalanmış bir Anadolu isteyen Moğol İlhanelileri ise bu durumun derinleşmesi ve yaygın hale gelmesi için bir sürü beyliğin kurulmasına göz yummuş hatta onlara fırsatlar ve destekler vermekten de geri durmamıştır. Beyliklerin her biri kendi bağımsızlığını ilan etti. Bu kez beylikler arası savaşlar başladı. Osmanlı Beyliği 1299 yılında kuruldu ve diğer beyliklerle yaptığı savaşlar sonucu gelişip güçlendi (Yücel, 1991: 41-44; Sevim-Yücel, 2007: 56; Turan, 2012: 32; Turan, 1984: 71-73; Turan, 2011: 30-32)

Sonuç olarak; 1071 Malazgirt sonrası Türk ve İslam kültürünün hem yerleştiği hem de hakimiyet kurduğu bir atmosferde Anadolu sahasında dünyaya gelmiştir. Fakat bu atmosfer Yûnus’un doğduğu kabul edilen yıllarda ise özellikle siyasi olarak tam bir kargaşanın yaşandığı zamana dönüşmüştür. Siyasi hakimiyetini yitirmenin arifesinde olan Anadolu Selçuklu Devleti, Babailer İsyanı olarak bilinen, rejim karşıtı ve dahası dini argümanlı bir ayaklanma ile sarsılmış, akabinde ise bu isyanın yarattığı boşluğu doldurmak için doğu topraklarından Anadolu mecralarında zuhur eden Moğollar ile yapılan 1243 tarihli Köseadağ Savaşı ile yıkılma sürecine girmiştir. Doğan otorite boşluğunda da tarih kitaplarında ikinci dönem beylikler evresini oluşturduğu yazılan Karamanoğulları, Osmanoğulları, Karesioğulları, Eretna Devleti, Hamitoğulları, Tekeoğulları, Candaroğulları, Aydınoğulları, Germiyanogulları, Kadı Burhaneddin Devleti, Saruhanogulları, Menteşeoğulları, Ramazanoğulları ve Dulkadiroğulları gibi beylikler ortaya çıkmış ve bu boşluğu doldurma mücadelesine girişmişlerdir.⁸ Diğer bir ifade ile Anadolu; Moğollar, Beylikler, Selçuklular, 4. Haçlı Seferinin olumsuz etkilerini üzerinden atmaya çalışan Bizans İmparatorluğu ve bu imparatorluğun Doğu Karadeniz sahasındaki uzantısı olan Trabzon Rum İmparatorlukları arasında iktidar mücadelesinin yaşandığı bir coğrafyaya dönüşmüştür. İşte böyle bir ortamda gücünü tasavvufun ve şiirden alan Yûnus Emre hem topluma hem de inananlara şiirleri ve söylemleri ile umut ışığı olmaya çalışmıştır. En nihayetinde Yûnus’un, Selçuklu idaresinin İlhanelilere, ondan da beyliklere geçmesine tanıklık edip Osmanlı Devleti’ni kuracak bireylerin yetiştiği bir dönemde yaşadığını görmekteyiz (Köprülü, 1966: 257-258).

2. Yûnus Emre Kimdir?

XIII. yüzyıl sonlarıyla XIV. yüzyıl başlarında yaşayan Yûnus Emre, Türk dili ve edebiyatı tarihinin en önemli şahsiyetlerinden biridir. Türklerin Anadolu’yu yurt edinerek vatanlaştırmalarında, burada yeni bir medeniyet geliştirmesinde ve yüzyıllardır Anadolu insanının ruh ikliminin şekillenmesinde önemli katkıları olan bir halk şairidir. Yûnus Emre, yaşadığı dönem ve sonraki dönemlerde özellikle Türk toplumu ve diğer toplumlar tarafından çok sevilmiş, benimsenmiş ve şiirleri çok okunmuştur. Türk tasavvuf edebiyatı sahasında kendine has bir tarzın kurucusu olan Yûnus Emre dizelerinde insanın kendisiyle, nesnelere, Allah’la olan ilişkilerini işledi, ölüm, doğum, yaşama bağlılık, ilahi adalet, insan sevgisi gibi konuları ele aldı. Çağının düşünüş biçimini ve kültürünü konuşulan dille, yalın, akıcı bir söyleyişle dile getirdi. Yûnus Emre’nin şiirleri daha söylenip yazıldığı tarihten itibaren ezberlenip okunmaya başlayarak, XIV. yüzyıldan itibaren abdallar ve dervişler vasıtasıyla Osmanlı fetihlerine paralel şekilde bütün Anadolu ve Rumeli coğrafyasına yayıldı. Günümüzden asırlarca önce yaşamış bir zatın doğum yerinin neresi olduğu bilgisinin elde edilebileceği en güvenilir kaynak, incelemeye konu edilen şahsın kendi yazdıklarında, söylediklerinde geçen ifadeler olmalıdır (Öztelli, 2009: 31-38; Tatçı, 1991: 23). Yûnus Emre’nin hayatı ile ilgili kesin ve doğru bilgilere sahip değiliz. Tahmini olarak 1238-1240 yılları

⁷ Bkz. Mücteba İlgürel, “Çaka Bey”, *DİA*, VIII, İstanbul: TDV Yay., 1993, s. 186-188; *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı I, Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Sosyal ve Siyasî Hayat*, Edit. Ahmet Yaşar Ocak. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2006.

⁸ Söz konusu beylikler için bkz: Erdoğan Merçil, “Anadolu Beylikleri”, *DİA*, III, İstanbul: TDV Yay., 1991, s. 138-139; Hakkı Dursun Yıldız, “Anadolu Beylikleri”, *DİA*, III, İstanbul: TDV Yay., s. 139-141; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler*, Trc. Yıldız Moran, İstanbul, 1976; Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul, 1985; Salim Koca, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, Ankara, 2012; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul, 1971. Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul, 2011; Sencer Dıvıçoğlu, *Osmanlı Beyliği’nin Kuruluşu*, İstanbul, 2008; Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye - Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, İstanbul, 2015.

arasında doğduğu bilinmektedir. Risâletü'n-Nushiyye adlı eserinin sonunda kendi belirttiği üzere H. VII-VIII. yüzyıllarda yaşamış olduğu bilinmektedir (Günay-Horata, 1994: 8).

“Söze tarih yidi yüz yidiydi

Yûnus cânı bu yolda fidiydi”

Sivrihisarlı, Karamanlı veya Bolulu olduğu, ayrıca Eskişehir'e bağlı, Sakarya ve Porsuk nehirlerinin birleştiği bölgede bulunan Sarıköy'de yaşadığı için orali olma ihtimali olmakla beraber doğum yeri tam olarak bilinmemektedir (Yûnus Emre Divanı, 11). Ancak Yûnus Emre'nin yasadığı yerin neresi olduğu konusunda bugün en fazla üzerinde durulan iki yer Karaman ve Sarıköy'dür (Uysal-Alodalı, 1992: 552). Yûnus Emre üzerinde geniş araştırmaları olan Mehmet Doğramacı'ya göre, divanında geçen şiirler ve birtakım yazmalara göre yapılan incelemelerde Yûnus Emre'nin doğduğu beldenin Eskişehir ili Miha-lıççık ilçesi Sarıköy (Yûnus Emre Köyü) olduğunda ittifak edilmiştir. Şiirlerinden ve Bektaşî yazmalarından Sakarya nehri ile Porsuk çayının birleştiği havzada yasadığı anlaşılmaktadır (Doğramacı, 2006: 15). Yûnus hakkında çalışmaları olan bir diğer araştırmacı olan Mustaf Tatcı'ya göre ise Yûnus Emre'nin tarihî kişiliği menkıbeler içinde kaybolup gitmiştir. Kaynaklar O'ndan bahsederken daima rivayetleri aktarmaktadır. Bu sebeple Yûnus'un hakiki kimliğini araştırırken menkıbelerden hareket etmek gerekli olmaktadır (Tatcı, 1991: 9). Yûnus Emre'nin tasavvufî kişiliği de göz önüne alındığında bu tarihin vefat tarihi değil Tapduk Emre'ye⁹ intisap ettiği tarih olduğu ihtimali de kuvvetlidir. Abdülhakî Gölpinarlı, Yûnus Emre'nin yaşadığı dönemle ilgili isabetli olarak kendisini Hazret-i Mevlâna ile görüşmüş olduğunu da dikkate alarak H. 707 (M. 1307)'de muteber bir eser yazdığını ve 100 yıla da yakın bir hayat yaşadığını varsayarak her hâlükârda Yıldırım Bayezid devrine yetişemeyeceğini öne sürmüştür (Gölpinarlı, 1965: 19). Yûnus Emre'nin yaşadığı çağla ilgili en sahih bilgiyi ise bize Adnan Erzi sunmaktadır. Erzi, Yûnus'un doğum ve vefat tarihlerini eserinde açıkça ve net olarak belirtmektedir: *“Bayezid Umumi Kütüphanesindeki bir mecmua içinde bulunan bir kayıt, Yûnus'un yaşadığı devir hakkındaki bütün bu ihtilafları halledebilecek ve hakikate yaklaşan tahminlere kat'i bir mahiyet verebilecektir.”* Erzi'nin söz ettiği mecmua birtakım mevzular ile alakalı bilgiler içermektedir. Osman Gazi'nin cülusundan başlayarak Kaptan-ı Derya Ali Paşa'nın Leponto deniz savaşında 1571 yılında şehit oluşu hakkında söylenmiş bir tarih mısrası ile biten bir kronoloji cetveli bulunan eserde, Bilecik ve Yarhisar'ın fethi ve ardından Sultan Veled'in intikali belirtildikten sonra şu mısra yer almaktadır:

“Vefat-ı Yûnus Emre Müddet-i Ömr

82 sene 720” (Erzi, 1940: 455-457).

Bizi doğumu ve vefatı ile ilgili en sahih bilgiye ulaştıran bu mısra doğrultusunda söyleyebiliriz ki, Yûnus Emre yaklaşık olarak H. 635 (1238) tarihinde doğmuş, 82 yıllık bir ömür sürmüştü ve H. 720 (1320) tarihinde de vefat etmiştir (Uysal, 2016: 32). Ancak Yûnus Emre'nin biyografisiyle meşgul olanların karşısına birbirinden çok farklı diyebileceğimiz tarihi bilgiler çıkmaktadır. Tarihe mal olmuş her kişi gibi Yûnus Emre hakkında da onun yasadığı zaman dilimi ve mekân olarak değişik görüşler ileri sürülmüştür. Mesela; on beşinci yüzyıl tarihçisi Âsıkpaşazâde Yûnus Emre'nin Sultan Orhan (1326-1362) ya da onun oğlu I. Murat (1362-1389); XVI. yüzyıl bilginlerinden Taşköprüzâde (ö. 1561) Yıldırım Bayezid (1389-1402) zamanlarında yasadığını bildirmektedirler. Bazı hal tercümesi yazan kaynaklar da 1425 ve 1439 tarihlerini ölüm yılı olarak kabul etmişlerdir. Batılı tarihçilerden Kanuni devrine kadar getirmiş olanlar da vardır. Risâletü'n-Nushiyye'deki bir beyte bakarak E.J.W. Gibb ile Fuat Köprülü, on üçüncü yüzyılın ikinci yarısı ile on dördüncü yüzyılın ilk yıllarında yaşadığını ileri sürmüşlerdir (Tekindağ, 1966: 59-62).

Yûnus Emre'nin hayatı genellikle menkıbeler etrafında ele alınmıştır. Bu menkıbelerin farklı varyantlarından Yûnus'la ilgili farklı bilgiler elde edebiliyoruz. Bu menkıbelerden en meşhuru Hacı Bektaş-ı

⁹ Horasan'dan Anadolu'ya geldiği tahmin edilmektedir. Yaşadığı dönem hakkında kaynaklarda farklı rivayetler yer alır. Âsıkpaşazâde onun Orhan Gazi zamanında (1324-1362) yaşadığını ve Yıldırım Bayezid devrinde (1389-1402) öldüğünü kabul ederken (Tarih, s. 199-200) Mecdî onu Yıldırım Bayezid dönemi dervişleri arasında sayar. Saltuknâme yazarı Ebülhayr Rûmî de Tapduk Emre'yi Orhan Gazi devrinde yaşadığı bilinen Karaca Ahmed'in çağdaşı olarak gösterir. Fakat gerek müridi Yûnus Emre'nin gerekse şeyhi Barak Baba'nın dönemleri göz önünde tutulursa Tapduk Emre'nin bundan elli yıl kadar önceki bir tarihte, yani XIII. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı söylenebilir (Şahin, 2011: 12).

Veli velayetnamesinde yer alanıdır. Bu menkıbede Yûnus'un dervişliğe girmesine vesile olan, Hacı Bektaş-ı Veli'yi ziyareti ele alınır. Menkıbe kısaca şöyledir: Kıtlık yıllarından birinde Yûnus, Hacı Bektaş-ı Veli'yi ziyaret ederek ondan buğday ister. Hacı Bektaş-ı Velinin ısrarla nefes vermeyi teklif etmesi bile Yûnus'u buğday istemekten vazgeçirmez. Sonunda Yûnus'a istediği kadar buğday verilerek tekleden gönderilir. Gelgelelim Yûnus yolda pişman olur ve geri dönerek nefes almaya karar kıldığını dile getirir. Hacı Bektaş-ı Veli Yûnus'a 'senin kilidin artık bizde değil var git Tapduk Emre'den bunu iste' der ve onu Tapduk Emre'ye yönlendirir. Yûnus, Tapduk Emre'nin dergâhında 40 yıl bir rivayete göre su, bir rivayete göre de odun taşıyarak piri hizmette bulunur. Bu hizmetlere rağmen kendinde bir keramet görmeyen Yûnus, bir isyan sonucu dergâhı terk eder ama yolda karşılaştığı kendisiyle ilgili kerametler aklını basına getirir ve Tekkeye dönerek kendini affettirip, mecliste sohbet sahibi olarak "bizim Yûnus" olur¹⁰ (Gölpınarlı, 1958: 48). Bu menkıbelerden yola çıkarak Yûnus'un tasavvuf erbabı olup bir tekkede yetiştiğini, zahir ilimlerini tekkeye girmeden önce bildiğini, uzun yıllar mücadele ve çile çekeerek vuslata erip kerametler gösterdiğini, şiirler yazdığını söyleyebiliriz.

Yûnus'un isminin ve mahlasının ne olduğu hakkında da farklı iddialar vardır. İsmi Yûnus, Emre'nin ise mahlası olduğu, bu mahlasın âşık, sair, birader, kardeş, ahi manalarına geldiği dile getirilmiştir. Yûnus Emre dışında Divanda kendi için "*âşık*", "*bi-çare*", "*koca*", "*miskin*", "*derviş*" gibi mahlaslar da kullanılmıştır. İsmail Hakkı Bursevî, Sadık Vicedanî, F. Kadri Timurtaş, Abdülbaki Gölpınarlı vb. birçok Yûnus araştırmacısı da Yûnus'un divanında Arapça ve Farsçadan tercüme yapmasını, dinî ve tarihî oldukça geniş bir bilgi birikimiyle konuşmasını ve aruz veznini iyi kullanmasını delil göstererek Yûnus'un iyi bir medrese tahsili gördüğünü ispatlamaya çalışmışlardır (Köprülü, 1966: 257; Güzel, 2004: 440; Noyan, 1998: 196).

Ailesi ve soyu noktasında ise bazı rivayetlerde, Yûnus Emre'nin ailesi Karaman'a Horasan'dan gelmiş, Karaman'da yerleşip kendi adlarına bir köy kurmuşlardır. Babasının adı İsmail'dir. Yûnus'un, nerede doğduğu ile ilgili çeşitli rivayetler vardır, Karaman'da doğduğu da bu rivayetlerden biridir. Göçten çok sonra, Kendisi Kirişçi Baba olarak bilinmiş, oğullarından birine de İsmail adını vermiştir. Bir başka eserde de Yûnus'un ailesi hakkında hemen hemen aynı bilgiler verilmektedir (Fuat, 1995: 13).

Yûnus Emre'nin hayatında mesleğinin ne olduğu ne iş yaptığı hakkında da herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Bilinen bir nokta varsa, derviş ve şeyh olarak ömrünü tekkede geçirmedir. Onu Karamanlı göstermek isteyenler, zengin bir kimse olduğunu, sürü besletip sattığını ileri sürülmektedirler. Sarıköy'lü olduğunu iddia edenler ise, Yûnus'un ikinci olduğunu, çiftliğini zaviyesine vakfettiğini iddia etmektedirler. İki görüşte doğru olabilir. Çiftçilik ve hayvancılık bir arada yürütülebilir. Zaten çiftlik işletmek ikisini bir araya toplamak demektir. Çiftlik sahibi olmak, ekicilik yapmak Yûnus'un tasavvufu uğraşmasına, tekkelerde feyiz almasına ve feyiz vermesine engel olmazdı Ancak, onun sadece bir derviş ve şeyh olarak yaşadığını anlatan bir not da görülmemiştir (Gökdemir, 1996: 14; Arif, 1977: 17; Timurtaş, 1972:17).

Sonuç olarak; tarihî belgelerin yetersiz oluşundan dolayı, şairin doğum tarihi ve yeri, tarikatı, yaşadığı çevre, şiirleri ve vefat tarihi ve mezarı konusunda muhtelif fikirler ortaya atılmıştır. Tarihi hayat ve şahsiyeti hakkında pek az şey bildiğimiz Yûnus Emre, Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılmaya ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde küçük-büyük Türk Beyliklerinin kurulmaya başlandığı XIII. yüzyıl

---

¹⁰ "Yunus Tapduk'a otuz yıl hizmet etti. Fakat, kendisine bâtin âleminden bir şey açılmamıştı. O da kaçıp dağlara, kırlara düştü. Bir gün bir mağarada yedi ere rastladı, onlarla arkadaş oldu. Her gece onlardan biri dua eder, duası bereketiyle bir sofraya yemek gelirdi. Nöbet Yunus'a geldi, O da dua etti: "Yâ Rabbi, benim yüzümü kara çıkarma. Onlar kimin hürmetine dua ediyorlarsa, Onun hürmetine beni utandırma" dedi. O gece iki sofraya yemek geldi. "Kimin yüzü suyu hürmetine dua ettin" diye sordular. "Önce siz söyleyin" dedi. Onlar, "biz Tapduk Emre'nin kapısında otuz sene hizmet eden erin hürmetine dua ederiz" dediler. Yunus bunu duyunca hemen geri döndü ve doğru gelip Ana Bacı'ya sığındı. "Aman beni bağışlat" dedi. Ana Bacı dedi ki: "Tapduk, sabah namazına abdest almak için çıkar. Kapı esiğine yat. Üstüne basınca bu kim diye sorar. Ben "Yunus" derim. "Hangi Yunus?" derse bil ki, gönlünden çıkmışsın! "Bizim Yunus mu" derse ayaklarına kapan, kendini bağışlat. "Yunus Ana Bacı'nın dediği gibi esiğe yattı. Tapduk Emre'nin gözleri görmezmiş. Ana Bacı koluna girer, abdest almağa götürürmüş, o sabah gene götürürken ayağı Yunus'a değdi. Bu kim diye sordu. Ana Bacı, "Yunus" dedi. Tapduk, "Bizim Yunus mu?" deyince, Yunus Tapduk'un ayaklarına kapanıp suçunu bağışlattı" (Gölpınarlı, 1961: 54-55).

ortalarından, Osmanlı Beyliği'nin filizlenmeye başladığı XIV. yüzyılın ilk çeyreğinde Orta Anadolu havzasında doğup yaşamış bir Türkmen kocası, şair bir erendir.

3. Eserleri Bağlamında Duygu ve Düşünce Dünyası Nasıldı?

Yûnus Emre, XIII. yüzyılın önemli düşünürlerinden biridir. İslam düşüncesi içerisinde yetişmiş, şöhreti günümüze kadar uzanmış bir sûfidir. Tasavvufi kimliğinin yanı sıra o, felsefi ve edebi yönden de oldukça önemli bir konuma sahiptir. Yûnus Emre'nin tesiri konusu, genelde edebiyat ve kişi bazında ele alınmıştır. Onun tarzında şiir yazarlar yüzyıllarına ve halk edebiyatındaki konularına göre sınıflandırılmıştır. Yûnus Emre'nin "*Dîvân-ı İlahîyât*" ve "*Risâletü'n-Nushiyye*" olmak üzere iki eseri mevcuttur.

Risâletü'n-Nushiyye, Bu eser, H. 707/M. 1307 yılında, mesnevî şeklinde yazılmış tasavvufî bir nasihat-nâmedir. Bastaki on üç beyitlik kısımda Yûnus, insanın Allah tarafından nasıl yaratıldığını anlatır: Başlangıçla beraber 563 beyitten oluşmaktadır. Eser, belli bir plana göre yazılmakla birlikte eserin dili, Yûnus'un ilahilerine oranla daha az şiir özelliği taşımaktadır. Soyut kavramlar kişiselleştirilmiştir. Hikayeleştirme tekniği kullanılarak bilgi vermek amacıyla yazılan bir eser olan Risâletü'n-Nushiyye, insanın, insân-ı kâmil olma yolunda yaşadığı sülûk denilen manevî yolculuğunu anlatmaktadır. Yûnus, bu mana yolculuğunu anlatırken zamanın sosyal ve kültürel değerleriyle, aşk, muhabbet, kanaat, ıstırap gibi ilâhi sırlara ait hâllerin evrensel kavramlarını kaynaştırıp kısmen sembolik bir mesnevî kaleme almıştı (Tatçı, 2005: 43). Yûnus Emre'nin gerek Risâletü'n-Nushiyye isimli eseri, gerekse şiirleri, tabiatı tasavvufa göre idrak etme, dünyayı Tanrı'nın istediği şekilde yaşama yollarını anlatan, insana kendisi ile başa çıkmayı öğreten kıymetli bir eserdir (Tatçı, 2005: 43; Timurtaş, 1972: 17; Fuat, 1995: 13).

Risâletü'n-Nushiyye, Yûnus Emre'nin bir sanat kaygısı taşımadan, ömrünün sonlarına doğru, Peygamberimizin "Din nasihatıdır" sözüne ve devrin mesnevi söyleme geleneğine uyarak eğitici bir risale hazırlama arzusunun sonucu olarak ortaya koyduğu eseridir. Mesnevi şeklinde yazılmış, tasavvufî bir nasihat-nâmedir (Tatçı, 1991: 47).

Yûnus'un ikinci ve önemli eseri *Dîvân-ı İlahîyât*'tır. Yûnus'un asıl düşünce dünyasını ve estetik eğilimlerini öğrendiğimiz eseri gibi duran bu çalışmanın Yûnus'un yaşadığı zamanda yazılmış bir yazması mevcut değildir. Bilinen yazmaların en eskileri; Fatih Nüshası, Raif Yelkenci Nüshası ve Yahya Efendi Nüshası, Ritter Nüshası, Nuruosmaniye Nüshası, Bursa Nüshası, Hacı Bektaş Nüshası Karaman Nüshası, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Nüshası ve D.T.C.F. Kütüphanesi Nüshası'dır (Tatçı, 1989: 60-71). Söz konusu nüshaların detaylı bilgilendirmeleri Mustafa Tatçı'nın 1989 yılında Millî Eğitim Bakanlığı Dergisinde yayınlanan "**Dîvân Nesirleri ve Yûnus Emre'ye Ait Dîvânlar, Metin Tamiri Meselesi**" başlıklı çalışmasında¹¹ bulmak mümkündür. Yûnus Emre Dîvânı günümüz harfleriyle ilk defa Burhan Toprak¹² tarafından yayımlanmıştır.

Yûnus Emre'nin bütün fikir dünyası ve sanatının mükemmelliği bu eserde ortaya çıkar. Yûnus Emre'nin şairlik gücünün divanında ortaya çıktığı muhakkaktır. Divanda yer alan şiirler genellikle hece vezniyle yazılmıştır. Fakat aralarında aruzun değişik kalıplarıyla yazılmış olan şiirlerde mevcuttur. Şiirlerini genellikle gazel ve ilahi tarzında kaleme almıştır. 300 – 350 kadar şiirden meydana gelmektedir. Ancak ona ait olduğu sanılan şiirlerin sayısı bini geçmektedir (Gölpınarlı, 1975: 133; Köprülü, 1966: 71-83). Divanın Türk milleti tarafından çok okunmuş ve çok sevilmiş olması sebebiyle birden çok nüshaları yazılmıştır. Bu durum gerçek nüshanın tespitini zorlaştırmaktadır. Ayrıca elde bulunan nüshalardaki şiirlerin tamamının Yûnus Emre'ye ait olduğunu söylemekte imkânsızdır. Çünkü Yûnus Emre'den başka Yûnuslarında aynı tarzda söylemiş oldukları şiirlerin, Yûnus Emre ye ait zannedilerek divana dâhil edilmiş olması muhtemeldir.

Yûnus Emre, Risaletün-Nushiyye ve divanındaki bütün şiirlerinde, imtihan âlemi olan bu geçici dünyada insanın nefsi ile mücadelesini, bu mücadelede özü unutmadan, kâmil insan olmanın yollarını anlatmaktadır. Devamında ise her iki eserinde temelde ilahi ahenge, anlamla değil imanla ulaşan Yûnus Emre'nin ömrü ve hayatı tasvir ederken geçici dünyada kısa süren misafirliği sırasında, Allah'a karşı olan görevlerini yerine getirirken gerçek dost ve mürşitlere karşı duyduğu ihtiyacı ve hayatın amacını, Türkçe şiir gücüyle ifade etmiştir. Yine eserlerinde İnsanı iç sefere davet ederek onun nefsi ile basa

¹¹ Bkz. Mustafa Tatçı, "Yunus Emre'ye Ait Divanlar, Divan Neşirleri ve Metin Tamiri Meselesi". *Millî Eğitim Bakanlığı Dergisi*, 83 Ankara: MEB Yay., s. 60-71,

¹² Bkz. Burhan Toprak, *Yunus Emre Dîvânı*, İstanbul, 1933.

çıkabilmesi için kötü huyları ile yaptığı mücadeleleri gerçek savaş sahneleri gibi betimlemiştir. Nefsi terbiye etmek, benlik, gurur, kibir, hırs, öfke, gazap, tamah gibi insanı küçültücü, çevresindeki insanlara zarar verici huylardan vazgeçmekle mümkün olacağından bahsetmektedir.

Sonuç

Yaşadığı dönemden bu yana Anadolu halkı Yûnus Emre'yi her çağda bağrına basmış, kendinden bilmiş ve hatta kendi gönül dünyasına tercüman kılmıştır. Kendisinin eserlerinde belirttiği kadarını bilmek yalnızca Anadolu insanına değil tüm dünya insanlığına yetmiştir. Bu sayede Yûnus Emre, evrensel bir mütefekkir olmuş ve her zamanda varlığını korumuştur. Şiirlerindeki samimiyet neticesinde onu okuyanlar, hayatını değil daha çok söylediklerini merak etmiş, ne yaşamış sorusundan ziyade neler söylemiş sorusunu sormuşlardır. Sonuç olarak gerek kendi sözlerinden gerekse nesilden nesile kulaktan kulağa intikal eden menkıbelerden yola çıkarak, halk zaten Yûnus Emre'ye destansı bir hayat hikayesi oluşturmuştur.

KAYNAKÇA

- Arif, Hüseyin (1977), *Divanı ve Hayatı ile Yûnus Emre*, İstanbul.
- Atçeken, Z. ve Bedirhan, Y. (2007). *Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi*, Konya.
- Avcı, O. (2006), *Selçuklulardan Bugüne, Tarih El Kitabı*, Editör: A. N. Turan, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Cahit Öztelli, Cahir (1997), *Yûnus Emre Yaşamı ve Bütün Şiirleri*, İstanbul, 1997.
- Demirkent, I. (2007), *Haçlı Seferleri Tarihi*, İstanbul.
- Doğramacı, Mehmet (2006), *Bizim Yûnus – Yûnus Emre Divanı*, İstanbul.
- Erdem, İ. (2002), *Genel Türk Tarihi*, Ankara.
- Erzi, H. Adnan (1940), “Yûnus ve Tapduk Emre Hakkında”, *Ülkü*, XIV/83, Ankara, s. 455-457.
- Fuat, Mehmet (1995), *Yûnus Emre Yaşamı, Düşünce Dünyası, Sanatçı Kişiliği ve Seçme Şiirleri*, İstanbul.
- Gökdemir, Sevgi- Gökdemir, Ayvaz (1996), *Yûnus Emre Güldeste*, Ankara.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1958), *Vilâyet-nâme*, İstanbul.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1961), *Yûnus Emre ve Tasavvuf*, İstanbul.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1965), *Yûnus Emre Risalata'l-Nushiyya ve Dîvân*, İstanbul.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1975), *Yûnus Emre Hayatı, Sanatı, Şiirleri*, İstanbul.
- Günay, Umay – Horata, Osman (1994), *Yûnus Emre, Risaletü'n Nushiyye*, Ankara: T.D.V. Yayınları.
- Güzel, Abdurrahman (2004), *Dini- Tasavvufi Türk Edebiyatı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kafalı, M. (2013), *Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi*, Ankara.
- Karakoç, Sezai (1974), *Yûnus Emre*, Ankara.
- Koca, S. (2012), *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, Ankara.
- Köprülü, M. Fuad (1966), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara.
- Merçil, E. (1991), “Anadolu Beylikleri”, *DİA*, III, İstanbul: TDV Yay., s. 138-139.
- Mustafa Tatçı, Mustafa (2005), *Yûnus Emre Divân ve Risâlet'ün- Nushiyye*, İstanbul.
- Noyan, Bedri (1998), *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik*, Ankara.
- Öztelli, Cahit (2009), *Yûnus Emre*, İstanbul.
- Öztuna, Y. (1977), “1308'de Anadolu'nun Siyasi Manzarası”. *Büyük Türkiye Tarihi*, II, İstanbul.
- Sevim, A. ve Yücel, Y. (1989), *Türkiye Tarihi*, Ankara: TTK Basımevi.
- Sözen, M. (2007), *Anadolu Selçukluları Çağı*, İstanbul.
- Şahin, Haşim (2011), “Tapduk Emre”, *DİA*, XXXX, İstanbul: TDV Yay., s. 12-13.
- Tatçı, Mustafa (1989), “Dîvân Nesirleri ve Yûnus Emre'ye Ait Dîvânlar, Metin Tamiri Meselesi”, *Milli Eğitim Dergisi*, 83, Ankara: MEB Yay., s. 60-71.
- Tatçı, Mustafa (1991), *Yûnus Emre Dîvânı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tekindağ, Şehabeddin (1966), “Büyük Türk Mutasavvıfı Yûnus Emre Hakkında Araştırmalar”, *TTK Belleten*, XXX/117 Ankara, s. 59-90
- Timurtaş, K. Faruk (1972), *Yûnus Emre Divanı*, İstanbul: Tercüman Kitapçılık.
- Timurtaş, K. Faruk (1972), *Yûnus Emre Divanı*, İstanbul: Tercüman Kitapçılık.
- Turan, O. (1984), *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*. İstanbul.
- Turan, Ş. (2011), “Moğolların Anadolu'yu İstilas Sonrası Batı Anadolu'da Türkmen Tarzında Yerleşme”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29, S. 147-159.
- Uysal, Abdullah-Alodalı, Necati-Demirci, Musa (1992), *Dünü ve Bugünüyle Karaman Kültür-Tarih-Cografya*, Karaman: Karaman Yûnus Emre Kültür Derneği Yay.
- Uysal, Mevlüt (2016), *Türkçe'nin Bülbülü Yûnus Emre*, İstanbul.
- Yûnus Emre Divanı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, tarih yok.
- Yücel, Yaşar (1991), *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar II*, Ankara: TTK Basımevi.

YEREL YÖNETİMLER VE YEREL KÜLTÜREL FAALİYETLER İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA YUNUS EMRE'Yİ ANMA PROGRAMLARI VE AKSARAY BELEDİYESİ

Vahit Bölükbaş¹

Özet

Türk mutasavvıf ve şair Yunus Emre, kendi zamanını aşan ve çağlar ötesinden günümüze taşınan ve belki de geleceğe taşınacak olan fikirleri, düşünüşü ve evrensel normları; sözleri, şiirleri ve deyişleri ile tüm dünyada kendini kabul ettirmiş bir karakterdir. Özel zamanların, özel mekanların ve özel karakterlerin mevcudiyeti var oldukları coğrafyalara artı değer katarlar. Tüm dünya ülkelerinde bu unsurlar farklı içerikleri, formları ve versiyonları ile bulunmaktadır. Ülkemizde arefe günleri, bayramlar, nevrular, şenlikler...; Topkapı Sarayı, Peribacaları, Pamukkale, Sümela...; Eyüp Sultan, Mevlâna, Nasreddin Hoca, Yunus Emre... bu unsurlardan bazılarıdır. Eserleri, fikirleri ve evrensel manada düşünceleri ile insanlığın ortak değerleri arasında kendine haklı bir yer edinmiş olan büyük düşünür, mutasavvıf ve şair ve salih insan Yunus Emre'yi sahiplenmek herkes için önemli bir olgudur. Bu anlamda Yunus Emre'nin mezarının bulunduğu yer ile ilgili olarak çeşitli iddialar öne sürülmektedir. Anadolu'da muhtelif yerlerde Yunus Emre'ye atfen mezarlar olduğu iddia edilmektedir. Bu çalışmada, Aksaray Belediyesi tarafından Yunus Emre ve Aksaray konulu faaliyetlerin ve etkinliklerin yapılıp yapılmadığı araştırılmaktadır. Bu noktada konu ile ilgili paydaş aktör olarak Aksaray Belediyesi tarafından yapılan sempozyumlar, anma programları, şiir dinletileri gibi çalışmalar ele alınmaktadır. Aksaray ilinin şehir bilinirliği ve tanınırlığı noktasında ve şehir hayatının sosyo-kültürel veya turistik, ekonomik olarak gelişimine katkı sağlayabilecek bir pencereden bakıldığı zaman, Yunus Emre karakteri ile fayda indeksine dayanan bir sahiplenme ve bağdaşıklık söz konusudur denilebilir. Bu çerçevede Aksaray'daki yetkililer Aksaray'ı daha çok Somuncu Baba karakteri ile tanıtmak noktasında faaliyetler yürütürlerken Piri Mehmed Paşa, Zenbilli Ali Efendi, Taptuk Emre ve tabii ki de bu çalışmanın özne unsuru olan ve Aksaray ili sınırları içerisinde meftun Yunus Emre'nin de Aksaray ile özdeşleştirilmesini sağlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Aksaray Belediyesi, kültürel, yerel yönetimler, Yunus Emre

YUNUS EMRE MEMORIAL PROGRAMS AND AKSARAY MUNICIPALITY IN THE CONTEXT OF THE RELATIONSHIP OF LOCAL GOVERNMENTS AND LOCAL CULTURAL ACTI- VITIES

Abstract

The Turkish mystic and poet Yunus Emre, with his ideas, thinking and universal norms that transcend his time and that have been carried over the ages to the present and perhaps to the future; He is a character who has made himself accepted all over the world with his words, poems and sayings. The existence of special times, special places and special characters adds value to the geographies in which they exist. These elements exist in all countries of the world with different contents, forms and versions. In our country, the days of Arafah, feasts, Nowruzs, festivities...; Topkapi Palace, Fairy Chimneys, Pamukkale, Sumela...; Eyüp Sultan, Mevlana, Nasreddin Hodja, Yunus Emre... are some of these elements. It is an important fact for everyone to embrace Yunus Emre, a great thinker, mystic, poet and righteous person who has earned a rightful place among the common values of humanity with his works, ideas and universal thoughts. In this sense, various claims have been put forward regarding the location of Yunus Emre's grave. It is claimed that there are tombs referring to Yunus Emre in various places in Anatolia. In this study, it is investigated whether the activities and activities on Yunus Emre and Aksaray are carried out by the Aksaray Municipality. At this point, studies such as symposiums, commemoration programs, poetry recitals organized by Aksaray Municipality as a stakeholder actor on the subject are discussed. It can be said that there is an ownership and coherence based on the benefit index with the character of Yunus Emre when viewed from a window that can contribute to the socio-cultural or touristic and economic development of the city life of Aksaray. In this context, while the authorities in

¹ Öğr. Gör. Aksaray Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, (Aksaray Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (Doktora), vahitbolukbas@aksaray.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6248-4085

Aksaray are carrying out activities to introduce Aksaray with the character of Somuncu Baba, Piri Mehmed Pasha, Zenbilli Ali Efendi, Taptuk Emre and of course the subject element of this study and the enamored Yunus Emre within the borders of Aksaray province. can be identified with.

Keywords: Aksaray Municipality, cultural, local governments, Yunus Emre

Giriş: Yerel Yönetimler ve Yerel Kültürel Faaliyetlerle İlişkileri

Özel zamanların, özel mekanların ve özel karakterlerin mevcudiyeti var oldukları coğrafyalara artı değer katarlar. Tüm dünya ülkelerinde bu unsurlar farklı içerikleri, formları ve versiyonları ile bulunmaktadır. Ülkemizde arefe günleri, bayramlar, nevrular, şenlikler...; Topkapı Sarayı, Peribacaları, Pamukkale, Sümela...; Eyüp Sultan, Mevlâna, Nasreddin Hoca, Yunus Emre... bu unsurlardan bazılarıdır. Bu değerlerin varlığı, buldukları yerlerin sosyal hayatını, kültürel, turistik, ekonomik potansiyellerini ve değerlerini önemli anlamda etkileyebilmekte ve bunlara olumlu manada katkı sağlayabilmektedir. Hem ulusal hem de yerel ölçekte artı değer üretebilme kapasitesine haiz bu değerlerin önemsenmesi ve hak ettikleri değerleri görebilmesi, sosyo-ekonomik, dini, turistik, edebi, sanatsal, kültürel vb. yönlerden tanıtımının yapılması ve gündemde tutularak bilinirliklerinin artırabilmesi yoluyla sağlanabilir. Ulusal anlamda merkezi yönetimlerin, yerel anlamda ise yerel yönetim organlarının sınırları içinde bulunan böylesi değerlerin sahip oldukları artı değer üretebilme potansiyellerini ortaya çıkarabilecek projeler ve etkinlikler yaptıkları görülmektedir.

Yerel kültürel faaliyetler olarak festivaller, şenlikler, sempozyumlar ve anma programları yapmak işte bu noktada bu değerlerin gündemde olmalarını sağlayarak ve bilinirliklerini artırarak onlardan azami ölçüde fayda elde edebilme imkanını ve fırsatını sunabilmektedir. Örneğin Konya’da her yıl düzenli olarak Mevlâna ile ilgili Şeb-i Aruz şenlikleri ve anma törenleri yapılırken aynı zamanda şehirde bulunan üniversiteler eliyle de konu ile ilgili sempozyumlar ve paneller düzenlenmektedir. Mevlâna’nın sosyolojik ve kültürel artı değerlerinin yanında şehre turistik ve ekonomik olarak da çok büyük katkı sağladığı açıktır. Mevlâna ile Konya özdeşleştirilmiş ve şehrin yerel yönetim unsurlarının başat rol üstlendiği faaliyetler yoluyla hem Mevlâna figürünün tanıtılması ve düşüncelerinin yayılması hem de Mevlâna parantezinde Konya’nın tüm ülkede hatta ülke sınırlarının dışına taşarak tüm dünyada bilinir hale getirilmesi yönünde çalışmalar yapılmaktadır. Şehir içinde kullanılan toplu taşıma araçlarında (minibüs, otobüs, tramvay) ve şehrin işlek sokaklarında, mekanlarında ve görünürlüğü yüksek yerlerinde Mevlâna’nın özlü sözleri pankartlara ve dövizlere yazılıp asılarak şehir ile Mevlâna illiyetinin ve ünsiyetinin vurgulandığı görülmektedir.

2019 yılında Mevlâna müzesinin ziyaretçi sayısı 3,5 milyona (3 milyon 464 bin 155) yaklaşmıştır (Kültür Bakanlığı, 2019). Sayısal verilerin de gösterdiği gibi Konya ilinin turistik potansiyelinin çok büyük bir oranının sadece Mevlâna figürü etrafında toplanıyor olması böylesi önemli bir figürün şehrin bilinirlik, turistik, sosyo-ekonomik gelişme vb. birçok yönlerden ne kadar faydalı olabileceği gerçeğini göstermektedir (Kervankıran ve Eryılmaz, 2017: 286-291). Mevlâna, sadece turizm ve ekonomik gelir olarak görülemez, Mevlâna figürünün içerdiği ulvi, dini, sosyal ve kültürel değerler bulunmaktadır. Bu çalışmada, yerel yönetimlerin sahip oldukları önemli şahsiyetlerin ve figürlerin yerel kültürel faaliyetler ekseninde şehre olan katkıları yönünden önemi üzerinde durularak bu yönleri vurgulanmaktadır. Mevlâna ile ilgili yerel anlamda yapılan faaliyetler sadece yukarıda sunulan etkinlikler ile sınırlı değildir. Bunların yanında yerel ve ulusal basında da Mevlâna içerikli haber ve yazılar kaleme alınmakta ve hatta uluslararası boyutta Mevlâna’nın ve dolayısıyla şehrin tanıtımının yapıldığı önemli adımlar atılmaktadır. Buna örnek olarak Konya yerel yönetim unsurlarının merkezi yönetim (bakanlıklar) ile iş birliği içerisinde UNESCO nezdinde girişimlerde bulunularak 2007 yılında doğumunun 800. yılı münasebeti ile “Dünya Mevlâna’yı Anma Yılı” olarak ilan edilmesi de sağlanmıştır (Yılmaz, 2012: 226). Bu durum, Mevlâna ve şehir boyutunda yukarıda zikredilen yönlerden birçok olumlu sonuçlar ortaya çıkarmıştır.

Konya ili mücavir sınırları içerisinde bulunan birçok önemli tarihi yapı, bina, ören yeri ve şahsiyetler de bulunmaktadır. Örneğin Akşehir’de Nasreddin Hoca, Sille’de Sille Antik Kenti, şehrin diğer bölgelerinde Alaaddin Camii, Haghia Eleni Kilisesi, gibi yapılar da bulunmaktadır (Bingölden akt. Altun ve Çınar, 2019: 21) ve daha birçok sayılamayacak kadar önemli öğeleri içinde barındırmaktadır. Tüm bu öğelerden de Konya azami ölçüde fayda sağlayabilmek adına hem yerel yönetim unsurları hem de yerel

ve ulusal resmî kurumlar-sivil toplum kuruluşları birlikte faaliyetler yürütmekte ve şehre dair olumlu katkılar sağlama yoluna gitmektedirler.

Şanlıurfa'da Balıklı Göl (Hz. İbrahim'e atfen) veya Göbeklitepe, İstanbul'da Topkapı Sarayı, Ayasofya veya Kutsal Emanetler (Peygamber Efendimiz'e (s.a.v.) atfen), Nevşehir'de Hacı Bektaş-ı Veli, Kırşehir'de Ahi Evran ve daha niceleri... Tüm bu değerler, kendi yaşadıkları ya da buldukları, meftun oldukları yerlere birçok yönden olumlu katkılar sağlamaktadır. Bu şehirlerdeki yerel yönetim unsurları, sahip oldukları bu değerli şahsiyetlerin potansiyellerinden faydalanabilmek amacıyla yıl içerisinde etkinlikler ve anma programları yapmaktadırlar. Aksaray'da da Somuncu Baba ile ilgili önemli benzer çalışmalar yapılmakta olup şehrin sahip olduğu diğer önemli tarihi şahsiyetlerin de gündeme alınması ve şehrin tanıtımı başta olmak üzere tarihi, turistik, dini, sosyal, kültürel, ekonomik vb. gelişiminde de önemli rol oynamaktadır.

Yunus Emre ve Aksaray

Aksaray, Evliya Çelebi'nin Seyahatname eserinde “/Darü'ssuleha” yani salih (iyi) insanların yaşadığı yer olarak tanımlanmaktadır. Yine aynı eserde “Der-beyan-ı sebeb-i tesmiye-i şehri-i Aksaray” başlıklı bölümde Aksaray ile ilgili olarak detaylı bilgiler sunulurken şehrin bu isimle anılmasında fethedilmesi sırasında yetmiş evliyanın yardımının bulunduğu belirtilmektedir (Evliya Çelebi, 2010: 255-256).

Eserleri, fikirleri ve evrensel manada düşünceleri ile insanlığın ortak değerleri arasında kendine haklı bir yer edinmiş olan büyük düşünür, mutasavvıf ve şair ve salih insan Yunus Emre'yi sahiplenmek önemli bir olgudur. Bu anlamda Yunus Emre'nin mezarının bulunduğu yer ile ilgili olarak farklı bilgiler bulunmaktadır. Anadolu'da muhtelif yerlerde Yunus Emre'ye atfen mezarlar olduğu belirtilmektedir (Köprülü, 1976: 262-265). Eskişehir, Manisa, Karaman, Afyon, Ordu, Sivas, Ankara, Erzurum gibi şehirler, Yunus Emre ile anılırken mezarın Azerbaycan'da olduğu bile ifade edilmektedir (İslam Ansiklopedisi, 2013: 602).

Aksaray ile ilgili olarak da Yunus Emre, Aksaray ilinin Ortaköy ilçesine bağlı olan ve Kırşehir il sınırlarına yakın bir bölgede bulunan Sarıkaraman Köyündeki Ziyarettepe mevkiinde meftun olarak kabul edilmektedir (Soykut, 1982: 78). Mezar yeri ile ilgili olarak değişik noktalar var olduğu ifade edilse de Yunus Emre'nin kabrinin bu bölgede olduğu kabul edilmektedir. Hatta Profesör Orhan Tavukçu'ya göre Eskişehir'de bulunan kabrinin taşınması sırasında Yunus Emre'nin eski mezardan çıkarılan ve yeni yerine taşınan kemikleri mezardaki şahsın özellikleri dikkate alındığında Yunus Emre'ye ait değildir ve Yunus Emre bizatihi Aksaraylıdır (haberalp.com). Tavukçu bunu değişik makalelerinde de belirtmektedir (Tavukçu, 2017: 15-17).

Yunus Emre'yi Anma Programları ve Aksaray Belediyesi

Aksaray Belediyesi tarafından “Yunus Emre” konulu faaliyetler ve etkinlikler yapılmaktadır. Buna göre Aksaray ilinin bilinirliğinin artırılması amacıyla, şehrin sahip olduğu Somuncubaba, Taptuk Emre gibi figürlerin yanında Yunus Emre karakterinin de ön plana çıkartılması ve Yunus Emre ile Aksaray'ın özdeşleştirilmesi amaçlanmaktadır. Aksaray Belediyesi, Yunus Emre ve Aksaray bağının insanlara tanıtılması amacıyla aşağıdaki yerel kültürel faaliyetleri yapmaktadır. Aksaray Belediyesi'nin paydaş aktör olarak katıldığı ve Aksaray Valiliği başta olmak üzere diğer yerel resmi/sivil kurum, kuruluş ve örgütlerin de dahil oldukları, ortaklaşa düzenlenen Yunus Emre merkezli çalışmalardan bazıları aşağıda sunulmaktadır.

Aksaray ile Kırşehir illerinin valilik, belediye, kültür ve turizm müdürlükleri vb. yerel unsurlarının dahil oldukları ve her yıl dönüşümlü olarak gerçekleştirilen “Yunus Emre'yi Anma” programları yapılmaktadır. Bu anma programları, 2010-2011 yıllarından itibaren düzenli olarak her sene Eylül-Ekim ayları arasında bu paydaş unsurlar tarafından birlikte yapılmaktadır. Aksaray Belediyesi, diğer yerel aktörler gibi program içerisinde aktif olarak rol almaktadır. Örneğin, 2011 yılında, Aksaray ile Kırşehir illerinin kesişim noktasında bulunan Ziyarettepe mevkiindeki Yunus Emre'nin kabri başında, Kırşehir Valiliği ve yerel yönetimleri ile birlikte yine Aksaray Belediyesi ve yerel paydaşların ortaklaşa düzenledikleri “Yunus Emre'yi Anma” programı gerçekleştirilmiştir (beyazgazete.com).

2010 yılında Aksaray Belediyesi tarafından Yunus Emre konulu şiir yarışması düzenlenmiştir (aksaray.gov.tr). 2013 yılında Aksaray Üniversitesi tarafından düzenlenen ve Yunus Emre'nin ilk kez Aksaraylı olduğunun ifade edildiği “Bizim Yunus” konulu konferansta Aksaray Belediyesi yine paydaş aktör

olarak yer almıştır (trthaber.com). Yerel kültürel bir faaliyet olarak Aksaray Belediyesi ve yerel paydaş aktörler tarafından 24-25 Kasım 2017 tarihlerinde Türkiye'nin farklı illerinden, Azerbaycan'dan ve Kerük'ten şairlerin, sanatçıların ve uzman katılımcıların da bulunduğu "Aksaray 1. Uluslararası İhlara Vadisi Yunus Emre Şiir Şöleni" başlıklı bir program düzenlenmiştir (aksarayhaber68.com). 2018 yılında da "Aksaray 2. Uluslararası İhlara Vadisi Yunus Emre Şiir Şöleni" başlıklı bir diğer program düzenlenmiştir.

2021 yılında Aksaray Valiliği, Aksaray Belediyesi ve Aksaray Üniversitesi başta olmak üzere yerel paydaşlarının ortaklaşa düzenledikleri ve birçok yerli-yabancı akademisyen, araştırmacı, resmi ve sivil kurum ve kuruluşlardan konuşmacıların yer aldığı "Vefatının 700. Yılında Bizim Yunus" konulu uluslararası bir sempozyum düzenlenmiştir (aksaray.edu.tr). Ayrıca, Aksaray şehri ve Yunus Emre birliğinin yerel basında olduğu kadar ulusal basında da vurgulanmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu noktada tüm diğer yerel aktörler gibi Aksaray Belediyesi tarafından da birçok ulusal basın kanallarındaki haber programlarında ve Aksaray'ın tanıtımının yapıldığı programlarda Yunus Emre-Aksaray özdeşliğine vurgu yapılmaktadır. Aksaray'da yaşayan insanların da bu özdeşlikten daha fazla haberdar olmalarını sağlamak ve Yunus Emre'yi gündemde tutabilmek/hatırla(t)mak amacıyla vatandaşlara Aksaray kent meydanında Yunus Emre'nin sözlerinin bulunduğu "fermanlar" dağıtılmıştır. Bu etkinlik ulusal haber kanallarının yanında ulusal anlamda bilinirliği olan internet haber sayfalarında da geniş yer almıştır (mynet.com).

Sonuç

Sonuç olarak Aksaray ilinin şehir bilinirliği ve tanınırılığı noktasında ve şehir hayatının sosyo-kültürel veya turistik, ekonomik olarak gelişimine katkı sağlayabilecek bir pencereden bakıldığı zaman Yunus Emre karakteri ile azami ölçüde fayda indeksine dayanan bir sahiplenme ve bağdaşıklık söz konusudur denilebilir. Bu çerçevede Aksaray'daki yetkililer Aksaray'ı daha çok Somuncu Baba karakteri ile tanıtmak noktasında faaliyetler yürütürlerken Piri Mehmed Paşa, Zenbilli Ali Efendi, Taptuk Emre ve tabii ki de bu çalışmanın özne unsuru olan ve Aksaray ili sınırları içerisinde meftun Yunus Emre'nin de Aksaray ile özdeşleştirilmesi sağlayabilmelidirler. Ayrıca bu konu hakkında daha fazla etkinlik, reklam çalışmaları ve sempozyumlar düzenlenmelidir.

Şehre artı değer katabilecek unsurlar, figürler, mekanlar, zamanlar vb. daha fazla ön plana çıkarılarak Aksaray ile ilgili tanıtımların ve bu yolla da bilinirliğinin artması sağlanabilir. Bu noktada Yunus Emre ile birlikte Taptuk Emre'nin de dahil edildiği bir "Taptuğun Kapısında Yunus" filmi çekilebilir. Ya da Yunus Emre adı ile müsemma kişi, kurum ve kuruluşların Aksaray ilinde merkezler açmaları ya da faaliyetlerde bulunmaları sağlanabilir. Bu çerçevede Aksaray yerel yönetimleri olarak gerekli altyapı ve hizmetlerin sağlanabileceği bu kişi, kurum ve kuruluşlara iletilebilir ve şehre gelmeleri sağlanabilir. Yunus gözünden bakarak "Gelin tanış olalım..." denilebilir.

KAYNAKÇA

- ALTUN Eray ve ÇINAR Kevser, “İnanç Turizmi Kapsamında Mevlâna Müzesi’ni Ziyaret Eden Turistlerin Seyahat Motivasyonları Üzerine Bir Araştırma”, Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (NEU SBF Dergisi) /Journal of the Faculty of Political Science (JNEUSBF), (1) (2019), (14-42).
- EVLİYA Çelebi, “Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi”, (haz. Kahraman Seyit A ve Dağlı Yücel) (3/1), YKY, İstanbul 2010.
- KABAKLI, Ahmet, (2009), Yunus Emre, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul.
- KERVANKIRAN İsmail ve ERYILMAZ A. Gül, “İnanç Turizmine Yönelik Ziyaretçi Algılarının Demografik Farklılıklar Açısından İncelenmesi: Konya Mevlâna Müzesi Örneği”, Akademik Bakış Dergisi, (59) 2017, (276-296).
- KÖPRÜLÜ M. Fuad “Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar” İstanbul 1919 (haz. Orhan F. Köprülü, Ankara, 1976: 262-265).
- SOYKUT Refik H. “Emrem Yunus”, Bas-Yay Matbaası Ankara 1982.
- YILMAZ Arzu, “2007 UNESCO Mevlana’ya Anma Yılında Mevlâna ve Mevlevilik İle İlgili Yayınlanmış Türkçe Eserler Bibliyografyası”, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi/Seljuk University Journal of Faculty of Letters, (27) 2012, (225-240).
- TAVUKÇU, Orhan, “Medeniyetimizin Şafağında Yunus Emre Sempozyumu”, Aksaray 2017.
- İSLAM Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- http://aksaray.bel.tr/haberler-78/turk-halk-sairi-ve-mutasavvif-yunus-emre-dualarla-anildi_10-10-2019 (14.04.2021).
- <http://aksaray.gov.tr/yunus-emre-anma-etkinlikleri> (13.04.2021).
- <https://aksarayhaber68.com/haber/1-uluslararası-ihlara-vadisi-yunus-emre-siir-soleni-18839.html>
- <https://aksarayhaber68.com/haber/yunus-emre-anma-etkinlikleri-basliyor> 18526.html?deskmode=1?m=1 (14.04.2021).
- <https://beyazgazete.com/haber/2011/9/28/yunus-emre-yi-anma-etkinlikleri-636642.html> (01.05.2021).
- <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/aksaray-universitesinden-yunus-emre-aksarayli-iddiasi-107191.html> (01.05.2021).
- https://www.ntv.com.tr/galeri/sanat/yunus-emre-anit-mezari-basinda-anildi,HBizsvmcKki21Vf9_1xhHQ (01.05.2021).
- <https://somuncubaba.aksaray.edu.tr/bizim-yunus-sempozyumu> (02.05.2021).
- <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/aksaray/yunus-emre-anildi-13052281> (12.04.2021).
- <https://aksaraykenthaber.com/haber/aksarayda-yunus-emre-anma-programi-ortakoy-ilcesinde-gerceklesecek-11694.html?deskmode=1?m=1> (11.04.2021).
- <https://www.haberler.com/yunus-emre-anildi-12511750-haberi/> (11.04.2021).
- <https://www.karamandan.com/haber/6443756/karamanda-unutulan-yunus-emre-kirsehir-ve-aksarayda-anildi> (11.04.2021).
- <https://www.marasgundem.com.tr/egitim/yunus-emre-aksarayda-turbesi-basinda-anildi-273808h> (11.04.2021).
- <https://aksaray.diyamet.gov.tr/Sayfalar/contentdetail.aspx?MenuCategory=Kurumsal&contentid=304> (11.04.2021).
- <http://www.haberalp.com/guncel/prof-dr-orhan-kemal-tavukcu-yunus-emre-aksarayli-h24679.html> (11.04.2021).
- <https://www.sultanhani.gen.tr/sevgi-mimari-yunus-emre-turbesi-basinda-anildi/5167/> (11.04.2021).
- <http://www.ortakoyhaberci.com/haber-yunus-emre-anma-programI-carsamba-gunu-ilcemizde-gerceklestirilecek-5542.html> (11.04.2021).
- <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/Mevlâna-muzesi-kendi-rekorunu-kirdi/1358841> (11.04.2021).
- <https://t24.com.tr/haber/yunus-emre-turbesi-basinda-anildi,707944> (11.04.2021).